

COMPLEXUL MUZEAL JUDEȚEAN NEAMȚ

MEMORIA ANTIQUITATIS XXVIII

Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra Neamț

COLEGIUL EDITORIAL

Acad. Mircea Petrescu-Dîmbovița

Prof. univ. dr. Victor Spinei – m.c. al Academiei Române

Prof. univ. dr. John Chapman – Durham University

Prof. univ. dr. Marin Cârciumaru – Universitatea „Valahia” Târgoviște

Dr. Virgil Mihăilescu-Bîrliba – CS I, Institutul de Arheologie Iași

Dr. Gheorghe Dumitroaia – CS I, Complexul Muzeal Județean Neamț

COLEGIUL DE REDACȚIE

Dr. Gheorghe Dumitroaia – redactor responsabil

Dr. Roxana Munteanu – secretar de redacție

Dr. Marius Alexianu, Dr. Dan Monah, Dr. Dorin Nicola, Daniel Garvăn

COMITETUL DE LECTURĂ

Prof. univ. dr. Victor Spinei, Prof. univ. dr. John Chapman

Prof. univ. dr. Marin Cârciumaru, Dr. Virgil Mihăilescu-Bîrliba

Dr. Gheorghe Dumitroaia, Dr. Dan Monah

Prof. univ. dr. Ioan Opreș, Dr. Valeriu Căvruc

Conf univ. dr. Mircea Anghelinu, Dr. Olivier Weller

MEMORIA ANTIQUITATIS

– Acta Musei Petrodavensis –

Revista Muzeului de Istorie și Arheologie
Piatra Neamț

Correspondența se va trimite pe adresa:

MUZEUL DE ISTORIE

ȘI ARHEOLOGIE

Str. Mihai Eminescu, nr. 10

610029 Piatra Neamț

România

Tel. / Fax: (40)233-217496

E-mail: muzeupn@yahoo.com

MEMORIA ANTIQUITATIS

– Acta Musei Petrodavensis –

Revue du Musée d'Histoire et Archéologie
Piatra Neamț

Toute correspondance sera envoyé à l'adresse:

MUZEUL DE ISTORIE

ȘI ARHEOLOGIE

Str. Mihai Eminescu, no. 10

610029 Piatra Neamț

Roumanie

Tel. / Fax: (40)233-217496

E-mail: muzeupn@yahoo.com

ISSN: 1222-7528

**Editura „Constantin Matasă”
Piatra Neamț**

CUPRINS

SOMMAIRE – CONTENTS

MATERIALE ȘI CERCETĂRI ARHEOLOGICE

DANIEL GARVĂN – Așezarea precucuteniană de la Bețești-Dealul Buruienești (jud. Neamț).....	7
<i>A Precucuteni Site from Bețești-Dealul Buruienești (Neamț County)</i>	11
DANIEL GARVĂN, VASILE DIACONU – Materiale din așezarea precucuteniană de la Țolici-În Cimitir (jud. Neamț)	21
<i>Artefacts from a Precucuteni Site: Țolici-În Cimitir (Neamț County)</i>	24
NICOLAE URSULESCU – Impactul interacțiunii cu mediul asupra comportamentului spiritual al omului preistoric	31
<i>L’impact de l’interaction avec l’environnement sur le comportement spirituel de l’homme prehistorique</i>	37
DUMITRU BOGHIAN – Unele observații cu privire la vasele cucuteniene de tip kernos / pseudo-kernos	39
<i>Some Observations on the Cucuteni Vessels of Kernos / Pseudo-Kernos Type</i>	50
CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI, GHEORGHE LAZAROVICI – Plastica așezării Cucuteni A3 de la Ruginoasa - Dealul Drăghici și alte piese de cult referitoare la viața religioasă	65
<i>The Fine Art of Cucuteni A3 Ruginoasa - Dealul Drăghici Site and Other Cult Artefacts Related with Religious Life</i>	81
AUREL MELNICIUC, LUCICA PÂRVAN – Istoricul cercetării culturii Cucuteni (faza A-B) în Câmpia Jijiei Superioare și a Bășeuului	137
<i>The History of the Research Regarding the Cucuteni Culture (Stage A-B) on the Plain of the Upper Jijia and Bașeu Rivers</i>	144

DORIN NICOLA – Un lot de pintadere descoperite la Poduri-Dealul Ghindaru (jud. Bacău)	145
<i>Pintadères découvertes dans l'établissement de Poduri-Dealul Ghindaru (dep. de Bacău)</i>	160
GHEORGHE DUMITROAIA, DAN ȘTEFAN, ROXANA MUNTEANU, DANIEL GARVĂN, DORIN NICOLA – Rezultatelor cercetărilor non-intruzive de la Poduri-Dealul Ghindaru	167
<i>Rezultatele cercetărilor non-intruzive de la Poduri-Dealul Ghindaru</i>	173
ALIN FRÎNCULEASA – Despre o datare absolută de la Mălăieștii de Jos (jud. Prahova) și posibilele implicații	185
<i>About an Absolute Dating from Mălăieștii de Jos (Prahova County) and its Possible Implications</i>	195
VASILE DIACONU – Posibile interpretări ale unor descoperiri de piese metalice din epoca bronzului în sectorul montan al văii Bistriței	203
<i>Interpretation Möglichkeiten Einiger Bronzezeitlicher Metallfunde vom Intramontanen Lauf des Flusses Bistrița</i>	210
IOAN VASILIU – Piese de armament medieval din colecțiile Muzeului de Istorie Onești	213
<i>Pièces d'armes médiévales appartenant aux collections du Musée d'Histoire Onești</i>	225
VASILE DIACONU, GHEORGHE DUMITROAIA – Mormintele medievale de la Cetatea Neamț	229
<i>The Medieval Graves from the Neamț Fortress</i>	240

ISTORIE

MIHAELA MARCU-BOGAN – Vița-de-vie și vinul în opera lui Plinius cel Bătrân (Istoria Naturală, XIV)	257
<i>Les vignobles et les vins chez Plinie l'Ancien (l'Histoire Naturelle, XIV)</i>	262
PAUL DANIEL NEDELOIU – Sate și boieri în Ținutul Neamț, de la sfârșitul secolului al XIV-lea până la jumătatea secolului al XV-lea	263
<i>Villages and Landowners in Neamț Region from the Late Fourteenth Century to the Mid-Fifteenth Century</i>	283
PAUL DANIEL NEDELOIU – Un dregător nemțean la cumpăna secolelor XVI-XVII: Dămian vistier	287
<i>An Official from Neamț at the Turn of the Sixteenth and Seventeenth Centuries: Dămian the Treasurer</i>	295

SORIN LANGU – Mari proprietari funciari din al doilea sfert al secolului al XVII-lea: Lupul Prăjescul	301
<i>Landlords from the Second Quarter of the XVIIth Century: Lupu Prăjescul .....</i>	306
SILVIU CEAUȘU – Clopotul cel mare și câteva inscripții funerare de la Biserica „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul” din Piatra Neamț.....	307
<i>The Great Bell and a Number of Tombstone Inscriptions from the Church “Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul” from Piatra Neamț .....</i>	313
GAVRIL LUCA – 14 documente referitoare la moșia Ungheni (jud. Neamț)	319
<i>14 Documents about Ungheni (a Late Medieval / Modern Age Estate in Neamț County) .....</i>	337
IULIA BUTNARU – Doctorul Mihail Burada. Mărturii documentare din colecțiile Muzeului de Istorie Roman	355
<i>Testimonies and Documents Found in the Collections of the History Museum of Roman about Dr. Mihail Burada .....</i>	363
MIHAELA-CRISTINA VERZEA – Constantin Matasă și Casa Națională „Regina Maria” din Piatra Neamț	381
<i>Constantin Matasă and The National House „Regina Maria” from Piatra Neamț .....</i>	387
 RESTAURARE	
DUMITRU BOSTAN – Restaurarea și conservarea unei fructiere Cucuteni A2 de la Poduri-Dealul Ghindaru	391
<i>The Restoration and Conservation of a Cucuteni A2 Stemmed Vessel from Poduri-Dealul Ghindaru .....</i>	397
OTILIA MIRCEA – Aplicarea fluorescenței de raze X (XRF) și a microscopiei optice (OM) în studiul crustelor de coroziune a unor artefacte metalice	405
<i>The Application of X-Ray Fluorescence (XRF) and Optical Microscopy (OM) in Studies of Corrosion Crusts of Some Metallic Artefacts .....</i>	412
CONSTANTIN APARASCHIVEI – Unele considerații cu privire la restaurarea unei piese ceramice din Moldova secolului al XV-lea	413
<i>Some Considerations about the Restoration of a 15th Century Moldavian vessel.....</i>	418
ZOLTAN BOER – Restaurarea orologiului din turnul clopotniță al Bisericii „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul” din Piatra Neamț.....	421
<i>The restoration of the Chiming Clock from the Belfry of “Birth of Saint John the Baptist” Church, from Piatra Neamț .....</i>	425

MUZEOGRAFIE - CREȘTEREA COLECȚIILOR

VASILE DIACONU, ROXANA-ELENA DIACONU – Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț. Un nou proiect expozițional	429
<i>Târgu Neamț Museum of History and Ethnography. A New Expositional Project</i>	434
ROXANA-ELENA DIACONU – Donația Profesor Vasile Vrânceanu – Târgu Neamț	439
<i>The Collection Vasile Vrânceanu from Târgu Neamț</i>	446
ADRIAN CIOBANU – Donația Colegiului Tehnic „Petru Poni” din Roman	455
<i>The „Petru Poni” High School Collection</i>	461
ROXANA MUNTEANU – Un lot de materiale arheologice de la Rădeni (Neamț) în colecția Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra Neamț	471
<i>The School Collection from Rădeni (Neamț) Registered at the History and Archaeology Museum from Piatra Neamț</i>	480

CRONICA

GHEORGHE DUMITROAIA – Din activitatea Complexului Muzeal Județean Neamț (2011-2012)	487
DANIEL GARVĂN, ROXANA MUNTEANU – Cercetări arheologice efectuate de Complexul Muzeal Județean Neamț în anii 2011-2012	507
<i>Archaeological researches carried out during 2011-2012 by the Neamț County Museum</i>	522
GEORGE DAN HÂNCEANU – Supravegherea arheologică de la biserica „Sf. Treime” din Doljești (jud. Neamț)	529
<i>La surveillance archéologique a l’église „Sf. Treime” de Doljești (départ. de Neamț)</i>	535
CONSTANTIN PREOTEASA – Colocviul Internațional Impactul antropic asupra mediului natural în neo-eneoliticul sud-est european	547

IN MEMORIAM

Gavril Luca (1937-2012) (GHEORGHE DUMITROAIA)	555
ABREVIERI	561
LISTA AUTORILOR	563

AȘEZAREA PRECUCUTENIANĂ DE LA BEȚEȘTI-DEALUL BURUIENEȘTI (JUD. NEAMȚ)

---

de **Daniel Garvăn**

Cuvinte cheie: Precucuteni, valea Bistriței, așezare eneolitică

Situl a fost identificat pe teritoriul satului Bețești (comuna Reditu), pe terasa mijlocie a Bistriței, în locul numit *Dealul Buruienești*, la sud-est de biserica din localitate, pe partea dreaptă a drumului ce duce către Frunzeni. Spre vest, nord și est zona este delimitată de pante abrupte, iar spre sud și sud-est terenul este plat, din loc în loc marginea terasei fiind întreruptă de ravene adânci. Botul de terasă pe care se află situl este parțial ocupat de construcții, cea mai mare parte fiind acoperit de grădini. Materialele arheologice au fost culese de pe o suprafață de circa 100 x 70 m.

Coordonate GPS: 46°44'21.60'' N; 26°34'51.28'' E.

Primele informații despre existența unor vestigii arheologice pe *Dealul Buruienești* ne-au fost furnizate în anul 2006 de către dl. Gheorghe Zănoagă, care a cules de la suprafața solului, de pe proprietatea sa, mai multe fragmente ceramice și piese de silex. În urma unei vizite la fața locului s-a putut constata că este vorba despre o așezare precucuteniană¹. Cantitatea și diversitatea materialului recuperat atunci, ne-a determinat să revenim în anul 2011 în zonă, reușind să culegem de la suprafața solului alte materiale arheologice, în special ceramică². În urma acestor două vizite, din această așezare au fost recuperate numeroase fragmente ceramice, câteva piese de silex sau gresie, două fragmente provenind de la statuete antropomorfe, dar au fost identificate și fragmente de chirpici, ce provin cel mai probabil de la construcții incendiate.

---

¹ R. Munteanu, D. Garvăn, *Cercetări arheologice sistematice și de suprafață în județele Neamț și Bacău*, în *MemAntiq*, XXIV, 2007, p. 525.

² Cercetare de suprafață efectuată în toamna anului 2011 de către semnatarul acestor rânduri.

Utilajul litic

Patru dintre piesele descoperite au fost realizate de silex de culoare galbenă, denumit în literatura de specialitate „silex balcanic”. Trei dintre acestea reprezintă *gratoare* realizate pe suporturi lamelare, având marginile neretușate și dimensiuni aproximativ egale (cca 60-70 mm) (fig. 2/1-3). Din același material a mai fost descoperit un fragment mezial dintr-o lamă ce păstrează pe una dintre laturi retușe (fig. 2/4). Un nucleu de silex de culoare gri-negricios păstrează negativele de desprindere a numeroase așchii și lamele (fig. 2/6).

O altă piesă ce prezintă atât negative de desprindere, dar și urme evidente de percuție este realizată din gresie și poate fi încadrată atât în categoria nucleelor cât și a percutoarelor (fig. 2/7).

În categoria pieselor realizate prin șlefuire includem două piese: un fragment de topor perforat din care s-a mai păstrat muchia și parțial gaura pentru fixare a cozii (fig. 2/5) și o râșniță, de asemenea păstrată parțial, realizată din gresie (fig. 2/8).

Ceramica

Din categoria grosieră au fost identificate puține fragmente de vase, toate arse oxidant, cu grosimea peretelui între 10 și 18 mm și lipsite de decor, majoritatea având suprafața neregulată (fig. 6/4).

Majoritatea fragmentelor pot fi încadrate în categoriile fină și semifină. Din punct de vedere al arderii, cu excepția câtorva, cele mai multe sunt arse oxidant, având culoare cărămidă pe ambele fețe sau doar la exterior.

Gradul ridicat de fragmentare cauzat de lucrările agricole nu ne permite să facem constatări ample asupra formelor ceramice întâlnite. Cele mai numeroase par a fi vasele bitronconice³ (fig. 3/9; 4/1, 6, 7; 6/2, 5, 8). Dintre alte forme amintite mai putem menționa vasele cu picior (varianta 9c)⁴, reprezentate printr-un singur exemplar (fig. 7/1). De asemenea, categoria vaselor globulare (varianta 3)⁵ este și ea reprezentată printr-un singur exemplar (fig. 3/4). S-au păstrat și fragmente ce provin de la baza vaselor. Putem observa două tipuri de funduri: concav (fig. 5/3, 5) sau drept (7/4). Dintre fragmentele ce pot fi determinate, cele mai multe provin de la buzele vaselor. Între acestea se remarcă o mare diversitate, cele mai multe fiind ușor evazate sau drepte, de cele mai multe ori rotunjite (fig. 3/1; 4/1-4, 7; 6/1, 3-4, 6-7; 7/1-3, 6). Au fost descoperite și trei butoni ce provin de la capace (fig.

³ Varianta 1, cf. tipologiei realizate de S. Marinescu-Bîlcu (*Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București, 1974, p. 78).

⁴ *Ibidem*, p. 81-82.

⁵ *Ibidem*, p. 79-80.

5/6, 8)⁶. O altă formă ceramică întâlnită aici este lingura, reprezentată printr-un singur fragment (fig. 5/9), din care s-a păstrat parțial coada și căușul. Un alt fragment ceramic, ce reprezintă un picior, pare să provină de la un vas cu picioare (probabil zoomorf) (fig. 5/10).

Dintre motivele decorative cel mai des întâlnim incizia, sub formă de linii (fig. 3/1-2, 5-9; 4/1, 3-6, 8; 5/1-2, 4-5; 6/8), cu diferite variante: simple sau duble, dispuse orizontal (fig. 3/1, 5-8; 4/1, 3-6; 5/2, 4; 6/8), tangente (fig. 3/2; 4/8) sau dispuse circular sau arcuite (fig. 3/9; 5/5). Alt tip de decor întâlnit este canelura (fig. 3/4; 4/8; 6/2), dispusă orizontal. Decorul realizat *cu roțița* este întâlnit într-un singur caz (fig. 3/4). Alveolele obținute prin impresiune (fig. 3/3; 4/3; 6/8) sau ciupirea pastei (fig. 6/1) reprezintă un motiv decorativ întâlnit frecvent. Barbotina este documentată pe un singur fragment ceramic (fig. 7/5). Motivele decorative menționate apar singure, dar și combinate: canelură și decorul realizat *cu roțița* (fig. 3/4), canelură și linii incizate (fig. 4/8) sau linii incizate și alveole (fig. 4/3; 6/8). Decorul în relief este prezent și el și constă într-o proeminență lătită la capăt sub forma unui cioc îndreptat în sus (fig. 3/9), acesta fiind încadrat de o linie circulară incizată.

Plastica antropomorfă este reprezentată prin două fragmente, ambele provenind din zona mediană a unor statuete modelate în poziție șezândă (fig. 7/7-8).

Pe baza materialelor arheologice descoperite, în special a fragmentelor de vase și a plasticii antropomorfe putem încadra această așezare în faza Precucuteni III.

De la debutul săpăturilor de la Izvoare efectuate de către R. Vulpe⁷ în 1936 și până în prezent, în sectorul subcarpatic al văii Bistriței, situat între Piatra Neamț și Costișa, au fost identificate un număr de unsprezece situri cu resturi de locuire precucuteniene. În cele mai multe dintre acestea s-au realizat cercetări sistematice sau sondaje, informațiile obținute fiind valorificate în studii de mai mică sau mai mare amploare.

Urmărind o grupare a așezărilor în funcție de reperul hidrografic major al zonei, cele mai multe sunt siturile de pe terasa din stânga Bistriței, dintre care o parte au fost cercetate sistematic (Izvoare⁸, Traian-Dealul Fântânilor⁹, Traian-

⁶ Au fost ilustrate doar două.

⁷ R. Vulpe, *Descoperirile arheologice de la Izvoare (Neamț)*, în *ALPR*, (1935-1936), 1937; Idem, *Civilisation precucutenienne récemment découverte à Izvoare en Moldavie*, în *ESA*, XI, 1937.

⁸ R. Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936-1948*, București, 1957.

⁹ Vl. Dumitrescu, *La station préhistorique de Traian (Dép. de Neamț, Moldavie). Fouilles de 1936, 1938 et 1940*, în *Dacia*, IX-X, (1941-1944) 1945; H. Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian*, în *SCIV*, III, 1952; Eadem, *Șantierul arheologic Traian*, în *SCIV*, IV, 1-2, 1953;

*Dealul Viei*¹⁰ și *Costișa-Cetățuia*¹¹), în timp ce altele – cum sunt două dintre siturile aflate pe teritoriul satului Costișa, în punctele *Dealul Stanciului*¹² și *Dealul Bisericii*¹³ – au fost doar sondate. Cam în aceeași perioadă cu sondajele de la Costișa au fost identificate în urma unor cercetări de suprafață și materialele de la Podoleni-*Dealul Teiului*¹⁴.

Pe terasele de pe malul drept al Bistriței, în afară de situl de la Bețești se cunoșteau doar trei puncte cu materiale precucuteniene, în care s-au efectuat investigații ample (*Văleni-Cetățuia*¹⁵ și *Piatra Șoimului-Horodiștea*¹⁶) sau care au fost documentate, precum situl de la Rediu-*Dealul Pochești*¹⁷, doar prin cercetări de suprafață.

Probabil că de așezările eneolitice din valea Bistriței se leagă și situl aflat pe versantul de nord-vest a dealului Cozla, reprezentând o așezare

---

Eadem, *Șantierul arheologic Traian*, în *SCIV*, IV, 1-2, 1954; Eadem, *Șantierul arheologic Traian* (1954), în *SCIV*, VI, 3-4, 1955; Eadem, *Șantierul arheologic Traian*, în *MCA*, III, 1957; Eadem, *Șantierul arheologic Traian*, în *MCA*, V, 1959; H. Dumitrescu, Vl. Dumitrescu, *Săpăturile de la Traian-Dealul Fântânilor*, în *MCA*, VI, 1959; Idem, *Șantierul arheologic Traian*, în *MCA*, VIII, 1962; Idem, *Șantierul arheologic Traian*, în *MCA*, IX, 1970.

¹⁰ H. Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian*, în *SCIV*, IV, 1-2, 1954, p. 44-62; H. Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian* (1954), în *SCIV*, VI, 3-4, 1955, p. 474-487; Eadem, *Șantierul arheologic Traian*, în *MCA*, V, 1959, p. 197-199; H. Dumitrescu, Vl. Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian*, în *MCA*, VIII, 1962, p. 246-248; Idem, *Șantierul arheologic Traian*, în *MCA*, IX, 1970, p. 46-48; S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, p. 172-173.

¹¹ C. Matasă, *Cercetările din preistoria județului Neamț*, în *BCMI*, fasc. 97 (1938), 1940, p. 120; Al. Vulpe, M. Zamoșteanu, *Săpăturile de la Costișa*, în *MCA*, VIII, 1962, p. 309-311; S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, p. 157-158; Al. Vulpe et alii, *Costișa, com. Costișa, jud. Neamț. Punct: Cetățuia*, în *CCAR. Campania 2001, 2002*, p. 114; Al. Vulpe et alii, *Costișa, com. Costișa, jud. Neamț. Punct: Cetățuia*, în *CCAR. Campania 2002, 2003*, p. 108; A. Popescu, R. Băjenaru, *Cercetările arheologice de la Costișa, jud. Neamț, din anii 2001-2002*, în *MemAntiq*, XXIII, 2004, p. 277-294; Al. Vulpe et alii, *Costișa, com. Costișa, jud. Neamț. Punct: Cetățuia*, în *CCAR. Campania 2004, 2005*, p. 130-131; Al. Vulpe et alii, *Costișa, com. Costișa, jud. Neamț. Punct: Cetățuia*, în *CCAR. Campania 2005, 2006*, p. 140-141; Al. Vulpe et alii, *Costișa, com. Costișa, jud. Neamț. Punct: Cetățuia*, în *CCAR. Campania 2006, 2007*, p. 136-137; Al. Vulpe et alii, *Costișa, com. Costișa, jud. Neamț. Punct: Cetățuia*, în *CCAR. Campania 2007, 2008*, p. 115-116; Al. Vulpe et alii, *Costișa, com. Costișa, jud. Neamț. Punct: Cetățuia*, în *CCAR. Campania 2008, 2009*, p. 103-104.

¹² C. Matasă, *op. cit.*, p. 120; S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, p. 157.

¹³ C. Matasă, *op. cit.*; S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*

¹⁴ R. Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936-1948*, București, 1957, p. 35, nota 4; S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, p. 166.

¹⁵ H. Dumitrescu, *Raport asupra săpăturilor de la Văleni, Jud. Neamț*, în *SCIV*, I, 2, 1950, p. 19-51; Șt. Cucuș, *Săpăturile de la Văleni-Piatra Neamț (1974-1975)*, în *MemAntiq*, VI-VIII (1974-1976) 1981, p. 37-56.

¹⁶ R. Vulpe, *Les fouilles le Calu*, în *Dacia*, VII-VIII, (1937-1940) 1941, p. 14-63.

¹⁷ Șt. Cucuș, *Contribuții la repertoriul arheologic al jud. Neamț*, în *MemAntiq*, XVIII, p. 46.

sezonieră a cărei activitate se leagă de exploatarea apei sărate¹⁸. În marginea de nord-vest a depunerii arheologice de aici, cu prilejul efectuării unui sondaj de mici dimensiuni (1 x 4 m) a unei taluzări a malurilor pârauului format de izvorul de slatină, a fost identificat și un fragment ceramic specific fazei Precucuteni III (de la partea superioară a vasului, cu decor constând în caneluri orizontale). Datorită prezenței acestuia, nu excludem ca în preajma slatinei să existe și o depunere precucuteniană, care să nu fi fost surprinsă în sondajul menționat – depunere care să se datoreze uneia dintre comunitățile apropiate (Izvoare sau Văleni, aflate la distanțe mai mici de 10 Km).

Descoperirea așezării de la Bețești-Dealul Buruienești se adaugă celor de mai sus, semnalând faptul că pe un sector de vale lung de circa 30 de Km densitatea așezărilor eneolitice timpurii este relativ mare. Prin comparație, sectorul aflat în aval de Costișa, până la vărsarea Bistriței în Siret, este slab reprezentat pe harta cu descoperirile aparținând acestei perioade, cel mai probabil ca urmare a unei lacune de cercetare.

A PRECUCUTENI SITE FROM BEȚEȘTI-DEALUL BURUIENEȘTI (NEAMȚ COUNTY)

Keywords: *Precucuteni, Bistrița valley, Chalcolithic settlement*

As a result of several surveys, within the area of the village Bețești, on a place known as *Dealul Buruienești*, we identified the remains of a Precucuteni settlement. This short note presents the artefacts retrieved during the field research: pottery fragments, adobe, several stone items and two fragments of anthropomorphic statuettes. Based on the analogies we have for these objects, the settlement can be attributed to the third phase of the Precucuteni culture.

List of illustrations

Fig. 1. 1. The site area; 2. North-eastern view of the site

Fig. 2. 1-4. Flint artefacts; 5. Fragment of a stone axe; 6. Flint core; 7. Sandstone artefacts; 8. Grindstone fragment

Fig. 3. 1-9. Pottery

Fig. 4. 1-8. Pottery

Fig. 5. 1-5, 7. Potsherds; 6, 8. Lid handles; 9. Clay spoon fragment; 10. Fragment of a stemmed vessel

---

¹⁸ Gh. Dumitroaia *et al.*, *Gârcina, com. Gârcina, jud. Neamț. Punct: Slatina Cozla II-III*, în CCAR. *Campania 2011, 2012*, p. 56.

Fig. 6. 1-8. Pottery

Fig. 7. 1-6. Potsherds; 7-8. Anthropomorphic statuettes

Fig. 8. Precucuteni discoveries on Bistrița valley: 1. *Gârcina-Slatina Cozla II-III*; 2. *Izvoare*; 3. *Traian-Dealul Fântânilor*; 4. *Traian-Dealul Viei*; 5. *Podoleni-Dealul Teiului*; 6. *Costișa-Dealul Stanciului*; 7. *Costișa-Cetățuia*; 8. *Costișa-Dealul Bisericii*; 9. *Piatra Neamț-Văleni-Cetățuia*; 10. *Piatra Șoimului-Horodiștea*; 11. *Rediu-Dealul Pochești*; 12. *Bețești-Dealul Buruienești*

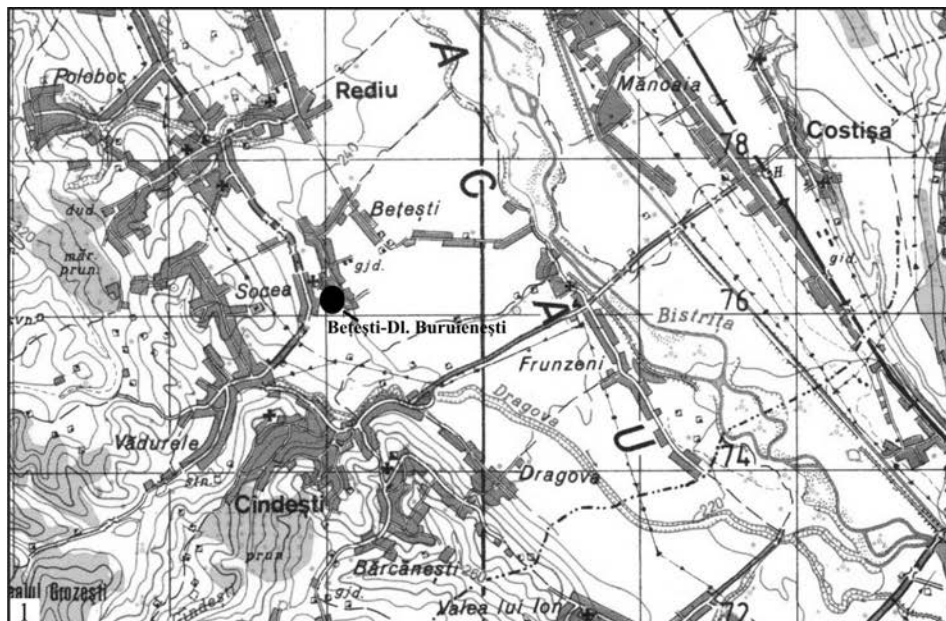
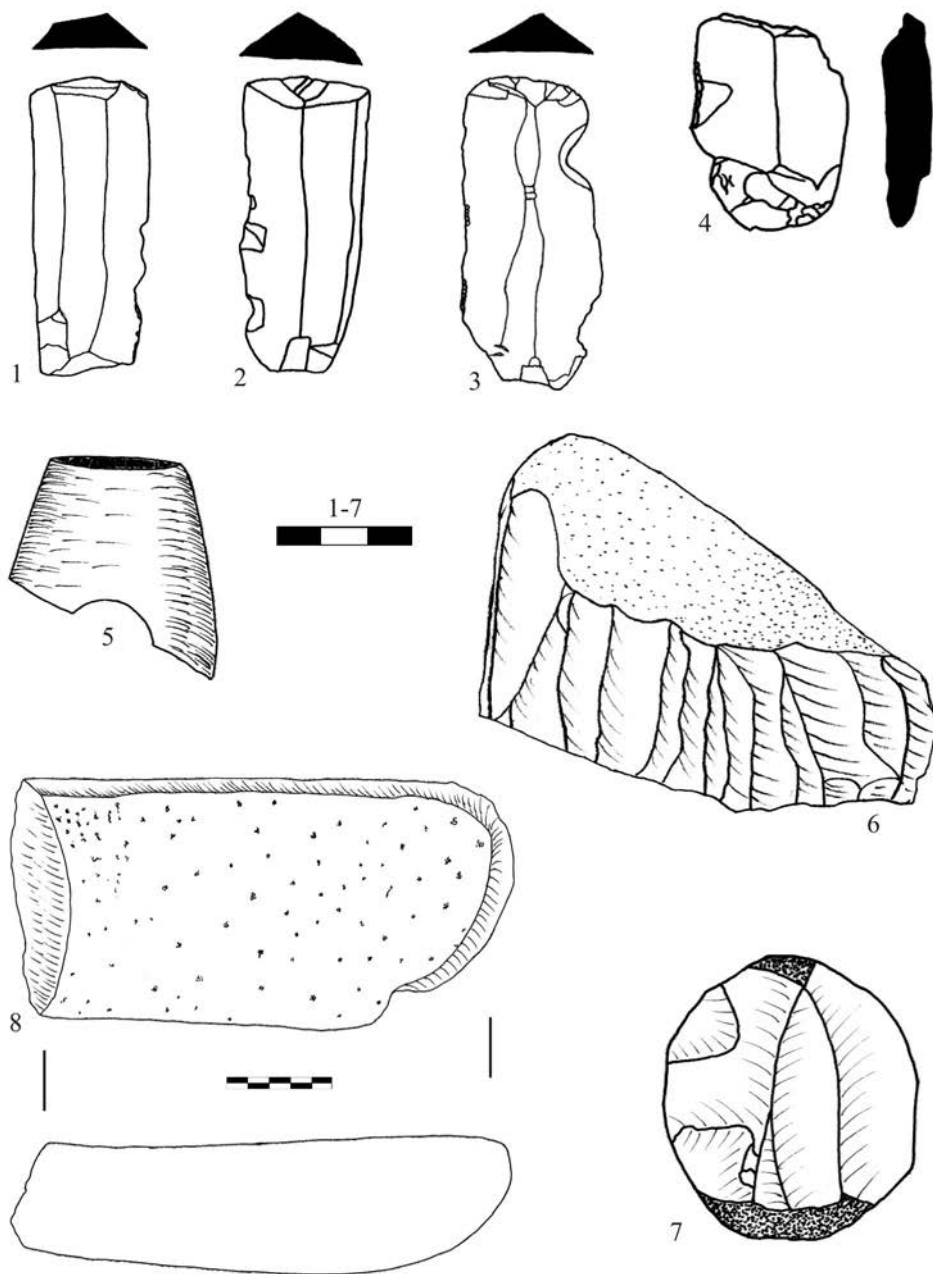

Fig. 1. 1. Harta zonei cu marcarea locului descoperirii; 2. Vedere dinspre nord-vest

Fig. 2. 1-4. Piese de silex; 5. Fragment topor; 6. Nucleu silex;
7. Nucleu și percutor de gresie; 8. Fragment râșniță

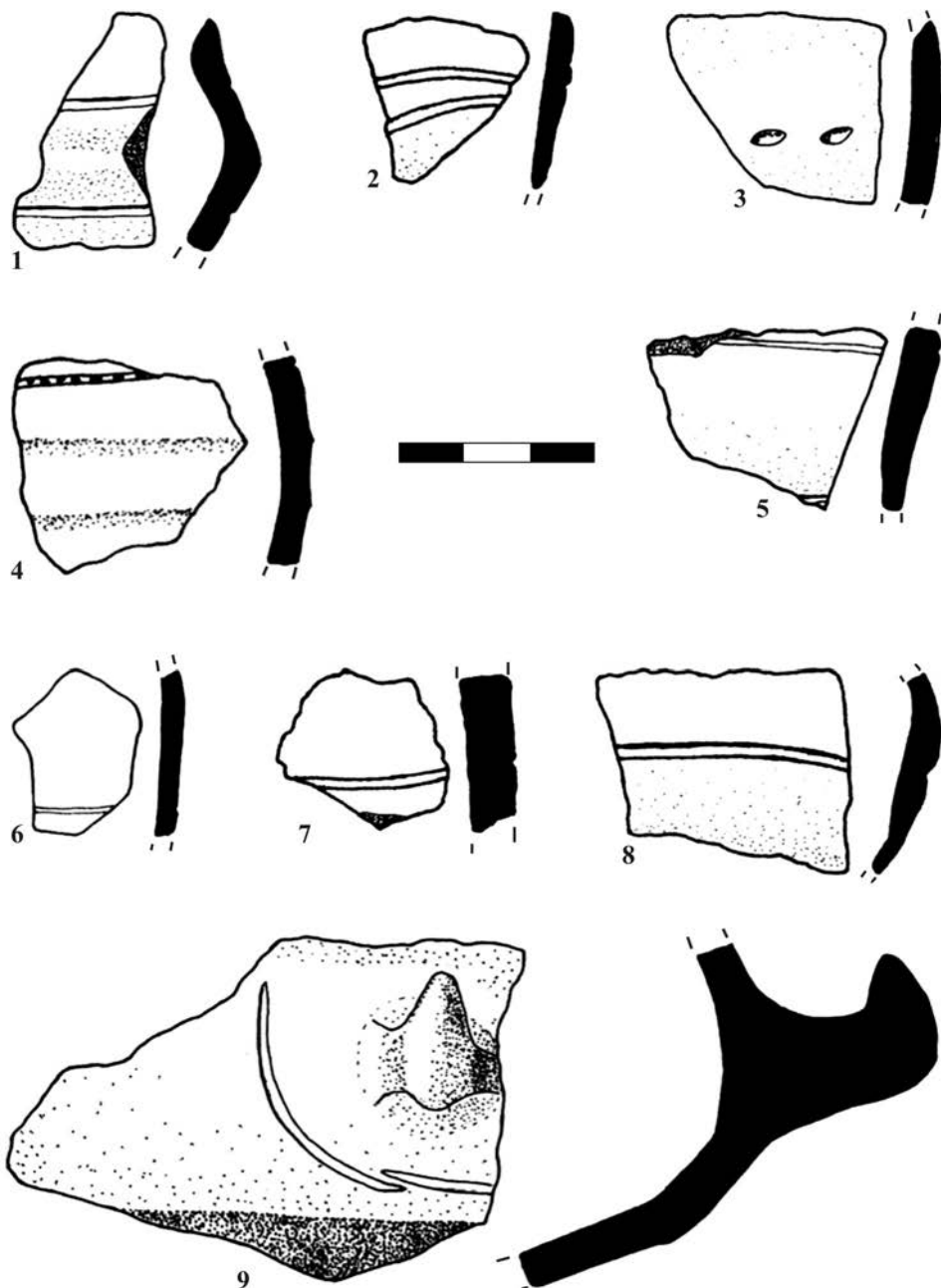

Fig. 3. 1-9. Fragmente de vase

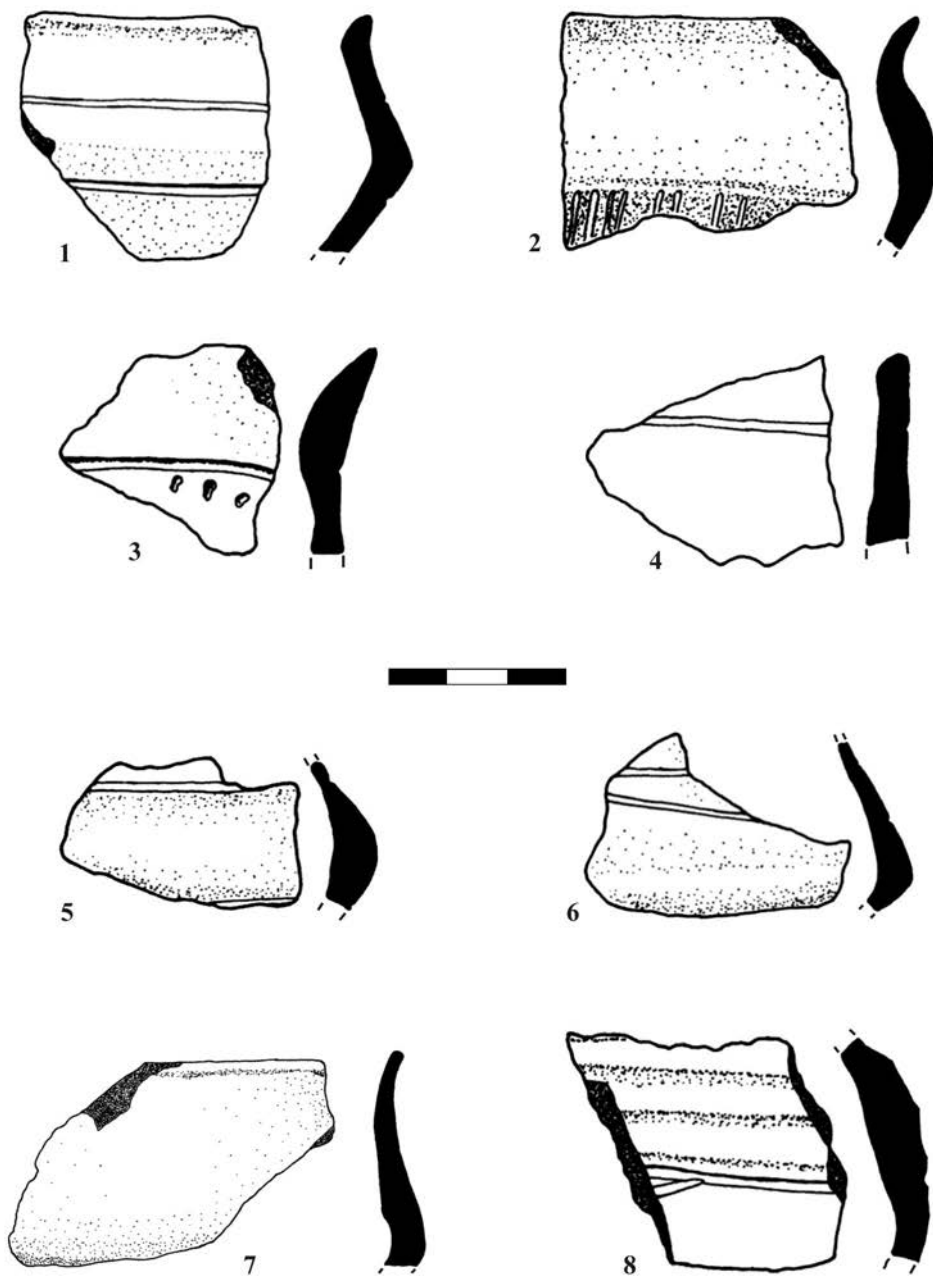

Fig. 4. 1-8. Fragmente de vase

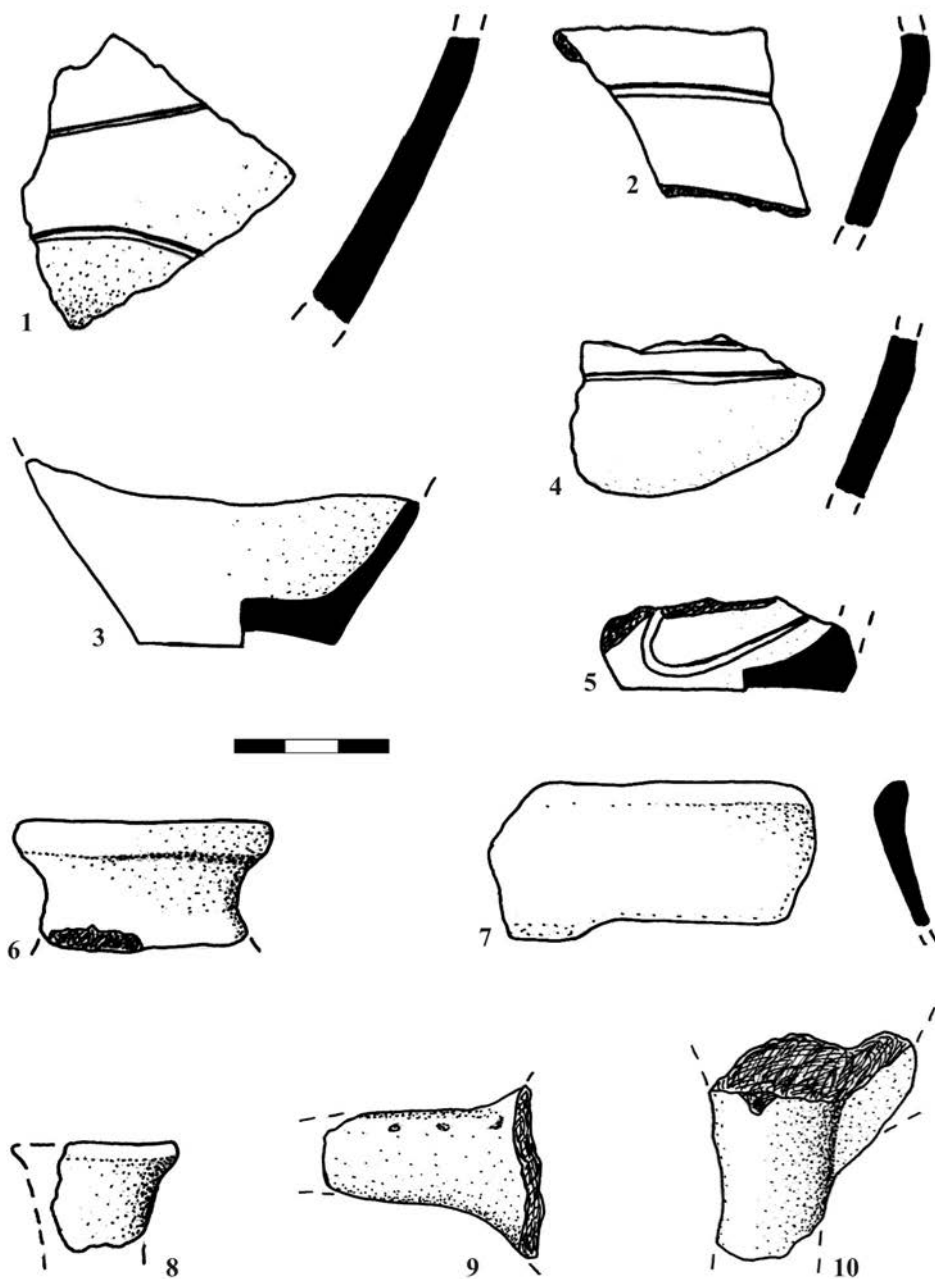

Fig. 5. 1-5, 7. Fragmente de vase; 6, 8. Butoni de capace;
9. Fragment lingură; 10. Fragment de vas cu picior

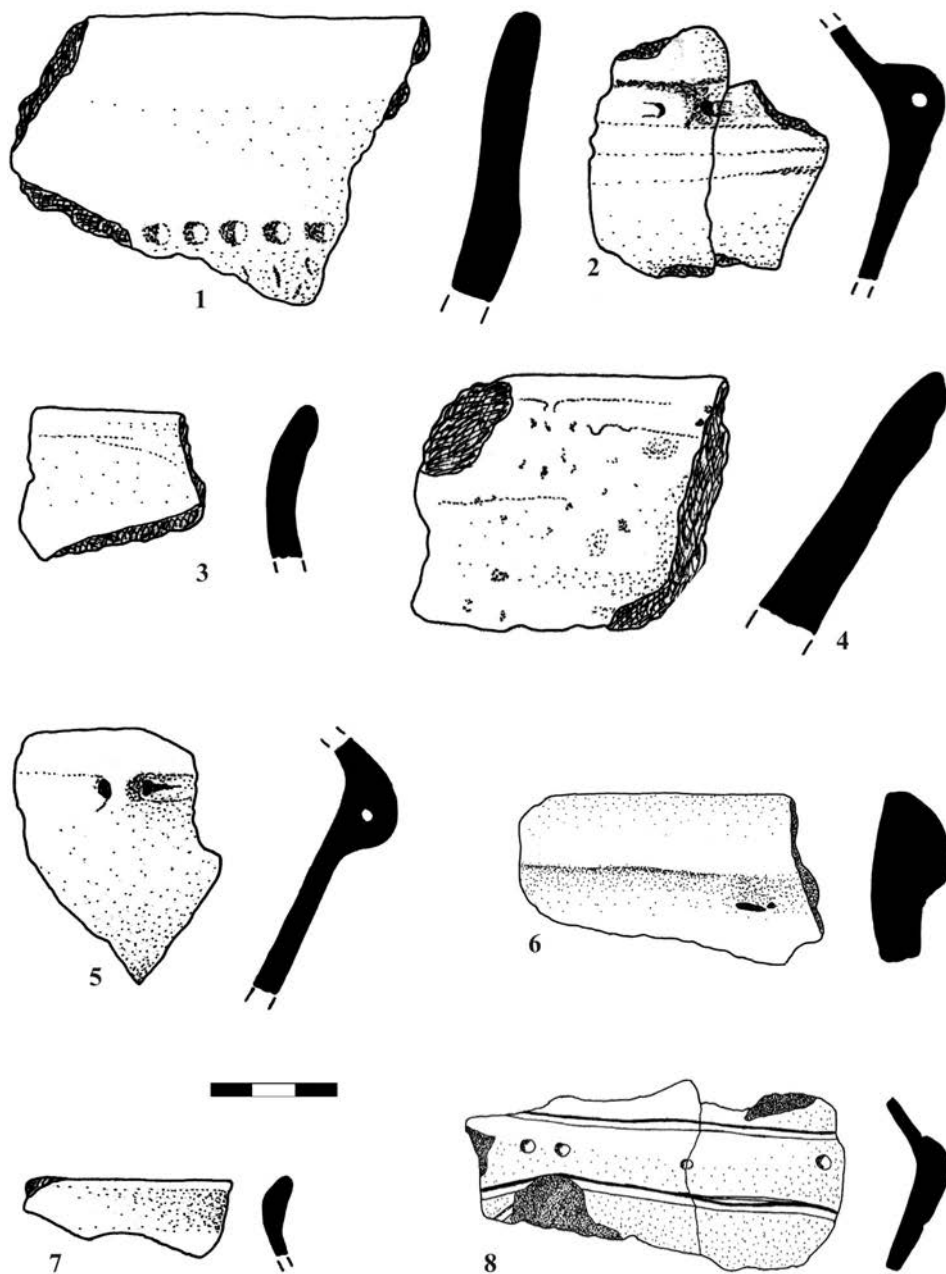

Fig. 6. 1-8. Fragmente de vase

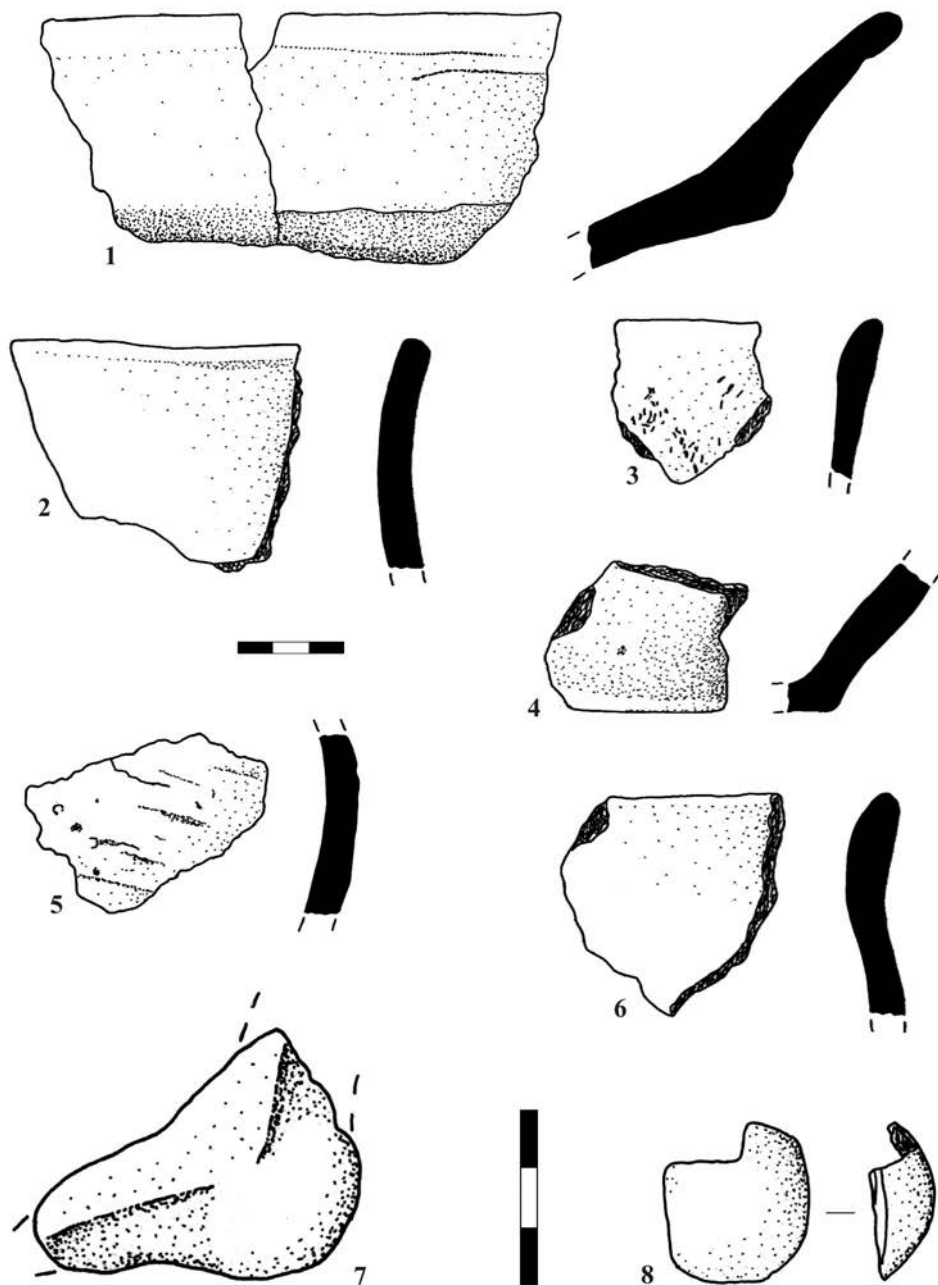
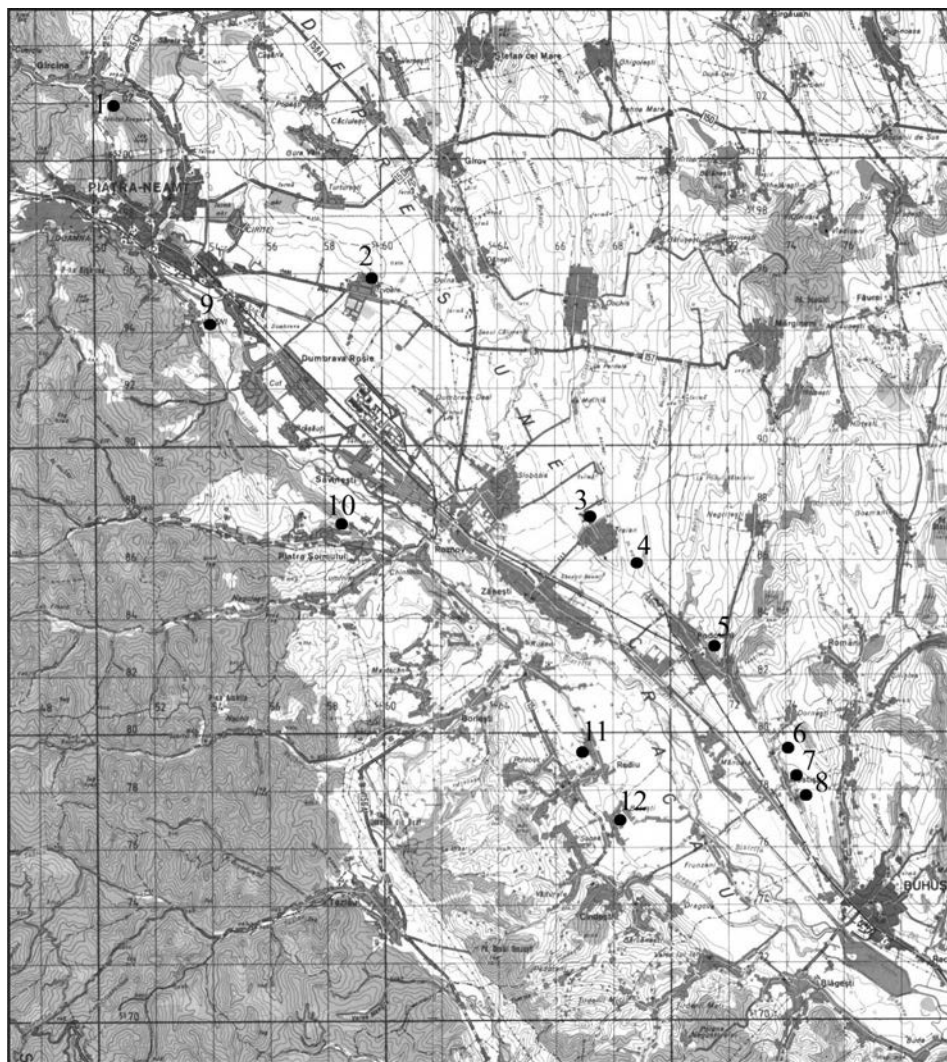

Fig. 7. 1-6. Fragmente de vase; 7-8. Fragmente de statuete antropomorfe

Fig. 8. Harta descoperirilor precucuteniene de pe valea Bistriței:

1. Gârcina-Slatina Cozla II-III; 2. Izvoare; 3. Traian-Dealul Fântânilor;
4. Traian-Dealul Viei; 5. Podoleni-Dealul Teiului; 6. Costișa-Dealul Stanciului;
7. Costișa-Cetățuia; 8. Costișa-Dealul Bisericii; 9. Piatra Neamț-Văleni-Cetățuia;
10. Piatra Șoimului-Horodiștea; 11. Rădăuți-Dealul Pochești; 12. Bețești-Dealul Buruienești

---

MATERIALE ARHEOLOGICE

DIN AȘEZAREA PRECUCUTENIANĂ

DE LA ȚOLICI-ÎN CIMITIR (JUD. NEAMȚ)

---

de **Daniel Garvăn**
și **Vasile Diaconu**

Cuvinte cheie: cercetare de suprafață, Țolici, Precucuteni

Așezarea se află pe teritoriul satului Țolici, com. Petricani, pe terasa de pe malul drept a pârâului Țolici, și este suprapusă parțial de cimitirul din localitate. Spre est și sud este delimitată de pante relativ abrupte, suprafața pe care se găsește așezarea prezentându-se ca un bot de terasă. Spre nord terenul este plat, iar spre vest terenul urcă ușor. La circa 300 m spre vest se află marginea pădurii. Estimăm că circa o treime din așezare a fost distrusă cu ocazia săpării gropilor în cimitir.

A fost identificată de colectivul de cercetare de la Târpești-Râpa lui Bodai¹, fără a fi cercetată. Alături de materialele precucuteniene, tot aici mai sunt menționate și unele Sântana de Mureș², dar care nu au fost confirmate prin recente investigații de teren. Mai multe cercetări de suprafață au fost efectuate în timpul cercetărilor de la Țolici-Hălăbutoaia³, cât și în alte perioade ale anului, de autorii prezentei note⁴.

---

¹ S. Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București, 1974, p. 176, toponimul menționat fiind Șipot-Mohorâtu.

² Șt. Cucos, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Neamț*, în *MemAntiq*, XVIII, 1992, p. 38.

³ Gh. Dumitroaia et alii, Țolici, com. Petricani, jud. Neamț. Punct: Hălăbutoaia, în *CCAR. Campania 2007, 2008*, p. p. 325-326; Gh. Dumitroaia et alii, Țolici, com. Petricani, jud. Neamț. Punct: Hălăbutoaia, în *CCAR. Campania 2008, 2009*, p. 227-228; Gh. Dumitroaia et alii, Țolici, com. Petricani, jud. Neamț. Punct: Hălăbutoaia, în *CCAR. Campania 2010, 2011*, p. 145-146.

⁴ D. Garvăn, R. Munteanu, *Cercetări arheologice efectuate în perioada 2007-2010*, în *MemAntiq*, XXV-XXVI, 2010, p. 559. Au fost identificate exclusiv materiale precucuteniene.

În urma acestor cercetări au fost culese de la suprafața solului, atât din zona ocupată de cimitir, cât și din cea ocupată de culturi agricole, numeroase fragmente ceramice, piese litice, fiind observată și o cantitate mare de chirpici. Prin prezența noastră în momentul săpării unei gropi, dar și prin sondajele efectuate cu carotiera, am putut constata că depunerea arheologică nu este foarte consistentă, la circa 0,50 m găsiindu-se lutul galben, steril din punct de vedere arheologic, resturi de chirpici fiind identificate la 0,30-0,40 m. Cel mai probabil este vorba despre o așezare cu un singur nivel de locuire.

În rândurile ce urmează vom prezenta pe scurt principalele descoperiri.

Materialul litic este reprezentat prin majoritatea categoriilor de piese întâlnite în siturile culturii Precucuteni. Ca principale materii prime s-au folosit sillexul, gresiile și marnele locale, acestea din urmă fiind documentate într-o proporție scăzută.

În funcție de etapele confecționării, lotul de piese litice cuprinde trei categorii principale: produse primare de debitaj, unelte finite și deșeuri.

De pe suprafața așezării a fost recuperat un nucleu prismatic confecționat din gresie (fig. 2/8), dar și un percutor lucrat din același material (fig. 3/1).

Din sillex, dar și din gresie au fost confecționate câteva lame de dimensiuni medii și mici, păstrate în stare fragmentară (fig. 2/1, 2, 6), iar unele prezintă retușe marginale (fig. 2/2).

Gratoarele sunt bine reprezentate prin exemplare confecționate fie pe suport așchial (fig. 2/3, 4), fie pe capăt de lamă (fig. 2/7). Interesant este un gratoar cu așchiere laterală, care putea îndeplini și funcția de burin (fig. 2/5).

Deșeurile de prelucrare sunt constituite din așchii de sillex, de dimensiuni variabile, dintre care unele prezintă fine retușe marginale (fig. 2/9-12).

Categoria uneltelor șlefuite este modest reprezentată printr-o singură piesă. Este vorba despre o dăltiță prismatică, confecționată din marnă, foarte bine șlefuită și ascuțită, iar muchia este ușor rotunjită (fig. 3/2).

La toate acestea se mai adăugă câteva fragmente de râșnițe (fig. 3/3), lucrate din plăci de gresie sau microconglomerate, procurate cel mai probabil din albia râului Topolița sau a unora dintre afluenții săi.

Ceramica reprezintă categoria de artefacte cu cea mai bună reprezentare, din păcate puține fragmente sunt reprezentative, cele mai multe înscriindu-se în categoria grosieră, fiind rulate sau neprezentând decor. Toată ceramica este bine arsă, majoritatea oxidant.

Dintre formele de vase identificate amintim paharele⁵, cu buza dreaptă (fig. 4/1) sau ușor adusă spre interior (fig. 4/2), cu umărul rotunjit (fig. 4/1, 2, 7).

---

⁵ Pentru ceramică am păstrat tipologia propusă de S. Marinescu-Bîlcu, *op.cit.*

Toate sunt realizate din pastă fină, bine frământată. O altă categorie identificată o reprezintă cea a vaselor bitronconice (fig. 6/6). Un fragment dintr-un vas cu picior, realizat din pastă semifină, ars neuniform, cu nuanțe de la cărămiziu la cenușiu, îmbogățește repertoriul formelor ceramice identificate în acest sit. Două fragmente par să aparțină unor vase globulare, cu gâtul înalt (fig. 6/3, 5). Alte fragmente provin de la buza vaselor, fiind în general evazate. Fundurile sau fragmente din acestea sunt de tipul celor albiat (fig. 5/5-8).

Decorul cel mai frecvent întâlnit este cel incizat, fiind prezent sub diferite forme și combinații: linii orizontale și oblice (fig. 4/2; 5/1, 5; 6/2, 6), circulare (fig. 6/4) sau verticale (fig. 5/8). Un alt decor întâlnit este canelura, dispusă atât orizontal (fig. 4/1, 7; 6/3, 5), cât și circular (fig. 6/7). Și aceasta apare în asocierie atât cu decorul incizat (fig. 4/7; 6/7), cât și cu cel imprimat, realizat cu un obiect zimțat (fig. 4/1). Un singur fragment identificat a fost decorat prin excizie (fig. 4/6).

În afara ceramicii uzuale, a mai fost identificat și un picior de lut, de formă tronconică (fig. 6/8), ce provine de la o masă, dar și un fragment de statueta antropomorfă, de tipul celor verticale (fig. 6/9).

Pe baza materialelor prezentate, dar și a analogiilor, putem considera această așezare ca aparținând fazei Precucuteni III.

Prezența așezării pe această valea ce asigură accesul către izvorul de apă sărată de la Țolici-*Hălăbutoaia*⁶, situat la 2 km distanță, ar putea fi pusă în legătură și cu depunerea precucuteniană de lângă izvor.

Recent, în zona satului Țolici, au fost realizate mai multe periegeze, pe malul drept al pârâului Țolici, în aval de punctul *În Cimitir*, fiind identificat un nou punct cu materiale precucuteniene – *Rusca*⁷. Urmărind distribuția siturilor precucuteniene în zonă, se observă situarea lor de-a lungul apelor (începând de la izvorul de apă sărată de la *Hălăbutoaia* și până la Topolița, pe terasa căreia se află *Râpa lui Ravaru*. În total au fost identificate cinci puncte (fig. 1), două dintre acestea (*În Cimitir* și *Râpa lui Bodai*) fiind cu certitudine așezări.

Iminenta distrugere a unei mari suprafețe din așezare ar putea încuraja efectuarea unor cercetări preventive, cel puțin în suprafața pe care urmează a fi extins

⁶ Gh. Dumitroaia et alii, *Un nou punct de exploatare a apei sărate în preistorie: Țolici-Hălăbutoaia, jud. Neamț*, în D. Monah, Gh. Dumitroaia, D. Garvăn, *Sarea, de la prezent la trecut*, BMA, XX, p. 216-218. În această primă prezentare a nivelului precucutenian aminteam prezența unui nivel Precucuteni II. Analiza ulterioară a materialului, acțiune îngreunată foarte mult din cauza stării precare a materialului, dar și situația stratigrafică – diferențierea clară a două straturi în nivelul precucutenian – ne fac să credem că este vorba de două niveluri - Precucuteni II și III. Totuși, păstrăm unele rezerve până la prelucrarea integrală a materialului de la Țolici-*Hălăbutoaia*.

⁷ V. Diaconu, *Noi situri arheologice în zona de nord-est a județului Neamț*, în *MemAntiq*, XXV-XXVI, 2010, p. 427, pct. 13.

cimitirul. Totodată, pe lângă caracterul de salvare, cercetarea acestei aşezări ar putea furniza noi informaţii despre comportamentul comunităţilor precucuteniene, despre metodele de exploatare şi de control asupra unor resurse naturale.

ARTEFACTS FROM A PRECUCUTENI SITE: ȚOLICI-ÎN CIMITIR (NEAMŢ COUNTY)

Keywords: *field research, Țolici, Precucuteni*

In this note we tried to present the main results of a field research in a Precucuteni settlement which was partially destroyed by recent graves (as the local cemetery overlays the archaeological site). The settlement is attributed to the IIIrd phase of Precucuteni culture. As a seasonal camp for the exploitation of a salt resource is only 2 km away, it seems likely that the two sites were connected.

List of illustrations

Fig. 1. The map of Precucuteni sites within the limits of Petricani commune: 1. Țolici-Hălăbutoaia; 2. Țolici-În Cimitir; 3. Țolici-Ruscă; 4. Târpești-Râpa lui Bodai; 5. Petricani-La Școală.

Fig. 2. Stone implements: 1-7, 9-12. Flint; 8. Sandstone.

Fig. 3. Stone implements: 1, 3. Sandstone; 2. Shale.

Fig. 4. Potsherds.

Fig. 5. Potsherds.

Fig. 6. 1-7. Potsherds; 8. Fragment of a small clay table; 9. Anthropomorphic statuette.

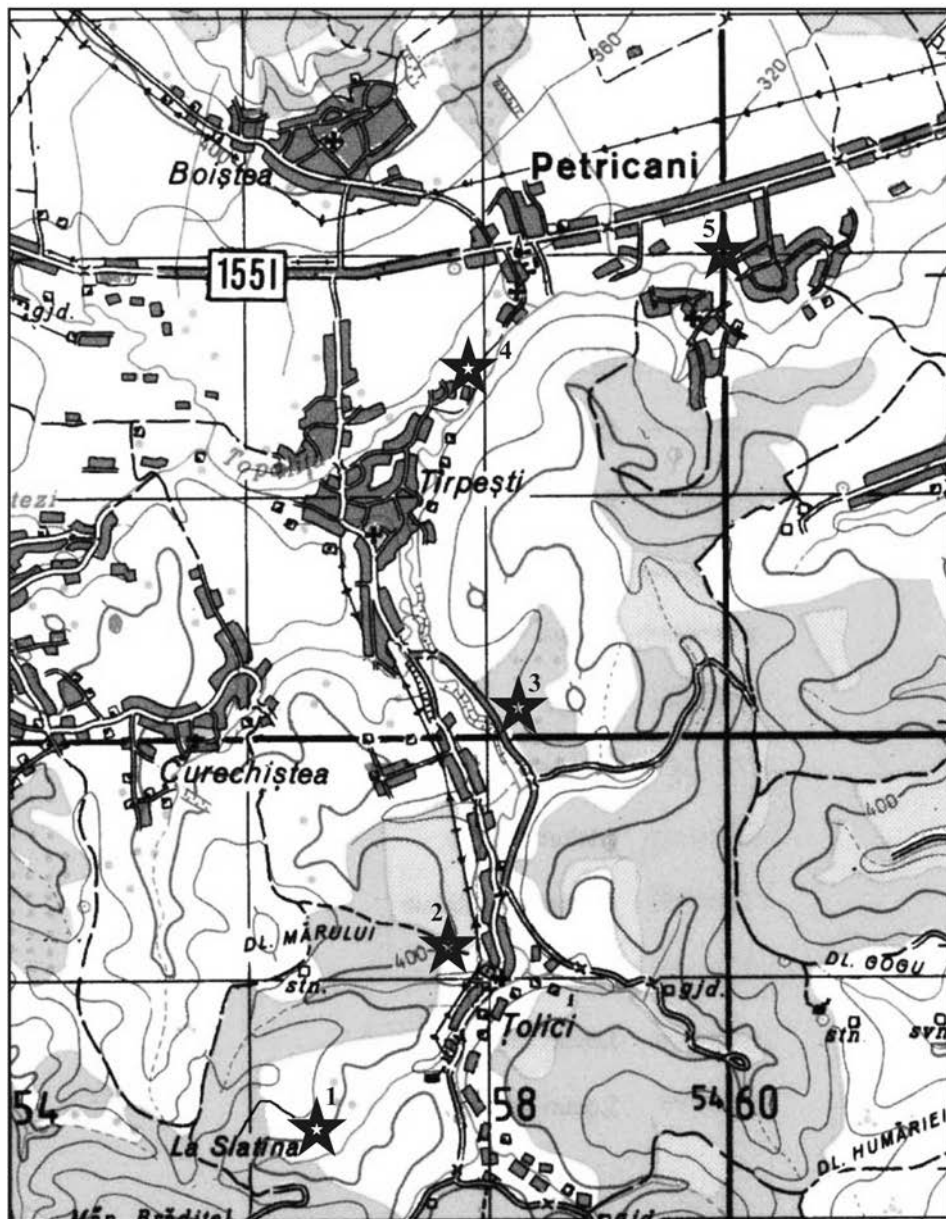
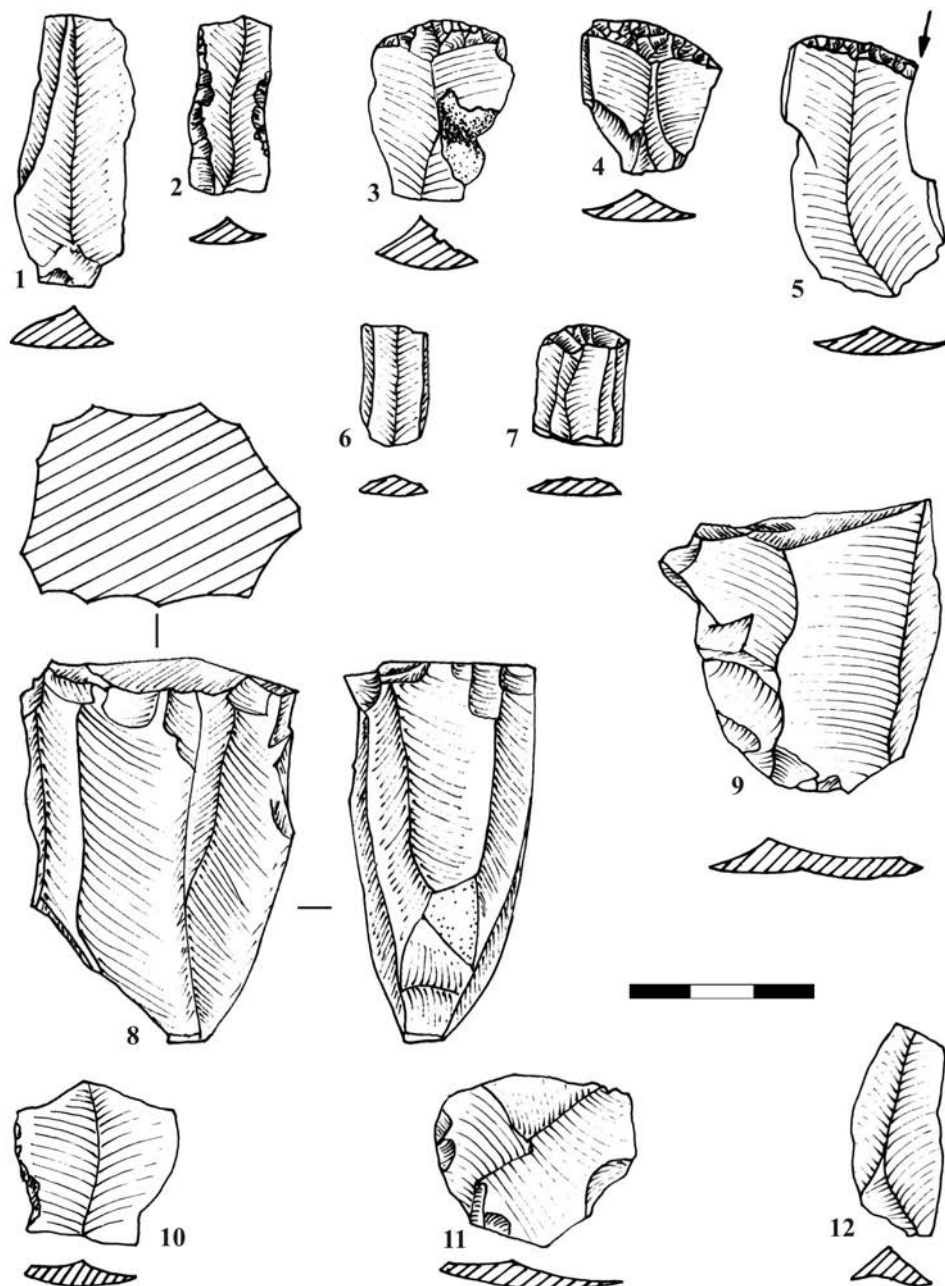

Fig. 1. Harta descoperirilor precucuteniene în comuna Petricani:

1. Țolici-Hălăbutoaia; 2. Țolici-În Cimitir; 3. Țolici-Rusca;
4. Târpești-Râpa lui Bodai; 5. Petricani-La Școală

Fig. 2. Piese litice: 1-7, 9-12. Piese de silex; 8. Piesă de gresie

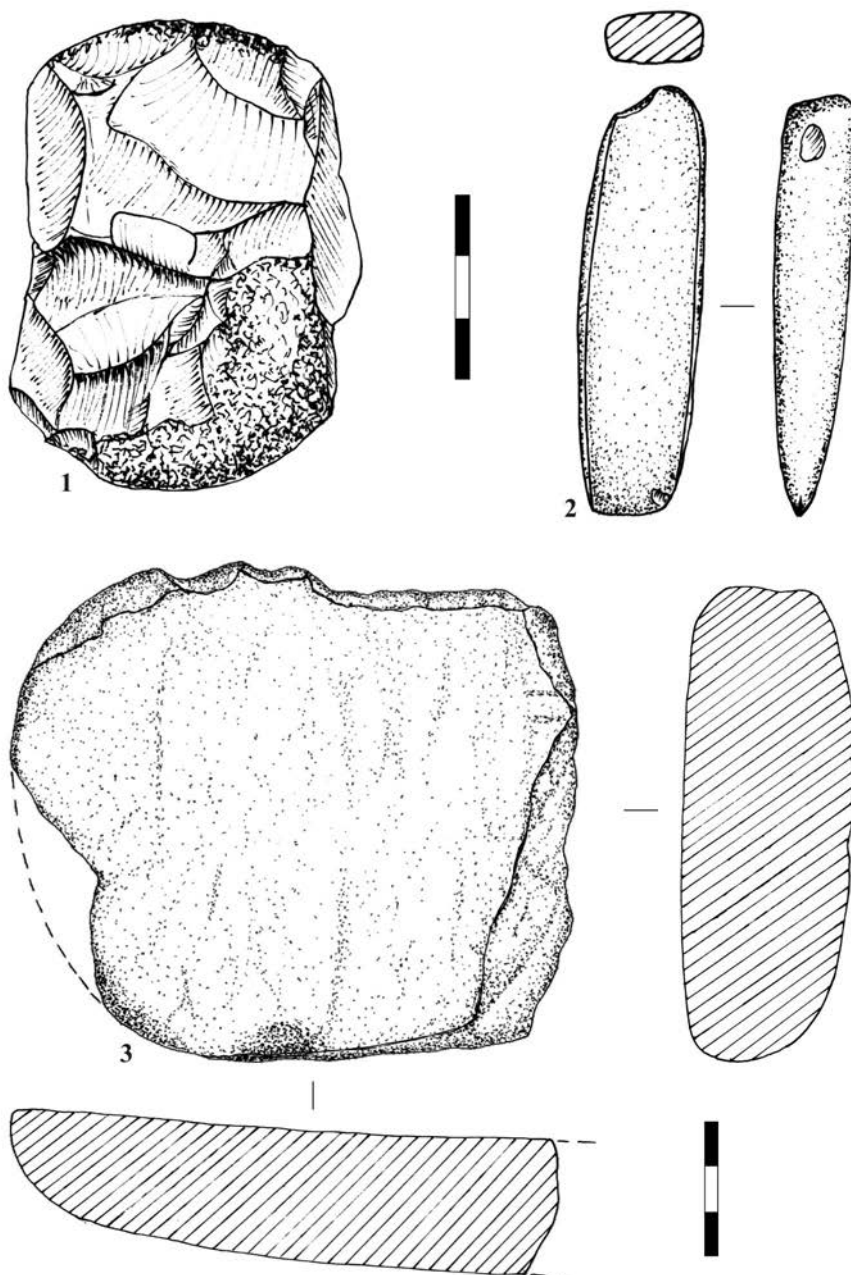

Fig. 3. Piese litice: 1, 3. Piese de gresie; 2. Piesă de marnă

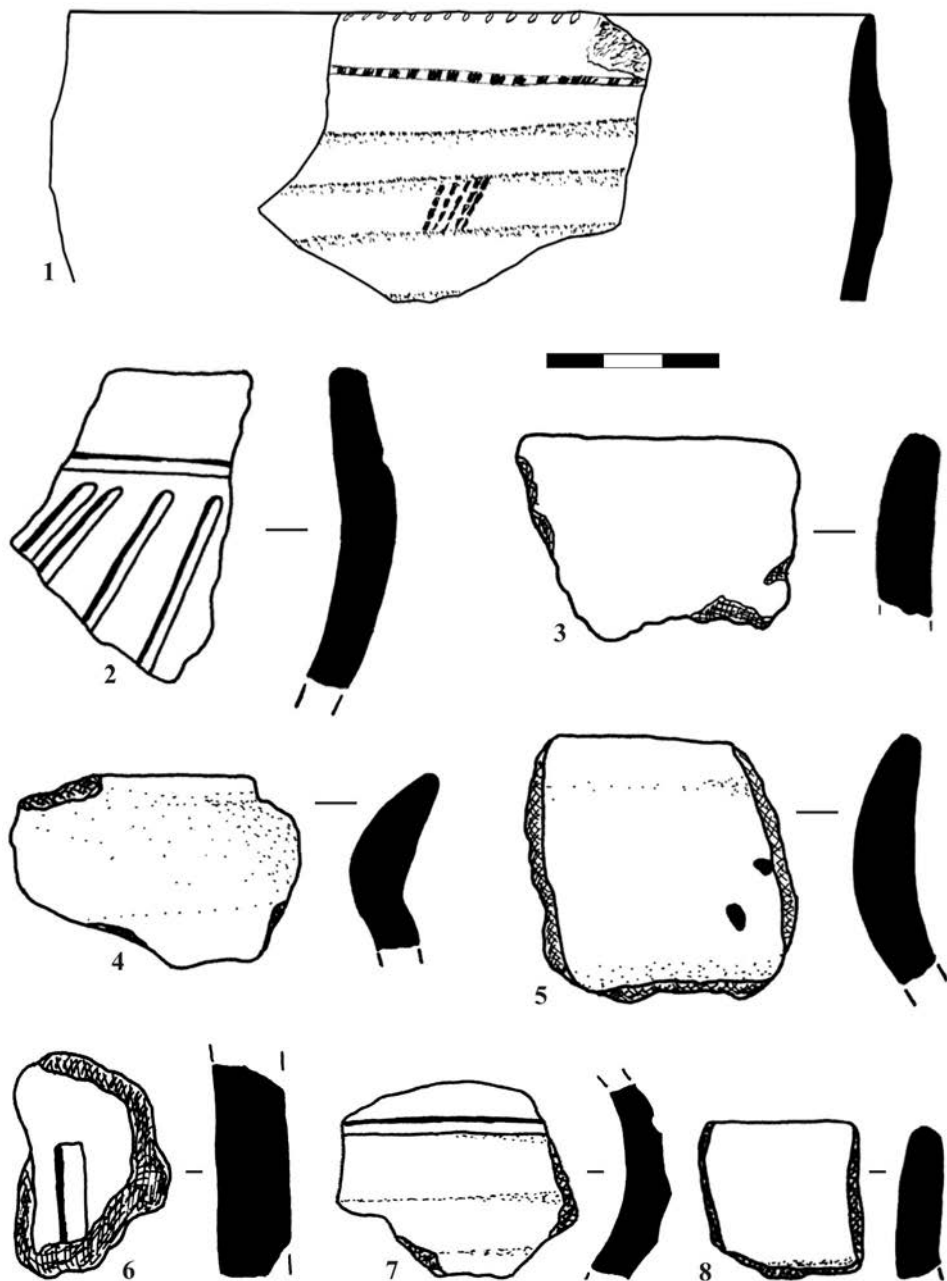

Fig. 4. Fragmente ceramice

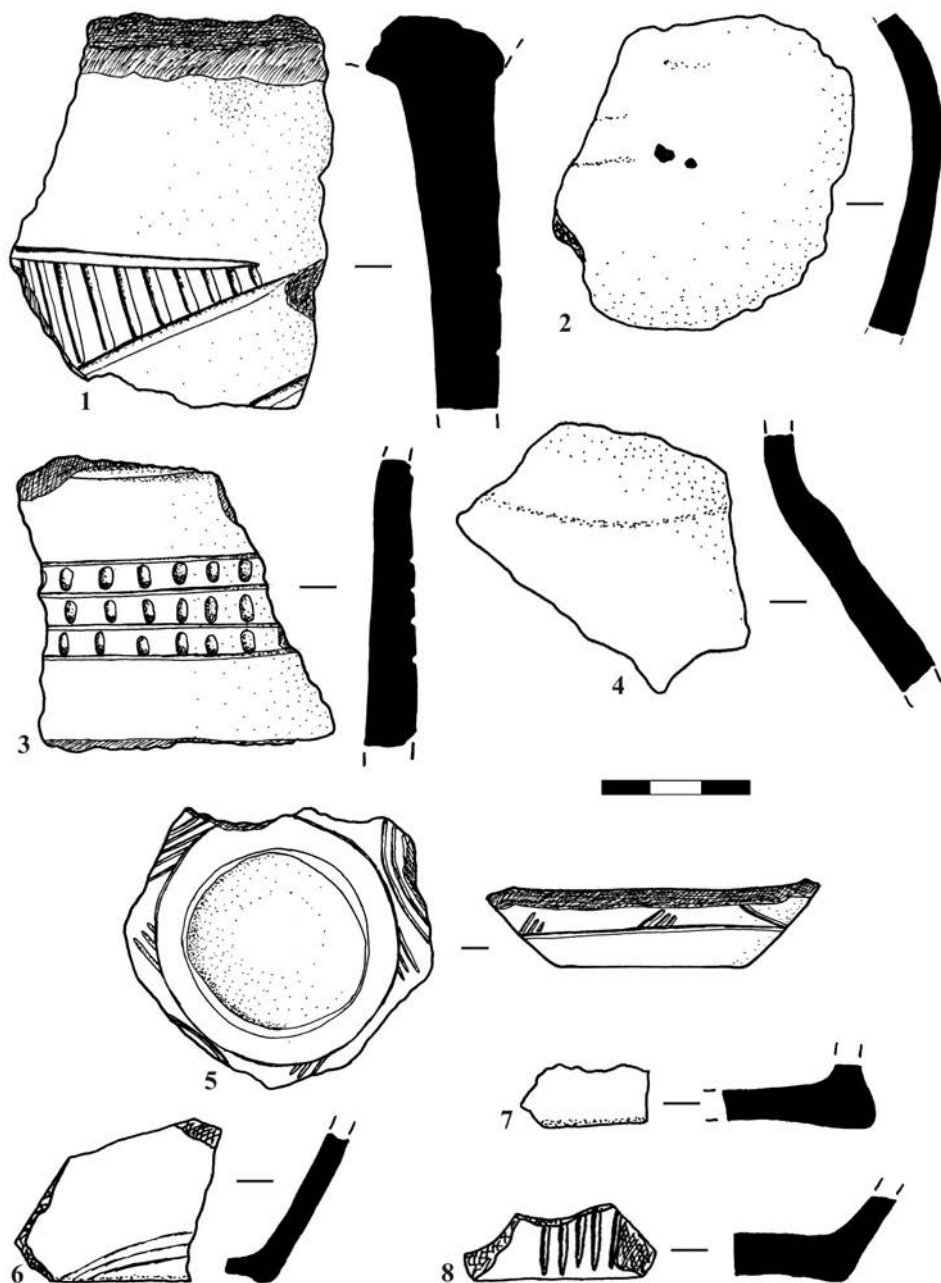
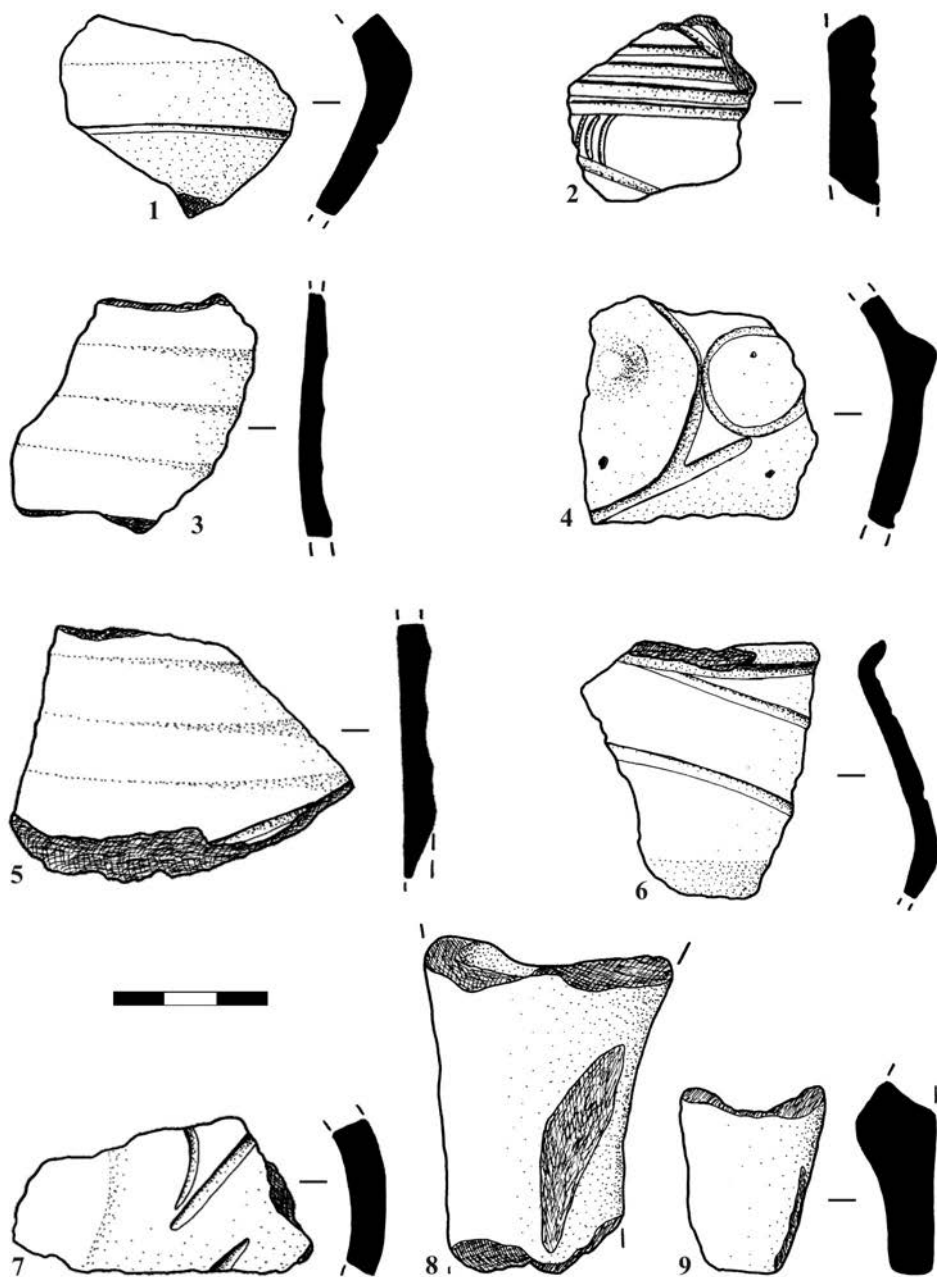

Fig. 5. Fragmente ceramice

Fig. 6. 1-7. Fragmente ceramice; 8. Picior masă; 9. Fragment statueta antropomorfă

IMPACTUL INTERACȚIUNII CU MEDIUL ASUPRA COMPORTAMENTULUI SPIRITUAL AL OMULUI PREISTORIC

---

de Nicolae Ursulescu

Cuvinte cheie: preistorie, viață spirituală, reconstituire prin experiment senzorial

Observațiile privind viața religioasă a oamenilor din Preistorie, inclusiv din complexul cultural Precucuteni-Cucuteni, arată că, pe fondul unor credințe unitare, se dezvoltă forme extrem de diversificate pentru exprimarea devoțiunii individuale față de divinitate/divinități¹.

O înșiruire absolut aleatorie a ceea ce ni s-a păstrat, prin descoperirile arheologice, din viața spirituală a oamenilor preistorici, care, desigur, era mult mai complexă decât ceea ce bănuim noi astăzi că știm despre aceasta: construcții-sanctuar, altare, locuri de cult, depuneri rituale, structuri rituale în interiorul caselor (casete, plastică monumentală ș.a.), scene rituale, idoli, protome, coloane, plăci de tip *stela*, picturi, semne simbolice² etc. – la rândul

---

¹ N. Ursulescu, *La religione della popolazione di Cucuteni*, în N. Ursulescu, Raluca Kogălniceanu, Cristina Crețu (a cura di), *Cucuteni. Tesori di una civiltà preistorica dei Carpazi. Atti del convegno italo-romeno, Roma, 18 ottobre 2007*, Accademia di Romania - Editura Universității „Al. I. Cuza”, Roma - Iași, 2008, p. 83-106; Idem, *Civilizația cucuteniană: credințe religioase sau sistem religios?*, în Zargidava, X, Bacău, 2011, p. 197-221.

² Dan Monah, *Grands thèmes religieux reflétés dans la plastique anthropomorphe Cucuteni-Tripolye*, în *MemAntiq*, 17, 1992, p. 189-197; Idem, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, BMA, III, Piatra Neamț, 1997, p. 201-215; D-tru Boghian, C-tin Mihai, *Le complexe de culte et le vase à décor ornithomorphe peint découverts à Buznea (dép. de Iasi)*, în M. Petrescu-Dîmbovița et alii (éds.), *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, BAI, I, Iași, 1987, p. 313-324; Șt. Cucoș, *Un complex ritual cucutenian descoperit la Ghelăiești (jud. Neamț)*, în *SCIV*, 24, 1973, 2, p. 207-215; Idem, *Complexe rituale cucuteniene de la Ghelăiești, jud. Neamț*, în *SCIVA*, 44, 1993, 1, p. 59-80; N. Ursulescu, *Complessi di culto nella civiltà*

lor, toate acestea diversificate într-o serie de variante – dovedește implicarea directă a suplicantului/fidelului în găsirea unei forme personale de apropiere față de divinitate, care să-i individualizeze parcă actul său de devoțiune.

Se pune întrebarea: de unde rezultă această diversificare, această nevoie a omului preistoric de a găsi forme proprii prin care să intre în contact cu grația divină? Care este resortul intim al nașterii acestui concept de diversificare și al acțiunilor concrete care-l transpun în practică? Un răspuns simplu ar trimite la spiritul de neliniște creativă, de inventivitate, specific majorității covârșitoare a ființelor umane. Dar, investigând interogativ mai departe, se naște o altă întrebare: ce anume stimulează apariția acestui spirit inventiv? Este el o prezență permanentă, care acompaniază omul în toate momentele, sau se manifestă cu predilecție doar în anumite situații?

Credem că răspunsul la această problemă necesită un cumul de explicații, dintre care un loc important îl ocupă, în opinia noastră, cadrul general oferit de mediu, la un moment dat și într-un anumit loc. Este vorba de impactul pe care mediul îl are asupra simțurilor umane, cărora le poate transmite o stare de agitație sau de liniște, propice stării de meditație.

O ramură recentă a arheologiei teoretice, anume arheologia senzorială (*Sensory Archaeology*)³, își propune tocmai să observe și să reconstituie

---

Precucuteni dell'est di Romania, în *Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia*, 45 (2002), Università degli Studi di Bari, 2003, p. 5-25; N. Ursulescu, *Santuari e luoghi di culto nel Neolitico della Romania e dell'Italia Meridionale*, în *Italia e Romania. Storia, Cultura e Civiltà a confronto. Atti del IV Convegno di Studi italo-romeno (Bari, 21-23 ottobre 2002)*, Quaderni di "Invigilata lucernis" 21 (a cura di Stefania Santelia), Bari, 2004, p. 47-57; N. Ursulescu, D. Boghian, V. Cotiugă, *L'autel peint de l'habitat de Târgu Frumos (dép. de Iași) appartenant à la civilisation Précucuteni (Énéolithique Ancien)*, în *SAA*, IX, 2003, p. 27-40; N. Ursulescu, Felix Adrian Tencariu, *Aménagements de culte dans la zone des foyers et des fours de la culture Précucuteni*, în *MemAntiq*, 23, 2004, p. 129-144; Idem, *Religie și magie la est de Carpați acum 7000 de ani. Tezaurul cu obiecte de cult de la Isaiia*, Casa Editorială „Demiurg”, Iași, 2006; Idem, *Symbolic signs on the ceramics of the Chalcolithic settlement at Isaiia (Iași County, Romania)*, în S.A. Luca (ed.), *Signs and symbols from Danube Neolithic and Eneolithic*, BiblBrukenthal, XXXV, Sibiu, 2009, p. 87-101; C.-M. Lazarovici, *Sanctuarele Precucuteni-Cucuteni*, în *ArhMold*, 25 (2002), 2004, p. 47-64; Eadem, *Pre-Writing Signs on Neo-Eneolithic Altars*, în L. Nikolova (ed.), *Early Symbolic Systems for Communication in Southeast Europe*, I, BAR Int. Series 1139, Oxford, 2003, p. 85-96; Eadem, *Semne și simboluri în cultura Cucuteni-Tripolie*, în N. Ursulescu, C.-M. Lazarovici (coord.), *Cucuteni 120 – valori universale*, Iași, 2006, p. 57-92; C.-M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, *Arhitectura neoliticului și epocii cuprului din România. II (Epoca cuprului)*, BAM, VI, Trinitas, Iași, 2007; Gh. Lazarovici, *Sacred Symbols on Neolithic Cult Objects from the Balkans*, în L. Nikolova (ed.), *op. cit.*, p. 57-64.

³ C. Classen, *Worlds of Sense. Exploring the Senses in History and Across Cultures*, Routledge, London and New York, 1993; Idem (ed.), *The Book of Touch*, Berg, Oxford and New York,

trăirile senzoriale ale oamenilor, individuale sau colective, îndeosebi cele vizuale⁴ și auditive (*Auditory Archaeology*)⁵, dar și pe cele tactile, olfactive și gustative, dintr-un anumit mediu și să explice impactul psihologic al acestor trăiri asupra deciziilor și acțiunilor concrete ale individului sau colectivității⁶. Simțurile sunt intermediarul interacțiunii dintre om și lumea din jur, iar înțelegerea senzorială a acestei lumi nu este doar o chestiune fiziologică, ci este determinată cultural (prin ansamblul simțurilor definite de o anumită civilizație) și reflectată apoi în produsele materiale ale unei civilizații.

Desigur, ca orice ramură a arheologiei teoretice, și aceasta s-a născut prin aprofundarea spiritului analitic al cercetării și, de aceea, arheologia senzorială are deopotrivă strânse legături cu alte structuri teoretice, dintre care evidențiem:

- **Arheologia comportamentală** (*Behavioral Archaeology*)⁷, care își propune să studieze, printre altele, influența comportamentului uman asupra aspectului artefactelor, prin utilizarea tehnologiei. Arheologia senzorială merge mai departe de ansamblul comportamentului uman, căutând să înțeleagă modul în care receptarea stimulilor mediului, prin simțuri, poate

---

2005; S. Feld, K. Basso (eds.), *Senses of Place*, School of American Research Publications, Santa Fe, New Mexico, 1996; M.M. Smith, *Sensory history*, Berg, Oxford, 2007.

⁴ J.J. Gibson, *The ecological approach to visual perception*, Houghton Mifflin Company, Boston, 1979.

⁵ I. Reznikoff, M. Dauvois, *La dimension sonore des grottes ornées*, în: *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, 85, 1988, p. 238-46; A.S. Bregman, *Auditory scene analysis: the perceptual organization of sound*, The MIT Press, London, 1994; P. Devereux, *Stone Age soundtracks: the acoustic archaeology of ancient sites*, Vega Books, London, 2001; J.F. Augoyard, H. Torgue (eds.), *Sonic experience: a guide to everyday sounds*, McGill-Queen's University Press, Montreal, 2005; C. Scarre, G. Lawson (eds.), *Archaeoacoustics*, McDonald Institute for Archaeological Research, Cambridge, 2006; Steve Mills, *Sensing the place: sounds and landscape archaeology*, în D.W. Bailey, A. Whittle, V. Cummings (eds.), *(Un)settling the Neolithic*, Oxbow, Oxford, 2005, p. 79-89; Idem, *The Contribution of Sound to Archaeology*, în *BMJT*, seria Arheologie, II, 2010, p. 179-195.

⁶ J.J. Gibson, *The senses considered as perceptual systems*, George Allen and Unwin, London, 1968; J.D. Porteous, *Landscapes of the mind: worlds of sense and metaphors*, University of Toronto Press, 1990; D. Howes (ed.), *The Varieties of Sensory Experience*, University of Toronto Press, Toronto, 1991; Idem, *Empire of the Senses. The Sensual Culture Reader*, Berg, Oxford and New York, 2005; S. Houston, K. Taube, *An Archaeology of the Senses: Perception and Cultural Expression in Ancient Mesoamerica*, în *CAJ*, 10, 2000, 2, p. 261-294.

⁷ Michael Brian Schiffer, *Archaeology as behavioral science*, în *American Anthropologist*, 77, 1975, p. 836-848; Idem, *Behavioral Archeology*, Academic Press, New York, 1976; Idem, *Technological Perspectives on Behavioral Change*, University of Arizona Press, Tucson, 1992; Idem, *Behavioral Archaeology: First Principles*, University of Utah Press, Salt Lake City, 1995; Idem, *Behavioral archaeology: some clarifications*, în *American Antiquity*, 64, 1999, p. 166-168; M.B. Schiffer, Andrea Miller, *The Material Life of Human Beings: Artifacts, Behavior, and Communication*, Routledge, London, 1999; Vincent M. LaMotta, M.B. Schiffer, *Behavioral Archeology: Toward a New Synthesis*, în Ian Hodder (ed.), *Archaeological Theory Today*, ediția a IX-a, Polity Press, Cambridge, 2009, p. 14-64.

declanșa resorturile intime ale unor opțiuni mentale ale omului, materializate apoi într-un anume tip de comportament. Deci, arheologia senzorială adâncește introspecția în universul spiritului uman.

- De la **arheologia peisajului** (*Landscape Archaeology*)⁸, arheologia senzorială (inclusiv cea auditivă) poate împrumuta o serie de metode de investigație, vizând înțelegerea ansamblului care-l înconjoară pe om într-o anumită zonă. Din acest ansamblu, arheologia senzorială înregistrează îndeosebi aspectele actuale (vizuale, sonore, olfactive) ale peisajului în care își desfășoară viața o colectivitate. Prin determinarea modificărilor intervenite în mediul actual față de paleo-mediul se pot înlătura unii factori care acționează suplimentar în prezent asupra simțurilor umane, creându-se astfel premisa apropierii de universul senzorial al omului preistoric.

- **Arheologia experimentală**⁹ joacă și ea un rol important, printre altele, pentru înțelegerea modalităților de influențare spirituală a omului de către mediu. Reconstituirea pe cale experimentală a artefactelor, a construcțiilor, a meniului oamenilor preistorici oferă arheologilor și antropologilor posibilitatea nu numai de a înțelege funcționalitatea artefactelor și modul de viață de odinioară, ci și de a veni în contact senzorial cu lucruri utilizate într-o perioadă străveche. Prin aplicarea metodelor de investigație ale arheologiei senzoriale, accentul cercetării se mută de la simpla reproducere a unor acțiuni materiale spre trăirile personale ale omului preistoric, în raport cu cadrul oferit de mediul înconjurător¹⁰.

⁸ M. Aston, T. Rowley, *Landscape Archaeology*, Newton Abbot, 1974; B.K. Roberts, *Landscape Archaeology*, în M. Wagstaff (ed.), *Landscape and Culture*, Blackwell, Oxford, 1987, p. 77-95; D. Cosgrove, S. Daniels, *The Iconography of Landscape*, Cambridge University Press, 1988; B. Bender, *Landscape: Politics and Perspectives*, Berg, Oxford, 1993; Christopher Y. Tilley, *A Phenomenology of Landscape: Places, Paths and Monuments*, Berg, Oxford, 1994; E. Hirsch, M. O'Hanlon (eds.), *The Anthropology of Landscape*, Oxford University Press, 1995; P. Ucko, R. Layton (eds.), *Archaeology and Anthropology of Landscape*, Routledge, London, 1999; A. Fleming, *Post-processual landscape archaeology: a critique*, în *CAJ*, 16, 2006, p. 267-80; B. Bender, S. Hamilton, C. Tilley, *Stone worlds: narrative and reflexivity in landscape archaeology*, Left Coast Press, Walnut Creek, CA, 2007; Julian Thomas, *Archaeologies of Place and Landscape*, în Ian Hodder (ed.), *Archaeological Theory Today*, ediția a IX-a, Polity Press, Cambridge, 2009, p. 165-186.

⁹ John Morton Coles, *Experimental Archaeology*, Academic Press, London-New York-Toronto-Sydney-San Francisco, 1979; P.J. Reynolds, *Experimental Archaeology. A Perspective for the Future*, Leiden, 1994; A.F. Harding (ed.), *Experiment and Design: Archaeological Studies in Honour of John Coles*, Oxford, 1999; J. Mathieu (ed.), *Experimental Archaeology. Replicating Past Objects, Behaviours and Processes*, BAR Int. Series 1035, Archaeopress, Oxford, 2002; R.P. Paardekoooper, *Experimental archaeology*. In: D.M. Pearsall, (ed.), *Encyclopedia of Archaeology*, Oxford, 2008, p. 1345-1358; *WA*, 40, 2008, 1 (Introduction in Experimental Archaeology).

¹⁰ I.A. Cook, S.K. Pajot, A.F. Leuchter, *Ancient architectural acoustic resonance patterns and regional brain activity*, în *Time and Mind*, 1, 2008, p. 95-104; S. Mills, *op. cit.* (nota 5), 2010.

Multe dintre studiile de arheologie senzorială (în special cele auditive) au accentuat mai mult aspectele arheometrice ale problemei, prin efectuarea unor măsurători comparative între diferite zone, dar credem că în problema impactului mediului asupra spiritualității umane, prin intermediul simțurilor, accentul ar trebui să cadă mai ales pe reconstituirea ansamblului, care poate crea, într-o anumită situație, o stare de confort sau disconfort psihic.

Prima premisă de care trebuie să ținem seama în acest demers este aceea că mediul senzorial al omului preistoric (și, în general, chiar al omului perioadei pre-mașiniste) era mult diferit de cel al omului actual, mai ales al celui din mediile urbane, care are parte, aproape în permanență, de zgomote și poluare, provocatoare de stres.

O a doua premisă ar consta în faptul că mediul senzorial se schimbă, atât pe parcursul anotimpurilor, cât și pe parcursul unei zile, în funcție de perioadele sale principale (dimineța, ziua propriu-zisă, seara, noaptea), fiecare perioadă având un alt impact senzorial asupra factorului uman.

Dintre aceste perioade, seara unei zile de vară ni se pare a fi cea mai propice pentru starea de calm a simțurilor, deoarece atunci:

- din punct de vedere auditiv, se instaurează o liniște aproape absolută (întreruptă doar de „muzica” liniștitoare și monotonă a naturii (dominată în special de târâitul continuu și uniform al greierilor) – o muzică oarecum asemănătoare, ca intonație, cu cea a vechilor cântece religioase (de exemplu, cele ale călugărilor tibetani), îndemnând la contemplare și visare¹¹;

- din punct de vedere vizual, totul este dominat de lumina difuză a înserării, oferită de aștrii nopții (Lună, Luceafăr, Stea Polară, Carul Mare, Carul Mic – toate acestea venerat de om, care le-a dedicat numeroase mituri și legende), iar totul este completat de ploaia de stele călăuzitoare. Putem adăuga aici și prezența aleatorie a focului domestic, cu magia sa, în calitate de purtător al luminii, ca reprezentant și dar al Soarelui; și acesta acționează în direcția instaurării unei stări de reverie¹²;

- din punct de vedere tactil, se simte răcoarea plăcută a serii, care creează o stare de confort, mai ales după arșița zilelor toride de vară;

- tabloul se completează cu miresmele multiple și persuasive ale unei naturi explozive, aflată în apogeul funcțiilor sale (tocmai în răcoarea serii,

¹¹ R.M. Schafer, *The music of the environment*, Universal Edition A.G., Wien, 1973; Idem, *The soundscape: our sonic environment and the tuning of the world*, Destiny Books, Rochester, VT, 1994; N.L. Wallin, B. Merker, S. Brown, *The origins of music*, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, MA., 2000; I. Cross, E. Zubrow, F. Cowan, *Musical behaviours and the archaeological record: a preliminary study*, în J. Mathieu (ed.), *Experimental Archaeology*, BAR International Series 1035, Archaeopress, Oxford, 2002, p. 25-34.

¹² Gaston Bachelard, *Psihanaliza focului*, București, 1989.

mirosul florilor se accentuează, până la epitetul de îmbătător). Efectul se poate eventual amplifica, prin arderea unor plante aromate, obicei adesea uzitat de populațiile preistorice;

- în fine, implicarea simțului gustativ poate fi luată în calcul, dar nu e un element obligatoriu și mai ales demonstrabil, deși putem presupune că și oamenii preistorici cunoșteau plăcerea provocată de anumite licori cu efect saporific.

Toată această ofensivă conjugată a mediului senzorial al naturii asupra simțurilor umane influențează evident percepția psihică, eliberând gândul de problemele cotidiene, apropiind omul de esența naturii și, prin aceasta, de divinitățile atotputernice, care guvernează totul în lume. Integrarea omului într-un mediu de o mare puritate spirituală îl apropie de grația divină, prin: **contemplare, meditație, visare**, având ca efect **stimularea fanteziei, a inventivității**. Aceste trăiri spirituale pot deschide noi căi de exprimare / exteriorizare materială a spiritualității umane, reflectată în varietatea formelor de venerare a divinităților, a forțelor supranaturale. Așa cum, de exemplu, scena auditivă, percepută de oameni, se schimbă în funcție de timp și de loc¹³, tot așa și impactul acestei scene asupra psihicului și comportamentului individual va cunoaște o variabilitate considerabilă, determinând, în final, luarea unor decizii materiale, care, deși respectă cutumele generale ale colectivității, își caută forme proprii de exprimare.

Desigur, se pune problema dacă avem dovezi pentru a susține tabloul teoretic descris mai sus. Considerăm că asemenea dovezi pot fi oferite atât direct de arheologie, cât și indirect, prin experimente personale.

Ca dovezi arheologice pentru susținerea existenței unei relații între percepția senzorială și inventivitatea spirituală a oamenilor preistorici, avem în vedere, în primul rând, următoarele situații și structuri întâlnite în timpul cercetărilor de teren:

- gruparea cu predilecție a artefactelor cu caracter ritual și a structurilor de cult în jurul instalațiilor de producere și păstrare a focului (vetre, cuptoare), ceea ce arată că principalele ceremonii (cu impact asupra simțurilor umane) se desfășurau mai ales în asemenea locuri¹⁴;

- descoperirea, în diverse locuri și perioade, a unor instrumente (mai ales de os), capabile să producă sunete muzicale, care, de multe ori, contribuiau la instaurarea stării de transă în rândul participanților la ceremonii (vezi atestările clare, în acest sens, pentru Antichitate: de ex., orfismul sau mitul lui Pan);

- utilizarea peșterilor (care, prin obscuritate, oferă o atmosferă de taină, mister) pentru desfășurarea unor ceremonii rituale (înmormântări, sacrificii,

¹³ A.S. Bregman, *op. cit.* (nota 5), 1994.

¹⁴ N. Ursulescu, F.-A. Tencariu, *op.cit.* (nota 2), 2004.

depuneri de ofrande, practicarea unor mistere și a unor ceremonii de inițiere ș.a.), atestate nu numai de structurile din perioadele preistorice, ci și pentru Antichitatea clasică (de ex., sanctuarele mitraice) sau pentru creștinismul timpuriu (catacombe, mănăstiri și biserici rupestre etc.).

Dincolo de asemenea dovezi materiale, oferite de descoperirile arheologice, o metodă importantă de studiere a relației dintre peisaj și percepția umană rămâne cea a experimentului direct al analistului, care trebuie să trăiască în situații diverse de mediu și să-și autoanalizeze propriile simțiri (în momente diferite, atât ale ciclului diurn, cât și ale celui anual), comparând mereu aceste trăiri cu ceea ce este deja consemnat în literatura generală (filosofie, psihologie, psihanaliză, beletristică, istorie, istoria religiilor, antropologie, arheologie etc.). Un rol important în furnizarea de informații pe această temă revine etnoarheologiei, trebuind selectate acele informații care sunt mai apropiate (ca mediu de proveniență) de realitatea vremurilor preistorice.

Considerăm, deci, că prin observarea atentă, personală, a stimulilor transmiși de mediu și a efectului lor asupra propriului comportament, combinată cu interpretarea structurilor și artefactelor descoperite într-o așezare preistorică, se poate ajunge, prin analize complexe, la relevarea și înțelegerea unor resorturi intime, spirituale, care și-au pus amprenta pe comportamentul omului preistoric – comportament exteriorizat în unele dintre dovezile găsite în timpul cercetărilor arheologice.

L'IMPACT DE L'INTERACTION AVEC L'ENVIRONNEMENT SUR LE COMPORTEMENT SPIRITUEL DE L'HOMME PREHISTORIQUE

Mots-clés: préhistoire, vie spirituelle, reconstitution par expérimentation sensorial

L'auteur considère que l'une des causes principales de la matérialisation dans des formes très diversifiées des sentiments de dévotion de l'homme préhistorique concernant les divinités on peut trouver dans la réception, également diversifiée, par l'intermédiaire des sens humains, des stimuli venus de la nature, en forme d'images, sons, odeurs, etc. Dans de certains moments du jour et dans de certaines périodes de l'année, ces signaux de la nature peuvent actionner sur la structure psychique humaine, afin de créer un état de rêverie, de communion entre l'homme et les divinités, capable à stimuler l'inventivité au domaine des formes d'expression des sentiments d'adoration des divinités.

On considère que l'archéologie sensorielle (*Sensory Archaeology*), avec son embranchement – l'archéologie auditive (*Auditory Archaeology*) et avec la contribution d'autres domaines apparentées de l'archéologie théorique, comme l'archéologie

comportementale (*Behavioral Archaeology*), l'archéologie du paysage (*Landscape Archaeology*), l'archéologie expérimentale, peuvent approfondir l'éclaircissement de la voie dont les hommes préhistoriques arriveraient, par l'intégration à la nature, à la trouvaille de quelques formes inédites de manifestation sur le plan spirituel.

L'auteur considère que, de toutes les périodes, pendant les nuits de l'été le milieu sensorial peut agir aux cotes maximales sur les sens humains (par la «musique» douce et monotone de la nature, par le tableau visuel des astres de la nuit, par la plaisante sensation tactile provoquée par l'air frais de la nuit, par l'odeur troublant des fleurs et des plantes aromatiques, où on peut éventuellement ajouter quelques effets gustatifs, surtout par des liqueurs soporifiques), en réussissant à créer un état de confort psychique, dans un milieu d'une grande pureté spirituelle, propice à la stimulation de la fantaisie, de l'inventivité, y compris au plan spirituel, par contemplation, méditation, rêverie.

Notre proposition théorique peut être soutenue tant par des preuves résultées des recherches archéologiques (la concentration de prédilection des artefacts de caractère rituel et des structures de culte autour des installations de production et de conservation du feu; la trouvaille d'instruments capables à produire des sons musicaux; l'utilisation des grottes, avec leur atmosphère de mystère, aux buts rituels, etc.) qu'indirectement, par des expériences personnelles (autoanalyse de propres sens, vécus dans des lieux et des moments différents, aussi bien que la comparaison des résultats avec les faits déjà consignés dans la littérature de divers domaines tangents).

L'entendement de quelques ressorts intimes, spirituels, qui ont laissé leur empreinte dans le comportement de l'homme préhistorique, peut contribuer à l'éclaircissement de l'apparition et de la fonctionnalité de quelques formes rares d'artefacts, par l'extériorisation de certaines décisions spirituelles.

UNELE OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA VASELE CUCUTENIENE DE TIP *KERNOS* / *PSEUDO-KERNOS**

---

de **Dumitru D. Boghian**

Cuvinte cheie: Eneolitic, Cucuteni-Tripolie, kernos, pseudo-kernos, paraphernalia

Dincolo de progresele realizate în domeniul cunoașterii tehnologice și tipologice a ceramicii cucuteniene (materie primă, structura și textura pastei, compoziția pigmentilor categorii de artefacte, forme, realizarea decorului etc.), au existat foarte puține preocupări pentru determinarea funcționalității reale a diferitelor tipuri de vase, într-o strânsă legătură cu atribuirea corectă a denumirilor de vase¹. Aceasta se impune cu atât mai mult cu cât se observă o accentuată standardizare a formelor și mărimilor vaselor cucuteniene, poate în cadrul unei producții de serie².

Stabilirea funcționalităților reale ale vaselor ceramice neolitice și eneolitice ar avea darul să clarifice multe dintre componentele economico-sociale și spirituale ale acestor comunități. În mod evident, cercetările arheometrice vin să ofere un prețios ajutor, într-un domeniu în care imprecizia și imaginația tipologică a arheologilor se manifestă pe scara largă.

În prezenta lucrare dorim să ne referim la o formă mai puțin răspândită și cunoscută în cadrul ceramicii cucuteniene, așa-numitul vas *kernos* (κέρυος sau κέρυκος, pl. *kernoi*) sau pseudo-*kernos*(oi), pentru denumirea utilizată avându-se

---

* Subiectul prezentei lucrări a mai fost comunicat la Sesiunea științifică *Alma Mater Sucevensis*, Suceava, 7 martie 2010, și la Colocviul național *Cucuteni – Artă și religie*, Piatra Neamț, 19-20 noiembrie 2010.

¹ H. von Petrikovits, *Grundsätzliches zur Beschreibung römische Gefäßkeramik*, în *Novaesium V. Limes Forschungen*, 11, 1972, p. 131-132; W. Hilgers, *Lateinische Gefäßnamen. Bezeichnungen Funktion und Formen Römischer Gefäße nach den antiken Schriftquellen*, Düsseldorf, 1969, *passim*.

² Dumitru Boghian, *Comunitățile cucuteniene din bazinul Bahluiului*, Editura Bucovina Istorică/ Editura Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava, 2004, p. 105.

în vedere relativă asemănare cu forma ceramică binecunoscută în lumea antică, în special grecească.

Potrivit definițiilor, *kernos*-ul reprezintă un vas compus, de diferite dimensiuni, de regulă un castron de ceramică, pe marginea lătită sau pe umărul căruia erau plasate mici cupe/pahare, în care se puneau diferite conținuturi: semințe, fructe, produse animaliere (lână nespălată), vin, ulei, miere, legume etc.³, oferite ca ofrande în anumite ritualuri dedicate divinităților uraniene și chtoniene, în special în misterii eleusine. Potrivit autorului grec Athenaios din Naucratis⁴, acest vas era purtat de un *kernophoros* (preotul care purta vasul *kernos*), în cadrul procesiunilor solemne religioase⁵.

Alte definiții desemnează *kernos*-ul ca un vas de cult, utilizat pentru libații, alcătuit dintr-un set de vase mai mici, atașate pe un inel tubular/suport ceramic⁶, sau un vas compus din mici cupe, dispuse în jurul gurii sale, cu funcție rituală, descoperit în Mediterana orientală, începând cu epoca bronzului, în multe cazuri în morminte.

Potrivit descoperirilor arheologice, ar putea fi definite mai multe tipuri și subtipuri de vase *kernoi*: cu picior/suport înalt, cu picior/suport scund, cu suport tubular inelar etc. În același timp, au fost stabilite o serie de trăsături care ar separa categoria vaselor *kernoi* propriu-zise de cea a recipientelor pseudo-*kernoi*.

³ James Donnegan, *A New Greek and English Lexicon*, Boston: Published by Hilliard, Gray & co., New York: G&C Carvill & co, 1838, p. 753; Jerome J. Pollitt, *Kernoi from the Athenian Agora*, în *Hesperia*, 8, 1979, p. 205-233; Martinez A. Beltran, *Cuerveras de Chinchilla y kernoi hallstätticos y clásicos*, S.H.A.A. Albacete, 1962.

⁴ Athéné (Athenaeus Naukratita), *Banquet des savans*, traduit par Lefebvre de Villebrune, vol. IV, Cartea XI, Paris, 1789, p. 265-266; Athenaeus of Naucratis, *The Deipnosophists, or, Banquet of the learned of Athenaeus*, translated by C.D. Yonge, vol. II, cartea XI, London, 1854, p. 760; Vassilis Lambrinoudakis, Jean Ch. Balty (eds.), *Thesaurus cultus et rituum antiquorum (ThesCRA)*, *De Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*, J. Paul Getty Museum, Los Angeles, 2005, p. 250-252.

⁵ *Ibidem*; Stephanos Xanthoudides, *Cretan kernoi*, în *The Annual of the British School at Athens*, XII, 1905-1906, p. 9-23, fig. 1-6, cu o interesantă incursiune până în epoca modernă; P. Pachis, *Prêtresses porteuses des vases sacrés dans le culte métroaque*, în *Studi e Materiali di Storia delle Religioni*, 1984, vol. 50, 1, Roma, p. 125-129.

⁶ Samuel Birch, *History of Ancient Pottery. Egyptian, Assyrian, Greek, Etruscan and Roman*, London, 1873, 145-147, fig. 112, cu funcționalități diverse – ofrande în alimente semințe și lichide, suporturi de flori, un fel de sfeșnice/lămpi; unele vase compuse, precum sunt *kumidokos/kumidoke/kuminotheke*, alcătuite din mici cupe, numite *hadiska*, reunite între ele printr-un suport/picior, au fost eronat atribuite tipului *kernos*, fiind mai degrabă recipiente pentru condimente (*Ibidem*, p. 385); în cultul zeiței Kybele și al lui Attis, în „recipientele” vaselor *kernos* erau depuse, ca ofrande, testiculele taurilor, berbecilor și preoților emasculați (Nanny de Vries, *A Thracian Kybele*, în Flemming Kaul, Ivan Marazov, Jan Best, Nanny de Vries (eds.), *Thracian Tales on the Gundestrup Cauldron*, Amsterdam, Najade Press, 1991, p. 89-106); Emily Vermeule, *Greece in the Bronze Age*, Chicago, The University of Chicago Press, 1972, p. 386; <http://www.georgeortiz.com/TEXT/archaeology.htm>, accesat la 15 noiembrie 2011.

De aceea, se consideră că despre vase *kernoi* propriu-zise s-ar putea vorbi doar în cazul formelor compuse dintr-un corp/suport central și cupe/pahare comunicante cu acesta, celelalte tipuri, la care recipientele anexă nu comunică cu corpul/suportul central, fiind desemnate drept *pseudo-kernoi*⁷. De asemenea, în literatura specifică spiritualității grecești antice, se încearcă decelarea cu precizie a tipului/urilor de vase uzitate în complexe rituri eleusine, din unele studii reieșind că nu întotdeauna erau utilizate vase de tip *kernos*, ci și acelea de tip *plemochoae*⁸, de multe ori născându-se confuzii în literatura de specialitate.

Revenind la discuția propriu-zisă, arătăm că în unele stațiuni eneolitice, din spațiul carpato-danubian, au fost descoperite vase întregibile (reconstituite) și fragmente care au fost atribuite, datorită asemănării formale, categoriei vaselor *kernos*, așa cum sunt cunoscute pentru epoca bronzului în zona Mediteranei orientale, dar și în epocile ulterioare. Menționăm că includem în această categorie acele vase precucuteniene și cucuteniene cu brațe și cupe dispuse pe un suport sau recipient central, care se aseamănă mai îndeaproape sau *grosso-modo* cu vasele de tip *kernoi*, dar pentru relativa clarificare a problematicei vom discuta și unele vase duble, triple/cvadruple (cu mai multe guri) și poziția tipologico-funcțională a acestora.

Un asemenea vas a fost descoperit în stațiunea precucuteniană de la Târgu Frumos-Baza Pătule, în campania din anul 1998, în sectorul A, cas. G16, caroul 8, la 1,45-1,55 m adâncime, în locuința 10⁹. Considerat inițial fragment de vas *askos* cu elemente de reprezentare a feței umane (așa cum consemna d-l dr. Vasile Cotiugă în carnetul de șantier), acesta credem că reprezintă un braț și „cupa” de la un vas de tip *kernos*, conform reconstituirii grafice pe care am realizat-o. „Cupa” este lucrată dintr-o pastă semifină, cu mici fragmente ceramice în compoziție, cu grosimea pereților de 5-6 mm. Este modelată bitronconic, cu buza ușor răsfrântă în afară, cu două tortițe simetrice neperforate, dispuse sub margine și o proeminență pe peretele exterior, dispusă oarecum central și perpendicular pe tortițe, creând imaginea unei reprezentări antropomorfe sau zoomorfe. Partea care făcea legătura cu restul corpului, oarecum plată, are o urechiușă laterală, găurită, și o rotunjire către un presupus centru, care pare a indica o perforare rotundă cu diametrul de aprox. 25 mm (fig. 1/1a-e).

Nu știm cum se încheia partea superioară a acestui vas compus, dar propunem două variante, cu două și patru brațe, neexcluzând un număr de cinci sau

⁷ Hélène Delnef, *Kernos et pseudo-kernos au Britzgyberg (Illfurth, dép. Haut-Rhin)*, în *ArchKorresp*, Jahrgang 36, Heft 2, 2006, p. 215-224.

⁸ Christina Mitsopoulou, *De nouveaux Kernoi pour Kernos ... Reevaluation et mise a jour de la recherche sur les vases de culte eleusiens*, în *Kernos*, 23, 2010, Athena-Liège, p. 145-178.

⁹ Nicolae Ursulescu et alii, *Târgu Frumos-Baza Pătule*, în *CCAR. Campanie 2000*, București, 2001, fig. 6.

șase. De asemenea, este greu de închipuit cum ar fi arătat partea inferioară a acestui artefact, dar nu excludem existența unui posibil picior/suport, tronconic poate.

În reconstituirea vasului prezentat mai sus, foarte utile sunt descoperirile de vase *kernoi* care provin din situl de la Trușești-*Țuguieța* (Cucuteni A3), din rândul cărora se pot decela două subtipuri. Un **prim subtip** este cel cu cinci cupe, comunicante cu corpul central, dispuse pe un picior ușor tronconic (fig. 1/2), binecunoscut în literatura de specialitate¹⁰. Acest subtip pare a fi cel mai apropiat de descoperirea de la Târgu Frumos și are analogii cu un vas oarecum asemănător, descoperit la Střelice (Cehia), și încadrat în cultura cu ceramică pictată din Moravia (MMK), faza IIa¹¹.

Alte fragmente de *kernoi* provin de la un vas „din pastă roșie, cu un tub central” descoperit la Trușești-*Țuguieța* (fig. 1/5), cu „patru recipiente mici, tronconice și alveolate, dispuse la capătul unor brațe care pornesc de pe pragul dintre gâtul și corpul vasului” (fig. 1/3-4)¹². Acestea alcătuiesc cel de-al **doilea subtip** al vaselor cucuteniene de tip *kernoi* (poate pseudo-*kernoi*), care se regăsește, sub forma unei variante, și la Cuconești Vechi I și Darabani I.

La Cuconești Vechi I (Cucuteni A3) au fost descoperite trei astfel de „piese unicate”, fiind restaurat doar un exemplar. Acesta este alcătuit dintr-un vas-suport, care are, la partea superioară, o strachină tronconică, plasată pe un picior relativ înalt, gol la interior, evazat la bază, cu două orificii dispuse simetric. Pe buza fragmentului de strachină păstrat se găseau trei mici recipiente tronconice, cu interiorul alveolat și cu o mică perforare rotunjită, nepenetrantă, în centru. Restaurarea vasului a condus la obținerea unei reconstrucții cu șase asemenea mici recipiente, dispuse oarecum simetric¹³. Vasul a fost pictat bicrom, cu negru pe fond alb, motivele ornamentale fiind alcătuite din benzi orizontale, ghirlande, cercuri concentrice cu o pastilă în centru (fig. 1/7a-b), evidențiind, într-un mod schematizat, corpurile unor personaje, probabil feminine, prinse în horă. Victor Sorochin nu a

¹⁰ *** Șantierul Valea Jijiei, în *SCIV*, III, 1952, p. 68, fig. 4/5; Olaf Höckmann, *Gemeinsamkeiten in der Plastik der Linearkeramik und der Cucuteni-Kultur*, în Mircea Petrescu-Dîmbovița, Nicolae Ursulescu, Dan Monah, Vasile Chirica (eds.), *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, Iași, 1987, p. 94, 97, fig. 13; Vladimir Dumitrescu, *Encore une fois a propos de l'origine des trois séries d'objets découvertes dans l'aire de diffusion des cultures énéolithiques Cucuteni et Gumelnița de Roumanie et les relations du sud-est de l'Europe avec l'Anatolie pendant la période énéolithique*, în *Anadolu (Anatolia)*, 22, (1981-1983), Ankara, p. 7-15 (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/14/712/8998.pdf>, accesat 27 noiembrie 2010).

¹¹ Vladimir Podborský, *Lid s moraskou malovanou keramikou*, în Vl. Podborský et alii, *Pravěké dějiny Moravy*, Brno, 1993, p. 138, fig. 81/8.

¹² Mircea Petrescu-Dîmbovița, Marilena Florescu, Adrian Florescu, *Trușești. Monografie arheologică*, Editura Academiei Române, București-Iași, 1999, p. 71, 446, fig. 331/2-4.

¹³ V. Sorochin, *Civilizațiile eneolitice din Moldova*, Editura Știința, Chișinău, 1994, fig. 22; Idem, *Aspectul regional cucutenian Drăgușeni-Jura, Piatra Neamț*, 2002, p. 128-129, fig. 73/1.

făcut nici o precizare referitoare la tipologia și destinația acestui tip de vas, dar Ilya Palaguta le considera "candelabre"¹⁴.

În stațiunea de la Darabani I (reg. Cernăuți), nivelul Cucuteni A3, Ceslav Ambrojevici a descoperit și un fragment de vas *kernos*, asemănător parțial cu cele descrise anterior (fig. 1/6a-b)¹⁵. Două fragmente de vase *kernoi*, din același subtip, au fost descoperite la Ruginoasa-Dealul Drăghici, jud. Iași¹⁶. Un braț al unui asemenea vas provine de la Bârlălești-Sturza (jud. Vaslui)¹⁷, iar două exemplare fragmentare (partea centrală și un braț), sunt cunoscute la Drăgușeni-În deal la lutărie (jud. Botoșani)¹⁸.

În acest context, amintim un alt fragment descoperit în așezarea Cucuteni A3 de la Hăbășești¹⁹ (fig. 2/1) care reprezintă peretele și brațul de la un posibil vas *kernos*, apropiat de cel de-al doilea subtip. Fără a putea stabili cu claritate eventualele legături cu vasele *kernoi*, menționăm, totuși, și acele „tubușoare cilindrice îndoite în unghi drept”, provenind de la vase urcior descoperite la Hăbășești²⁰ și Bălțați-Dealul Mândra²¹, unele putând fi elemente constitutive ale unor recipiente compuse, cu guri multiple, sau chiar vase antropomorfe.

Din perspectiva unei posibile analogii, credem că este interesantă descoperirea la Suplacul de Barcău a unei „protome aplatizate”²², care credem că reprezintă în fapt brațul unui posibil prototip al vasului *kernos* din subtipul al doilea.

Un **al treilea subtip** de vas *kernos*, lucrat într-o pastă de culoare roșiatică, compus din patru mici pâlnii (cupe/pahare) comunicante, dispuse simetric pe un suport tubular inelar, a fost descoperit în stațiunea Cucuteni A3 de la Bod-Priesterhügel/Movila Popii, jud. Brașov (fig. 2/2)²³. Ionel Bauman, care a realizat fișa de clasare, consideră că e vorba de un *kernos*/opaiț, utilizat în cadrul unor

¹⁴ Ilya Palaguta, *Tripolye Culture during the beginning of the Middle Period (BI). The relative chronology and local grouping of sites*, BAR International Series 1666, 2007, p. 33, nota 1.

¹⁵ Ceslav Ambrojevici, *L'époque néolithique de la Bessarabie du Nord-Ouest*, în *Dacia*, III-IV, 1927-32, (1933), p. 24-45, fig. 2.8.

¹⁶ Cornelia Magda Lazarovici, Gheorghe Lazarovici, *Ruginoasa – Dealul Drăghici. Monografie arheologică*, Editura Karl A. Romstorfer, Suceava, 2012, p. 336, nota 305, fig. VIII.94-95.

¹⁷ Ghenuță Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, Editura Litera, București, 1980, fig. 103/3.

¹⁸ Aristotel Crâșmaru, *Drăgușeni. Contribuții la o monografie arheologică*, 1977, fig. 43/2, 4.

¹⁹ Vladimir Dumitrescu et alii, *Hăbășești. Monografie arheologică*, Editura Academiei, București, 1954, pl. XCIII/21, fig. 73/21.

²⁰ *Ibidem*, p. 385, pl. CX/7, 11.

²¹ Marin Dinu, Tamilia Marin, *Une découverte appartenant à la culture de Cucuteni A à Bălțați (Dép. de Iași)*, în *SAA*, IX, 2003, p. 80, fig. 6/6.

²² Doina Florica Ignat, *Grupul cultural neolitic Suplacul de Barcău*, Editura Mirton, Timișoara, 1998, p. 63, fig. 43/2.

²³ Dragomir Nicolae Popovici, *Cultura Cucuteni. Faza A. Repertoriul așezărilor (I)*, Piatra Neamț, 2000, p. 80; piesă inedită, Muzeul Județean de Istorie din Brașov (nr. inventar – 4475), (<http://clasate.cimec.ro/detalii.asp?k=2A752C84F59641B0A2F8F1A9EA AF50DF>, accesat 23 mai 2011).

ceremonii speciale²⁴. Remarcăm că acest vas *kernos* se apropie cel mai mult de una dintre variantele sale clasice (tipul cu recipientele miniaturale comunicante, dispuse pe suport tubular), cunoscute în epoca bronzului, epoca fierului până la mijlocul mileniului I, în lumea orientală și nord-mediteraneană²⁵.

Un alt tip de recipient, legat tipologic de vasul *kernos* descris anterior, ca variantă a acestuia, este cel alcătuit din două, trei sau chiar patru vase comunicate, reunite printr-un tub, așa cum este piesa fragmentară descoperită în situl de la Hăbășești-Holm²⁶ (fig. 4/5). Asemenea vase se regăsesc și în alte situri din faza Cucuteni A, așa cum sunt vasele duble de la Poduri-Dealul Ghindaru²⁷ (fig. 4/1), Hoisești-La Pod, jud. Iași²⁸ (fig. 4/3), Cucuteni-Cetățuie²⁹ (fig. 5/1, 3), precum și în fazele următoare, la Traian-Dealul Fântânilor, jud. Neamț (Cucuteni A-B)³⁰ (fig. 4/4, 6, 8), Târgu Ocna-Podei³¹, Văleni-Botești³² (Cucuteni B), Rozsohyvatka³³, (fig. 5/6), (Tripolie B II), și tipul cu patru recipiente (din care se păstrează doar două) de la Parincea-Gâtul Grecului (Cucuteni B)³⁴, (fig. 4/9). De altfel, vasele comunicante, cu două, trei și patru recipiente, formează o întreagă serie în cadrul culturii Gumelnița-Karanovo VI-Kodžadermen (Gumelnița (fig. 6/3, 5), Vitănești (fig. 6/1), Hotnica (fig. 6/2), Mechkur³⁵ (fig. 6/4) și în cultura

²⁴ <http://clasate.cimec.ro/detalii.asp?k=2A752C84F59641B0A2F8F1A9EAAF50DF>.

²⁵ Andrea M. Bignasca, *I kernoi circolari in Oriente e in Occidente. Strumenti di culto e immagini cosmiche*, Orbis Biblicus et Orientalis. Series Archaeologica, Band 19, Universitätsverlag Freiburg, Schweiz, Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen, 2000, *passim*.

²⁶ Vladimir Dumitrescu *et alii*, Hăbășești, pl. XCIII/11.

²⁷ Dan Monah *et alii*, Poduri-Dealul Ghindaru. O Troie în subcarpații Moldovei, Piatra Neamț, 2003, p. 116, 188, nr. 191.

²⁸ Felix Adrian Tencariu, în Ion Mareș (coord.), *Cucuteni Culture. Art and Religion/Kultura Cucuteni. Sztuka i religia*, Editura Accent Print, Suceava, 2009, cat. nr. 168, p. 95.

²⁹ Mircea Petrescu-Dîmbovița, Mădălin-Cornel Văleanu, *Cucuteni-Cetățuie. Săpăturile din anii 1961-1966. Monografie arheologică*, Piatra Neamț, 2004, fig. 128/8 („vas cu tub lateral”), fig. 139/18 („vas bitronconic cu o reprezentare schematică antropomorfă incizată”).

³⁰ Valeriu Cavruc (coord.), *Cultură și civilizație în Carpații Răsăriteni în lumina noilor descoperiri arheologice*, Sfântu Gheorghe, 2009, pl. XVI. 1, http://www.cimec.ro/Arheologie/expo/html/pl16_1-2.html, accesat 22 martie 2011; Cătălin Bem, *Traian Dealul Fântânilor. Fenomenul Cucuteni A-B*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2007, fig. 291/1-2.

³¹ Constantin Matasă, *Așezarea eneolitică Cucuteni B de la Târgu Ocna-Podei*, în *ArhMold*, II-III, 1964, fig. 28/4, 29/3.

³² Ștefan Cucos, *Faza Cucuteni B în zona subcarpatică a Moldovei*, Piatra Neamț, 1999, p. 103.

³³ M. Iu. Videjko, N. B. Burdo (coord), *Enciklopedija tripil'skoj civilizacii*, vol. 1/1, Kijv, 2004, p. 141, fig. 2; vol. 2. p. 453.

³⁴ Lăcrămioara Istina, în Ion Mareș (coord.), *Cucuteni Culture. Art and Religion/Kultura Cucuteni. Sztuka i religia*, cat. nr. 169, p. 96; <http://clasate.cimec.ro/detalii.asp?k=8D60352AB9EE4C6F8F5204AE58E6FF7F>, accesat 23 aprilie 2011.

³⁵ Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, Editura Meridiane, București, 1974, fig. 86; Valentina Mihaela Voinea, *Ceramica complexului cultural Gumelnița-Karanovo VI. Fazele A1 și A2*, Constanța, 2005, pl. 96.

Sălcuța IV-Băile Herculane-Cheile Turzii (Ostrovul Corbului-Botul *Cliuciului*, com. Hinova, jud. Mehedinți³⁶, fig. 5/5).

Interesantă este o variantă descoperită la Traian-Dealul *Fântânilor*, în care un vas *kernos*, probabil, sau cu patru vase comunicante, a fost realizat doar sub forma unui recipient deschis, quadrilobat³⁷ (fig. 4/10), care poate fi asemănat, ca idee, cu vasul de la Střelice (MMK IIa)³⁸ sau cu cel tripolian cu patru guri, din Ucraina, aflat în colecția Platar³⁹.

Rămâne deschisă problema stabilirii legăturilor dintre vasele *kernoi*/pseudo-*kernoi* și cele cu guri multiple (vasele duble și cu trei guri), descoperite în arealele celor mai multe culturi neolitice și eneolitice din spațiul balcano-carpatic și danubian⁴⁰ (civilizația Gumelnița/Kodžadermen: Stara Zagora, fig. 7/1; Brăilița, fig. 7/2a-c; Carcaliu, fig. 7/3; Gumelnița, fig. 7/4a-b; Căscioarele, fig. 7/5; Sultana, fig. 7/6; Pietrele, fig. 7/7; civilizația Cucuteni: Costești-*Cier*, fig. 4/2a-b; Buznea, fig. 7/8a-b), cu atât mai mult cu cât vasul cu trei guri de la Costești-*Cier* se aseamănă întrucâtva cu vasul *kernos* din primul subtip.

În faza Cucuteni A-B/Tripolie BI-BII numărul vaselor *kernoi*/pseudo-*kernoi* este mai mic (vorbind pe materialele publicate), dintre acestea remarcându-se vasul de la Veselyi Kut (Ucraina)⁴¹, (fig. 2/2a-d). Acesta a fost realizat sub forma unui vas suport, de la partea superioară a acestuia pornind trei brațe, la capătul fiecăruia fiind modelat câte un bol semisferic, cu diametrul de cca. 10 cm. Considerăm că desemnarea acestui tip de vas ca „trinoclu” nu acoperă, în nici un fel, realitatea tipologică⁴².

Acest vas pseudo-*kernos* este destul de apropiat de un altul, modelat antropomorf, provenit de la Nezvisko (Ucraina), din stratul Cucuteni B/Tripolie BII. Este vorba de reprezentarea părții inferioare a unui personaj

³⁶ Nr. inventar I 4792 (Muzeul Regiunii Porților de Fier, Drobeta Turnu-Severin). Vas cu patru găuri și tuburi comunicante lucrat din lut amestecat cu nisip, modelat în formă patrulateră, prevăzut cu patru guri cilindrice, fund drept, prevăzut la mijloc cu o gaură cu diametrul de 5 cm. Fișă întocmită de Marin Iulian Neagoe, http://clasate.cimec.ro/detalii.asp?k=C77C99E83DD_E4445B1F986EBF6747734, accesat 15 aprilie 2011.

³⁷ Valeriu Cavruc (coord.), *Cultură și civilizație în Carpații Răsăriteni...*, pl. XVI. 2, http://www.cimec.ro/Arheologie/expo/html/pl16_1-2.html, accesat 22 martie 2011.

³⁸ Vladimír Podborský, *op. cit.*, în *loc cit.*, p. 138, fig. 81/12.

³⁹ M. Iu. Videjko, N. B. Burdo (coord), *Enciklopedija tripil'skoj civilizacii*, vol. 1/2, p. 187, fig. 3.

⁴⁰ Dumitru Boghian, *Nouvelles découvertes de vases cucuténien de culte dans le département de lassy*, în *SAA*, Iași, III-IV, 1997, p. 63-74; Valentina Mihaela Voinea, *op. cit.*, pl. 95; Radian Romus Andreescu, Pavel Mirea, Ștefan Apope, *Cultura Gumelnița în vestul Munteniei. Așezarea de la Vitănești, jud. Teleorman*, în *CA*, XII, București, 2003, p. 78, fig. 11/1.

⁴¹ M. Iu. Videjko, N. B. Burdo (coord), *Enciklopedija tripil'skoj civilizacii*, vol. 1/1, p. 542; *Idem*, *Enciklopedija tripil'skoj civilizacii*, vol. 1/2, p. 133, fig. 1-2.

⁴² Natalia Burdo, *Sacral'ni svit tripil's'koj civilizacii*, Kijv, 2005, figura de la p. 35.

antropomorf, zona coapselor bazinului și abdomenului inferior fiind redată sub forma a trei pâlnii reunite (două mai mari și una mai mică)⁴³, (fig. 3/1). Astfel, meșterul olar a creat, pornind de la o altă reprezentare cu două cupe pe picioare umane (descoperirea de la Șipeniț⁴⁴), imaginea unui mic vas-suport, antropomorfizat, susținând trei vase, moștenit, probabil, din MMK, faza IIa (Hluboké Mašůvky)⁴⁵.

De altfel, numărul vaselor *kernoi*/pseudo-*kernoi*, pare să fie mai mare în faza Cucuteni B/Tripolie B II. În sprijinul acestei afirmații aducem vasele bitronconice/ sferoconice de tip amforă sau amforetă cu patru-șase vase de tip pahar sau cupă dispuse simetric pe umăr, în jurul gurii centrale, descoperite pe un areal foarte larg, din zona silvo-stepică nord-pontică până în cea a Dunării mijlocii.

Astfel, dintr-un sit care nu a fost făcut public, provine o amforetă, aflată în Colecția arheologică Platar, cu patru pahare/cupe atașate pe umărul vasului (fig. 3/2), dispuse oarecum simetric și lipite de gura centrală. Decorul vasului a fost realizat prin pictarea cu negru, potrivit canoanelor specifice fazei Cucuteni B1 (Tripolie BII)⁴⁶. O amforă fragmentară descoperită la Ghelăiești-Nedeia (jud. Neamț), încadrată tot în etapa Cucuteni B1, a avut pe umăr patru pahare mici, care comunicau cu interiorul, dispuse în jurul deschiderii centrale⁴⁷. Un fragment de amforă cu perforare pe umăr și locul de îmbinare al unui pahar, precum și un pahar cu partea inferioară prezentând urme de prindere pe vasul central au fost descoperite în stratul Cucuteni B1 de la Cucuteni-Cetățuie⁴⁸ (fig. 5/2, 4). Un vas destul de asemănător a fost descoperit în situl de la Badragii Vechi (Republica Moldova), încadrat în faza Cucuteni B2. Această amforetă (H = 267 mm; Dmax = 269 mm) are, de asemenea, modelate patru pahare mici pe umăr, în jurul deschizăturii centrale⁴⁹ (fig. 3/3a-b). Fragmente provenind de la vase cu umăr (*Schultergefäße*), cu mai multe guri pe umăr au fost descoperite și la Șipeniț⁵⁰ (fig. 4/7), fără a se realiza vreo reconstrucție.

⁴³ M. Iu. Videjko, N. B. Burdo (coord), *Enciklopedija tripil'skoj civilizacii*, vol. 1/1, p. 371; vol. 1/2, p. 118-119.

⁴⁴ Gordon Childe, *Schipenitz: A Late Neolithic Station with Painted Pottery in Bukovina*, în *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 53, 1923, p. 263-288.

⁴⁵ Vladimír Podborský, *op. cit.*, în *loc cit.*, p. 137, fig. 80/12.

⁴⁶ M. Iu. Videjko, N. B. Burdo (coord), *Enciklopedija tripil'skoj civilizacii*, vol. 1/1, p. 371; vol. 1/2, p. 186-187, fig. 1.

⁴⁷ Ștefan Cucoș, *op. cit.*, p. 83.

⁴⁸ Mircea Petrescu-Dîmbovița, Mădălin-Cornel Văleanu, *op. cit.*, fig. 157/2, 198/2.

⁴⁹ V. I. Marchevici, *Pozdnetripol'skie plemena severnoj Moldavii*, Editura Știința, Kishinev, 1981, p. 31-33, fig. 40/4.

⁵⁰ Raymund F. Kaindl, *Prähistorisches aus der Bukowina*, în *Jahrbuch der K. K. Zentral-Kommission*, 2, 1904, p. 16-43, pl. 3; Oleh Kandyba, *Schipenitz. Kunst und Geräte eines neolithischen Dorfes*, Wien, 1937, p. 25-26, 133, pl. 13.

Aceste vase și fragmente din faza Cucuteni B se aseamănă foarte mult cu un altul, descoperit în situl Mödling-Jennyberg (Austria), aparținând culturii Boleráz, faza timpurie (fig. 3/4). Este vorba tot de o amforă (H = 420 mm) cu șase pahare în formă de pânle, modelate în jurul gurii centrale, încadrată de Elisabeth Ruttkay în largă categorie a așa-numitelor *pseudo-kernos* (vase cu brațe, vase cu tub, vas mixt și chiar vas de fermentare, vase de flori, suporturi pentru lumânări etc.).⁵¹ De asemenea, un recipient de acest tip provine din așezarea Baden de la Dłubnia-Zesławice, voiv. Cracovia (Polonia)⁵².

Este foarte greu de spus, în stadiul actual al cercetărilor, când și unde au fost „inventate” vasele de tip *kernoi*/*pseudo-kernoi* sau care sunt adevăratele prototipuri ale acestora, dar una dintre cele mai vechi analogii directe, ale acestora, de tipul vasului cu guri multiple, pare a fi „lampa de lut”, întrebuințată în procesiunile de cult, de la Żłota (voiv. Ternobrzieskie, Polonia), (fig. 3/5a-b), aparținând unui nivel Lengyel-Polgar⁵³.

***

Din interesantele materiale prezentate mai sus reiese că în largă categorie a vaselor cucuteniene *kernoi*/*pseudo-kernoi* au fost incluse, de regulă, recipiente cu mai multe pahare/cupe, de mici dimensiuni, dispuse fie pe corpul central, comunicante sau nu cu acesta, fie pe brațe care pleacă de la corpul central, fără a comunica cu acesta, fie pe un suport inelar și tubular, fie sub forma vaselor comunicante, reunite doar prin tuburi dispuse, cel mai adesea în regiune diametrelor maxime. De aceea, considerăm că ar fi mai corect să se uziteze denumirile de vase „zise *kernoi*” sau mai degrabă *pseudo-kernoi*, în paralel cu

---

⁵¹ Richard Pittioni, *Urgeschichte des österreichischen Raumes*, Wien, 1954, p. 199, fig. 132; Elisabeth Ruttkay, *Boleraz-Gruppe*, în Eva Lenneis, Christine Neugebauer-Maresh, Elisabeth Ruttkay, *Jungsteinzeit im Osten Österreichs*, Verlag Niederösterreichisches Pressehaus, St. Pölten, Wien, 1999, p. 152, fig. 17.6; Eadem, *Jennyberg I – Eine Boleráz Siedlung in Mödling bei Wien*, în Petre Roman, Saviana Diamandi (Hrsg.), *Cernavodă III-Boleráz. Ein Vorgeschichtliches Phänomen zwischen dem OberRhein und der Unter Donau*, Symposium Mangalia/Neptun (18-24 Oktober 1999), Studia Danubiana, Series Symposia, II, București, 2001, p. 522-523, pl. 3/OSTÖ 5.

⁵² Zdzisław Sochacki, *Obiekt z zagadkowymi naczyniami w osadzie kultury ceramiki promienistej w Dłubni-Zesławicach, pow. Kraków /A pit with interesting pots within settlement of the Baden Culture at Dłubnia-Zesławice, Cracov district*, în *Wiadomości Arheologiczne*, Tom XXX/3-4, 1964, p. 304-310, fig. 2.

⁵³ Anna Kulczycka-Leciejewiczowa, *Pierwsze społeczeństwa rolnicze na ziemiach polskich. Kultury kręgu naddunajskiego*, în Marta Godłowska, Anna Kulczycka-Leciejewiczowa, Jan Machnik, Tadeusz Wiślański, *Neolit*, Witold Hensel, Tadeusz Wiślański (red.), în seria *Prahistoria ziem Polskich*, Witold Hensel (red.), vol. II, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1979, p. 148, fig. 74.

intensificarea eforturilor de clarificare terminologică și punere de acord a specialiștilor. Deși pentru definirea acestora s-a împrumutat terminologia grecească, nici aceasta nu ne permite să desemnăm, așa cum am văzut mai sus, o singură categorie de recipiente, cu atât mai mult cu cât este vorba de artefacte provenind din perioade și spații diferite (epoca bronzului, epoca fierului, antichitate, prima jumătate a mileniului I p. Chr.; lumea minoică, Orient, partea de nord a Mediteranei etc.).

Deocamdată, nu se poate stabili nici o legătură între vasele zise *kernel*/pseudo-*kernel* neolitice și eneolitice din spațiul nord-carpatic și danubian și cele cu suport circular și tubular din epoca eneoliticului final și bronzului timpuriu (mileniile IV-III BC) din spațiul oriental (Bab edh-Dhra/Jordania, Tepe Gawra/Irak, Tell el Hajj/Siria, Habuta Kabira/Siria⁵⁴ și din Cisiordania (Bronzul cananeean, fig. 10/1-2)⁵⁵, sau cu cele pe picior înalt, un tip de suporturi care „sprijină” cupe/pahare multiple (pe brațe individuale sau reunite în formă de cercuri concentrice), specifice pentru inventarul funerar al înmormântărilor date în epoca timpurie a bronzului est-mediteranean (Cicladic II-III, Minoic II-III, Bronzul Cipriot II-III): din cultura Keros-Syros⁵⁶ (fig. 11/1), Phylakopi/Melos (fig. 8/1-4, 6), Pyrgos (fig. 8/5), Kumasa (fig. 8/7), Lapithos și Vounos/Cipru (fig. 9/1-5) etc.⁵⁷, sau cel egiptean⁵⁸.

Cu atât mai mult, nu credem că există vreo legătură între vasele descrise mai sus și cele din epocile istorice ulterioare, din Helladicul târziu III⁵⁹ (sec. XIII-XII BC), (fig. 11/9), de la sfârșitul mileniului al II-lea BC din zona

⁵⁴ Andrea M. Bignasca, *op. cit.*, p. 8-10.

⁵⁵ <http://www.archaeological-center.com/en/auctions/49-320>; <http://www.archaeological-center.com/en/auctions/37-223>, accesat 27 mai 2011.

⁵⁶ N.P. Goulandris Foundation, Museum of Cycladic Art, N.P. Goulandris Collection, no. 970, <http://www.cycladic.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=RESOURCE&resrc=851&cnode=35>, accesat 25 mai 2011.

⁵⁷ Andrea M. Bignasca, *op. cit.*, p. 10-14; Arthur Evans, *The Palace of Minos at Knossos*, vol. I, *The Neolithic and Early and Middle Minoan Ages*, London, 1921, p. 75-76, fig. 43-44; Martin Persson Nilsson, *op. cit.*, 1941, fig. 5. 2-4; Carlos A. Picón, *Recent Acquisitions: A Selection, 2004-2005. The Metropolitan Museum of Art Bulletin* 63, no. 2 (Fall 2005), p. 6; <http://www.utexas.edu/courses/classicalarch/images2/ECTcKernos2300.jpg>; <http://www.flickrriver.com/photos/elissacorsini/1143632371/>; <http://pottery.about.com/od/glazesurfaces/ig/Ancient-Greek-PotteryImages/Kernos.htm>; www.ou.edu/~ah4913/aegeanhtml/cypot4.html; <http://eca.state.gov/icpp/cypruspc/fi/00000010.htm>; <http://eca.state.gov/icpp/cypruspc/fi/00000014.htm>; <http://www.learn.columbia.edu/dbcourses/item.cgi?template=submagnify&id=8139&table=items>; <http://www.flickr.com/groups/1558547@N23>, accesat 20-25 aprilie 2011.

⁵⁸ Frances W. James, Patrick E. McGovern, Anne G. Bonn, *The late Bronze Egyptian garrison at Beth Shan: a study of levels VII and VIII*, vol. 1, The University Museum of Pennsylvania, Philadelphia, 1993, p. 98, 103, 176, 179.

⁵⁹ Museum of Fine Arts, Boston, <http://www.davidrumsey.com/amica/amico936342-17635.html>, accesat 25 mai 2011.

caucaziană (Minghechaur, fig. 11/2, și Lăgiashen (sec. XIV-XIII BC, fig. 11/3)⁶⁰, a Israelului (Megiddo⁶¹, sec. XII BC, fig. 10/3), din Iranul mileniului I BC⁶² (fig. 9/6-7), Protogeometricul grecesc⁶³ (fig. 9/8) și cipriot⁶⁴ (fig. 10/4-5) din perioada arhaică (sec. VII BC)⁶⁵, fig. 10/6, 11/10) și epocile clasică⁶⁶ și elenistică din Grecia (fig. 11/7), Creta (fig. 11/8), Egipt (fig. 11/4)⁶⁷.

Este interesant de remarcat că, în unele zone (Algeria, fig. 11/6, Sudan, fig. 11/5, Uganda, Usambara, Rhodesia), vase care se aseamănă cu *kernoi* se produc în cadrul societăților tradiționale, funcționalitățile fiind diverse⁶⁸.

În stadiul actual al cercetărilor, acumulării și interpretării datelor, este greu de precizat în ce măsură recipientele compuse reprezintă o creație originală a comunităților neolitice și eneolitice locale (din bazinul danubian și carpatic) sau o influență sudică, dar aceste fapte nu trebuie excluse.

***

În ceea ce privește funcționalitatea vaselor *kernoi*, acesta nu este deloc clară, cu atât mai mult cu cât au fost descoperite sau menționate în contexte arheologice și istorice diferite (morminte, ritualurile eleusine, depuneri, contexte considerate laice etc.). Din păcate, pentru vasele eneolitice, discutate în prima parte a lucrării, lipsesc contextele arheologice edificatoare.

În funcție de tipul precis al acestora și perioadele istorice în care au fost confecționate și folosite, credem că vasele zise *kernoi* au avut funcționalități diverse, rituale și practice, poate combinate, încă neprecizate. Deocamdată, nu poate fi exclusă niciuna dintre ipotezele avansate: depuneri în cadrul ritualurilor

⁶⁰ Meline Poladian Ghenea, *Arta preistorică și antică în regiunea caucaziană*, Editura Meridiane, București, 1988, fig. 21 și 56.

⁶¹ The Oriental Institute of University of Chicago, <http://oi.uchicago.edu/museum/highlights/palestine.html>, accesat 28 mai 2011.

⁶² Encyclopaedia Iranica, Kaluraz, <http://www.iranica.com/articles/kaluraz>; http://www.cahnauktionen.ch/catalogue/show_item.php?auction_nr=5&lot_nr=35&lang=en, accesat 27 mai 2011.

⁶³ http://www.squinchpix.com/PHP_2T.php?setidx=992404&imgnum=20, accesat 29 mai 2011.

⁶⁴ The Metropolitan Museum of Art, <http://www.flickrriver.com/photos/elissacorsini/2763703526/>, accesat 28 mai 2011.

⁶⁵ The Metropolitan Museum of Art, <http://www.flickrriver.com/photos/elissacorsini/tags/geometric/>, <http://www.samosin.gr/imagesJtS/Photos/MusioArxaikosKernos.jpg>, accesat 28 mai 2011; *Thesaurus cultus et rituum antiquorum (ThesCRA)*, 2005, p. 252, fig. 638.

⁶⁶ Brice Erickson, *Roussa Ekklesia, Part 2: Lamps, Drinking Vessels, and Kernoi*, în *AJA*, 114, 2, 2010, p. 217-252.

⁶⁷ Arthur Evans, *op. cit.*, fig. 43-45; <http://www.jstor.org/pss/2792116>; www.globalegyptianmuseum.org/images/APM/_100/, accesat 29 mai 2011.

⁶⁸ *Ideqqi: Art de femmes berbères; La poterie berbère: un art féminin qui remonte à la préhistoire* <http://www.artscape.fr/wp-content/uploads/2007/06/15546.jpg>, accesat 11.02.2010; V.I. Marchevici, *Pozdnetripol'skie plemena severnoj Moldavji*, p. 167, fig. 104/1.

sepulcrale, vase pentru ofrande și libații, vase cu brațe, vase cu tub, vase mixte (?) și chiar vase de fermentare, vase utilizate în ceremoniile de consumare a băuturilor, vase de flori, "candelabre"/suporturi pentru lumânări⁶⁹, vase pentru condimente (unele) sau chiar doar o funcție estetică.

După părerea noastră, având în vedere și numărul mic al acestor vase zise de *tip kernos* sau pseudo-*kernos*, credem că au fost utilizate ca *paraphernalia* în diferite ritualuri/ceremoniale cultice și sociale. În aceste condiții, nu trebuie exclusă nici utilizarea lor ca „echipamente” de iluminat (opaițe, lămpi, sfeșnice, cultice, de „lux” sau cotidiene) sau chiar pentru fumigațiile cultice. Marea varietate tipologică a acestor artefacte se datorează, probabil, creativității olarilor, destinației specifice a fiecărei categorii, poziției sociale a aparținătorilor, funcționalității rituale sau uzuale/cotidiene.

Pentru a se clarifica ipotezele de mai sus e nevoie de o serioasă cercetare arheometrică, pentru a se identifica substanțele care au fost fie depuse/păstrate, fie arse în aceste recipiente. Noi deschidem discutarea acestei probleme, nu și rezolvarea acesteia, prin aceste rânduri.

SOME OBSERVATIONS ON THE CUCUTENI VESSELS OF *KERNOS* / PSEUDO-*KERNOS* TYPE

Keywords: *Aeneolithic, Cucuteni-Tripolye, kernos, pseudo-kernos, paraphernalia*

Most of the prehistoric and historic artifacts are not sufficiently known and understood within the contexts in which they were made and operated. The *kernoi* and pseudo-*kernoi* pottery is in a similar situation.

In this paper we discuss and attempt to explain according to current knowledge the issue of Aeneolithic vessels, especially Cucuteni pottery conventionally identified as *kernoi* and pseudo-*kernoi*. For this purpose, we have analyzed several categories of findings belonging to the third phase of the Precucuteni culture (Târgu Frumos) and to all three phases of Cucuteni civilization (Trușești, Cuconești Vechi, Darabani I, Ruginoasa, Bârlălești, Drăgușeni, Costești, Hoisești, Hăbășești, Cucuteni, Bod, Balțați, Veselyi Kut, Traian, Ghelăiești, Nezvisko, Badragii Vechi, Rozsohyvatka, Parincea, Șipeniț, Buznea). We distinguished several subtypes, with multiple variants: 1. with 5 cups/beakers communicating with the main body; 2. with 6 small containers attached through arms to the central body in the form of a support; 3. with 4-6 cups/beakers connected by a tubular support ring.

⁶⁹ Elisabeth Ruttkay, *Ein urgeschichtliches Kultgefäß vom Jannyberg bei Mödling, Niederösterreich*, în *Antike Welt*, 5, 1974, p. 45-50; Eadem, *Boleraz-Gruppe*, în Eva Lenneis, Christine Neugebauer-Mareš, Elisabeth Ruttkay, *Jungsteinzeit im Osten Österreichs*, p. 152.

Analogies with other findings, from the same broad and diverse category of *kernoi* / *pseudo-kernoi* vessels from Aeneolithic and Bronze Age in the Middle East, Greece, Cyprus, Balkans and Central Europe and their perpetuation in Classical Antiquity, raise also the question of clarifying the naming of these artifacts, where we have opted for a different formula: *so called kernoi or pseudo-kernoi vessels*.

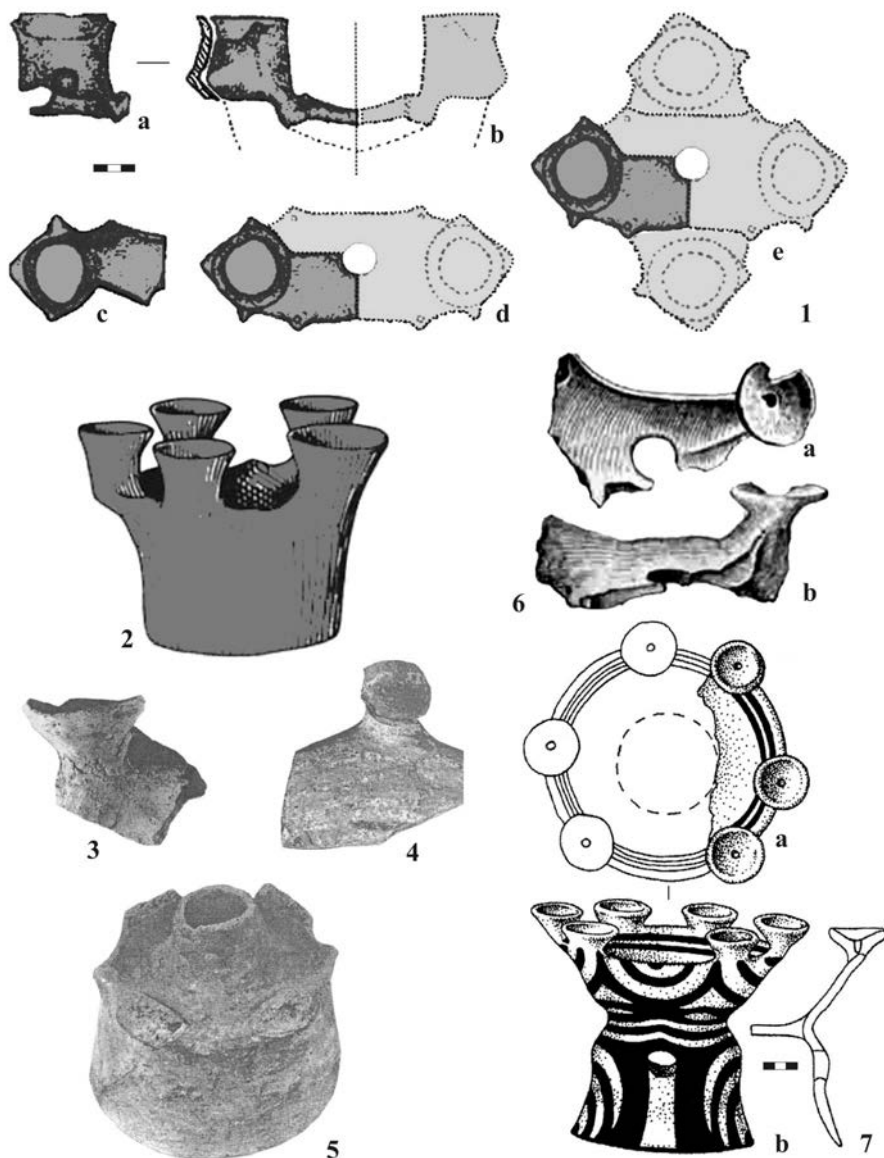
The author shows that none of the functionalities that were advanced so far should be excluded: placement into sepulchral rites, offerings and libations pots, vessels with arms, tube ware, mixed ware (?), vessel for fermentation, vessels used in ceremonies of beverage consumption, vases, candle holders, recipients for condiments (certain vessels only) and vessels with aesthetic function only. Therefore we assume that these artifacts were used as *paraphernalia* in different social and cult rituals/ceremonials, perhaps as “lighting equipment” (lamps, oil lamps, candlesticks, “luxury” or daily cult rituals) or for cult fumigations.

List of illustrations

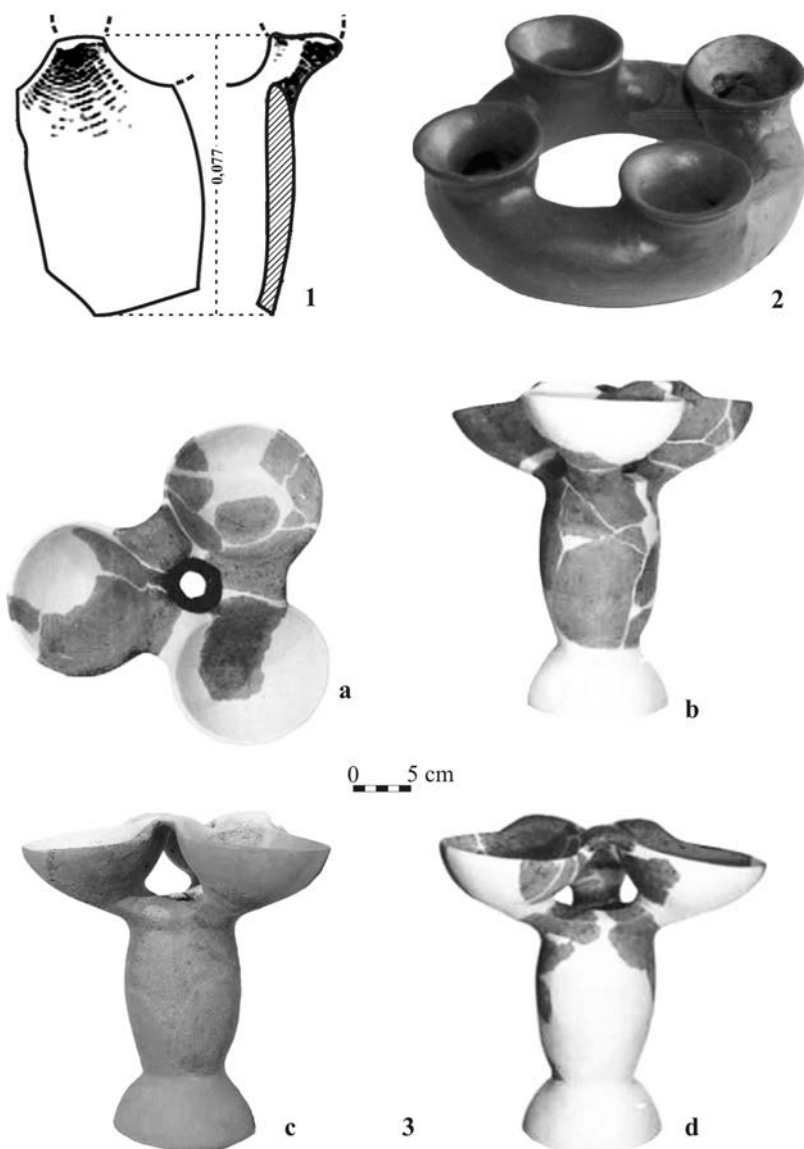
- Fig. 1.** *Kernoi* vessels: 1.a-e. Târgu Frumos-Baza Pătule (graphic reconstruction D. Boghian); 2-5. Trușești-Țuguieța; 6. Darabani (Ukraine); 7. Cuconești Vechi (Republic of Moldova); (1. apud N. Ursulescu, D. Boghian, V. Cotiugă; 2. apud Vl. Dumitrescu; 3-5. apud M. Petrescu-Dîmbovița; 6. apud C. Ambrojevici; 7. apud V. Sorochin).
- Fig. 2.** *Kernoi* vessels: 1. Hăbășești-Holm; 2. Bod-Priesterhügel/Movila Popii; 3.a-d. Veselyi Kut (Ukraine); (1. apud Vl. Dumitrescu; 2. apud I. Bauman; 3. apud *** *Enciklopedija tripil'skoj civilizacii*).
- Fig. 3.** *Kernoi/pseudo-kernoi* vessels. 1. Nezvisko (Ukraine); 2. Ukraine (Platar Collection); 3.a-b. Badragii Vechi (Republic of Moldova); 4. Mödling-Jennyberg (Austria); Złota (Tarnobrzask County, Poland); (1-2. apud *** *Enciklopedija tripil'skoj civilizacii*; 3a. apud V. I. Marchevici; 3b. apud Elisabeth Ruttkay; 4. apud Anna Kulczycka-Leciejewiczowa).
- Fig. 4.** *Kernoi/pseudo-kernoi* and communicating vessels: 1. Poduri-Dealul Ghindaru; 2.a-b. Costești-Cier; 3. Hoiești-La Pod; 4, 6, 8, 10. Traian-Dealul Fântânilor; 5. Hăbășești-Holm; 7. Șipeniț (Ukraine); 9. Parincea-Gățul Grecului (1. apud D. Monah et alii; 3. apud F.A. Tencariu; 4, 6. apud C. Bem; 8, 10. apud *** *Cultură și civilizație în Carpații Răsăriteni ...*; 5. apud Vl. Dumitrescu; 7. apud R. Kaindl; 9. apud L. Istina).
- Fig. 5.** *Kernoi/pseudo-kernoi* and communicating vessels: 1-4. Cucuteni-Cetățuie (1-2. Cucuteni A3; 3-4. Cucuteni B1); 5. Ostrovul Corbului-Botul Cliuciului; 6. Rozsohyvatka (Ukraine); (1-4. apud M. Petrescu-Dîmbovița, M.-C. Văleanu; 5. apud M.I. Neagoe, <http://clasate.cimec.ro/detaliu.asp?k=C77C99E83DDE4445B1F986EBF6747734>; 6. apud *** *Enciklopedija tripil'skoj civilizacii*).
- Fig. 6.** *Kernoi/pseudo-kernoi* and communicating vessels: 1. Vitănești-Măgurice; 2. Hotnica; 3, 5. Gumelnița; 4. Mechkur (apud. Vl. Dumitrescu, V.M. Voinea, R.R. Andreescu, P. Mirea, Șt. Apope).

- Fig. 7.** Vessels with multiple mouths: 1. Stara Zagora (Bulgaria); 2.a-c. Brăițița; 3. Carcaliu; 4.a-b. Gumelnița; 5. Căscioarele; 6. Sultana; 7. Pietrele; 8. Buznea; (1-7. apud V. M. Voinea, VI. Dumitrescu; 8. apud D. Boghian).
- Fig. 8.** *Kernoi* vessels: 1. Cyclades (cca. 2300-2100 BC); 2. Phylakopi/ Melos (cca. 2000 BC); 3. Melos (Early Cycladic III, cca. 2300-2200 BC); 4. Middle Cycladic II-III (2200-1800 BC); 5. Pyrgos; 6. Melos; 7. Kumasa; (1. apud <http://www.utexas.edu/courses/classicalarch/images2/ECtKernos2300.jpg>, 2. Foto Marie-Lan Nguyen, <http://pottery.about.com/od/glazesurfaces/ig/Ancient-Greek-Pottery-Images/Kernos.htm>; 3. The Metropolitan Museum of Art, New York, The Annenberg Foundation Gift; 4. <http://www.ou.edu/finearts/art/ahi4913/aegeanslides/169.jpg>; www.ou.edu/finearts/art/ahi_4913/aegeanhtml/cypot4.html; 5-7. M. P. Nilsson, 1941, fig. 5. 2-4).
- Fig. 9.** *Kernoi* vessels: 1, 3-4. Cyprus (Early Cypriot III, 2300-1850 BC); 2. Vounos (Cyprus, EC III); 5. Lapithos (Cyprus, EC III); 6. Luristan (Iran, First half mil. I BC); 7. Kaluraz (Iran, VIII-VII CBC); 8. Kourtes (Creta, Protogeometric, X CBC); (1, 3-4. apud <http://eca.state.gov/icpp/cypruspc/fi/00000010.htm>; <http://eca.state.gov/icpp/cypruspc/fi/00000014.htm>; 2. <http://www.learn.columbia.edu/dbcourses/item.cgi?template=submagnify&id=8139&table=items>; 5. <http://www.flickr.com/groups/1558547@N23/>; 6 a-b. <http://www.iranica.com/articles/kaluraz>; 7. http://www.cahnauktionen.ch/catalogue/show_item.php?auction_nr=5&lot_nr=35&lang=en; 8. http://www.squinchpix.com/PHP_2T.php?Setidx=992404&imgnum=20, © Robert H. Consoli).
- Fig. 10.** *Kernoi* vessels: 1-2. Cisjordan (Early Bronze Age of Canaan, 3100-2900 BC); 3. Megiddo (Israel), stratum VI (Iron Age); 4-6. Cipru (4-5. Protogeometric; 6. VII CBC), (1-2. apud <http://www.archaeological-center.com/en/auctions/49-320>; <http://www.archaeological-center.com/en/auctions/37-223>; 3. <http://oi.uchicago.edu/museum/highlights/palestine.html>; 4-5. <http://www.flickrriver.com/photos/elissacorsini/2763703526/>; 6. <http://www.flickrriver.com/photos/elissacorsini/tags/geometric/>; *Thesaurus cultus et rituum antiquorum* (ThesCRA), 2005, p. 252, fig. 638).
- Fig. 11.** *Kernoi* vessels: 1. Marble vessel Keros-Syros civilization (Early Cycladic, 2700-2400 BC); 2. Minghechaur (Azerbaijan, End II mill. BC); 3. Lagiashen (Armenia, XIV-XIII CBC); 4. Egipt (Hellenistic epoch); 5. Sudan (Modern epoch); 6. Kabylie (Algeria, Modern epoch); 7. Grecia (IV CBC); 8. Hagios Nikolaos (Crete, IV CBC); 9. Grecia (Late Helladic III); 10. Samos (VII CBC), (1. apud N.P. Goulandris Foundation, Museum of Cycladic Art, N. P. Goulandris Collection, no. 970, <http://www.cycladic.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=RESOURCE&cresrc=851&cnode=35>; 2-3. Meline Poladian Ginea; 4. www.globalegyptianmuseum.org/images/APM/100/; 5. V.I. Marchevici; 6. <http://www.artscape.fr/wp-content/uploads/2007/06/15546.jpg>; 7. <http://www.jstor.org/pss/2792116>; 8. Arthur Evans; 9. <http://www.davidrumsey.com/amica/amico936342-17635.html>; 10. <http://www.samosin.gr/images/JtS/Photos/MusioArxaikosKernos.jpg>).

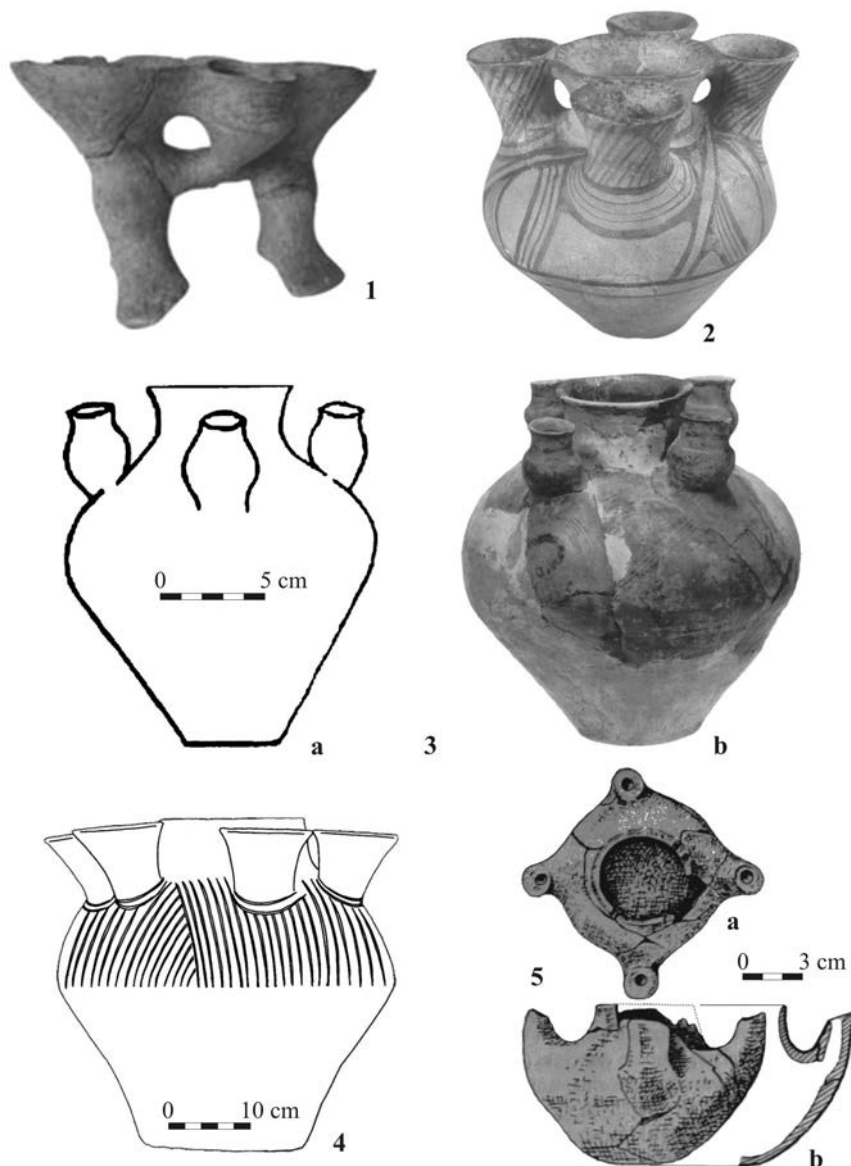

Fig. 1. Vase *kernos*: 1.a-e. Târgu Frumos-Baza Pătule; 2-5. Trușești-Țuguieța; 6. Darabani (Ucraina); 7. Cuconeștii Vechi (Republica Moldova) (1. apud Nicolae Ursulescu et alii; reconstituire grafică D. Boghian; 2. apud Vl. Dumitrescu; 3-5. apud M. Petrescu-Dîmbovița et alii; 6. apud C. Ambrojevici; 7. apud V. Sorochin)

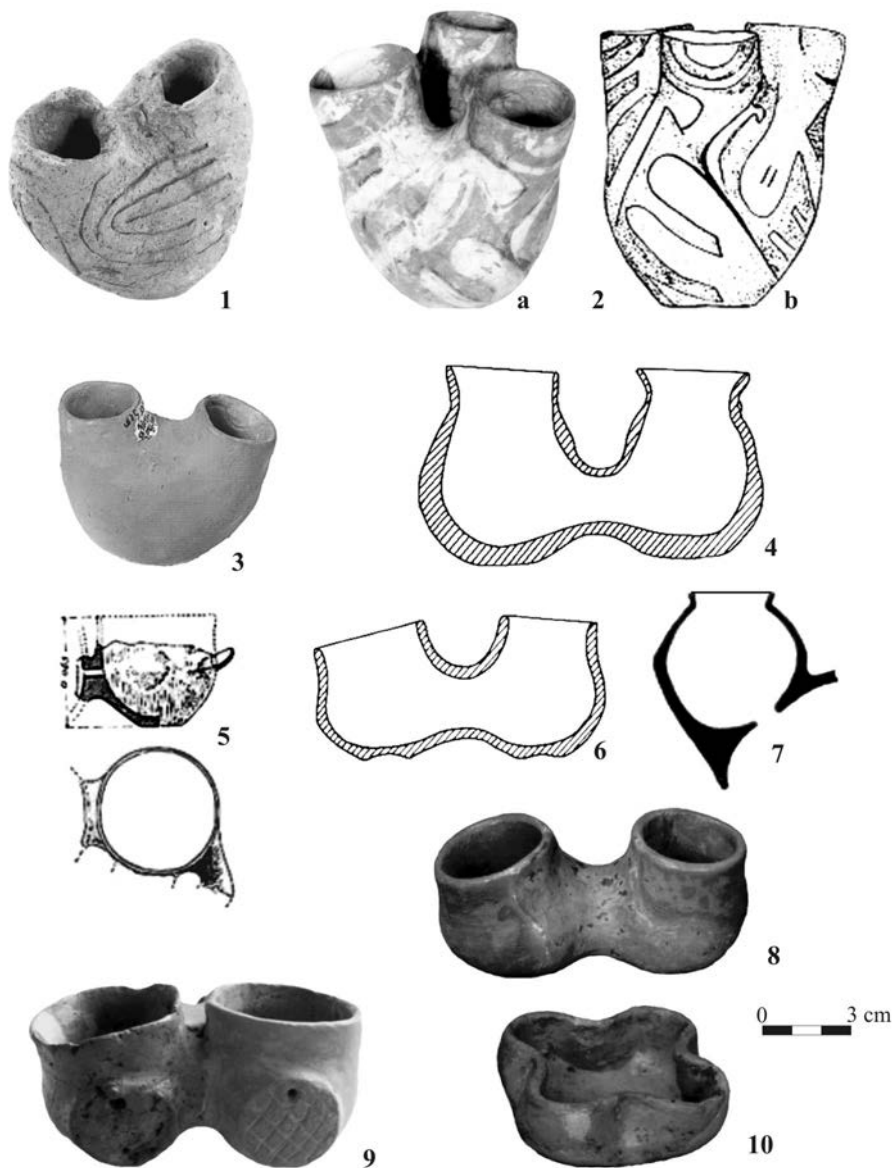

Fig. 2. Vase kernoï:

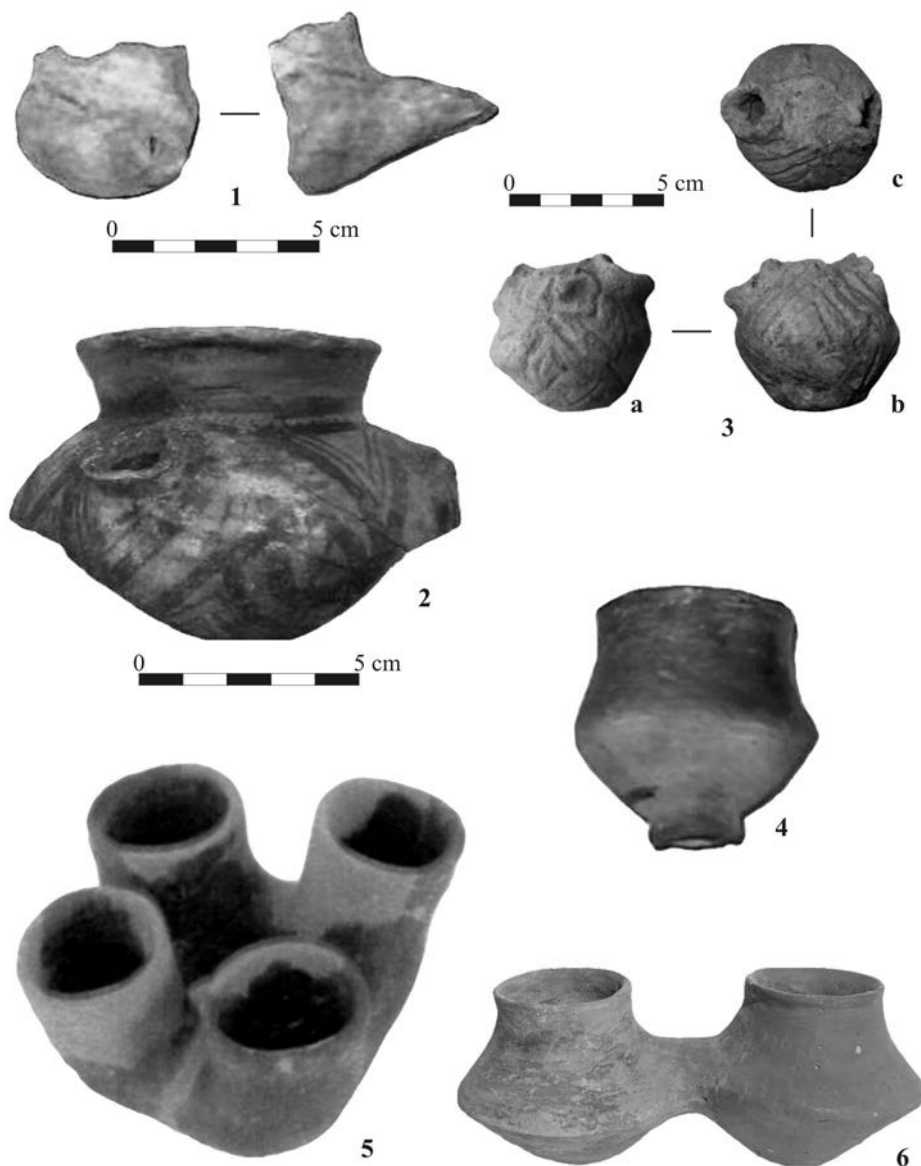
1. Hăbășești-Holm; 2. Bod-Priesterhügel/Movila Popii; 3.a-d. Veselyi Kut (Ucraina)
 (1. apud Vl. Dumitrescu; 2. apud I. Bauman; 3. apud Enciklopedija tripil'skoj civilizacii)

Fig. 3. Vase *kernos*/pseudo-*kernos*: 1. Nezvisko; 2. Ucraina (Colecția Platar); 3.a-b. Badragii Vechi; 4. Mödling-Jennyberg (Austria); Złota (voiv. Tarnobrzieskie, Polonia) (1-2. *apud* Enciklopedija tripil'skoj civilizacii; 3a. *apud* V.I. Marchevici 3b. *apud* E. Ruttkay; 4. *apud* A. Kulczycka-Leciejewiczowa)

Fig. 4. Vase *keroi*/pseudo-*keroi* și comunicante: 1. Poduri-Dealul Ghindaru;
2.a-b. Costești-Cier; 3. Hoișești-La Pod; 4, 6, 8, 10. Traian-Dealul Fântânilor;
5. Hăbășești-Holm; 7. Șipeniț (Ucraina); 9. Parincea-Gâtul Grecului
(1. *apud* Dan Monah et alii; 3. *apud* F.A. Tencariu; 4, 6. *apud* C. Bem; 5. *apud* Vl. Dumitrescu;
7. *apud* R. Kaindl; 8, 10. *apud* Cultură și civilizație în Carpații Răsăriteni ...; 9. *apud* L. Istina)

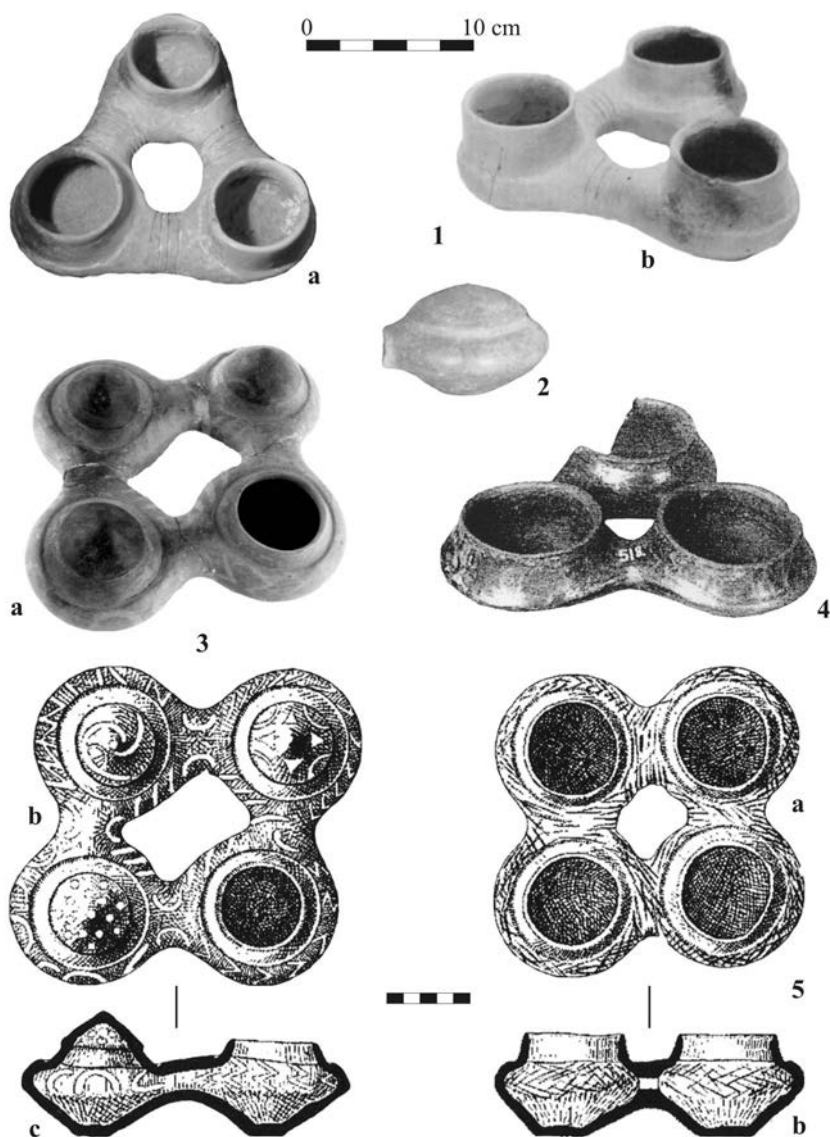

Fig. 5. Vase *kernoi*/pseudo-*kernoi* și comunicante:

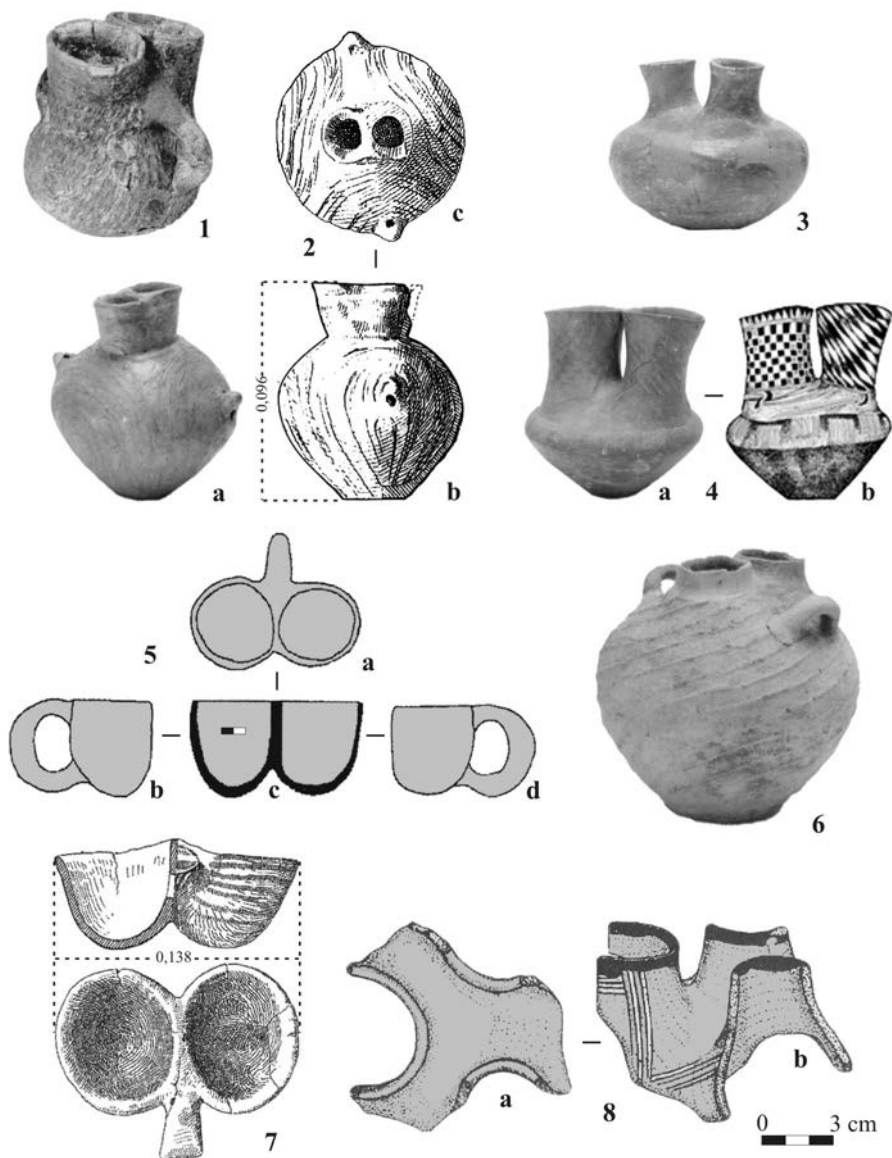
1-4. Cucuteni-Cetățuie (1-2. Cucuteni A3; 3-4. Cucuteni B1);

5. Ostrovul Corbului-Botul Cliuciului; 6. Rozsohyvatka (Ucraina)

(1-4. apud M. Petrescu-Dîmbovița, M.C. Văleanu; 5. apud M.I. Neagoe, <http://clasate.cimec.ro/detaliu.asp?k=C77C99E83DDE4445B1F986EBF6747734>; 6. apud Enciklopedija tripil'skoj civilizaciji)

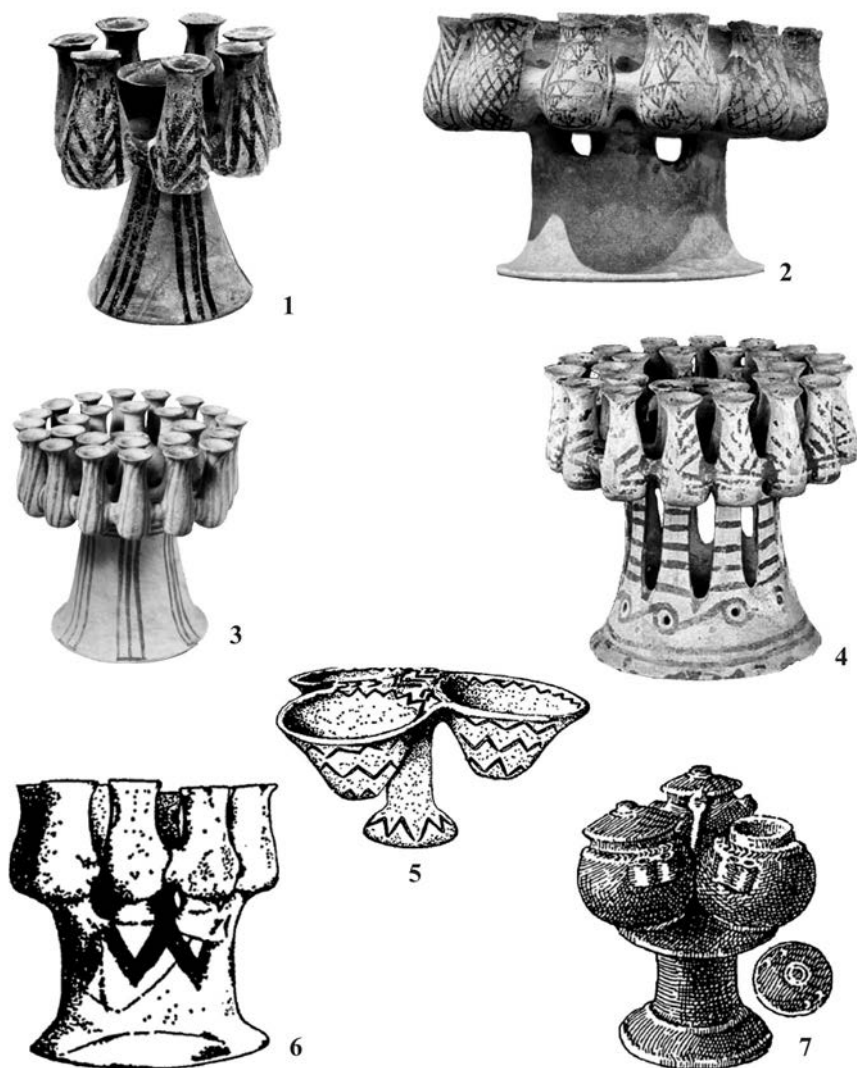

Fig. 6. Vase *kerno*/pseudo-*kerno* și comunicante:
 1. Vitănești-Măgurice; 2. Hotnica; 3, 5. Gumelnița; 4. Mechkur
 (1-5. apud Vl. Dumitrescu, V.M. Voinea, R.R. Andreescu et alii)

Fig. 7. Vase cu guri multiple:

1. Stara Zagora (Bulgaria); 2.a-c. Brăilița; 3. Carcaliu; 4.a-b. Gumelnița;
 5. Căscioarele; 6. Sultana; 7. Pietrele; 8. Buznea
 (1-7. *apud V.M. Voinea, Vl. Dumitrescu*; 8. *apud D. Boghian*)

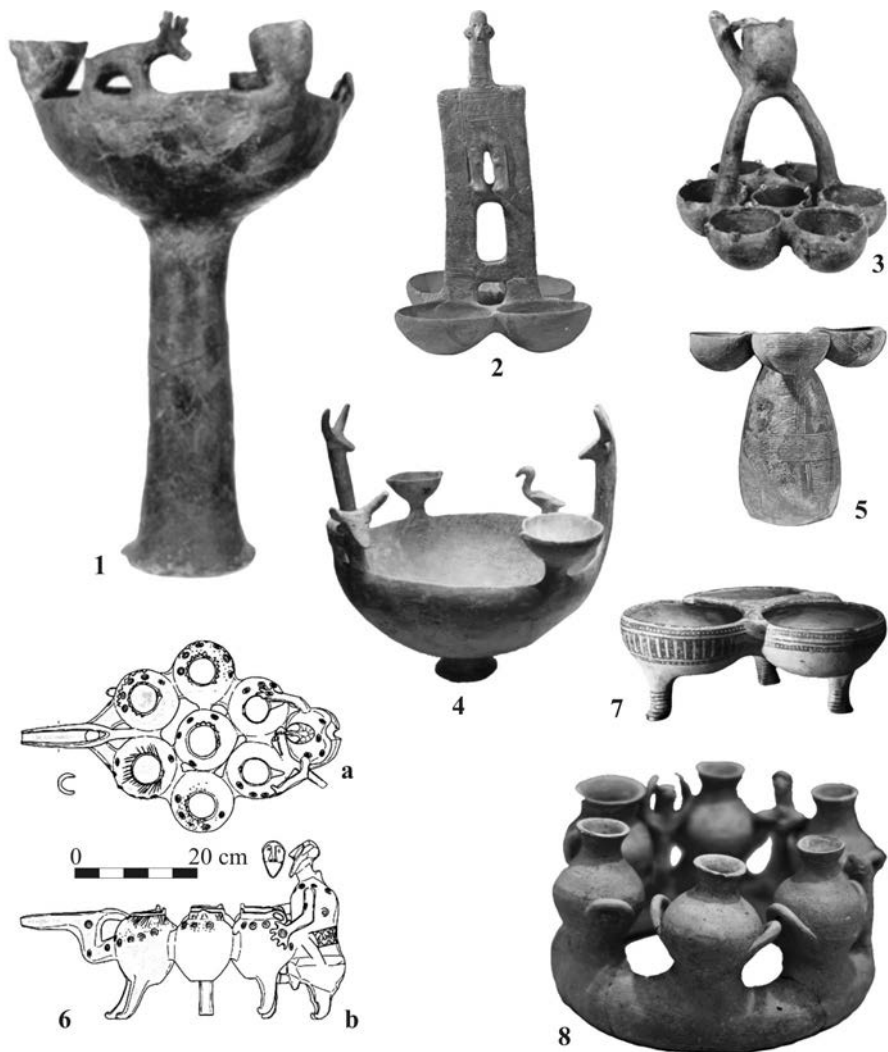

Fig. 8. Vase *kernoï*: 1. Ciclade (cca. 2300-2100 BC); 2. Phylakopi/ Melos (cca. 2000 BC); 3. Melos (Cycladic timpuriu III, cca. 2300–2200 BC); 4. Cycladicul mijlociu II-III (2200-1800 BC); 5. Pyrgos; 6. Melos; 7. Kumasa

(1. apud <http://www.utexas.edu/courses/classicalarch/images2/ECtKernos2300.jpg>,

2. foto Marie-Lan Nguyen, apud <http://pottery.about.com/od/glazesurfaces/ig/Ancient-Greek-Pottery-Images/Kernos.htm>; 3. apud The Metropolitan Museum of Art, New York, The Annenberg Foundation Gift; 4. apud <http://www.ou.edu/finearts/art/ahi4913/aegeanslides/169.jpg>; www.ou.edu/finearts/art/ahi4913/aegeanhtml/cypot4.html; 5-7. apud M.P. Nilsson)

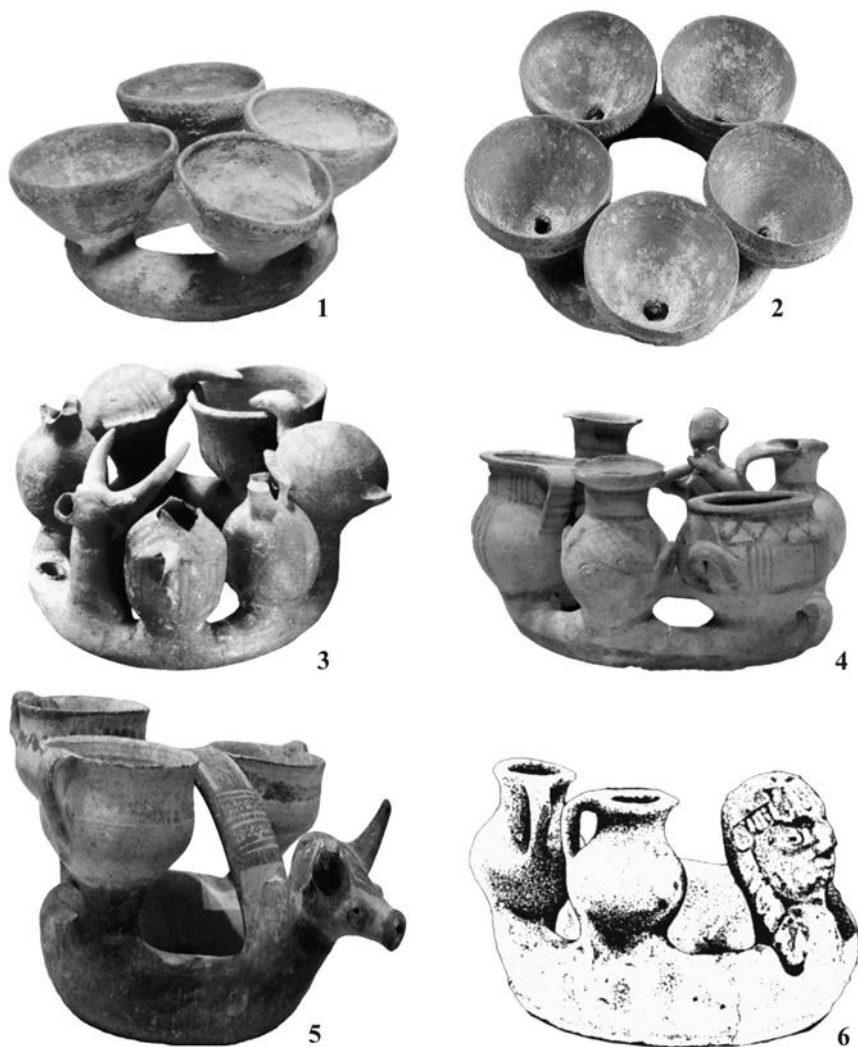

Fig. 9. Vase *kernoi*: 1, 3-4. Cipru (Bronz timpuriu/EC III, 2300-1850 BC); 2. Vounos (Cipru, EC III,); 5. Lapithos (Cipru, EC III,); 6. Luristan (Iran, prima jum. mil. I BC,); 6 a-b. Kaluraz (Iran, sec. VIII-VII BC) 8. Kourtes (Creta, Grecia, Protogeometric, sec X BC)

(1, 3-4. *apud* <http://eca.state.gov/icpp/cypruspc/fi/00000010.htm>;

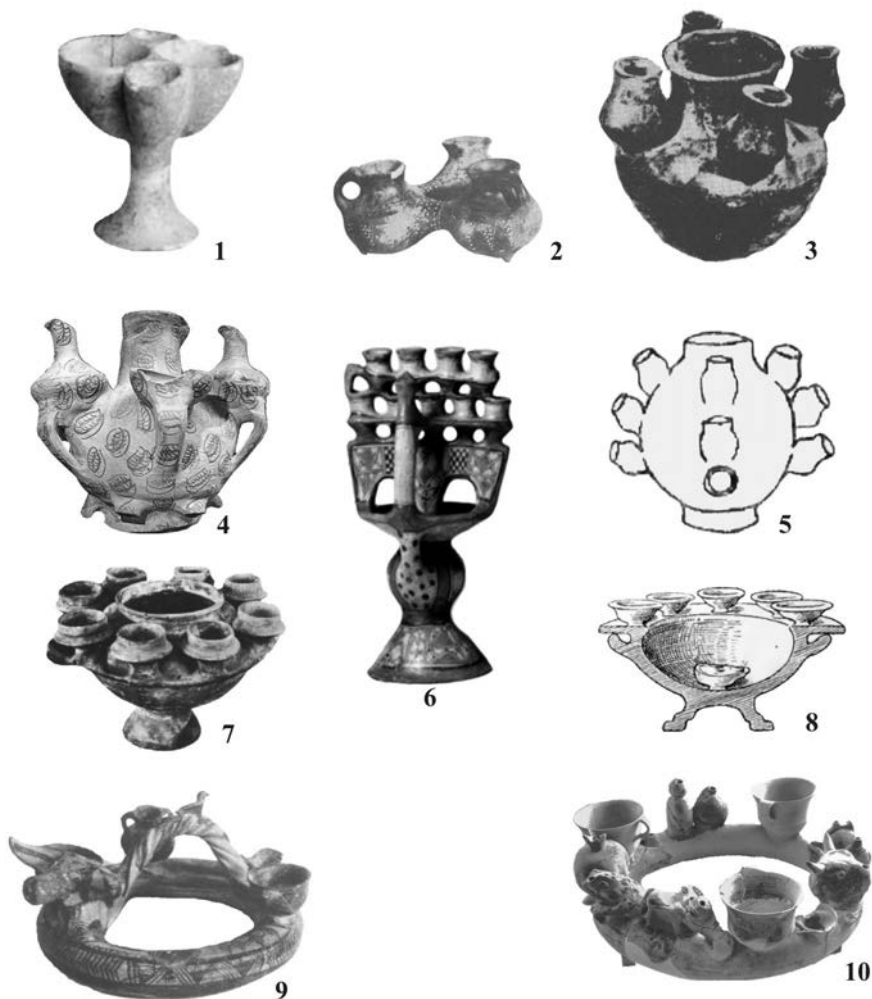
<http://eca.state.gov/icpp/cypruspc/fi/00000014.htm>; 2. *apud* <http://www.learn.columbia.edu/dbcourses/item.cgi?template=submagnify&id=8139&table=items>; 5. *apud* <http://www.flickr.com/groups/1558547/@N23/>; 6 a-b. *apud* <http://www.iranica.com/articles/kaluraz>; 7. *apud*

http://www.cahnauktionen.ch/catalogue/show_item.php?auction_nr=5&lot_nr=35&lang=en; 8. *apud* http://www.squinchpix.com/PHP_2T.php?Setidx=992404&imgnum=20)

Fig. 10. Vase kernoi: 1-2. Cisiordania (epoca timpurie a bronzului canaanean, 3100-2900 BC); 3. Megiddo (Israel), niv. VI (Epoca fierului); 4-6. Cipru (4-5. Protogeometric; 6. Sec. VII BC)

(1-2. apud <http://www.archaeological-center.com/en/auctions/49-320>;
<http://www.archaeological-center.com/en/auctions/37-223>; 3. apud <http://oi.uchicago.edu/museum/highlights/palestine.html>; 4-5. apud <http://www.flickrriver.com/photos/elissacorsini/2763703526/>; 6. apud <http://www.flickrriver.com/photos/elissacorsini/tags/geometric/>; *Thesaurus cultus et rituum antiquorum (ThesCRA)*)

Fig. 11. Vase *kernoi*: 1. Vas de marmură cultura Keros-Syros (Cicladic timpuriu 2700-2400 BC); 2. Minghechaur (Azerbaidjan, sf. mil. II BC); 3. Lagashen (Armenia, sec. XIV-XIII BC); 4. Egipt (epoca elenistică); 5. Sudan (epoca modernă); 6. Kabylie (Algeria, epoca modernă); 7. Grecia (sec. IV BC); 8. Hagios Nikolaos (Creta, sec. IV BC); 9. Grecia (Heladicul târziu III); 10. Samos (sec. VII BC)

(1. *apud* N. P. Goulandris Foundation, Museum of Cycladic Art,

<http://www.cycladic.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=RESOURCE&cresrc=851&cnode=35>; 2-3. *apud*

M. Poladian Ghenea; 4. www.globalegyptianmuseum.org/images/APM/_100/; 5. V.I. Marchevici; 6.

<http://www.artscape.fr/wp-content/uploads/2007/06/15546.jpg>; 7. <http://www.jstor.org/pss/2792116>; 8.

Arthur Evans; 9. <http://www.davidrumsey.com/amica/amico936342-17635.html>; 10. <http://www.samosin.gr/images/Its/Photos/MusioArxaikosKernos.jpg>)

PLASTICA AȘEZĂRII CUCUTENI A3 DE LA RUGINOASA - *DEALUL DRĂGHICI* ȘI ALTE PIESE DE CULT REFERITOARE LA VIAȚA RELIGIOASĂ

---

de **Cornelia-Magda Lazarovici**
și **Gheorghe Lazarovici**

Cuvinte-cheie: Cucuteni, plastică antropomorfă, plastică zoomorfă

Plastica așezării Cucuteni A3 de la Ruginoasa-Dealul Drăghici este destul de bine reprezentată și variată¹, așa cum reiese din analiza pieselor descoperite de noi în intervalul 2001-2010, sintetizată în tabelul 1 (**118** statuete antropomorfe – dintre care 83 feminine, 30 masculine și 6 incerte –, **71** statuete zoomorfe, **48** idoli conici, resturi din **8** vase antropomorfe și din **4** zoomorfe, **16** fragmente de altare, **1** scăunel lut, **2** topoare lut miniaturale, **2** pintadere, **1** disc, **1** *phallus*, **4** pastile/plachete din lut, **1** roată, **1** pandantiv *en violon*, **2** bile din lut, **3** scoici și o piesă incertă). Am avut în vedere și cele 13 piese provenind din colecția școlii din Ruginoasa, aflate astăzi în inventarul Complexului Muzeal Național Moldova Iași (3 statuete antropomorfe: 2 feminine; 1 masculină; 6 statuete zoomorfe din care una foarte expresivă, reprezentând un bovideu (19425); 1 protomă (19440); 2 idoli conici (19448, 19447); și 2 mărgеле).

La aceste piese se adaugă cele culese în 2001 (număr neprecizat!) de M. Văleanu în urma excavării practicate de Primăria Ruginoasa pentru exploatarea pietrei și care nu se află în inventarul Complexului Muzeal

---

¹ Desenele folosite în acest studiu au fost realizate de Romeo Ionescu și Aneta Corcioavă, cărora le mulțumim și pe această cale.

Complex	L1-B2	L3-L4	Bordei 5	Bordei 6	Bordei 7	Bordei 8	Bordei 9	Șant de apărare	Palisada	Strat	Passim	Total
Statuete antropomorfe feminine – F masculine – M	3 (2 F 1 incert)	18 (13 F, 3 M, 2 incerte)	6 (5 F, 1 M)	12 (7 F, 4 M, 1 incert)	7 (4 F, 3 M)	5 (3 F, 2 M)	2 F	12 (8 F, 3 M, 1 incert)	17 (10 F, 7 M)	15 (8 F, 6 M, 1 incert)	21 (20 F, 1 M)	118 (83 F, 30 M, 6 incerte)
Statuete zoomorfe	1	7	4	5	9	6	3	13	3	2	18	71
Idoli conici	-	10	2	-	7	3	2	8	5	6	5	48
Vase antropomorfe	-	1	-	1	1	-	-	3	-	-	2	8
Vase zoomorfe	-	-	-	1	-	-	-	-	2	1	-	4
Protome zoomorfe	-	2	-	-	1	2	-	2	-	-	-	7
Mărgele	-	2	1	-	-	-	-	1	-	-	-	4
Altare	2	-	1	-	2	-	2	2	2	2	3	16
Plachete / pastile	-	1	-	-	-	-	1	1	-	1	-	4
Alte piese	-	1 scoică	1 scoică	1 pintaderă 1 topor lut 1 bilă	-	1 incert	1 scoică	1 bilă	-	1 pintaderă 1 phallus 1 roată 1 topor lut 1 scănel	1 disc pandantiv et violin	3 scoici 2 pintadere 2 topoare 1 roată 1 scănel 1 phallus 1 incert 2 bile

Tabel 1. Dispunerea pieselor în complexele investigate în 2001-2010

Național Moldova Iași². Dintre acestea până acum au fost publicate 6 statuete antropomorfe fragmentare (5 feminine și 1 masculină), 5 idoli conici, 8 statuete zoomorfe fragmentare, 3 protome zoomorfe, 2 scăunele-tronuri fragmentare, 1 fragment de vas antropomorf și 2 fragmente de castroane cu protome zoomorfe antropomorfizate.

Dacă avem în vedere și piesele publicate anterior de Hortensia Dumitrescu³ vedem că repertoriul reprezentărilor plastice și a vaselor cu caracter de cult este mult mai amplu și mai diversificat, oferind informații interesante cu privire la viața religioasă a acestei comunități, ca și maniera de realizare a acestora.

Tabelul 1 arată distribuția și numărul pieselor descoperite prin propriile noastre cercetări arheologice. Așa cum se poate observa predomină plastica antropomorfă (119 statuete antropomorfe din care 83 feminine, 30 masculine, pentru alte 6 fiind imposibil de precizat sexul din cauza stării lor fragmentare), situație asemănătoare cu cea din multe alte stațiuni cucuteniene investigate, în care numărul statuetelor antropomorfe este mai mare comparativ cu alte categorii de piese, iar cele feminine predomină. De asemenea, remarcăm de la început că toate statuetele antropomorfe sunt fragmentare.

În ceea ce privește **statuetele feminine**, doar trei dintre acestea nu sunt nedecorate (fig. 5/1, 3; 25/1), restul prezentând un decor incizat, ca și aplicații plastice. Piesele descoperite sunt de dimensiuni mici și mijlocii, între 1-6/7 cm. Decorul incizat este de multe ori ușor neglijent. În cele mai multe cazuri inciziile sunt duble (fig. 1/1, 3; 2/2-4, 7-8; 5/6-7; 8/1-4, 7; 9/4; 10/1, 4, 6; 11/3; 14/1-2, 4; 16/1, 4; 18/1-5; 23/1-3; 24/2; 25/2-6; 29/1-5; 30/1-6; 31/1-3; 32/2, 5) sau constau dintr-o singură linie (fig. 2/5, 6; 3/2; 6/3; 21/8; 41/3, 4). Inciziile sunt mai ales oblice (pe întreg corpul: fig. 1/1; 2/1; 3/2; 5/6; 6/3; 8/1-4; 11/3; 20/8; 23/2-3; 24/2; 29/5; doar pe spate: 18/4; pe față: fig. 36/1), mai rar orizontale (partea din spate a picioarelor: fig. 2/1, 3, 7; 10/6; 14/2; 18/2-3; 31/3; 32/5; picioarele față-verso: fig. 8/1; abdomen și spate: fig. 10/1; 18/1, 4; 30/4; 36/1, 2; 44/1). În câteva situații inciziile sunt organizate sub forma unor spirale înfășurate (fig. 1/3b) sau sub forma unor motive de tip *chevron* (fig. 1/3a; 5/7; 29/1, 3; 30/1-3). Abdomenul este uneori marcat printr-un romb (fig. 1/1, 3; 2/1; 8/7; 30/1-2, 4; 31/2; 32/2) sau zona sexuală

² Două din piesele descoperite cu acest prilej, este vorba de fragmentele de castroane cu protome zoomorfe antropomorfizate, fac astăzi parte din colecția Dr. Romeo Dumitrescu aflată la Seminarul de arheologie al Universității "Al. I. Cuza" Iași; aceste piese sunt publicate și în V. Chirica, M.-C. Văleanu, *Umanizarea taurului celest. Mărturii ale spiritualității comunităților cucuteniene de la Ruginoasa-Iași*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008, p. 137, fig. 66. În aceeași lucrare sunt publicate o parte din piesele descoperite (menționate mai sus) cu ocazia săpăturilor organizate de primărie pentru valorificarea pietrei, dar fără a se specifica numărul lor exact.

³ Hortensia Dumitrescu, *Le station préhistorique de Ruginoasa*, în *Dacia*, III-IV, (1927-1929), 1933, p. 80-85, fig. 3, 10-11, 25-32.

este marcată printr-un romb (fig. 10/4, 6; 31/1). Într-un singur caz sunt reprezentate două romburi, reprezentând atât abdomenul, cât și zona sexului (fig. 8/1).

Unele statuete au zona gâtului marcată prin mai multe incizii simple sau duble în „V” (fig. 1/1; 2/4) sau chiar romburi (fig. 25/3; 30/1). Câteva au redat la gât pandantive (fig. 10/1; 23/1; 25/2, 4; 29/4; 31/1), două având la gât, un colan/eșarfă în relief (fig. 1/1) sau o eșarfă asimetrică, amplă (fig. 23/3). Într-un caz, pandantivul asimetric cu trei brațe pare să fie prins de un colan format din trei benzi orizontale (fig. 31/1). În alt caz pandantivul triunghiular are în interior alte două linii verticale (fig. 23/1), sau are formă aproximativ ovoidală având în interior un altul rectangular la partea superioară și rotunjit la partea de jos (fig. 25/2). Pe una din statuete sunt redat două pandantive ovoidale, unul la gât (cu un decor reprezentând un „Y” răsturnat), iar celalalt ceva mai jos (de forma unui cârlig) cu o incizie dublă, centrală (fig. 29/4). Într-un singur caz, un șnur terminat cu trei capete împodobește gâtul unei statuete (fig. 31/1). Între statuetele descoperite de Hortensia Dumitrescu ne-a atras atenția o statueta feminină ce are la gât marcat un pandantiv din trei fire (fig. 47/4). Zona pectorală este împărțită în trei suprafețe: una centrală cu incizii scurte, orizontale, mărginită de alte două laterale, cu incizii oblice. Două mici orificii marchează sânii, iar un al treilea, central, străbate statueta și pe partea dorsală, fiind înconjurat de un element decorativ ovoidal incizat; inciziile de pe partea dorsală sunt orizontale.

Decorul de pe partea dorsală a unor statuete este marcat de romburi (fig. 2/1; 8/1; 23/1; 31/1). O statueta prezintă pe spate un decor neclar, încadrat într-o zonă aproximativ rectangulară (fig. 36/1b), marcată de incizii duble. Pentru trei statuete, buline în relief decorează partea lor dorsală de sub gât (fig. 8/4; 30/1; 32/2). Câteva statuete sunt prevăzute cu o perforație în zona gâtului (fig. 8/4; 30/5) sau ceva mai jos (fig. 44/1).

Sânii nu sunt întotdeauna reprezentați (fig. 1/1, 3; 2/1, 4; 3/2; 5/1; 8/1, 4; 10/1; 23/1, 3; 25/1-2; 29/2; 31/1; 36/1, 3; 43; 44/1) sau sunt redați ca mici perforații (fig. 18/4; 25/5; 31/2; 47/3, 4), ori pastile în relief (fig. 6/3; 29/4; 30/1; 37/1; 44/3). Pastile în relief marchează uneori și ombilicul (fig. 1/1; 8/7; 18/1; 30/1) sau mijlocul feselor (fig. 31/4). Într-un caz ombilicul – o mică alveolă – este încadrat într-un romb (fig. 2/1). Câteva statuete au centuri în relief în zona soldurilor, formate din una (fig. 16/4; 23/3) sau mai multe benzi orizontale (fig. 1/1; 8/7; 18/1; 29/3; 31/4); în alt caz, o centură este modelată pe partea de jos a piciorului (fig. 36/2). Centuri în relief, incizate sunt prezente și pe o altă statueta feminină de la Ruginoasa (trei în zona părții de jos a abdomenului și o alta spre capătul picioarelor), descoperită în perioada interbelică (fig. 48/1). O singură statueta are mijlocul toracelui (partea ventrală), ca și coloana vertebrală marcate prin incizii circulare (fig. 29/2), iar brâul este redat prin incizii, ce formează un fel

de pafta. Un fragment dintr-o statueta ce redă zona picioarelor de sub fese este decorat cu două brâie în relief pe care sunt marcate mai multe alveole (fig. 2/9).

Picioarele, dar mai ales zona fesieră, sunt uneori decorate cu incizii duble dispuse în ove (fig. 2/6; 9/4; 16/1; 18/1; 23/1; 31/1), organizate sub formă de raze (fig. 8/2-3; 18/3; 36/2; 37/3), motive curbe (fig. 10/6; 14/2), motive în „V” (fig. 11/3) sau motive circulare (fig. 30/6; 42/5). Incizii cu motive curbo-liniare se întâlnesc mai rar pe partea superioară a corpului (fig. 2/8; 18/1; 29/4; 31/1). La un număr mic de statuete mijlocul spatelui (șira spinării) este marcată de mai multe perforații superficiale (fig. 29/2; 31/1), într-un singur caz acestea fiind încadrate de două linii verticale (fig. 32/2). Este de presupus că multe dintre statuete au fost pictate, dar urme de pictură roșie au fost identificate doar pe una dintre ele (fig. 5/4); ele apar în linia incizată ce delimitează picioarele și pe spate, deasupra feselor.

În majoritatea cazurilor statuetele au fost modelate dintr-o pastă semifină, ce are mai multe componente în amestec (cioburi pisate, nisip fin sau cu bobul mai mare, mica, mici concrețiuni calcaroase, ultimele determinând prin ardere apariția unor mici găuri). Culoarea statuetelor este diversă, de la gălbui-roșietică, roșietică, până la gălbui-cenușie sau chiar albicioasă, în funcție și de temperatura de ardere, sau de arderea secundară. Maniera de modelare a statuetelor este realistă, dar schematică. Capul (atunci când s-a păstrat) și mai ales fizionomia, ca în cazul mării majorități a statuetelor cucuteniene, este extrem de schematizat, fiind realizat în maniera „*bec d'oiseau*” (fig. 2/4; 5/1; 10/1; 18/4; 24/1; 25/4; 29/2, 4; 30/5). Corpul statuetelor este relativ bine proporționat (fig. 1/1; 2/1; 5/1; 8/1, 4; 14/1; 23/1, 3; 25/1; 31/1; 43), doar în unele cazuri fiind exagerată steatopigia (fig. 5/4; 8/4; 14/1; 18/1; 29/1; 31/1), probabil în scopul de a evidenția fertilitatea. Măinile lipsesc, umerii sunt simplificați, rotunjiți sau unghiulari, iar uneori par a sugera personaje în poziție de orantă (fig. 1/3; 23/1; 29/4; 31/1; 32/2). Statuetele feminine sunt redată în majoritatea cazurilor cu picioarele lipite, terminându-se în formă de „V” (fig. 2/1, 9; 8/1, 4; 10/6; 14/1, 2; 23/1; 25/1, 6; 29/5; 32/5; 36/3; 44/3, 4), o singură statueta având un fel de picior evazat (fig. 5/4). Uneori o incizie prelungă (fig. 1/1; 2/1; 8/4; 14/1; 18/1; 23/1, 3; 25/1; 29/1; 36/3; 43; 44/3, 4) sau mai scurtă (fig. 5/3) demarchează în plan ventral și dorsal picioarele; alteori trupul este redat ca un tot, iar o incizie scurtă delimitează fesele (fig. 5/1).

În câteva cazuri s-a observat că în ruptura de la partea superioară a feselor este un spațiu rectangular sau o gaură ce atestă maniera de îmbinare (poate un dop din lemn?) a picioarelor (fig. 8/7; 23/2; 30/6), modelate din două bucăți.

Fără îndoială, deși piesele prezentate sunt fragmentare, câteva dintre ele denotă ceva mai multă îngrijire în modelare și în maniera de decorare (fig. 1/1; 2/1; 8/4; 14/1; 23/1, 2; 29/1, 2, 4; 31/1, 2; 32/2). Dar piesa cea mai interesantă

este fără îndoială cea descoperită *passim* în 2001⁴. Statueta, care poate fi considerată o adevărată *Venus* (fig. 43), este modelată cu grijă dintr-o pastă semifină de culoare gălbui-roșietică, fiind decorată în întregime cu incizii: la gât prezintă un pandantiv dreptunghiular terminat în partea de jos în formă de unghi, cu mai multe linii incizate în interior; zona abdominală este marcată de un romb, după care urmează două spirale ce marchează talia, sugerând două paftale, ca și în cazul altor două statuete – dintre care una din propriile noastre săpături, menționată anterior (fig. 29/2), iar cealaltă descoperită de Hortensia Dumitrescu (fig. 47/3)⁵. Imediat sub acestea urmează o centură orizontală în relief păstrată parțial, decorată cu două rânduri de mici perforații circulare incomplete (fig. 43/4); centura suprapune trei piese de podoabă, în formă de ove, una din ele fiind mai mică. Interesant este decorată și partea dorsală a statuietei, pe care centura lipsește, iar două spirale înfășurate marchează fesele. Pe spatele piesei sunt redată două spirale înfășurate ce încadrează o a treia, dispusă central. Decorul, ce sugerează motivul de tip corn și fertilitatea, apare și pe alte statuete (ca de exemplu în fig. 1/3, unde este redat în poziție răsturnată). Statueta are un picior comun, subțiat. Decorul de pe spate al statuietei, cu cele două spirale înfășurate apare și pe o altă statueta analizată de H. Dumitrescu⁶. Alături de piesa descoperită la Drăgușeni⁷, cea de la Ruginoasa reprezintă, fără îndoială, o realizare de excepție a plasticii cucuteniene.

Statuetele masculine. Chiar dacă sunt în număr redus, statuetele masculine aduc în discuție elemente decorative foarte interesante. Și aceste piese au fost modelate mai ales din pastă semifină, având în amestec și alte materiale (cioburi pisate, nisip, mică, mici concreții calcaroase). Culoarea lor diferă, întâlnindu-se nuanțe de la roșu-gălbui până la roșu închis spre vișiniu. Toate piesele sunt fragmentare, sugerând o dată în plus o rupere probabil rituală⁸. Modelarea pieselor este realistă, dar schematică. Capul este aproape

⁴ V. Chirica, M-C. Văleanu, *op. cit.*, 2008, fig. 50; Cornelia-Magda Lazarovici, Gh. Lazarovici, Senica Turcanu, fișă catalog 197, în Lăcrămioara Stratulat (general ed.), *Cucuteni: a Great Civilization of the Prehistoric World*, Ed. Palatul Culturii, Iași, 2009.

⁵ Mulțumim și pe această cale D-lui Academician Al. Vulpe pentru permisiunea de a verifica și valorifica descoperirile de la Ruginoasa, aflate în colecția Institutului de Arheologie „V. Pârvan” din București.

⁶ Hortensia Dumitrescu, *op. cit.*, 1933, fig. 27/1.

⁷ A. Crișmaru, *Drăgușeni. Contribuții la o monografie arheologică*, 1977, fig. 52.

⁸ D. Monah, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni - Tripolie*, BMA, III, Piatra Neamț, 1997, p. 63; J. C. Chapmann, *Fragmentation in Archaeology: People, Places and Broken Objects in the Prehistory of South Eastern Europe*, Routledge, London, 2000; Idem, *Intentional fragmentation in the Neolithic and Copper Age of south east Europe: incised signs and pintaderas*, în Fl. Drașovean (ed.), *Festschrift für Gheorghe Lazarovici*, Ed. Mirton, Timișoara, 2001, p. 217-243; J.C. Chapman, Biserka Gaydarska, *Parts and wholes. Fragmentation in*

identic cu cel al idolilor feminini, brațele lipsesc și în aceste cazuri. Pe unele statuete sâni sunt redați prin perforații (fig. 26/1; 44/5) sau statuetele prezintă o perforație pe mijlocul toracelui, ombilicul fiind marcat printr-o pastilă în relief (fig. 26/3). O statueta din Bordeiu 6 are sâni marcați de două pastile inegale, asimetrice, iar ombilicul este marcat de o altă pastilă în relief, mai mare (fig. 37/1). Astfel de pastile în relief apar și pe zona ventrală a unei alte statuete, decorată cu colan din bandă triplă și brâu/centură pe mijloc (fig. 11/1). Într-un singur caz, pe partea interioară, ruptă, a unui picior (în zona șoldului) s-a observat o mică perforație (fig. 20/3) care atestă, ca și în cazul idolilor feminini, maniera de îmbinare a părților la modelare.

O atenție mai mare s-a acordat uneori zonei sexuale, care este redată realist (fig. 20/1); genunchii sunt uneori marcați prin mici pastile de lut (fig. 20/6) sau prin apăsarea lutului moale cu degetele (fig. 38). Statuetele masculine sunt redată cu picioarele ușor desfăcute (fig. 3/3, 4; 6/2; 11/2; 14/5; 20/1, 3; 24/4; 26/2, 4-5; 44/5), iar talpa nu este redată ca și în cazul celor feminine, terminându-se cu zone ușor îngustate.

Unele statuete reprezintă probabil personaje cu un anume statut social, marcat prin prezența unor eșarfe/diagonale, colane și centuri/brăuri. Aceste elemente nu sunt însă restricționate doar pentru personajele masculine, deoarece așa cum am arătat mai sus apar și la cele feminine⁹, cu anumite maniere de

---

prehistoric context, Oxbow Books Limited, Oxford, 2007; Gh. Lazarovici, C.-M. Lazarovici, *Fragmentarea rituală a idolilor și obiectelor de cult în Neolitic și Epoca Cuprului*, în *AMT*, III, Bârlad, 2008, p. 7-15.

⁹ **Statuete feminine decorate cu eșarfe și centuri:** C.-M. Mantu, *Plastica antropomorfă a așezării Cucuteni A3 de la Scânteia (jud. Iași)*, în *ArhMold*, XVI, 1993, p. 51-67; A. Crișmaru, *op. cit.*, fig. 55/1; M. Petrescu-Dîmbovița, Marilena Florescu, A. C. Florescu, *Trușești, monografie arheologică*, Ed. Academiei Române, București-Iași, 1999, în nivel Cucuteni A, fig. 353/5, fig. 354/5; Silvia Marinescu-Bîlcu, Alexandra Bolomey, *Drăgușeni. A Cucutenian Community*, Ed. Enciclopedică, București, 2000, fig. 164/3167/13; M. Diaconescu, *Plastica antropomorfă cucuteniană din colecțiile muzeelor din județul Botoșani*, în *Hierasus*, XI, Botoșani, 2001, p. 7-36, pl. 1/1, 3, 2/7; **statuete feminine cu eșarfe la gât:** D. Monah, *op. cit.*, 1997, fig. 62/3, 64/1 și **statuete feminine cu brâu**, *Ibidem*, fig. 78/2; **statuete masculine cu astfel de însemne:** I.T. Dragomir, *Săpăturile arheologice de la Tg. Berești (raion Bujoru, regiunea Galați)*, în *Danubius*, I, Galați, 1967, p. 41-59, fig. 7/2; G. Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, 1980, fig. 104/1-2; Ruxandra E. Maxim-Alaiba, *Locuința nr. 1 din așezarea Cucuteni A3 de la Dumești (Vaslui)*, în *AMM*, V-VI, 1983-1984, fig. 8-13; D. Monah, *op. cit.*, 1997, fig. 36/3, 7; 38/1-2, 6; 39/3; 40/41; M. Petrescu-Dîmbovița, Marilena Florescu, A. C. Florescu, *op. cit.*, 1999, Trușești, nivel Cucuteni A, fig. 360/26, 366/3; Marilena Florescu, V. Căpitanu, *Plastica antropomorfă din așezarea Cucuteni A de la Țigănești, județul Bacău*, în Gh. Dumitroaia, D. Monah (eds.), *Cucuteni aujourd'hui*, BMA, II, Piatra Neamț, 1996, p. 343-358; Silvia Marinescu-Bîlcu, Alexandra Bolomey, *op. cit.*, 2000, fig. 165/3; V. Sorochin, *Aspectul regional cucutenian Drăgușeni-Jura*, BMA, XI, Piatra Neamț, 2002, la Duruitoarea Veche I, fig. 123/26.

realizare. Astfel, unele statuete au redată pe bust diagonale în relief (aplicate după modelare), decorate cu incizii oblice (fig. 24/1; 40/1) sau cu motive de tip *chevron* (fig. 26/1); alte piese au reprezentate la gât eșarfe sau colane simple (fig. 26/3; 44/5) sau alcătuite din mai multe benzi (fig. 11/1). Brăurile sunt alcătuite din benzi în relief, aplicate după modelare; unele sunt simple, formate dintr-o singură bandă (fig. 20/6; 26/3; 44/5), sau triple (fig. 14/5), altele sunt decorate cu incizii oblice (fig. 3/4; 20/1, 3) sau cu decor în zig-zag (fig. 11/1). Pe câteva statuete s-au observat urme de pictură cu culoare roșie (fig. 11/1; 37/1; 40/1). Printre statuetele publicate de Hortensia Dumitrescu atrage atenția un fragment pe care brăul incizat coboară de-a lungul piciorului¹⁰, păstrând încă urme de pictură cu culoare roșie (fig. 47/2). Unele din statuetele descoperite de noi, din păcate fragmentare, denotă o grijă specială la modelare și decorare (fig. 11/1; 20/1; 26/1).

Dar piesa cea mai interesantă, ce reprezintă până acum un unicat în arealul Cucuteni - Tripolie, este cea pe care am denumit-o *Adonis* (fig. 38). Statuetei, de dimensiuni relativ mari (22 cm înălțime, lățime umeri 6,5 cm, lățime bazin 5,5 cm), îi lipsește un picior. A fost modelată dintr-o pastă semifină, cu cioburi pisate în compoziție. Capul și gâtul sunt bine individualizate, umerii sunt ușor unghiulari, toracele este îngustat spre talie, iar piciorul se termină cu o parte ascuțită; genunchiul este reprezentat jos, prin apăsarea cu degetele a lutului moale. Trăsăturile feței nu sunt marcate, două arcade fiind realizate prin presarea pastei. Piesa este împodobită cu mai multe elemente în relief: un colan la gât, două buline în zona pieptului și o centură. Atât colanul cât și centura au fost redată cu multe detalii. Colanul (fig. 38/3) este alcătuit din patru benzi continue și încă una întreruptă pe mijloc pentru a se pune în evidență cei doi butoni în relief (unul mai mare sus, altul mai mic mai jos). De colan atârnă 11 franjuri (cinci pe o parte, șase pe cealaltă, inegali) decorați cu incizii orizontale (10, 10, 9, 7, 7 apoi 12, 11, 12, 11, 12, 10), care după părerea noastră reprezintă podoabe de tip *saltaleoni* (întâlnite atât în cultura Cucuteni, cât și în cultura Gumelnița)¹¹ sau mărgelă. Pe șoldul statuetei este redat un brâu alcătuit din trei benzi orizontale de care atârnă în partea din față șase franjuri decorați cu incizii, similari celor de la gât, dar de dimensiuni mai mici. Aceste elemente decorative au fost aplicate după modelarea statuetei, iar la gât s-a observat că întâi au fost aplicați franjuri și abia apoi benzile colanului. Așa cum am menționat deja, statueta reprezintă un unicat prin maniera de decorare, prin elementele de prestigiu redată, indicând fără îndoială un personaj cu un important statut social.

¹⁰ Hortensia Dumitrescu *op. cit.*, 1933, fig. 29a-29b/20.

¹¹ Vezi detalii despre piesele de podoabă tip *saltaleoni* în culturile Cucuteni și Gumelnița: C.-M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, *Despre unele reprezentări antropomorfe masculine din cultura Cucuteni*, în *AMM*, XXX-XXXI (2009-2010), Bârlad, 2010.

Statuetele zoomorfe. În ceea ce privește aceste piese, ele sunt realizate din pastă semifină, având ca amestec aceleași materiale menționate pentru categoriile analizate mai sus. Maniera de modelare este, mai ales în acest caz, foarte schematică, împiedicând identificarea speciei, dar trebuie să menționăm și câteva statuete extrem de realist și fidel realizate, care nu ridică dubii cu privire la tipurile reprezentate (ovideu: fig. 9/2; țap: fig. 21/2; 41/1; mistreț: fig. 22/3, 41/2; bovideu: fig. 52/1). Cu mici excepții (fig. 4/1; 21/2) cea mai mare parte a pieselor sunt fragmentare (fig. 1/2; 4/1, 2, 5, 8; 7/1-4; 9/1-3, 5; 12/1-3; 13/ 1-4; 15/1-2, 5; 16/7; 18/4; 21/1, 3, 5, 6; 22/1, 3-5; 27/1, 2; 34/1, 2; 35/1, 2). La exemplarele păstrate se vede o tratare schematică a capului și botului, în unele cazuri fiind redată mamelele (fig. 7/4; 21/6; 22/1; 36/5; 39/1; 42/4), coada (fig. 1/2; 4/1, 2, 5, 8; 7/1, 4; 9/1; 12/3; 13/2-4; 15/1, 2; 17/4; 21/2, 3, 5; 22/1, 3; 27/1, 2; 34/1, 2; 39/1; 42/4) sau sexul (fig. 4/2; 34/2); două statuete prezintă un orificiu sub pânțece (fig. 4/1; 40/2b), iar alta are marcat orificiul anal (fig. 34/2b). O altă piesă are corpul străbătut de o perforație ce pornește de la bot (fig. 35/1). Alte două statuete au capul redat realist: una din ele are ochii marcați prin două orificii, botul prelung, o incizie marcând gura (fig. 9/2); în al doilea caz (fig. 15/5) ochii sunt marcați prin două cavități ce comunică printr-un mic șanțuleț, iar botul este rotunjit.

Dintre statuetele de la care s-a păstrat capul, cele mai multe par să reprezinte ovine (fig. 1/2; 4/1, 8; 9/2; 13/2; 15/5; 16/7; 17/4; 21/1, 3, 5; 22/1; 34/1; 35/1), urmate de capride (fig. 21/2; 41/1), poate un câine (fig. 4/2) și bovine (fig. 52/1).

Din piesele păstrate, unele probabil au beneficiat de o modelare și decorare mai atentă. Astfel, una dintre statuete, fragmentară din păcate, are corpul decorat cu pictură tricromă, organizată în benzi orizontale (fig. 15/1). Alte două piese au corpul acoperit cu mici alveole circulare (fig. 35/2) și respectiv marcat prin linii incizate fine (fig. 15/6).

Între piesele zoomorfe aflate în colecția Complexului Muzeal Național Moldova Iași, cea mai expresivă este o statueta zoomorfă reprezentând un bovideu (fig. 52/1), modelat sugestiv și cu îngrijire. Corpul este bine proporționat, iar capului i s-a acordat foarte multă atenție, fiind redată atât coarnele cât și urechile. Mai mult, pe zona abdomenului sunt redată și testiculele animalului. Astfel, putem considera că această piesă, împreună cu țapul și mistrețul provenind din aceeași așezare reprezintă piese de excepție ce atestă talentul artistului/artiștilor ce le-au modelat.

Cele mai multe dintre statuete sunt de dimensiuni mici și mijlocii, dar câteva sunt de dimensiuni foarte mari (fig. 15/1; 27/1, 2; 35/3), ceea ce ne determină să credem că practicile de cult în care erau implicate aceste piese jucau un rol important în cadrul comunității de aici.

În categoria pieselor zoomorfe trebuie să amintim și cele câteva protome, reprezentând coarne (fig. 4/4, 6; 21/4, 40/3). Dar cea mai expresivă este o protomă ce redă capul unui bovid cu coarnele rupte (fig. 52/3), cu urme de angobă albicioasă.

Vasele antropomorfe. Câteva piese de acest fel, întregi (fig. 3/1) și fragmentare (fig. 11/4; 19/1, 3; 33/1, 2; 37/2; 41/6; 45/6) au apărut și în cadrul săpăturilor din anii 2001-2010, întregind astfel repertoriul pieselor similare descoperite la Ruginoasa. Ele au dimensiuni variate (mici și mijlocii), fiind modelate din pastă semifină, amestecată cu cioburi pisate, nisip, mica și chiar mici concrețiuni calcaroase.

Vasul întreg (fig. 3/1) are buza largă, zona șoldurilor este mai amplă, iar fundul este îngust, sugerând astfel forma corpului uman. O canelură înconjură zona de sub buză ce marchează gâtul și care coboară spre baza vasului. Nu prezintă urme de pictură.

Un alt recipient, ce a putut fi reîntregit, are buza ușor evazată spre exterior, șoldurile rotunjite, iar baza individualizată (fig. 19/1). Și în acest caz o șanțuire coboară din zona corpului spre bază, sugerând din nou arhitectura corpului feminin. Două mici tortițe marchează buza vasului.

În aceeași manieră, cu o șanțuire ce demarcează picioarele, au fost modelate alte vase păstrate fragmentar (fig. 11/4; 19/3; 33/2). Dintr-un alt vas s-a mai păstrat doar baza (fig. 33/1). Un vas de mici dimensiuni are pe buză o tortiță perforată orizontal, iar șoldurile sunt în relief, rotunjite (fig. 37/2). Un altul, ceva mai larg la gură (fig. 41/6), redând zona toracelui și a picioarelor este modelat cu multă atenție (amintind vasele întregi similare de la Scânteia¹²): o tortiță perforată orizontal este pe marginea buzei; abdomenul este ușor bombat, de sub el pornind o incizie mai lată ce marchează pe orizontală talia, o altă incizie mai subțire coboară și delimitează picioarele; vasul se termină cu o bază de mici dimensiuni, ușor ovală.

Unele din vasele antropomorfe au fost pictate tricrom (fig. 19/3; 33/1; 37/2; 41/6 – uneori atât la exterior, cât și la interior) cu elemente geometrice sau au fost acoperite cu o angobă albă (fig. 33/1), unul singur fiind ars și secundar (fig. 33/1). Un fragment dintr-un vas antropomorf, fără urme de pictură, cu o șanțuire ce marchează zona de demarcare a picioarelor a fost publicat de V. Chirica și M.-C. Văleanu¹³.

¹² A. Nițu, V. Chirica, *Două vase cucuteniene cu caractere antropomorfe recent descoperite*, în *Hierasus*, VII-VIII, 1988, p. 17-37; A. Nițu, V. Chirica, *Deux vases cucuteniens aux caractères anthropomorphes récemment découvertes dans le Département de Iași*, în M. Petrescu-Dîmbovița et alii (eds.), *La civilisation de Cucuteni en contexte européen. Session scientifique dédiée au centenaire des premières découvertes de Cucuteni (Iași – Piatra Neamț 24-28 septembre 1984)*, BAI, I, 1987, p. 287-290.

¹³ V. Chirica, M.-C. Văleanu, *op. cit.*, 2008, fig. 38=58/2, 57/1.

În categoria vaselor cu atribute antropomorfe suntem tentați să încadrăm și un fragment provenind din cercetările Hortensiei Dumitrescu, ce redă o parte dintr-o statueta antropomorfă schematizată¹⁴ ce a fost probabil aplicată pe un castron (fig. 47/1).

Un alt tip de vas antropomorfizat, cu baza terminată în formă de încălțăminte, pus în valoare de cercetările mai vechi¹⁵ (fig. 51/1-3), nu a fost documentat în timpul noilor săpături. Fragmentele din cele două vase de acest tip (cu urme vizibile de pictură), nu ne permit din păcate reconstituirea părții superioare a recipientului, care ar putea fi ca în cazul celui de la Drăgușeni (fig. 51/5), dar nu excludem nici asemănarea cu cel de la Nezvisko¹⁶ (fig. 51/4). De altfel acest tip de vas a fost comentat de multe ori în literatura de specialitate¹⁷. Cele două fragmente atestă o dată în plus măiestria olarilor locali, ca și manierele diferite de modelare a unor recipiente de acest fel.

Vasele zoomorfe sau cu protome zoomorfe. Piese de acest fel sunt puțin numeroase și fragmentare. Ele au fost realizate din pastă semifină, având în amestec cioburi pisate, nisip, mica și chiar mici concrețiuni calcaroase.

În ceea ce privește modelarea, starea lor fragmentară (fig. 6/4; 16/8; 23/4; 27/4) nu ne permite prea multe observații. Cele două vase modelate în forma corpului unor animale au dimensiuni diferite (medie: fig. 6/4; mică: fig. 27/4), fiind și realizate diferit. Unul dintre fragmente provine de la un vas modelat cu atenție, decorat cu pictură tricromă la exterior și angobă roșie în interior (fig. 6/4).

Din categoria vaselor decorate cu protome zoomorfe s-au păstrat două fragmente. În primul caz este redat schematizat capul unui bovid (fig. 16/8) amplasat probabil pe corpul unui castron; urme de pictură tricromă apar atât pe protomă cât și pe partea păstrată de vas. Al doilea fragment reprezintă capul unui animal mic (poate miel) amplasat pe partea superioară a vasului, poate ca protomă pe capac (fig. 23/4). Capul este rotunjit, botul ușor alungit și marcat de

¹⁴ Hortensia Dumitrescu, *op. cit.*, 1933, fig. 28a-b/20.

¹⁵ *Ibidem*, fig. 11/2-3.

¹⁶ *** *Kultura Trypolska*, Muzeum Regionalne w Stalowej Woli, Stalowa Wola, 2005, p. 36.

¹⁷ Șt. Cucos, *Reprezentări de încălțăminte în plastica cucuteniană de la Ghelăiești (jud. Neamț)*, în *MemAntiq*, III, 1971, p. 64-77: menționează că vase similare au fost descoperite în nivelul Precucuteni III de la Traian, iar un altul provine de la Știubeni; A. Crișmaru, *Contribuții la cunoașterea neoliticului din împrejurimile Săvenilor (jud. Botoșani)*, în *SCIV*, 21, 1970, p. 275, fig. 8/5; S. Bodean, I. Borziac, V. Bichaeu, *Un fragment de vas antropomorf cucutenian de la Bulboci I, jud. Soroca*, în *MemAntiq*, XXIII, 2004, p. 145-151: partea inferioară a vasului consta din două picioare unite între ele; N. Ursulescu, F. A. Tencariu, L. Scarlat, *Isaia 2005. Noi date privind complexele de cult din cultura Precucuteni*, în *Carpica*, XXXIV, 2005, p. 37-54, vas cu cupă la partea superioară sprijinit de tălpi; N. Ursulescu, F. A. Tencariu, *Religie și magie la est de Carpați acum 7000 de ani. Tezaurul cu obiecte de cult de la Isaia, Iași*, 2006, p. 123, nr. 20, pl. VII/2 și p. 130-133.

o incizie orizontală, iar ochii redați mai jos decât botul, printr-o perforație ce corespunde de pe o parte pe cealaltă.

Fără îndoială, alături de vasul zoomorf fragmentar realizat cu multă atenție (fig. 6/4), cele mai interesante sunt fragmentele de castroane cu protome zoomorfe antropomorfizate. Alături de cele două piese descoperite în perioada interbelică¹⁸ (fig. 46/5, 6), modelate dintr-o ceramică semifină (fig. 46/6 – cu urme de pictură), celelalte două, descoperite în 2001, par să reprezinte castroane decorate cu mai multă grijă (fig. 46/1-4), pictate tricrom atât la exterior cât și în interior¹⁹. La toate exemplarele arcadele și nasul sunt bine reliefate, în două cazuri ochii sunt marcați de pastile în relief (fig. 46/1, 5) și pictați cu roșu (fig. 46/1, 2). Una din piesele descoperite de H. Dumitrescu prezintă două rânduri de perforații asimetrice (fig. 46/6). Astăzi cunoaștem mai multe fragmente de vase cu astfel de reprezentări ale feței umane, iar aici avem în vedere un fragment de castron nepictat provenind din situl de la Poieniști²⁰, precum și un altul de la Cucuteni-Cetățuia²¹. Dar fragmentele de castroane de la Ruginoasa prezintă analogii pentru îmbinarea elementelor zoomorfe și antropomorfe mai ales cu un vas fragmentar de la Hoisești-La Pod²², ilustrând, așa cum D. Boghian deja a subliniat, unele influențe gumelnițene. Aceste vase reprezintă fără nici un dubiu recipiente de cult, care alături de statuetele zoomorfe și celelalte categorii de piese prezentate oferă indicii asupra artei meșterilor olari și a importanței acordate unor astfel de vase de cult.

Repertoriul vaselor de cult de la Ruginoasa se completează cu cele de tip *kernos*, pictate (fig. 49/4) sau fără decor (fig. 49/5), considerate vase pentru multiple ofrande, utilizate pentru ceremonii de inițiere. Astfel de piese au fost semnalate de multă vreme, dar din păcate majoritatea sunt fragmentare; de multe ori ele au fost considerate ca reprezentând părți ale unor opaițe, sau vase de tip solniță²³. Cele două fragmente de la Ruginoasa par să aparțină aceleiași tip, iar

¹⁸ Hortensia Dumitrescu, *op. cit.*, 1933, fig. 25/1-2; Fragmentele au fost interpretate ca aparținând unor vase (cupe) cu fețe umane: D. Monah, *op. cit.*, 1997, p. 157-158.

¹⁹ V. Chirica, M.-C. Văleanu, *op. cit.*, 2008, fig. 66-68.

²⁰ Atribuit eronat de către D. Monah (*op. cit.*, 1997, p. 158, fig. 236/7) așezării de la Scânteia.

²¹ M. Petrescu-Dîmbovița, M.-C. Văleanu, *Cucuteni-Cetățuia. Săpăturile din anii 1961-1966. Monografie arheologică*, BMA, XIV, Piatra Neamț, 2004, fig. 223/14.

²² D. Boghian, *Nouvelles découvertes de vases cucuténiens de culte dans le département de Jassy*, în *SAA*, III-IV, Iași, 1997, p. 63-74.

²³ C. Ambrojevici, *L'époque néolithique de la Bessarabie du nord-est. Contributions à la charte archéologique de la région, în Dacia*, III-IV, (1927-1932), 1933, p. 24ff, fig. 2/8; astfel de vase apar și în alte stațiuni cucuteniene: A. Crîșmaru 1977, *Drăgușeni...*, fig. 39/3, fig. 43/2, 4; Gh. Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, 1980, p. 103, fig. 103/3 – Bârlăești-Sturza, fragment vas *kernos* cu o cupă; M. Petrescu-Dîmbovița, Marilena Florescu, A. C. Florescu, *op. cit.* – în nivelul Cucuteni A s-au descoperit fragmente de la trei vase

forma cea mai apropiată este cea de la Cuconeștii Vechi I (fig. 50/1), respectiv Darabani (fig. 49/6), alte piese menționate fiind ușor diferite (Drăgușeni: fig. 50/6, 7; Trușești: fig. 50/2-4; Bod-Priesterhügel: fig. 49/7)²⁴. Acest tip include prezența mai multor cupe la partea superioară a recipientului și nu excludem posibilitatea ca și exemplarul din fig. 49/5 să fi fost pictat.

Idolii conici. Piesele de acest tip, relativ puțin numeroase, au fost modelate din pastă semifină, având în amestec ca degresanți cioburi pisate, nisip, mica, mici concrețiuni calcaroase. În ceea ce privește culoarea, predomină cele gălbui-roșietice, urmate de cele roșietice sau gălbui-alburii. Dimensiunile diferă, dar majoritatea pieselor sunt de mici dimensiuni, cu o singură excepție (fig. 10/7). Idolii conici au baza dreaptă/plată (fig. 3/8, 9; 5/3; 8/6; 10/2, 3, 7; 14/6; 19/10; 20/2; 24/5; 28/4; 32/7; 39/3, 5; 45/5, 52/4) sau convexă (fig. 2/10; 3/5-7, 10; 15/3; 16/2, 3; 19/7, 8; 20/4, 5; 28/3, 6; 32/3, 4, 6; 36/4; 45/2-4), uneori marcată de o mică zonă inelară (fig. 8/5; 10/5; 19/2). Majoritatea au forma unui con, sau a unui trunchi de con (fig. 3/7; 24/3; 45/3, 5). Unii idoli au partea superioară modelată cu degetele prin apăsare (fig. 3/5, 9; 5/3; 14/6; 45/4; 52/4) sugerând asemănări cu maniera de modelare a capului statuetelor antropomorfe. O piesă de acest fel are partea superioară terminată printr-o mică umflătură în relief (fig. 45/4), sugerând poate un gen de coafură²⁵. Unul dintre conuri are partea superioară informă (fig. 14/3). O singură piesă de acest tip este decorată cu incizii din linii paralele grupate (fig. 19/10).

Piese de podoabă. Preocuparea pentru frumos nu este exprimată doar de maniera de decorare a diferitelor piese prezentate, ci și de obiectele de podoabă realizate din diferite materiale. Ne vom ocupa de obiectele realizate din lut (cele realizate din os, corn, dinți de animal vor fi tratate separat), care sunt reprezentate de mărgelile, plăcuțe ornamentale, engolpioane. Mărgelile descoperite sunt de forme și dimensiuni diferite (mici și mijlocii). Două mărgelile sunt circulare (fig. 3/12; 5/2), una rectangulară (fig. 3/11) și ultima tronconică (fig. 20/7). Una dintre ele, realizată dintr-un fragment ceramic, mai

---

kernos, fig. 331/2-4; V. Sorochin, *Aspectul regional cucutenian Drăgușeni-Jura*, BMA, XI, Piatra Neamț, 2002, p. 327, fig. 73/1 – Cuconeștii Vechi; la p. 79 autorul menționează alte două fragmente de la Jura ce pot fi atribuite aceluiași tip de vas, fig. 79/10, la care se adaugă și un altar cu patru cupe mici la partea superioară, fig. 79/7, asemănător cu cel de la Hăbășești (VI. Dumitrescu *et alii*, *Hăbășești, monografie arheologică*, București, Ed. Academiei R.P.R., 1954, p. 392, pl. LXIX/6, CXV/8, CXVII – interpretat ca vas în formă de solniță, descoperit în gr. 45 de lângă L19, avea patru mici cupe pe peretele oval și una mai mare pe peretele despărțitor).

²⁴ Această piesă am identificat-o noi când am sortat piesele pentru expoziția organizată la Olten în 2008; piesa prezintă analogii cu două fragmente descoperite în așezarea de la Scânteia, ce nu au fost încă publicate.

²⁵ Analogii la Scânteia, unde s-au descoperit câteva statuete antropomorfe (fragmentare) cu coc, nepublicate încă.

păstrează încă urme de pictură (fig. 3/12). La acestea se adaugă un disc ornamental cu baza convexă ce era probabil aplicat pe îmbrăcăminte prin cele 7 orificii vizibile (fig. 32/8). Nu excludem posibilitatea ca fragmentele de scoici prelucrate (fig. 4/7; 5/5; 16/5 – ultima de formă aproximativ circulară) să fi fost aplicate chiar pe piese vestimentare.

A fost descoperit doar un singur pandantiv de tip *en violon* (fig. 33/4), rupt la partea superioară. Piesa a fost prevăzută cu mai multe perforații (trei la partea superioară, alte cinci distribuite în alte zone), folosite probabil pentru fixare. Pandantivul a fost realizat dintr-o pastă semifină, cu nisip și mică în compoziție, fiind modelat diferit de alte piese similare²⁶.

Alte obiecte. S-au descoperit două topoare de lut de mici dimensiuni (fig. 9/6; 41/5). Unul dintre ele, oval, cu marginile rotunjite și cu o perforație (fig. 41/5), prezintă analogii cu unele piese metalice de tip Cotliget²⁷. Cel de al doilea (fig. 9/6), de dimensiuni mai mici, nu este perforat. Are marginile ușor rotunjite și una din laturi este arcuită. Ambele au fost realizate din pastă semifină, cu cioburi pisate în compoziție.

Printre piesele descoperite de noi sunt și două fragmente, decorate cu caneluri (fig. 8/8; 27/5). La prima dintre ele decorul constă dintr-o singură spirală înfășurată (fig. 8/8), în timp ce la a doua spiralele înfășurate sunt completate de ove și benzi (fig. 27/5). Prima este realizată dintr-o pastă semifină gălbui maronie, în timp ce a doua este realizată dintr-o pastă grosieră de culoare cenușiu-maronie, ambele fiind arse secundar.

Din săpăturile noastre provine și un fragment dintr-un *phallus* (fig. 27/3), modelat dintr-o pastă grosieră, cu cioburi pisate în compoziție. Exteriorul piesei este netezit și acoperit cu angobă alburie, angobă care se observă și pe traseul canalului interior.

Plachetele din lut sunt reprezentate de trei piese de dimensiuni diferite, realizate din pastă semifină (fig. 16/6; 19/6; 28/5). Ele nu sunt decorate, două dintre ele având marginile ușor ondulate (fig. 19/6; 28/5).

Din categoria fusaiolelor a fost descoperită o singură piesă (fig. 28/7), realizată din pastă fină cu cioburi pisate în compoziție.

Mesele-altar. Au fost descoperite atât fragmente provenind de la recipiente de mari dimensiuni (fig. 17/1-3), cât și altele miniaturale (fig. 19/5; 28/2) sau de dimensiuni medii (fig. 1/4; 6/1; 19/4; 28/1; 33/3; 39/7, 8; 42/2). S-au păstrat atât

²⁶ D. Monah et alii, *Cucuteni. The Last Great Chalcolithic Civilization of Europe*, în C.-M. Mantu, A. Tsaravopoulos, Gh. Dumitroaia (eds.), *Cucuteni. The Last Great Chalcolithic Civilization of Europe*, Bucharest, 1997, p. 150, cat. 123-125; D. Monah, *Idoli en violon din cultura Cucuteni*, în *CI*, IX-XI, 1978-1979, p. 163-175.

²⁷ Al Vulpe, *Äxte und Biele in Rumänien II*, PBF, IX, Band 5, München, 1970, tafel 2/19-21.

picioare (fig. 1/5; 17/1; 19/4; 33/3; 39/7; 42/2) cât și fragmente din marginile (fig. 1/4; 17/2, 3; 19/5; 28/1, 2) sau tăbliile meselor-altar (fig. 6/1). Ele au fost modelate mai ales din pastă grosieră având ca amestec cioburi pisate, mici pietricele, nisip cu bobul mare. Două fragmente, provenind din același altar au fost descoperite în Locuința 1 (fig. 1/4) și respectiv în strat (fig. 28/1): marginile altarului sunt triunghiulare, o șanțuire marcând trecerea de la picior la marginea recipientului, exteriorul fiind bine finisat și acoperit cu o angobă albicioasă.

Mai multe fragmente provin de la o masă-altar de dimensiuni mari, descoperită în Bordeiu 9 (fig. 17/1-3). Pasta este și în acest caz grosieră, iar arderea insuficientă, prezentând în spărtură o culoare negricioasă și un aspect sfărâmicios. Exteriorul însă a fost tratat cu atenție, fiind neted, masa altar având o culoare roșietică. După maniera de modelare a picioarelor, aceste fragmente amintesc unele piese descoperite în așezarea precucuteniană de la Isaiia²⁸ și respectiv o masă altar de la Traian-Dealul Fântânilor²⁹.

Astfel de picioare de mese-altar din pastă grosieră, dar modelate diferit au fost identificate și în vechile săpături de la Ruginoasa³⁰ din perioada interbelică (fig. 48/3, 4). Un picior provenind de la o piesă diferită este pictat cu culoare roșie (fig. 1/5), la fel ca și tăblia de la o altă masă altar, realizată din pastă semifină, cu marginea ușor arcuită (fig. 6/1). Două fragmente, realizate tot din pastă semifină (cu cioburi pisate și nisip în compoziție), aparțin unor mese altar de mici dimensiuni, având marginea tăbliei ușor ridicată (fig. 19/5), iar nervura piciorului scoasă în evidență (fig. 28/2).

Între piesele descoperite în timpul săpăturilor interbelice, unele sunt realizate din pastă semifină, bine netezite (fig. 48/5; 49/1-3), iar altele au fost chiar pictate (fig. 49/1 – cu benzi unghiulare; fig. 49/3 –slabe urme de pictură cu roșu).

Scăunele-tronuri. În cercetările recente de la Ruginoasa au fost descoperite și trei scăunele-tronuri miniaturale, toate în stare fragmentară (fig. 42/1; 44/6; 45/1). Piesa din fig. 42/1 are speteaza ruptă, iar spațiul pentru șezut este ușor adâncit. Mai interesant este scăunelul din fig. 45/1, ce are marginile decorate cu incizii scurte. Un alt fragment de scăunel-tron prezintă urme de pictură cu culoare roșie (fig. 44/6), având în pastă o cantitate mare de cochilii de melc sau scoici pisate.

²⁸ N. Ursulescu, F. A. Tencariu, *op. cit.*, fig. 16.

²⁹ D. Monah et alii, *Cucuteni. The Last Great Chalcolithic Civilization of Europe*, în C.-M. Mantu, A. Tsaravopoulos, Gh. Dumitroaia (eds.), *Cucuteni. The Last Great Chalcolithic Civilization of Europe*, Bucharest, 1997, cat. 133

³⁰ H. Dumitrescu, *op. cit.*, 1933, fig. 3.

Concluzii

Din scurta analiză a pieselor prezentate se poate observa varietatea acestora, maniera lor de modelare și decorare. Așa cum am arătat de-a lungul analizei, unele piese reprezintă adevărate realizări artistice, completând astfel corpusul de excepție a descoperirilor cucuteniene.

Pe baza acestor artefacte putem afirma că viața religioasă din acest sit este bine reprezentată, incluzând o gamă variată de obiecte: statuete antropomorfe și zoomorfe, protome antropomorfe și zoomorfe, vase antropomorfe, vase antropomorfizate, linguri antropomorfizate³¹, vase zoomorfe, idoli conici, piese de podoabă, ca și vase de ofrandă – și ne referim la cele de tip *kernos*³².

În această categorie includem și sceptrele³³ zoomorfe de lut (fig. 48/2), care puteau fi folosite atât ca simbol al statutului social, dar și în cadrul unor ceremonii religioase. Piesa de la Ruginoasa, chiar dacă nu este la fel de frumoasă ca cele de la Trușești sau Drăgușeni³⁴, deoarece nu se păstrează pictura, este foarte expresivă. Reevaluarea piesei de la Ruginoasa, alături de cele menționate din celelalte așezări ale fazei Cucuteni A (Trușești, Drăgușeni) demonstrează că acest tip de sceptre este destul de bine reprezentat în această civilizație, comparativ cu alte culturi neolitice sau ale epocii cuprului³⁵.

Tot de cult pot fi legate și cele două topoare miniaturale de lut, care își găsesc analogii și în alte așezări ale aceleași culturi sau în altele anterioare sau parțial contemporane³⁶. Reamintim că ele au fost interpretate și ca amulete³⁷,

³¹ Hortensia Dumitrescu, *op. cit.*, 1933, fig. 29a-29b/1.

³² Primul vas de acest tip în spațiul cel mai apropiat geografic este cel din sanctuarul culturii Tisa (la nivel de Vinča C) de la Vestő – Mágor, nivelul 4, ce are modelat la partea superioară două cupe și două bucranii opuse lor: K. Hegedűs, J. Makkay, *Vestő – Mágor. A settlement of the Tisza culture*, în *The Late Neolithic of the Tisza Region. A survey of recent excavations and their finding: Hódmezővásárhely-Gorzsa, Szegvár-Tüzköves, Öcsöd-Kováshalom, Vestő-Mágor, Berettyóújfalu-Herpály*, ed. P. Raczky, 1987, p. 87, 94. În cadrul Simpozionului internațional de la Piatra Neamț din noiembrie 2010, D. Boghian a prezentat o comunicare referitoare la acest tip de recipiente, *Unele observații cu privire la vasele cucuteniene de tip kernos/pseudo-kernos*, legându-le și de numeroasele vase duble (sau cu mai multe guri) din cultura Gumelnița, ce au analogii și în arealul Cucuteni-Tripolie. Vezi și articolul semnat de către D. Boghian în prezentul volum.

³³ Hortensia Dumitrescu, *op. cit.*, 1933, fig. 31/4.

³⁴ Cornelia-Magda Lazarovici, Gh. Lazarovici, Senica Țurcanu, *op. cit.*, 2009, p. 110, 161, fig. 13b, cat. 122; G. Coman, *op. cit.*, 1980, fig. 106/5.

³⁵ Un sceptru de lut zoomorf a fost descoperit în așezarea de la Parța și poate fi legat de cultura Banatului: Fl. Drașovean, M. Topolovcici, *O piesă de cult descoperită la Parța*, în *SCIIVA*, 40, 1989, 2, p. 199-200; C.-M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, *Arhitectura Neoliticului și Epocii Cuprului din România. I. Neoliticul*, Iași, 2006, p. 363, fig. IIIb.197.

³⁶ În arealul Stoicani-Aldeni: I.T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul României. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*, București, 1983, fig. 58/19-21; în arealul Cucuteni: Vl. Dumitrescu *et alii*, *op. cit.*, 1954, p. 469-472, fig. 46; Silvia Marinescu-Bîlcu, Alexandra Bolomey, *op. cit.*, p. 151, fig.

sau ca obiecte folosite în practici şamanice, dar nu s-a exclus posibilitatea să fi reprezentat şi însemne ale unor meşteri sau chiar modele folosite de aceştia³⁸.

Din păcate, din motive financiare cercetările noastre în situl Ruginoasa-Dealul Drăghici nu au avut amploarea pe care am dorit-o. Comparativ cu alte situri, numărul pieselor de cult descoperite în complexe este mai mic, iar dintre cele investigate, se pare că două complexe sunt mai semnificative, respectiv locuinţa L3-L4 (cu mai multe etape de refacere) şi Bordeiu 6. Trebuie să mai amintim faptul că sub două vetre au fost descoperite o statueta feminină (fig. 37/3) – în Bordeiu 6 – şi un picior de altar (fig. 39/7) – în Bordeiu 7 –, atestând, în ambele cazuri, ritualuri de fundare, destul de bine ilustrate în cadrul construcţiilor cucuteniene, dar şi în cazul altor civilizaţii neolitice şi ale epocii cuprului.

Fără îndoială, cercetări viitoare vor putea completa informaţiile existente şi corpusul actual al descoperirilor.

THE FINE ART OF CUCUTENI A3 RUGINOASA - DEALUL DRĂGHICI SITE AND OTHER CULT ARTEFACTS RELATED WITH RELIGIOUS LIFE

Keywords: *Cucuteni, anthropomorphic statuettes, zoomorphic statuettes*

In this study have been presented and analyzed several artifacts discovered at Ruginoasa-Dealul Drăghici site: anthropomorphic statuettes statuette (feminine and masculine), zoomorphic statuettes, anthropomorphic pots and with anthropomorphized elements, zoomorphic pots or with zoomorphic protomes, zoomorphic protomes, conic idols, adornments as well as other sort of artifacts (small clay axes, pintaderas, small clay plates, spinning whorls, altar-tables, chairs-thrones). The mentioned cult pots are completed with the kernos type, find in other few Cucuteni sites.

As in other cases, at Ruginoasa-Dealul Drăghici predominate the anthropomorphic statuettes and especially the feminine ones. Most of the pieces are fragmentary, but some of them testify the masterpiece of artists (Venus, fig. 71; Adonis, fig. 46), and maybe a specific social statute or their place during the religious activities of this community.

178/45-46, 180/5-7; C.-M. Lazarovici, *Copper artefacts and clay axes at Scânteia*, în Gh. Dumitroaia et alii (eds.), *Cucuteni 120 ans des recherches. Le temps du bilan / 120 Years of Research. Time to sum up*, BMA, XVI, Piatra Neamţ, 2005, p. 119, fig. 1/16-18.

³⁷ Vl. Dumitrescu et alii, *op. cit.*, 1954, p. 472; Silvia Marinescu-Bîlcu, Alexandra Bolomey, *op. cit.*, 2000, p. 151.

³⁸ Ernestine S. Elster, Maria Nikolaidou, *Chapter 11. Paralipomena and other plastic forms*, în Ernestine S. Elster, C. Renfrew, *Prehistoric Sitagroi: excavations in Northeast Greece 1968-1970, Volume 2, The Final Report*, Monumenta Archaeologica, 20, Los Angeles, p. 421-452, fig. 11.52-11.55.

Some of the zoomorphic statues are extremely expressive (fig. 61-62), completing the repertory of such artifacts from other sites.

Most of the artifacts have several analogies in other important settlements of the Cucuteni culture and once more express the importance of the religious life, as well as the art of modeling and decoration.

List of Illustrations

- Fig. 1.** Artifacts from House L1 and pit house B2
Fig. 2-4. Artifacts from House L3-L4
Fig. 5. Artifacts from pit house B5
Fig. 6. 1-3. Artifacts from pit house B5; 6. Zoomorphic vessel from pit house 6
Fig. 7. Artifacts from pit house B5
Fig. 8-9. Artifacts from pit house B6
Fig. 10-11. Artifacts from pit house B7
Fig. 12-13. Zoomorphic statuettes from pit house B7
Fig. 14-15. Artifacts from pit house B8
Fig. 16-17. Artifacts from pit house B9
Fig. 18-22. Artifacts from defensive ditch
Fig. 23-24. Artifacts from the palisade area
Fig. 25-26. Zoomorphic statuettes discovered in layer
Fig. 27-28. Artifacts discovered in layer
Fig. 29-31. Anthropomorphic statuettes discovered *passim*
Fig. 32-33. Artifacts discovered *passim*
Fig. 34-35. Zoomorphic statuettes discovered *passim*
Fig. 36. 1-3. Anthropomorphic statuettes from L4-1; 4. Conical idol from L4A; 5. Zoomorphic statuette, House L3
Fig. 37. Artifacts discovered in pit house B6 (1-3) and pit house B7 (4): 1. Masculine statuette; 2. Anthropomorphic vessel; 3. Feminine statuette; 4. Clay ball
Fig. 38. “Adonis”: 1. When was discovered; 2. After the leg was soldered; 3, 4. Details
Fig. 39. Artifacts from pit house B7: 1, 2. Zoomorphic statuettes; 3-5. Conical idols; 6. Zoomorphic protome; 7, 8. Altar legs
Fig. 40. Artifacts discovered in pit house B7 (5) and pit house B8 (1-4): 1. Masculine statuette; 2. Zoomorphic statuette; 3. Zoomorphic protome (horn); Fragment of a bowl decorated with a horn-type protome; 5. Zoomorphic protome
Fig. 41. Artifacts from the defensive ditch: 1, 2. Zoomorphic statuettes; 3, 4. Feminine statuettes; 5. Clay miniature axe; 6. Anthropomorphic vessel
Fig. 42. Artifacts discovered in layer: 1. small clay chair/throne; 2. Altar leg; Possible altar leg; 4. Zoomorphic statuette; Feminine statuette
Fig. 43. “Venus”: 1, 2. Face and back side view; 3, 4. Details (2 – apud V. Chirica, M.-C. Văleanu 2008)
Fig. 44. 1-4. Feminine statuettes; 5. Masculine statuette; 6. Fragmentary clay chair (apud V. Chirica, M.-C. Văleanu 2008)

- Fig. 45.** Fragmentary clay chair; 2-5. Conical idols; 6. Anthropomorphic vesse (apud V. Chirica, M.-C. Văleanu 2008)
- Fig. 46.** Bowl fragments with anthropomorphized protomes (1a, 2-4 – apud V. Chirica, M.-C. Văleanu 2008; 1b – photo Gh. Lazarovici; 5, 6a – apud Hortensia Dumitrescu 1933; 6b – The Collection of the Archaeological Institute of Bucharest)
- Fig. 47.** Artifacts from the collection of the Archaeological Institute of Bucharest: 1. Anthropomorphized protome; 2. Masculine statuette decorated with an incised belt; 3, 4. Feminine statuettes
- Fig. 48.** Artifacts from the collection of the Archaeological Institute of Bucharest: 1. Feminine statuette; Zoomorphic scepter; 3-5. Fragments of table-altars
- Fig. 49.** Artifacts from the collection of the Archaeological Institute of Bucharest (1-4): 1-3. Fragments of several table –altars; 5-7. Fragments of *kernos*-type vessels: 5. Piece discovered in 2002 (*passim*); 6. Darabani; 7. Bod-Priesterhügel (6 – apud C. Ambrojevici; 7. reconstruction by Gh. Lazarovici)
- Fig. 50.** *Kerno*i vessels: 1. Cuconeşti Vechi; 2-4. Truşeşti; 5. Hăbăşeşti; 6, 7. Drăguşeni (1 – apud V. Sorochin 2002; 2, 3 – apud M. Petrescu-Dîmboviţa *et alii* 1999; 4 – apud I. Nestor; 5 – apud Vl. Dumitrescu *et alii* 1954; 6, 7 – apud A. Crîşmaru 1977)
- Fig. 51.** Anthropomorphic vessels with footwear representations: 1-3. Fragments discovered during the old excavations from Ruginoasa; 4. Nezvisko; 5. Drăguşeni (1-3 – The Collection of the Archaeological Institute of Bucharest; 4 – apud *Kultura Trypolska* 2005; 5 – The Collection of the County Museum from Botoşani)
- Fig. 52.** Artifacts from Ruginoasa School collection inventoried at Moldova National Complex Museum from Iaşi.

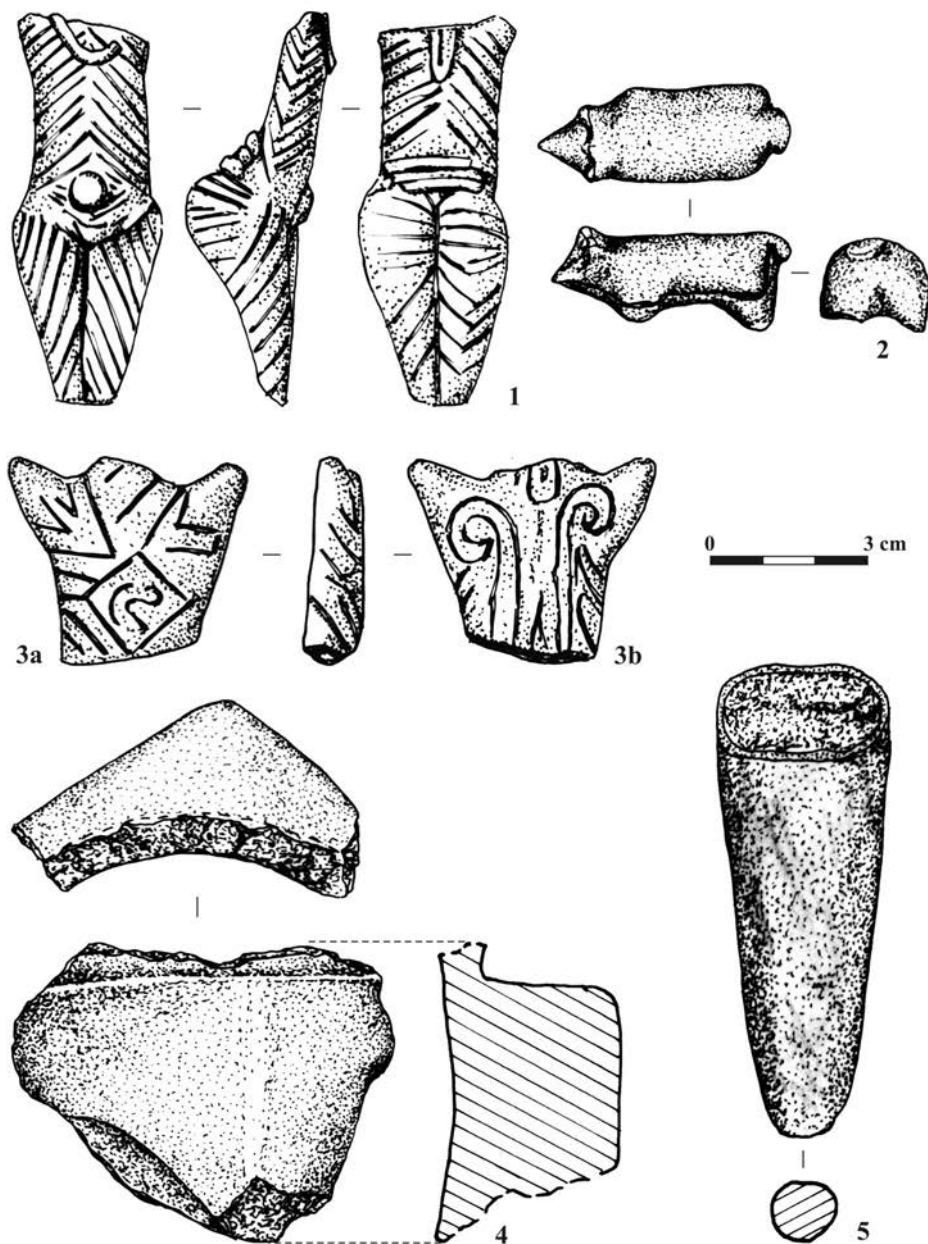

Fig. 1. Piese din Locuința 1 (L1) și Bordeiu 2 (B2)

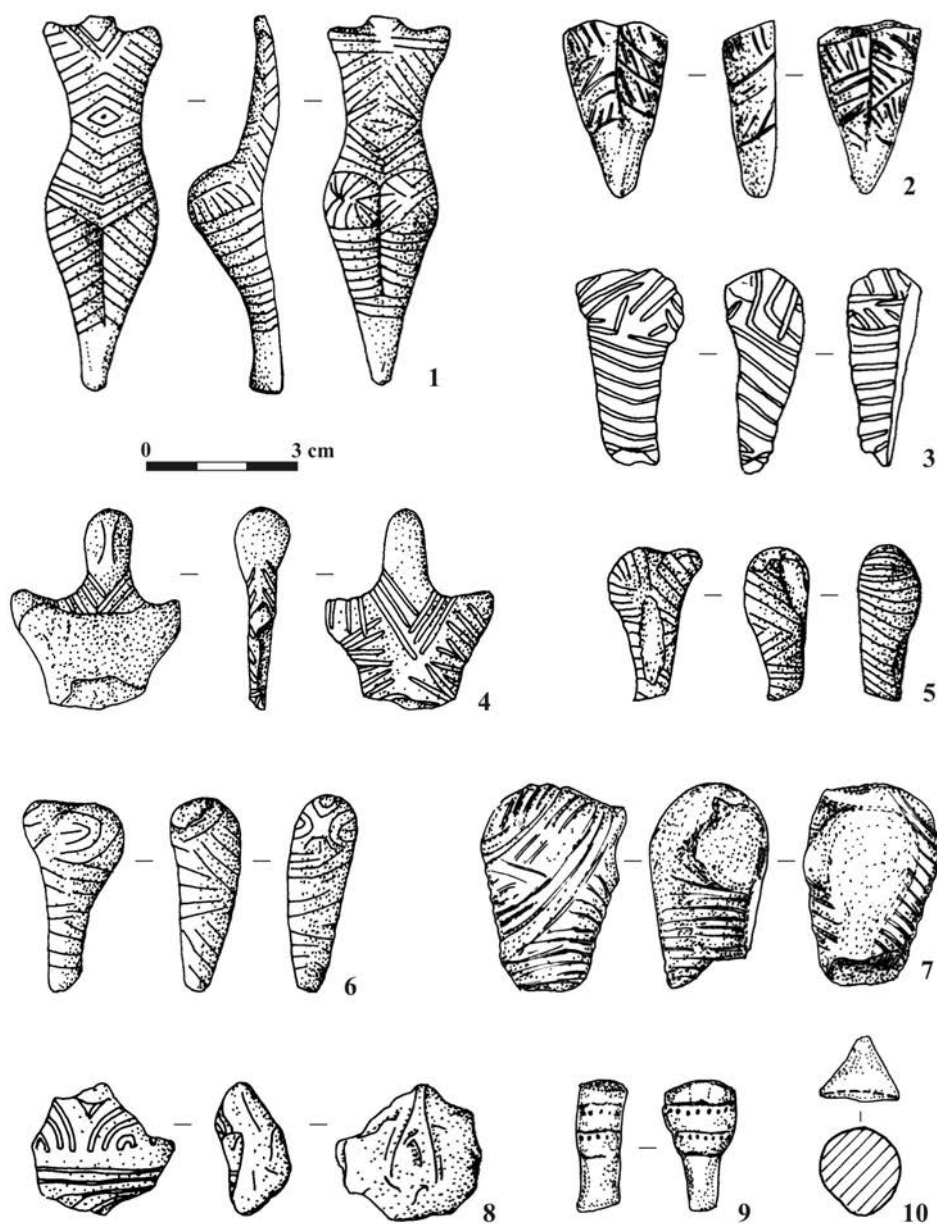

Fig. 2. Obiecte descoperite în Locuințele 3 și 4 (L3-L4)

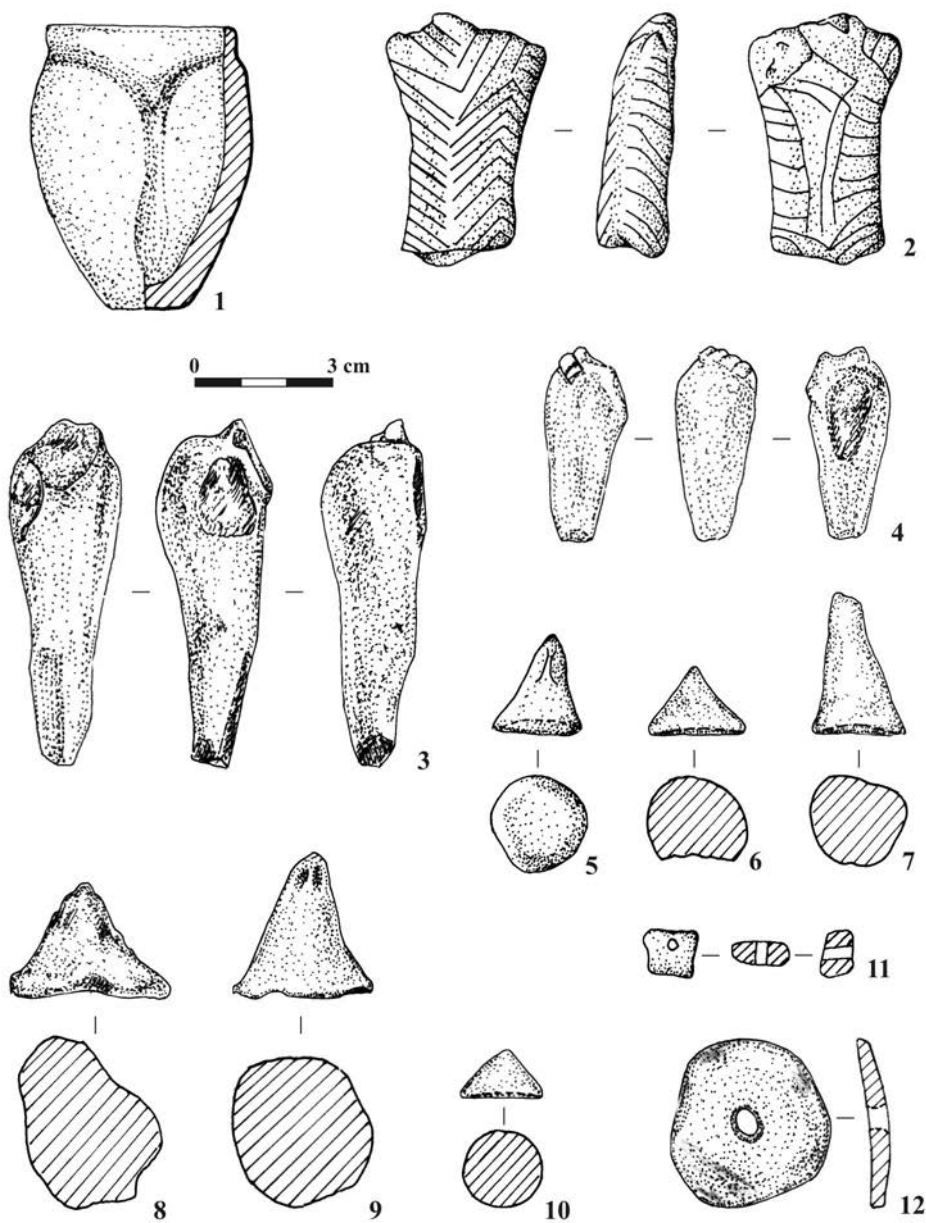

Fig. 3. Obiecte descoperite în Locuințele 3 și 4 (L3-L4)

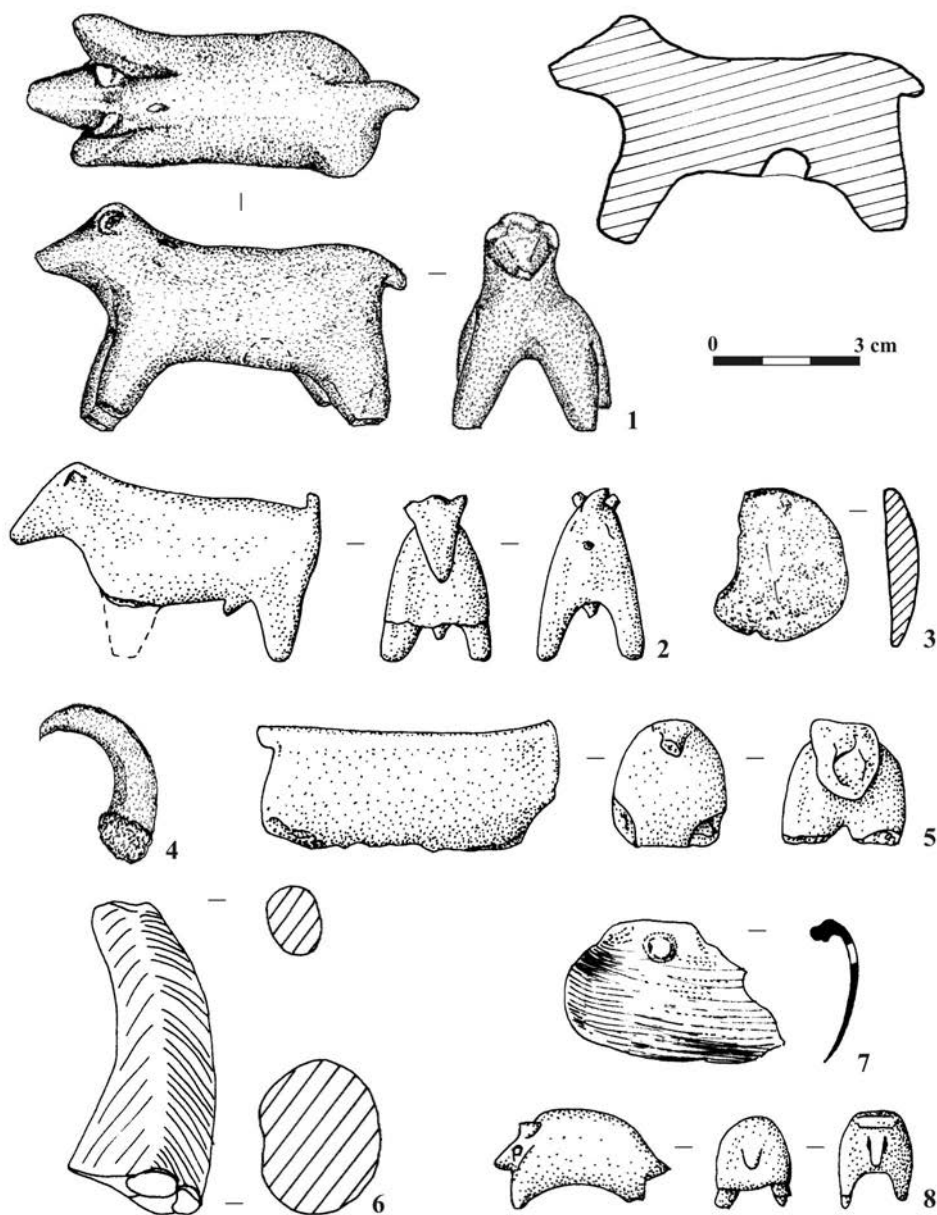

Fig. 4. Obiecte descoperite în Locuințele 3 și 4 (L3-L4)

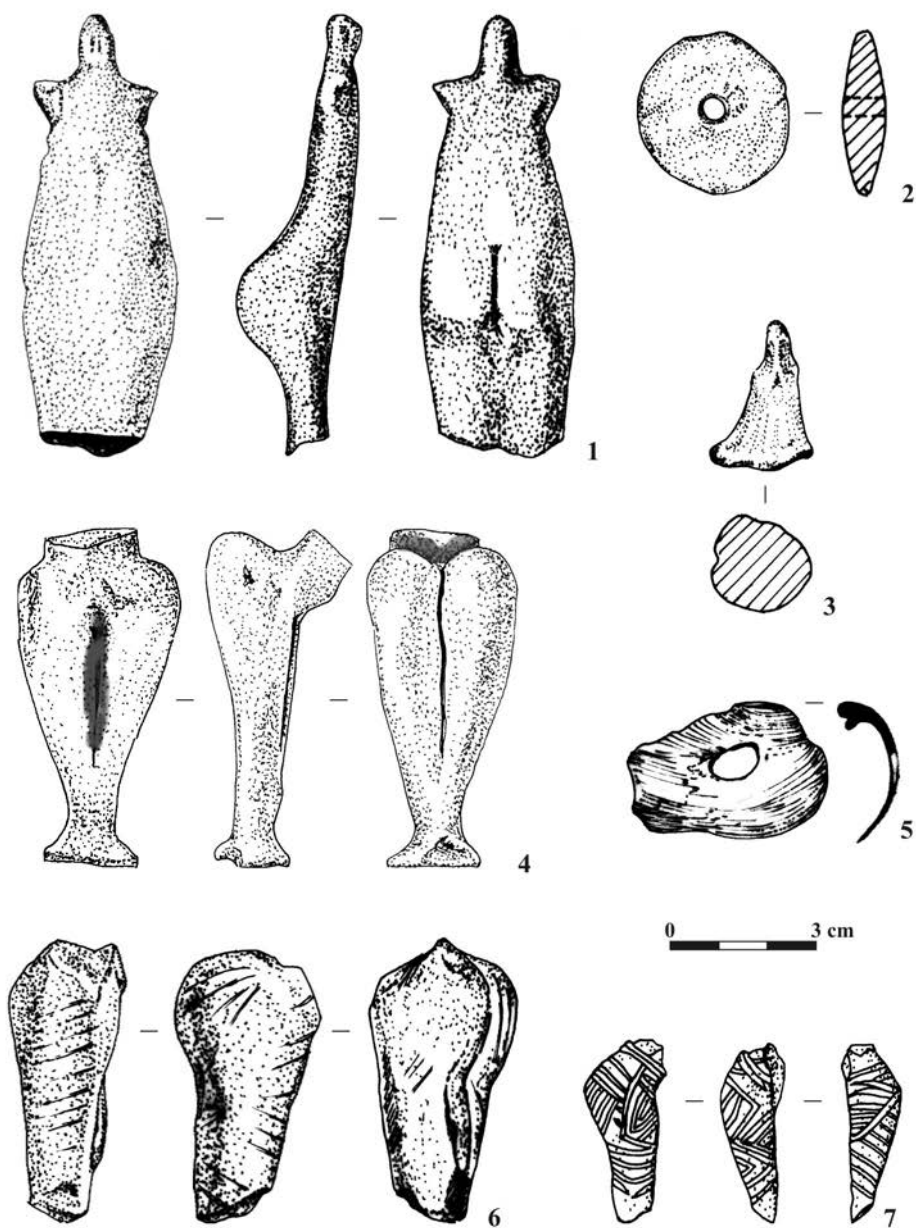

Fig. 5. Piese din Bordeiul 5 (B5)

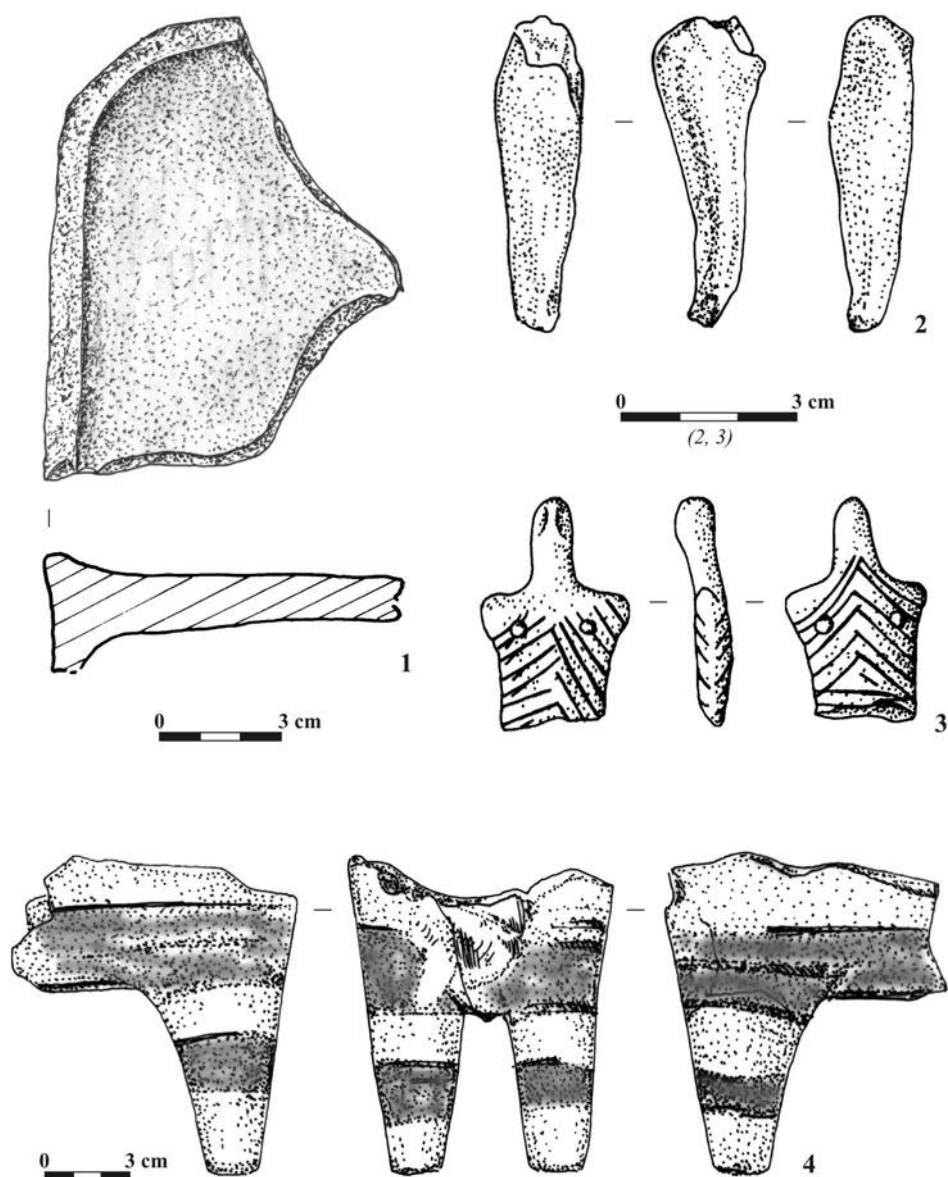
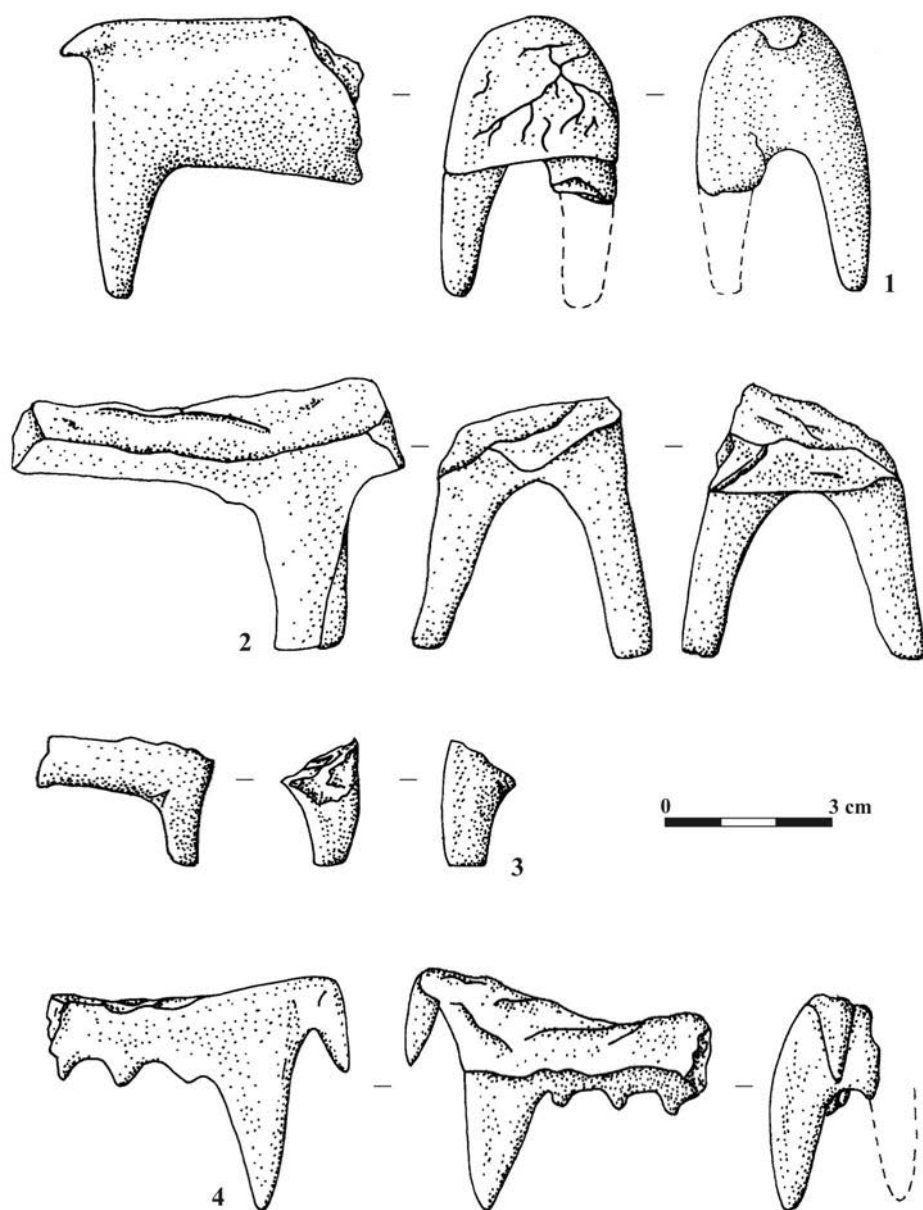

Fig. 6. 1-3 – Piese din Bordeiul 5 (B5); 6. Vas zoomorf descoperit în Bordeiul 6 (B6)

Fig. 7. Piese din Bordeiul 5 (B5)

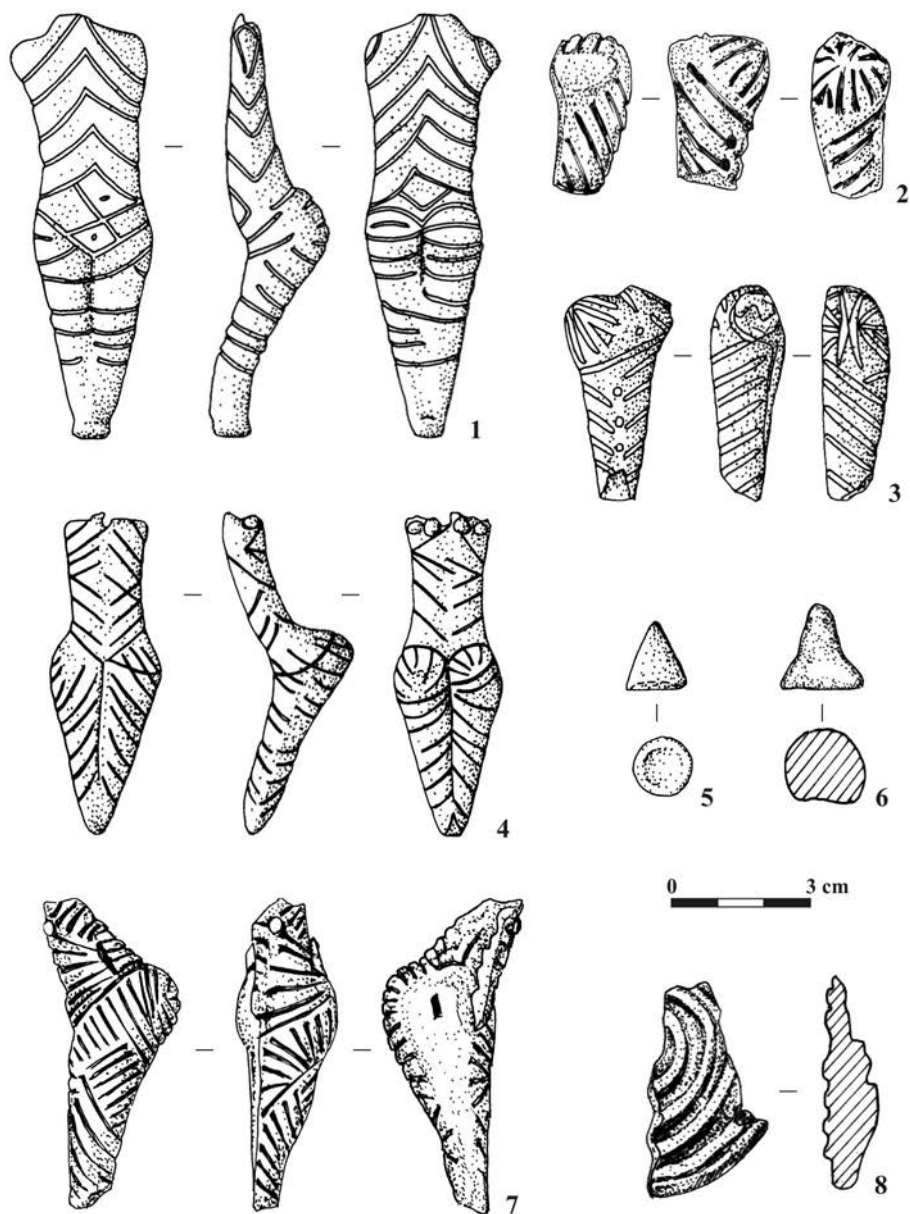
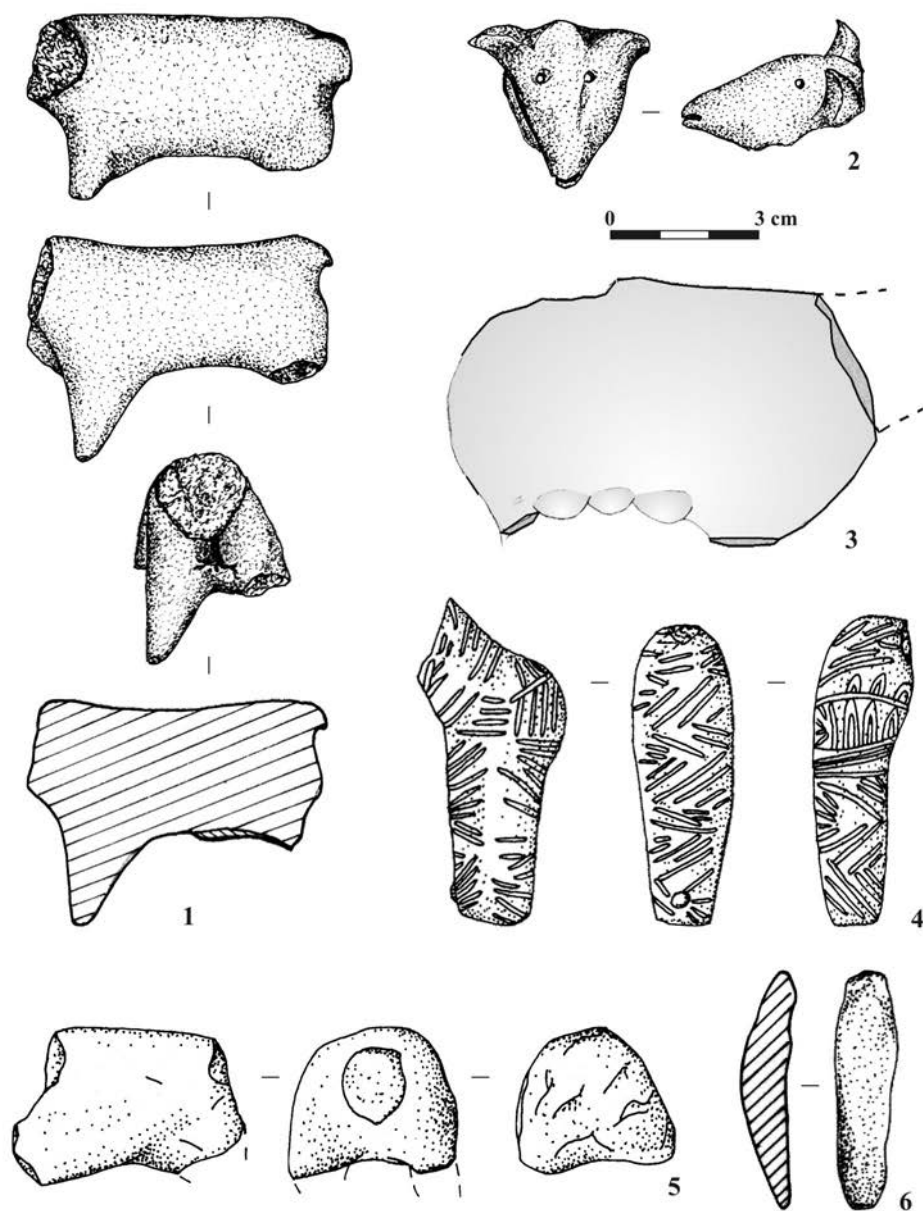

Fig. 8. Piese din Bordeiu 6 (B6)

Fig. 9. Piese din Bordeiul 6 (B6)

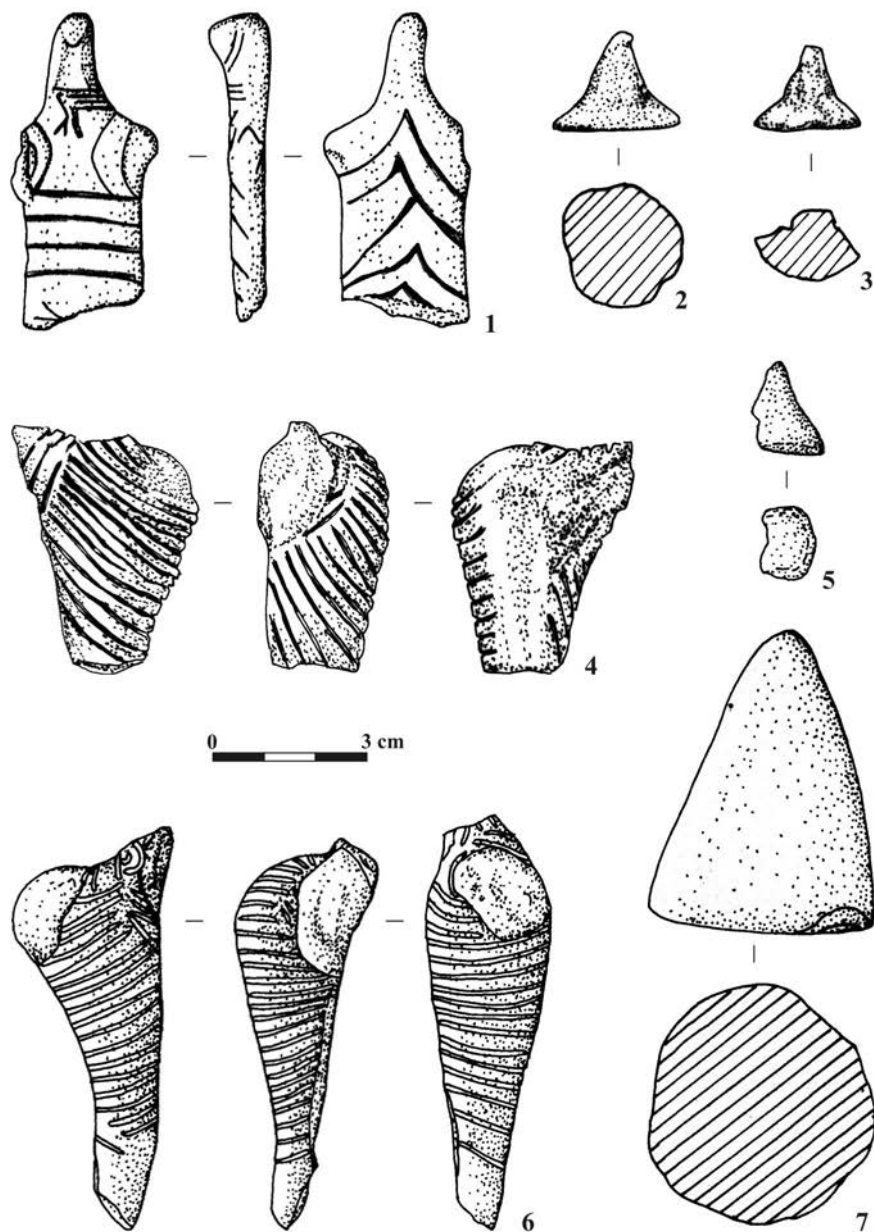
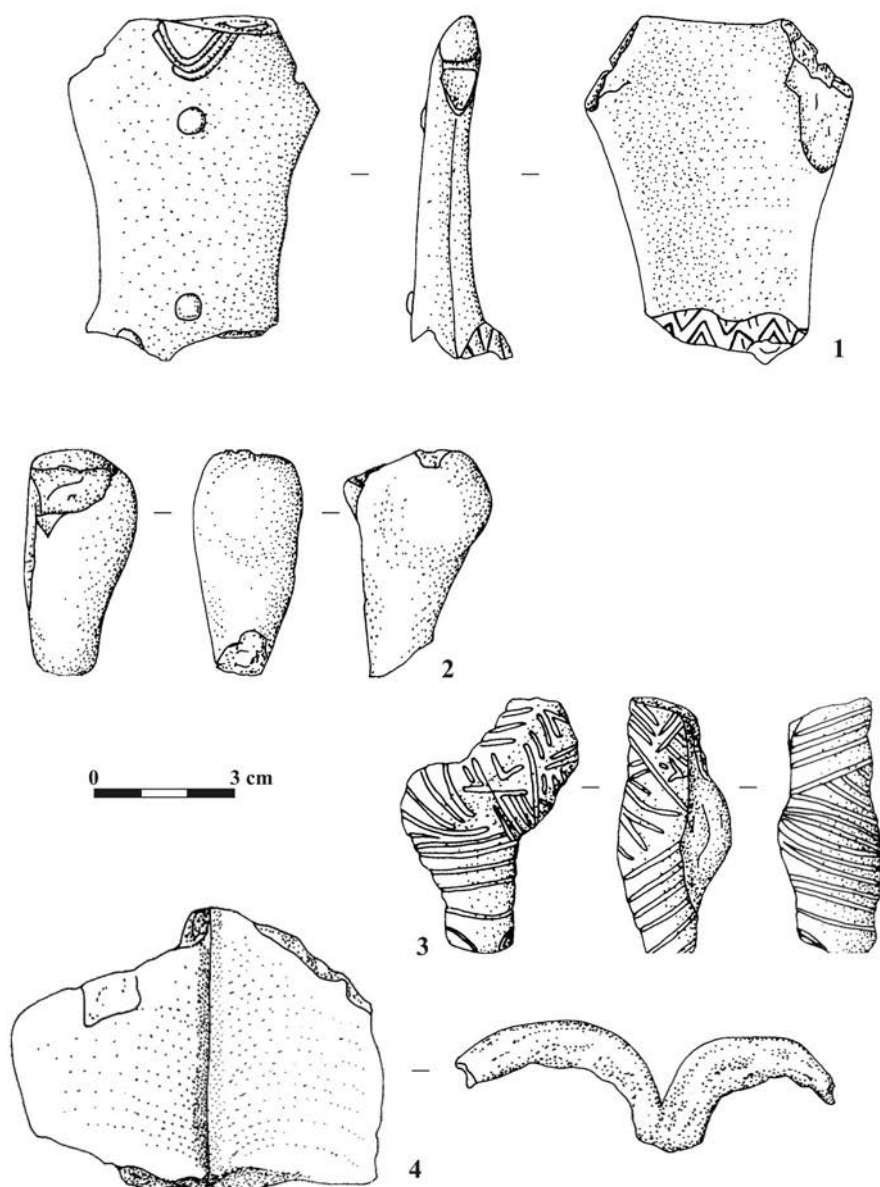
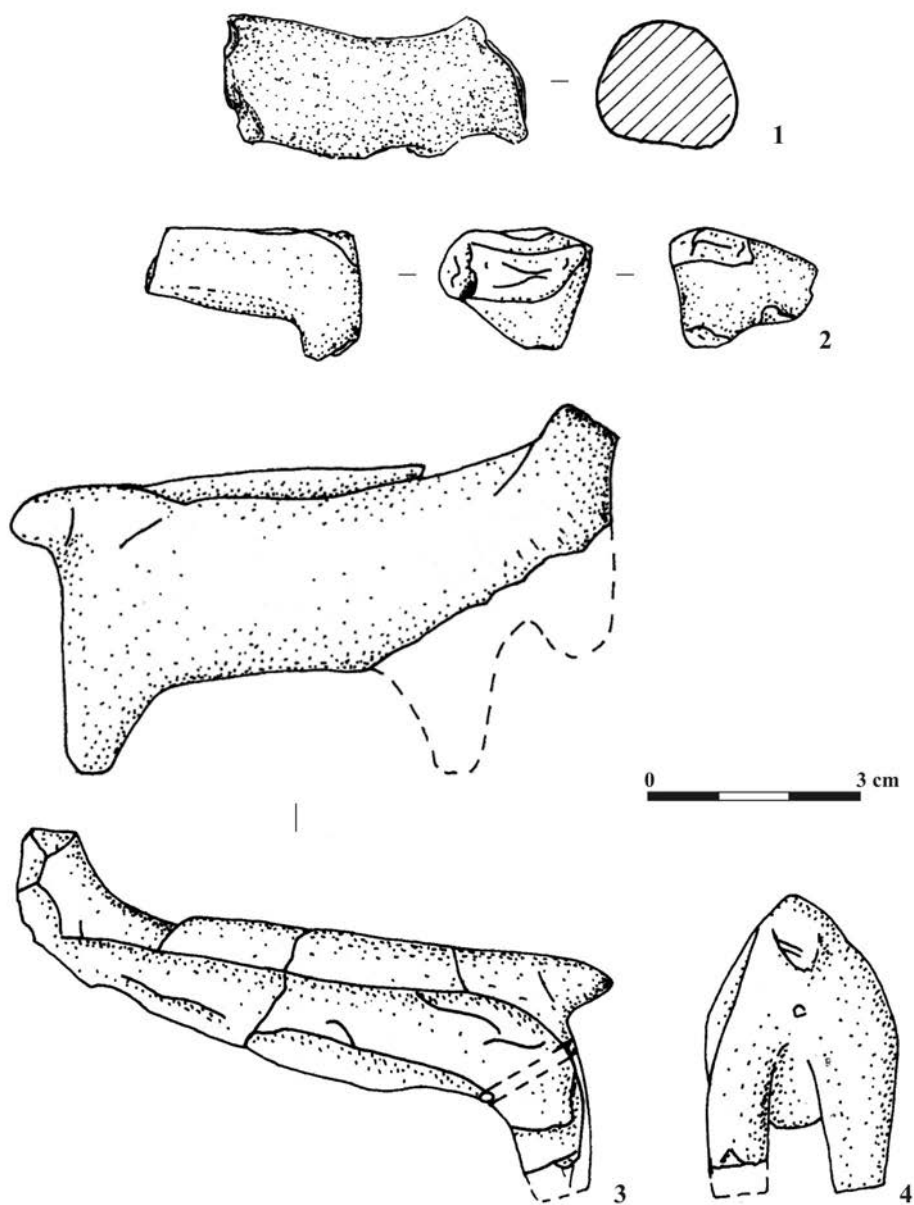

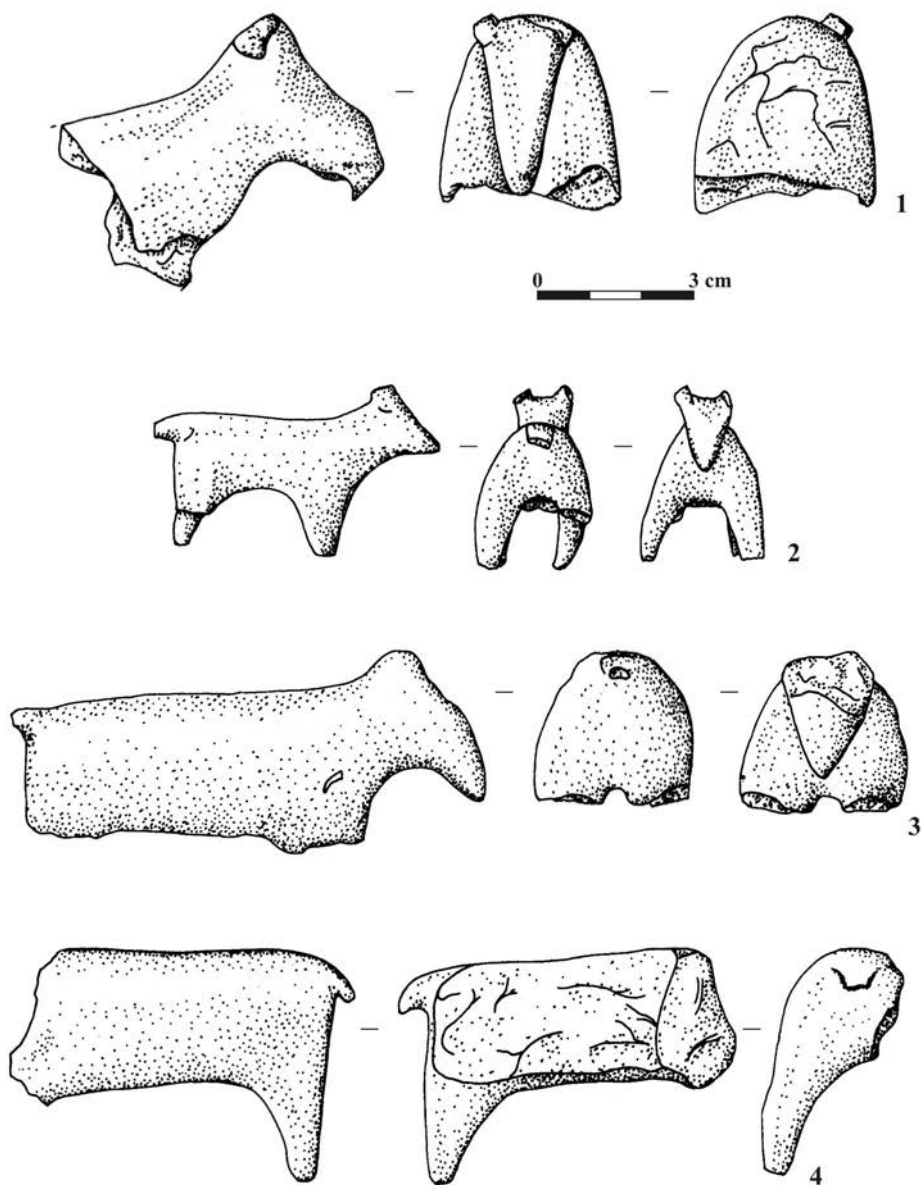
Fig. 10. Piese din Bordeiul 7 (B7)

Fig. 11. Piese din Bordeiul 7 (B7)

Fig. 12. Statuete zoomorfe din Bordeiu 7 (B7)

Fig. 13. Statuete zoomorfe din Bordeiul 7 (B7)

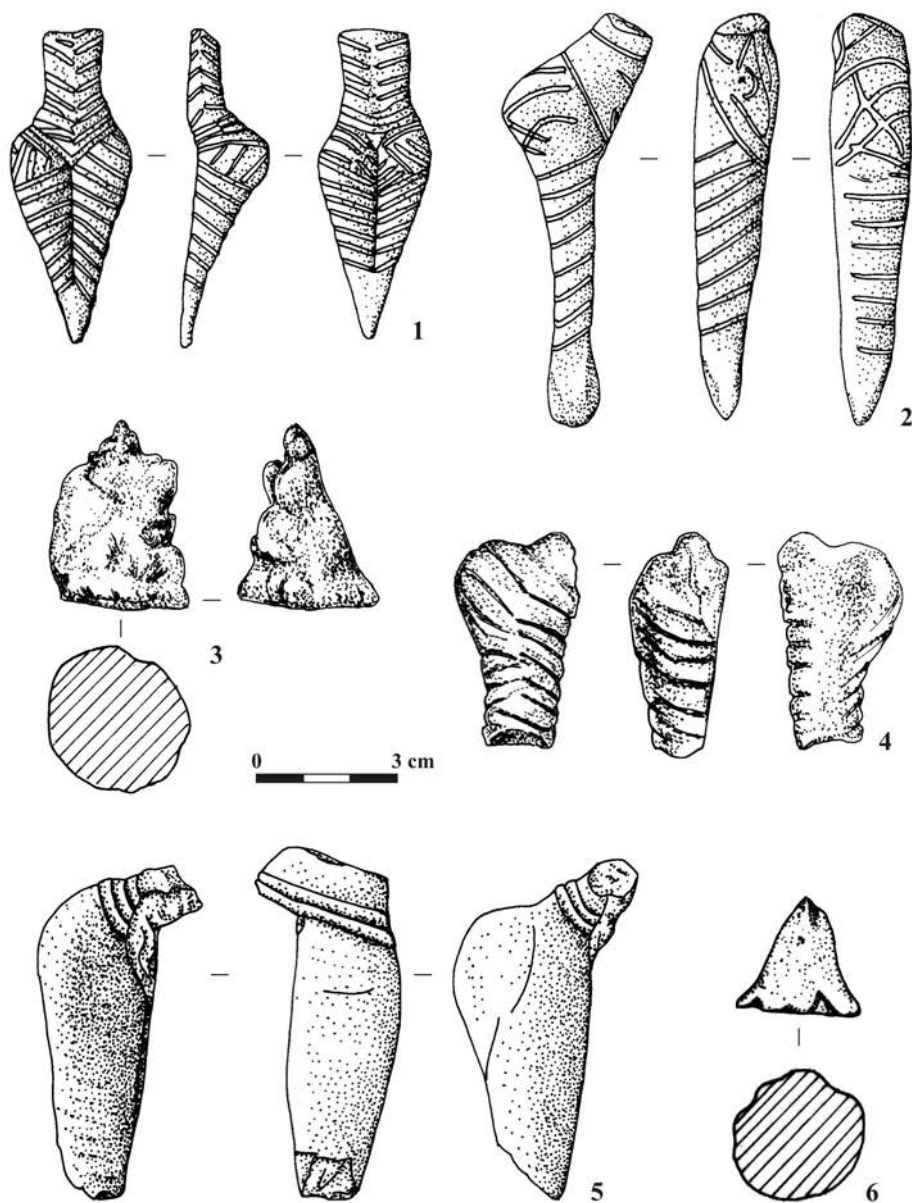
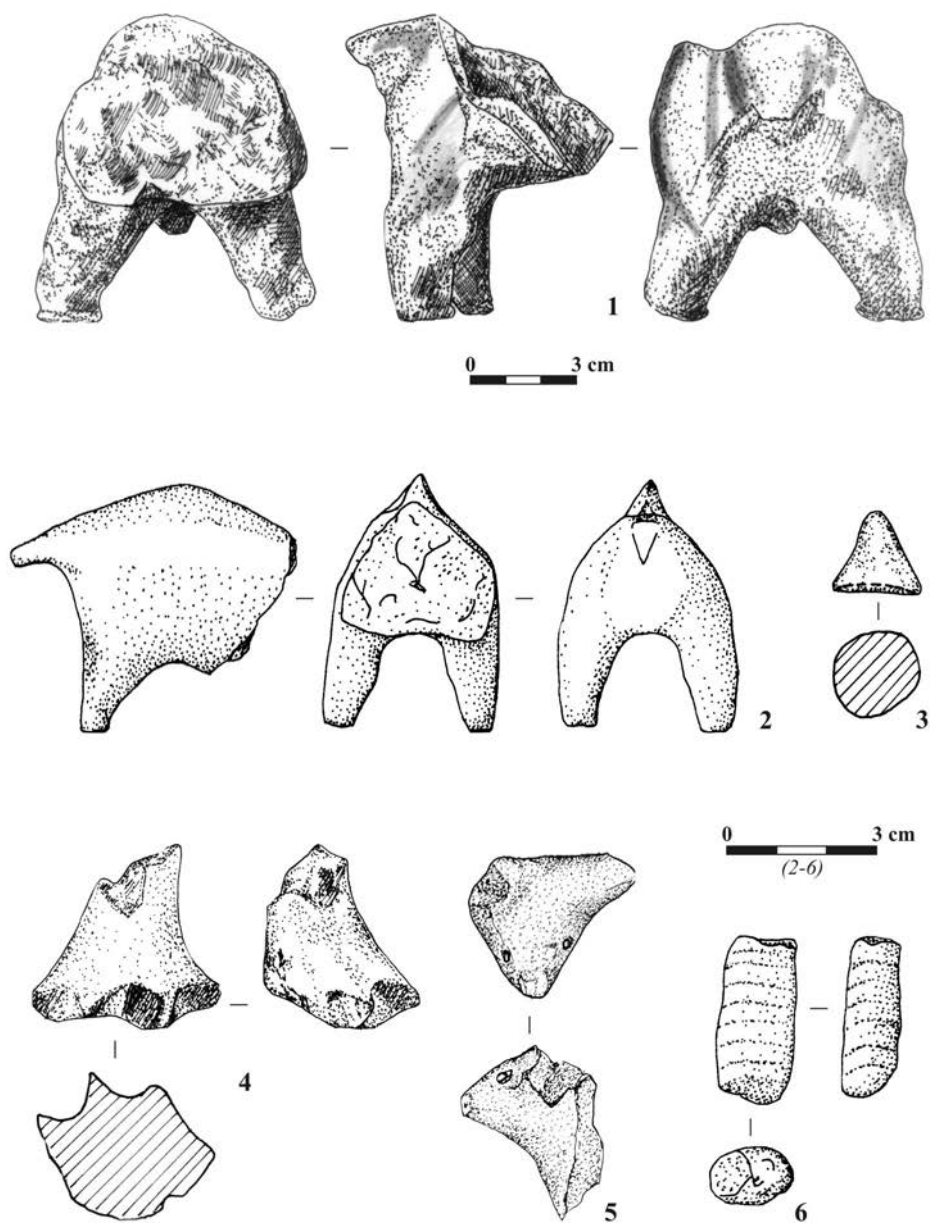

Fig. 14. Piese din Bordeiul 8 (B8)

Fig. 15. Piese din Bordeul 8 (B8)

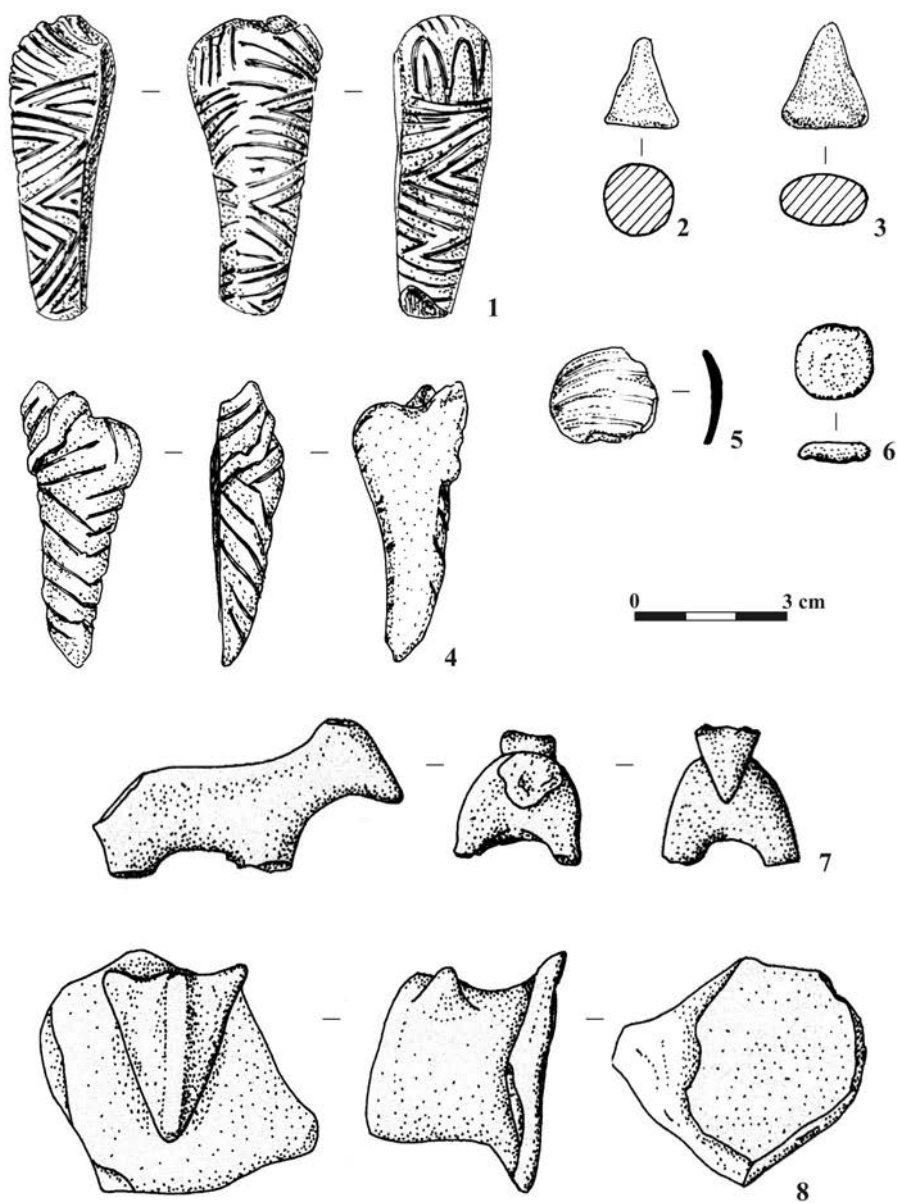

Fig. 16. Piese din Bordeiul 9 (B9)

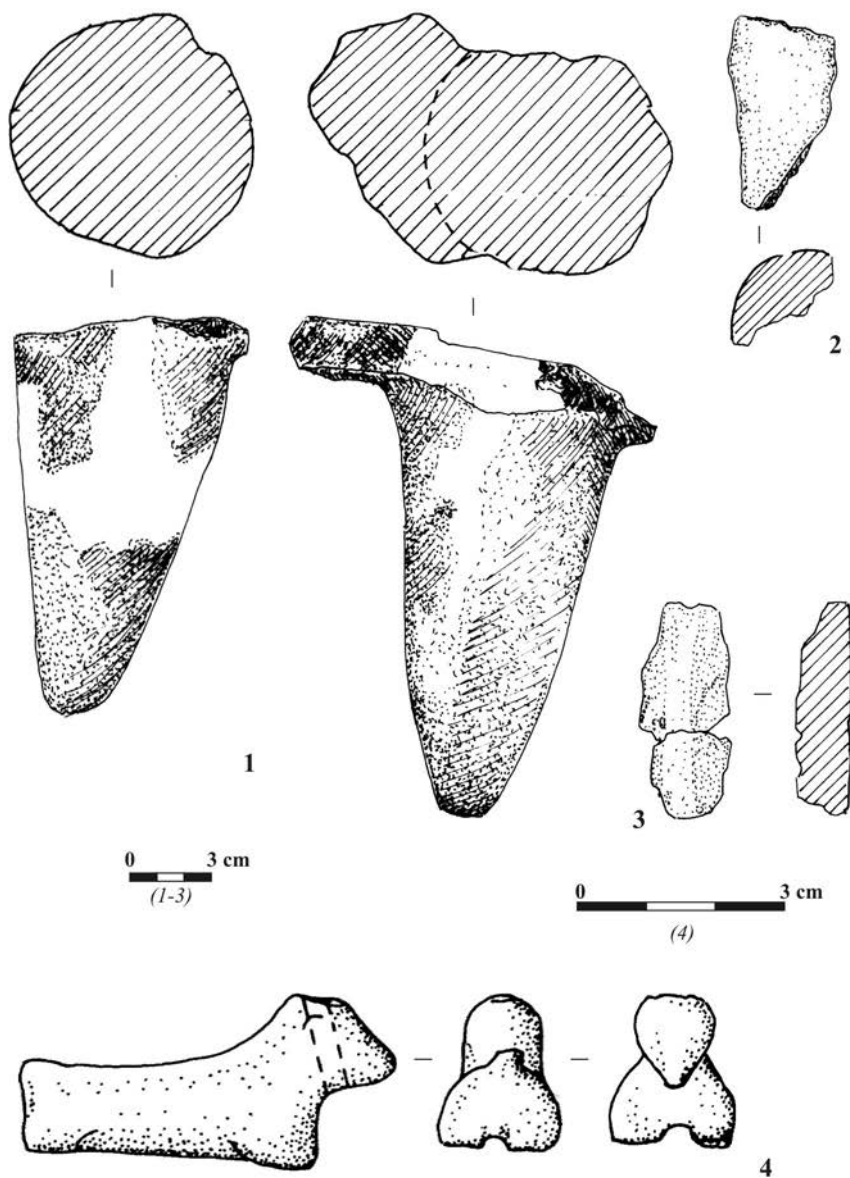

Fig. 17. Piese din Bordeiul 9 (B9)

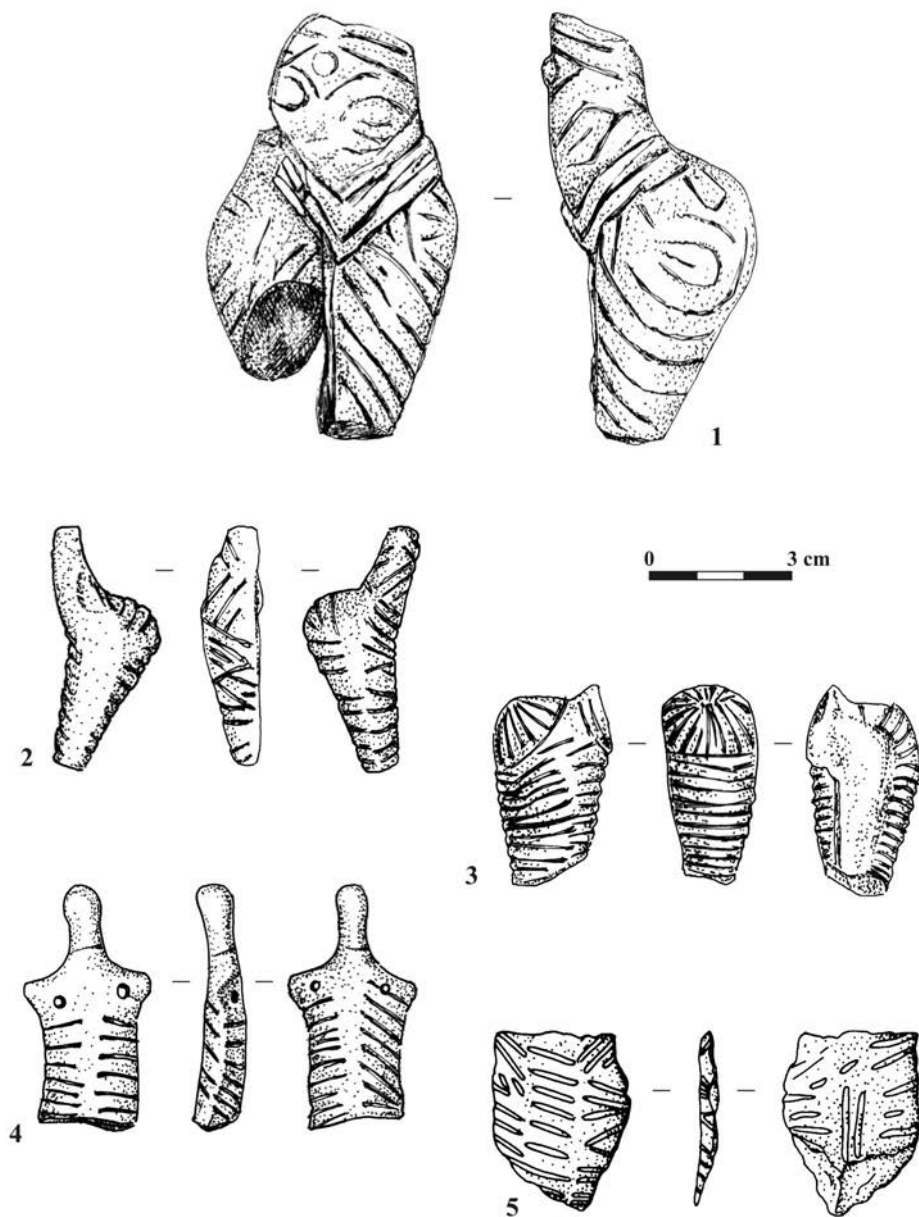

Fig. 18. Piese din șanțul de apărare

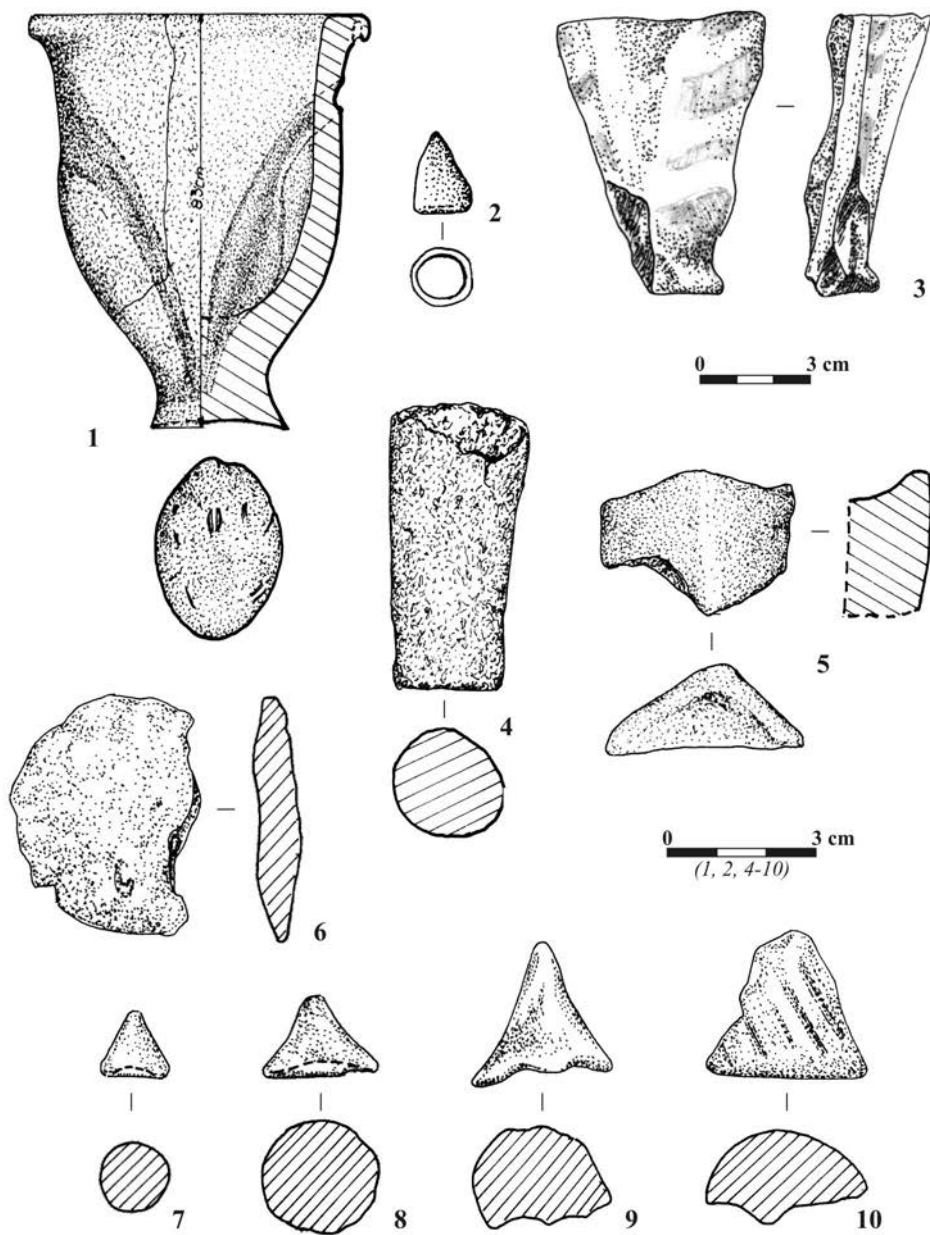

Fig. 19. Piese din șanțul de apărare

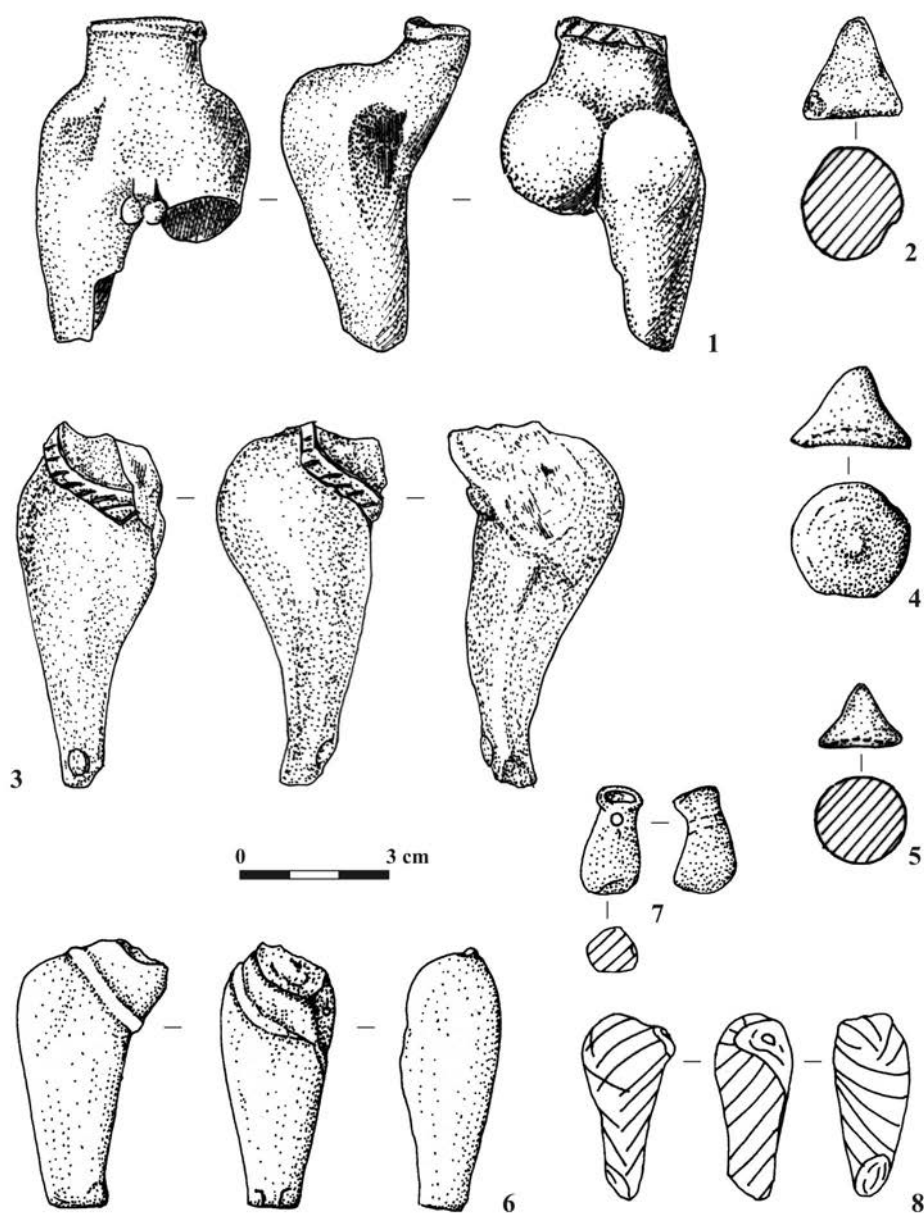
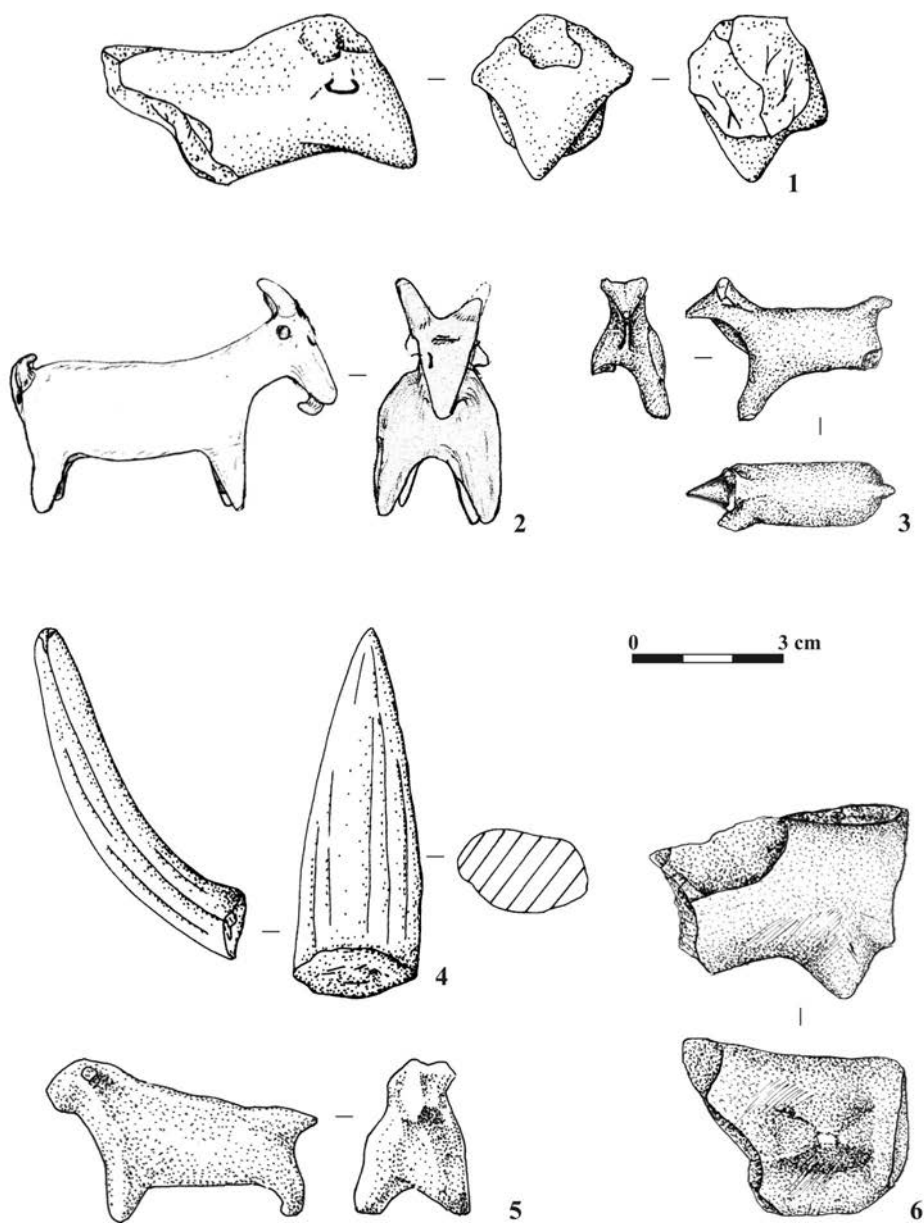
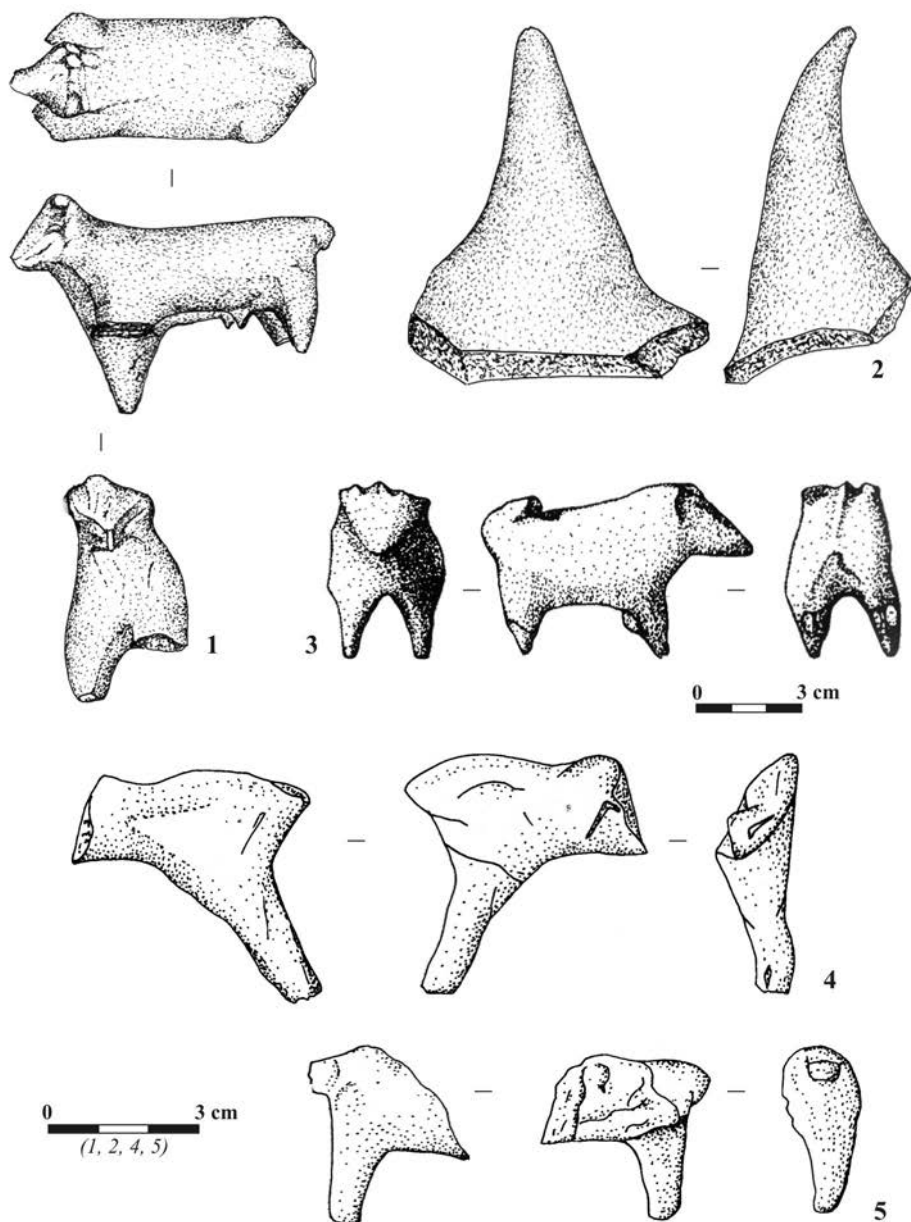

Fig. 20. Piese din șanțul de apărare

Fig. 21. Piese din șanțul de apărare

Fig. 22. Piese din șanțul de apărare

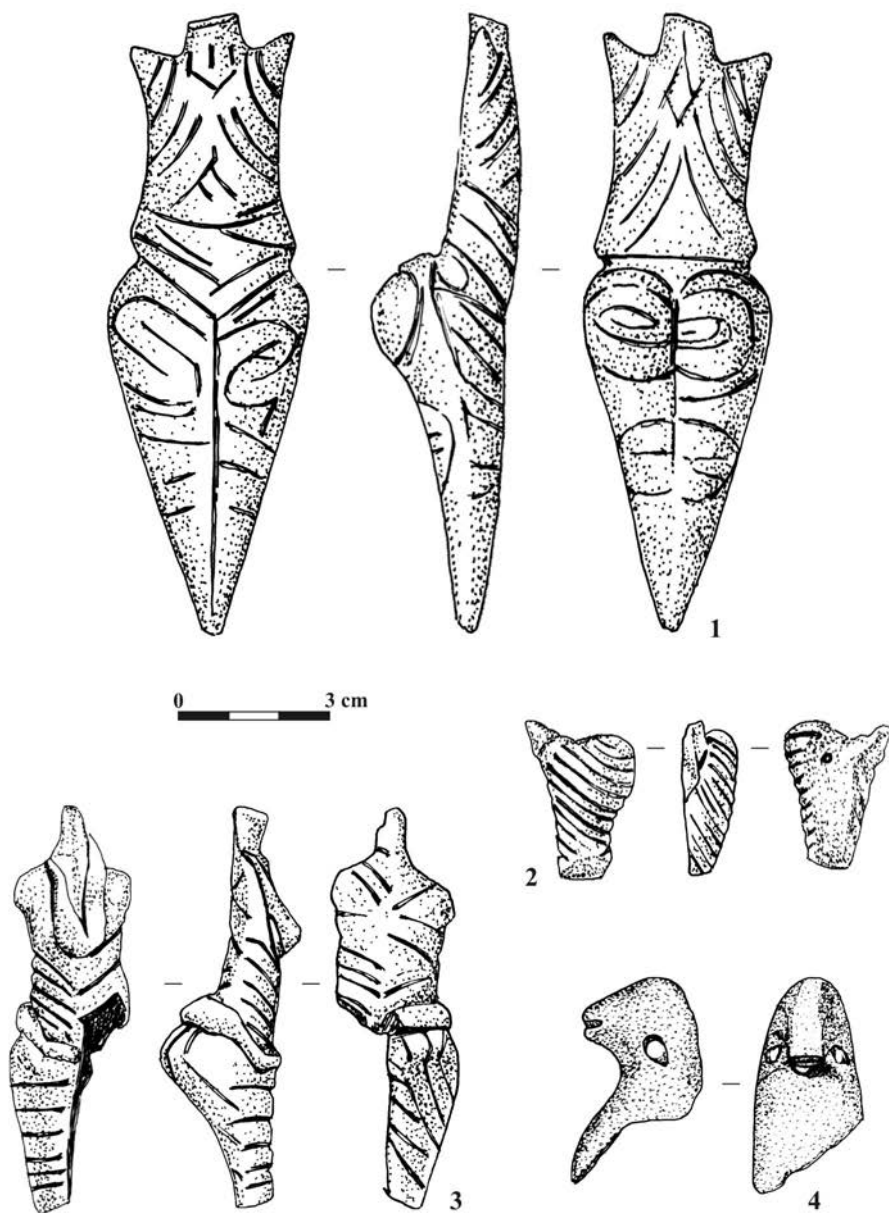
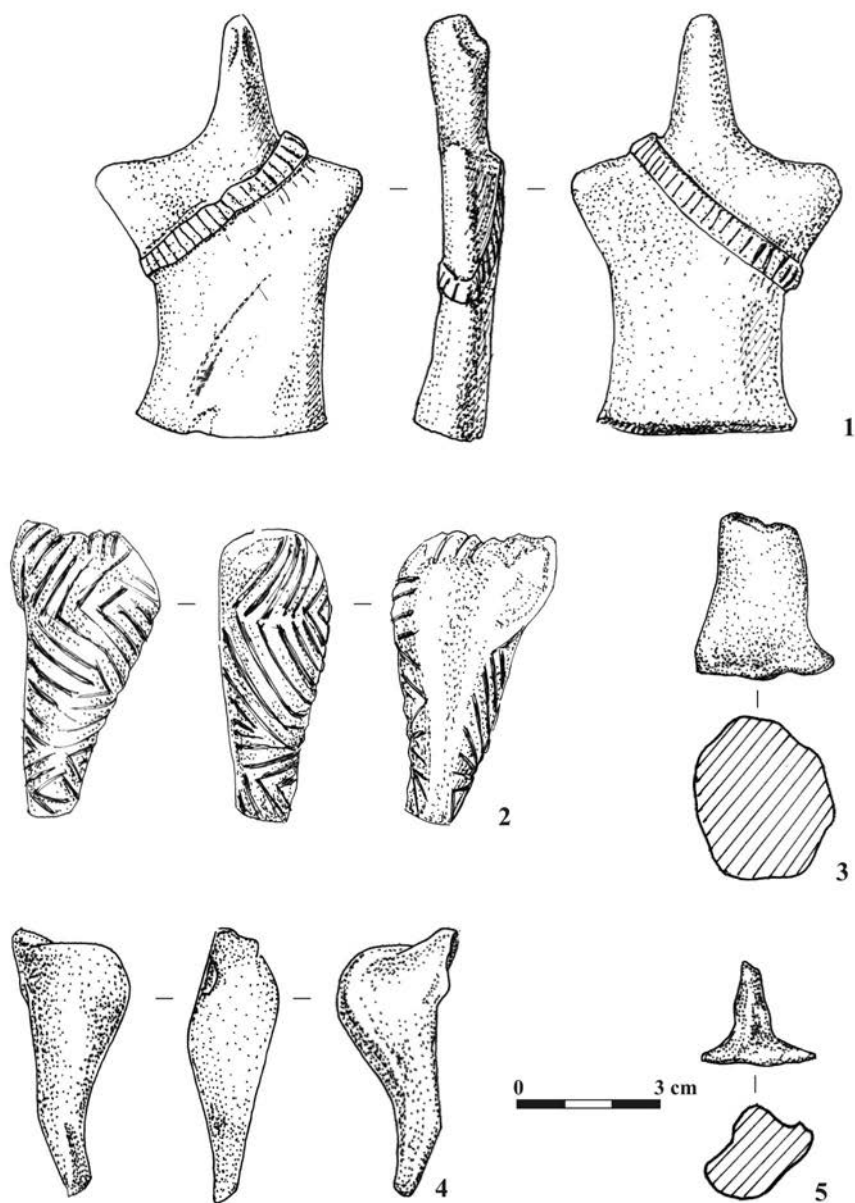
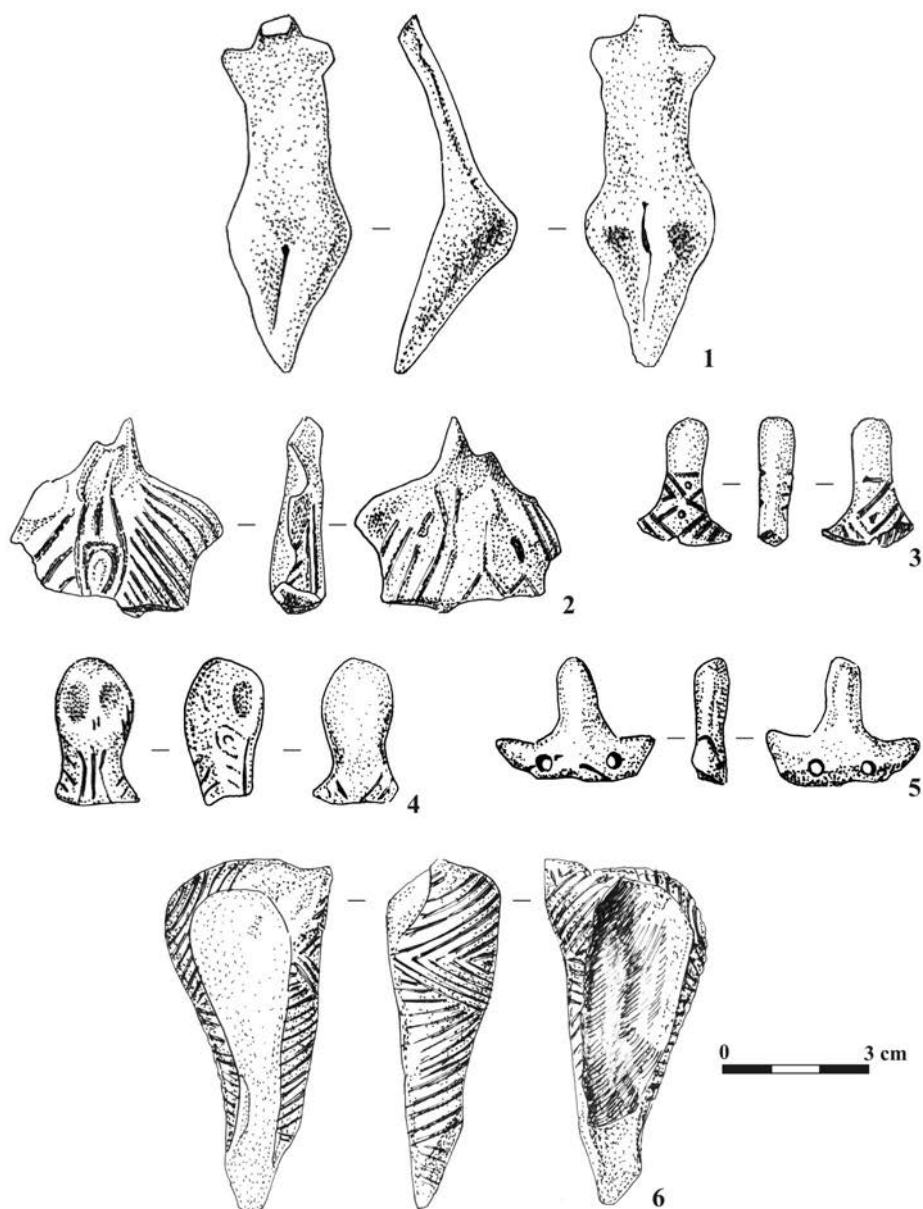

Fig. 23. Piese din zona palisadei

Fig. 24. Piese din zona palisadei

Fig. 25. Statuete antropomorfe descoperite în strat

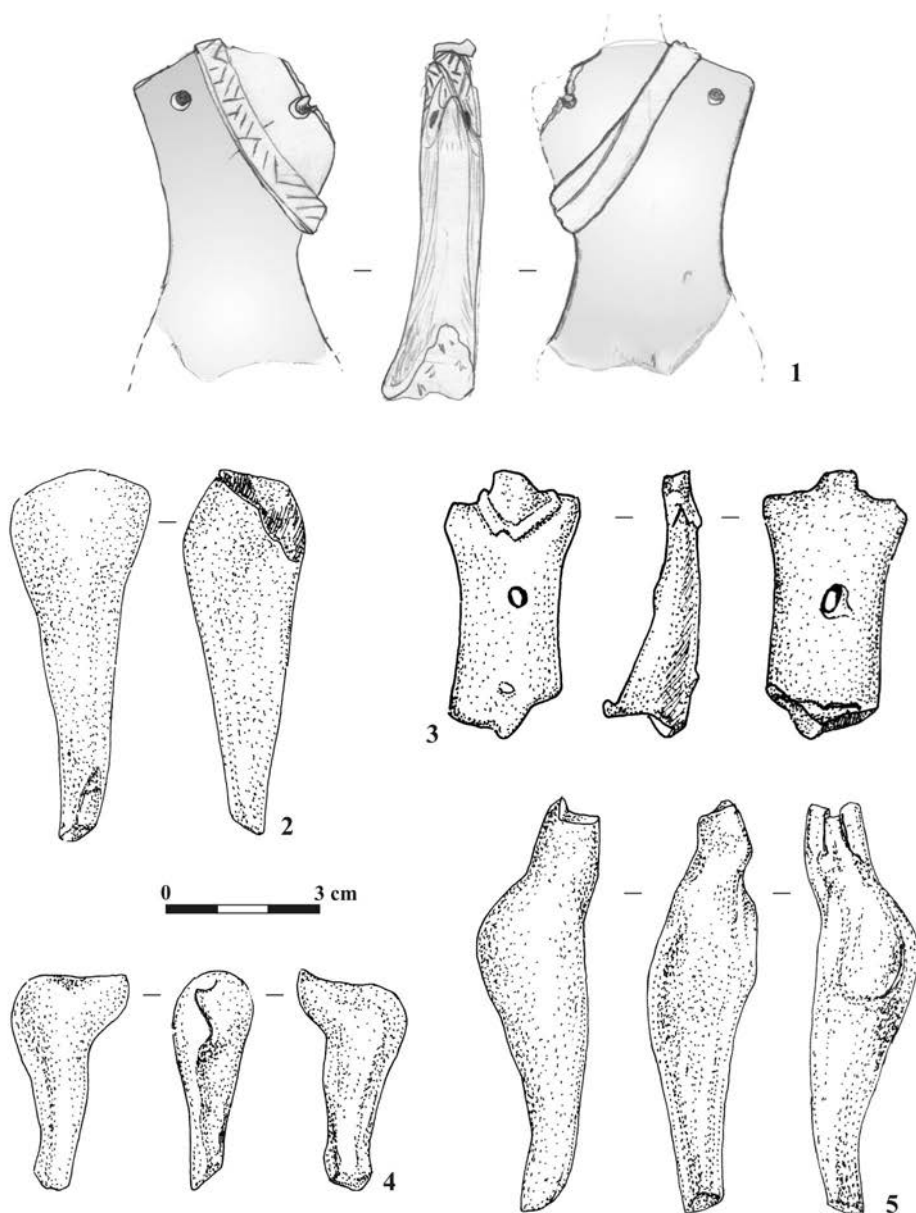

Fig. 26. Statuete antropomorfe descoperite în strat

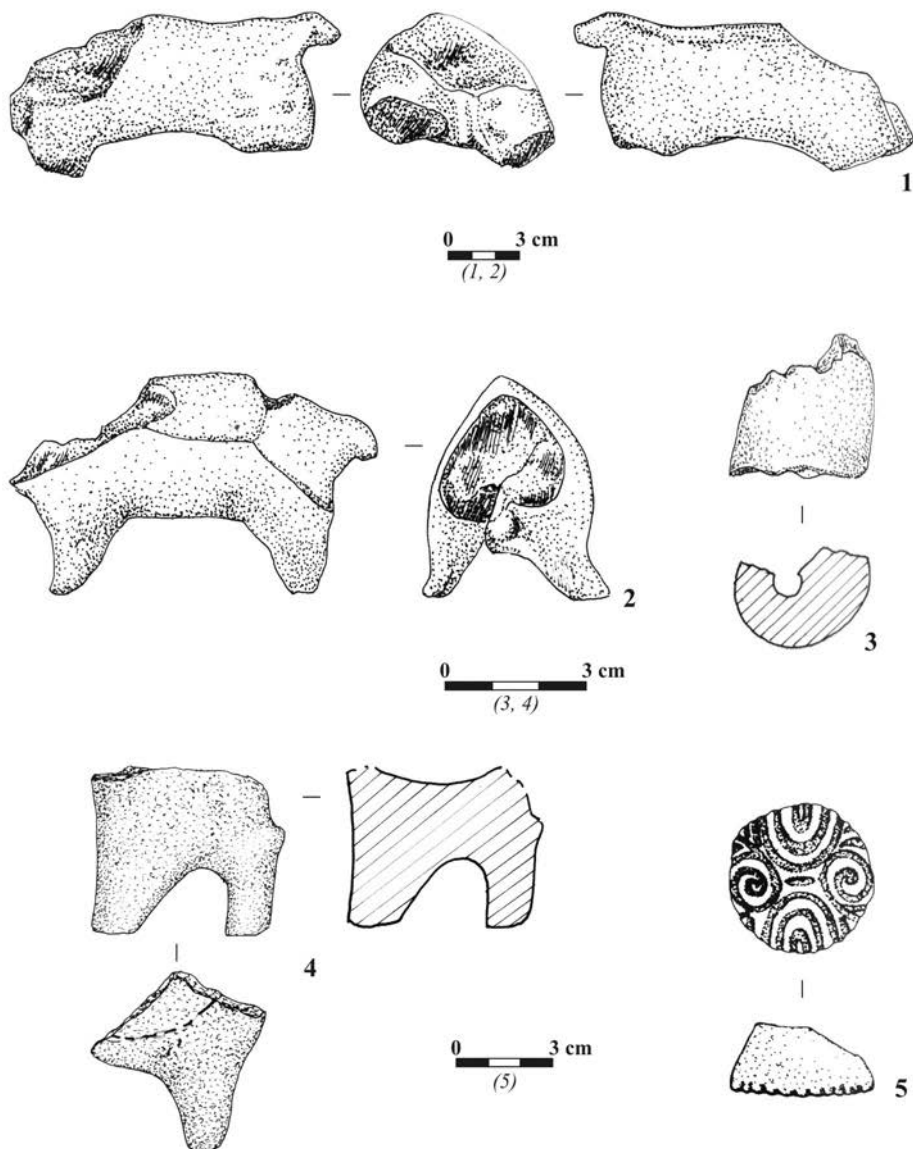

Fig. 27. Piese descoperite în strat

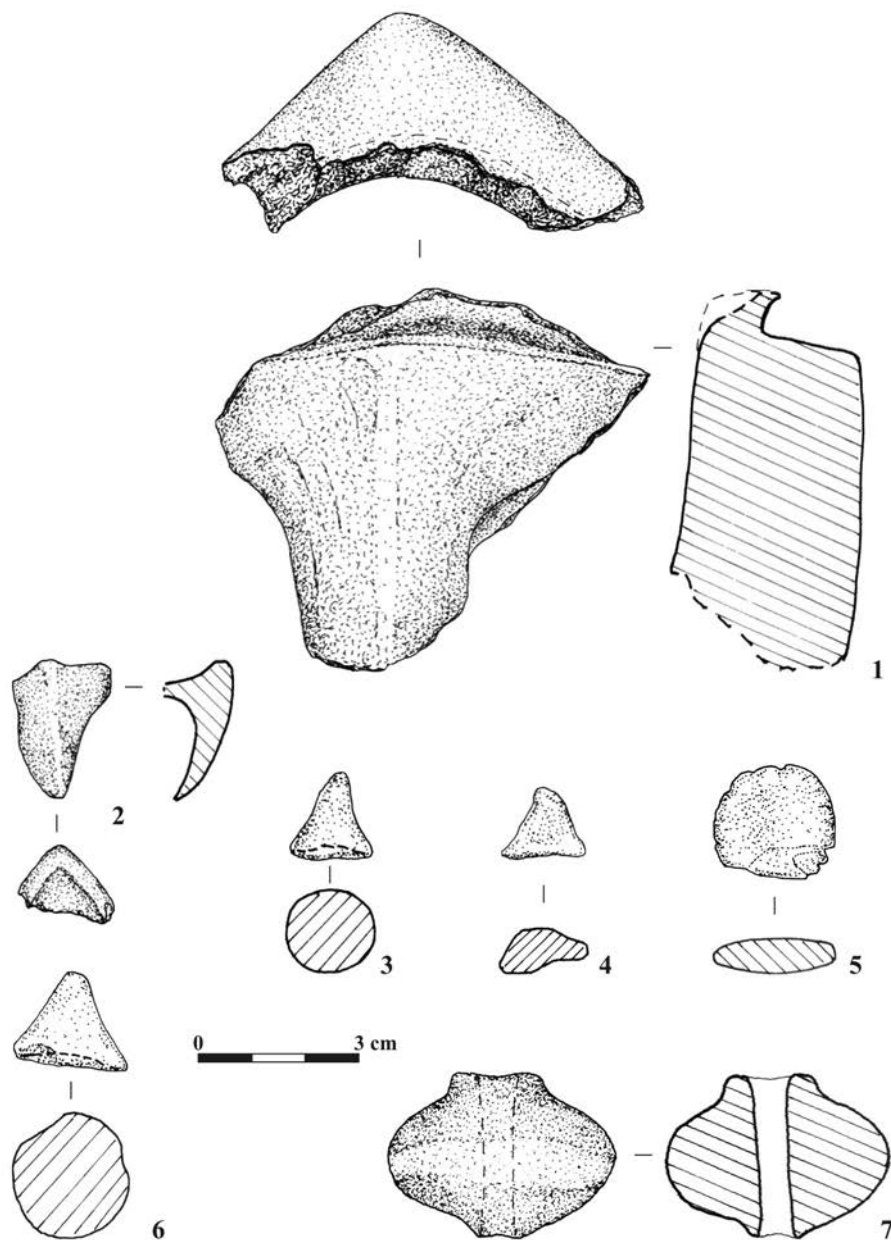

Fig. 28. Piese descoperite în strat

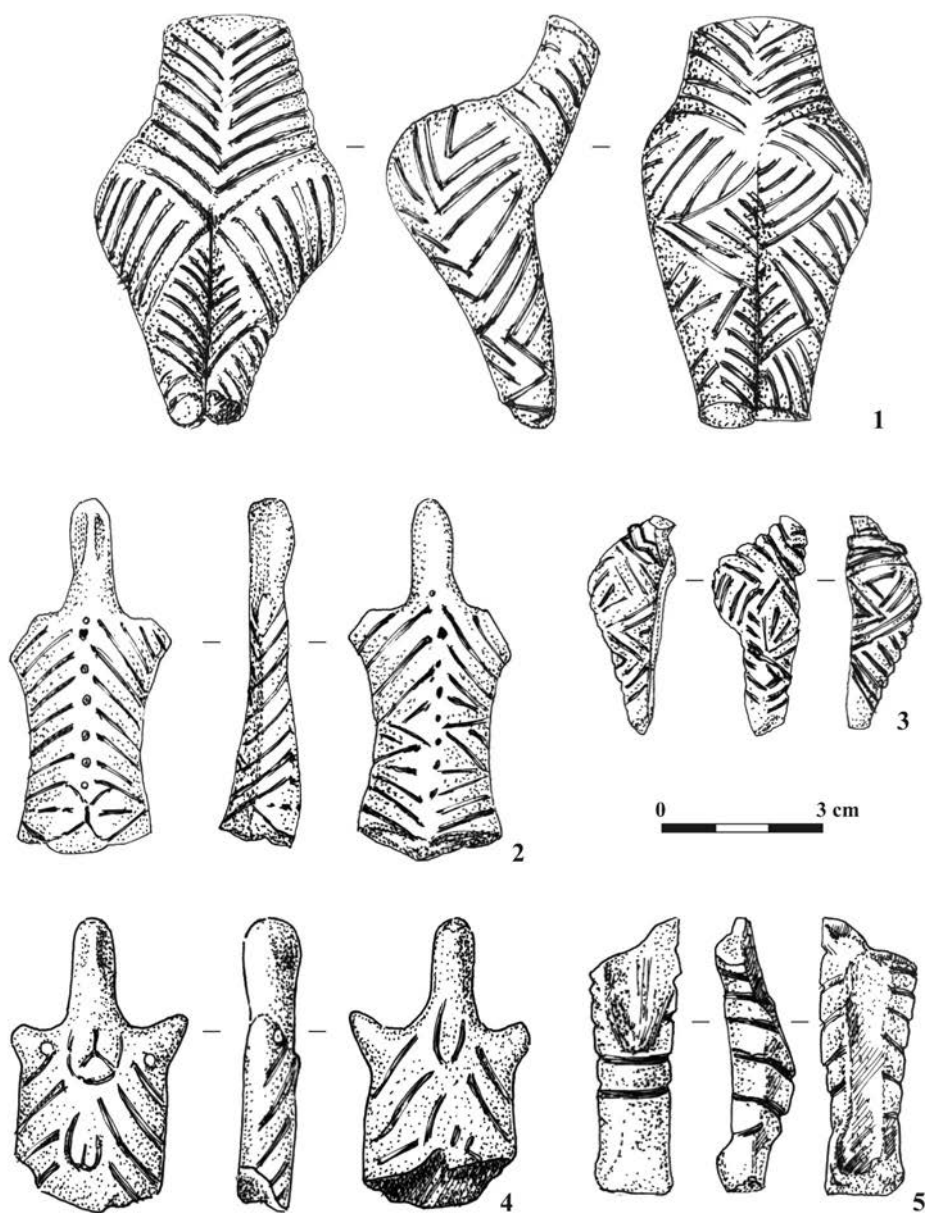

Fig. 29. Statuete antropomorfe fără loc de descoperire (*passim*)

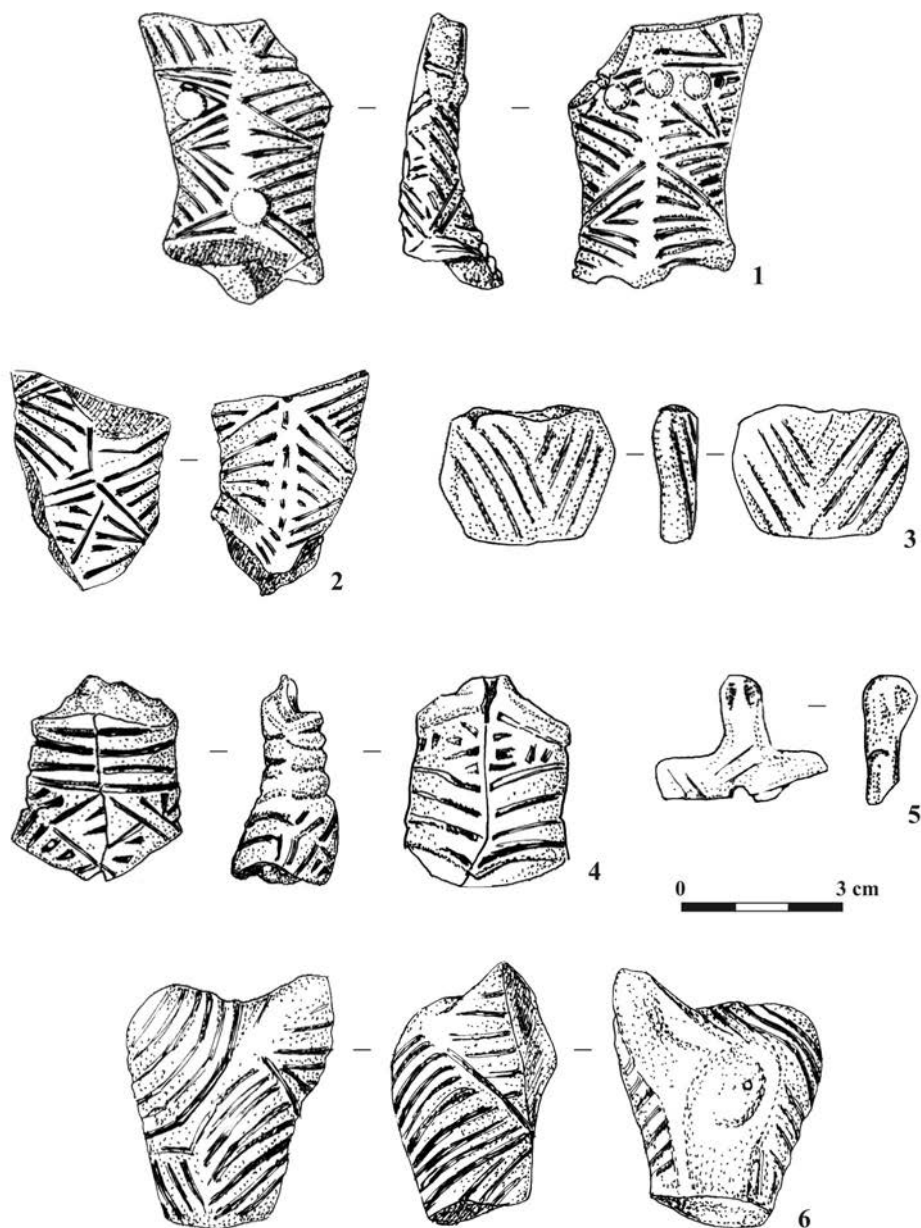

Fig. 30. Statuete antropomorfe fără loc de descoperire (*passim*)

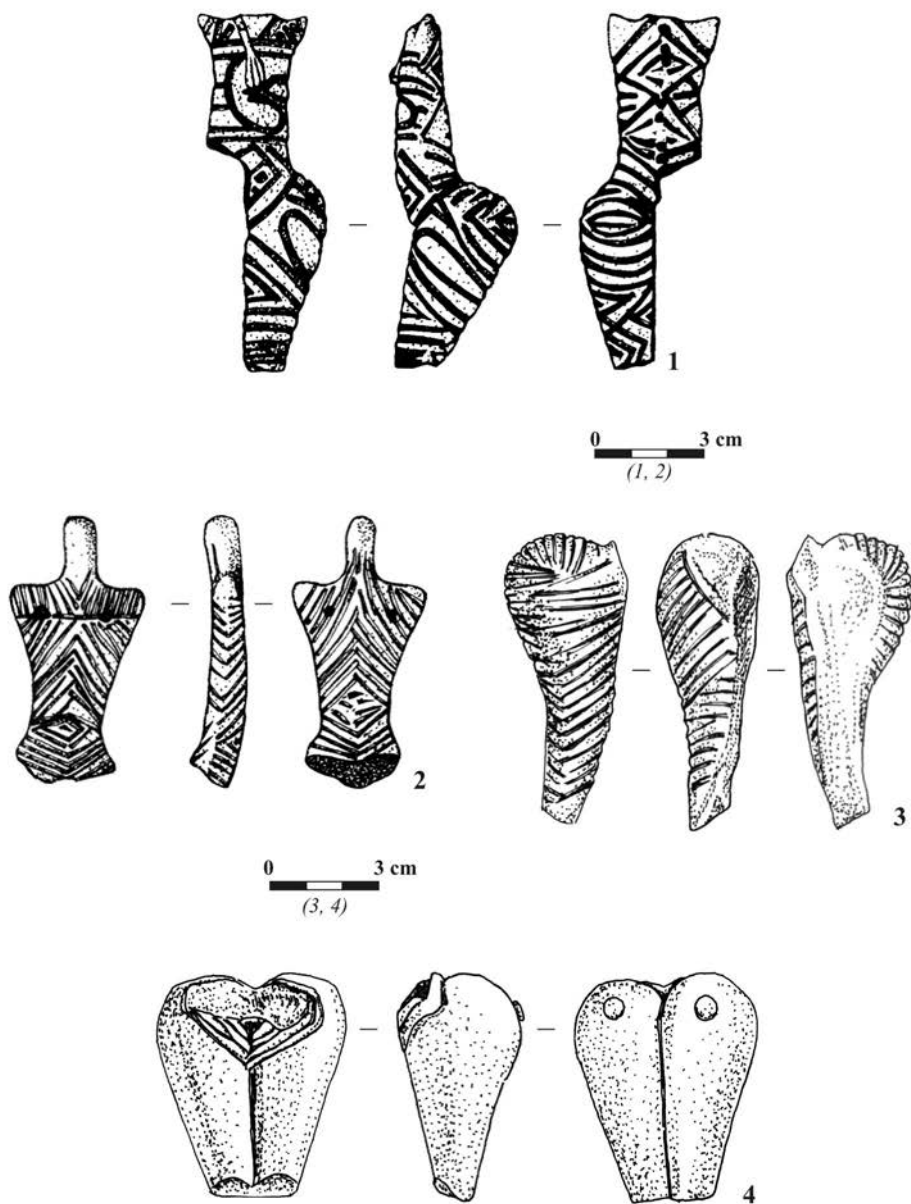

Fig. 31. Statuete antropomorfe fără loc de descoperire (*passim*)

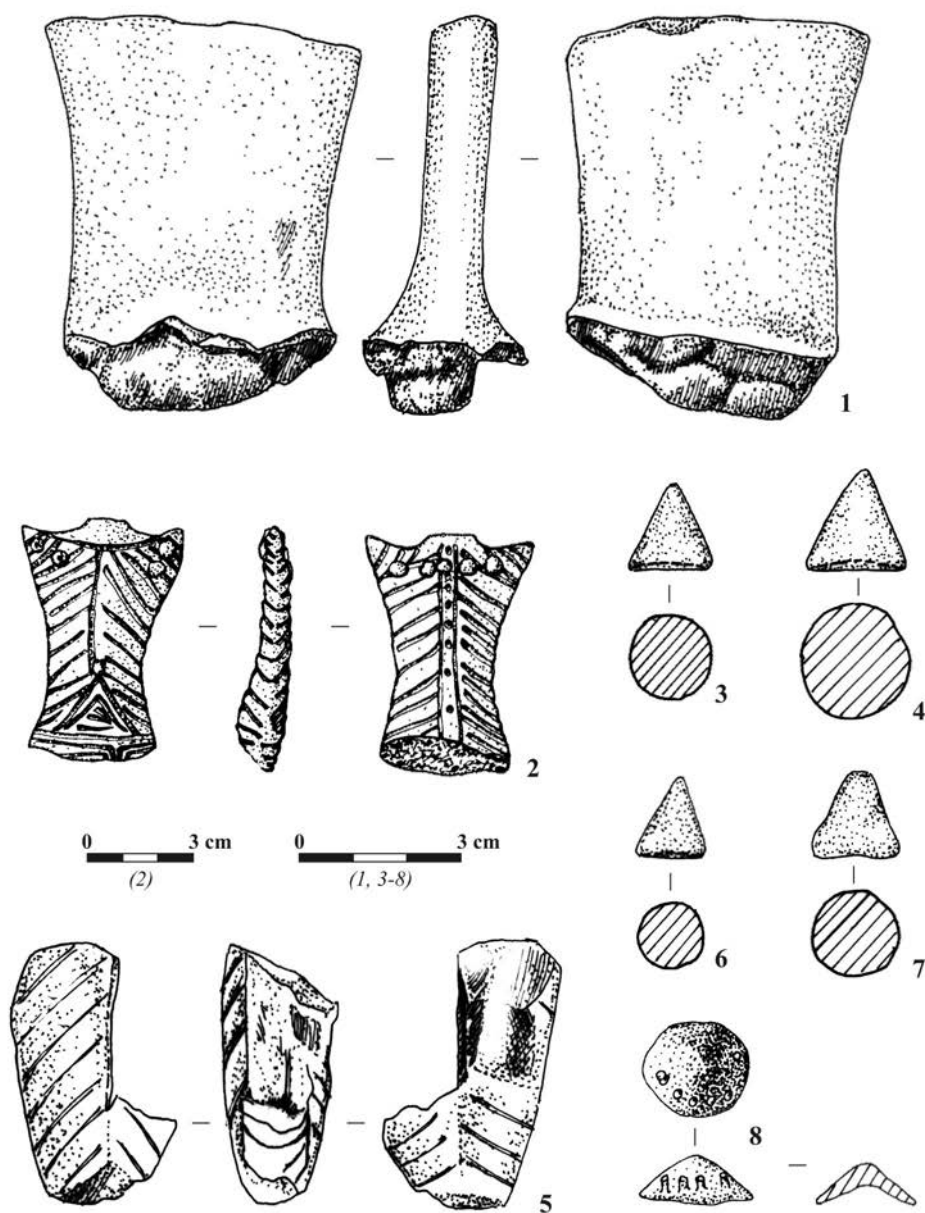

Fig. 32. Piese descoperite passim

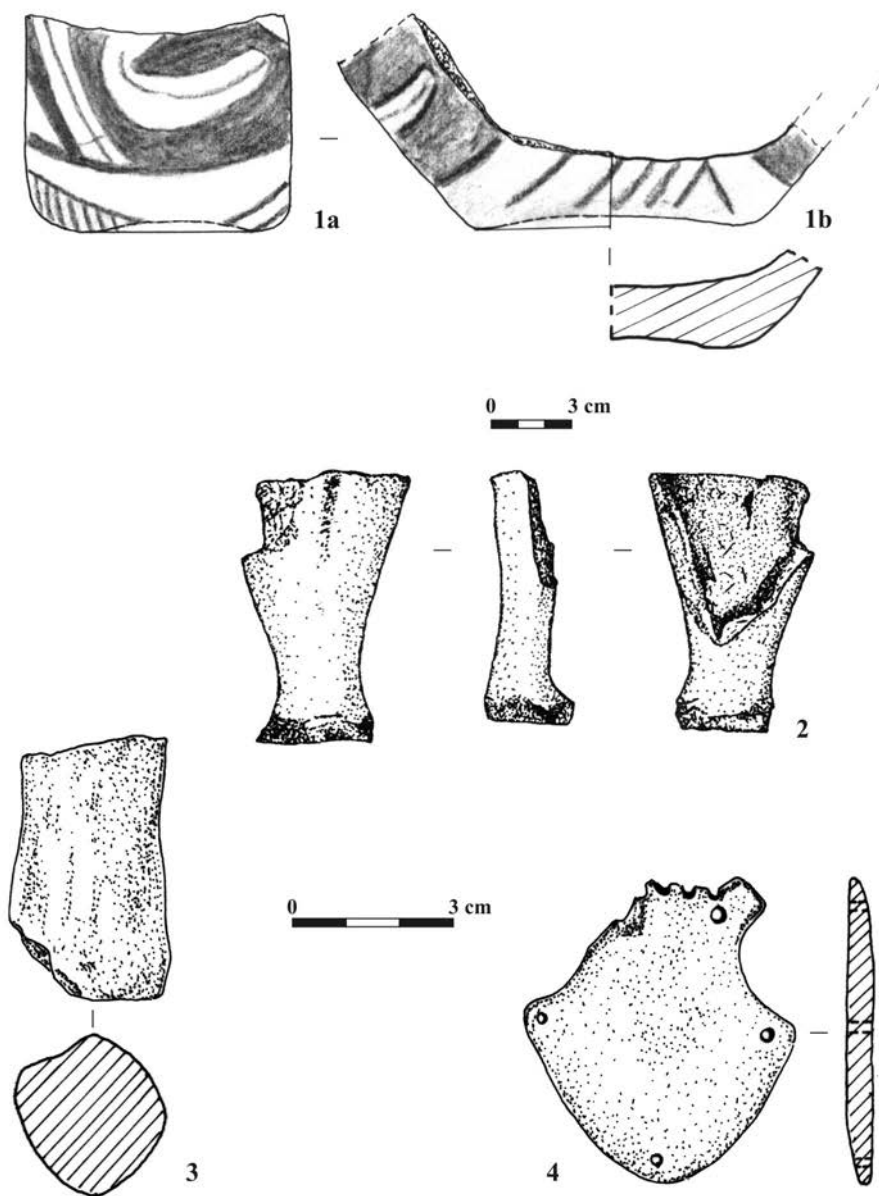

Fig. 33. Piese descoperite *passim*

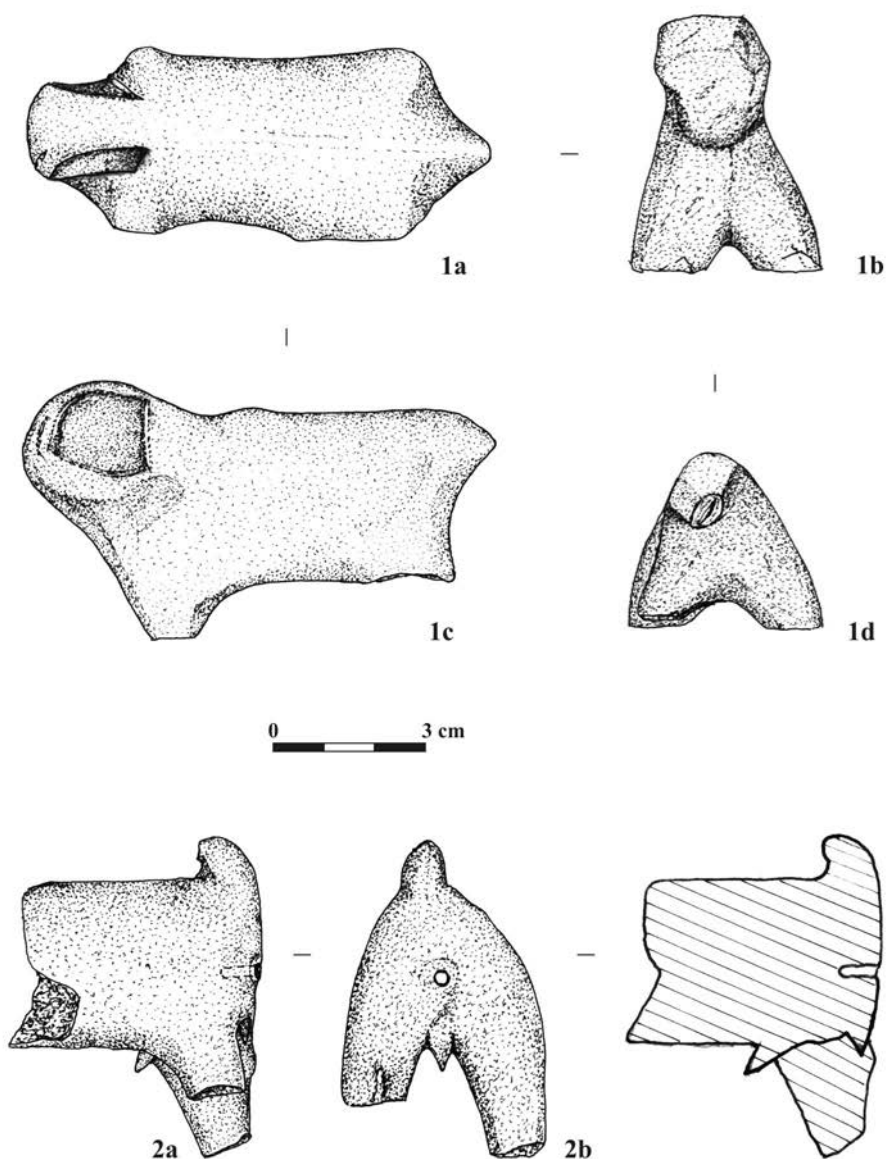

Fig. 34. Statuete zoomorfe fără loc de descoperire (*passim*)

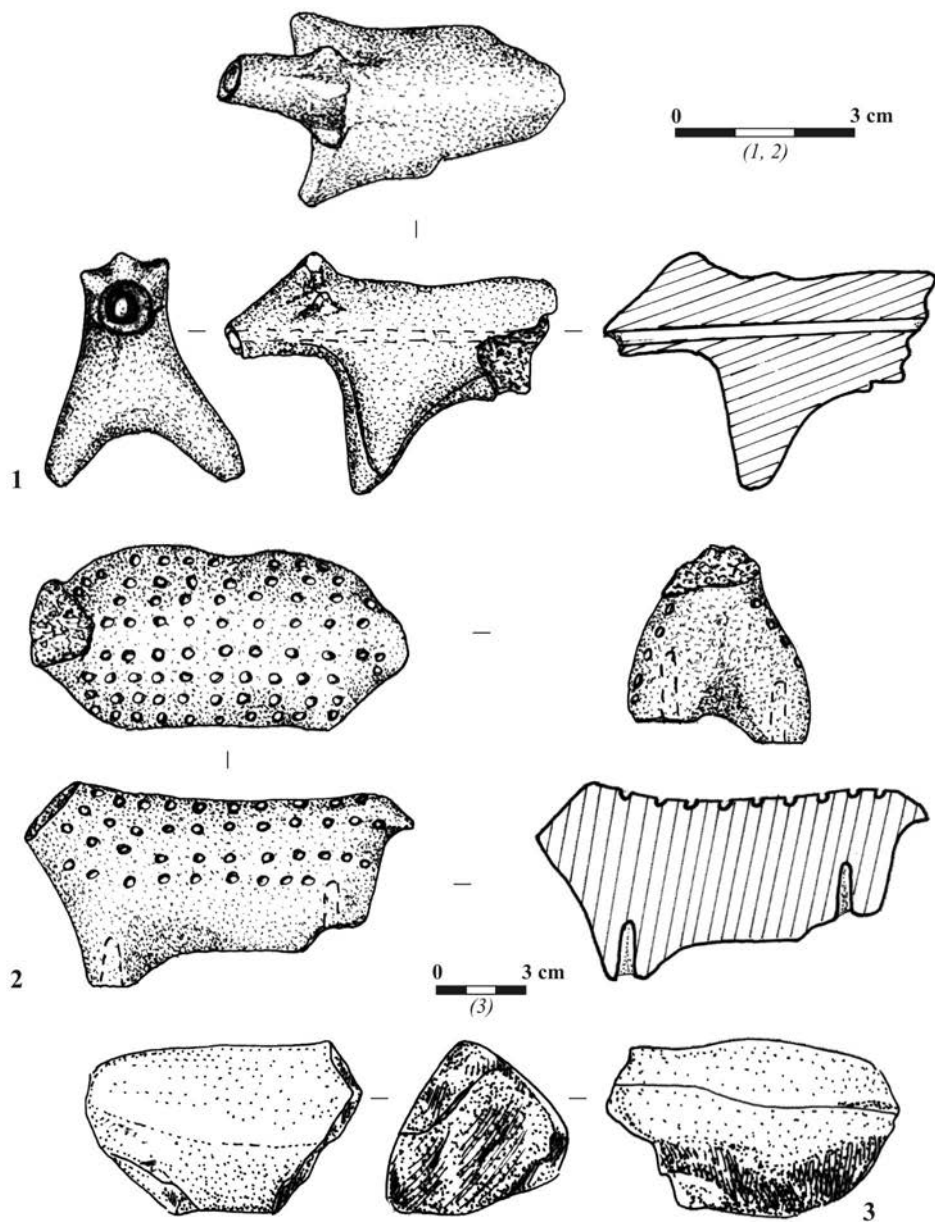
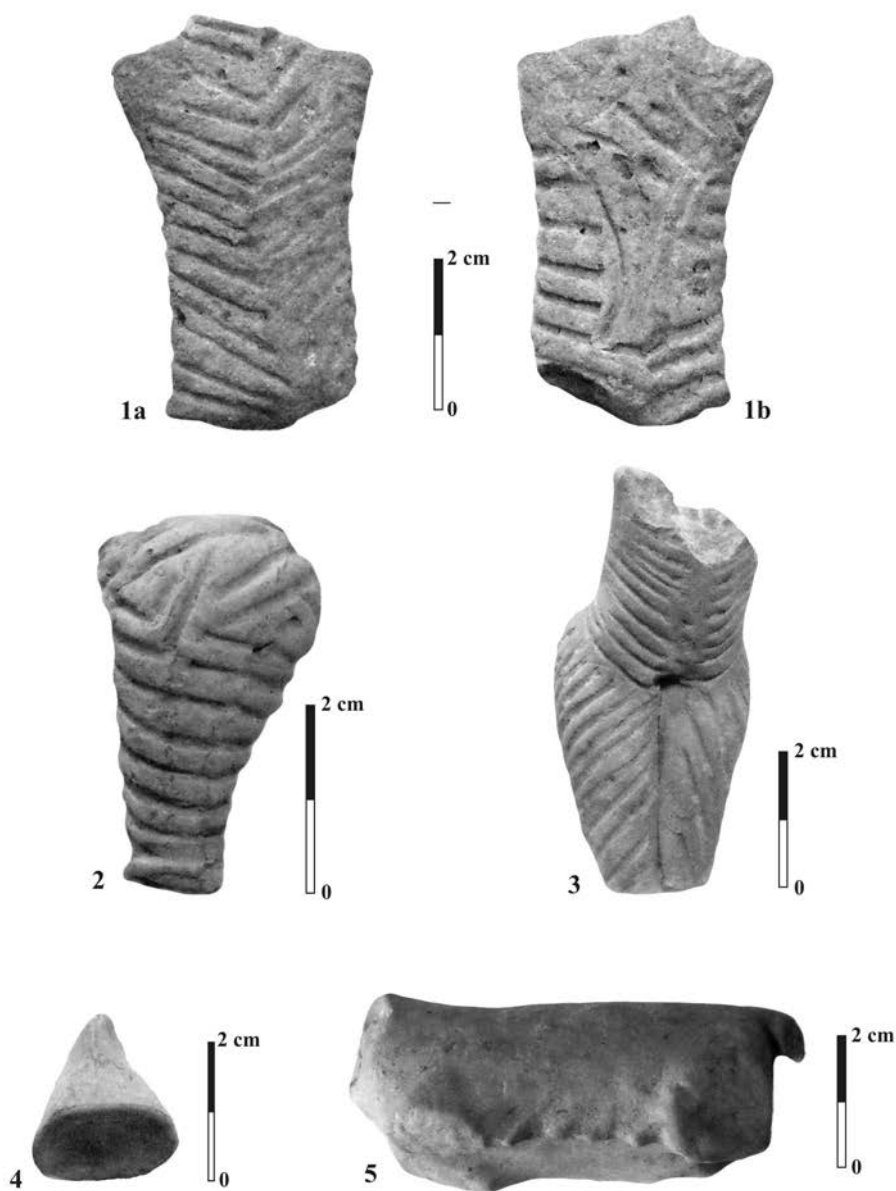
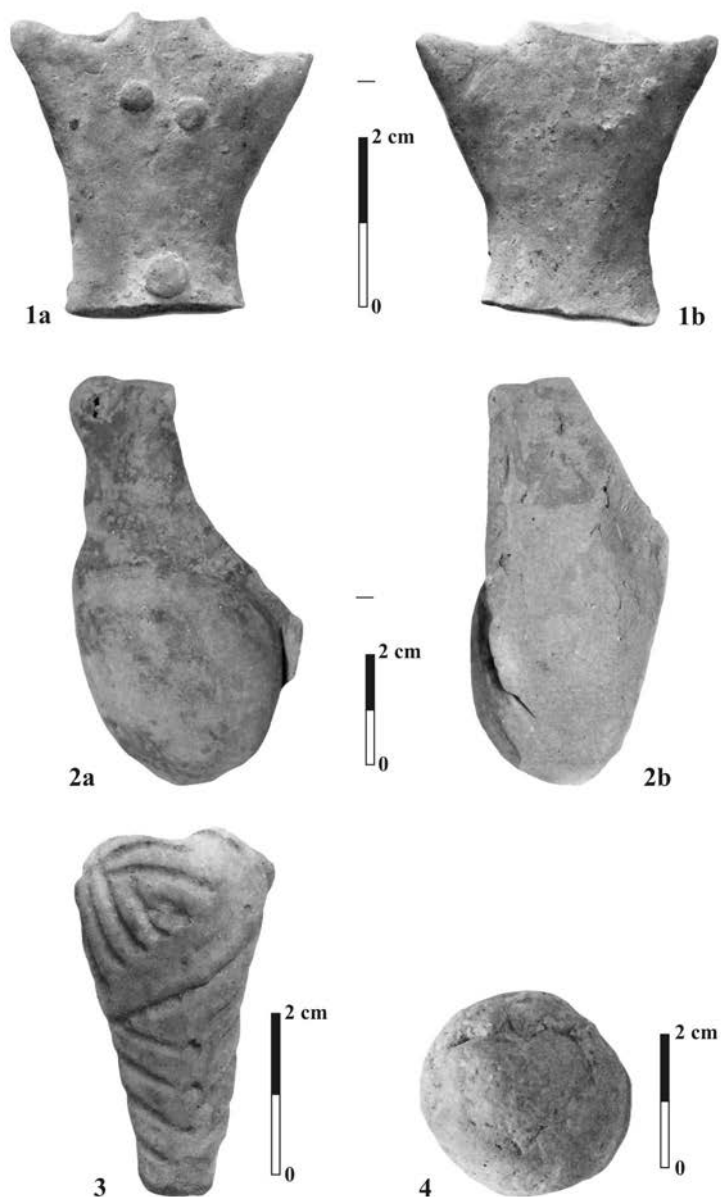

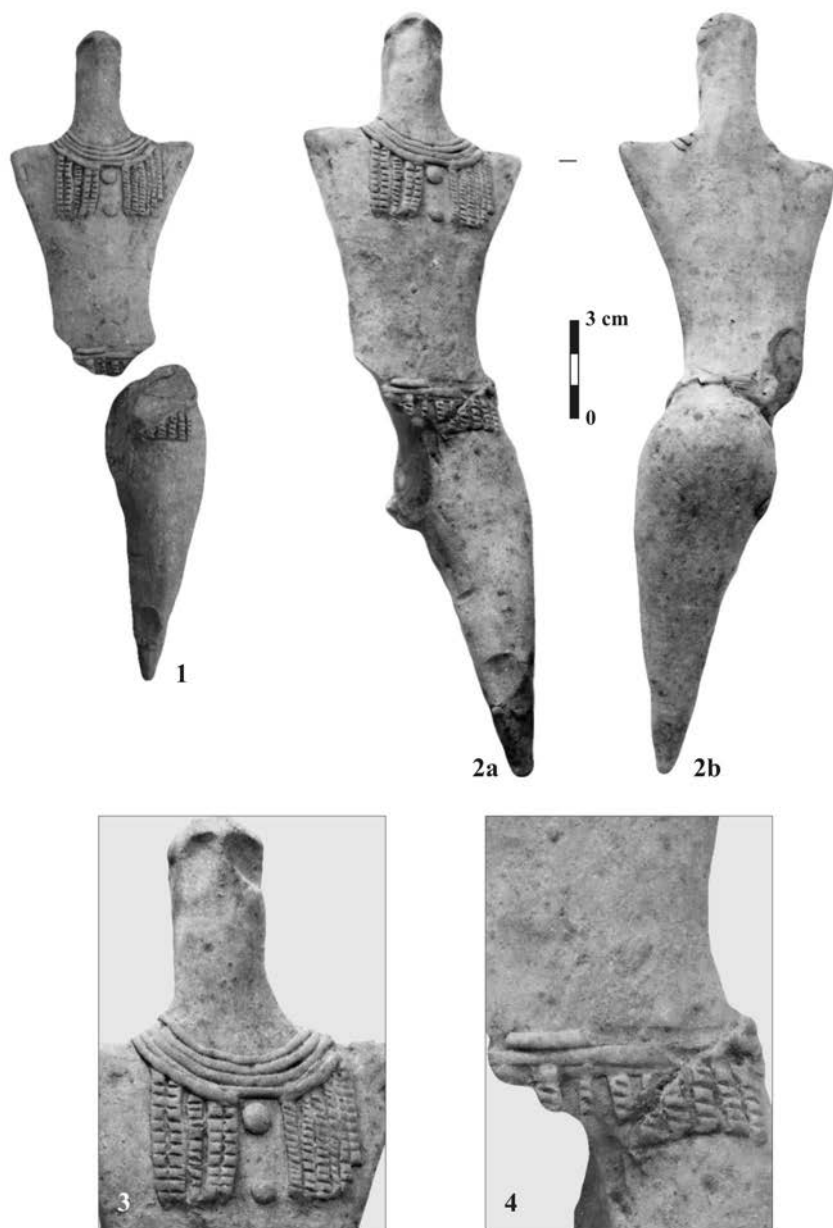
Fig. 35. Statuete zoomorfe fără loc de descoperire (*passim*)

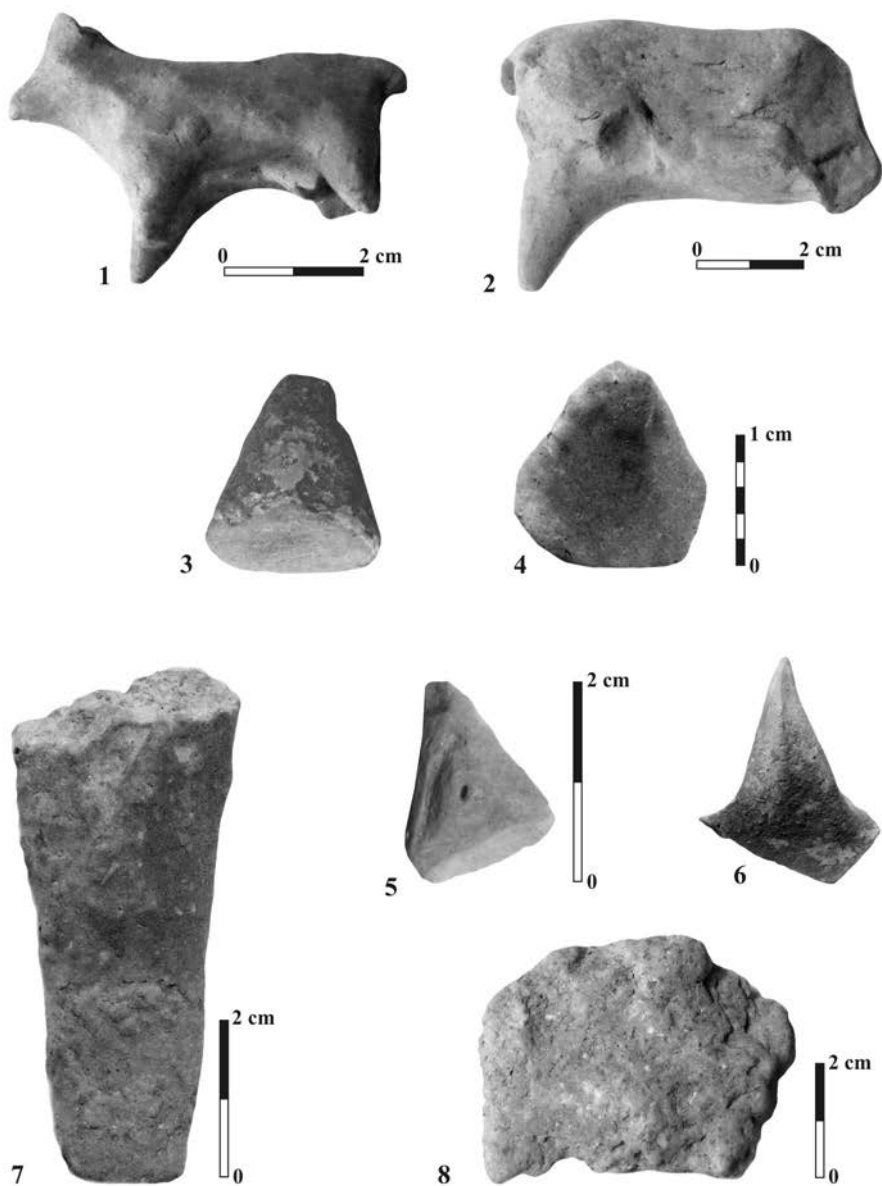
Fig. 36. 1-3. Statuete feminine din L4.1; 4. Idol conic din L4A;
5. Statuetă zoomoră descoperită în L3

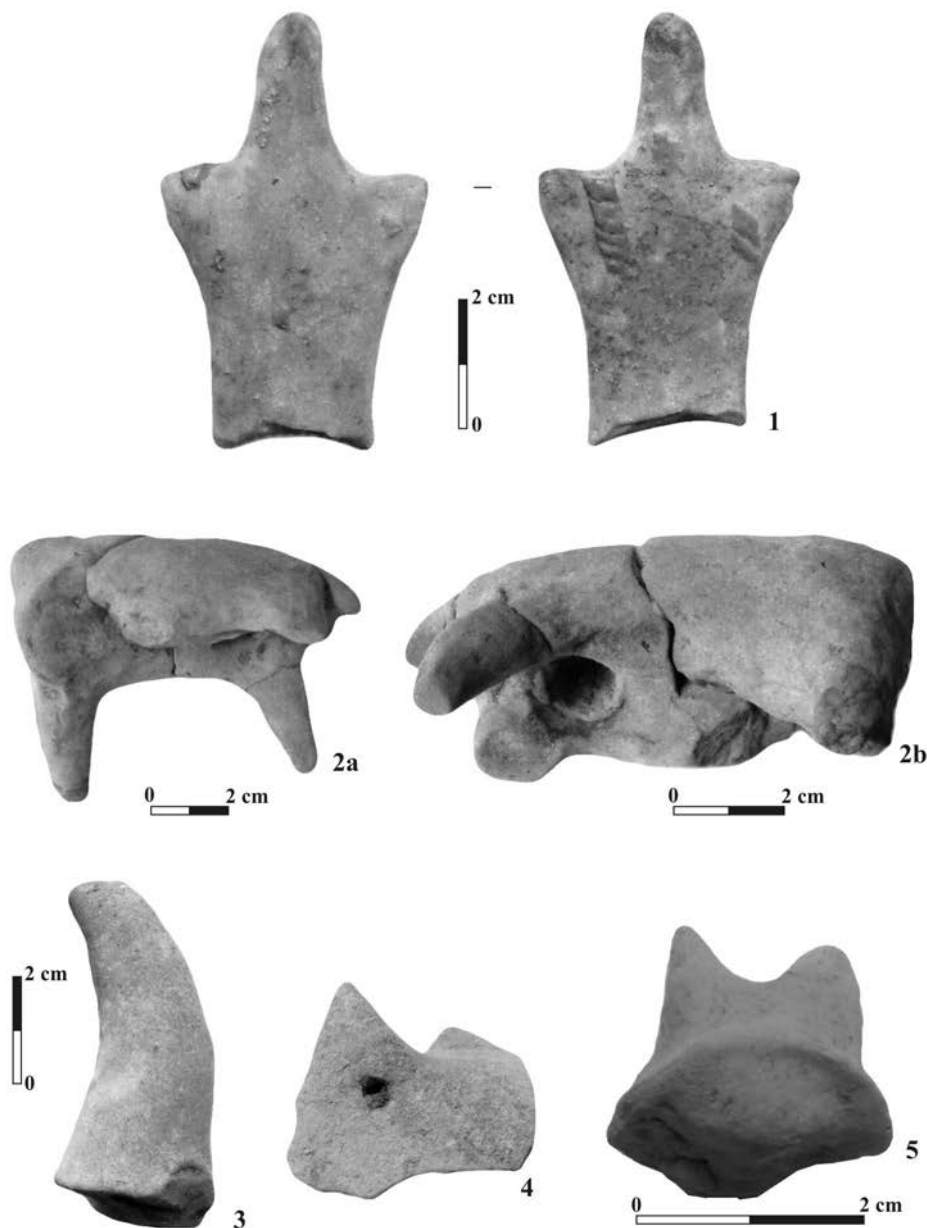
Fig. 37. Piese descoperite în Bordeiul 6 (1-3) și Bordeiul 7 (4):
1. Statuetă antropomorfă masculină; 2. Vas antropomorf;
3. Statuetă antropomorfă feminină fragmentară; 4. Bilă de lut

Fig. 38. „Adonis”: 1. Statueta, în momentul descoperirii;
2. Imagini ale piesei după restaurare; 3, 4. Detalii

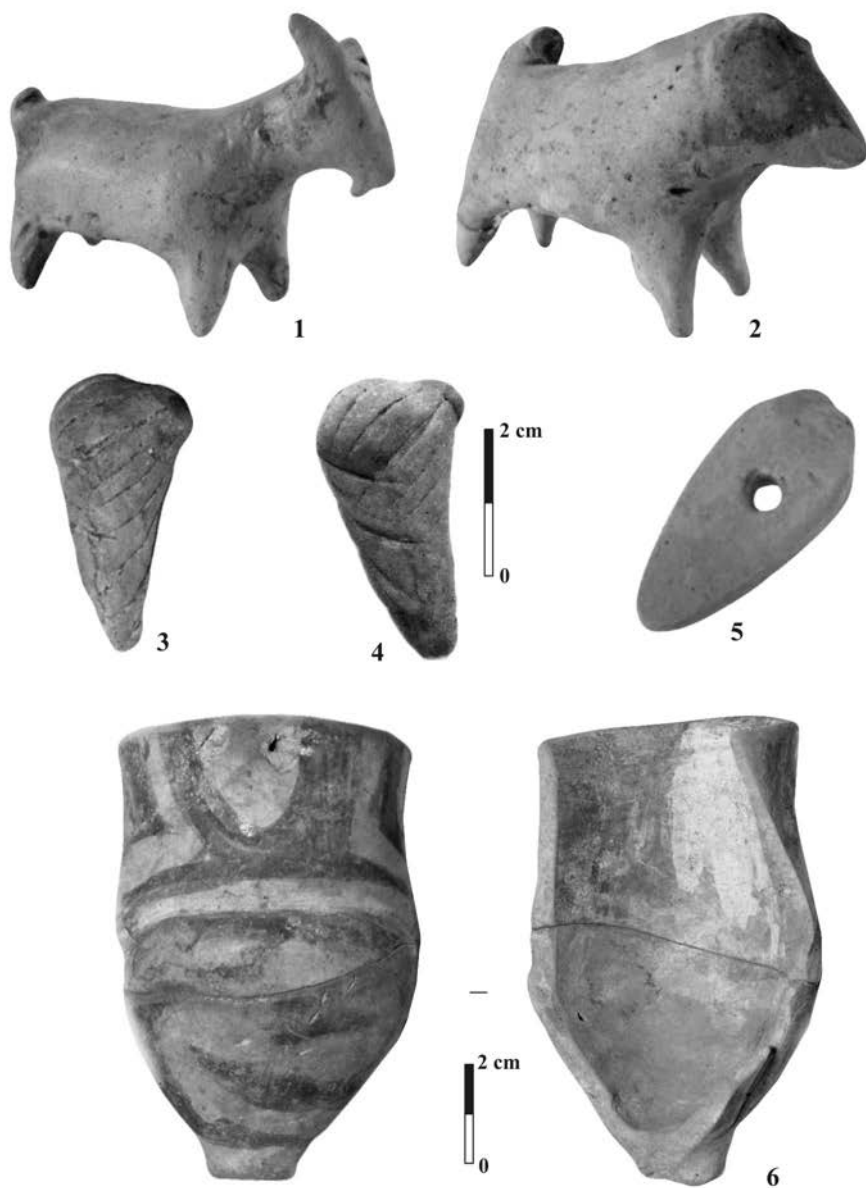

Fig. 39. Piese descoperite în Bordeiul 7: 1, 2. Statuete zoomorfe; 3-5. Idoli conici; 6. Protomă zoomoră; 7, 8. Picioare de altare

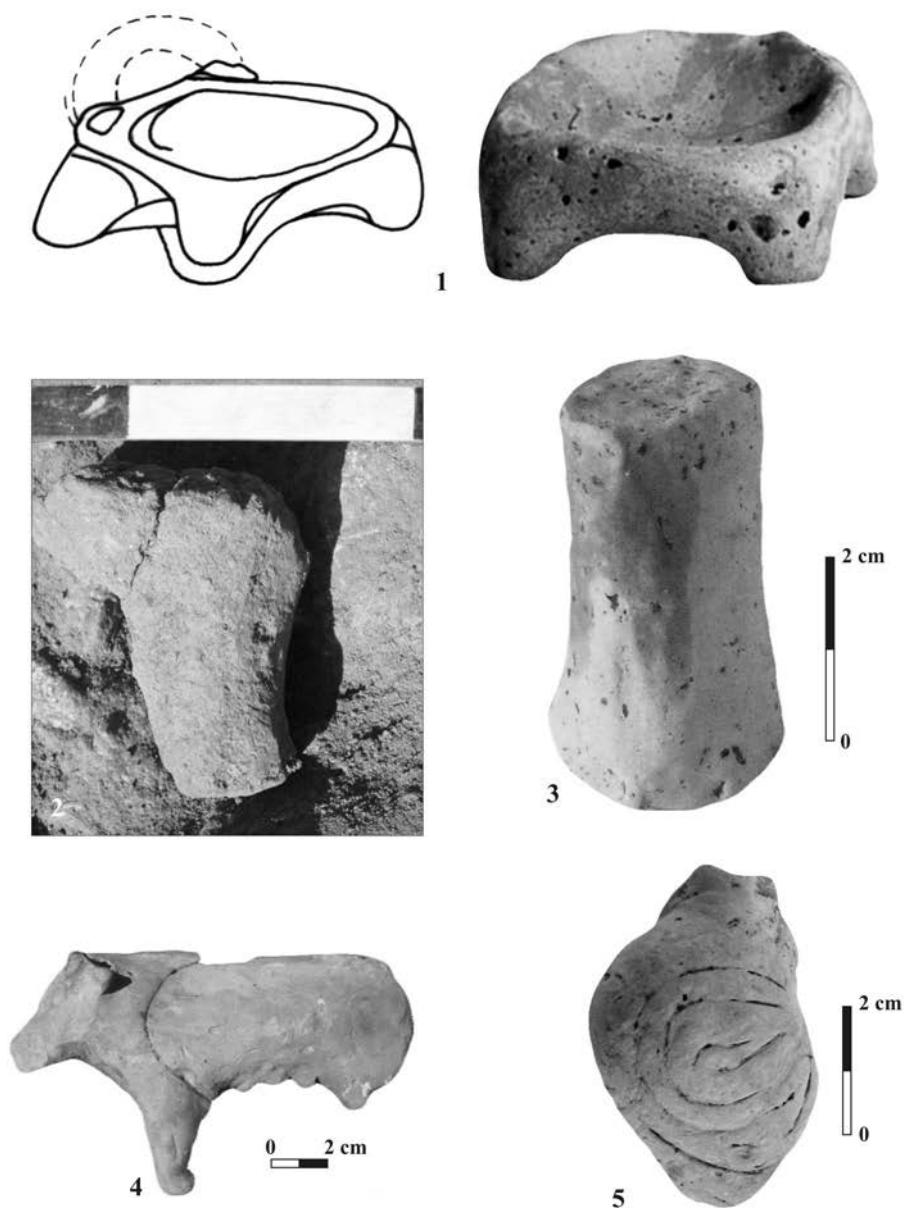
Fig. 40. Obiecte provenind din Bordeiele 7 (5) și 8 (1-4):

1. Statuetă antropomorfă masculină; 2. Statuetă zoomorfă; 3. Protomă zoomorfă (corn);
4. Fragment de vas decorat cu o protomă sub formă de corn; 5. Protomă zoomorfă

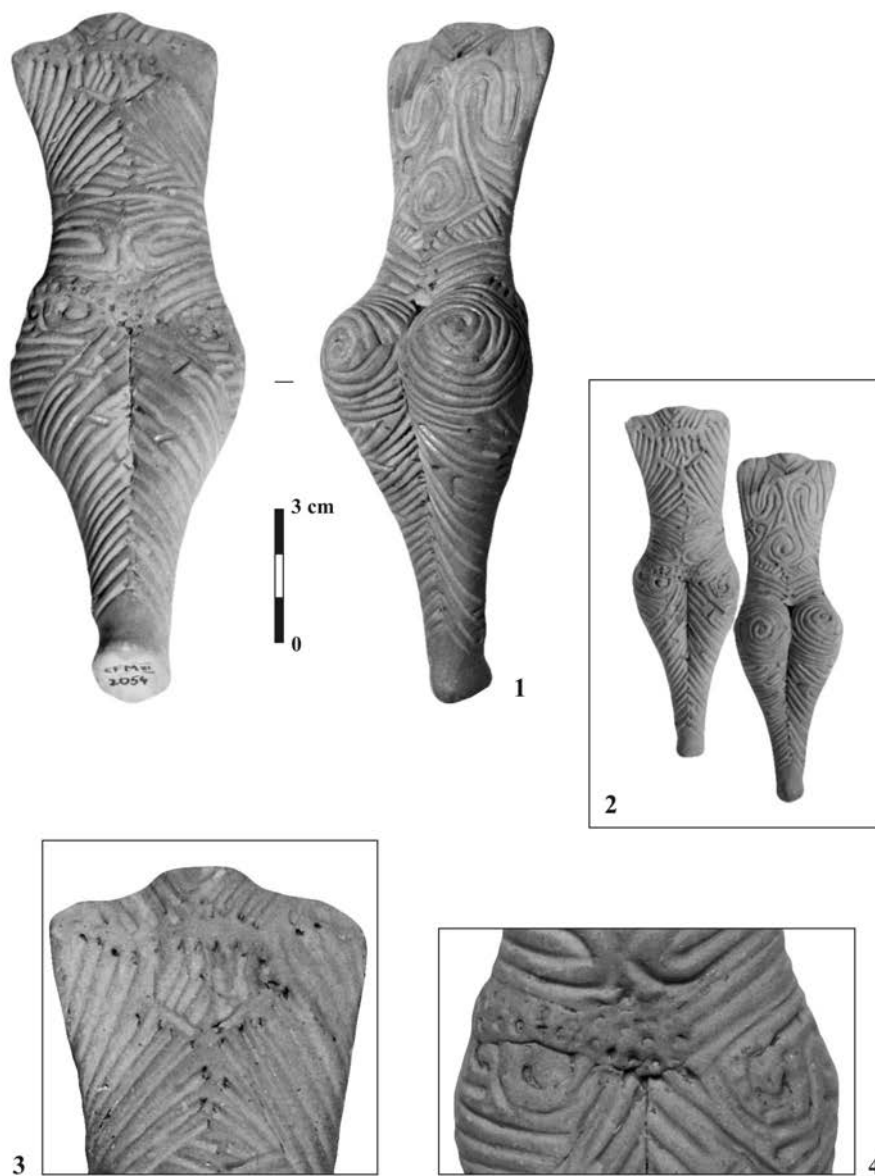

Fig. 41. Piese descoperite în șanțul de apărare: 1, 2. Statuete zoomorfe; 3, 4. Statuete antropomorfe feminine; 5. Topor miniatural de lut; 6. Vas antropomorf

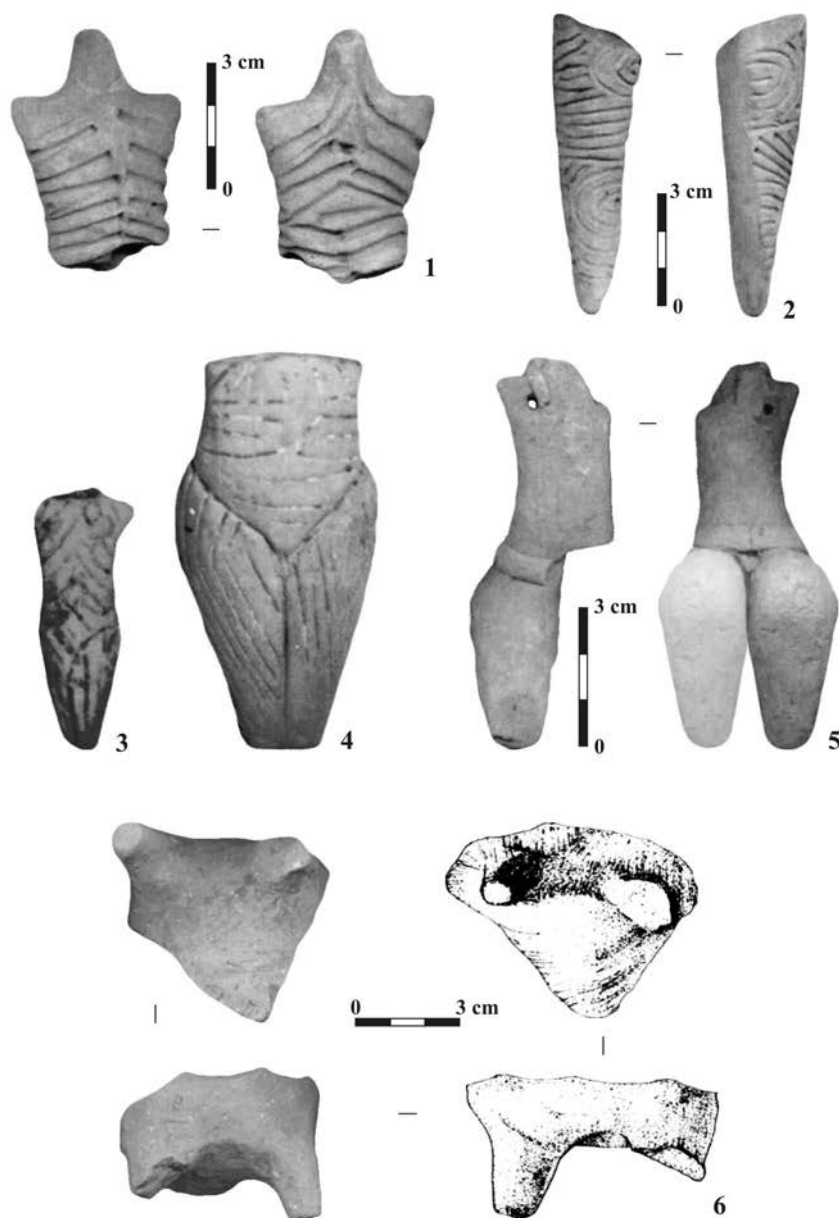

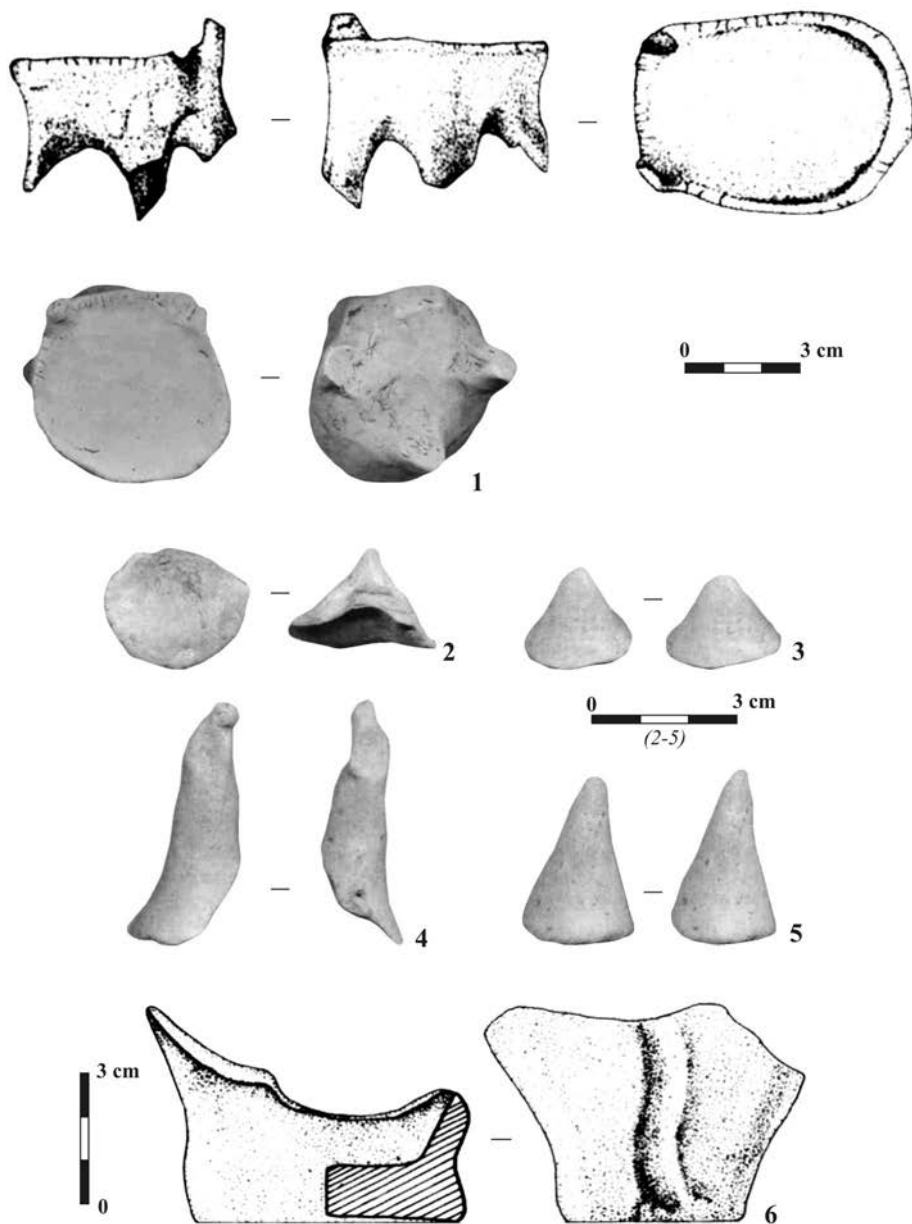
Fig. 42. Obiecte descoperite în strat: 1. Scaunul de lut; 2. Picior de altar;
3. Posibil picior de altar; 4. Statuetă zoomoră; 5. Statuetă antropomorfă feminină

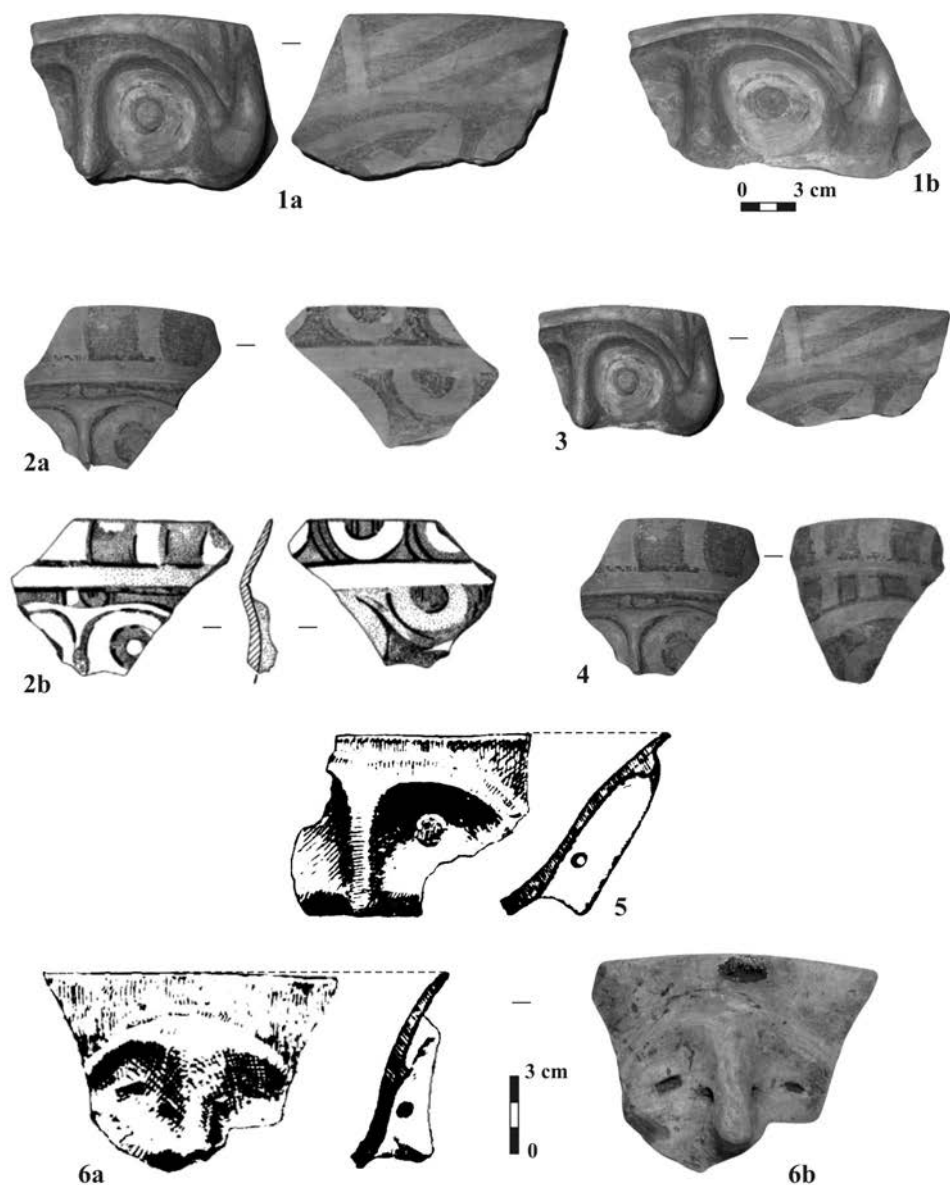
Fig. 43. „Venus”: 1, 2. Vedere din față și din spate; 3, 4. Detalii
(2 – după V. Chirica, M.-C. Văleanu 2008)

Fig. 44. 1-4. Statuete antropomorfe feminine; 5. Statuetă antropomorfă masculină;
6. Scaunel de lut, fragmentar (*după V. Chirica, M.-C. Văleanu 2008*)

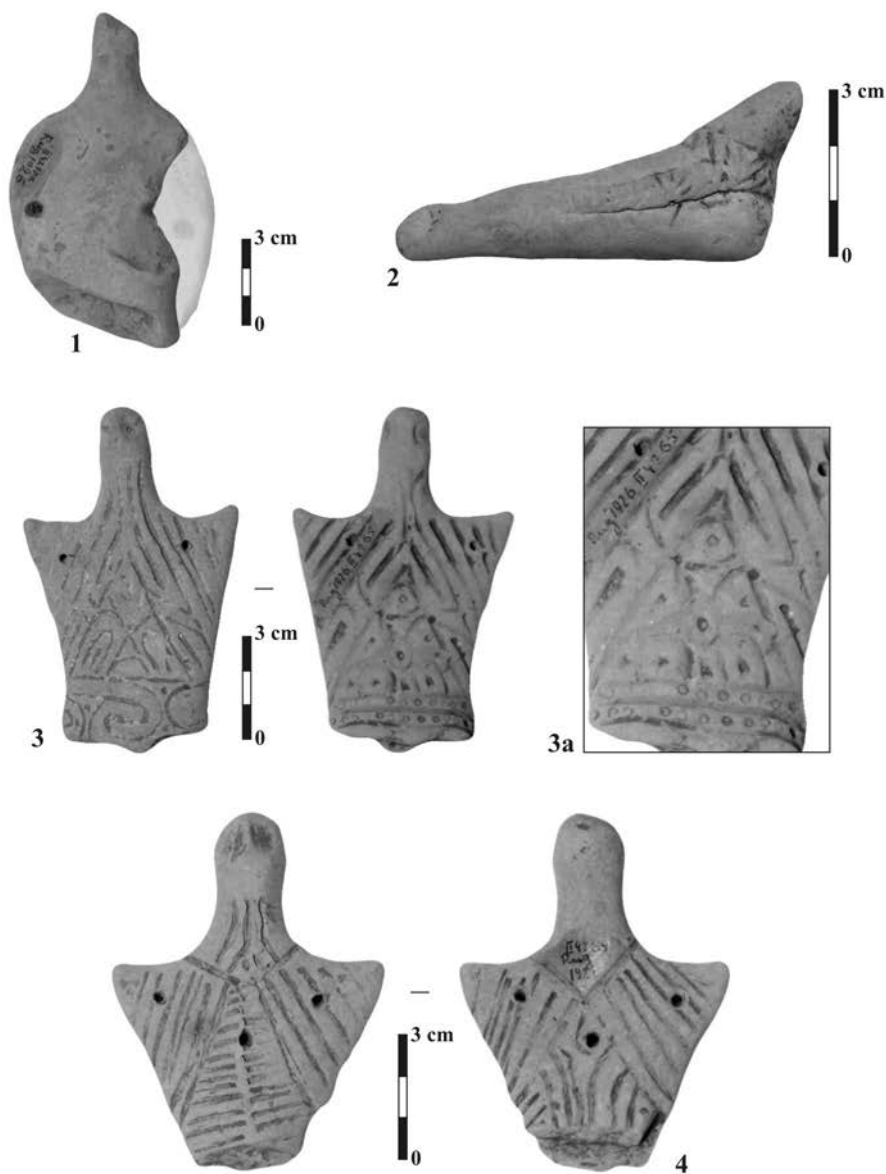

Fig. 45. 1. Scaunel de lut, fragmentar; 2-5. Idoli conici; 6. Vas antropomorf
(după V. Chirica, M.-C. Văleanu 2008)

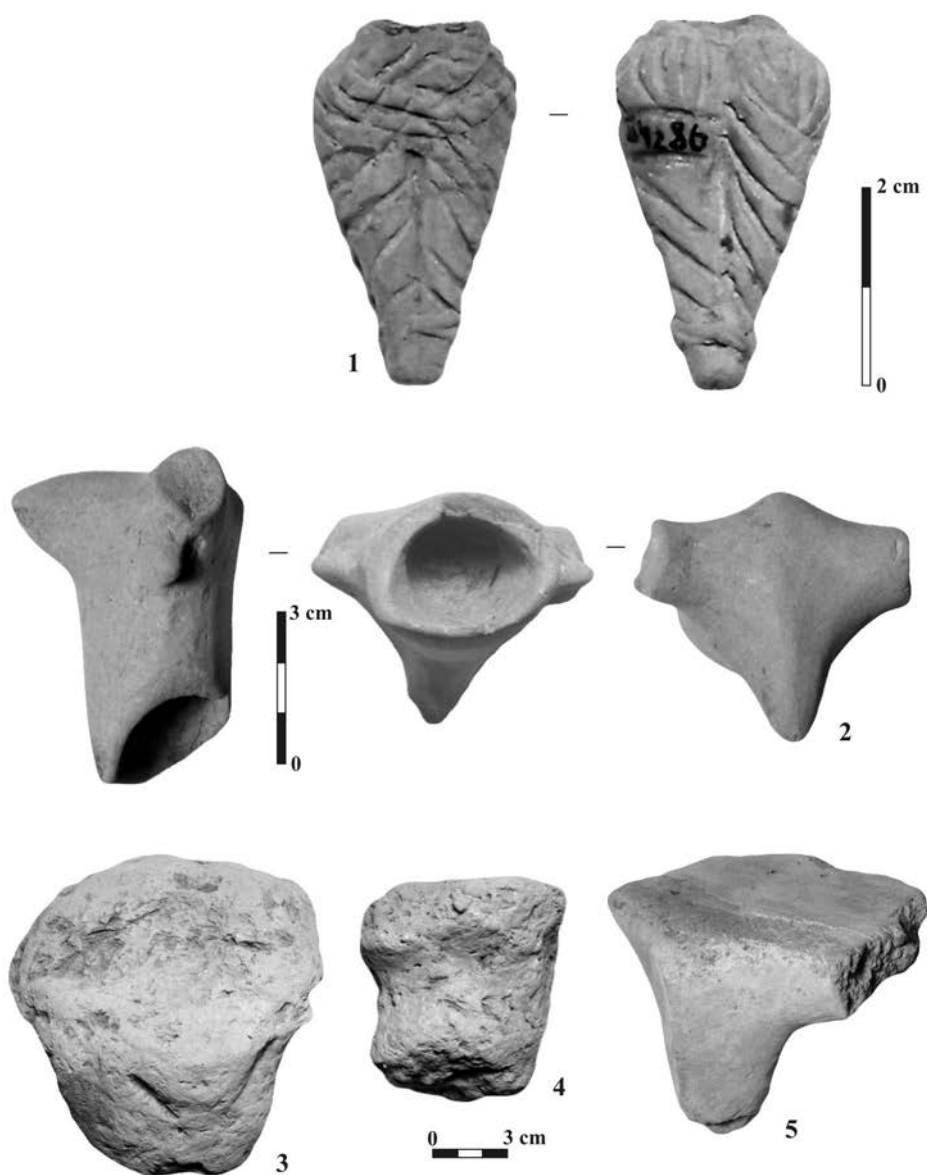

Fig. 46. Fragmente de vase cu protome antropomorfe

(1a, 2-4 – după V. Chirica, M.-C. Văleanu 2008; 1b – foto Gh. Lazarovici;
5, 6a – după Hortensia Dumitrescu 1933; 6b – Institutul de Arheologie Bucureşti)

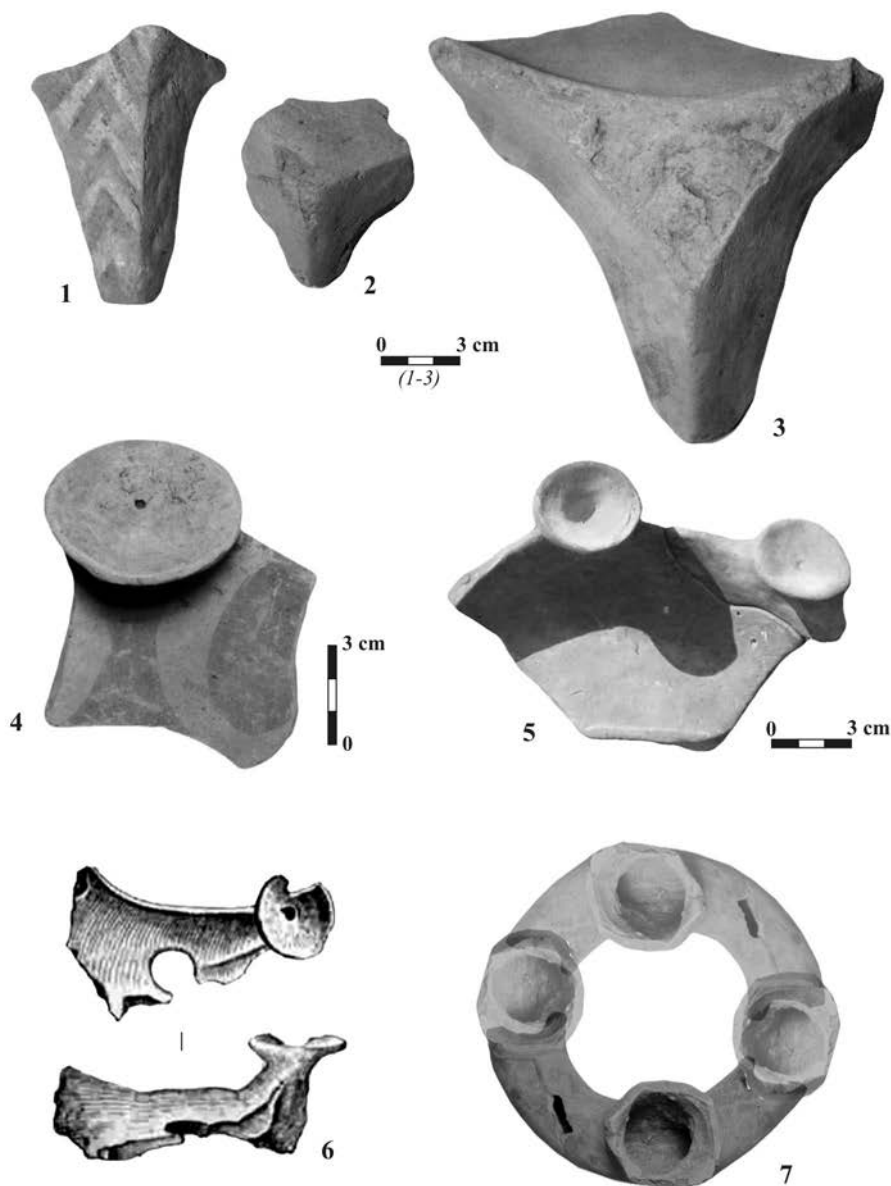

Fig. 47. Piese aflate în colecția Institutului de Arheologie București:
 1. Protomă antropomorfizată; 2. Statuetă antropomorfă masculină
 decorată cu o centură incizată; 3, 4. Statuete antropomorfe feminine

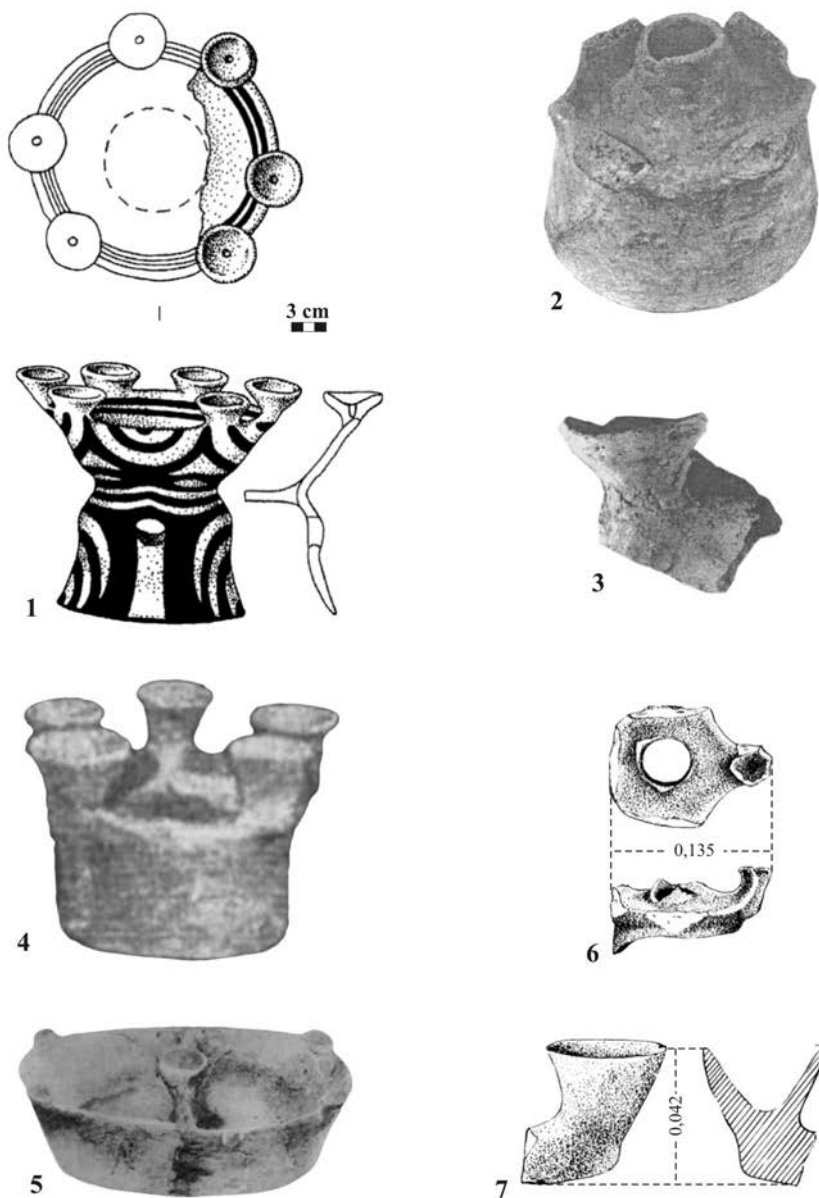
Fig. 48. Piese aflate în colecția Institutului de Arheologie București:

1. Statuetă antropomorfă feminină; 2. Sceptru zoomorf; 3-5. Fragmente de mese-altar

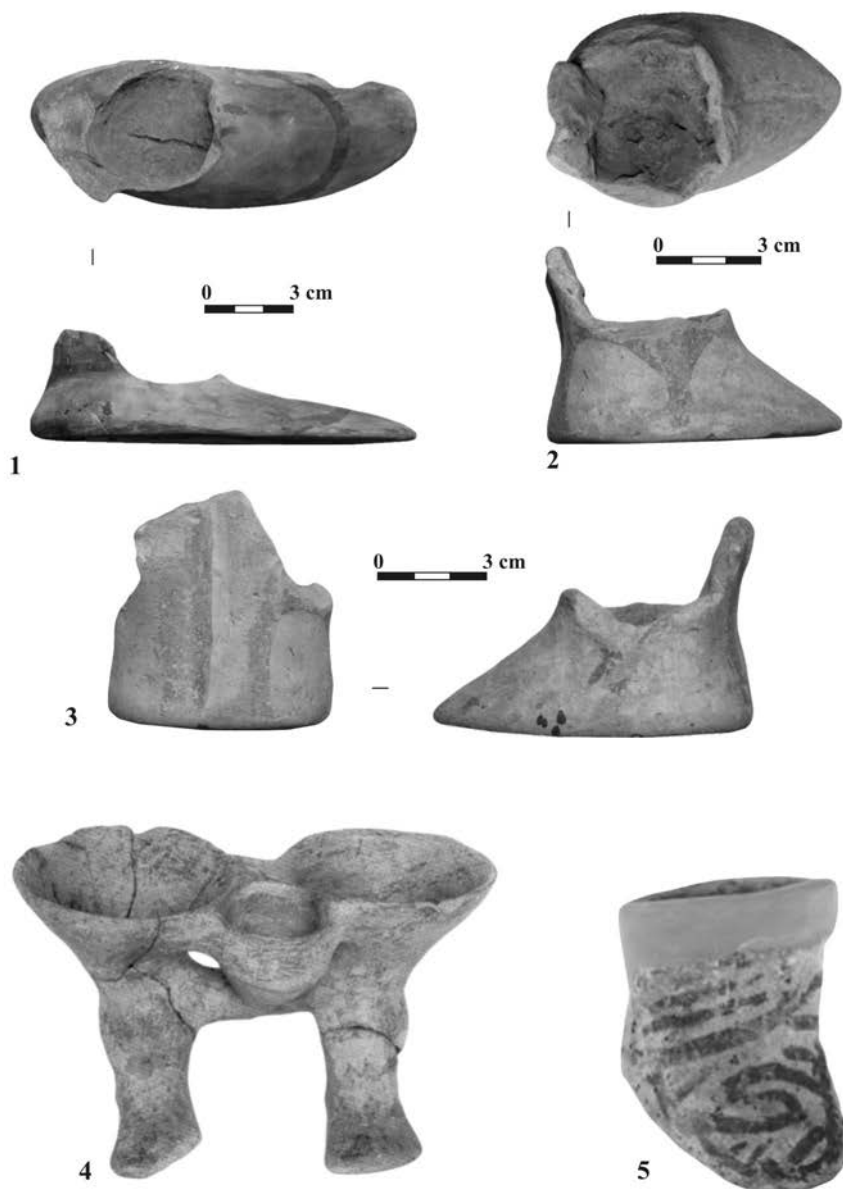

Fig. 49. Piese aflate în colecția Institutului de Arheologie București (1-4): 1-3. Fragmente de mese-altar; 4. Fragment de vas *kernos* pictat; 5-7. Fragmente de *kernos*: 5. Piesă descoperită în 2002 (*passim*); 6. Darabani; 7. Bod-Priesterhügel (6 – după C. Ambrojevici; 7 – reconstituire de Gh. Lazarovici)

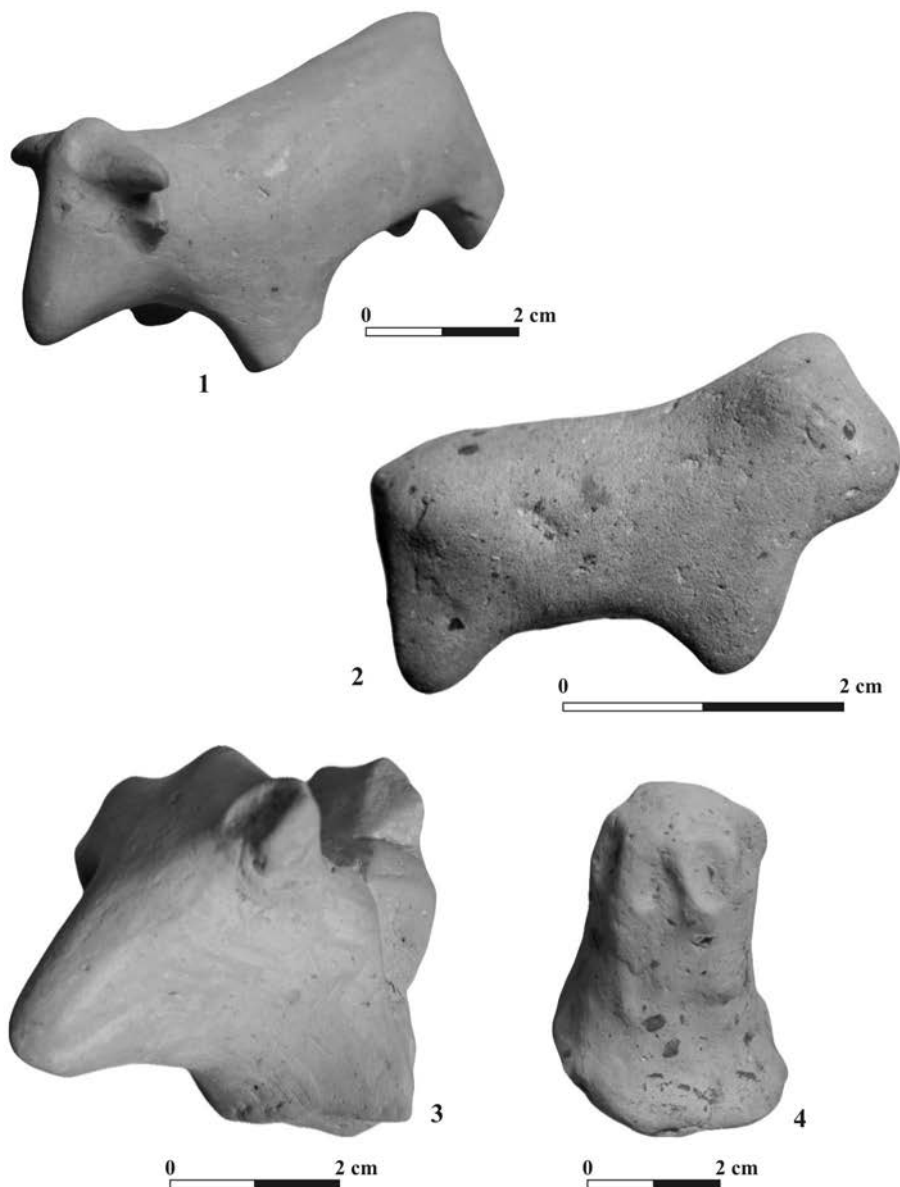

Fig. 50. Vase *keroi*: 1. Cuconeștii Vechi; 2-4. Trușești; 5. Hăbășești; 6, 7. Drăgușeni
 (1 – după V. Sorochin 2002; 2, 3 – după M. Petrescu-Dîmbovița et alii 1999;
 4 – după I. Nestor; 5 – după Vl. Dumitrescu et alii 1954; 6, 7 – după A. Crișmaru 1977)

Fig. 51. Vase antropomorfe având reprezentată încălțăminte:
 1-3. Fragmente provenind din săpăturile vechi de la Ruginoasa; 4. Nezvisko;
 5. Drăgușeni (1-3 – *Colecția Institutului de Arheologie București*;
 4 – după *Kultura Trypolska*, 2005; 5 – *Colecția Muzeului Județean Botoșani*)

Fig. 52. Piese din colecția școlii din Ruginoasa, inventariate la Complexul Muzeal Național Moldova Iași

---

ISTORICUL CERCETĂRII CULTURII CUCUTENI (FAZA A-B) ÎN CÂMPIA JIJIEI SUPERIOARE ȘI A BAȘEULUI

---

de Aurel Melniciuc
și Lucica Pârvan

Cuvinte cheie: Cucuteni, județul Botoșani, istoriografie, cercetări arheologice

Aflată la oarece distanță față de marile centre cultural-administrative și științifice ale țării, Câmpia Jijiei Superioare și a Bașeului a intrat mai târziu în atenția arheologilor și a istoricilor preistoricieni. Tocmai de aceea, primele observații asupra materialelor și așezărilor caracteristice civilizației Cucuteni din această zonă sunt în strânsă legătură cu cercetările efectuate de câțiva geologi din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o dată cu observațiile stratigrafice asupra unor depozite geologice.

Astfel, la 1866, Ion Ionescu de la Brad publică stratigrafia profilelor de la Stânca-Ivancăuți și Horodiștea, dar cel care stabilește pentru prima dată legătura între geologie și arheologie a fost savantul Gregoriu Ștefănescu, care menționa, la 1885, că: „*La Metoc, la mai bine de două metre de la suprafață, am găsit silexuri cioplite și prelucrate, indiciile unei stațiuni preistorice*”¹. Această primă semnalare va fi confirmată de cercetările efectuate de I. Simionescu, care preciza, luând în considerație descoperirile ilustrului său predecesor, că „*fragmentele de cremene serveau oamenilor preistorici din acele locuri la facerea de arme și unelte casnice*”².

„Cestionariul” lansat de Al. Odobescu în anul 1871 către învățători, preoți și intelectualii satelor a avut numeroase răspunsuri ce au constituit

---

¹ V. Chirica, O. Șovan, *Civilisations préhistoriques et protohistoriques de la zone du Prut moyen*. Editura Pim, Iași, 2006, p. 2.

² *Ibidem*.

primele mențiuni documentare ale unui mare număr de așezări omenești, cetăți, valuri de pământ, movile, morminte sau chiar necropole de pe teritoriul județului Botoșani³. Valorificarea acestora a fost însă deosebit de dificilă, atât datorită lipsei unor cercetări de teren imediate, cât și din cauza impreciziei descrierii locațiilor.

Informații cu caracter arheologic regăsim și în cadrul *Marelui Dicționar Geografic al României*⁴, lucrare realizată după dicționarele parțiale pe județe, inclusiv cel al județului Botoșani⁵.

Prima jumătate de secol XX nu a adus schimbări importante în cercetarea arheologică a județului Botoșani, semnalându-se doar câteva mici sondaje. Acest lucru se întâmpla în condițiile în care, în zonele din imediata vecinătate, aveau loc importante descoperiri și primele mari campanii de săpături arheologice sistematice din cadrul unor stațiuni cucuteniene. Este perioada când aveau loc primele cercetări sistematice întreprinse de F. László la **Ariușd** (1907-1923)⁶ și de H. Schmidt la **Cucuteni** (1909-1910)⁷, precedate de cele ale lui N. Beldiceanu și Gr. Buțureanu (sfârșitul sec. al XIX-lea)⁸. În același timp, în spațiul de la est de Prut primele săpături s-au efectuat în stațiunea de la Petreni de către E. Von Stern (1905)⁹.

Primele cercetări arheologice efectuate în Câmpia Jijiei Superioare și a Bașeului sunt cele datorate lui N. Constantinescu care efectuează în 1923 primele recunoașteri și sondaje pe înălțimea **Țuguieța** de la **Trușești**, fără să facă publice rezultatele acestora. În anul 1941 este semnalat un alt mic sondaj, realizat de prof. Radu Vulpe în așezarea de la Trușești, urmată de un altul, efectuat de asistentul său Anton Nițu, în anul 1943¹⁰.

³ Ibidem.

⁴ G.I. Lahovari, C.I. Brătianu, Gr. Tocilescu, *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. I-V, Stabilimentul Grafic J.V. Socecu, București, 1898-1902.

⁵ V.C. Nedejde, Ioan Titu, *Dicționar geografic al județului Botoșani* (la anul 1891), București, Tipografia și Fonderia de Litere Thoma Basilescu, 1895.

⁶ F. László, *Les Types de vases peints d'Ariușd*, În: Dacia, I, p. 1-27, București, 1924.

⁷ H. Schmidt, *Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen 1909-1910 in Cucuteni bei Jassy (Rumänien)*, în *Zeitschrift für Ethnologie*, XLIII, München, 1911, p. 581-601.

⁸ N. Beldiceanu, *Antichitățile de la Cucuteni. Schiță arheologică*, Iași, 1885; Gr. Buțureanu, *Notes sur Coucoutei et plusieurs autres stations de la Moldavie du nord*, în Nicolae Ursulescu, Mădălin-Cornel Văleanu, *Debutul culturii Cucuteni în arheologia europeană*, în Nicolae Ursulescu (editor coordonator), *Dimensiunea europeană a civilizației eneolitice est-carpătice*, Iași, p. 34-41.

⁹ Valentin Dergaciov (resp. și red. șt.), *Istoria Moldovei: Epoca preistorică și antică: (până în sec. V)*, Acad. de Științe a Moldovei - Inst. Patrimoniului Cultural, Centrul Arheologie, Chișinău, 2010, p. 27.

¹⁰ M. Petrescu-Dîmbovița, Marilena Florescu, A. C. Florescu, *Trușești, monografie arheologică*, Ed. Academiei Române, București-Iași, 1999, p. 19.

Cercetările din perioada interbelică de la **Traian-Dealul Fântânilor** (1936, 1938, 1940) vor fi cele care încheie o primă etapă de cercetare arheologică a culturii Cucuteni, în speță meritorii fiind redescoperirea (după menționarea ei de către H. Schmidt, care a stabilit și existența grupelor stilistice de bază ale picturii) și definirea exactă a celei de-a doua faze a culturii Cucuteni, ca etapă distinctă în evoluția acestei civilizații¹¹. Încercările de a găsi veriga de legătură între ceramica fazei Cucuteni A și cea a stilurilor A-B, prin descoperirea unor stiluri intermediare, le observăm atât în cercetările lui Vl. Dumitrescu de la **Traian-Dealul Fântânilor**, cât și în analiza ceramicii pictate de la **Șipeniț** efectuată de Ion Nestor, care propune alte două grupe de tranziție de la pictura fazei Cucuteni A la subgrupele $\alpha 1$ și $\alpha 2$, anume stilurile $\alpha\alpha 1$ și $\alpha\alpha 2$ ¹².

Perioada de după al doilea război mondial a adus rezultate vizibile în cercetarea arheologică a culturii Cucuteni din zona de care ne ocupăm, prin descoperirea unui impresionant număr de stațiuni pre- și protoistorice pe tot cuprinsul acestei microregiuni. În etapa postbelică cercetările au cunoscut o intensificare constantă prin campaniile noi de la **Corlăteni**¹³, **Huși**¹⁴, **Lozna**¹⁵, dar și prin continuarea săpăturilor din zonele învecinate, precum cele de la Cucuteni (1961-1966), în ambele puncte de interes, pe **Cetățuie** și la **Dâmbul Morii**¹⁶, și reluarea cercetărilor de la **Traian** (1951-1960)¹⁷. Aceste cercetări s-au concretizat prin acumularea unui bagaj informațional deosebit și numeros care va permite definirea mai clară a celei de-a doua faze a culturii Cucuteni și fixarea principalelor sale caracteristici, ca etapă intermediară între cele două mari faze ale acestei civilizații.

Anul 1949 marchează debutul primelor săpături arheologice într-o așezare Cucuteni A-B din această zonă, efectuate la **Corlăteni**, punctul **Pe Țarină**, în cadrul șantierului de anvergură Valea Jijiei. Săpăturile au fost efectuate de un

¹¹ Vl. Dumitrescu, *La station préhistorique de Traian (dép. de Neamț, Moldavie). Fouilles des années, 1936, 1938 et 1940*, în *Dacia*, IX-X (1941-1944), 1945, p. 11-114.

¹² I. Nestor, *Céramique peinte de style ancien à Schipenitz (Bucovine)*, în *Dacia*, V-VI, (1935-1936), 1938, p. 131; Vl. Dumitrescu *op. cit.*, p. 93.

¹³ I. Nestor et alii, *Activitatea șantierului de săpături arheologice Iași-Botoșani-Dorohoi*, în *SCIV*, I, 1, 1950, p. 27-32.

¹⁴ A. László, *Cercetări arheologice în așezarea Cucuteni A-B de la Huși*, în *ArhMold*, IV, 1966, p. 7-22.

¹⁵ P. Șadurschi, *Așezarea eneolitică din turbăria de la Lozna (jud. Botoșani)*, în *MCA*, XV, 1983, p. 86-92.

¹⁶ M. Petrescu-Dîmbovița, *Cucuteni*, București, 1966; M. Petrescu-Dîmbovița, M.-C. Văleanu, *Cucuteni-Cetățuie. Săpăturile din anii 1961-1966. Monografie arheologică*, BMA, XIV, Piatra Neamț, 2004; M. Dinu, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la Băiceni-Dâmbul Morii, com. Cucuteni (1961-1966)*, în N. Ursulescu, C.-M. Lazarovici (eds.), *Cucuteni 120 – Valori universale*, Iași, 2006, p. 31-41.

¹⁷ H. Dumitrescu, Vl. Dumitrescu, *Săpăturile de la Traian-Dealul Fântânilor*, în *MCA*, VI, 1959, p. 157-175.

colectiv numeros, format din Ion Nestor, Eugen Comșa, Eugenia Zaharia, Vlad Zirra ș.a., sub conducerea profesorului **Ion Nestor**, în perioada anilor 1949-1951¹⁸. Pe parcursul celor trei campanii de săpături au fost dezvelite și investigate 11 locuințe, cu dimensiuni foarte variate, unele ajungând la 350 m², ce au adus informații noi și interesante cu privire la modul de organizare a așezărilor și locuințelor din această perioadă, dar și la inventarul acestora. Din păcate, valorificarea materialului rezultat nu este nici până în prezent decât parțială, fiind publicate mai ales piesele aflate în colecțiile Muzeului Județean Botoșani¹⁹.

Amplele săpături efectuate pe șantierul de la **Trușești** în perioada anilor **1951-1959, 1961** au permis realizarea unor cercetări exhaustive a acestei așezări, acumulând importante informații despre prima fază a culturii Cucuteni²⁰. La fel de importante au fost și săpăturile desfășurate la Drăgușeni, soldate cu materiale de excepție ce au adus contribuții importante la elucidarea perioadei de sfârșit a fazei Cucuteni A și a elementelor tranzitorii ce se regăsesc în așezările de început ale fazei Cucuteni A-B²¹. Tot Aristotel Crîșmaru este cel care va efectua în anul 1970 o serie de săpături de salvare în cadrul unor așezări cu material specific fazei Cucuteni A-B, precum cele de la **Drăgușeni-Ostrov, Scutari-Mileanca, Sărata-Drăgușeni, Drăgușeni-La Vie, Drăgușeni-La Moară** ș.a.²². Numeroasele materiale arheologice descoperite de acest pasionat cercetător se vor regăsi ulterior în colecțiile de bază ale celor două muzee de istorie și arheologie din această zonă, înființate în perioada anilor '70: Muzeul Județean Botoșani și Muzeul de Arheologie Săveni.

Tot acum se reușește repertorierea unui număr important de așezări cucuteniene din Câmpia Jijiei Superioare și a Bașeului, descoperite și publicate, alături de unele cunoscute deja, în lucrarea **Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea**, apărută sub egida Institutului de Istorie și Arheologie din Iași²³. Lucrarea reprezintă un pas înainte în încercările de a se crea un adevărat repertoriu arheologic al zonei Moldovei.

¹⁸ I. Nestor *et alii*, *Activitatea șantierului de săpături arheologice Iași-Botoșani-Dorohoi*, în *SCIV*, I, 1, 1950, p. 27-32; *Idem*, *Săpăturile de pe șantierul Valea Jijiei*, în *SCIV*, II, 1, 1951, p. 51-77; *Idem*, *Șantierul Valea Jijiei*, în *SCIV*, III, 1952, p. 19-111.

¹⁹ M. Diaconescu, *Piese din vechea colecție a Muzeului Județean Botoșani, de la Corlăteni, jud. Botoșani*, în *Forum Cultural*, XI, 1, Botoșani, 2011, p. 10-15; *Eadem*, *Piese din vechea colecție a Muzeului Județean Botoșani, de la Corlăteni, jud. Botoșani*, în *Forum Cultural*, XI, 2, Botoșani, 2011, p. 7-10.

²⁰ M. Petrescu-Dîmbovița *et alii*, *Șantierul Trușești*, în *SCIV*, 4, 1-2, 1953, p. 7-44; M. Petrescu-Dîmbovița, M. Florescu, A.C. Florescu, *op. cit.*

²¹ A. Crîșmaru, *Drăgușeni. Contribuții la o monografie arheologică*, Botoșani, 1977.

²² *Ibidem*, p. 92-113.

²³ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, E. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1970.

În perioada 1973-1976, s-au efectuat cercetări sistematice de suprafață pe tot teritoriul județului Botoșani de către colective mixte, ale cercetătorilor de la Botoșani, Iași și București, finalizate cu binecunoscutul **Repertoriu Arheologic al județului Botoșani**²⁴, lucrare de pionierat, prima de acest gen în România, căreia i s-a decernat Premiul „V. Pârvan” al Academiei Române. Meritul unei astfel de lucrări pentru problema studiată aici este, în primul rând, cel de a fi grupat toate datele referitoare la așezările culturii Cucuteni depistate până în acel moment în județul Botoșani, date ce au permis înțelegerea mai bună a dinamicii locuirii din această zonă.

O altă etapă în cercetarea arheologică a Câmpiei Jijiei Superioare și a Bașeului a fost determinată de construirea nodului hidrotehnic Stâncă - Costești, în anii '70, când au fost efectuate o serie de săpături sistematice în importante stațiuni paleolitice și neo-eneolitice, printre care pot fi amintite acelea de la **Crasnaleuca** și **Cotu Miculiinți**²⁵, **Mitoc-Pârâul lui Istrate**²⁶, **Mitoc-Valea lui Stan**²⁷, **Stâncă-Ștefănești**²⁸ etc.

Tot în zona Prutului, în perimetrul Ștefăneștilor, pe locul **Stârcea-La Bulboană** a mai fost descoperită și cercetată o stațiune de tip Cucuteni B₂, unde, în anii **1974** și **1975**, A. Nițu și P. Șadurschi au efectuat săpături de salvare, descoperind mai multe locuințe și gropi menajere cu multă ceramică, plastică zoomorfă și oase de animale domestice și sălbatice²⁹.

O altă binecunoscută așezare, aflată la limita dintre Câmpia Jijiei Superioare și a Bașeului și Podișul Sucevei, este cea descoperită încă în 1952 în turbăria de la **Lozna**. Aici, în anul 1978, cu ocazia săpării unui al doilea canal de drenare, au fost descoperite primele vestigii aparținând culturii Cucuteni. Pe durata mai multor campanii ce s-au desfășurat până în 1980 inclusiv, au fost descoperite și parțial cercetate douăsprezece locuințe, cu un inventar nu prea bogat, aparținând fazei Cucuteni A-B³⁰. Din păcate, materialul arheologic

²⁴ Al. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, vol. I-II, București, 1976.

²⁵ M. Brudiu, *Cercetări arheologice de teren la Crasnaleuca și Cotu Miculiinți*, în *Hierasus*, II, (1979), 1980, p. 85-96; Idem, *O străveche inovație tehnică – foalele – descoperită la Crasnaleuca, com. Coșușca, județul Botoșani*, în *Hierasus*, VI, 1986, p. 7-14.

²⁶ V. Chirica, *Cercetări arheologice de teren în județul Botoșani*, Carpica, IV, 1971, p. 299-314; Idem, *Gisements paléolithiques de Mitoc. Le Paléolithique supérieur de Roumanie à la lumière des découvertes de Mitoc*, BAI, XI, 2001, Iași.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ A. Nițu, P. Șadurschi, *Săpăturile de salvare de la „Stâncă Doamnei” (sat Stâncă-Ștefănești, județul Botoșani)*, în *Hierasus*, IX, 1979, p. 181-193.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ P. Șadurschi, *Așezarea eneolitică din turbăria de la Lozna (jud. Botoșani)*, *Materiale*, XV, 1983, p. 86-92.

rezultat din această cercetare este puternic corodat, neputând fi valorificat din punct de vedere al interpretării stilurilor picturale utilizate.

Mai recent, în perioada 1993-2000, pe parcursul a patru campanii arheologice, s-au întreprins, de către Maria Diaconescu, săpături arheologice în punctul **Sărături** de la **Liveni** (comuna Manoleasa), unde a fost descoperită o aşezare de fază Cucuteni B³¹.

Sfârşitul de secol XX şi începutul celui de-al XXI-lea se află sub auspiciile unor condiţii economice dificile, fapt ce şi-a spus cuvântul şi în arheologia românească, unde s-au efectuat preponderent săpături arheologice de salvare. Aceste circumstanţe i-au făcut pe mulţi arheologi să se reorienteze către cercetările de suprafaţă, care nu presupuneau cheltuieli excesive.

În această conjunctură, investigaţiile de salvare de la **Vorniceni-Pod Ibăneasa** reprezintă o excepţie de la regulă, fiind una dintre puţinele săpături de anvergură derulate pe o perioadă atât de îndelungată (2001-2010). Demararea săpăturilor a fost posibilă ca urmare a amenajărilor hidrotehnice pentru regularizarea cursului apelor Ibăneasa şi Jijia, lucrări ce puneau aşezarea în pericol. Cercetările arheologice din acest punct au fost deosebit de importante, întrucât această aşezare aduce date noi privitoare la unele aspecte regionale în cadrul culturii Cucuteni şi a modului în care s-a făcut trecerea de la faza A la faza A-B a culturii, fază din care aşezarea de la Vorniceni face parte. Din colectivul de cercetare a acestei staţiuni au făcut parte, de-a lungul timpului, P. Şadurschi, M. Diaconescu, E. Setnic, A. Melniciuc, D. Ciucălău³². Materialul osteologic rezultat a beneficiat de studiul arheozoologic realizat de prof. dr. Sergiu Haimovici (de la Universitatea „Al.I. Cuza” Iaşi), în colaborare cu Aurelia Ungureanu (de la Liceul Electrocontact, Botoşani)³³. Cu toate eforturile de durată, nu s-a reuşit decât cercetarea a aproape jumătate din suprafaţa aşezării, din care a rezultat un material arheologic de excepţie, ce a adus date noi cu privire la aspectele vieţii materiale şi spirituale a comunităţilor cucuteniene din faza A-B din Câmpia Jijiei Superioare şi a Başoului.

³¹ Informaţii M. Diaconescu, în curs de publicare.

³² P. Şadurschi *et alii*, *Vorniceni, jud. Botoşani. Punct: Pod Ibăneasa*, în *CCAR. Campania 2001*, Bucureşti, 2002, p. 336-337; M. Diaconescu, *Vorniceni, jud. Botoşani. Punct: Pod Ibăneasa*, în *CCAR. Campania 2002*, Bucureşti, 2003, p. 342-343; Eadem, *Vorniceni, jud. Botoşani. Punct: Pod Ibăneasa*, în *CCAR. Campania 2003*, Bucureşti, 2004, p. 372-374; Eadem, *Vorniceni, jud. Botoşani. Punct: Pod Ibăneasa*, în *CCAR. Campania 2007*, Bucureşti, 2008, p. 330-331; Eadem, *Vorniceni, jud. Botoşani. Punct: Pod Ibăneasa*, în *CCAR. Campania 2008, Valahica, XXI-XXII* (2008-2009), Târgovişte, 2009, p. 359-360; Eadem, *Vorniceni, jud. Botoşani. Punct: Pod Ibăneasa*, în *CCAR. Campania 2010*, Bucureşti, 2011, p. 244-245.

³³ A. Ungureanu, *Studiul materialului arheozoologic provenit din aşezarea eneolitică de la Vorniceni-Pod Ibăneasa*, în *CCAR. Campania 2001*, Bucureşti, 2001, p. 337; *Arheozoologia actualului judeţ Botoşani* (teză de doctorat), Univ. „Al.I. Cuza”, Iaşi, 2010.

Ultima așezare de fază Cucuteni A-B investigată în această zonă este cea de la **Ripiceni-Holm**, semnalată și cercetată perieghetic și de prof. Gh. Stanciu. În anul 2010 a avut loc un prim sondaj arheologic ce a investigat o locuință a acestei mari stațiuni, amenințată de revărsările anuale ale apelor lacului de acumulare de la Stânca-Costești. Acțiunea a avut la bază un proiect mai vast, intitulat „*Evoluția habitatului uman pre- și protoistoric în Depresiunea Prutului mijlociu*”, derulat ca urmare a parteneriatului încheiat între Facultatea de Istorie și Geografie a Universității „Ștefan cel Mare” Suceava și Muzeul Județean Botoșani. Colectivul științific al acestui șantier a fost format din: conf. univ. dr. Dumitru Boghian (Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava) și dr. Aurel Melniciuc (Muzeul Județean Botoșani), ajutați fiind de un grup de studenți de la Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava³⁴.

Materialele rezultate în urma investigațiilor, chiar dacă cercetările au avut un caracter preliminar, confirmă faptul că așezarea de la **Ripiceni-Holm** prezintă un real interes și poate aduce completări importante referitoare la specificul locuirii comunităților din faza Cucuteni A-B în Depresiunea Prutului mijlociu. Profilul stratigrafic rezultat din săpătură, materialul ceramic descoperit, în care predomină stilurile α – β , ce coexistă cu elemente de influență A4 (canelură asociată cu tricromie), dar și cu stiluri mai noi (γ și δ), permit încadrarea stațiunii Ripiceni-Holm în prima etapă de evoluție a fazei Cucuteni A-B, etapa A-B₁, probabil sincronă cu așezarea de la Vorniceni³⁵.

Cercetările în acest sit au continuat și pe parcursul anilor 2011-2012, având aceeași componență a colectivului științific, materialele rezultate au fost parțial publicate, fiind în curs de prelucrare³⁶.

Toate aceste cercetări au fost completate ulterior de o serie de studii, monografii și articole de specialitate ce au contribuit la o cunoaștere mai bună a culturii Cucuteni din Câmpia Jijiei Superioare și a Bașeului și a caracteristicilor perioadei sale de mijloc, faza Cucuteni A-B, ca parte componentă bine conturată și, poate, cel mai bine reprezentată și cercetată din întreg teritoriul de la vest de Prut populat de această civilizație.

³⁴ A. Melniciuc, D. Boghian, *Locul stațiunii Ripiceni-La Telescu (Holm) în contextul fazei Cucuteni A-B*, în *Forum Cultural*, X, 4, Botoșani, 2010, p. 6-9.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ A. Melniciuc, D. Boghian, în *CCAR. Campania 2011*, București 2012, p. 268-269.

**THE HISTORY OF THE RESEARCH REGARDING
THE CUCUTENI CULTURE (STAGE A-B)
ON THE PLAIN OF THE UPPER JIJIA AND BAŞEU RIVERS**

Keywords: *Cucuteni, Botoşani County, historiography, archaeological research*

The article presented here regards the history of the Cucuteni culture research (stage A-B) from the field of Upper Jijia and Başeu. The data are chronologically presented, from the first researches (made by the prehistorians and the Romanian historians) to the latest archaeological diggings (made by the archaeologists from Botoşani History Museum). The article briefly outlines the main result of the archaeological researches from this area.

UN LOT DE PINTADERE DESCOPERITE LA PODURI-DEALUL GHINDARU (JUD. BACĂU)

---

de Dorin Nicola

Cuvinte cheie: pintadere, eneolitic, Cucuteni, Poduri-Dealul Ghindaru

De-a lungul investigațiilor în *tell*-ul de la Poduri-Dealul Ghindaru¹ a fost săpată o suprafață care depășește 1500 m², fiind cercetate, parțial sau integral, peste 100 de construcții, numeroase gropi (dintre care unele cu depuneri rituale), prin intermediul cărora s-au obținut informații importante cu privire la modul de viață al comunităților neo-eneolitice de aici, planimetria așezării în ansamblul ei, tipurile de locuințe, amenajările defensive, activitățile cotidiene, relațiile de schimb, plantele cultivate și flora spontană, speciile de animale domestice crescute de locuitorii din așezările *tell*-ului, precum și despre animalele sălbatice vâdate de către aceștia, identificându-se totodată și unele aspecte ale tipului antropologic al locuitorilor.

Cu ocazia săpăturilor arheologice din acest sit, o mare cantitate de artefacte din piatră, os, ceramică și metal au intrat, în parte, în patrimoniul Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra Neamț, unde au făcut deja obiectul unor numeroase lucrări științifice², analize de laborator, expoziții permanente sau temporare, colocvii și sesiuni științifice interne sau internaționale, fiind astfel păstrate, restaurate, conservate, cercetate și valorificate din punctul de

---

¹ Stațiunea, descoperită în anul 1978, a fost investigată prin săpături arheologice sistematice din 1979 și până în prezent. Vezi pe larg D. Monah *et alii*, *Poduri-Dealul Ghindaru. O Troie în Subcarpații Moldovei*, BMA, XIII, Piatra Neamț, 2003; Gh. Dumitroaia *et alii*, *Primul Muzeu Cucuteni din România*, BMA, XV, Piatra Neamț, 2005; Gh. Dumitroaia *et alii*, *Poduri-Dealul Ghindaru. Cercetările arheologice din caseta C. 2005-2009*, BMA, XXII, Piatra Neamț, 2009.

² Referințe bibliografice asupra *tell*-ului, investigațiilor din hinterlandul acestuia, comunicărilor științifice, colocviilor și simpozioanelor dedicate lui, precum și titlurile celor mai importante sinteze în care sunt reflectate materiale și informații despre *tell*, vezi la D. Monah *et alii*, *op. cit.*, p. 82-86.

vedere științific în folosul tuturor celor interesați de arheologie și de această stațiune preistorică de excepție.

În rândul acestor materiale, în colecția Muzeului de Istorie și Arheologie din Piatra Neamț se înscriu și cele care fac parte din categoria pintaderelor, pe care le prezentăm în rândurile de mai jos³:

1. Pintaderă, nr. inv. 11.100 (fig. 1/1)

- Campania 1981; S. III, retaluzare profil est;
- D max. 62 mm; H max. 28 mm.

Piesa este întreagă, are discul plat, de formă rotundă și apucătoarea tronconică, cu extremitatea rotunjită. Discul, ale cărui margini sunt ușor ridicate (astfel că aplicarea sa pe o suprafață dură nu creează o amprentă completă), este decorat cu o spirală simplă concentrică (cu trei spire), realizată dintr-o canelură fină, amplă. A fost confecționată din pastă fină, omogenă, acoperită cu o angobă ce păstrează lustrul din vechime și este arsă uniform, având culoarea neagră.

Bibliografie: D. Monah *et alii*, *Poduri-Dealul Ghindaru. O Troie în Subcarpații Moldovei*, p. 118, 197, nr. 222; Gh. Dumitroaia *et alii*, *Primul Muzeu Cucuteni din România*, p. 161, nr. 189.

2. Pintaderă, nr. inv. 10.868 (fig. 1/2)

- Campania 1982; S. III, 6, -2,10 m, L. 16B;
- D max. 67 mm; H max. 37 mm.

Piesa, care a fost spartă din vechime în trei fragmente, este întregită. Discul este plat, de formă rotundă; apucătoarea, rectangulară, cu colțurile rotunjite, este perforată transversal. Discul este decorat cu o spirală dublă concentrică (cu cinci spire), realizată printr-o canelură fină, îngustă. Modelată îngrijit (discul cu mai mare atenție decât restul piesei), din pastă fină, omogenă, pintadera a fost acoperită cu o angobă. Piesa prezintă urme de ardere secundară, culoarea sa devenind cenușie-negricioasă.

Bibliografie: D. Monah *et alii*, *Poduri-Dealul Ghindaru. O Troie ...*, p. 197, nr. 219.

³ Un număr de opt piese din acest lot au fost publicate anterior în lucrările: D. Monah *et alii*, *Săpăturile arheologice din tell-ul cucutenian Dealul Ghindaru, com. Poduri, jud. Bacău*, în *CA*, V, 1982, Pl. IV/5, Pl. V/1, 5; J. Makkay, *Early stamp seals in South-East Europe*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984, p. 71 (nr. 309-311); D. Monah *et alii*, *Poduri-Dealul Ghindaru. O Troie ...*, p. 197-198, nr. 219, 220, 221, 222, 223, 224; J. Makkay, *Supplement to the Early stamp seals in South-East Europe*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005, p. 31-32, nr. 89-96, Pl. 23.

3. Pintaderă, nr. inv. 13.993 (fig. 1/3)

- Campania 1982;

- D max. 50 mm; H max. 23 mm.

Piesa, fragmentară – atât discul, cât și apucătoarea (probabil conică) – a fost restaurată. Discul este plat, de formă ovală, decorat cu o spirală simplă, concentrică (cu cinci spire) realizată printr-o canelură fină, îngustă. A fost confectionată din pastă fină, arsă neuniform, de culoare cărămizie. Suprafața discului a fost realizată mai îngrijit decât restul piesei.

Bibliografie: D. Monah *et alii*, *Poduri-Dealul Ghindaru. O Troie ...*, p. 198, nr. 223.

4. Pintaderă, nr. inv. 16.998 (fig. 1/4)

- Campania 1990; Cas. A, F17, -1,70 m;

- D max. 47 mm; H max. 32 mm.

Păstrată întreagă, această pintaderă are discul rotund și apucătoarea conică. Discul, care nu este perfect plat, având marginea mai ridicată pe circa o treime din rază, a fost decorat prin canelare cu o spirală simplă concentrică, largă, cu un relief puțin pronunțat. Reprezentarea spiralei este descentrată față de suprafața discului. Confectionată dintr-o pastă omogenă, arsă neuniform, de culoare gălbui-roșiatică, piesa a fost acoperită cu o angobă fină, lucioasă, în cea mai mare parte pierdută.

Bibliografie: D. Monah *et alii*, *Poduri-Dealul Ghindaru. O Troie ...*, p. 198, nr. 224.

5. Pintaderă, nr. inv. 24.548 (fig. 2/1)

- Campania 1990; Cas. A, J14, -1,80 m;

- D max. 47 mm, D min. 43 mm; H max. 31 mm.

Piesa, bine păstrată, are discul oval, convex, iar apucătoarea este de formă tronconică, cu extremitatea ușor rotunjită și cu două alveolări laterale pentru o mai bună prindere. Discul, care este ușor ciobit din vechime, este decorat cu o canelură fină, amplă, sub forma unei spirale simple, concentrice. Suprafața acestuia, mai îngrijit lucrată decât restul corpului piesei, a fost acoperită cu o angobă brună, lucioasă, păstrată parțial. Pintadera a fost confectionată din pastă fină, omogenă, arsă uniform, având culoarea neagră.

Bibliografie: inedită.

6. Pintaderă, nr. inv. 28.000 (fig. 2/2)
 - Campania 1990; Cas. A, I9, -1,60 m;
 - D max. 50 mm; H max. 28 mm;

Piesa este bine păstrată, având discul de formă ovală, plată și apucătoarea – al cărei vârf lipsește din vechime – de formă conică. Discul este decorat prin aplicarea unei nervuri sub forma unei spirale duble, concentrice (cu două spire). Modelată din pastă fină, omogenă, piesa a fost lucrată îngrijit, fiind bine arsă, având culoarea brun-cenușie. Probabil și datorită tehnicii utilizate, decorul nu prezintă aceeași finețe de execuție ca la celelalte piese din lot.

Bibliografie: inedită.

7. Pintaderă, nr. inv. 18.040 (fig. 2/3)
 - Campania 1995; Cas. A, I13, -2,20 m;
 - D max. 70 mm; H max. 50 mm;

Încadrată categoriei pintaderelor doar datorită forme, fiind lipsită de decorul în relief caracteristic, această piesă are discul de formă rotundă, ușor concavă, și apucătoarea dreptunghiulară, perforată transversal și cu extremitatea rotunjită. Suprafața discului (a cărei margine este ușor ciobită), netedă, păstrează urme de pictură roșie. Modelată îngrijit, dintr-o pastă fină, omogenă, bine arsă, de culoare gălbui-roșatică. Suprafața discului prezintă mai multe fisuri, datorate probabil arderii.

Bibliografie: inedită.

8. Pintaderă, nr. inv. 25.352 (fig. 2/4)
 - Campania 1995; Cas. A, A10, -1,90 m;
 - D max. 55 mm; H max. 38 mm;

Piesa, restaurată, se păstrează fragmentar, având ruptă din vechime circa o treime din suprafața discului (care este de formă rotundă, plată). Apucătoarea este înaltă, perforată transversal, cu extremitatea rectangulară. Decorul discului a fost realizat destul de neglijent, prin canelare, reprezentând o spirală simplă concentrică (cu patru spire). Modelată din pastă fină, omogenă, de culoare cafeniu-gălbui, piesa prezintă, atât pe disc, cât și pe apucătoare, pete roșietice și brune datorate arderii.

Bibliografie: inedită.

9. Pintaderă, nr. inv. 25.353 (fig. 3/1)
- Campania 1995; Cas. A, J13, -1,90 m;
- D max. 47 mm; H max. 30 mm;

Păstrată parțial (apucătoarea, lipsă din vechime, a fost restaurată), această pintaderă este modelată îngrijit, dintr-o pastă omogenă, fină, de culoare brun-cafenie, cu pete. Discul, relativ plat, este decorat cu o spirală concentrică simplă (cu șase spire), realizată prin incizie. Centrul este marcat printr-o pastilă de lut, ce are în mijloc o impresiune punctiformă. Marginea discului este împodobită cu mici creștături verticale. Modelarea și decorarea piesei s-au realizat îngrijit.

Bibliografie: inedită.

10. Pintaderă, nr. inv. 25.262 (fig. 3/2)
- Campania 1996; Cas. A, J10, -2,50 m;
- D max. 52 mm; H max. 21 mm;

Piesa, întreagă, este compusă dintr-un disc plat, de formă rotundă și o apucătoare având aspectul unei tortițe tubulare perforate transversal. Decorul în spirală simplă, concentrică (cu cinci spire) care împodobește discul a fost realizat relativ îngrijit, prin incizie. Probabil că întreaga piesă, care este modelată dintr-o pastă omogenă, de culoare gri-verzuie, a fost acoperită cu o angobă ceva mai negricioasă, fină, din care se mai păstrează vagi urme pe suprafața excizată.

Bibliografie: inedită.

11. Pintaderă, nr. inv. 25.093 (fig. 3/3)
- Campania 2005; Cas. C, A9, -1,04 m;
- D max. 55 mm; H max. 30 mm;

Păstrată aproape întreagă (ciobită ușor), restaurată, această pintaderă are discul de formă rotundă și o apucătoare relativ conică, subțiată prin presare spre vârf, pentru o mai bună prindere. Decorul, reprezentând o spirală simplă, concentrică, este realizat îngrijit, printr-o canelură îngustă și adâncă. A fost confecționată din pastă semifină, arsă oxidant, de culoare roșie-cărmăzie.

Bibliografie: Gh. Dumitroaia *et alii*, *Poduri-Dealul Ghindaru. Cercetările arheologice din caseta C - 2005-2009*, p. 117, nr. 295.

12. Pintaderă, nr. inv. 25.623 (fig. 3/4)

- Campania 2006; Cas. C, E12, -1,53 m, L. 1;

- D max. 55 mm; H max. 25 mm;

Păstrată fragmentar, piesa are discul ciobit în două locuri și apucătoarea ruptă din vechime la nivelul perforație transversale (aproape de bază). Discul, rotund și plat, este decorat cu linii incizate dispuse în patru câmpuri, orientate în unghi de 90° unul față de celălalt (câte trei incizii paralele în trei dintre câmpuri și patru în cel din urmă). A fost confecționată din pastă fină, arsă oxidant, de culoare gălbui-roșiatică.

Bibliografie: Gh. Dumitroaia *et alii*, *Poduri-Dealul Ghindaru. Cercetările arheologice ...*, p. 117, nr. 296.

13. Pintaderă, nr. inv. 25.622 (fig. 4/1)

- Campania 2007; Cas. C, D15, -3,75/3,90 m;

- D max. 25 mm; H max. 10 mm;

Piesa, de formă conică, are discul întreg și apucătoarea ruptă din vechime. Discul, care este rotund și plat, este decorat îngrijit cu o spirală concentrică simplă (cu două spire), realizată prin excizie. Modelată atent, dintr-o pastă omogenă, fină, de culoare neagră. Suprafața discului este aspră, angoba din această zonă a piesei fiind complet îndepărtată.

Bibliografie: Gh. Dumitroaia *et alii*, *Poduri-Dealul Ghindaru. Cercetările arheologice ...*, p. 116, nr. 292.

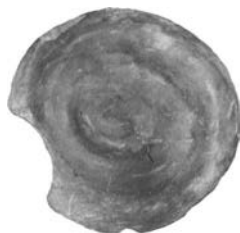
14. Pintaderă, nr. inv. 25.624 (fig. 4/2)

- Campania 2007; Cas. C, H14, -3,15/3,35 m;

- D max. 60 mm; H max. 35 mm;

Având discul de formă ovală (ciobit ușor) și apucătoarea conică (cu vârful rupt din vechime), această pintaderă este bine păstrată. Discul este decorat cu o spirală concentrică simplă (cu trei spire), realizată dintr-o canelură largă. Suprafața acestuia, plată, este ușor denivelată și la aplicare nu lasă o amprentă completă. Se observă o tratare mai îngrijită a părții active (netezită, decorată cu atenție, acoperită cu o angobă fină) în raport cu restul piesei. Modelată din pastă fină, omogenă, piesa are culoare cenușie, cu nuanțe gălbui sau mai închise, spre negru.

Bibliografie: Gh. Dumitroaia *et alii*, *Poduri-Dealul Ghindaru. Cercetările arheologice ...*, p. 117, nr. 297.

15. Pintaderă, nr. inv. 24.585 (fig. 4/4)

- Campania 2009; Cas. C, G7, -2,05 m;

- D max. 50 mm; H max. 35 mm;

Lucrată din pastă fină, omogenă, piesa este bine păstrată. Discul, plat și rotund, este ușor ciobit, iar apucătoarea, de asemenea ciobită, este masivă, rectangulară.

Decorul, o spirală concentrică simplă (cu trei spire) este realizat printr-o canelură fină. Discul este acoperit cu o angobă fină, lucioasă și are culoarea cenușie, cu pete cafenii și negre. Apucătoarea, mai neglijent modelată, este de culoare cafeniu-albicioasă, cu pete cărămizii și cenușii.

Bibliografie: Gh. Dumitroaia *et alii*, *Poduri-Dealul Ghindaru. Cercetările arheologice ...*, p. 117, nr. 294 (numărul de inventar cu care apare în catalog, 25.510, este tipărit greșit).

16. Pintaderă, nr. inv. 24.595 (fig. 4/5)

- Campania 2009; Cas. C, C7, -1,80 m, L. 9 (podea);

- D max. 70 mm; H max. 50 mm;

Piesa este întreagă, având discul convex, de formă rotundă. Apucătoarea este tronconică, cu capetele rotunjite, perforată transversal în apropierea bazei. Decorul constă într-o spirală concentrică simplă (cu trei spire), realizată printr-o excizie. Tehnica de execuție este destul de neglijentă. Pintadera a fost confecționată din pastă fină, omogenă, de culoare gălbui-roșiatică. Mai mult de o treime din corpul piesei este de culoare brun închis, fie ca urmare a arderi incomplete, fie în urma arderii secundare.

Bibliografie: Gh. Dumitroaia *et alii*, *Poduri-Dealul Ghindaru. Cercetările arheologice ...*, p. 118, nr. 298.

17. Pintaderă, nr. inv. 24.596 (fig. 4/3)

- Campania 2009; Cas. C, D8, -2,01 m, L 9 (podea);

- D max. 40 mm; H max. 25 mm;

Piesa este bine păstrată, având discul plat, de formă rotundă, iar apucătoarea conică (cu vârful rupt din vechime). Decorul, în spirală concentrică simplă (cu două spire) este realizat printr-o canelură ușor adâncită. Modelată dintr-o pastă fină, omogenă, de culoare cafenie cu pete negre, pintadera a fost acoperită cu o angobă care pe alocuri a fost îndepărtată (în special pe muchiile canelurii).

Bibliografie: Gh. Dumitroaia *et alii*, *Poduri-Dealul Ghindaru. Cercetările arheologice ...*, p. 117, nr. 293 (numărul de inventar cu care apare în catalog, 25.509, este tipărit greșit).

În afara pieselor descrise mai sus, din aceeași categorie mai fac parte patru alte pintadere, descoperite tot la Poduri și aflate în patrimoniul altor instituții. Fără a insista asupra acestora, și pentru a întregi catalogul de mai sus, le amintim aici sub forma în care au fost publicate inițial.

Pintaderă

- Campania 1980; S. II-III;
- D max. 35 mm; H max. 20 mm;

Piesa, întreagă, are discul rotund și o apucătoare dreptunghiulară, rotunjită spre vârf. Decorul constă într-o spirală concentrică simplă (cu cinci spire), incizată.

Bibliografie: D. Monah, *et alii*, *Săpăturile arheologice din tell-ul cucutenian Dealul Ghindaru, com. Poduri, jud. Bacău*, în CA, V, 1982, p. 9-22, fig. 5 pl. IV.

Pintaderă

- Campania 1980; S. II-III;
- D max. 24 mm; H max. 28 mm;

Piesa este fragmentară, cu discul rotund și o apucătoare romboidală, ușor subțiată spre mijloc. Decorul, realizat printr-o incizie ușor adâncită, constă în romburi care se întretaie.

Bibliografie: D. Monah, *et alii*, *Săpăturile arheologice ...*, p. 9-22, fig. 1 pl. V.

Pintaderă

- D max. 64 mm; H max. 38 mm;

Piesa este întreagă, cu discul rotund și o apucătoare dreptunghiulară perforată transversal. Decorul, o spirală concentrică simplă (cu șapte spire), este realizat printr-o canelură fină. A fost modelată din pastă fină, de calitate bună. A fost acoperită cu o angobă fină, de culoare roșiatică.

Bibliografie: D. Monah *et alii*, *Poduri-Dealul Ghindaru. O Troie ...*, p. 197, nr. 220.

Pintaderă

- D max. 68 mm; H max. 33 mm;

Piesa este întreagă, având discul de formă rotundă și o apucătoare relativ triunghiulară, cu marginea superioară arcuită. Decorul, în spirală (cu șase spire), este realizat printr-o canelură fină. A fost confecționată din pastă de calitate bună și este arsă uniform, având culoare gălbuie. Piesa prezintă urme de ardere secundară, în urma căreia culoarea sa a devenit cenușie.

Bibliografie: D. Monah *et alii*, *Poduri-Dealul Ghindaru. O Troie ...*, p. 197, nr. 221.

* * *

Privind în ansamblu lotul de pintadere prezentat, am încercat să individualizăm trăsăturile caracteristice ale acestora, ținând cont de calitatea și modul de ardere al pastei din care au fost confecționate, forma și decorul pieselor, precum și de tipologia specifică pentru categoria în care se încadrează.

Pornind de la aceste observații am trecut în revistă și interpretările privind funcționalitatea și maniera de utilizare a acestor obiecte, în paralel cu încadrarea lor chorologică și cronologică.

Pasta. Modelarea. În general, deși se cunosc și unele exemplare (rare) realizate din piatră⁴ se consideră că, cel mai adesea, pintaderele erau confecționate dintr-un lut obișnuit, pe care meșterii artizani îl obțineau din surse locale relativ accesibile, prelucrându-l în paralel cu alte artefacte având la bază utilizarea argilei, precum vasele și figurinele ceramice sau alte obiecte din lut, impresia generală fiind aceea potrivit căreia, aceste creații din lut ars erau realizate de oameni într-un mod intern de producție, relativ nespecializat, utilizând resurse preexistente aflate la îndemână, investind foarte puțin în materii prime, timp de prelucrare și meșteșuguri⁵.

Cu siguranță, pentru comunitățile eneolitice de pe *tell*-ul de la Poduri (și nu numai) confecționarea pintaderelor nu constituie un meșteșug separat de cel al olăriei. Mărturie în acest sens stă lipsa până în acest moment în situl menționat a unor pintadere care să fi fost lucrate dintr-un alt material decât lutul, precum și calitatea bună a produselor realizate.

Prepararea pastei fine și dense, utilizarea unor tehnici precum excizia, canelarea și a unor elemente decorative specifice (în cazul de față, cel mai adesea, spirala) inventate sau adoptate în timpul culturii Precucuteni, au fost duse la perfecțiune de către olarii cucutenieni. Așa cum s-a subliniat și anterior, din punct de vedere tehnologic, ceramica cucuteniană este fără reproș⁶. De la pregătirea pastei până la arderea obiectelor meșteșugarii eneolitici dau dovadă de măiestrie.

Pasta din care au fost confecționate piesele din lotul prezentat în rândurile de mai sus este, aproape fără excepție fină, omogenă. Modelarea este una

⁴ Vezi în acest sens, pentru descoperirile din Grecia, A. Prijatelj, *Digging the neolithic stamp-seals of the South-East Europe from archaeological deposits, texts and mental constructs*, în *DocPraehist*, XXXIV, 2007, p. 240 și nota 8.

⁵ Cf. R. Skeates, *Embodiment and visual reproduction in the Neolithic: the case of stamped symbols*, în *DocPraehist*, XXXV, 2008, p. 180.

⁶ Cf. D. Monah, *Religie și artă în cultura Cucuteni*, în Gh. Dumitroaia et alii, *Primul muzeu ...*, p. 166.

îngrijită, dar de cele mai multe ori o atenție specială a fost acordată doar suprafeței decorate a discului, corpul pieselor fiind doar sumar netezit. De asemenea, la cele mai multe dintre piesele prezentate decorul este realizat cu atenție, iar suprafața decorată este acoperită cu o angobă fină.

În funcție de tipul de ardere, culoarea finală a pintaderelor de la Poduri-Dealul Ghindaru variază, de la cenușie-negricioasă, neagră, brun-cenușie, brun-roșcată, brună, roșu-cărămizie, cărămizie, la gălbui-roșiatică.

Pentru obținerea unei asemenea game de culori ca urmare a arderii primare, probabil că piesele au putut fi arse atât pe vetre simple sau în cuptoare, cât și pe ruguri, cel mai probabil împreună cu alte artefacte, controlarea mai mult sau mai puțin deliberată a arderii oxidante sau reducătoare ducând la culoarea finală a piesei, mată (închisă la culoare-neagră) sau pământie (nuanțe de la maroniu spre roșu-gălbui)⁷.

Tipologia⁸. În ceea ce privește forma, lotul prezentat de noi, destul de unitar (fig. 5/2), cuprinde două dintre categoriile definite pentru acest tip de piese⁹. Majoritare sunt pintaderile cu apucătoarea modelată tronconic sau cilindric prevăzută cu o perforație transversală circulară, în timp ce partea activă este de formă circulară sau ușor ovală, de grosime diferită. O variantă a tipului, reprezentată printr-o singură piesă, are apucătoarea înlocuită de o mică tortiță tubulară, perforată transversal, în timp ce la o altă piesă apucătoarea prezintă, în locul perforației, două alveolări.

A doua categorie este compusă din piesele a căror apucătoare este conică sau quasi-conică, neperforată.

În ceea ce privește discul, acesta este aproape întotdeauna plat.

Decorul (fig. 5/1). De cele mai multe ori motivele decorative de pe obiecte sunt interpretate ca fiind rezultatul unei compoziții de semne¹⁰, numeroase studii¹¹ fiind dedicate analizei sistemelor de clasificare referitoare la

⁷ Cf. R. Skeates, *loc cit.*

⁸ O sinteză relativ recentă dedicată acestei probleme este cea realizată de către D.N. Popovici: *Observations about the Pintaderas from the Cucuteni Culture Area in Romania*, în *CA*, XIII, 2006, p. 173-187. Vezi și J. Makkay, *Early stamp seals ...*

⁹ În stabilirea tipologiei sunt avute în vedere cele două părți componente ale pieselor, respectiv mânerul sau apucătoarea și partea activă – prevăzută în cele mai multe cazuri cu un decor realizat prin canelură, incizie sau excizie.

¹⁰ Cf. V. Nikolov, *Календарна интерпретация на култовата сцена от Овчарово*, în *III*, 18, 1991, 97-102; A. Raduncheva *Къснонеолитното общество в българските земи*, în *РП*, 32, Sofia, 2003, p. 284; D. Chernakov, *Календарно изображение върху керамичен олтар от Русенската селищна могила*, în *Юбилеен сборник в чест на проф. Йордан Йорданов*, Veliko Tırnovo, 2003, p. 217-219; apud D. Chernakov, *Eneolithic ceramic tablets (altars) from Bulgaria*, în *Pontica*, 41, p. 69.

¹¹ Vezi M. Gimbutas, *The Civilisation of the Goddess*, San Francisco, 1991; G. Lazarovici, Fl. Drașovean, Z. Maxim, *The Eagle - the Bird of death, regeneration resurrection and messenger*

semantica și semnificația unor astfel de semne, aplicate în mod repetat și conștient asupra unor obiecte preistorice.

Referitor la sistemul de semne apărut în neoliticul timpuriu, identificat pe ornamentele incizate ale ceramicii sau în mod independent pe pintadere și pe capacele sau fundurile vaselor – pintaderele reprezentând principalul purtător al complexului neolitic de semne¹² –, s-au exprimat diverse ipoteze, în special de către cercetătorii bulgari¹³.

Analiza pintaderelor neo-eneolitice a arătat că elementele decorative și combinațiile acestora sunt extrem de variate (fig. 6), iar în acest context uniformitatea decorativă a lotului prezentat de noi iese în evidență.

Elementul de decor cel mai des întâlnit la piesele ce compun lotul de pintadere de la Poduri-Dealul Ghindaru, este spirala¹⁴ concentrică, simplă (14 exemplare), sau dublă (o singură piesă – fig. 2/2) cu două până la cinci spire, redată fie printr-o canelură fină, fie prin excizie sau incizie.

Cazuri particulare, reprezentate prin câte un exemplar, sunt date fie de utilizarea decorului compus din linii imprimate, dispuse în unghi (fig. 3/4), fie de lipsa oricărui element de decor în relief (fig. 2/3).

Funcționalitate și utilizare. În literatura arheologică s-au exprimat puncte de vedere diverse referitoare la funcționalitatea acestor artefacte. Pintaderele au putut fi folosite și prețuite atât în context cotidian cât și ritual, drept instrumente de aplicare a unor însemne¹⁵ sau ca obiecte de podoabă¹⁶,

---

of Gods. Archaeological and ethnological problems, în *Tibiscum*, 10, 2000, p. 57-68; Gh. Lazarovici, Fl. Drașovean, Z. Maxim, *The eye - symbol, gesture, expression*, în *Tibiscum*, 10, 2000, p. 115-128; J. Makkay, *The Late Neolithic Tordos Group of Signs*, în *Alba Regia*, 10, 1969, p. 9-50; I. Paul, *Mitograma de acum opt milenii*, în *Athenaeum*, 1, 1990, p. 28; N. Vlăsa, *Neoliticul Transilvaniei. Studii, articole, note*, BMNap, 3, Cluj-Napoca, 1976; S. Winn, *The Sings of the Vinča Culture*, 1973.

¹² Vezi H. Todorova, I. Vajsov, *Novokamenjata epoha v Bulgaria*, în *Nauka i izkustvo*, Sofia, 1993, p. 229, fig. 226.

¹³ Vezi nota 9.

¹⁴ Pentru pintaderele decorate cu spirale descoperite în arealele de răspândire ale culturilor Cucuteni și Gumelnița, vezi, mai recent, D.N. Popovici, *op. cit.*, p. 173-174; E. Paveleț, L. Grigoraș, *Catalogul pintaderelor din colecția de arheologie a Muzeului Județean Buzău*, în *Musaio*, XI, Buzău, 2006, p. 38 cu notele 5-20 cu bibliografia indicată; D.L. Buzea, A. Kovacs, *Pintadere descoperite la Păuleni-Ciuc „Dâmbul Cetății”*. *Cultura Cucuteni-Ariuşd*, în *Angustia*, 14, 2010, p. 129, 140; L. Istina, *Pintadere descoperite în situl cucutenian de la Fulgeriş, jud. Bacău*, în *MemAntiq*, XXV-XXIV (2008-2009), 2010, p. 171-179.

¹⁵ Vezi în acest sens experimentele realizate de A. Prijatelj, *op. cit.*, p. 231-256, precum și interpretările lui J. G. Younger, *A Balkan-Aegean-Anatolian Glyptic Koine in the Neolithic and EBA Periods*. online <http://people.ku.edu/~jyounger/articles/1995/>; J. Chapmann, *Fragmentation in Archaeology. People, Places and Broken Objects in the Prehistory of South-Eastern Europe*, Routledge, London, 2000, p. 89-91, 225; E. Montagnari Kokelj, *Evidence of long distance connections at the edge of the Balkans: economic or symbolic value*, în L. Nikolova (ed.), *Early Symbolic Systems for*

fiind purtate ca amulete, cu sensul de a conferi protecție magică și putere asupra unor persoane sau bunuri personale marcate prin intermediul unui ritual, figurând o serie variată de semne familiare specifice culturii respective¹⁷.

Aceste puternice simboluri culturale ar fi putut evidenția, în mod repetat, relații cultural-sociale¹⁸ între numeroase categorii de obiecte și persoane, subordonate varietății contextuale de activități și practici rituale, de-a lungul cărora ele erau înfățișate și folosite public, pe o durată apreciabilă de timp.

Ele ar fi putut fi utilizate cu scopul de a conferi, arăta, întări și a reproduce o gamă semnificativă de concepte culturale sau personale, cu referire la clasificare, identitate, statut, genealogie, producție, posesie-proprietate¹⁹, ordine, autoritate, protecție, fertilitate, potență, calitate, autenticitate, moralitate și valoare.

Actul în sine de a aplica o ștampilă (un însemn, o marcă, un simbol) căpăta astfel aceeași importanță, motivele decorative aplicate artefactelor legându-i pe oameni de obiecte și de proiectele sociale pe care le presupun lucrurile cărora le sunt destinate²⁰.

Utilizarea pintaderelor într-un context cotidian poate fi sugerată și de descoperirea a patru dintre piesele prezentate în rândurile de mai sus în interiorul unor locuințe (între care două exemplare în aceeași locuință).

Folosirea²¹ acestui tip de piese ca mijloc, probabil simbolistic, de intra-relaționare²² în cadrul comunității prin tatuare pe pielea umană sau pictare pe

Communications in South East Europe, BAR International Series 1139, 2003, p. 361-369; Ç. Çilingiroğlu, *The concept of „Neolithic package”: considering its meaning and applicability*, în M. Budja (ed.), *12th Neolithic Studies, DocPraehist*, XXXII, 2005, p. 1-13.

¹⁶ Vezi T. Dzhanfiezova, *Neolithic pintaderas in Bulgaria: typology and comments on their ornamentation*, în L. Nikolova, *op. cit.*, p. 97-108; T. Kuncheva-Russeva, *Ceramic pintaderas from Nova Zagora region (southeast Bulgaria)*, în L. Nikolova, *op. cit.*, p. 109-111.

¹⁷ Cf. R. Skeates, *Neolithic stamps: cultural patterns, processes and potencies*, în *CAJ*, 17, (2), 2007, p. 186; S.M.M. Winn, *Pre-Writing in Souteastern Europe: the Sign Systhem of the Vinča culture cca. 4000 B.C.*, Western Publishers, Calgary 1981.

¹⁸ Cf. H. Todorova, I. Vajsov, *op. cit.*, p. 233, 280, apud M. Merlini, *An Inquiry into Clues of Literacy in Neolithic and Copper Age Southeastern Europe*, în *ATS*, VIII, 2009, p. 99.

¹⁹ Cu referire mai ales la marca/semnătura de meșter olar, pe vasele ceramice vezi F. Kammerzell, *Defining and Describing Non-Textual Marking Systems*, în *Non-textual markings systems, writing and pseudo script from prehistory to present times*, International conference, Berlin, 2007, apud M. Merlini, *op. cit.*, p. 95. Vezi în continuare și A. Onnasoglou, *Seals*, în G.A. Papathanassopoulos (ed.), *Neolithic culture in Greece*, Athens, 1996, p. 163-164.

²⁰ Cf. R. Skeates, *op. cit.*, p. 195; vezi și A. Gell, *Art and Agency: an Anthropological Theory*, Clarendon Press, Oxford, 1998, p. 74; M. O'Hanlon, *Reading the skin: Adornment, Display and Society among the Wahgi*, British Museum Publications, London, 1989; A. Rubin (ed.), *Marks of Civilization: Artistic Transformations of the Human Body*, Museum of Cultural History, University of California, 1988; C. Schuster, E. Carpenter, *Patterns that Connect: Social Symbolism in Ancient and Tribal Art*, New York, 1996.

²¹ Cf. E. Paveleț, L. Grigoraș, *op. cit.*, nota 21. Studii privind pintaderile și complexitatea interpretării funcționalității lor au fost publicate de J. Makkay, *Early stamp seals ...*, p. 7-8; T.

obiecte²³, precum și ca mijloc de colorare și decorare a textilelor²⁴, a fost pusă de unii dintre cercetători în directă corelație cu intenția de a vehicula anumite sisteme de comunicare²⁵, cu accent pe latura identitară²⁶ a unor bunuri sau persoane.

Prin atașare la corpul uman²⁷, mai ales în depuneri funerare cu semnificație simbolică, ar sugera că, probabil, în anumite situații, acestora le era atribuită o anumită valoare, ca instrumente extrem de atent îngrijite, cu semnificație culturală, asociate în mod intim cu corpul unor anumiți indivizi care nu se puteau lipsi de ele, nici măcar prin moarte.

Transmiterea de informații²⁸ era în permanență receptată și dincolo de arealul inițial de urgență, mai ales cu ocazia schimburilor sau importurilor culturale²⁹.

Dzhanfezova, *Ornamentation of the Neolithic Pintaderas in Bulgaria (Typology and Comparison with the Decoration of Other Finds)*, 2002: www.iianthropology.org/sumDzhanfezova.html; Eadem, *The possible functions of the seals. Some considerations*, în Gh. Dumitroaia et alii (eds.), *Cucuteni 120 ans des recherches. Le temps du bilan*, Piatra Neamț, 2005, p. 309-331.

²² Cf. D. W. Bailey, *Chronotypic tension in Bulgarian Prehistory: 6500-3500 B.C.*, în *WA*, 25 (2), 1993, p. 212; Idem, *Balkan Prehistory: Exclusion, incorporation and identity*, Routledge, London, 2000; P. Halstead, *The economy has a normal surplus: economic stability and social change among early farming communities of Thessaly, Greece*, în P. Halstead, P. O'Shea (eds.), *Bad Year Economics, Cultural Responses to Risk and Uncertainty*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, p. 74.

²³ Astfel de ipoteze au fost enunțate încă din prima jumătate a sec. XX – vezi C. Matasă, *Frumușica. Village préhistorique à céramique peinte dans la Moldavie du nord Roumanie*, București, 1946, p. 72-73; Vl. Dumitrescu, *Hăbășești*, 1967, p. 36; Idem, *Arta preistorică în România*, București, p. 484. Mai pe larg despre posibilele funcționalități ale pintaderelor vezi T. Dzhanfezova, *op. cit.*, p. 320-322; G. Naumov, *Imprints of the Neolithic mind – clay stamps from the Republic of Macedonia*, în *DocPraehist*, XXV, 2008, p. 186; vezi și O. Cornaggia-Castiglione, *Origini e distribuzione delle pintaderas preistoriche „euro-asiatiche”*, în *Rivista di Scienze Preistoriche*, 11, 1956, p. 123-153; J. Mellart, *Çatal Hüyük. A Neolithic Town in Anatolia*, London, 1967, p. 220; J. Makkay, *op. cit.*, p. 91; A. Prijatelj, *Digging the Neolithic stamp-seals of SE Europe ...*, p. 242, fig. 6.

²⁴ Vezi în acest sens lucrările deja citate J. Mellart, *loc. cit.*; Makkay, *loc. cit.*, precum și C. Perlès, *The Early Neolithic in Greece. The first farming communities in Europe*, Cambridge, 2001, p. 252; M. Budja (ed.), *Seals, Contracts and Tokens in the Balkans Early Neolithic*, în *10th Neolithic Studies. DocPraehist*, XXX, 2003, p. 119; A. Prijatelj, *op. cit.*, p. 241.

²⁵ În acest sens la G. Naumov, *loc. cit.*, cu trimiteri la M.M.G.P. Akkermans, M. Verheoven, *An Image of Complexity: The Burnt village at Late Neolithic Sabi Abyad, Syria*, în *AJA*, 99, 1995, p. 23.

²⁶ Vezi R. Skeates, *op. cit.*, p. 183.

²⁷ Cf. P. Charvát, *The seals and their functions in the Halaf- and Ubaid-cultures: a case study of materials from Tell Arpachiyah and Nineveh 2-3*, în R.B. Wartke (ed.), *Handwerk und Technologie im Alten Orient: ein Beitrag zur Geschichte der Technik im Altertum*, Mainz, 1994, p. 9-15.

²⁸ Cf. G. Naumov, *op. cit.*, p. 187; C. Perlès, *op. cit.*, p. 289; D. W. Bailey, *op. cit.*, p. 110.

²⁹ Cf. E.T. Talalay, *Deities, Dolls, and Devices, Neolithic Figurines from Franchthi Cave*, în T.W. Jacobsen (ed.), *Excavation in Franchthi Cave, Greece*, Fascicle 9, Indianapolis, 1993, p. 46; M. Budja, *op. cit.*, p. 116.

Cel mai probabil, pe baza unei gândiri asociative, datorită asemănării lor vizuale, nu numai obiectele pot trimite cu gândul la ștampilele-sigilii sau la pintadere, dar și activitățile și ideile la care acestea fac trimitere³⁰.

Pornind de la spirală, simbolul utilizat cel mai frecvent în decorarea pintaderelor³¹, care figurează atât pe vasele, cât mai ales pe plastica antropomorfă cucuteniană, îndeosebi în reprezentările personajelor feminine³², putem să admitem intenția de asociere a acestui tip de obiecte, precum și a motivului lor principal de decor, spirala, cu imaginea feminității.

În acest sens s-a remarcat că în locuințele cercetate cu ocazia săpăturilor de la Nea Nikomedea, Rakitovo, Donja Branjevina, Divostin, Vashtemi și Podgorie, pintaderele (ștampilele) au fost descoperite aproape întotdeauna alături de figurine feminine³³, vase antropomorfe sau pictate cu diverse motive, tablete de lut, amulete zoomorfe și ace. Nu este cazul, însă, și la Poduri, piesele de aici fiind descoperite în cea mai mare parte în strat, și nu în complexe închise, o asociere de materiale nefiind evidentă. Nici pentru cele patru exemplare recuperate din complexe închise nu se pot avansa interpretări referitoare la asocierea lor predilectă cu alte categorii de inventar.

Putem totodată lua în considerare și faptul că spirala, care decorează pintaderele, poate fi asociată cu anumite concepte de spiritualitate având la bază ideea de ciclicitate. Referitor la cercurile concentrice, spirală și spirala meandrică, cercetătoarea H. Todorova este de părere că acestea reflectă concepte generale legate de cosmogonia oamenilor preistorici³⁴. Continuitatea spiralei meandrate poate să fie așadar legată de percepția recurenței ciclice a aceluiași evenimente principale din agricultură și natură în general.

Continuând pe aceeași temă a asocierii motivului de decor cu spirală cu conceptul de ciclicitate, respectiv fertilitate, putem să amintim faptul că într-unul dintre studiile sale V. Nikolov³⁵ interpretează ornamentația cu spirala meandrată a

³⁰ Cf. C. Knappett, *Thinking through material culture: an interdisciplinary perspective*, Philadelphia, 2005, p. 114.

³¹ Vezi la T. Dzhanfezova *op. cit.*, p. 316, clasificarea cu obiectele de lut pe care sunt prezente simbolurile existente pe pintadere.

³² Vezi în acest sens mai pe larg la I.T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul României*, Editura Academiei, 1983, fig. 48-6, fig. 49-7, fig. 50-6; D. Monah, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, Piatra Neamț, 1997, fig. 50-3, 51-1 și 9, fig. 61-3, fig. 67-2, fig. 77-1, fig. 93-1, fig. 137-1; R. Andreescu, *Plastica antropomorfă gumelnițeană. Analiză primară*, București, 2002, pl. 2 poz. 7 și 8, pl. 6 poz. 2, pl. 38, pl. IV – foto.

³³ Cf. G. Naumov, *op. cit.*, p. 188. Vezi în acest sens și M. Budja, *op. cit.*, p. 124-126.

³⁴ Cf. H. Todorova, *Каменно-медната епоха в България*, Sofia, 1986, p. 210, apud D. Chernakov, *loc. cit.* A se vedea și ipoteza lui Ribakov, conform căreia spirala este interpretată ca fiind un simbol al scurgerii timpului – cf. A. Ribakov, *Космогония и мифология земедельцев энеолита*, în *СА*, 1, 1965, p. 38-44.

³⁵ Cf. V. Nikolov, *Картина на света в раннеолитна орнаментация от Ракитово*, în *ИБИД*, 39, 1987, p. 19-20.

ceramicii descoperite în așezarea neolitică timpurie de lângă orașul Rakitovo, ca fiind „*The garland of fertility – ghirlanda fertilității*”, în strânsă legătură cu mișcarea soarelui. Autorul prezintă ipoteza potrivit căreia ornamentul este de fapt o interpretare grafică a căii urmate anual de către soare. Se accentuează astfel asupra faptului că spirală-meandrată este utilizată în sens larg ca motiv decorativ de-a lungul neoliticului și în special a eneoliticului.

Interpretările care au ca punct de plecare asocierea motivului spiralic cu conceptele de fertilitate sau fecunditate, derivate din conotațiile atribuite divinității feminine se sprijină pe o serie de descoperiri vizând cu precădere pintadere care prezintă decor ce redă o spirală cu traiect romboidal³⁶, care apare atât în arealul culturii Vinča, cât și al culturii Cucuteni.

Studii ample referitoare la decorul artefactelor destinate utilizării în practicarea ritualurilor de cult închinat Zeiței Mamă, constituit din simboluri legate de conceptul de fertilitate³⁷ au avut în vedere și motivele decorative existente pe pintadere.

Marea lor majoritate au fost descoperite întregi, un număr redus de piese prezentând ușoare frânturi la nivelul părții superioare (mânerul sau apucătoarea fiind fragmentate în zona perforației circulare transversale), datorate fie gradului³⁸ îndelungat de utilizare, fie condițiilor în care s-au păstrat în cadrul locuinței sau așezării.

Cronologie. Toate piesele prezentate provin din niveluri datate pe parcursul fazei Cucuteni A2, fază bine reprezentată în cadrul sitului de la Poduri.

* * *

Revenind la lotul prezentat în rândurile de mai sus, ne atrage atenția numărul mare de piese provenind dintr-o singură stațiune – comparativ cu alte situri contemporane de pe teritoriul Moldovei – precum și relativa standardizare a modului de realizare și decorare a lor.

³⁶ Vezi M. Gimbutas, *The goddesses and Gods of old Europe. Myths and cult images, 6500 – 3500*, 1992, p. 124-125, fig. 84 și 86; p. 207, fig. 161; p. 132, fig. 92. Pe un vas descoperit la Traian, sunt prezente motivele în spirală rombică asociate cu personaje umane, probabil feminine, ce poartă fuste, autoarea asociind aceste reprezentări simbolice cu „divinități”. Pentru o pintaderă decorată cu spirală rombică, realizată prin excizie, descoperită la Frumușica, vezi C. Matasă, *op. cit.*, p. 374, nr. 371 și Gh. Dumitroaia *et alii*, *Primul muzeu ...*, p. 161, fig. 191.

³⁷ A se vedea D. Chernakov, *Праисторическа керамична находка от Русе*, în *Сборник „Есенни четения, Сборяново”*, 3, 2005, p. 17 – 22.

³⁸ În general asupra acestui subiect vezi J. Chapman, *loc.cit.*; Idem, *Intentional fragmentation in the Neolithic and Copper Age of South-East Europe: incised signs and pintaderas*, în F. Drașovean (ed.), *Festschrift für Gheorghe Lazarovici zum 60 Geburtstag*, Timișoara, 2001, p. 217-243.

PINTADERES DECOUVERTES DANS L'ETABLISSEMENT DE PODURI-DEALUL GHINDARU (DEP. DE BACĂU)

Mots-clés: *pintadères, Enéolithique, Cucuteni, Poduri-Dealul Ghindaru*

L'article a pour but la présentation de quelques pintadères en provenant du *tell* de Poduri-Dealul Ghindaru qui se trouvent à présent dans la collection du Musée d'Histoire et Archéologie de Piatra Neamț. L'auteur utilise une approche descriptive de ces objets préhistoriques, en se proposant de mettre en évidence leur décor et les traits de la pâte dont elles ont été réalisées, en même temps qu'il adresse les possibles interprétations concernant leur mode d'emploi et leurs significations, en vue du symbole le plus souvent retrouvé sur la part active de ce type d'objets.

Liste des illustrations

Fig. 1. Les pièces 1-4

Fig. 2. Les pièces 5-8

Fig. 3. Les pièces 9-12

Fig. 4. Les pièces 13-17

Fig. 5. La typologie des formes et du décor des pintadères découvertes à Poduri

Fig. 6. Les principales représentations des signes sur les pintadères (apud Vajsov, Todorova, 1993, p. 229, fig. 226)

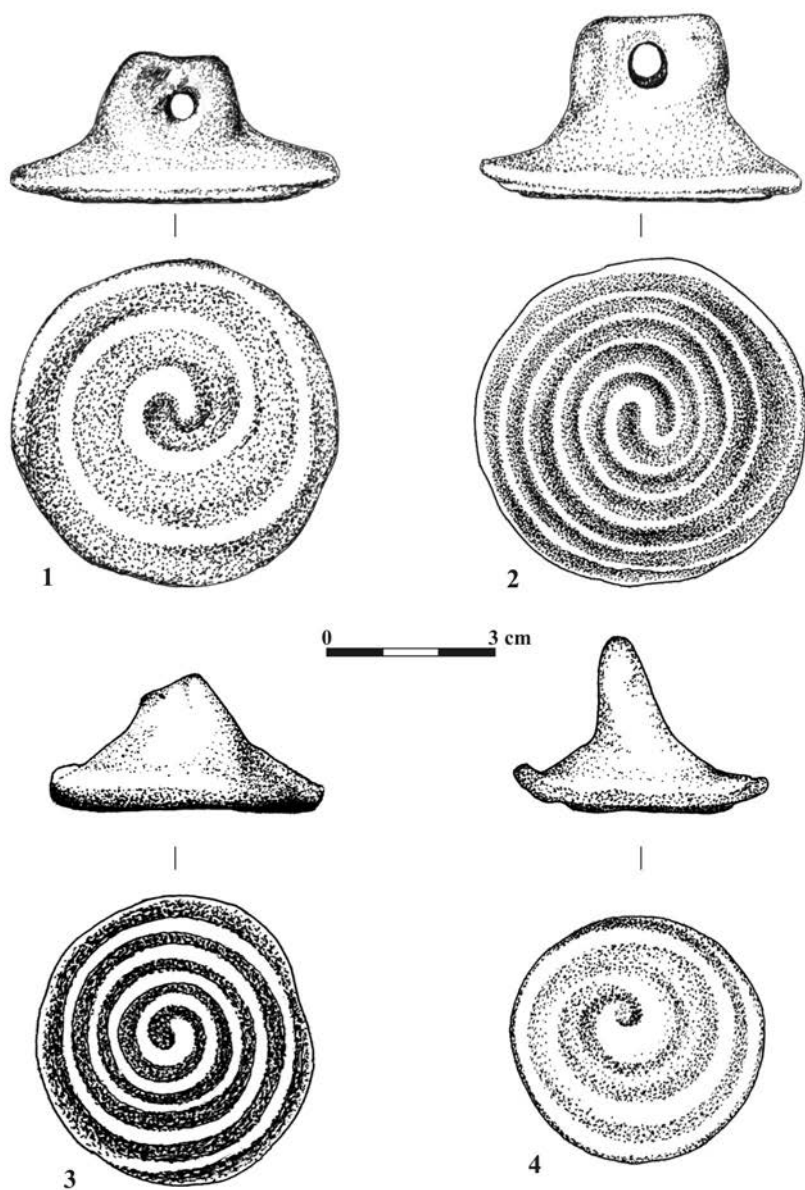

Fig. 1. Piese 1-4

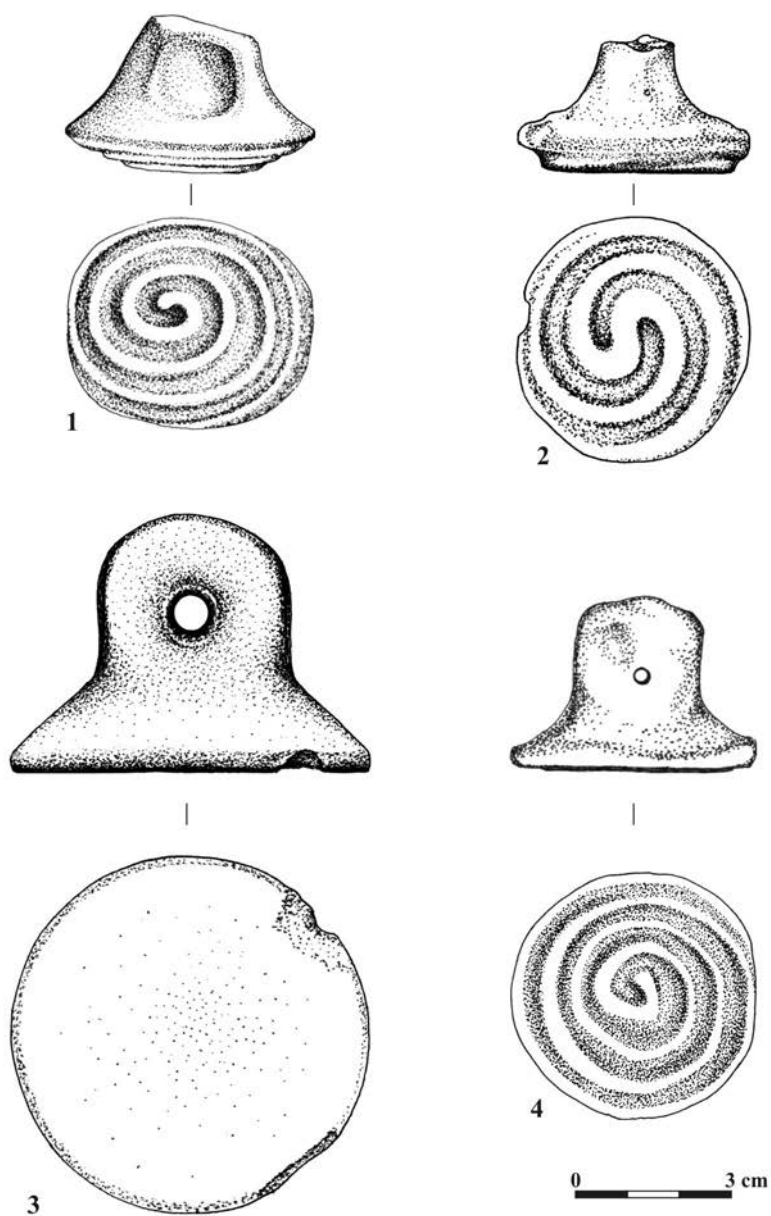

Fig. 2. Piese 5-8

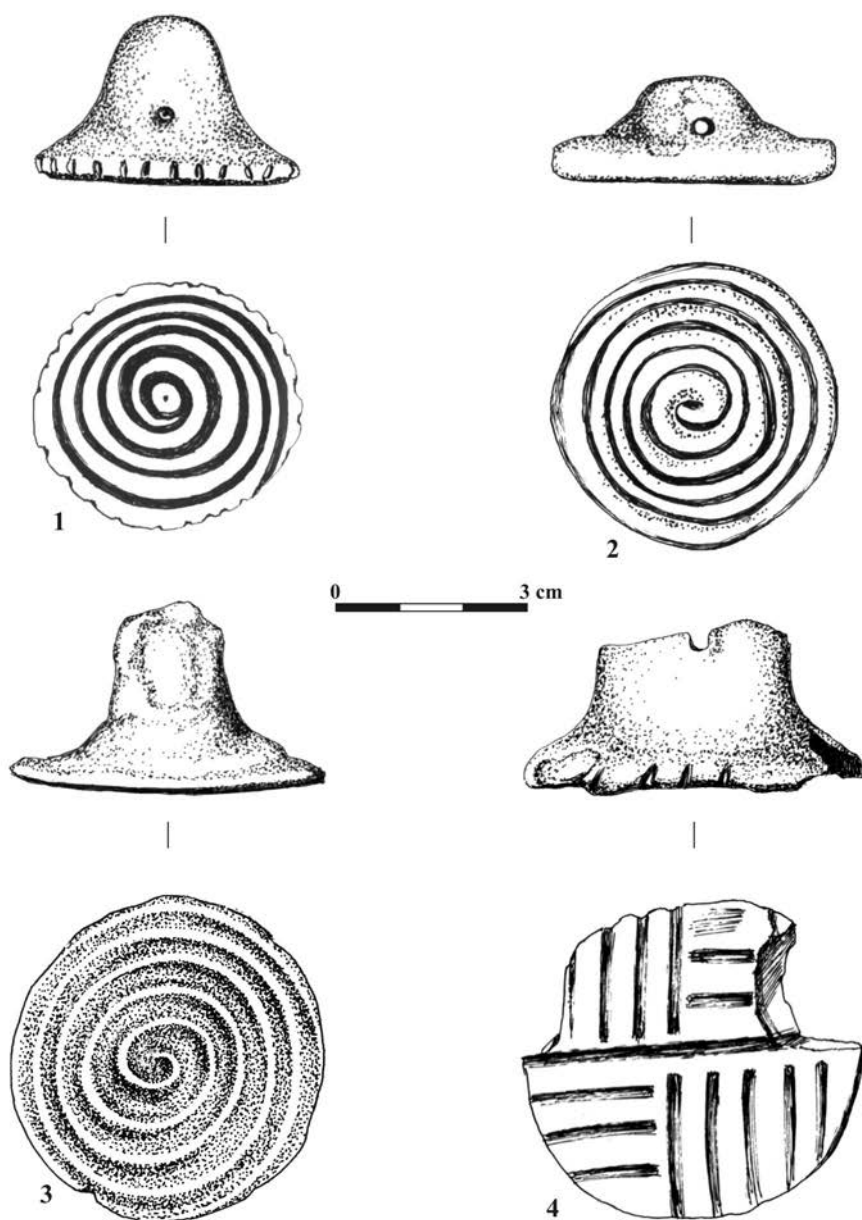

Fig. 3. Piesele 9-12

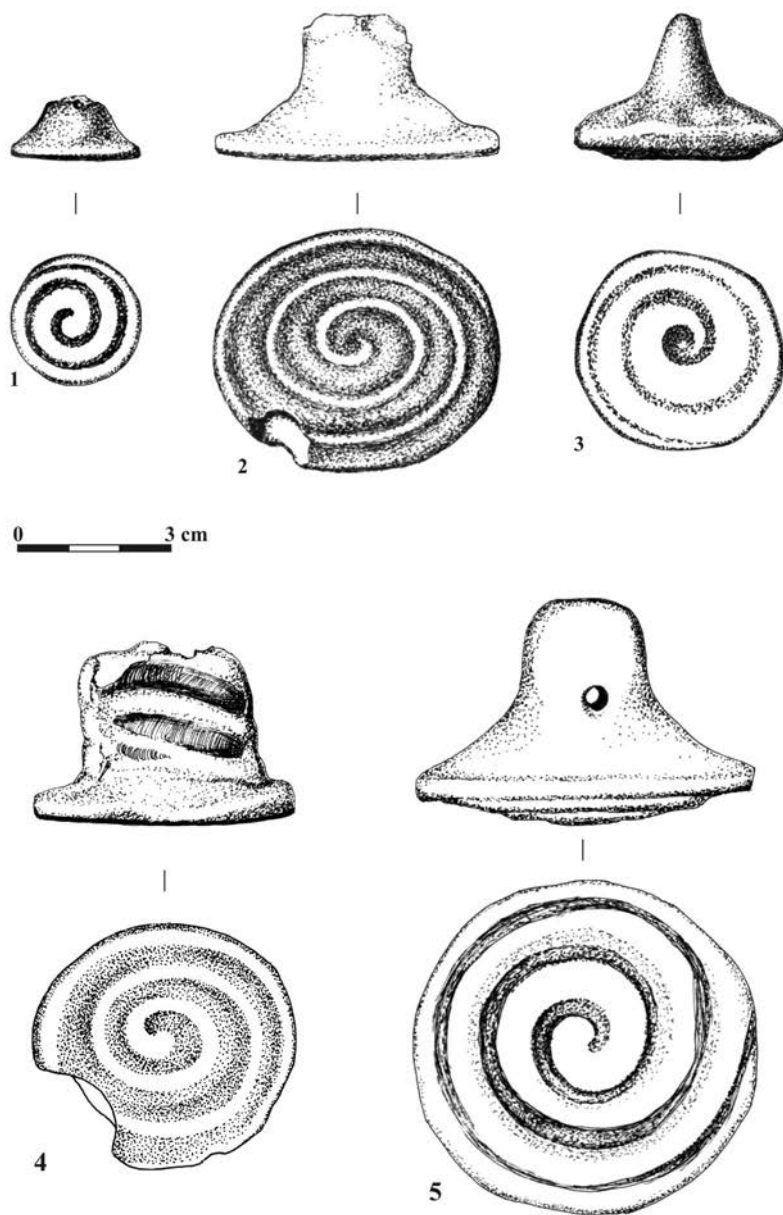

Fig. 4. Piese 13-17

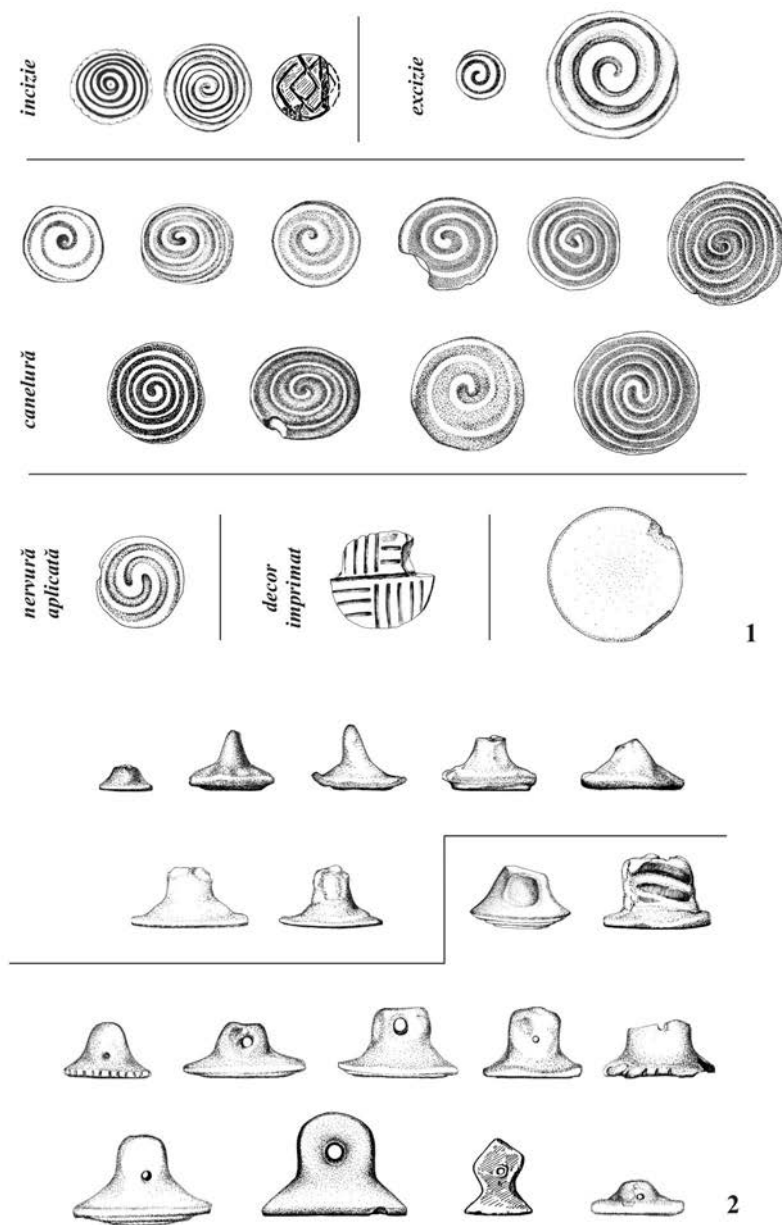

Fig. 5. Tipologia decorului și a formelor pintaderelor de la Poduri

Fig. 6. Principalele reprezentări de semne de pe pintadere
(apud Vajsov, Todorova, 1993, p. 229, fig. 226)

INVESTIGAȚII NON-INTRUZIVE LA PODURI-DEALUL GHINDARU

---

de **Gheorghe Dumitroaia, Dan Ștefan,
Roxana Munteanu, Daniel Garvăn
și Dorin Nicola**

Cuvinte cheie: Poduri-Dealul Ghindaru, eneolitic, epoca bronzului, magnetometrie, tomografia de rezistivitate electrică (ERT)

Istoricul investigațiilor din situl de la Poduri-Dealul Ghindaru nu oferă unul dintre cele mai fericite exemple de cercetare arheologică. Așa cum se cunoaște, stațiunea a fost descoperită în 1978¹ și investigată începând din anul următor. În primii cinci ani au fost trasate trei șanțuri și două casete (totalizând cca 400 m²), pentru ca începând din 1984 strategia de cercetare să se schimbe, mergându-se pe dezvelirea unor suprafețe mari (Casetele A, B și, din 2005, C – de peste 1500 m²).

Nivelul investigațiilor în fiecare dintre aceste secțiuni și casete diferă, la fel ca și informațiile obținute, datele stratigrafice, cantitatea de materiale, gradul de prelucrare al acestuia etc. Așa cum se remarcă și în urmă cu aproape un deceniu², după un număr considerabil de campanii nu s-a stabilit decât o schiță stratigrafică preliminară. Totodată, reperele temporale și spațiale ale stațiunii au fost fixate doar în linii generale: este un sit cu o cronologie de la Precucuteni II la perioada mijlocie a epocii bronzului și cu o suprafață presupusă de 6 hectare³.

---

¹ Recent, în fișele repertoriului arheologic aflat în manuscris în arhiva Complexului Muzeal Județean Neamț (care conține informații privind cercetările întreprinse cu precădere în primele șase decenii ale secolului XX de Muzeul Arheologic Regional în zona subcarpatică a Moldovei), am aflat o însemnare potrivit căreia C. Matasă semnalează „ceramică pictată, foarte bogată”, pe terasa Tazlăului, la Poduri (Rusăiești), în urma unei cercetări de suprafață din mai 1957.

² D. Monah *et alii*, *Poduri-Dealul Ghindaru. O Troie în Subcarpații Moldovei*, BMA, XIII, Piatra Neamț, 2003, p. 33.

³ Estimarea inițială a întinderii sitului fiind de 3 hectare – cf. D. Monah, S. Antonescu, A. Bujor, *Raport preliminar asupra cercetărilor din comuna Poduri, jud. Bacău*, în *MCA*, XIV, 1980, p. 86.

Colectivul și-a schimbat componența în repetate rânduri, astfel că în lipsa unei continuități a demersului arheologic și coerența datelor a avut întrucâtva de suferit.

Braconajul, de care o stațiune atât de bogată se pare că nu a putut scăpa, a contribuit la creșterea perturbărilor și la sărăcirea suplimentară a informației⁴.

Cu toate acestea, nu pot fi negate importanța acestei stațiuni și aportul cercetărilor de aici la cunoașterea eneoliticului din Moldova. Au contribuit la aceasta atât loturile bogate de obiecte, bine cunoscute atât în baza prezentării lor în literatură, în expoziții temporare și în expozițiile permanente ale muzeelor din Piatra Neamț, Bacău și București, cât și starea bună de conservare a complexelor descoperite și posibilitatea recoltării în condiții bune a unor materiale diverse.

În anul 2011, aflați la peste 30 de ani de la debutul investigațiilor sistematice, am considerat necesar să reevaluăm cercetările de pe *Dealul Ghindaru*. Ultima dezvelire a săpăturii a avut loc în 2009, iar răgazul scurs de atunci – în parte voit, în parte datorat unor factori independenți de voința noastră – a fost oportun pentru a analiza cantitatea și calitatea efortului depus, obiectivele formulate și modul în care întrebările inițiale au primit răspuns, pentru a putea direcționa cercetările viitoare. Am demarat, în acest sens, o evaluare a sitului prin metode non-intruzive, o primă investigație de acest tip, efectuată în 2007⁵, oferindu-ne indicii asupra bunei aplicabilități aici a acestor tehnici.

Metode

Studiul geofizic la care ne referim în rândurile de mai jos a fost realizat în anul 2011, fiind utilizate metode magnetice (măsurarea gradientului vertical câmpului al magnetic terestru) și electrice (tomografia electrică de rezistivitate/ERT). Caracterizarea preliminară a proprietăților magnetice ale solului din zona investigată a fost realizată prin măsurători de susceptibilitate magnetică.

Măsurătorile magnetice au fost realizate cu ajutorul unui echipament geofizic, magnetometru fluxgate Bartington Grad601-2, proiectat să măsoare și să înregistreze, cu o înaltă acuratețe, valorile de gradient magnetic vertical la suprafața solului⁶. Gridul de măsură a fost proiectat și materializat prin 33 de carouri, fiecare având 40 m x 40 m = 1600 mp (fig. 2). Suprafața totală măsurată

⁴ Așa se face, de exemplu, că o piesă excepțională cum este pumnalul de argint recuperat în anul 2002 (vezi R. Munteanu, Gh. Dumitroaia, *Un pumnal din epoca bronzului descoperit la Poduri (jud. Bacău)*, în *SCIVA*, LXI, 1-2, 2010, p. 133-141) rămâne dificil de interpretat, fiind scos din context.

⁵ Investigațiile non-intruzive din 2007 au fost realizate de către o echipă de la Universitatea din Kiel (Germania) coordonate de către Mischa Carsten. Informații sumare despre acest program vezi pe http://www.ufg.uni-kiel.de/bereiche/projekte_ug/ProjektRumaenien/kontakt. Subliniem că cele două hărți magnetometrice, obținute în 2007 și în 2011 de două echipe diferite, coincid.

⁶ Caracteristicile principale ale echipamentelor utilizate sunt redată în anexe.

cu magnetometrul a fost de 36 753 mp din care s-au colectat 147.008 valori de gradient magnetic vertical.

Configurația folosită a permis identificarea anomaliilor magnetice ce provin de la adâncimi de până la 2,5 m. Datele înregistrate au fost redată sub forma hărților magnetice (fig. 3), pe care anomaliile sesizate au fost interpretate în funcție de datele cunoscute până în prezent despre locuirile eneolitice și din epoca bronzului de aici.

Măsurătorile pentru tomografia electrică de rezistivitate (fig. 7-8) au fost executate cu un rezistivimetru METREL MI3123, la care a fost atașat un sistem de comutare multielectrod cu 36 de electrozi. Măsurătorile au fost executate de-a lungul profilelor P1, P2 și P3. Adâncimea maximă de investigare a fost de 4 m. Configurație de electrozi utilizată a fost *dipole-dipole*.

Investigațiile geofizice au fost însoțite de măsurători geodezice (topografice) de precizie prin care a fost posibilă raportarea rezultatelor investigației geofizice prin planuri realizate în sistemul de proiecție Stereo 1970 (fig. 1).

Zona investigată a fost aleasă ținând cont de amplasarea săpăturilor, de existența structurilor recente, de configurația terenului și de obiectivele stabilite de colectivul șantierului.

Analiza și interpretarea datelor geofizice

Redarea datelor magnetometrice sub forma unor hărți magnetice (fig. 3-6) permite identificarea a numeroase contraste structurale în subsol, în perimetrul cercetat. O parte dintre aceste contraste își au originea în intervenții moderne asupra sitului arheologic în timp ce numeroase alte anomalii magnetice sunt generate de structuri de interes arheologice aflate în subsol. Interpretarea semnificației datelor magnetice a fost realizată în corelație cu datele topografice ce descriu relieful general al sitului și, pentru unele cazuri particulare, în conjuncție cu profilele de tomografie de rezistivitate electrică.

Se pot delimita mai multe zone cu anomalii, descrise în cele ce urmează:

Zona 1. Aici pot fi observate numeroase anomalii magnetice pozitive rectangulare, cu dimensiuni medii de aprox. 6 m x 12 m. Valorile ridicate ale gradientului magnetic vertical înregistrat (> 50 nT/m, uneori chiar 100 nT/m) presupun existența unei magnetizări remanente provocate de urmele unui incendiu. Prin formă, dimensiuni și caracteristici magnetice, putem presupune că aceste anomalii reprezintă rămășițele unor structuri de locuit. Ca regulă generală,

⁷ Intensitatea magnetică ridicată a anomaliilor (reprezentată prin nuanțe de gri foarte închise sau negru în hărțile magnetice) își are originea în modificarea proprietăților magnetice ale materialului datorită expunerii acestuia la valori termice ce au depășit *temperatura Curie* (585°C în cazul magnetitei, larg răspândită în soluri și roci).

atunci când nuanțele de gri sunt mai închise (chiar negru) și marginile anomaliilor magnetice sunt însoțite, printr-o variație bruscă, de un contur deschis la culoare (chiar alb), structura care a produs anomalia se află foarte aproape de suprafață. Estimăm adâncimea acestor structuri în intervalul $0.5 \div 1$ m. În mod special se distinge o anomalie magnetică de mari dimensiuni, notată 1a, ce ar putea să fie rezultatul suprapunerii parțiale dintre două structuri separate sau ar putea să reprezinte o singură structură compartimentată.

O atenție specială trebuie acordată *anomaliei negative circulare notată cu 1b*. Contrastul magnetic este foarte mic și prezența unei anomalii sub forma unui arc de cerc poate fi întărită doar atunci când sunt luate în calcul date suplimentare. Se observă că pe traseul marcat (1b) nu există alte anomalii (locuințe). Se observă totodată că anomalia notată cu 2 pare să fie afectată în colțul de nord-est. În fine, anomalia în forma de arc de cerc 1.b trebuie corelată cu cercetările arheologice anterioare ce au condus la descoperirea unui șanț semicircular ce avea în partea superioară o structură de pietre. Este rezonabil, de aceea, a afirma că acest șanț continuă și în zona cercetată magnetic, pe traseul marcat.

Zona 2. Către SV zona 1 este delimitată de o anomalie liniară pozitivă, așezată transversal pe platoul cercetat, cu lățimea maximă de 10 m. Valorile medii ale gradientului magnetic vertical se găsesc în domeniul $6 \div 8$ nT/m. Prin poziție, dimensiuni și caracteristici magnetice putem presupune că anomalia liniară 2 este produsă de urmele unui șanț preistoric de apărare, componentă importantă a unui sistem de fortificare ce asigura bararea accesului către acropolă.

Zona 3. În această zonă pot fi observate numeroase anomalii magnetice pozitive de intensitate medie-mare ($30 \div 80$ nT/m), cu caracteristici similare celor din Zona 1. Și în acest caz putem atribui anomaliile pozitive rectangulare unor structuri de locuire incendiate. Estimăm adâncimea acestor structuri în intervalul $0.6 \div 1$ m.

Tot în zona 3 există anomalii produse fie de structuri recente (3a – o baracă metalică, 3b – o intervenție modernă asupra terenului).

Zona 4. La limita sud-vestică a zonei 3 se observă un aliniament format din patru anomalii magnetice, intens pozitive, dispuse în formă de arc de cerc. Această dispunere ar putea să fie întâmplătoare sau ar putea să aibă fie rezultatul unei alegeri voite.

---

⁸ Cercetarea magnetometrică nu oferă o soluție unică pentru aprecierea adâncimii structurilor detectate. Ca regulă generală (și fără a intra în amănunte de natură tehnică), atunci când nuanțele de gri sunt mai închise (chiar negru) și marginile anomaliilor magnetice sunt însoțite, printr-o variație bruscă, de un contur deschis la culoare (chiar alb), structura care a produs anomalia se află foarte aproape de suprafață; atunci când marginile anomaliei nu prezintă un contur net, structura cercetată se află la o adâncime mai mare. Estimarea adâncimilor pentru cazul de față a fost realizată pe baza datelor suplimentare disponibile în urma tomografiei de rezistivitate electrică.

Zona 5. Aici au fost detectate numeroase anomalii magnetice intense, cu aspect bipolar și cu variație foarte rapidă a semnalului (lungime de undă mică). Prin aceste caracteristici estimăm o adâncime foarte mică a structurilor detectate, imediat sub nivelul de pătrundere a lucrărilor agricole sau chiar în stratul arat. Cel mai probabil și această zonă era populată cu locuințe ale căror resturi incendiate au fost fragmentate prin lucrări agricole.

Zona 6. Anomaliile magnetice detectate sunt similare cu cele din zona 5. Caracteristicile semnalului magnetic sunt ușor diferite și de aceea estimăm o adâncime a structurilor, aflate și ele în stare fragmentară, ușor mai mare față de cele din zona 5.

Zona 7. Și în această zonă există numeroase anomalii rectangulare intens magnetice, multe dintre acestea amplasate la o adâncime foarte mică și parțial distruse de lucrări agricole.

Anomalia liniară 8. Harta magnetică este traversată de la nord-est către sud-vest, pe mai bine de jumătate din lungimea sa, de o anomalie magnetică liniară de mică-medie intensitate ($5 \div 10$ nT/m). Se remarcă imediat că nu există suprapuneri între anomalia liniară 8 și alte anomalii magnetice – cum sunt anomaliile 9-13, spre exemplu, care sunt întrerupte în dreptul structurii liniare menționate. Această constatare sugerează faptul că structura care generează anomalia liniară 8 a jucat un rol important, organizând spațiul în așezarea preistorică. Cea mai firească opțiune de interpretare este aceea de a considera anomalia 8 ca fiind drumul principal din așezare.

Anomaliile liniare 9, 10, 11, 12 și 13. În partea centrală a platoului cercetat există o succesiune de trei anomalii magnetice liniare de intensitate mare (9) sau medie (10, 11, respectiv 12 și 13). Toate acestea sunt întrerupte la mijloc, lăsând loc anomaliilor liniare 8 (interpretat ca drum). Zona 9 poate fi de fapt considerată o anomalie compozită, formată dintr-o succesiune de anomalii rectangulare pozitive ce par să fie traversate de o anomalie liniară negativă. Aliniamentele 10-11 și, respectiv, 12-13 au o orientare și o semnătură magnetică diferită. Prin poziția lor putem presupune că toate aceste anomalii fac parte dintr-un sistem de fortificare preistoric. Pe baza datelor magnetometrice nu putem preciza dacă toate anomaliile discutate aici au fost contemporane sau au fost construite și au funcționat în perioade diferite. Mai multe detalii și o mai bună interpretare ar putea fi disponibile în urma cercetării zonei prin metoda tomografiei de rezistivitate electrică.

Zona 14. În această zonă au fost detectate anomalii magnetice rectangulare ce sunt generate, cel mai probabil, de rămășițele unor structuri de locuit incendiate. Acestea se află la foarte mică adâncime și au fost parțial deranjate de lucrări agricole.

Zona 15 și 16. În partea de sud-vest a platoului anomaliile magnetice detectate se răresc și au intensitate mai mică. Între acestea se remarcă grupurile de anomalii punctuale (spot) ce par să formeze două perimetre rectangulare (15 și 16). Este greu de stabilit dacă aceste forme rectangulare sunt generate de structuri arheologice echivalente (cum ar fi gropile de par) sau sunt rezultatul unor fragmentări și împrăștierea structurilor arheologice prin lucrări agricole. Intensitatea medie-mare a anomaliilor punctuale observate indică fragmente incendiate favorizând mai degrabă a doua opțiune de interpretare.

Zona 17. În această zonă se observă un nivel general mai ridicat al semnalului magnetic și chiar un posibil contur liniar. Zona a fost evidențiată datorită posibilității ca aici să existe urmele unui ultim element de fortificare preistoric.

Zona 18. Diferența de nivel între marginea platoului și interiorul acestuia a produs o ușoară anomalie magnetică liniară, fără legătură cu vestigiile arheologice din subsol.

Zona 19. În această zonă sunt vizibile numeroase anomalii bipolare punctuale (spot). În mod normal acestea pot să provină de la deșeuri metalice (nu este cazul aici) sau de la fragmente de lut ars aflate la foarte mică adâncime. O cercetare sumară la suprafață în această zonă nu a condus la detectarea de vestigii sau fragmente de interes arheologic.

Zona 20. Este rezultatul unor evoluții recente la suprafața terenului (o ruptură).

Prospecțiunile de tomografie de rezistivitate electrică

Au fost executate măsurători electrometrice cu ajutorul unui sistem multielectrod, în două zone considerate prioritare, în scopul obținerii de informații suplimentare despre amplasarea în plan, adâncimea și caracterul unora dintre structurile arheologice detectate în harta magnetică.

Amplasarea profilelor tomografice este redată în fig. 7. Acestea au următoarele caracteristici tehnice:

Profil	Lungime (m)	Nr. de electrozi	Distanța minimă între electrozi (m)
P1	35	31 (18)	1
P2	35	36	1
P3	35	26	1

Concluzii

Investigația geofizică derulată în 2011, care a acoperit o suprafață de aproape 3,7 hectare în partea de vest a sitului, a permis evidențierea și interpretarea mai multor anomalii magnetice. Au fost identificate numeroase

structuri arheologice și au fost relevate importante aspecte ce oferă detalii despre forma de organizare a spațiului în stațiunea cercetată.

Se remarcă în primul rând densitatea mare a complexelor de locuire la vest de nucleul central al sitului (considerat a fi reprezentat de zona mai înaltă, în care au fost amplasate săpăturile arheologice). De asemenea, se observă dispunerea oarecum ordonată a structurilor incendiate. Interpretarea anomaliei liniare 8 ca posibil drum al așezării oferă un nou indiciu al planimetriei sitului.

Un alt aspect ce merită subliniat se referă la sistemul defensiv. Dacă aspectul terenului ne îndreptăța anterior să considerăm că așezarea a fost închisă spre vest de un șanț de apărare, care bara accesul dinspre terasă, investigațiile magnetometrice au arătat faptul că pentru delimitarea și protejarea spațiului locuit a fost construit (rămâne de văzut în ce ordine și în câte etape) un sistem complex, compus din mai multe șanțuri.

În ceea ce privește suprafața sitului, porțiunea păstrată depășește ușor trei hectare. Ținând cont de estimarea potrivit căreia circa jumătate din sit a fost distrus de surparea terasei, atunci se pare că, într-adevăr, locuirea eneolitică a fost una considerabilă ca întindere, cel puțin într-un moment al evoluției sale răspândindu-se pe o suprafață de șase hectare.

Nu în ultimul rând, cercetările non-intruzive aduc o certificare suplimentară în cazul structurii de mari dimensiuni din epoca bronzului, al cărei traseu pare să fie, așa cum s-a considerat și anterior, semicircular.

NON-INTRUSIVE RESEARCHES AT PODURI-DEALUL GHINDARU

Keywords: *Poduri-Dealul Ghindaru, Chalcolithic, Bronze Age, magnetometry, Electrical Resistivity Tomography (ERT)*

In 2011 geophysical investigation were conducted at Poduri, covering an area of about 3.7 hectares in the western part of the site. Several magnetic anomalies were revealed providing important details about the organization of the space within the investigated site.

We noticed the density of the dwelling complexes westward of the central space of the site (which is considered to be the highest area, where excavations were located) and their orderly arrangement. Also, a linear anomaly was revealed, interpreted as a possible road, which provides another clue of the site's planimetry.

Another aspect worth highlighting regards the defence system. From the beginning of the archaeological researches we believed that the settlement was closed by a moat, which barred access from the terrace. The magnetometric investigations showed a complex system of several moats existed for the demarcation and protection of the living space – whilst the construction order and phases are still to be established.

The surface of the site appears to be around three hectares. Keeping into account that half of the terrace is estimated to have collapsed during time, it appears that the Chalcolithic settlement spread over six hectares.

The non - intrusive investigations also certified the shape of the Bronze Age complex which we supposed to be part of an initially round ditch structure.

List of illustrations

Fig. 1. The investigated area

Fig. 2. The placing of the grid for the magnetometric and ERT researches

Fig. 3. Magnetic map of the investigated area

Fig. 4. Interpreting the magnetic data

Fig. 5. Interpreting the magnetic data. Detail

Fig. 6. Interpreting the magnetic data. Details

Fig. 7. The location of the ERT investigations

Fig. 8. ERT profiles and their correlation with the magnetic map: 1. P2; 2. P1; 3. P3

Fig. 9. Data acquisition

Anexa I
Caracteristici tehnice ale echipamentelor folosite

Magnetometru

Tip	Gradiometru magnetic
Tehnologie	Fluxgate
Producător	Bartington Ltd., UK
Model	Grad601 - 2
Sensibilitate	Mai bună de 0.03 nT (Sensibilitate de înregistrare 0.01 nT)
Configurație	- 2 senzori fluxgate, distanțați pe verticală la 1 m - 2 unități de achiziție, distanțate pe orizontală la 1 m

K-metru

Tip	K-metru rezonant
Producător	ZH Instruments
Model	SM-30
Sensibilitate	Mai bună de 2×10^{-6} SI (Sensibilitate de înregistrare 0.01 nT)

Tomografie de rezistivitate electrică

Rezistivimetru	Metrel MI 3123
Sistem de comutare multielectrod	Nr de electrozi: 36

Echipamente geodezice

Stație totală	Leica TCR 805 Power + accesorii (trepid, reflectoare și jaloane de diverse tipuri etc.)
GPS Geodezic	Thales ProMark III – 2 buc + accesorii (trepid, antene externe, jaloane etc.)

Anexa II
Strategia de lucru în teren

Magnetometrie

Suprafața măsurată	36 753 m ²	
Suprafața gridului de măsură	40m x 40m	
Numărul de griduri măsurate	33	
Valori măsurate în direcția de măsură	4	0.25 m între valorile măsurate, pe axa x
Număr de linii / m	1	1 m între valorile măsurate, pe axa y
Număr de valori măsurate	147 008	

Analiză statistică asupra valorilor de gradient magnetic măsurate

Valoare maximă	100	nT/m
Valoare minimă	-100	nT/m
Media	0.68	nT/m
Mediana	0.33	nT/m
Deviația standard	16.36	

Susceptibilitate magnetică

Număr de puncte măsurate	6	au fost realizate măsurători la suprafață și la adâncimea de 0,3 m
--------------------------	---	--

Tomografie de rezistivitate electrică

Număr de profile ERT executate	3
Lungime profilelor	35 m
Sistem multielectrod	36 electrozi
Distanța minimă între electrozi	1 m
Adâncimea maximă de prospectare	4 m

*Anexa III**Prelucrarea semnalului geofizic***Magnetometrie**

Corecții geometrice	DeStripe; DeStagger	
Limitarea domeniului dinamic	Clip	2 x deviația standard
Filtre	Low Pass Filter	
Vizualizare	Pregătirea hărților magnetice	

Tomografie de rezistivitate electrică

Procesare preliminară	Eliminarea valorilor măsurate aflate sub pragul minim al raportului semnal/zgomot acceptat Distribuia valorilor de rezistivitate aparentă în pseudo-secțiuni
Modelare directă și inversă	Inversia pseudo-secțiunilor de rezistivitate aparentă prin metoda quasi-Newton
Vizualizare	Pregătirea profilelor tomografice de rezistivitate electrică

Fig. 1. Zona investigată

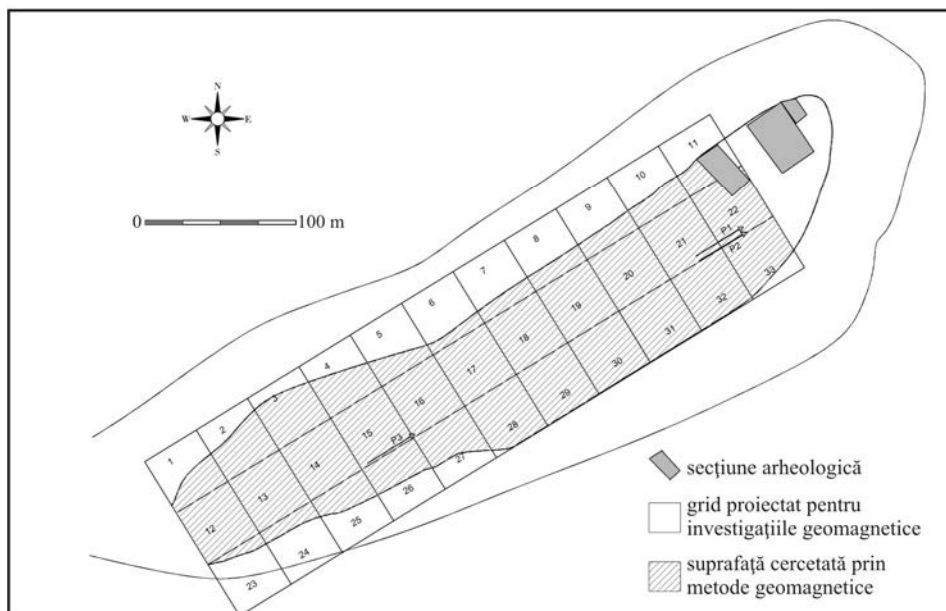
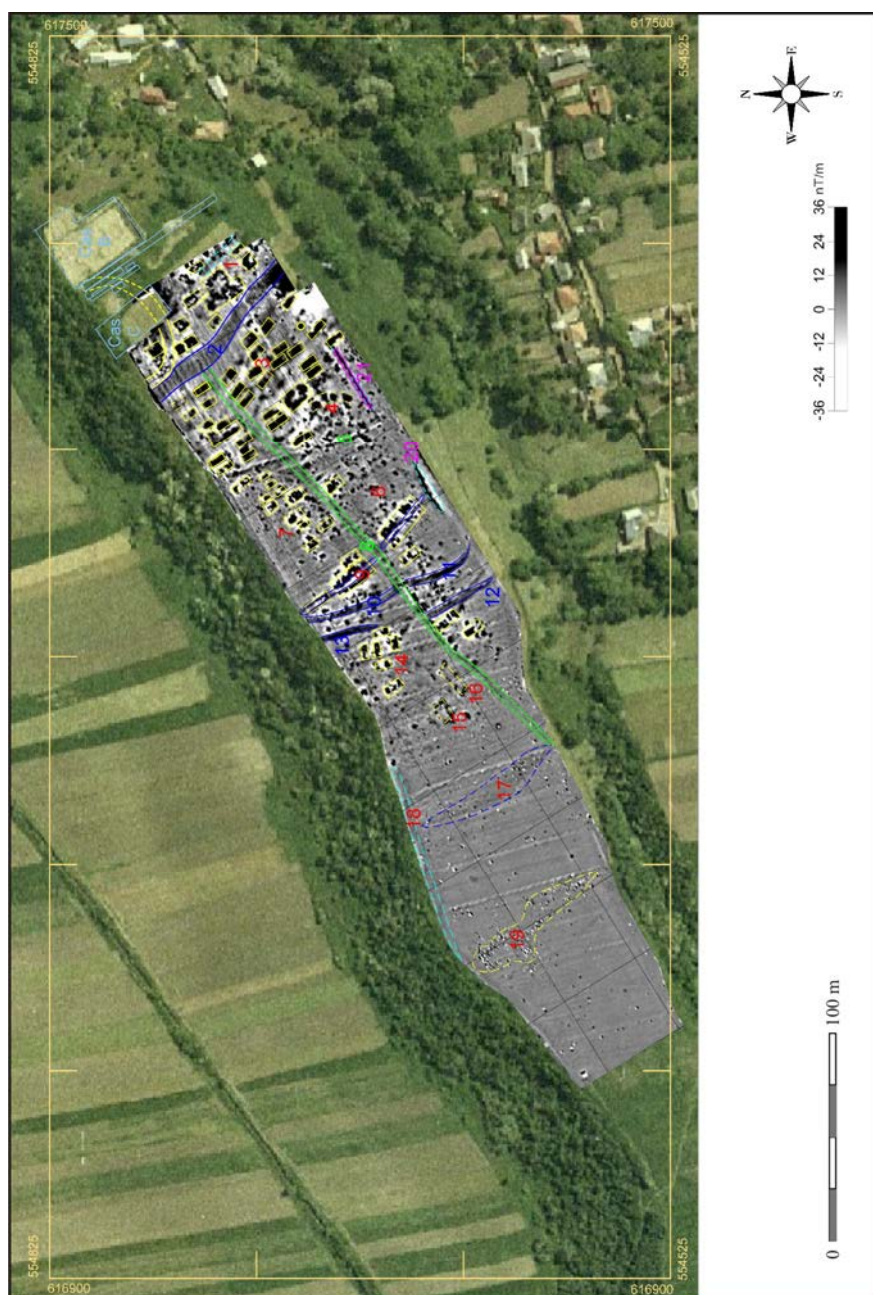

Fig. 2. Amplasarea gridului în care au fost executate investigații magnetometrice și a profilelor de tomografie de rezistivitate electrică

Fig. 3. Harta magnetică. Ansamblu

Fig. 4. Interpretarea datelor. Ansamblu

Fig. 5. Interpretarea datelor. Detaliu

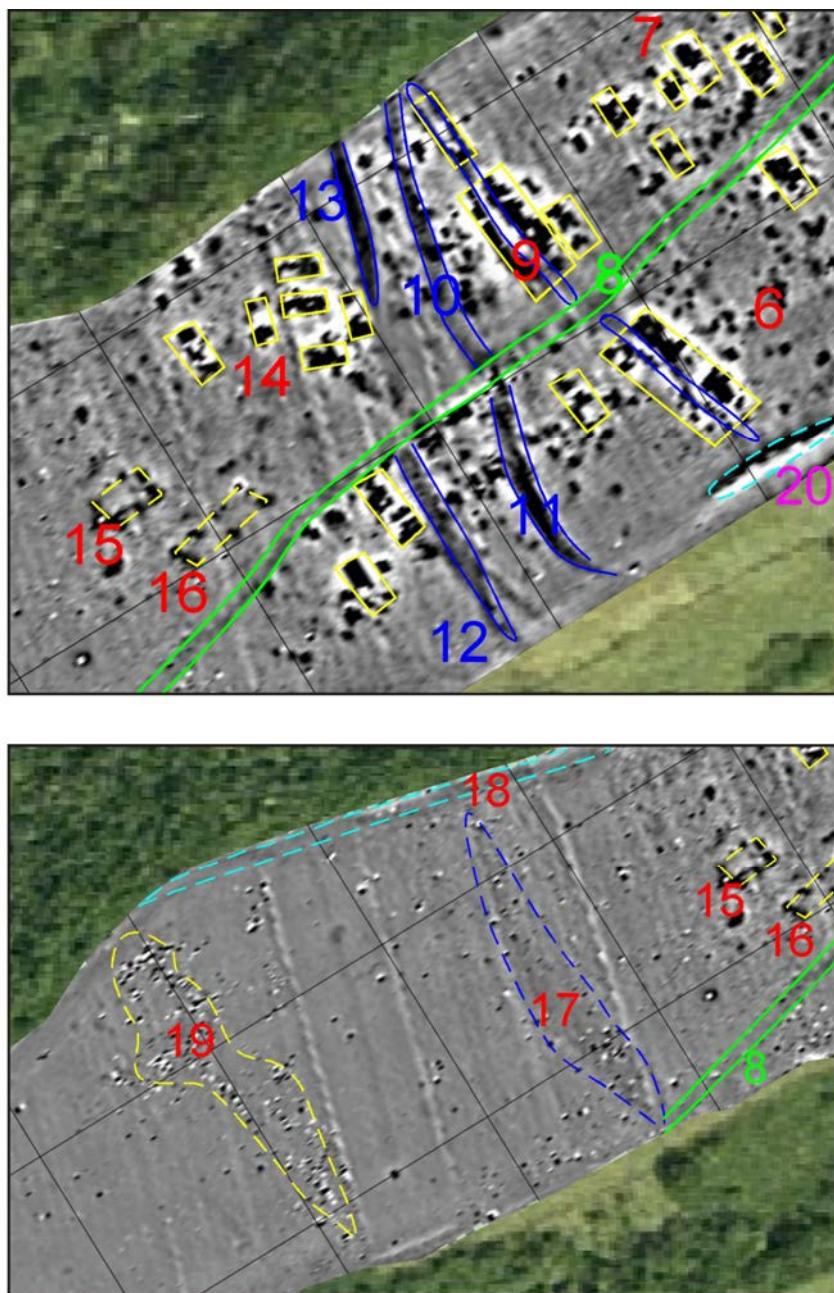

Fig. 6. Interpretarea datelor. Detalii

Fig. 7. Amplasarea profilelor ERT

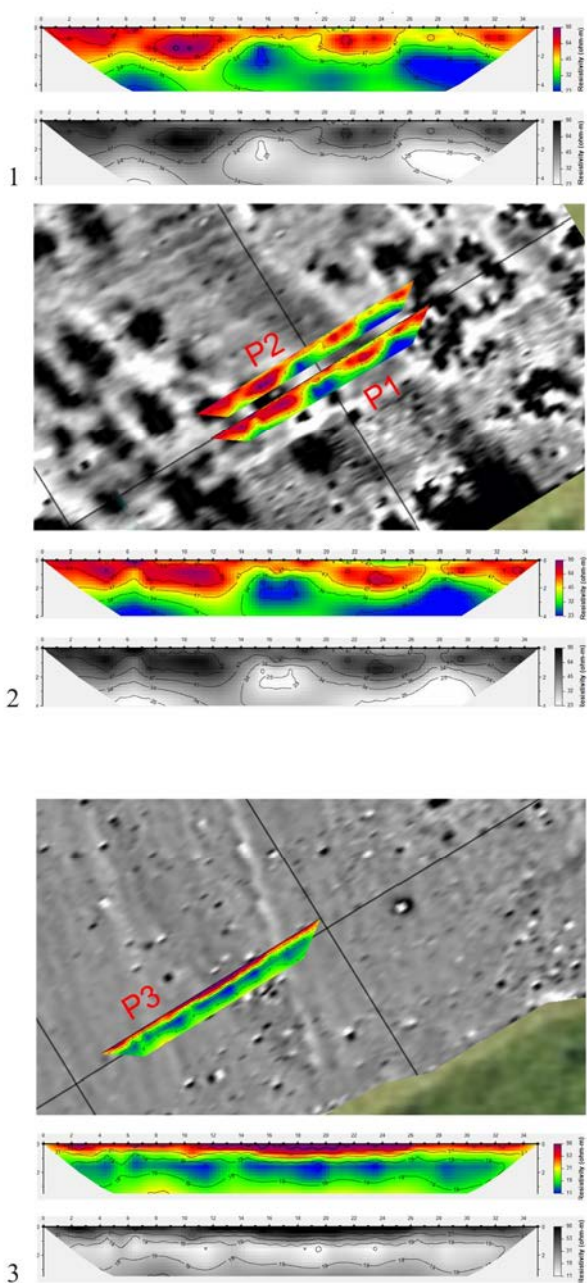
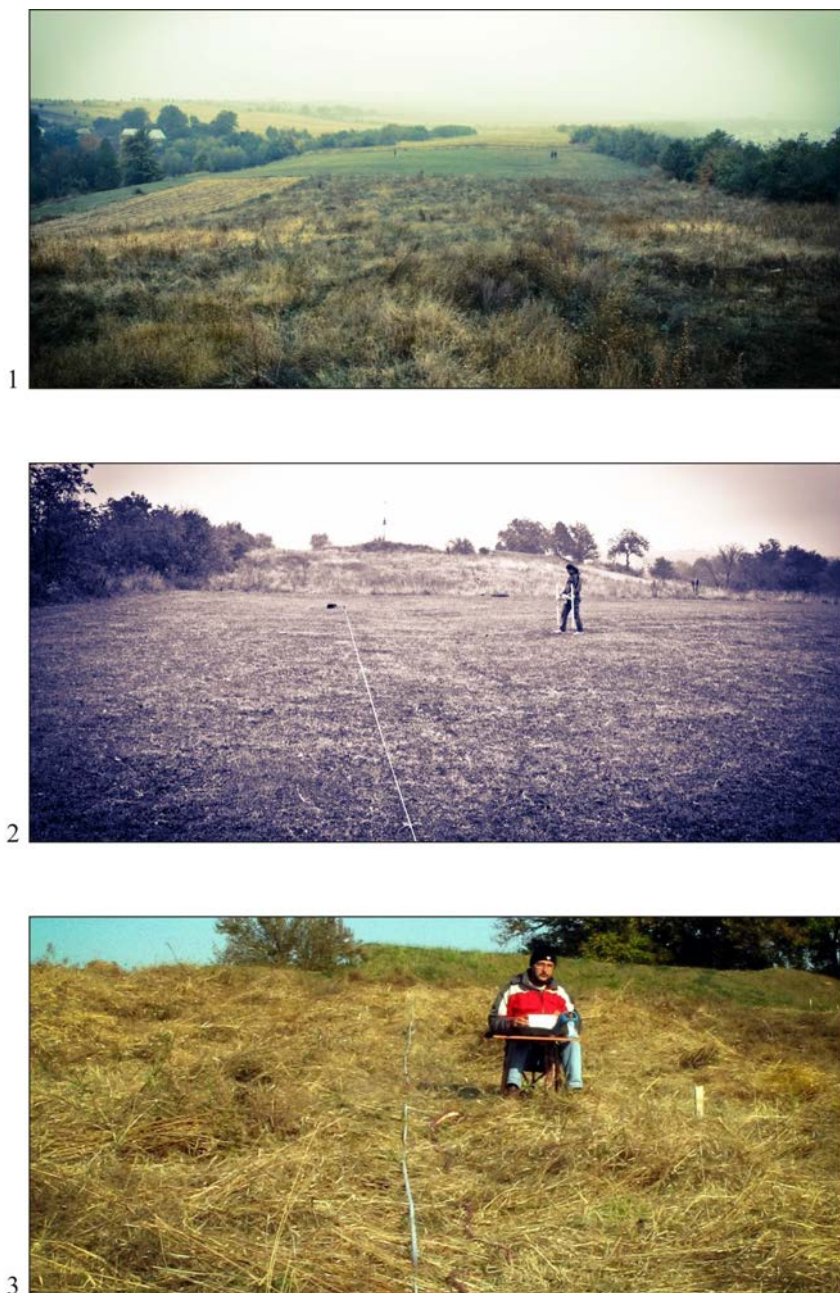

Fig. 8. Profilele ERT și corelările cu harta magnetică: 1. P2; 2. P1; 3. P3

Fig. 9. Achiziția datelor în teren

DESPRE O DATARE ABSOLUTĂ DE LA MĂLĂIEȘTII DE JOS (JUD. PRAHOVA) ȘI POSIBILELE IMPLICAȚII

---

de Alin Frînculeasa

Cuvinte cheie: eneolitic târziu, Mălăieștii de Jos, Muntenia, ceramică, datări, cronologie absolută

Pe terasa *Mornel*, în punctul *La Bughiu*, la limita de nord a satului Mălăieștii de Jos, comuna Dumbrăvești (jud. Prahova) a fost identificată la sfârșitul anilor '70 ai secolului al XX-lea, de către profesorul V. Georgescu, o așezare eneolitică. Singur, sau însoțit de E. Comșa, a întreprins cercetări perieghetice, colectând de la suprafață un bogat și reprezentativ material arheologic eneolitic¹ specific aspectului cultural Stoicani-Aldeni².

Au fost descoperite și fragmente ceramice din epoca bronzului atribuite culturii Tei³. Deși au fost efectuate 10 campanii⁴ de cercetări, inclusiv prin abordarea unor suprafețe aflate în afara nucleului așezării eneolitice (2 secțiuni și mai multe casete), nu am identificat materiale arheologice care să poată fi încadrate respectivei manifestări culturale⁵. În schimb au fost descoperite resturi

---

¹ E. Comșa, V. Georgescu, *Așezarea neolitică de tip Aldeni II de la Mălăieștii de Jos (jud. Prahova)*, în *SCIVA*, 34, 4, 1983, p. 334-349.

² I. T. Dragomir, *Repertoriul descoperirilor arheologice de aspect cultural Stoicani-Aldeni*, în *Danubius*, XI-XII (1984-1985), 1985, p. 124-125.

³ E. Comșa, V. Georgescu, *op. cit.*, p. 347.

⁴ Cercetări sistematice derulate între anii 2002-2011 au fost realizate de un colectiv format de-a lungul timpului din R. Andreescu, A. Frînculeasa, E. Paveleț, T. Nica, I. Torcică, O. Negrea, B. Preda.

⁵ R. Andreescu, A. Frînculeasa, E. Paveleț, T. Nica, I. Torcică, *Considerații preliminare asupra așezării eneolitice de la Mălăieștii de Jos (Jud. Prahova)*, în *Mousaios*, XI, 2006, p. 9-33; A. Frînculeasa, *Fragmente ceramice decorate antropomorf descoperite în așezarea eneolitică de la Mălăieștii de Jos-Județul Prahova*, în *Argesis. Studii și comunicări*, Seria Istorie, XV, 2006, p. 31-40; Idem, *Descoperiri arheobotanice în așezarea eneolitică de la Mălăieștii de Jos (jud. Prahova)*, în *BMJT*, Seria Arheologie, 1, 2009, p. 93-97; Idem, *Epoca neolitică în nordul*

de locuire (materiale arheologice, complexe) caracteristice sfârșitului epocii bronzului, dar și din a doua epocă a fierului, inclusiv un mormânt de incinerare din sec. IV-III î.Hr.⁶

Situl este amplasat pe terasa primară înaltă de aproximativ 35 m de pe partea dreaptă a râului Vărbilău. Stratigrafia acestuia este una complexă, deși acumularea de depozit arheologic a fost generată doar de locuirea eneolitică. Au fost cercetate 6 locuințe incendiate, în interiorul sau apropierea cărora exista un inventar arheologic bogat. Așezarea poate fi atribuită unei comunități eneolitice ce a evoluat pe un palier cronologic ocupat în Muntenia de cultura Gumelnița, iar în acest areal de aspectul cultural Stoicani-Aldeni.

Alături de resturile de locuire eneolitice au fost descoperite izolat sau în complexe (gropi) materiale arheologice ce par să aparțină epocii bronzului (ceramică, inclusiv decorată cu *Besenstrich*, topoare din piatră, un cap de „măciucă din piatră”, o roțiță de car cu bușă) sau celei de doua epoci a fierului (fragmente ceramice, o fibulă din bronz). De asemenea, au mai fost descoperite și câteva fragmente ceramice, dar și vase întregibile – unele în complexe închise (gropi), altele aflate în poziție secundară, imediat deasupra stratului de chirpici ars al unor locuințe eneolitice, dar și în strat – pe care le-am inclus unui orizont cronologic nerelevat pe profilele stratigrafice, care se intercalează între nivelurile de locuire eneolitic și cel atribuit etapei târzii a epocii bronzului.

Descoperiri arheologice

În anul 2010 a fost cercetat un complex arheologic adâncit (groapa L) ce tăia L6 (Pl. 2/1). Groapa, cu adâncimea de 0,40 m și diametrul de 0,60 m, avea în inventar o mică unealtă din piatră, câteva oase mărunte de mamifere și un vas cu o formă atipică pentru locuirea Stoicani-Aldeni. Vasul, de culoare cenușiu-negricioasă, ars secundar, modelat dintr-o pastă nisipoasă bine preparată, are gura evazată, corpul sferoidal și o toartă (conservată) dispusă pe

---

Munteniei (Contribuții arheologice asupra evoluției comunităților umane în nordul Munteniei în epoca neolitică), Ed. Ploiești-Mileniul III, Ploiești, 2010; A. Frînculeasa, L. Niță, *Le matériel lithique taillé de l'établissement énéolithique de Mălăieștii de Jos, département de Prahova. Quelques données préliminaires sur les découvertes des campagnes 2002-2005*, în *Annales d'Universite Valahia Târgoviște*, section d'Archéologie et d'Histoire, VIII-IX (2006-2007), 2007, p. 139-148; A. Frînculeasa, R. Andreescu, O. Negrea, L. Niță, M. Frînculeasa, E. Popa, B. Preda, *Cercetări arheologice în așezarea eneolitică de la Mălăieștii de Jos (jud. Prahova), campaniile 2002-2010*, în *MCA*, Serie Nouă, VIII, 2012, p. 11-57; E. Paveleț, *Ceramica Stoicani-Aldeni din așezările de la Mălăieștii de Jos (jud. Prahova) și Coțatcu (jud. Buzău)*, Ploiești, 2010.

⁶ E. Paveleț, *Un mormânt de incinerare descoperit la Mălăieștii de Jos, jud. Prahova*, în *Argesis. Studii și Comunicări*, Seria Istorie, XV, 2006, p. 67-75.

corp, baza relativ îngustă (Pl. 4/3; 5/1). Forma își găsește analogii în ceramica eneolitică târzie descoperită la Pietroasa Mică⁷.

Alte două complexe asemănătoare au fost identificate la sud de L6 – unul dintre acestea fiind situat la limita de nord-vest a L5. Inventarul acestuia din urmă era format dintr-un castron întregibil așezat în poziție normală (Pl. 2/3; 4/1). Groapa perfora stratul natural argilos, neputând fi identificate limitele. Un complex asemănător, dar care nu perfora nivelul natural ci se oprea în stratul menajer de sub L5, avea ca inventar un fragment de vas grosier (baza acestuia) așezat cu gura în jos. În anul 2006 am identificat în stratul natural argilos, la limita de vest a L5 un vas din pastă grosieră, cu pereții arcuiți (Pl. 4/7; 5/10). Am precizat faptul că o parte din vase se aflau în stratul natural argilos din două motive. Unul, pentru că nu am putut identifica limitele complexelor, celălalt pentru că acele materiale prezente în nivelul steril în apropierea limitelor locuințelor se confundă cu zona aflată la vest de treptele tăiate de comunitatea eneolitică de tip Stoicani-Aldeni pentru construirea locuințelor⁸. Astfel, gropile au fost excavate în pământul rămas neatins de săpăturile din perioada corespunzătoare locuirii eneolitice.

În anul 2011 a fost identificată o altă groapă ce tăia L6, în partea de nord a acesteia, respectiv în camera a doua (nordică). Groapa avea diametrul de circa 1,90 m, adâncimea nu mai mare de 0,50 m (Pl. 3/1). Inventarul era format din ceramică fragmentară și pietre. Din ceramica recuperată, majoritatea atipică, se remarcă un fragment de vas modelat dintr-o pastă de bună calitate, la exterior având culoarea cărămizie spre portocaliu (Pl. 4/5; 5/4). Amintește de ceramica Cucuteni târzie prezentă în acest areal, iar ca formă seamănă inclusiv cu vasul din Gr. L, dar și cu ceramica descoperită la Pietroasa Mică⁹ sau Sărata Monteoru¹⁰. Un alt fragment de vas asemănător cu cele de la Pietroasa Mică are o toartă (Pl. 4/4; 5/2) ce o apropie de tipologia ceramicii din situl amintit¹¹.

Mai evidențiem un vas descoperit în zona L5, spre marginea de est (Pl. 2/4). Corpul vasului are pereții arcuiți, gâtul cilindric înalt, iar în zona de contact a corpului cu gâtul are două tortițe (Pl. 4/6). Vasul are analogii în mediul Cernavoda I, forme asemănătoare fiind descoperite la Hârșova și Ulmeni¹². Este o formă atipică în tipologia ceramicii așezării eneolitice de la Mălăieștii de Jos, similară mai

⁷ V. Sârbu, S. Matei, D. Costache, L. Grigoraș, G. El Susi, *Pietroasa Mică - Gruiu Dării, județul Buzău. Descoperirile din epoca eneolitică și a bronzului, III*, Monografii Arheologice, III, Biblioteca Mousaios, Editura Istros, Brăila și Buzău, 2011, fig. 1171; 30/1; 31/2; 38/6.

⁸ A. Frînculeasa et alii, *op. cit.*, 2012, p. 13 și urm.

⁹ V. Sârbu et alii, *op. cit.*, fig. 11/1; 30/1; 38/3, 4, 6.

¹⁰ E. Paveleț, L. Grigoraș, *Ceramica Stoicani-Aldeni – Studiu de caz: tell-ul de la Aldeni, com. Cernătești, jud. Prahova*, 2012 (mss).

¹¹ V. Sârbu et alii, *op. cit.*, fig. 38/1, 4.

¹² P. Hașotti, *Epoca neolitică în Dobrogea*, Bibliotheca Tomitană I, Constanța, 1997, fig. 142 6; 143/5.

curând cu cele specifice culturii Bodrogkeresztur¹³, deși dispunerea torților este diferită. De asemenea, la Mălăieștii de Jos a fost identificat și un fragment de castron cu decor crestă, asemănător celui de la Hârșova din nivelul Cernavoda I¹⁴.

Metodologie

În anul 2010, de pe șantierul de la Mălăieștii de Jos au fost prelevate de către C. G. Panaiotu de la Universitatea București - Facultatea de Geologie, mai multe probe pentru analize arheomagnetice specifice¹⁵, dar și o bucată ceva mai consistentă de cărbune/lemn ars (20 x 0,8 cm). Probele pentru măsurătorile paleomagnetice au fost prelevate din locuințele 5 și 6. Cea de cărbune a fost identificată în marginea de vest a L6, pe limita a ceea ce am definit drept peretele vestic al construcției. Cărbunele, dintr-o singură bucată de lemn, era dispus în plan orizontal (Pl. 3/2). În aceeași zonă am identificat și un mic decroș (fără ca limitele dinspre vest să poată fi stabilite), peretele și podeaua locuinței părănd a fi întrerupte în acel perimetru. Situația întâlnită ne-a condus la concluzia că ne aflăm în fața unui complex adâncit (Gr. 8) ce a tăiat locuința 6, deși lemnul îl legam mai curând de construcția respectivă (Pl. 3).

Probele prelevate în 2010 au fost trimise în 2011 spre datare la laboratorul din Poznan (Poznan Radiocarbon Laboratory)¹⁶. Cele două pe oase de mamifere au fost analizate în sistem AMS, dar nu au putut fi utilizate, lipsa de collagen împiedicând realizarea datărilor. A treia probă analizată (Poz-40570), pe cărbune (lemn ars), a dat 4900±40 B.P., iar calibrată datarea definește intervalul 3770 - 3637 BC cu o probabilitate de 95% în domeniul sigma 2 (Fig. 1).

Cod lab.	Context	Material	Conv. ¹⁴ C age BP	Cal. age 1σ	Cal. age 2σ
Poz - o	Mălăiești, zonă menajeră sud est de L1, 2003	Os	lipsă collagen	-	-
Poz - o	Mălăiești, L5, 2008	Os	lipsă collagen	-	-
Poz - 40570	Mălăiești, exterior L6, 2010	Cărbune	4900±40	3705 – 3647 BC	3770 – 3637 BC

Tabel 1 – Mălăieștii de Jos, datări ¹⁴C (calibrate cu OxCal 2005)

¹³ S.A. Luca, *Sfârșitul eneoliticului pe teritoriul intracarpatic al României – cultura Bodrogkeresztur*, BMAp, IX, Alba-Iulia, 1999.

¹⁴ P. Hașotti, *op. cit.*, fig. 133/1-2.

¹⁵ Analizele fac parte din proiectul *Cronologie și interacțiuni umane în eneoliticul din sudul României. Gumelnița – perioadă cheie a preistoriei europene – stațiunile, spațiul cunoscut și necunoscut (Chronos)* – PNCDI2 92101/01.10.2008; coordonator proiect Cătălin Bem (MNIR).

¹⁶ Datările au fost făcute în cadrul aceluiași proiect.

Discuții

Deși am privit cu rezervă această datare, corelațiile de tip stratigrafic și tipologia materialelor arheologice descoperite la Mălăieștii de Jos ne-au determinat să dezvoltăm o discuție în care să valorificăm data radiocarbon obținută. La aceasta a contribuit și tipărirea recentă a unui volum despre cercetările din nivelurile de locuire preistorice (eneolitic și bronzului) de la Pietroasa Mică-*Gruiu Dării* (jud. Buzău)¹⁷, în care sunt redate inclusiv trei date absolute ce sunt pe același palier cronologic cu cea obținută din situl de la Mălăieștii de Jos. Respectiv date sunt deocamdată singurele realizate pentru acest areal geografic și implicit pentru contextul cultural abordat.

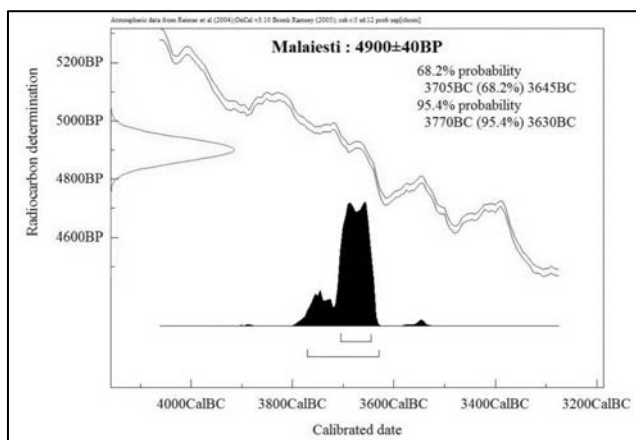

Fig. 1. Diagrama cu data ^{14}C de la Mălăieștii de Jos (OxCal 2005)

Precizăm că această datare ne-a oferit și un argument în plus pentru abordarea unor descoperiri izolate, unele consemnate și observate în timpul cercetărilor, altele doar bănuite, dar nesusținute de date consistente.

În ultimii ani rezultatele cercetărilor de la Pietroasa Mică au văzut lumina tiparului într-o formă extinsă și detaliată, fiind expuse inclusiv o parte importantă din vechile descoperiri¹⁸, deși partea cea mai importantă o ocupă locuirea Latene¹⁹. În săpăturile recente de la Pietroasa Mică, în nivelul de

¹⁷ V. Sârbu et alii, *op. cit.*, 2011.

¹⁸ V. Dupoi, Fl. Preda, *Câteva rezultate preliminare ale cercetărilor arheologice de la Gruiu Dării-comuna Pietroasele, jud. Buzău*, în *Analele Universității București*, XXVI, 1977, p. 5-12, pl. I-X.

¹⁹ V. Dupoi, V. Sârbu, *Incinta fortificată Pietroasa Mică - Gruiu Dării (I)*, Monografii Arheologice, I, Biblioteca Mousaios, Buzău, 2001; V. Sârbu, S. Matei, V. Dupoi, *Incinta fortificată Pietroasa Mică - Gruiu Dării (II)*, Monografii Arheologice, II, Biblioteca Mousaios, Buzău, 2005; V. Sârbu et alii, *op. cit.*, 2011.

locuire eneolitic târziu, au fost descoperite locuințe incendiate, ceramică pictată asociată cu cea șnurată, unelte, dar și un sceptru zoomorf din piatră²⁰, iar în anul 2011 au fost realizate o serie de datări radiocarbon²¹.

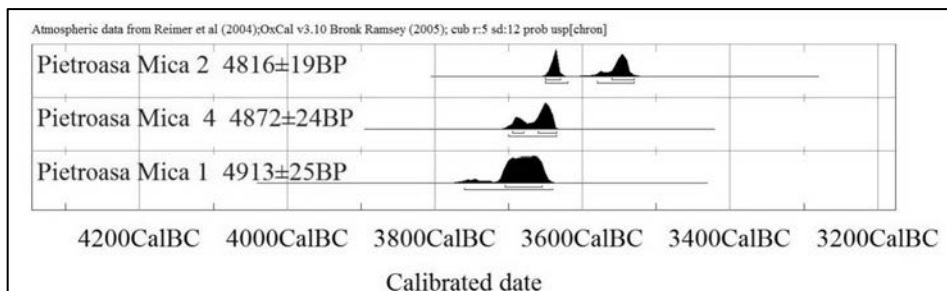

Fig. 2. Datări calibrate de la Pietroasa Mică (OxCal 2005)

Zona de nord a Munteniei este una relativ fragmentată din punct de vedere al caracteristicilor fizico-geografice. Există o zonă colinară și subcolinară spre centru și vest (interfluviul Olt-Buzău), iar în est peisajul este dominat de câmpia Bărăganului. Cadrul cultural a fost ocupat, deși precizat la un nivel nesatisfăcător sau insuficient revelat, de comunitățile Cernavoda I, Cucuteni B/Cernavoda I, iar spre vest de cele de tip Brătești. În acest areal atât descoperirile de tip Cernavoda I, cât și cele Brătești sunt apariții izolate, ceva mai consistente fiind cele în care regăsim *mixtura* Cernavoda I-Cucuteni B.

Descoperirea unor materiale Cernavoda I (ceramică șnurată, scoică pisată utilizată ca degresant) asociate cu cele cucuteniene târzii (ceramică pictată) a generat diverse discuții privind o anumită particularitate a evoluției culturale în acest areal, dar și completări asupra cronologiei relative a sfârșitului epocii eneolitice pe o zonă mai extinsă²². În acest sens remarcăm cercetările de la Pietroasa Mică, Sărata Monteoru, Rîmnicelu. În așezarea de pe *Popina* de la Rîmnicelu ceramica pictată Cucuteni B apare în proporție de 30-40%, iar cea cu cochilii de scoică pisată ajunge, de asemenea, la un procent de aproximativ 30%²³. Pentru Pietroasa Mică sau Sărata Monteoru lipsesc deocamdată astfel de statistici.

²⁰ V. Dupoi, V. Sîrbu, *op. cit.*; N. Harțuche, *Sceptrele din piatră zoomorfe-interpretare și cronologie*, în *Pontica*, XXXVII-XXXVIII, 2004-2005, p. 71-97; V. Sîrbu et alii, *op. cit.*, 2011.

²¹ V. Sîrbu et alii, *op. cit.*, 2011, p. 53.

²² S. Morintz, P. Roman, *Asupra perioadei de trecere de la eneolitic la epoca bronzului de la Dunărea de Jos*, SCIV, 19, 4, 1968, p. 553-573; V. Dupoi, Fl. Preda, *op. cit.*, 1977; V. Dupoi, V. Sîrbu *op. cit.*, 2001; C. Bem, *Noi propuneri pentru o schiță cronologică a eneoliticului românesc*, în *Pontica*, XXXIII-XXXIV, 2001, p. 25-121.

²³ N. Harțuche, *Complexul cultural Cernavoda I de la Rîmnicelu-județul Brăila*, în *Istros*, N.S., I, 1980, p. 33-91.

Izolată (cum și cercetările sunt), au fost descoperite fragmente ceramice Cucuteni asociate cu cel Cernavoda I la Berca, Budureasca, Gura Vîtioarei, Homorâciu, Săveni²⁴. La Vadu Săpat-Budureasca a fost descoperit un fragment ceramic Cucuteni A-B2 și mai multe fragmente ceramice decorate cu șnurul sau cu cochilii pisate de scoică în pastă²⁵. Dacă în cazul primului lot de situri, plasate majoritar în zona dealurilor subcarpatice, amestecul pare să indice o componentă culturală, cea de doua definește mai curând apariția unor importuri. Și observațiile chorologice par să confirme această aserțiune. Tot în județul Prahova ceramică cu fragmente de cochilii de scoică în pastă a fost identificată în urma unor cercetări de suprafață în situl de la Șoimești-Merez²⁶. La Ploiești-Tabaci, dintr-un sit distrus în cea mai mare parte de locuirea actuală și cea medievală târzie, provin din cercetări restrânse câteva materiale arheologice, între care remarcăm un vas fragmentar decorat cu împunsături²⁷ având cele mai bune analogii la Rîmnicelu²⁸.

Fragmente ceramice decorate cu șnurul au apărut în zonă și în așezări cu niveluri de locuire ce par post-Gumelnița, la Ionești-Palade (nivelul II) și la Puntea de Greci (într-un nivel de locuire „Gumelnița III de sfârșit”), marcând contacte timpurii Cernavoda I - Gumelnița B1 târzii²⁹ – probabil la un nivel Cernavoda Ib, având în vedere că pentru etapa Ia nu avem materiale decorate cu șnurul³⁰. Nu excludem posibilitatea ca în cele două așezări să avem niveluri de locuire post-gumelnițene inconsistente, definite de *tip Brătești*, așa cum apar și în alte situri din zonă. De altfel, aceste materiale publicate au rămas anonime, nemaifiind incluse analizelor ulterioare nici de autorul descoperirilor, dar nici de alți cercetători.

Descoperirile de tip Brătești sunt deocamdată construcții mai curând teoretice, iar cele câteva elemente identificate în *tell*-uri indică o paleoeconomie net diferită, definită tocmai de lipsa unor elemente de habitat consistente. Ca și complexe, datele stratigrafice lipsesc. Poate viitoare cercetări vor putea aduce elemente suplimentare, care să depășească singurele descoperiri cuantificabile

²⁴ Gh. Sava-Petrescu, I. Nestor, *Două localități preistorice pe Teleajen. Cetățuia de la Homorâciu și Movila de la Gura Vîtioarei*, în *RPAN*, 2-4, 1940, p. 71-88; E. Comșa, V. Georgescu *Cetățuia geto-dacă de pe Dealul Movila de la Gura Vîtioarei*, în *SCIIVA*, 32, 2, 1981, p. 271-282; A. Frînculeasa, *op. cit.*, 2010.

²⁵ A. Frînculeasa, *op. cit.*, 2010, pl. 137/3, 4, 7, 8, 185/2, 4.

²⁶ Cercetări de suprafață A. Frînculeasa.

²⁷ A. Frînculeasa, *op. cit.*, 2010, pl. 137/2, 187/8.

²⁸ N. Harțușe, *op. cit.*, 1980.

²⁹ D. Berciu, *Prime considerațiuni asupra neoliticului din valea Dunării Inferioare în legătură cu descoperirile din județul Vlașca*, în *Buletinul Muzeului Județean Vlașca*, II, 1937, p. 70.

³⁰ A. Dodd-Oprîșescu, *Ceramica ornamentată cu șnurul din aria culturilor Cucuteni și Cernavoda I*, în *SCIIVA*, 32, 4, 1981, p. 511-528; P. Roman, *Perioada timpurie a epocii bronzului pe teritoriul României*, în *SCIIVA*, 37, 1, 1986, p. 29-55; P. Hașotti, *op. cit.* 1997, p. 125.

cantitativ de la Brătești, ce de altfel au și definit acest aspect regional³¹. Doar faptul că ceramica este asemănătoare tipologic cu cea Gumelnița, dar modelată dintr-o pastă ceva mai nisipoasă, la care se adaugă o sumă nereprezentativă de elemente noi, nu reprezintă o bază pe care să dezvoltăm discuții valabile. Mai remarcăm poziționarea așezării de la Brătești în zona câmpiei piemontane (a Târgoviștei), localitatea aflându-se la aproximativ 15 km sud de orașul Târgoviște, sintagma uzitată *aspect de deal* fiind o caracterizare ce nu își găsește, cel puțin în cazul acestui sit, corespondent în mediul natural înconjurător.

Deși discutăm la nivel de Cernavoda I de populații de origine alogenă, observăm că cel puțin în primele etape se conservă multe elemente specifice culturii Gumelnița. În acest sens remarcăm observațiile de la Hârșova, unde atât complexe, cât și paleoeconomia, nu par să suporte modificări esențiale³², deși la nivel Cernavoda I opțiunile alimentare par să se fi modificat³³. În plus, se mențin relațiile cu comunitățile Cucuteni³⁴.

Remarcabile sunt așezările în care apar materiale Cucuteni B amestecate cu cele Cernavoda I, ce sunt dispuse atât în zona colinară (Pietroasa Mică, Sărata Monteoru, Berca, Homorâciu) cât și în cea de câmpie (Rîmnicelu). Dacă Bărăganul este o prelungire a Buceagului și a stepei de la nordul Mării Negre, un areal în care o populație mobilă este în mediul ei, nu aceleași remarci le putem avea pentru dealurile subcarpatice. Definirea materialelor cucuteniene drept importuri într-o așezare Cernavoda I (Rîmnicelu) și eventual viceversa pentru Pietroasa Mică și Sărata Monteoru, pare cel mult un răspuns facil.

Există și două analize asupra loturilor de faună de la Rîmnicelu³⁵, respectiv Pietroasa Mică³⁶. În primul sit predominante sunt resturile de faună domestică, respectiv bovinele (47%) urmate de ovicaprine (28,5%) și suine³⁷. La Pietroasa Mică 84% sunt specii domestice, dominante fiind bovinele și ovicaprinele, ce ating fiecare în jur de 40%, urmate de suine și câine³⁸. În ambele situri vânătoarea

³¹ E. Tudor, *Un aspect cultural post-gumelnițean descoperit în zona de dealuri a Munteniei (Săpăturile de la Brătești „Coasta bisericii”, jud. Dâmbovița)*, în *SCIVA*, 28, 1, 1977, p. 37-53; Idem, *Die gruppe Brătești*, în *Dacia*, N.S., XXII, 1978, p. 73-86.

³² D. Popovici, P. Hașotti, *Cultura Cernavoda I în contextul descoperirilor de la Hârșova*, în *Pontica*, XXV, 1988-1989, p. 15-44; A. Bălășescu, V. Radu, D. Moise, *Omul și mediul animal între mileniiile VII-IV î.e.n. la Dunărea de Jos*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2005, p. 228 și urm.

³³ A. Bălășescu, V. Radu, D. Moise, *op. cit.*, 2005, p. 260.

³⁴ C. Bem, *op. cit.* 2011.

³⁵ N. Harțuche, *Complexul cultural Cernavoda I de la Rîmnicelu - județul Brăila*, în *Istros*, N.S., I, 1980, p. 33-91.

³⁶ Georgeta El Susi, *Animal husbandry and hunting in eneolithic habitation (Cucuteni B – Cernavoda I culture) and Bronze Age (Monteoru culture) from Pietroasa - Gruicul Dării (Buzău county)*, în V. Sârbu et alii, *op. cit.*, 2011, p. 133-159.

³⁷ N. Harțuche, *op. cit.*, 1980, p. 81 și urm.

³⁸ G. El Susi, *op. cit.*, 2011, p. 134, tabel 1.

are un rol secundar³⁹, iar poziția ocupată de suine pare să indice prezența unor comunități cu o mobilitate ce trebuie remarcată și evaluată.

Evidențiem că ceramica poroasă cu cochilii pisate de scoică în pastă (șnurată sau nu) apare și în inventarul așezărilor Cucuteni, încă de la nivelul Cucuteni A3⁴⁰. Definită ca o categorie *de tip Cucuteni C*, o regăsim și în așezări târzii Cucuteni B1 și B2 în cantitate modestă și în proporții mult mai mari în zona exploatarei izvoarelor de apă sărată (unde ajunge până la 40%), părând a fi mai curând o categorie cu o anumită funcționalitate⁴¹.

Deocamdată nu a sugerat nimeni că ne aflăm în fața unei noi culturi. De aceea, cred că și în zona subcarpaților suntem cel mai probabil în cadrul cultural Cucuteni târziu. Prezența în acest areal a ceramicii Cucuteni și a celei de *tip C* nu ar trebui să pară ceva ieșit din comun. Pentru un interval de tip destul de mare, zona aceasta pare o *terra deserta*, între așezările Stoicani-Aldeni, Gumelnița A2 și descoperirile de tip Cernavoda Ic – Cucuteni B (asociate sau nu) lipsesc sau apar doar firave urme de locuire. Situația ar putea fi explicată de prezența *populațiilor de stepă* ce au ocupat zona în această „nișă” cronologică și care nu au lăsat urme foarte vizibile care să poată fi cuantificate, eventual cultural.

Concluzii

Datarea de la Mălăieștii de Jos corespunde orizontului cronologic definit de descoperirile Cernavoda Ic sau Cucuteni B⁴². În acest sens remarcăm datările din siturile cucuteniene de la Cucuteni-*Dâmbul Morii*, Mihoveni-*Cahla Morii*, Valea Lupului, Lacul Soroca, Brânzeni etc.⁴³, ce pot fi integrate segmentului cronologic definit de datele ¹⁴C absolute de la Pietroasa Mică și Mălăieștii de Jos. Mai evidențiem și datarea de la Bucșani-*Pod*, obținută pentru nivelul Gumelnița B1⁴⁴, ce se integrează ușor acestui palier cronologic, dar care ridică probleme de racordare la cronologia relativă tradițională.

³⁹ A. Bălășescu *et alii*, *op. cit.*, 2005, p. 230 și urm.

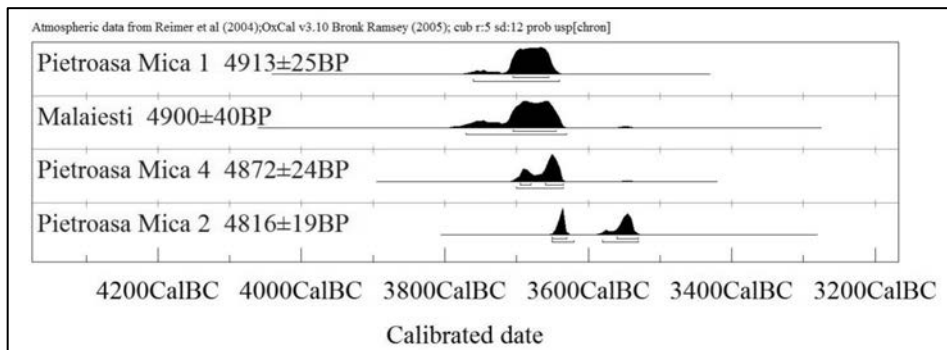
⁴⁰ A. Dodd-Oprîșescu, *Considerații asupra ceramicii Cucuteni C*, în *SCIIVA*, 31, 4, 1980, p. 547-557; Eadem, *op. cit.*, 1981, p. 511-528; Șt. Cucuș, *Ceramica de „tip C” din aria culturii Cucuteni*, în *MemAntiq*, IX-XI (1977-1979), 1985, p. 63-92.

⁴¹ R. Munteanu, D. Garvăn, *Ceramica Cucuteni C din preajma izvoarelor sărate din Moldova*, 2008, p. 179-197, în D. Monah, Gh. Dumitroaia, D. Garvăn (ed.), *Sarea de la prezent la trecut*, BMA, XX, Piatra Neamț.

⁴² C. Bem, *Elemente de cronologie radiocarbon. Ariile culturale Boian-Gumelnița-Cernavoda I și Precucuteni-Cucuteni/Tripolie*, în *CA*, XI, I (1998-2000), 2000, p. 337-359; Idem, *Noi propuneri pentru o schiță cronologică a eneoliticului românesc*, în *Pontica*, XXXIII-XXXIV, 2001, p. 25-121.

⁴³ C.M. Mantu, *Cultura Cucuteni. Evoluție, cronologie, legături*, BMA, V, 1998, tab. 8; C. Bem, *op. cit.*, 2000; Idem, *op. cit.*, 2011, tab. 2.

⁴⁴ T. Cucchi, A. Bălășescu, C. Bem, V. Radu, J.-D. Vigne, A. Tresset, *New insight into the invasive process of the eastern house mouse (Mus musculus musculus): Evidence from the burnt houses of Chalcolithic Romania*, în *The Holocene*, 21 (8), 2011, p. 1197.

Fig. 3. Corelarea datărilor de la Pietroasa Mică și a celei de la Mălăieștii de Jos

Corelările de tip stratigrafic, tipologic, reluarea în discuție a unor descoperiri anterioare anului 2010, dar și datarea ^{14}C pusă în context mai larg, par să confirme prezența în zona sitului de la Mălăieștii de Jos a unei comunități eneolitice târzii. Este dificil de precizat ce reprezintă cele câteva complexe cercetate. Deocamdată, cele identificate par a fi de tipul gropilor ce nu au decât rareori diametre mai mari de 0,60 m, adâncimea de maximum 0,50 m. Pentru majoritatea nu am putut să le stabilim limitele – uneori perforau nivelul natural, alteori tăiau complexe arheologice eneolitice. Inventarul, modest, este format din vase întregibile sau fragmentare, pietre (fragmente de râșnițe, frecătoare sau percutoare). Cel puțin în două situații au fost identificate fragmente de vase (din zona bazei) ce erau așezate cu gura în jos.

Lipsa oaselor sau a cenușii face dificilă o interpretare legată de posibilitatea unor morminte de incinerare. Aciditatea solului nu a permis conservarea oaselor, în așezarea eneolitică fiind descoperite foarte puține oase (de ordinul zecilor) și numai 5 piese din categoria IMDA⁴⁵. Această situație, excepțională într-un sit eneolitic, a împiedicat realizarea unor datări ^{14}C valide, deoarece în cazul celor două probe în care a fost utilizat osul, recuperat din interiorul sau din proximitatea unor locuințe arse, mostrele nu a avut suficient colagen.

Mulțumiri

Mulțumesc domnului dr. Cătălin Bem de la Muzeul Național de Istorie a României ce a facilitat realizarea datării, prin proiectul *Cronologie și interacțiuni umane în eneoliticul din sudul României. Gumelnița – perioadă cheie a preistoriei europene – stațiunile, spațiul cunoscut și necunoscut (Chronos)* – PNCDI2 92101/01.10.2008. Mulțumirile sunt adresate și colegilor Laurențiu Grigoraș, Daniel Costache, Sebastian Matei de la Muzeul Județean Buzău pentru accesul vizual la materialul descoperit la Pietroasa Mică.

⁴⁵ A. Frînculeasa et alii, *op. cit.*, 2012, p. 21.

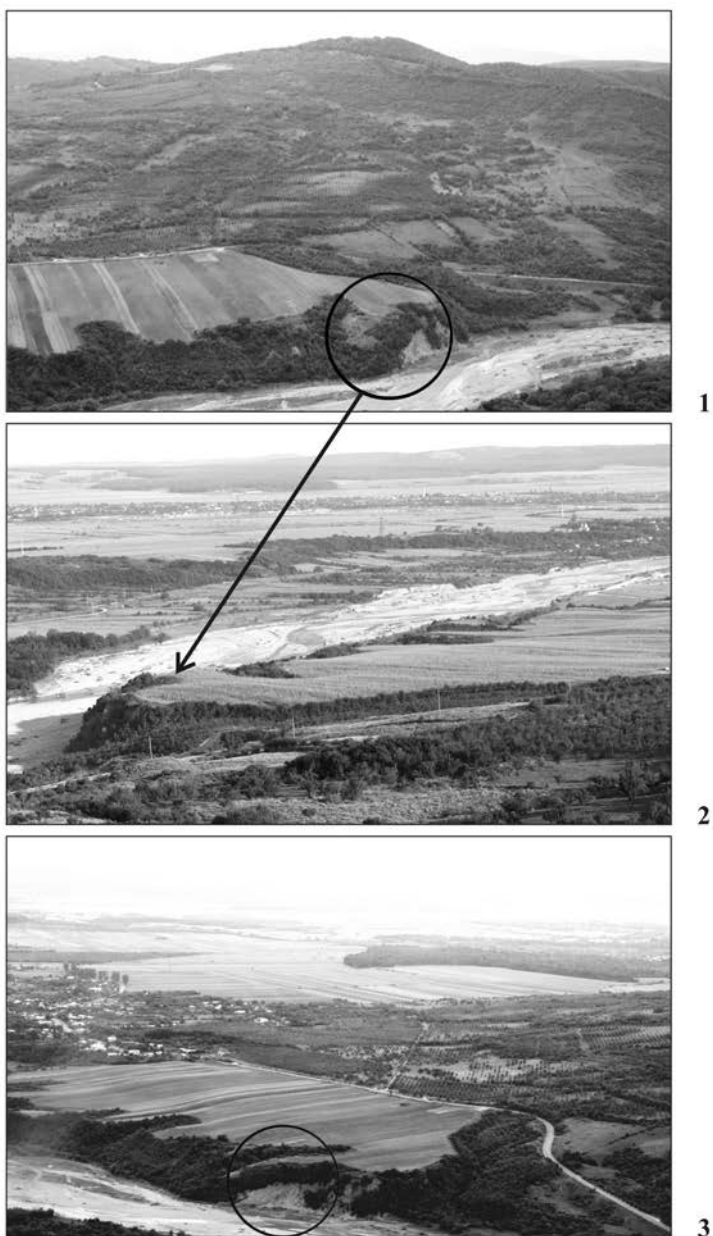
**ABOUT AN ABSOLUTE DATING
FROM MĂLĂIEȘTII DE JOS (PRAHOVA COUNTY)
AND ITS POSSIBLE IMPLICATIONS**

Keywords: *Late Eneolithic, Mălăieștii de Jos, Wallachia, ceramics, dates, absolute chronology*

In this note we want to introduce into the scientific circuit a series of isolated discoveries from Mălăieștii de Jos (Prahova County). The identification of archaeological complexes that are posterior to the eneolithic settlement from Mălăieștii de Jos, the realization of a C14 dating and the recent publication of a set of three absolute dates from Pietroasa Mică, brought into question the character of some isolated discoveries that we consider irrelevant and unable to generate a debate. Based on the dating and on typological analogy of identified archaeological materials, we attributed these discoveries to the late eneolithic horizon, which corresponds to Cucuteni B-Cernavoda I habitation level.

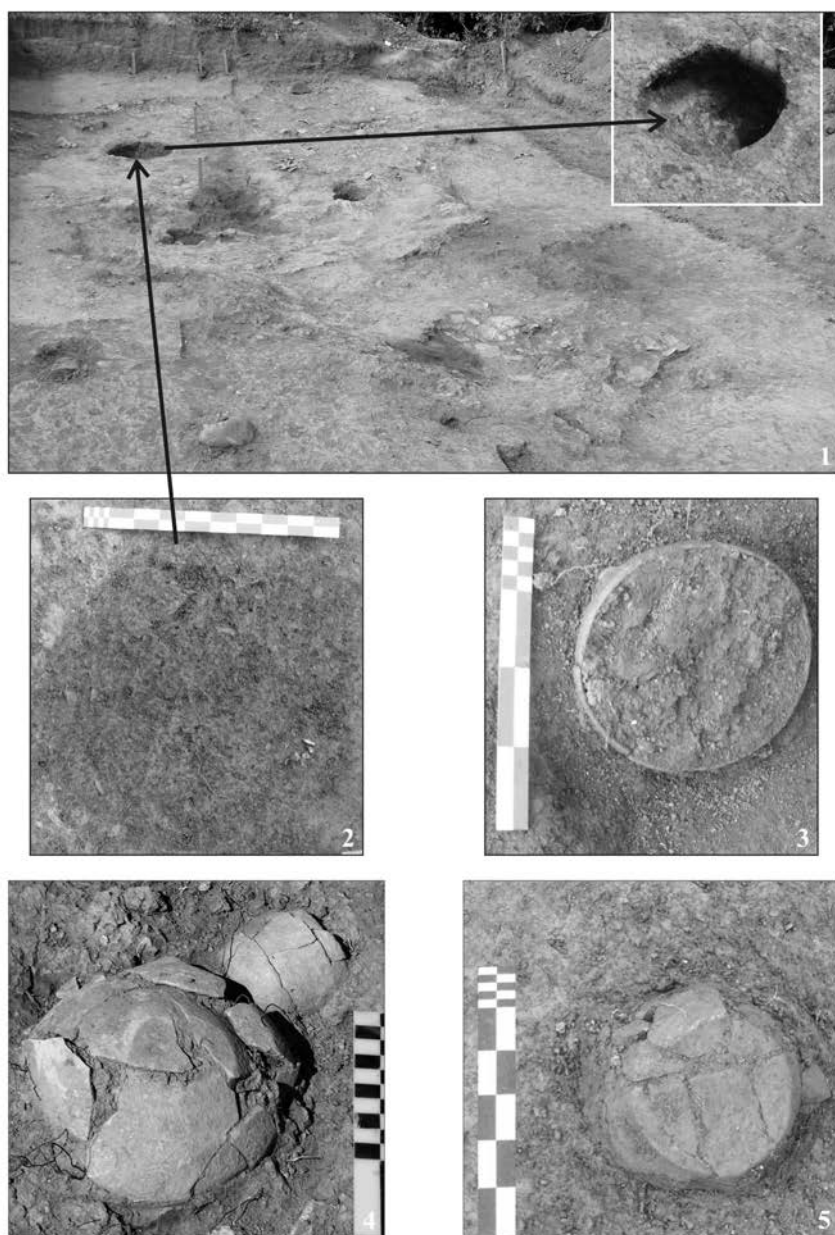
List of plates

- Plate 1.** The settlement from Mălăieștii de Jos, aerial view from the south-west (1), the north-west (2), the north-east (3).
- Plate 2.** Mălăieștii de Jos: dwelling 6, floor level with the positioning of L pit complex (1, 2), detail of L pit, *in situ* pot from an archaeological complex (3-5).
- Plate 3.** Mălăieștii de Jos: general plan of dwelling 6 (1), coal taken for dating (2).
- Plate 4.** Mălăieștii de Jos: ceramics from Late Eneolithic complexes.
- Plate 5.** Mălăieștii de Jos: ceramics from complexes or the Late Eneolithic layer.
- Plate 6.** 1-10. Pietroasa Mică, Eneolithic ceramics (after V. Sârbu 2011); 11-12. Sărata Monteoru, Eneolithic ceramics (not to scale).
- Plate 7.** Wallachia: Late Eneolithic discoveries.

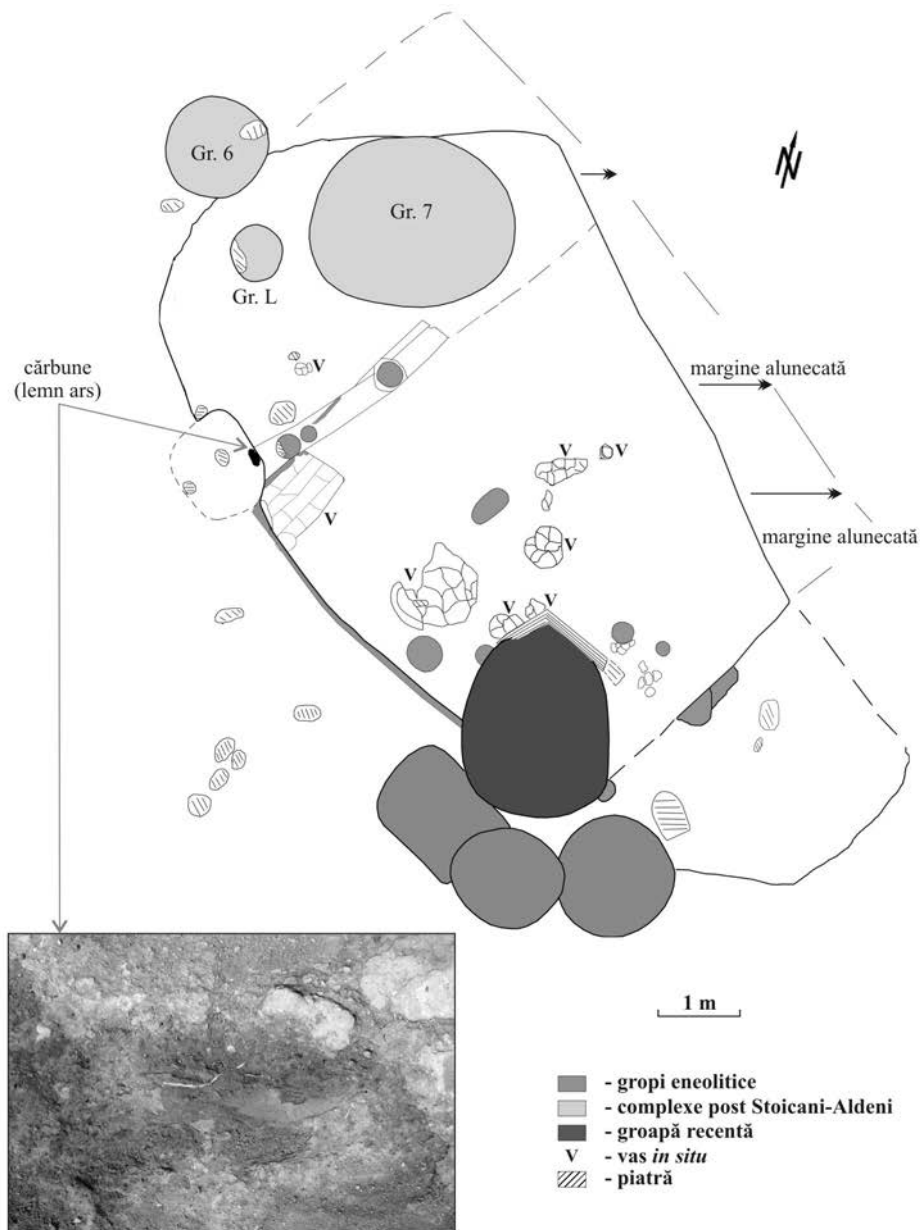

Pl.1. Așezarea de la Mălăieștii de Jos,
vedere aeriană dinspre sud-vest (1), nord-vest (2), nord-est (3)

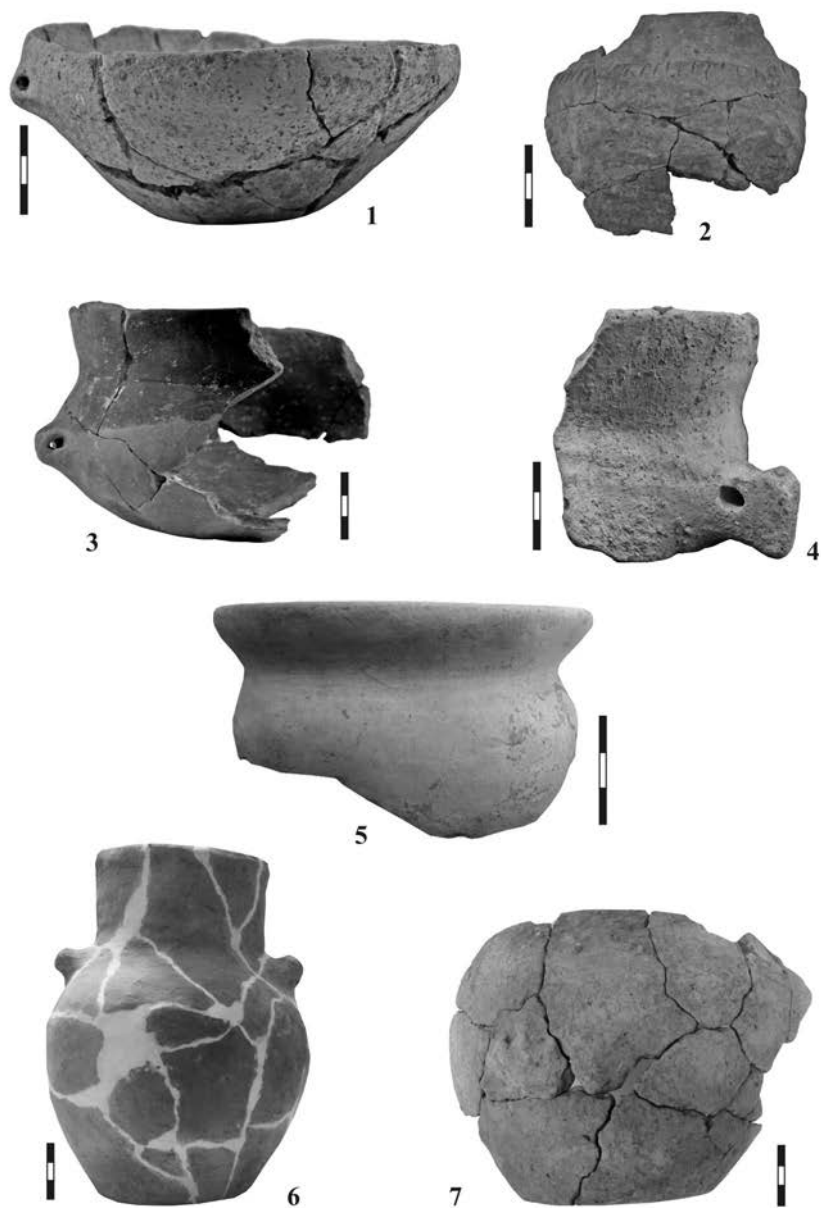

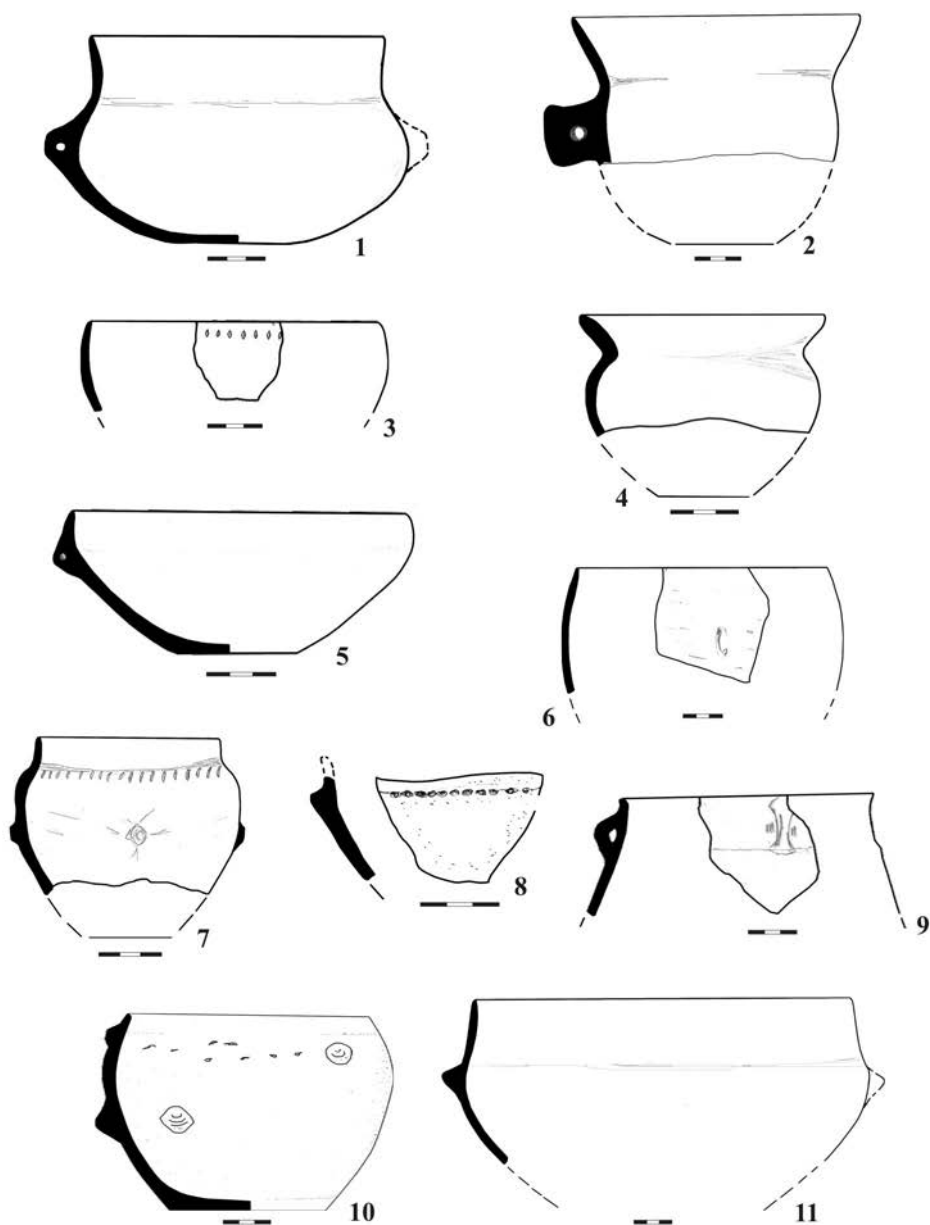
Pl. 2. Mălăieștii de Jos: locuința 6, nivel podea cu poziționarea complexului Gr. L (1, 2), detaliu Gr. L (1), vas *in situ* din complex arheologice (3-5)

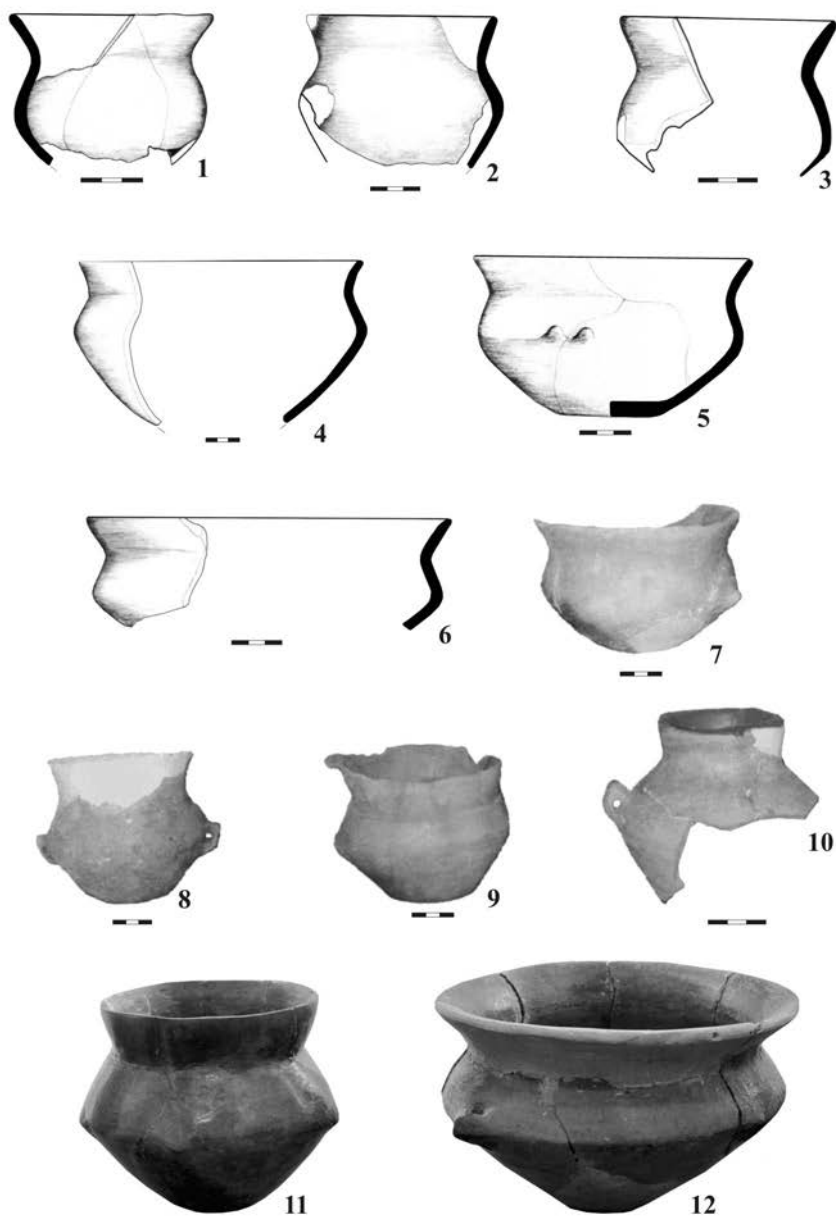
Pl. 3. Mălăieștii de Jos:
plan general locuința 6 (1), cărbune prelevat pentru datare (2)

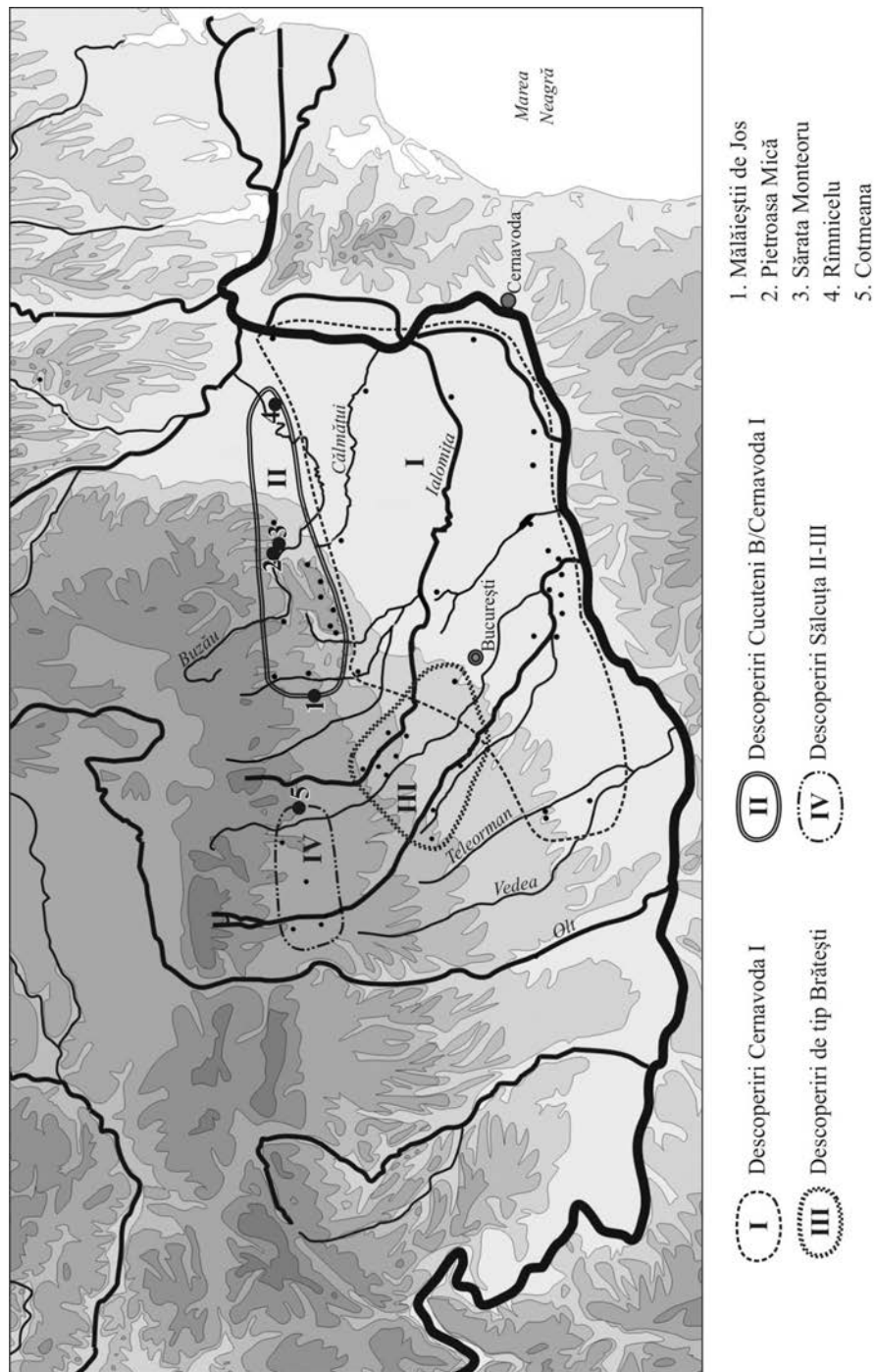
Pl. 4. Mălăieștii de Jos: ceramică din complexe eneolitice târzii

Pl. 5. Mălăieștii de Jos:
ceramică din complexe sau stratul eneolitic târziu

Pl. 6. 1-10. Pietroasa Mică, ceramică eneolitică (după V. Sîrbu *et alii*, 2011);
11-12. Sărata Monteoru, ceramică eneolitică (fără scară)

Pl. 7. Muntenia: descoperiri eneolitice târzii

POSIBILE INTERPRETĂRI ALE UNOR DESCOPERIRI DE PIESE METALICE DIN EPOCA BRONZULUI ÎN SECTORUL MONTAN AL VĂII BISTRIȚEI

---

de Vasile Diaconu

Cuvinte cheie: piese metalice, epoca bronzului, valea Bistriței, pasuri montane, depuneri

Nu de puține ori, apariția unor artefacte lipsite de un context arheologic clar a fost analizată destul de superficial, fără o discuție de ansamblu care să țină cont de o multitudine de parametri. Astfel de obiecte, incluse de obicei în categoria „descoperirilor izolate”, au fost luate în calcul mai mult sub aspect statistic și destul de rar s-a încercat o interpretare a condițiilor în care au stat după scoaterea din uz.

Deși literatura arheologică menționează numeroase cazuri de acest fel, nu dispunem de spațiul necesar pentru o analiză de ansamblu care să fie focalizată pe un anumit segment cronologic sau mediu cultural.

În nota de față ne propunem doar o scurtă discuție privitoare la câteva „descoperiri izolate” provenite din sectorul montan al Văii Bistriței, care, sub aspect temporal, sunt incluse în epoca bronzului. Ne referim aici, în mod special, la unele piese metalice care au fost deja publicate, dar care necesită o evaluare a răspândirii lor într-un areal geografic cu limite clare.

Când discutăm despre sectorul montan al Văii Bistriței avem în vedere zona din amonte de Piatra Neamț, spațiu care, în preistorie (și nu numai), a constituit o cale de acces din și spre teritoriul intracarpatic¹. Este de presupus că și în epoca bronzului această rută de comunicație a facilitat stabilirea unor

---

¹ E. Comșa, *Rolul Carpaților Orientali și Meridionali în cursul epocii neolitice*, în *MemAntiq*, IX-XI, (1977-1979), 1985, p. 47.

contacte între diferite comunități aflate pe ambii versanți ai Carpaților, fapt sesizat mai ales începând cu perioada mijlocie² a palierului cronologic amintit. Deși s-a presupus că în perioada post-eneolitică traversarea lanțului montan prin defileul Bicazului ar fi fost puțin probabilă³, mai facile fiind trecătorile sudice de la Ghimeș și Uz, care făceau legătura dintre Depresiunea Ciucului și Valea Troțului⁴, suntem de părere că o astfel de interpretare trebuie nuanțată. O legătură între zona est-carpatică și cea transilvăneană nu se putea face doar prin defileul Bicazului, ci și prin pasurile Tulgheș⁵, Borsec și Păltiniș, aflate în bazinul mijlociu al Bistriței⁶.

Așa cum am precizat, discuția noastră are în vedere câteva descoperiri de piese metalice concentrate în sectorul median al Bistriței, ceea ce ridică unele probleme în condițiile în care, până la ora actuală, nu sunt cunoscute așezări certe din perioada mijlocie și târzie a epocii bronzului în arealul studiat. Cu toate că numărul artefactelor metalice considerate ca fiind „descoperiri izolate” este destul de mic, suntem de părere că merită o discuție în raport cu spațiul în care se găseau, dar și cu dinamica teritorială a populațiilor cărora se presupune că le-au aparținut.

Sub aspect metodologic ne propunem o repertoriere a acestor descoperiri, pe baza cărora să putem aduce în prim plan posibile interpretări ale condițiilor care au determinat prezența lor în zona de referință.

Repertoriul descoperirilor

1. **Bicaz** (or. Bicaz, jud. Neamț). În punctul *Neagra Cociorvei* este semnalată descoperirea unei seceri de bronz⁷, atribuită tipului Ghermănești⁸ (fig. 2/3).

² R. Munteanu, *Începutul bronzului mijlociu în depresiunile marginale ale Carpaților Orientali*, BMA, XXIV, Piatra Neamț, 2010, p. 218-220.

³ O părere destul de tranșantă potrivit căreia Valea Bistriței nu a constituit o cale de comunicație între teritoriul extracarpatic și Transilvania a fost emisă la mijlocul secolului trecut de către M. Petrescu-Dîmbovița, *Contribuții la problema sfârșitului epocii bronzului și începutul epocii fierului în Moldova*, în SCIV, 4, 3-4, 1953, p. 477.

⁴ Fl. Burtănescu, *Epoca timpurie a bronzului între Carpați și Prut cu unele contribuții la problemele perioadei premergătoare epocii bronzului în Moldova*, BiblThr, XXXVII, București, 2002, p. 77.

⁵ T. Bader, *Passfunde aus der bronzzeit in den Karpaten*, în *Communicationes Archaeologicae Hungariae*, 2001, p. 18; R. Munteanu, *Un topor din bronz de tip Monteoru descoperit la Bicaz*, în *ArhMold*, XXVIII, 2005, p. 207 și nota 10.

⁶ Fl. Gogâltan, A. Ignat, *Transilvania și spațiul nord-pontic. Primele contacte (cca 4500-3500 a. Chr.)*, în *Tyragetia*, S.N., V [XX], nr. 1, 2011, p. 9.

⁷ Gh. Dumitroaia, *Obiecte de aramă și bronz descoperite pe teritoriul județului Neamț*, în *MemAntiq*, IX-XI, (1977-1979), 1985, p. 468-469, fig. 5/a; Idem, *Cultura Noua pe teritoriul județului Neamț*, în *Carpica*, XXIII, 1992, p. 125; T. Bader, *op. cit.*, p. 18.

⁸ V. Dergačev, V. Bočkarov, *Secerile de metal din epoca bronzului târziu din Europa de Est*, Iași, 2006, p. 242-243.

2. **Bicaz** (cartier Capșa, or. Bicaz, jud. Neamț). Pe un platou de pe malul stâng al Bistriței, în apropiere de pâraul Dorului, la altitudinea de aproximativ 500 m, a fost identificat un topor de bronz, de tip Monteoru⁹ (fig. 2/1).

3. **Bicaz Chei** (com. Bicaz Chei, jud. Neamț). În partea vestică a satului, în prundișul pâraului Bicaz, a fost găsit un topor din epoca bronzului¹⁰.

4. **Bistrița** (com. Alexandru cel Bun, jud. Neamț). În punctul *Piciorul lui Petru Vodă*, în ruptura unui mal de pe pășunea satului, a fost găsit un celt de bronz¹¹ (fig. 2/2).

5. **Grințieș** (com. Grințieș, jud. Neamț). În prundișul Bistricioarei a fost descoperită o seceră fragmentară de bronz¹², atribuită tipului Ghermănești, varianta Ilișeni¹³ (fig. 2/4).

6. **Tulgheș** (com. Tulgheș, jud. Harghita). De pe teritoriul localității provine un vârf de lance din bronz (fig. 2/5)¹⁴.

7. **Viișoara** (com. Alexandru cel Bun, jud. Neamț). În anul 1943 a fost descoperit întâmplător un mic depozit, compus din mai multe seceri de bronz, care ulterior s-au pierdut¹⁵.

Câteva discuții

Pornind de la cele prezentate anterior se observă o anumită concentrare a descoperirilor în zona Bicazului, unde au apărut mai multe piese singulare, dar este interesant de observat și prezența aceluși depozit pe teritoriul localității Viișoara. Din păcate, pentru aproape toate cazurile enumerate mai sus, nu există precizări ample ale condițiilor și locului în care au fost găsite (cu excepția toporului de tip Monteoru) piesele metalice.

Pe baza caracteristicilor tipologice pe care le prezintă, artefactele în discuție aparțin bronzului mijlociu și târziu, ultima secvență cronologică fiind mai bine reprezentată. Așa cum am afirmat mai sus, în amonte de orașul Piatra Neamț nu sunt semnalate așezări cu a căror existență să poată fi corelate descoperirile

⁹ R. Munteanu, *Un topor din bronz ...*, p. 205-207.

¹⁰ M. Roska, *Erdély régészeti repertoriuma. Thesaurus antiquitatum Transilvanicarum*, Cluj, 1942, p. 39, nr. 101; Șt. Cucuș, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Neamț*, în *MemAntiq*, XVIII, 1992, p. 9.

¹¹ Gh. Dumitroaia, *Săpături și cercetări arheologice de suprafață în județul Neamț (1992-1993)*, în *MemAntiq*, XIX, 1994, p. 509, fig. 1/1.

¹² M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 463; Șt. Cucuș, *op. cit.*, p. 32.

¹³ V. Dergačev, V. Bočkarev, *op. cit.*, p. 273, pl. 77/1027.

¹⁴ V. Crișan, *Obiecte din cupru și bronz aflate în colecțiile muzeelor din județul Harghita*, în *AMN*, 26-30, (1989-1993), 1993, p. 243, fig. 6/8; V. Căvruc (coord.), *Repertoriul arheologic al județului Harghita*, Sf. Gheorghe, 2000, pl. 32/9; T. Bader, *op. cit.*, p. 18.

¹⁵ C. Matasă, *Descoperiri arheologice în raionul Piatra Neamț*, în *MCA*, VI, 1959, p. 731; Gh. Dumitroaia, *Cultura Noua ...*, p. 139.

metalice, motiv pentru care pot fi urmate două direcții de studiu: pe de o parte trebuie luată în calcul posibilitatea unor depuneri intenționate, iar în altă ordine de idei ne putem gândi la documentarea unor rute de circulație (și schimb) pe Valea Bistriței¹⁶. În legătură cu ultima precizare ar trebui să considerăm piesele metalice ca simple jaloane ale deplasării diferitelor comunități ale epocii bronzului dinspre zona subcarpatică spre interiorul lanțului montan și/sau invers.

Atât cât ne permite documentația actuală și pornind doar de la premiza că avem de a face numai cu materiale izolate, încercăm să găsim elemente de susținere pentru eventualele interpretări.

Cea mai timpurie piesă dintre cele analizate pare să fie toporul de tip Monteoru, care se leagă de mediile culturale ale bronzului mijlociu (Monteoru, Costișa, Wietenberg). Răspândirea în zonele est-carpătice a acestui tip de artefact a fost explicată prin înaintarea spre nord a comunităților monteorene¹⁷, deși unele piese, cum sunt cele din zona Neamțului, au fost atribuite mediului Costișa¹⁸. Dacă ar fi să raportăm piesa de la Bicaz la o locuire specifică etapei mijlocii a epocii bronzului, am putea presupune că există o legătură între toporul de tip Monteoru și cele câteva puncte cu descoperiri de materiale ceramice de pe teritoriul orașului Piatra Neamț¹⁹ (fig. 1). În acest context, poate fi invocată o deplasare a unor grupuri umane pe cursul mijlociu al Bistriței în intenția de a traversa lanțul montan, sau doar simpla existență a unei rute de schimb, presupuneri care își găsesc susținere dacă luăm în calcul și o descoperire similară efectuată pe teritoriul localității Monor (jud. Bistrița-Năsăud)²⁰, pe versantul apusean al Carpaților Orientali. Ca o confirmare a circulației bunurilor din spațiul transilvănean spre zona subcarpatică a Moldovei aducem în prim plan cele două topoare de tip B1, varianta Bikacs-Borlești (conform tipologiei lui Al. Vulpe), descoperite la Borlești (jud. Neamț)²¹ și Izvoare (jud. Neamț)²², dar și spada de bronz de tip

¹⁶ Nu trebuie omisă frecventarea unei astfel de rute nici din punctul de vedere al aprovizionării cu materii prime litice, de natură vulcanică, existente pe rama vestică a Carpaților Orientali. Faptul că Bistrița traversează unele formațiuni vulcanogene este un argument în plus în favoarea intensei circulații a grupurilor umane din epoca bronzului pe valea acestui râu.

¹⁷ Al. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien*, PBF, IX/2, München, 1970, p. 46-48; R. Munteanu, *Un topor din bronz ...*, p. 207.

¹⁸ M. Zamoșteanu, *Depozitul de topoare de bronz de la Borlești (raionul Buhuși, regiunea Bacău)*, în *ArhMold*, II-III, 1964, p. 457-459; R. Munteanu, *Începutul bronzului mijlociu...*, p. 163-164.

¹⁹ R. Munteanu, *Începutul bronzului mijlociu ...*, p. 46.

²⁰ D. Popescu, *À propos de deux haches en bronze, à douille transversale, récemment découvertes en Roumanie*, în *Dacia*, V-VI, 1935-1936, p. 193, fig. 3; Al. Vulpe, *Cu privire la unele topoare de aramă și bronz din Moldova*, în *ArhMold*, II-III, 1964, p. 135.

²¹ Al. Vulpe, *Nackenscheibenäxte aus der Moldau*, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 511, fig. 1a, 2a; Idem, *Die Äxte ...*, p. 73, fig. 23/323; T. Bader, *op. cit.*, p. 24; R. Munteanu, *Începutul bronzului mijlociu ...*, p. 43.

Apa de la Piatra-Șoimului (jud. Neamț), considerată cel mai estic exemplar de acest fel cunoscut până acum²³.

În contextul prezentei discuții nu trebuie să ometem câteva detalii legate și de condițiile de descoperire ale toporului de la Bicaz. Proveniența acestui obiect dintr-o movilă (nivelată ulterior), ridică anumite semne de întrebare în legătură cu existența în acest loc a unei amenajări antropice.

Cercetarea de suprafață efectuată în zona movilei nu a dus la descoperirea altor materiale arheologice. Pe de altă parte, este destul de puțin probabil să avem de a face cu un tumul, cunoscut fiind faptul că în zona montană a Carpaților Orientali situațiile de acest fel sunt foarte rare pentru etapa mijlocie a epocii bronzului²⁴. Mult mai plauzibilă ni se pare depunerea votivă a toporului și marcarea locului printr-o ridicătură de pământ cu valențe simbolice²⁵.

În ceea ce privește piesele metalice atribuite bronzului târziu, acestea sunt reprezentate atât prin descoperiri singulare, cât și printr-o acumulare de artefacte (depozit). Dacă ar fi să acceptăm ipoteza conform căreia exemplarele metalice sunt jaloane ale pătrunderii unor comunități pe cursul Bistriței, atunci ele pot fi legate de acele stațiuni arheologice atribuite culturii Noua aflate într-un număr semnificativ la contactul dintre zona submontană și cea montană, mai precis de pe rama vestică a Depresiunii Cracău-Bistrița²⁶. În această ordine de idei, traversarea lanțului montan dinspre Moldova spre interiorul arcului carpatic, sau invers, ar trebui să se reflecte și într-o densitate crescută a stațiunilor Noua în depresiunile intramontane (în special în Depresiunea Giurgeului) prin care se putea face legătura cu bazinul Bistriței, ori acest detaliu nu este foarte bine susținut din punct de vedere arheologic²⁷, cu excepția unei așezări recent identificată pe teritoriul orașului Toplița (jud. Harghita)²⁸.

Un alt amănunt care merită semnalat este acela că în cadrul descoperirilor de piese metalice din sectorul montan al Văii Bistriței cunoaștem în acest moment două tipuri cu o largă frecvență în perioada finală

²² Al. Vulpe, *Nackenscheibenäxte* ..., p. 512-513, fig. 1b, 2b; Idem, *Die Äxte* ..., p. 73, fig. 23/324.

²³ R. Munteanu, Gh. Dumitroaia, *Spada de bronz de la Piatra Șoimului*, în *MemAntiq*, XXV-XXVI, (2008-2009), 2010, p. 323-328.

²⁴ R. Munteanu, *Un topor din bronz* ..., p. 207.

²⁵ Posibile conexiuni comportamentale pot fi făcute și cu unele morminte-cenotaf din spațiul vest european în care au fost depuse doar obiecte de bronz; S.P. Needham, *Selective Deposition in the British Early Bronze Age*, în *WA*, 20/2, 1988, p. 241.

²⁶ V. Diaconu, *Comunități umane din bronzul târziu în Subcarpații Moldovei. Observații privitoare la dinamica teritorială*, în *CI*, XXVII-XXIX, (2008-2010), 2011, p. 48-51.

²⁷ V. Cavruc, *op. cit.*, harta 11.

²⁸ Fl. Gogâltan, L. Darvas, A. Demjén, *Descoperiri aparținând epocii bronzului la Lăzarea (jud. Harghita)*, în *Csikó Székely Múzeum Évkönyve*, VII, 2011, p. 57.

a epocii bronzului – secera și celțul²⁹. Nu credem că trebuie omisă observația potrivit căreia acestea din urmă dețin frecvența cea mai mare și în cadrul depozitelor specifice culturii Noua. Din acest motiv ne întrebăm dacă nu cumva artefactele analizate de noi sunt depuneri cu caracter votiv și nu obiecte pierdute sau abandonate. Acestea fiind spuse, putem accepta încadrarea obiectelor respective în categoria depunerilor de o singură piesă³⁰, deși nu avem certitudinea că unele exemplare nu ar fi provenit chiar din componența unor depozite.

Pentru analiza noastră un anumit interes îl prezintă și locul de descoperire a obiectelor. Este demn de remarcat că unele dintre acestea au apărut „în prundișul” cursurilor de apă, sau pe malurile râurilor. Situația în sine, aparent fără semnificație, poate conduce către ideea unor depuneri singulare legate de mediul acvatic³¹. Desigur, contextul arheologic din care provin obiectele este greu de stabilit, iar faptul că au apărut în albia unui curs de apă nu indică în mod obligatoriu că au fost depuse într-un asemenea mediu. Cel mai probabil, majoritatea bronzurilor discutate de noi au fost îngropate pe terasele joase și medii³², iar modificările suferite de albia Bistriței și a afluenților săi, precum și erodarea malurilor, au permis descoperirea unor astfel de piese.

De asemenea, în anumite situații, cum este cazul spadelor de bronz de la Măneuți (jud. Suceava)³³ și Costâna (jud. Suceava)³⁴, s-a presupus că este vorba de o depunere într-un mediu intermediar, în șesul râurilor. În mod cert, o

²⁹ A. F. Harding, *European Societies in the Bronze Age*, Cambridge, 2000, p. 367; Fl. Mățău, *Patterns of deposition. The metal artefacts at the end of the Bronze Age and the beginning of the Iron Age in the lower Danube region*, în N. Bolohan, Fl. Mățău, F. A. Tencariu (Eds.), *Signa Praehistorica. Studia in honorem magistri Attila László septuagesimo anno*, Iași, 2010, p. 249.

³⁰ V. Căpitanu, Al. Vulpe, *Sabia de la Marvila*, în *MemAntiq*, IX-XI, (1977-1979), 1985, p. 499; Al. Vulpe, *Structuri sociale și credințe religioase în epoca bronzului și în prima epocă a fierului*, în M. Petrescu-Dîmbovița, Al. Vulpe (coord.), *Istoria Românilor*, vol. I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, 2001, p. 369; Al. Țârlea, *The concept of „selective deposition”*, în *Peuce*, S.N., VI, 2008, p. 68-69.

³¹ T. Soroceanu, *Die Fundumstände Deponierungen - Ein Beitrag zur Hortdeutung beiderseits der Karpaten*, în T. Soroceanu (ed.), *Bronzefunde aus Roumâniien*, PAS, 10, Berlin, 1995, p. 30-35; Al. Țârlea, *op. cit.*, p. 103-108; D. Mullin, *The river has never divided us: Bronze Age metalwork deposition in Western Britain*, în *OJA*, 31 (1), 2012, p. 47-57.

³² O. Bratu, *Depuneri de bronzuri între Dunărea Mijlocie și Nistru în sec. XIII-VII a. Chr.*, București, 2009, p. 132.

³³ V. P. Batariuc, *L'épée de bronze découverte à Măneuți (com. de Frătăuții Vechi, dep. de Suceava)*, în *SAA*, IX, 2003, p. 167-172.

³⁴ B. P. Niculică, *A new deposit consisting in a single piece in aquatic environment, in the area of Gáva-Holihradý culture-Grănicești group*, comunicare susținută în cadrul *The International Colloquium of Prehistory: The Beginnings of the First Millennium B.C. in the Tisa Plain and Transylvania. The Gáva culture*, Satu Mare, 17-18 Iunie 2011; Idem, *The bronze sword of Costâna (Todirești commune, Suceava county)*, în *StComSatu Mare*, XXVIII/1, 2012, p. 237-253.

asemenea interpretare pare plauzibilă, dar pentru spațiul discutat de noi lipsesc informații prețioase de paleotopografie care ne-ar fi permis concluzii mai apropiate de realitățile istorice.

În contextul discuțiilor referitoare la practicile votive desfășurate în sectorul montan al Bistriței, trebuie să aducem în prim plan și descoperirea unui topor de piatră depus într-o groapă lipită cu lut la interior, complex identificat pe teritoriul localității Vișoara, pe malul stâng al râului menționat mai sus³⁵. Este evident că și în acest caz avem de a face cu urmele unei manifestări cu caracter cultural, atribuită epocii bronzului.

Nu trebuie omis nici faptul că unele dintre obiectele metalice se găsesc la intrarea în căile de acces transcarpatice, detaliu ce ne permite să presupunem că sunt depuneri în pasuri montane³⁶. Din acest punct de vedere putem identifica cel puțin două situații, strâns legate de răspândirea artefactelor de bronz. Pe de o parte, se constată o anumită concentrare în zona Bicăzului, la intrarea în defileul care face legătura cu Depresiunea Giurgeului, dar credem că o semnificație similară o pot avea și piesele de pe valea Bistricioarei, descoperite la intrarea în culoarul care permitea accesul prin pasurile Tulgheș și Borsec către zona transilvăneană.

În legătură cu descoperirile de bronzuri în vecinătatea pasurilor carpatice și implicit a unor importante rute de circulație, s-au emis diferite interpretări care susțin ideea unor practici votive în timpul călătoriilor, cum ar fi depunerea unor ofrande de către cei care vehiculau bunurile metalice, dar poate fi admisă și ipoteza activităților pastorale transhumante în zonele alpine și, legate de acestea, practicarea unor sacrificii dedicate divinităților montane³⁷.

Deși am analizat doar câteva situații punctuale dintr-o zonă geografică destul de limitată, avem confirmarea că unele descoperiri de piese metalice nu pot fi considerate ca fiind întâmplătoare. Locul în care au fost găsite indică o depunere intenționată a lor, fie în directă legătură cu mediul acvatic, fie la intrarea în pasurile montane. Am arătat că pentru bronzul mijlociu situațiile de acest fel sunt puține, dar în perioada imediat următoare numărul descoperirilor este mai crescut, probabil și condiționat de o mobilitate accentuată a populațiilor de la sfârșitul epocii bronzului.

Mulțumiri

Adresăm mulțumirile noastre colegei dr. Laura Dietrich pentru unele surse bibliografice și pentru verificarea stilistică a rezumatului.

³⁵ C. Matasă, *op. cit.*, p. 731, fig. 9/1.

³⁶ T. Soroceanu, *op. cit.*, p. 29-30; T. Bader, *op. cit.*

³⁷ T. Bader, *op. cit.*, p. 26; H. Potrebica, D. Ložjak Dizdar, *Metalni nalazi kasnoga brončanog doba na prostoru Požeške kotline/Late Bronze Age metal finds in the Požega Valley*, în *Opuscula Archaeologica*, 28/1, 2004, p. 33.

INTERPRETATION MÖGLICHKEITEN EINIGER BRONZEZEITLICHER METALLFUNDE VOM INTRAMONTANEN LAUF DES FLUSSES BISTRIȚA

Schlüsselwörter: *Metallfunde, Bronzezeit, Tal des Flusses Bistrița, Gebirgspässe, Deponierungen*

Die vorliegende Studie stellt einige bronzezeitliche Metallfunde aus dem Gebiet des Mittellaufs des Flusses Bistrița vor. Die Gegenstände stammen aus den Orten Bicaz (zwei Stücke), Bicaz-Chei, Bistrița, Viișoara, Grințieș (Kreis Neamț) und Tulgheș (Kreis Harghita). Mehrere Äxte, eine Sichel und ein Sicheldepot sowie eine Lanzenspitze wurden gefunden. Die Funde datieren in die mittlere und späte Bronzezeit. Leider sind nur in zwei Fällen die Fundkontexte bekannt, was die Interpretation erschwert.

Die Metallfunde aus der bergigen Region am mittleren Lauf der Bistrița sind von besonderem Interesse, da in diesem Gebiet zeitgleiche Siedlungsspuren fehlen. Mehrere Möglichkeiten können somit in Betracht gezogen werden um die Anwesenheit der Gegenstände zu erklären. Sie können entweder eine mobile Gemeinschaft auf ihrem Weg nach Westen durch die Karpaten anzeigen oder aber Opfergaben darstellen. Beide Möglichkeiten werden im vorliegenden Artikel ausführlich diskutiert.

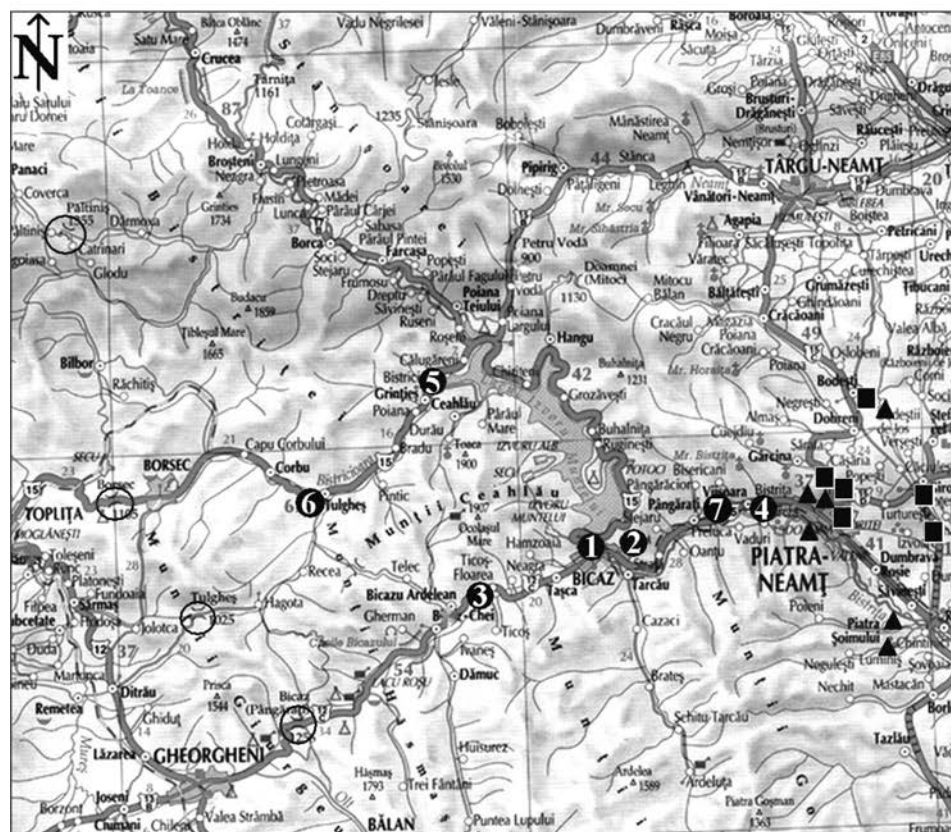
Das Arbeitsgebiet ist durch zahlreiche Pässe (Bicaz, Tulgheș, Borsec, Păltiniș) mit dem Karpatenbecken verbunden. Es gibt Hinweise auf einen Austausch verschiedener Güter zwischen beiden Seiten der Karpaten durch diese Pässe.

Da einige Metallfunde aus dem Flussbett stammen oder am Ufer des Flusses gefunden wurden, wird eine Funktion als Opfergaben (Flussfunde) in Betracht gezogen; in anderen Fällen liegen die Funde am Startpunkt verschiedener Kommunikationswege durch die Karpaten, so dass von Deponierungen in Gebirgspässen ausgegangen werden kann.

Liste der Abbildungen

Abb. 1. Karte der im Text analysierten Fundorte.

Abb. 2. Metallobjekte: 1. Bicaz; 2. Bistrița; 3. Grințieș; 4. Bicaz; 5. Tulgheș (1. nach R. Munteanu, 2005; 2, 3. nach Gh. Dumitroaia, 1985, 1994; 4. nach V. Dergačev, V. Bočkarev, 2006; 5. nach V. Crișan, 1993).

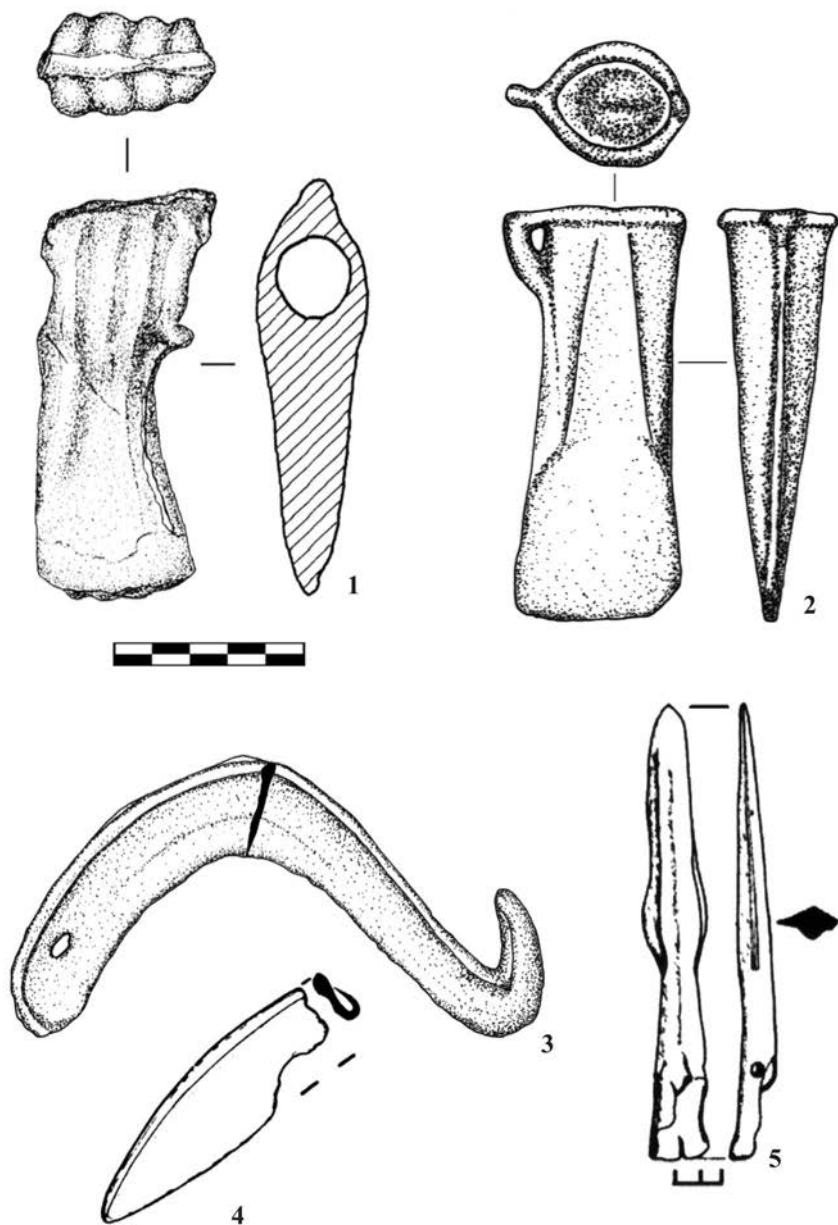
○ Pasuri montane

▲ Situri și descoperiri din bronzul mijlociu

③ Descoperiri de piese metalice

■ Situri și descoperiri din bronzul târziu

Fig. 1. Harta descoperirilor analizate în text

Fig. 2. Piese metalice:

1. Bicz-Capșa; 2. Bistrița; 3. Grințieș; 4. Bicz-Neagra Cociorvei; 5. Tulgheș
 (1. după R. Munteanu, 2005; 2, 3. după Gh. Dumitroaia, 1985, 1994;
 4. după V. Dergačev, V. Bočkarev, 2006; 5. după V. Crișan, 1993)

PIESE DE ARMAMENT MEDIEVAL DIN COLECȚIILE MUZEULUI DE ISTORIE ONEȘTI

---

de Ioan Vasiliu

Cuvinte cheie: Moldova, Ev mediu, piese de armament

În colecțiile Muzeului Municipal de Istorie din Onești, se află, printre altele și câteva piese de armament medievale, provenite, în marea lor majoritate, din descoperiri întâmplătoare și, doar într-o mică măsură fiind rezultatul cercetărilor sistematice. Piesele găsite ca urmare a săpăturilor arheologice sistematice nu pot fi folosite la încadrarea din punct de vedere cronologic, datorită faptului că suferă din cauza lipsei datelor privind contextul în care au fost descoperite.

Prezentarea, pe categorii de armament, va fi făcută în sistem catalog.

Arme de aruncare la distanță cu dispozitiv de lansare

Arcul, inventat, după unii cercetători, încă din perioada de sfârșit a Paleoliticului, a avut performanțe deosebite în desfășurarea bătăliilor până în secolul al XVI-lea când, apariția pe scară largă a armelor de foc, a marcat declinul acestei arme pe câmpurile de luptă.

În descoperirile arheologice, întrebuintarea acestui tip de armă este ilustrată, în special, prin vârfurile confecționate din diferite materiale, dimensiunile lor fiind determinate de mărimea și de capacitatea de îndoire a arcului.

1. Vârf de săgeată (Pl. I/4)

- Locul descoperirii: sat Gutinaș, comuna suburbană Ștefan cel Mare, punct *Viorica*, descoperire întâmplătoare, 1973. Nr. inv. 1.874.
- Caracteristici tehnice: fier, forjare, batere. $I = 90$ mm; $D_{\text{tub}} = 17$ mm.
- Piesă corodată, de tipul cu două aripioare. Lama, de formă unghiulară, are vârful și muchiile puternic deteriorate. Tubul de fixare a vergelei, gol în interior, circular în secțiune, este de asemenea deteriorat, lipsind o parte din jumătatea inferioară.

2. Vârf de săgeată (Pl. I/5)

- Locul descoperirii: sat Gutinaș, comuna suburbană Ștefan cel Mare, punct *Viorica*, descoperire întâmplătoare, 1970. Nr. inv. 4.727.
- Caracteristici tehnice: fier, forjare, batere. I = 15 mm; D_{tub} = 17 mm.
- Vârf de săgeată aparținând tipului cu două aripioare. Lama, de formă unghiulară, are vârful și muchiile ascuțite. Din marginea tubului de fixare a vergelei, de formă conică, gol în interior, lipsește o mică porțiune.

3. Vârf de săgeată (Pl. I/6)

- Locul descoperirii: sat Gutinaș, comuna suburbană Ștefan cel Mare, punct *Viorica*, descoperire întâmplătoare, 1973. Nr. inv. 1.875.
- Caracteristici tehnice: fier, forjare, batere. I = 78 mm; D_{tub} = 23 mm.
- Vârf de săgeată cu două aripioare, având lama de formă unghiulară cu vârful și marginile ascuțite. Cele două aripioare sunt rupte din vechime. Tubul pentru fixarea vergelei este deteriorat, lipsind o parte din marginea acestuia.

Vârfurile de săgeată cu tub conic pentru fixarea vergelei din lemn și aripioare laterale, larg răspândite pe teritoriul Europei de-a lungul întregii perioade medievale¹, apar încă din secolele VIII-X, așa cum o dovedesc descoperirile de la Gura Idrici², Curcani³, Castelu⁴ și Cheia-Peștera de la Izvor⁵, în veacurile XI-XII fiind întâlnite la Hlincea⁶, în secolele XII-XIII fiind semnalate la Bâta Doamnei⁷ și Ungra⁸. Piese asemănătoare, rezultate fie din săpături arheologice sistematice, fie provenind din cercetări de suprafață, datate larg, în secolele XV-XVII, sunt cunoscute, pe teritoriul județul Bacău, din descoperirile de la Antohești⁹, Bacău (curtea domnească)¹⁰, Bărboasa¹¹, Găiceana¹², Lichitișeni¹³, Răcăciuni¹⁴, Răcătau¹⁵, Tăvădărești¹⁶, Târgu Trotuș¹⁷, Tomozia¹⁸ și Țigănești¹⁹.

¹ A. Ruttkay, *Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II)*, în *SlovArch*, 24, 1976, p. 327; P. Diaconu, S. Baraschi, *Păcuiul lui Soare. II. Așezarea medievală (secolele XIII-XIV)*, București, 1977, p. 142.

² D.Gh. Teodor, R. Maxim-Alaiba, *Săpăturile arheologice de la Gura Idrici-Vaslui*, în *MCA*, 15, 1983, p. 468, fig. 1/10.

³ M. Comșa, C. Deculescu, *Un depozit de unelte și arme descoperit la Curcani-Ilfov*, în *SCIV*, 23, 1972, 3, p. 471, fig. 2/1.

⁴ M. Comșa et alii, *Necropola de incinerare de la Castelu*, în *MCA*, 8, 1962, p. 652, fig. 2/13; Al. Rădulescu, N. Harțuche, *Cimitirul feudal timpuriu de la Castelu*, Constanța, 1967, p. 83, pl. 31/13.

⁵ C.S. Nicolăescu-Plopșor et alii, *Cercetări paleolitice în Dobrogea*, în *MCA*, 6, 1959, p. 47.

⁶ M. Petrescu-Dâmbovița et alii, *Șantierul Hlincea-Iași (r. Iași, reg. Iași)*, în *SCIV*, 4, 1953, 1-2, p. 320, fig. 7/10.

⁷ V. Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, București 1982, p. 96, 103, fig. 7/9-11.

⁸ R. Popa, R. Ștefănescu, *Șantierul arheologic Ungra, jud. Brașov*, în *MCA*, 14, Tulcea 1980, fig. 4/d.

⁹ E. Artimon, L. Marin-Stratulat, *Arme din colecția Muzeului de Istorie Bacău (secolele X-XX). Catalog*, Bacău, 2005, p. 17, 18, nr. 64.

¹⁰ Al. Artimon, *Valorificarea științifică și muzeistică a unor obiecte medievale din colecția Muzeului de Istorie din Bacău*, în *Carpica*, 7, 1975, p. 317, fig. 4; Al. Artimon, I. Mitrea,

Pentru restul zonei de la est de Carpați, vârfuri de săgeată cu aripioare sunt semnalate în descoperirile de la Baia²⁰, Belcești²¹, Dănești²², Giulești²³, Homocea²⁴, Izvoare²⁵, Mălești²⁶, Mălușteni²⁷, Orășteni²⁸, Piatra Neamț²⁹, Roman³⁰, Suceava³¹, Șcheia³², Șuletea³³, Țigănași³⁴ și Vârteșcoiu³⁵, în restul teritoriului țării, piese

---

Așezarea medievală din secolele XIV-XV de la curtea domnească-Bacău, în *Carpica*, 8, 1976, p. 219, fig. 22; E. Artimon, L. Marin-Stratulat, *op. cit.*, p. 12, nr. 25.

¹¹ E. Artimon, L. Marin-Stratulat, *op. cit.*, p. 15, nr. 47.

¹² Al. Artimon, *op. cit.*, p. 317; V. Căpitanu, *Colecția „Alexandru Arapu”*, Găiceana, în *Carpica*, 32, 1992, p. 275, pl. IV/7, 10; E. Artimon, L. Marin-Stratulat, *op. cit.*, p. 14, nr. 42.

¹³ Al. Artimon, *op. cit.*, p. 317, fig. 4; E. Artimon, L. Marin-Stratulat, *op. cit.*, p. 14, nr. 40, 43.

¹⁴ E. Artimon, L. Marin-Stratulat, *op. cit.*, p. 19, nr. 77.

¹⁵ *Ibidem*, p. 21 - 22, nr. 93.

¹⁶ *Ibidem*, p. 15, nr. 48.

¹⁷ Al. Artimon, *op. cit.*, p. 317, fig. 4; Idem, *Orașul medieval Tg. Trotuș în lumina datelor istorico-arheologice*, în *Carpica*, 14, 1982, p. 103, fig. 9/4; Idem, *Descoperirile arheologice de la Tg. Trotuș din anii 1983-1986*, în *Carpica*, 18-19, 1986-1987, p. 332, fig. 24/7; Idem, *Civilizația medievală urbană din secolele XIV-XVII (Bacău, Trotuș, Adjud)*, Bacău 1998, p. 121, fig. 62/2; Idem, *Orașul medieval Trotuș în secolele XIV-XVII. Geneză și evoluție*, Bacău, 2003, p. 144, 163, fig. 26/2; 43/3; E. Artimon, L. Marin-Stratulat, *op. cit.*, p. 13-14, 16, nr. 35, 55.

¹⁸ E. Artimon, L. Marin-Stratulat, *op. cit.*, p. 14, nr. 36.

¹⁹ Al. Artimon, *op. cit.*, p. 317, fig. 4; E. Artimon, L. Marin-Stratulat, *op. cit.*, p. 15, nr. 44.

²⁰ E. Neamțu, V. Neamțu, St. Cheptea, *Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII. I. Cercetările arheologice din anii 1967-1976*, Iași 1980, p. 70, fig. 35/2; 36/11-12; E. Neamțu, V. Neamțu, St. Cheptea, *Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII. II. Cercetările arheologice din anii 1977-1980*, Iași 1984, p. 111, fig. 40/18-19;

²¹ V. Chirica, M. Tanasache, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, vol. II, Iași 1985, p. 463, fig. 57/4.

²² M. Petrescu-Dâmbovița, Em. Zaharia, *Sondajul arheologic de la Dănești*, în *MCA*, 8, p. 58, fig. 15/3.

²³ L. Bătrina et alii, *Ansamblul reședinței feudale de la Giulești, jud. Suceava*, în *CA*, 6, 1983, p. 88, fig. 4/2-3.

²⁴ E. Artimon, L. Marin-Stratulat, *op. cit.*, p. 13, nr. 29.

²⁵ R. Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936-1938*, București 1957, p. 326, fig. 342/2 -3.

²⁶ R. Popovici, *Cercetări arheologice în așezarea rurală medievală Mălești (secolele XIV-XVII)*, în *ArhMold*, 11, 1987, p. 174, fig. 5/3 -4.

²⁷ C. Buzdugan, M. Rotaru, *Noi descoperiri arheologice în sud-estul podișului central moldovenesc*, în *CA*, 10, 1997, p. 416, fig. 6/13-14.

²⁸ Gh. Dumitroaia, *Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, în *MemAntiq*, XVIII, 1992, p. 74, fig. 41/7.

²⁹ C. Matasă, *Șantierul arheologic Piatra Neamț (r. Piatra Neamț, reg. Bacău)*, în *SCIV*, 6, 1955, 3-4, p. 835, fig. 17/3.

³⁰ L. Chițescu, *Novie istoričeskie dannie o musatinskoj kreposti v Romane v sveste arheoločeskih issledovanij*, în *Dacia*, N.S., 9, 1965, p. 459, fig. 3/4-5.

³¹ B. Mitrea et alii, *Șantierul Suceava*, în *SCIV*, 4, 1953, 1-2, 384, fig. 53/4.

³² Gh. Diaconu, N. Constantinescu, *Cetatea Scheia. Monografie arheologică*, București 1960, p. 87, fig. 46/4.

³³ C. Cihodaru et alii, *Cercetările arheologice de la Șuletea și Bărlălești (r. Murgeni)*, în *SCIV*, 2, 1951, 1, p. 223, fig. 4/4-5.

³⁴ *Ibidem*, p. 433, fig. 46/4.

similare fiind întâlnite la Alba Iulia³⁶, Alexandria³⁷, Breaza-Făgăraș³⁸, București³⁹, Cerișor⁴⁰, Cetatea Hațegului⁴¹, Cetățeni⁴², Coconi⁴³, Cuhea⁴⁴, Gornea⁴⁵, Isaccea⁴⁶, Loman⁴⁷, Măgura Codlei⁴⁸, Păcuiul lui Soare⁴⁹, Popești⁵⁰ și Târgșor⁵¹.

Ținând cont de analogii și de faptul că provin din descoperiri întâmplătoare, datarea exemplarelor de la Ștefan cel Mare-Viorica în limitele secolelor XIV-XV, poate fi plauzibilă.

4. *Vârf de săgeată* (Pl. I/1)

• Locul descoperirii: sat Gura Văii, comuna suburbană Gura Văii, punct *Siliște*, descoperire întâmplătoare 1971. Nr. inv. 1.475.

• Caracteristici tehnice: fier, forjare, batere. I = 62 mm; LA = 17 mm; D_{tub} = 17 mm.

³⁵ V. Bobi, A. Paragină, *Șantierul arheologic de la Vârteșcoiu. Cercetările din anii 1986-1988*, în *Vrancea. Studii și comunicări*, VIII-X, 1991, p. 47, fig. 21/1.

³⁶ M. Blăjan, *Alba Iulia (sec. VIII-XI) în Fierul și artefactele sale*, Alba Iulia, 2005, p. 35.

³⁷ P. Mirea, I. Pătrașcu, *Alexandria. Repere arheologice și numismatice*, Alexandria, 2006, p. 25, fig. 54/2-3.

³⁸ Th. Năgler, *Cercetările din cetatea de la Breaza (Făgăraș)*, în *StComSibiu*, 14, 1969, p. 114, fig. 6/1.

³⁹ M. Constantiniu, P.I. Panait, *Șantierul Băneasa-Străulești. III. Sectorul Măicânești*, în *București*, 6, 1968, p. 78, fig. 14/10.

⁴⁰ C.C. Roman, *Habitatul uman în peșterile din sud-vestul Transilvaniei*, BiblBrukenthal, Sibiu 2008, p. 206, fig. 176/2-3; C.C. Roman et alii, *Cercetări arheologice în Peștera nr. 1 (Peștera Mare) de la Cerișor (com. Lelese, jud. Hunedoara)*, în *Corviniana*, 6, 2000, p. 59, fig. 30/2-3.

⁴¹ A.A. Rusu, *Cetatea Hațegului. Monografie istorică și arheologică*, în *Sargetia*, 16-17, 1982-1983, p. 340, fig. 11/1, 3.

⁴² L. Chițescu, *Cercetări arheologice la Cetățeni, județul Argeș*, în *CA*, 2, 1976, p. 176, fig. 14/10.

⁴³ N. Constantinescu, *Coconi. Un sat din Câmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrân*, București, 1972, p. 245-246, pl. XI/7-10, 12-14; XII/5-7.

⁴⁴ R. Popa, M. Zdroba, *Șantierul arheologic Cuhea. Un centru voievodal din veacul al XIV-lea*, Baia Mare, 1966, p. 21, fig. 14/8.

⁴⁵ D. Țeicu, Gh. Lazarovici, *Gornea. Din arheologia unui sat medieval din Clisura Dunării*, Reșița, 1996, fig. 39/5.

⁴⁶ Gh. Mănucu-Adameșteanu, *Descoperiri mărunte la Isaccea (secolele X-XIV)*, în *Peuce*, 9, 1984, 238, pl. I/4; VI/4; A. Stănică, *Prelucrarea metalelor în secolele X-XV*, în *Aspecte privind prelucrarea și circulația metalelor în Dobrogea din Preistorie până în Evul mediu*, Biblioteca Istro-Pontică, seria Patrimoniu, 1, Tulcea 2005, p. 73, 86.

⁴⁷ O. Ghenescu, *Materiale arheologice medievale din colecția „Dorin Vlad” provenite de la Loman (com. Săsciori, jud. Alba)*, în *Terra Sebus*, 1, 2009, 120, pl. II/4; V/4.

⁴⁸ Fl. Costea, *Obiecte metalice descoperite în cetatea de pe Măgura Codlei*, în *Cumidava*, 2, 1968, p. 80-81, fig. 3/1-3.

⁴⁹ S. Baraschi, *Arme și piese de echipament*, în P. Diaconu, S. Baraschi, *Păcuiul lui Soare. II. Așezarea medievală (secolele XIII-XV)*, București, 1977, p. 141-142, fig. 105/11-12.

⁵⁰ R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești (r. Domnești, reg. București)*, în *MCA*, 6, 1959, p. 314, fig. 13/3.

⁵¹ D. Popescu et alii, *Șantierul arheologic Târgșor*, în *MCA*, 6, 1959, p. 742, fig. 11/2; 13/6.

• Vârf de săgeată având lama subțire, foliiformă, cu nervura mediană abia schițată. Muchiile și vârful sunt ușor deteriorate. Din tubul pentru fixarea vergelei, de formă conică, gol pe interior, lipsește o mică porțiune din margine.

5. *Vârf de săgeată* (Pl. I/2)

• Locul descoperirii: necunoscut. Nr. inv. 2.502.

• Caracteristici tehnice: fier, forjare, batere. I = 135 mm; LA = 30 mm; D_{tub} = 26 mm.

• Piesă asemănătoare ca formă cu cea anterioară. Tubul pentru fixarea vergelei, de formă conică, gol pe interior, lucrat dintr-o singură foaie aplatizată ale cărei muchii se suprapun, este deteriorat, o parte din porțiunea inferioară lipsind.

6. *Vârf de săgeată* (Pl. I/3)

• Locul descoperirii: sat Gutinaș, comuna suburbană Ștefan cel Mare, punct *La Siliște*, săpătură sistematică 1976, S.I., -0,40 m. Nr. inv. 2.721.

• Caracteristici tehnice: fier, forjare, batere. I = 53 mm; LA = 10 mm; D_{tub} = 10 mm.

• Piesă corodată, având lama subțire, foliiformă, cu muchiile și vârful puternic deteriorate. Tubul pentru fixarea vergelei, păstrând orificiul de fixare a nitului, de formă conică, gol pe interior, lucrat dintr-o singură foaie aplatizată ale cărei muchii se suprapun, este și el deteriorat, lipsindu-i o parte din porțiunea inferioară.

Vârfurile de săgeată foliiforme cu tuburi conice pentru fixarea în vergeaua din lemn, cunoscute încă din secolele XI-XII, din descoperirile de la *Dinogetia*⁵², *Epurenii*⁵³ și *Morești*⁵⁴, documentate pentru veacurile XII-XIII la *Bratei*⁵⁵ și XIII-XIV la *Enisala*⁵⁶, sunt atestate în secolele XIV-XV – în descoperirile de la *Roman*⁵⁷, *Tg. Trotuș*⁵⁸, *Piatra Neamț*⁵⁹, *Liteni*⁶⁰, *Baia*⁶¹, *Aldești*⁶², *Bărboasa*⁶³,

⁵² I. Barnea, *Arme și piese de harnășament*, în *Dinogetia* I, București 1967, p. 343, fig. 182/29; I. Vasiliu, *Săpăturile de la Dinogetia (1982-1985)*, în *Peuce*, 10, 1991, p. 380, pl. VII/7.

⁵³ Gh. Coman, *Evoluția culturii materiale din Moldova de sud în lumina cercetărilor arheologice cu privire la secolele V-XIII*, în *Mem.Antiq*, 3, 1971, p. 490, fig. 8/6; D.Gh. Teodor, *Așezarea feudală timpurie de la Epurenii-Vaslui*, în *ArhMold*, 11, 1987, p. 149, fig. 8/1, 4, 7.

⁵⁴ K. Horedt et alii, *Șantierul Morești*, în *SCIV*, 4, 1953, 1-2, p. 275, fig. 17/1.

⁵⁵ A. Ioniță, *Așezarea din secolele XII-XIII de la Bratei*, Sibiu, 2009, p. 35, 170, pl. 251/143.

⁵⁶ I.T. Dragomir, *Cetatea medievală de la Enisala. Unelte, arme și obiecte de podoabă*, în *Danubius*, 6-7, 1972-1973, p. 39, fig. 13 7 6-7.

⁵⁷ M.D. Matei, L. Chițescu, *Problèmes historiques concernant la forteresse du temps des Mușat et l'établissement urbain de Roman*, în *Dacia*, N.S., 10, 1966, p. 307, fig. 12/4, 7-8; Cr.M. Vlădescu, *Contribuții la cunoașterea armamentului folosit de oștile române în a doua jumătate a veacului al XIV-lea*, în *RevMuz*, 3, 1968, p. 258, fig. 2.

Găiceana⁶⁴, Sf. Gheorghe-Bedeháza⁶⁵, Nandru-Peștera *Spurcată*⁶⁶, Mălești⁶⁷, iar în perioada următoare la Măicănești⁶⁸, Bârzești⁶⁹ și Poșta-Buturugeni⁷⁰.

Deși exemplarul de la Gutinaș-Siliște provine ca urmare a săpăturii sistematice din campania anului 1976, lipsa contextul arheologic în care a fost descoperit, ne obligă să atribuim vârfurile de săgeată din această categorie, doar pe baza analogiilor, perioadei secolelor XIV-XV.

7. *Vârf de săgeată* (Pl. II/1)

• Locul descoperirii: sat Motocești, comuna suburbană Gura Văii, punct *Siliște*, descoperire întâmplătoare 1962. Nr. inv. 1.474.

• Caracteristici tehnice: fier, forjare, batere. I = 40 mm; D_{tub} = 5 mm.

• Piesă de tipul cu lama piramidală, scurtă. Tubul de fixare în vergea, lung, evazat la capăt, gol pe interior, este prevăzut cu orificiu pentru prinderea nitului.

8. *Vârf de săgeată* (Pl. II/2)

• Locul descoperirii: sat Gutinaș, comuna suburbană Ștefan cel Mare, punct *Viorica*, descoperire întâmplătoare 1973. Nr. inv. 1.871.

• Caracteristici tehnice: fier, forjare, batere. I = 106 mm; LA = 18 mm; D_{tub} = 20 mm.

• Piesă cu lama piramidală, muchiile și vârful fiind ascuțite. Tubul pentru fixarea vergelei, de formă conică, este gol pe interior.

Exemplarele de la Motocești și Gutinaș, având lama piramidală și tubul pentru fixarea vergelei lung, documentând folosirea arbaitei⁷¹, fac parte din

⁵⁸ Al. Artimon, *Cercetările arheologice din așezarea medievală de la Tg. Trotuș, jud. Bacău*, în *MCA*, 14, Tulcea, 1981, p. 601, fig. 13/3; Idem, *Cercetările arheologice de la Tg. Trotuș din anii 1987-1989*, în *Carpica*, 20, 1989, p. 231, fig. 17/6; E. Artimon, L. Marin-Stratulat, *op. cit.*, p. 18, nr. 66.

⁵⁹ C. Matasă, *op. cit.*, p. 835, fig. 17/3.

⁶⁰ M.D. Matei, Em.I. Emandi, *op. cit.*, p. 85, fig. 10/12, 21.

⁶¹ E. Neamțu, V. Neamțu, St. Chepte, *op. cit.*, I, p. 70, fig. 36/4; Idem, *op. cit.*, II, p. 111, fig. 40/16.

⁶² V. Ursachi, *Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de Istorie din Roman*, în *Carpica*, 1, 1968, p. 141, fig. 21/3.

⁶³ V. Căpitanu, *Colecția „Costache Teletin”, Bărboasa*, în *Carpica*, 32, 1992, p. 324, fig. 2/10.

⁶⁴ *Ibidem* p. 275, pl. IV/3, 12.

⁶⁵ K. Horedt, *Așezarea de la Sf. Gheorghe-Bedeháza*, în *MCA*, 2, 1956, p. 22, fig. 17/16.

⁶⁶ Al. Păunescu, B. Bassa, *Șantierul arheologic Nandru (r. Hunedoara, reg. Hunedoara)*, în *MCA*, 3, 1957, p. 35, fig. 7/6.

⁶⁷ R. Popovici, *op. cit.*, p. 174, fig. 5/1.

⁶⁸ M. Constantiniu, P.I. Panait, *Șantierul Băneasa-Străulești, Sectorul Măicănești*, în *CAB*, 2, 1965, p. 75, fig. 10; 12.

⁶⁹ P.I. Panait, A. Ștefănescu, *Situl Bârzești*, în *CAB*, 4, 1992, p. 157, pl. III; Idem, *Cercetări privind satul Bârzești-București (sec. XV-XVI)*, în *MCA*, 17, 1993, p. 534, fig. 1/4.

⁷⁰ A. Ștefănescu, R. Ocheșanu, *Poșta-Buturugeni, cimitir*, în *CAB*, 4, 1992, p. 243, fig. 3.

categoria pieselor mici și mijlocii⁷² și au analogii aproape perfecte în descoperirile de la Păcuiul lui Soare⁷³, Enisala⁷⁴, Isaccea⁷⁵, Liteni⁷⁶, Huruiști-Bacău⁷⁷, Coconi⁷⁸, Baia⁷⁹, Cetățeni⁸⁰, Bârlad⁸¹, Vârteșcoiu⁸² Cetatea Hațegului⁸³ și Cetatea Pescari⁸⁴, toate datate în secolele XIV-XV.

Ținând cont de faptul că piesele de la Motocești și Gutinaș provin din descoperiri întâmplătoare, plasarea lor cronologică, pe baza analogiilor, în secolele XIV-XV, poate fi acceptată.

Arme de aruncare și de împungere

1. *Vârf de lance* (Pl. II/3)

• Locul descoperirii: sat Motocești, comuna suburbană Gura Văii, punct *Siliște*, săpătură sistematică 1962, S.III, □ 26, - 0,40 m. Nr. inv. 1.476.

• Caracteristici tehnice: fier, forjare, batere. I = 158 mm; LA = 20 mm; D_{tub} = 10 mm.

• Piesa este puternic corodată, având lama subțire, probabil foliformă, cu muchiile și vârful puternic deteriorate. Tubul pentru fixarea vergelei, este de asemenea deteriorat, lipsindu-i o mare parte din jumătatea inferioară.

2. *Vârf de lance* (Pl. II/4)

• Locul descoperirii: sat Gutinaș, comuna suburbană Ștefan cel Mare, punct *La Siliște*, descoperire întâmplătoare 1976. Nr. inv. 1.942.

• Caracteristici tehnice: fier, forjare, batere. I = 208 mm; LA = 34 mm; D_{tub} = 30 mm.

• Vârf de lance având lama redată sub forma unei frunze cu vârful alungit, dispusă în patru muchii. Tubul, de formă conică, gol în interior,

⁷¹ Cr.M. Vlădescu, C. König, D. Popa, *Arme în muzeele din România*, București, 1973, p. 33-34.

⁷² Al. Ruttkay, *op. cit.*, p. 328.

⁷³ S. Baraschi, *op. cit.*, p. 141-142, fig. 105/1-10; pl. 21/23-30.

⁷⁴ I.T. Dragomir, *op. cit.*, p. 38-39, fig. 12/6-7; 13/6-7.

⁷⁵ Gh. Mănucu-Adameșteanu, *op. cit.*, p. 238, pl. I/5.

⁷⁶ M.D. Matei, Em.I. Emandi, *Habitatul medieval rural din Valea Moldovei și din bazinul Șomuzului Mare. Secolele XI-XVII*, București, 1982, p. 83, fig. 10/1.

⁷⁷ E. Artimon, L. Marin-Stratulat, *op. cit.*, p. 10, nr. 8.

⁷⁸ N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 98, pl. XI/11.

⁷⁹ E. Neamțu, V. Neamțu, St. Cheptea, *op. cit.*, I, p. 70, fig. 36/4.

⁸⁰ D.V. Rosetti, *Șantierul arheologic Cetățeni*, în *MCA*, 8, 1962, p. 75, fig. 4/1-5, 15.

⁸¹ M.D. Matei, *Săpăturile de salvare din cetatea de pământ de la Bârlad*, în *MCA*, 7, 1961, p. 652.

⁸² A-E. Apostu, V. Bobi, *Șantierul arheologic de la Vârteșcoiu-campania 1997*, în *Vrancea. Studii și Comunicări*, 2005, p. 11, p. I/3.

⁸³ A.A. Rusu, *op. cit.*, p. 40, fig. 11/5.

⁸⁴ Șt. Matei, I. Uzum, *Cetatea de la Pescari*, în *Banatica*, 2, 1973, p. 154, fig. 6/e.

păstrează atât orificiul cât și nitul pentru prinderea vergelei din lemn. A fost lucrat dintr-o singură foaie aplatizată, ale cărei muchii se suprapun.

Datorită stării precare de conservare, vârful de lance de la Motocești, este greu de atribuit din punct de vedere tipologic. Dacă presupunem că lama avea aspect foliform, ar putea fi încadrat în tipul III a după clasificarea întocmită de către A. Ruttkay⁸⁵.

În Moldova, astfel de piese de armament sunt puțin cunoscute, un vârf de lance oarecum similar, datat în secolele XIII-XV, fiind documentat la Belcești⁸⁶, alte exemplare de acest tip, încadrate larg în veacurile XV-XVII, provenind din descoperirile întâmplătoare de la Antohești-Izvorul Berheciului⁸⁷.

De asemenea, și pentru cel de al doilea tip se cunosc foarte puține descoperiri, un vârf de lance oarecum asemănător, atribuit perioadei de mijloc a secolului XIV, fiind semnalat la Curtea de Argeș⁸⁸.

Cum nici pentru exemplarul de la Motocești-Siliște nu cunoaștem contextul arheologic în care a fost găsit, conform analogiilor prezentate, cele două piese pot fi încadrate în a doua jumătate a secolului XIV, folosirea lor putând fi extinsă și în prima parte a celui următor.

Arme de tăiere și de împungere

Indiferent de perioadă, spada a fost utilizată ca armă de tăiere sau ca armă de împungere. Modul de făurire al spadelor este caracteristic fiecărui secol în parte, elementul definitoriu fiind dat de forma gărzilor.

1. Spadă (Pl. III/1)

- Locul descoperirii: necunoscut. Nr. inv. 958.

- Caracteristici tehnice: fier, forjare, batere. Lungimea totală a piesei este de 1110 mm. Lungimea lamei măsoară 930 mm. Taișurile sunt ușor convergente, astfel încât, lățimea lamei scade de la 50 mm sub gardă, la 40 mm în zona centrală și la 35 mm la vârful ușor rotunjit. Șanțuirea mediană, lată de 11 mm sub gardă, scăzând proporțional cu lățimea lamei, acoperă ceva mai mult din jumătatea acesteia.

Tija mânerului are lungimea de 111 mm între gardă, lățimea de 15 mm la intrarea în buton și 30 mm în locul de fixare a găzii. Garda este dreaptă și măsoară în lungime 240 mm, prezentând un profil dreptunghiular. Butonul are aspect poligonal, colțurile fiind rotunjite, având înălțimea de 70 mm și grosimea de 30 mm.

---

⁸⁵ A. Ruttkay, *op. cit.*, p. 300-301.

⁸⁶ V. Chirica, M. Tanasachi, *op. cit.*, p. 463, fig. 57/8.

⁸⁷ E. Artimon, L. Marin-Stratulat, *op. cit.*, p. 18-19, nr. 71-72.

⁸⁸ N. Constantinescu, *Curtea de Argeș. Asupra începuturilor Țării Românești*, București, 1984, p. 111, fig. 48/9.

În conformitate cu studiul complex de tipologizare și datare întocmit de către Z.K. Pinter pentru spadele medievale din spațiul intracarpatic⁸⁹ (caracteristici lamă: categoria G; dimensiuni mâner: m1; gardă . varianta E; buton: forma 11), exemplarul prezentat de către noi poate fi atribuit tipului XI, încadrat cronologic în a doua jumătate a secolului al XIV și începutul celui următor⁹⁰, spade similare provenind din descoperiri întâmplătoare făcute la Oradea⁹¹, Sâncrai, Gornești⁹², Jupa⁹³ și Deleni⁹⁴.

Pe baza analogiilor, spada cu punctul de descoperire necunoscut, întrebuințată de către infanterie pentru lovit și împuns, poate fi încadrată, din punct de vedere cronologic, în intervalul de timp cuprins între cea de a doua jumătate a secolului al XIV-lea și începutul celui următor.

Piese de armură

Pintenii reprezintă unul dintre cele mai frecvente accesorii al echipamentului militar, fiind descoperiți întâmplător sau în urma cercetărilor arheologice sistematice.

1. *Pinten* (Pl. II/5)

- Locul descoperirii: sat Motocești, comuna suburbană Gura Văii, punct *Siliște*, săpătură sistematică 1962, S.III, □ 14, - 0,50 m. Nr. inv. 1.479.
- Caracteristici tehnice: fier, forjare, batere. L = 75 mm.
- Fragmentar, se păstrează foarte puțin din partea superioară a celor două brațe, lucrate probabil din bandă lată, ovală în secțiune, cu spinul destul de scurt, format din două conuri suprapuse, goale în interior.

2. *Pinten* (Pl. II/6)

- Locul descoperirii: sat Motocești, comuna suburbană Gura Văii, punct *Siliște*, săpătură sistematică 1962, S.III, □ 14, - 0,50 m. Nr. inv. 1.478.
- Caracteristici tehnice: fier, forjare, batere. L = 84 mm; L_{tijă} = 56 mm.
- Fragmentar, deformat, cu brațele din benzi late, dispuse în formă de U, ovale în secțiune; unul dintre brațe este rupt aproape în totalitate, celălalt, păstrat aproape intact, fiind prevăzut cu două orificii pentru prinderea

⁸⁹ Z.K. Pinter, *Spada și sabia medievală în Transilvania și Banat (secolele IX-XIV)*, BiblBrukenthal, 7, Sibiu 2007.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 100-102.

⁹¹ *Ibidem*, p. 100-102, pl. 46/b-c.

⁹² Z. Györfi, *Spade medievale din colecția Muzeului județean Mureș*, în *Marisia*, 28, 2006, p. 134-135, fig. 3/a-c; 4/a-c.

⁹³ Z.K. Pinter, *O spadă medievală de la Jupa (jud. Caraș-Severin)*, în *SCIVA*, 40, 4, 1989, 385-387; Idem, *Spadele medievale din colecția Muzeului județean de etnografie și istorie locală din Caransebeș (tipologie-corespondențe în arta figurativă)*, în *Banatica*, 9, 1987, p. 364-365, pl. 2; 3/1.

⁹⁴ <http://clasate.cimec.ro/detalii.asp?k=A49064B240D04597BE3D5FFC49BE1E26>.

dispozitivului de fixare; tija, relativ scurtă, parțial despicată, are și ea două orificii de care era fixată rozeta, dispărută din vechime.

Pentru primul pinten, care aparține unui tip specific perioadei medievale timpurii⁹⁵, singura analogie de pe teritoriul României o reprezintă exemplarul placat cu foiță de aur, descoperit în interiorul unei construcții de mari dimensiuni, din secolele IX-X, dezvelită în incinta a IV-a din prima etapă principală de construcție a fortificației de la Dăbâca⁹⁶. În privința celui de-al doilea, acest tip apare în Europa pe parcursul secolului al XIII-lea, coabitând cu pintenul având brațele curbate și spin⁹⁷.

Exceptând exemplarul de la Motocești, care își găsește bune analogii în descoperirile de la Baia⁹⁸ și Florești⁹⁹, datate în secolul al XV-lea, pinteni cu tija relativ scurtă, parțial despicată, sunt cunoscuți de la Curtea Domnească din Bacău¹⁰⁰ și din așezarea de la Târgu Trotuș¹⁰¹, în restul teritoriului de la est de Carpați, piese din această categorie fiind semnalate la Aldești¹⁰², Baia¹⁰³, Băiceni¹⁰⁴, Bârlad¹⁰⁵, Berchișești¹⁰⁶, Giulești¹⁰⁷, Iași¹⁰⁸, Mălești¹⁰⁹ și Roman¹¹⁰.

⁹⁵ P. Paulsen, *Der Stand der Forschung über die Kultur der Wikingerzeit*, în *BRGK*, 22, 1933, p. 228, pl. 30/4.

⁹⁶ Șt. Pascu et alii, *Cetatea Dăbâca*, în *AMN*, 5, 1968, 160-161, 169, 171-181; C. Cosma, *Pinteni medievali timpurii descoperiți pe teritoriul Transilvaniei (secolele VII-X)*, în *Ephemeris Napocensis*, 14-15, 2004-2005, p. 191-192, pl. 4/1.

⁹⁷ A. Ruttkay, *op. cit.*, p. 351.

⁹⁸ E. Neamțu, V. Neamțu, St. Cheptea, *op. cit.*, I, p. 71, fig. 38/8; Idem, *op. cit.*, II, p. 103, fig. 37/3.

⁹⁹ A.A. Rusu, *Cetatea medievală de la Florești (jud. Cluj) (Cercetări arheologice din anii 1990-1991)*, în *Ephemeris Napocensis*, 3, 1993, p. 293-294, fig. 10 B.

¹⁰⁰ I. Antonescu, *Curțile domnești din Bacău*, în *Carpica*, 2, 1969, p. 332, fig. 9/4; Al. Artimon, *op. cit.*, p. 77, fig. 39/1-3; Al. Artimon, I. Mitrea, *Bacău. Reședință voievodală*, Bacău 1966, p. 76.

¹⁰¹ Al. Artimon, *op. cit.*, p. 322, fig. 4/6; Idem, *op. cit.*, p. 144, fig. 26/1, 5.

¹⁰² V. Ursachi, *op. cit.*, p. 141, fig. 21/2.

¹⁰³ D.Gh. Teodor, E. Zaharia, *Noi date arheologice referitoare la târgul Baia*, în *MCA*, 9, 1970, p. 360, fig. 4/1; E. Neamțu, V. Neamțu, St. Cheptea, *op. cit.*, I, p. 71, fig. 38/5-9; 39/1; Idem, *op. cit.*, II, p. 102 - 103, 106, fig. 36/3, 5-8; 37/1-2, 4 -6; 38/5, 7, 8-9, 11.

¹⁰⁴ R. Popovici-Baltă, *Cercetări arheologice în așezarea din secolele XIV-XV de la Băiceni (jud. Iași)*, în *ArhMold*, 8, 1975, p. 296, fig. 3/2.

¹⁰⁵ M.D. Matei, L. Chițescu, *Nekotorye istoriceskie vyvody arheologicesko issledovanija kreposti v Byrlade*, în *Dacia*, N.S., 7, 1963, p. 455, fig. 8/14; 9.

¹⁰⁶ M.D. Matei et alii, *Cercetări arheologice privind habitatul medieval rural din bazinul superior al Șomuzului Mare și al Moldovei (secolele XI-XVII)*, în *Suceava*, Supliment I, 1982 (1983), p. 40, fig. 42/6.

¹⁰⁷ L. Bătrâna et alii, *op. cit.*, p. 88, fig. 5/4-5.

¹⁰⁸ Al. Andronic, E. Neamțu, M. Dinu, *Săpăturile arheologice de la Curtea domnească din Iași*, în *ArhMold*, 5, 1967, p. 263, fig. 67/2, 7, 9; Al. Andronic, *Iași până la mijlocul secolului al XVII-lea*, Iași 1986, p. 54, 67, fig. 20/4; 21/2, 5, 7.

¹⁰⁹ R. Popovici, *op. cit.*, p. 177, fig. 5/5.

¹¹⁰ L. Chițescu, *op. cit.*, p. 460, fig. 4; M.D. Matei, L. Chițescu, *op. cit.*, p. 307, fig. 12/13-14; Cr.M. Vlădescu, *op. cit.*, p. 261, fig. 9.

De asemenea, pentru pintenii cu tija scurtă, parțial despicate, putem menționa descoperirile făcute la Cernat¹¹¹, Cetățeni¹¹², Cluj-Napoca¹¹³, Coconi¹¹⁴, Cuhea¹¹⁵, Curtea de Argeș¹¹⁶, Deta-Dudărie¹¹⁷, Enisală¹¹⁸, Loman¹¹⁹, Păcuiul lui Soare¹²⁰, Răhău¹²¹, Sopor-Iacobeni¹²², Târgșor¹²³ și Zlatna¹²⁴.

Starea fragmentară a pieselor și lipsa unor detalii tehnice constituie un impediment în atribuirea clară din punct de vedere cronologic a celor două artefacte. În lipsa contextului arheologic al săpăturii sistematice de la Motocești-Siliște din anul 1962, și pe baza analogiile prezentate, considerăm acceptabilă încadrarea lor în limitele secolelor XIV-XV.

Arme de lovire și zdrobire

Armă masivă, destinată penetrării armurilor, buzduganul - precedat de ghioaga de lemn cu țepi metalici – de diferite mărimi, în funcție de cerințele luptei, era realizat fie complet din metal, fie cu un mâner din lemn de esență tare, prevăzut la unul dintre capete cu o bilă grea din fier înțesată cu țepi.

Apariția armurii cu forme proeminente a necesitat dotarea infanteriștilor cu o armă eficientă - halebarda - în vederea doborârii cavalerului de pe cal și a scoaterii lui din luptă.

1. *Cap de buzdugan* (Pl. III/2)

- Locul descoperirii: necunoscut. Nr. inv. 2.108.
- Caracteristici tehnice: fier, forjare, sudare. I = 78 mm; D_{tub} = 26 mm.
- Piesa are corp simplu, înconjurat de patru colți dispuși simetric în zona mediană și flancați, deasupra și dedesubt, de alți colți cu dimensiuni mai reduse, fie în patru muchii, fie sferoidali, cu rol mai mult ornamental, uniți între ei prin incizii

¹¹¹ Z. Székely, *Contribuții la problema stabilirii secuilor în sud-estul Transilvaniei*, în *Crisia*, 4, 1974, fig. 4/1-4.

¹¹² D.V. Rosetti, *op. cit.*, p. 75, fig. 4/13 a-b.

¹¹³ I. Mitrofan, *Descoperi arheologice în Cluj și împrejurimi*, în *AMN*, 2, 1965, p. 669, fig. 5/1.

¹¹⁴ N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 96-97, pl. X/1-4.

¹¹⁵ R. Popa, M. Zdroba, *op. cit.*, p. 22, fig. 15.

¹¹⁶ N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 111-112, fig. 49/1, 4.

¹¹⁷ A. Szentmiklosi, *Cercetările arheologice de salvare din anul 2005 de la Deta-Dudărie. Raport preliminar de săpătură*, în *Analele Banatului*, S.N. 12-13, 2004-2005, p. 642, 654.

¹¹⁸ I.T. Dragomir, *op. cit.*, p. 40, fig. 12/8.

¹¹⁹ O. Ghenescu, *op. cit.*, p. 120, fig. 2 a-b; 5/2.

¹²⁰ P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 145-146, fig. 107/7.

¹²¹ K. Horedt et alii, *Săpăturile arheologice de la Răhău și Sebeș*, în *Apulum*, 6, 1967, p. 19, fig. 7/5.

¹²² V. Pinte, *Cu privire la așezarea feudală de la Sopor-Iacobeni*, în *AMN*, 4, 1967, p. 538, fig. 9.

¹²³ Gh. Diaconu, N. Constantinescu, *Șantierul arheologic Târgșor*, în *MCA*, 8, 1962, p. 543, fig. 10/3.

¹²⁴ I.T. Lipovan, *Contribuții arheologice la istoria medievală a orașului Zlatna (sec. XVI-XVII)*, în *AMN*, 32, 1996, p. 345, pl. V/2.

semiovale. Orificiul pentru fixarea cozii, cilindric, este mult prelungit, atât spre partea inferioară, cât și spre cea superioară, fiind și el decorat cu incizii circulare.

2. Halebardă (Pl. III/3)

- Locul descoperirii: necunoscut. Nr. inv. 2.503.
- Caracteristici tehnice: fier, forjare, batere. $L_{\text{tub}} = 117 \text{ mm}$; $L_{\text{secure}} = 107 \text{ mm}$; $I_{\text{secure}} = 47 \text{ mm}$; $D_{\text{tub}} = 25 \text{ mm}$.
- Corp sub forma unei securi cu tăișul rotunjit. Suportul de prindere în hampă, cilindric, cu orificiu pentru nit, a fost lucrat dintr-o singură foaie aplatizată, ale cărei muchii se suprapun.

Cea mai apropiată analogie pentru capul de buzdugan, analogie datată în secolele XIII-XIV, o reprezintă piesa de la Vatra Moldoviței¹²⁵. Exemplare oarecum identice, dar fără prelungirea orificiului pentru fixarea cozii de lemn, asemănătoare celor găsite la Dinogetia în nivelele de locuire atribuite secolelor XI-XII¹²⁶, sunt documentate la sfârșitul secolului XII și începutul celui următor în așezarea de la Bâta Doamnei¹²⁷, iar în secolele XIII-XIV la Vatra Moldoviței¹²⁸.

Halebarde¹²⁹, apropiate ca tip de cea prezentată de către noi, au fost descoperite în așezarea de la Tg. Trotuș, fiind încadrate în secolele XVI-XVII¹³⁰, alte piese fiind cunoscute din cercetările efectuate la Suceava¹³¹ și Baia¹³², unde sunt datate între sfârșitul secolului al XIV-lea și cea de a doua jumătate a celui următor.

Capul de buzdugan poate atribuit secolelor XIII-XIV, iar halebarda veacurilor XIV-XV, în ambele cazuri, încadrarea cronologică fiind susținută doar pe baza analogiilor.

Prezentarea pieselor de armament făcută în rândurile de mai sus, aduce în circuitul informațional artefacte inedite, intrate în colecțiile muzeului datorită descoperirilor întâmplătoare și mai puțin cercetărilor sistematice.

¹²⁵ Em.I. Emandi, *Unele considerații cu privire la cercetările arheologice din nordul Moldovei pentru perioada feudalismului timpuriu și semnificația lor istorică*, în *RevMuz*, 1, 1981, p. 80, fig. 1/9.

¹²⁶ Șantierul Garvăn-Dinogetia, p. 243, fig. 5/4, I. Barnea, *op. cit.*, p. 338, fig. 182/3; 184/23.

¹²⁷ C. Scorpan, *L'ensemble archéologique féodal de Bâta Doamnei*, în *Dacia*, N.S., 9, 1965, p. 447, fig. 5/9; V. Spinei, *op. cit.*, p. 104, fig. 23/2.

¹²⁸ Em.I. Emandi, *op. cit.*, p. 80, fig. 1/10; V. Spinei, *op. cit.*, p. 104, fig. 23/1.

¹²⁹ Cr. Vlădescu, *Tipuri de arme și armuri la oștile române în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, în *SMMIM*, 6, 1973, P. 63, fig. 6-7.

¹³⁰ Al. Artimon, *op. cit.*, p. 332, fig. 24/5; p. 141, fig. 89/5; 90/2; E. Artimon, L. Marin-Stratulat, *op. cit.*, p. 20, nr. 84-85.

¹³¹ Șantierul arheologic Suceava - Cetatea Neamțului, în *SCIV*, 5, 1-2, 1954, p. 283, fig. 17.

¹³² E. Neamțu, V. Neamțu, St. Cheptea, *op. cit.*, I, p. 68, fig. 37/1-2.

Condițiile neclare de proveniență, au îngreunat evident încercarea de încadrare cronologică, aceasta făcându-se doar între limite ceva mai largi, având drept scop oferirea de puncte de plecare sau de sprijin pentru cercetările viitoare.

Dacă apariția pieselor de armament în așezarea medievală de la Gutinaș-La Siliște¹³³ – vechea vatră a satului Bogdana¹³⁴, unde a fost curtea boierească a marelui logofăt Dumitrașco Ștefan și a hatmanului Vasile Ceaurul, tatăl, respectiv fratele domnitorului Gheorghe Ștefan – nu surprinde, în schimb, prezența în mediul rural, la Motocești, a pintenilor și a vârfului de lance, piese ce fac parte din echipamentul militar al unui luptător, are o puternică semnificație cu caracter social - economic.

PIECES D'ARMES MEDIEVALES APPARTENANT AUX COLLECTIONS DU MUSEE D'HISTOIRE ONESTI

Mots-clefs: Moldavie, Le Moyen Age, pièces d'armes

L'auteur présente les armes trouvées dans les collections du Musée d'Histoire de Onești, la plupart d'entre eux provenant des découvertes accidentelles et quelques-unes des recherches systématiques. Pour dater ces pièces on a utilisé seulement les analogies, car dans aucun cas il n'existe un contexte stratigraphique très claire.

Si l'apparition des armes dans la résidence féodale de Gutinaș n'est pas surprenante, la présence dans les zones rurales – à Motocești – des éperons et un pointe de lance de morceaux, de matériel militaire font partie d'un luttteur a une forte signification sociale - économique.

List of illustrations

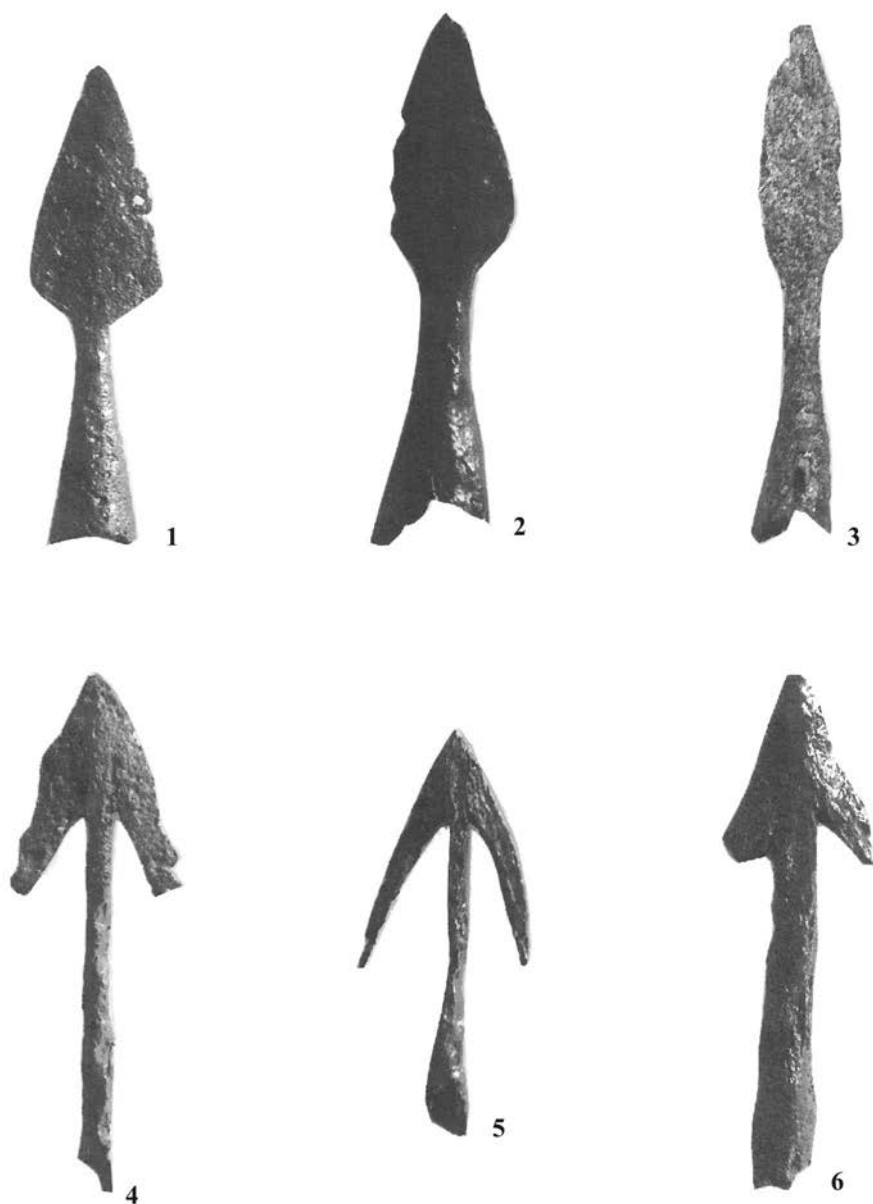
Pl. I. Pointes de flèches: 1. Gura Văii; 2. *Passim*; 3-6. Gutinaș.

Pl. II. 1, 2. Pointes de flèches; 3, 4. pointes de lance; 5, 6. éperons (1. Motocești; 2, 4. Gutinaș; 3, 5, 6. *passim*).

Pl. III. 1. Épée; 2. macis; 3. hallebarde (1-3. *passim*).

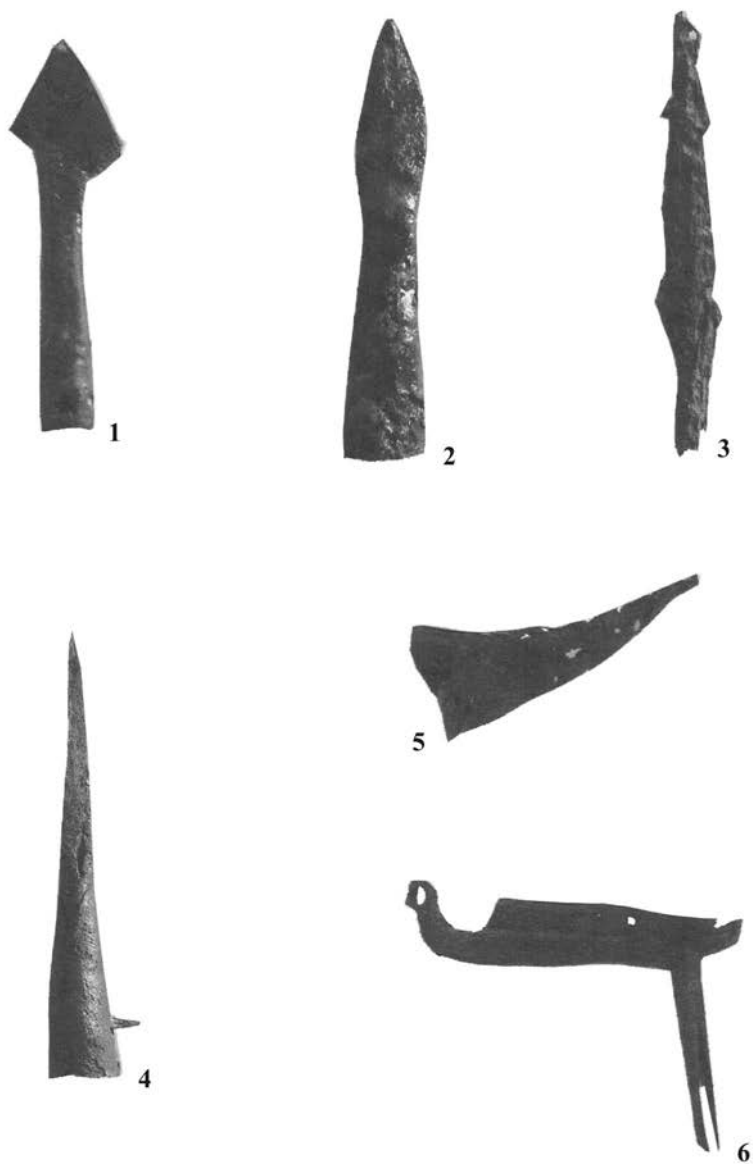
¹³³ Al. Artimon, C. Eminovici, *Cercetări arheologice în așezarea medievală din comuna Ștefan cel Mare (jud. Bacău)*, în *Carpica*, 10, 1978, p. 271-302.

¹³⁴ Al. Artimon, *Contribuții istorico-arheologice privind satul și mănăstirea Bogdana*, în *Carpica*, 27, 1998, p. 74.

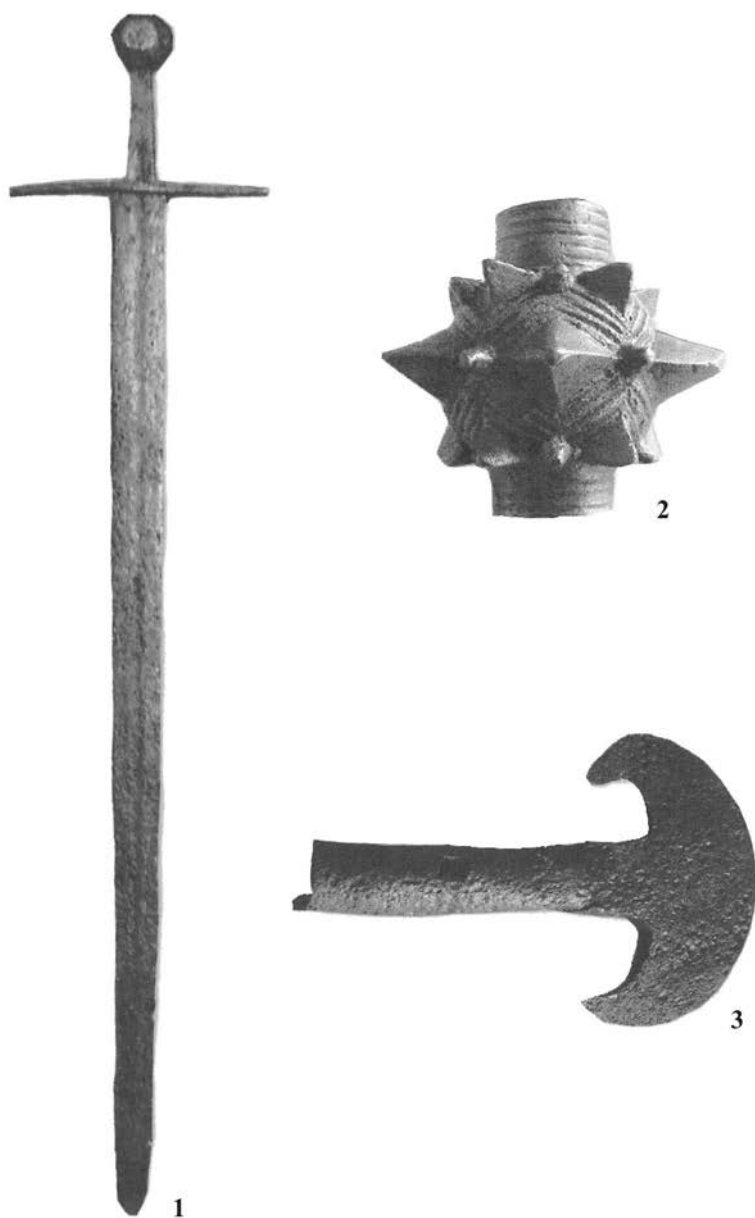

Pl. I. Vârfuri de săgeată:

1. Gura Văii; 2. *passim*; 3-6. Gutinaș

Pl. II. Vârfuri de săgeată (1, 2), vârfuri de lance (3, 4), pinteni (5, 6) :
1. Motocești; 2, 4. Gutinaș; 3, 5, 6. *passim*

Pl. III. Spadă (1), cap de buzdugan (2), halebardă (3):
1-3. *passim*

MORMINTELE MEDIEVALE DE LA CETATEA NEAMȚ

---

de Vasile Diaconu
și Gheorghe Dumitroaia*

Cuvinte cheie: Cetatea Neamț, Ev mediu, morminte, săpături preventive, stratigrafie, ceramică

Introducere

Una dintre cele mai importante fortificații medievale din partea de vest a Moldovei este Cetatea Neamț, ale cărei baze au fost puse, cel mai probabil, în timpul domniei lui Petru I Mușat, fapt sugerat de similitudinile arhitectonice cu alte fortificații din spațiul est-carpatic, dar și de unele materiale arheologice descoperite în vechile cercetări efectuate în incinta monumentului¹.

Dacă într-o primă fază Cetatea Neamț a fost un simplu fort patrulater, prevăzut cu turnuri la fiecare colț, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare au fost făcute o serie de îmbunătățiri menite să sporească posibilitățile de apărare ale acestei fortificații. Astfel, zidurile cetății au fost supraînălțate, a fost săpat un șanț de apărare care înconjoară fortificația pe trei laturi, iar în partea de nord a fost ridicat un rând suplimentar de ziduri, cu patru bastioane semicirculare, și un pod de acces care făcea legătura cu exteriorul² (fig. 2/2).

Istoria Cetății Neamț s-a împletit foarte bine cu multe dintre evenimentele politico-militare ale Moldovei medievale, fiind implicată în mai multe

---

* Colectivul de cercetare de la Cetatea Neamț a fost format din: Adrian Bătrîna, Vasile Diaconu, Gheorghe Dumitroaia, Daniel Garvăn, Roxana Munteanu, prezența acestora pe șantier fiind diferită.

¹ N. Constantinescu, *Date noi în legătură cu Cetatea Neamțului*, în *SCIV*, 11, 1, 1960, p. 95-99; Idem, *Din nou în problema Cetății Neamțului*, în *SCIV*, 14, 1, 1963, p. 217-218.

² C. Matasă, *Cetatea Neamțului*, în *Boabe de grâu*, anul V, nr. 3, 1934, p. 142-156; I. Minea, *Cetatea Neamțului*, Iași, 1943; *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1958, p. 220-223; R. Popa, *Cetatea Neamțului*, București, 1968; M. Șlapac, *Cetăți medievale din Moldova*, Chișinău, 2004, p. 79-83; G. Luca, Gh. Dumitroaia, *Cetatea Neamț*, Piatra Neamț, 2006, p. 17-30; Gh. Dumitroaia, *Muzeul Cetatea Neamț*, BMA XXI, Piatra Neamț, 2009.

confruntări, cărora le-a făcut față în cele mai multe cazuri. La începutul secolului al XVIII-lea fortificația își pierde importanța strategică, fiind părăsită, după care intră într-un proces de degradare care va dăinui până spre jumătatea secolului al XIX-lea, când se iau primele măsuri de protejare a acesteia.

Scurt istoric al cercetărilor arheologice

Deși interesul pentru cunoașterea trecutului Cetății Neamț a fost unul susținut, fiind publicate unele lucrări chiar la cumpăna dintre secolele XIX și XX³, o abordare științifică, bazată pe cercetări arheologice, va fi demarată abia la sfârșitul anilor '30 ai secolului trecut. Astfel, în anul 1939, sub conducerea profesorului ieșean Ilie Minea, se fac primele săpături, prilej cu care se vor degaja anumite zone din interiorul cetății și vor fi evidențiate urmele unora dintre construcțiile care au existat aici în perioada medievală⁴. Lucrările vor continua și în anii următori, sub conducerea profesorului Dumitru Constantinescu, fiind axate tot pe degajarea spațiilor interioare⁵. Pe lângă faptul că au fost curățate zidurile și au fost scoase din încăperi cantități impresionante de moloz, cercetările din aceste campanii au permis și recuperarea unui număr considerabil de elemente arhitectonice (ancadrame de la ferestre și uși, coloane, capiteluri), păstrate în stare fragmentară, dar și alte materiale arheologice reprezentate în special prin ceramică, obiecte de fier și chiar piese monetare⁶. Tot atunci a fost făcut un sondaj și în zona platoului aflat la capătul nordic al podului, însă rezultatele nu au fost deosebite, fiind identificate multe pietre de râu și de carieră, resturi de cărămidă, oase și fragmente ceramice⁷.

Materialele arheologice recuperate cu prilejul cercetărilor din primele două campanii au constituit bazele unei colecții muzeale, numită atunci „Muzeul Cetății Neamț”, dar care va dăinui o scurtă perioadă de timp⁸.

În cadrul șantierului arheologic Suceava - Cetatea Neamț, în incinta fortificației medievale de lângă Târgu Neamț, au fost efectuate apoi noi săpături

³ K. Romstorfer, *Schloss Neamțu und einige Klostereinlagen in seiner Umgebung*, în *JBLM*, VII, Cernăuți, 1899; G. Mandrea, *Cetățile Neamțu și Suceava*, București, 1901.

⁴ I. Minea, N. Grigoraș, Gh. Cojoc, *Din trecutul Cetății Neamț – în legătură cu campania noastră de săpături din vara anului 1939*, în *CI*, XIII-XVI, 1940, p. 62-69.

⁵ D. Constantinescu, *Campania de săpături din anul 1940 de la Cetatea Neamțului*, în *BMCI* (1943), 1946, p. 115-136; Idem, *Raport asupra săpăturilor din anul 1942 de la Cetatea Neamțului*, în *BMCI* (1943), 1946, p. 136-178; I. Minea, N. Grigoraș, I. Cojoc, *Din trecutul Cetății Neamțului*, în *CI*, XVII, 1943, p. 202-210.

⁶ D. Constantinescu, *Campania de săpături ...*, fig. 10-12, fig. 14-16; Idem, *Raport asupra săpăturilor ...*, fig. 40-51.

⁷ Idem, *Campania de săpături ...*, p. 127, fig. 13.

⁸ Idem, *Raport asupra săpăturilor ...*, p. 166; Gh. Dumitroaia, *op. cit.*, p. 47; V. Diaconu, R. Diaconu, *Dumitru Constantinescu - ctitor de muzeu*, în V. Vrâncanu și colab., *Trecute vieți de truditori din ținutul Neamțului* (sub tipar).

sistematice care au afectat parțial curtea exterioară a cetății și platoul aflat la nord de aceasta, dincolo de șanțul de apărare. Merită reținut faptul că în acest din urmă sector au fost săpate două secțiuni paralele, orientate NNE-SSV, care au evidențiat prezența mai multor straturi de moloz, mortar și piatră sfărâmată (fig. 2/1). Tot atunci au fost descoperite și patru (sau cinci)⁹ morminte, încadrate în perioada secolelor XVII-XVIII, dar fără ca autorii săpăturii să facă o prezentare a acestora sau a elementelor de datare¹⁰.

O ultimă campanie de săpături arheologice s-a desfășurat la Cetatea Neamț în anul 1962, ca etapă premergătoare a lucrărilor de restaurare, care se preconizau a se desfășura într-un viitor apropiat (prima restaurare s-a făcut între anii 1968-1972; fig. 1/1). Amintitele cercetări au constatat în secționarea curții interioare, pe direcția nord-sud, fiind astfel stabilite principalele etape de construcție ale cetății. Observațiile stratigrafice au arătat că nivelul cel mai de jos este de fapt un strat subțire de cenușă și arsură (rezultat probabil dintr-o despădurire prin incendiere), suprapus de un strat consistent atribuit sfârșitului secolului al XIV-lea. Urmează apoi o succesiune de orizonturi stratigrafice care au fost datate până în secolul al XVII-lea¹¹.

Cercetările preventive din 2007 și 2008

În baza proiectului PHARE 2004-2006 CES, Cetatea Neamț a intrat din anul 2007 într-un proces de reabilitare-restaurare, care a durat până în 2009 (fig. 1/2). Pentru că proiectul amintit a vizat un monument istoric (LMI NT-II-m-A-10707 și cod RAN 121055.01), a fost necesară efectuarea unor supravegheri și săpături arheologice preventive în mai multe sectoare ale obiectivului medieval, afectate de lucrări de construcție și pentru amplasarea rețelei electrice.

Având în vedere unele deficiențe ale devizului proiectului, în care nu erau stipulate fonduri pentru cercetarea arheologică, dar și respectarea unor termene foarte stricte de execuție, investigațiile arheologice preventive nu au putut fi efectuate pe suprafețe extinse. În schimb, lucrările care au presupus intervenții în sol au fost atent supravegheate, nu doar în incinta monumentului ci și în zonele din apropiere, în special pe drumul de acces către cetate, pe unde au fost instalate rețelele electrice și de canalizare.

Astfel, în 2007, în curtea interioară a monumentului, pe latura de est, au fost săpate fundațiile a trei piloni de susținere ai terasei, prilej cu care s-au putut face unele observații de natură arheologică (fig. 3/1).

⁹ În arhiva Muzeului de Istorie și Etnografie Târgu Neamț există o însemnare potrivit căreia au fost descoperite cinci morminte.

¹⁰ B. Mîrea, Gh. Diaconu, M. Matei, Al. Alexandrescu, N. Constantinescu, T. Martinovici, C. Nicolescu, Șt. Olteanu, *Șantierul Suceava-Cetatea Neamțului*, în *SCIV*, 6, 3-4, 1955, p. 801, fig. 41.

¹¹ N. Constantinescu, *Din nou în problema ...*, p. 218-222, fig. 2.

Caseta 1 a fost săpată în stânga intrării principale, lângă turnul de nord-est, pe locul unde urma să fie amplasat primul pilon de sprijin al terasei de pe latura estică (fig. 4/2). A avut dimensiunile de 1,70 x 1,20 m. Din punct de vedere stratigrafic, situația întâlnită se prezintă după cum urmează: la partea superioară era un strat alcătuit din nisip, pietriș și resturi de cărămidă, care datează din timpul lucrărilor de restaurare din 1968-1972, după care urmează un strat de pământ de culoare roșietică, de aproximativ 0,20 m grosime, deranjat în partea dinspre zid de o groapă recentă, umplută cu moloz. La – 0,85 cm a fost observat un strat negru, cu urme de arsură, gros de aproximativ 0,10 m, sub care se afla un nivel alcătuit din multă piatră verzuie, ce reprezintă de fapt roca pe care a fost ridicată fortificația. Sub acest nivel, care poate proveni din excavarea încăperii alăturate (presupusa închisoare), a fost surprins un nivel de umplutură, în structura căruia au fost observate oase mari de animale, ceramică, cărbuni, spărturi de cărămidă și de piatră (fig. 4/1).

Caseta 2 a fost trasată în stânga intrării în monetărie. Dimensiunile sunt de 1,70 x 1,20 m, iar adâncimea a fost de 1,3 m (fig. 5/1). Deși distanța față de caseta 1 este destul de mică, situația stratigrafică este diferită, succesiunea depunerilor fiind greu de observat, date fiind structura și culoarea acestora. Doar la – 0,3 m a putut fi identificat un strat de aproximativ 0,15 m alcătuit din șisturi verzui și mortar. Ca și în cazul anterior, nu au fost sesizate urme ale unei fundații mai vechi care ar fi putut aparține unui pilon de susținere. Din excavarea acestei suprafețe au fost recuperate doar câteva fragmente ceramice, dintre care unele, aflate în nivelul cel mai de jos, provin de la oale decorate cu linii incizate, vălurite (fig. 6/1-2). Aceste resturi de olărie, prin analogiile identificate la Șcheia¹², Suceava¹³, Rotopânești¹⁴, Rădăuți¹⁵.

Caseta 3 a fost săpată între monetărie și încăperea alăturată, având dimensiunile de 1,70 x 1,40 m. De la actualul nivel de călcare urmează un strat alcătuit în exclusivitate din moloz, pietre, cărămizi sfărâmate, fiind mai gros în apropierea zidului. Sub acest strat se găsește un nivel relativ omogen, alcătuit din șisturi verzui sfărâmate și bucăți mai mari de rocă. La adâncimea de 0,85 m, în zid, a fost observat un canal de scurgere, care a putut fi urmărit pe o lungime de cca. 7 m (fig. 5/2). Prezența acestui canal exclude posibilitatea ca în locul respectiv să fi existat în trecut un pilon de susținere.

¹² Gh. Diaconu, *Considerații asupra ceramicii descoperite la Cetatea Șcheia -Suceava*, în *MCA*, VI, 1959, fig. 6/2; E. Busuioc, *Ceramica de uz comun nesmălțuită din Moldova (Secolul al XIV-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea)*, București, 1975, fig. 15/3, 5;

¹³ M. D. Matei, *Unele probleme în legătură cu începuturile vieții orășenești la Suceava*, în *SCIV*, 11, 1, 1960, fig. pl. I/3-5; E. Busuioc, *op. cit.*, fig. 17/13, 18.

¹⁴ E. Busuioc, *op. cit.*, fig. 25/6; fig. 26/3, 4, 8.

¹⁵ L. Bătrîna, A. Bătrîna, *Biserica „Sfântul Nicolae” din Rădăuți. Cercetări arheologice și interpretări istorice asupra începuturilor Țării Moldovei*, BMA XXIX, Piatra Neamț, 2012, fig. 11/12-15, fig. 13/6/9.

Caseta 4 a fost trasată în colțul nord-vestic al curții interioare, lângă turn, acolo unde urma să fie turnată fundația scărilor de acces spre încăperile care trebuiau să fie amenajate pe latura vestică a cetății. Săpătura a ajuns până la adâncimea de 0,40 m, fiind surprins un nivel compact din șisturi verzui. Din punct de vedere stratigrafic nu au fost observate situații concludente și nu au apărut nici materiale arheologice.

Tot în curtea interioară a cetății au fost săpate mai multe șanțuri pentru instalarea cablurilor electrice, dar aceste excavații nu au oferit situații arheologice deosebite, ținând cont de lățimea și adâncimea mică la care au fost săpate (fig. 3/1, 2). Doar în șanțul de pe latura de est a curții au putut fi surprinse câteva detalii de ordin stratigrafic, care confirmă situația din Caseta 1. Astfel, sub stratul vegetal se găsește un nivel alcătuit din pământ amestecat cu moloz și pietriș, după care urmează un sol cărămiziu-cenușiu, succedat de un nivel relativ compact, de culoare neagră, care suprapune un strat de șisturi verzui. Sub acesta a fost observat un nivel subțire de pământ negru, afânat. În acest șant nu au fost identificate materiale arheologice concludente, datorită nivelărilor succesive și a intervențiilor antropice repetate (fig. 5/3).

Pe latura de vest a curții interioare, șanțul pentru electrificare nu a evidențiat situații stratigrafice complexe, sub nivelul vegetal fiind întâlnit un strat compact, argilos, amestecat cu șisturi verzi. Doar pe o anumită porțiune a șanțului, între metrii 3-6, a fost observat în profil un nivel compus din mortar și piatră sfărâmată.

Pe latura nordică, șanțul săpat pentru instalarea cablurilor electrice nu a relevat o situație arheologică clară, fiind identificate numeroase spărturi de piatră și câteva bucăți de lipitură arsă, cu urme ale unei structuri lemnoase, dar fără să aparțină unui context arheologic nederanjat (fig. 3/2).

Șanțul pentru electrificare a traversat apoi curtea exterioară și a înconjurat monumentul pe laturile de est, sud și vest, dar fără să fie puse în evidență situații arheologice demne de reținut. Pe toată lungimea șanțului a fost constată existența unui nivel cu o grosime cuprinsă între 0,60 – 0,80 m alcătuit din pământ, piatră sfărâmată, resturi de cărămidă și mortar, cenușă, cărbuni, resturi osteologice și sporadice materiale arheologice provenite din interiorul fortificației. Alături de acestea au fost găsite resturi de sticlă și piese metalice atribuite epocii moderne. O concentrare mai mare de material arheologic a fost identificată în exteriorul colțului de sud-est al cetății, pe o porțiune de aproximativ 4 m, tot pe traseul șanțului de electrificare. Au fost recuperate din această zonă câteva fragmente de cahle nesmălțuite, decorate cu motive geometrice și florale, precum și resturi de vase lucrate la roata cu turație rapidă, atribuite secolelor XV-XVII. Multe dintre fragmentele de olărie prezintă urme de ardere secundară.

În zona în care săpătura pentru cablurile electrice a traversat șanțul de apărare al cetății a fost surprins un nivel argilos, de culoare gălbuie, steril din punct de vedere arheologic.

De asemenea, drumul de acces către cetate, afectat de lucrările de instalare a rețelei electrice și de canalizare, a făcut obiectul supravegheților repetate, fără să fie surprinse complexe de locuire sau materiale arheologice.

Cel de-al doilea sector cercetat din cadrul monumentului l-a reprezentat Casa Custodelui (fig. 7/1, 2). Zona afectată de această construcție este situată pe platoul din fața Cetății Neamț, unde au mai fost efectuate săpături arheologice în 1954. Sondajul efectuat atunci a confirmat faptul că platoul este rezultatul unor intervenții de origine antropică, cel puțin jumătate din acesta fiind amenajat printr-o nivelare cu pământ de umplutură și moloz, executată cel mai probabil în a doua jumătate a secolului al XV-lea¹⁶.

Sectorul investigat preventiv se găsește la capătul podului de acces în cetate, imediat în stânga acestuia. Pentru construirea Casei Custodelui a fost necesară săparea unei casete de formă rectangulară, cu dimensiunile de 13,5 x 15 m, orientată paralel cu terasa de la capătul podului (fig. 7/2). Ulterior, această suprafață a fost extinsă spre nord, aici fiind făcute și cele mai importante descoperiri cu caracter arheologic, la care ne vom referi ulterior.

Săpătura din Suprafața 1 (fig. 8/2) a atins adâncimea maximă de 1,5 m în colțul de nord-est, iar adâncimea minimă a fost de 0,50 m în partea de sud-vest. Din punct de vedere stratigrafic, sub nivelul vegetal de culoare neagră, cu o grosime de 0,10 m, se găsea un strat de moloz și pământ de umplutură, cu grosimi ce variau între 0,10 și 0,40 m. Urma apoi un strat gălbui, argilos, fără materiale arheologice, cu o grosime cuprinsă între 0,05 - 0,20 m, care suprapunea un strat compact, alcătuit din șisturi verzui - sterilul arheologic - cu dimensiuni de 0,70 - 1,00 m (fig. 8/1).

Din Suprafața 1 a fost recuperat un material arheologic modest, alcătuit din resturi osteologice și fragmente ceramice, care provin de la diferite tipuri de vase, lucrate la roată, sau de la cahle. Registrul tipologic al olăriei descoperite în săpătură cuprinde oale cu corpul globular, ulcioare, străchini, capace, căni (9/1-5). Ceramica ornamentală este reprezentată prin fragmente provenite de la cahle-oală și de la cahle rectangulare, decorate cu motive geometrice și antropomorfe, unele fiind smălțuite (fig. 9/6, 7).

O serie de observații stratigrafice au putut fi făcute și cu prilejul săpării unui șanț pentru canalizare, amplasat la capătul terasei de acces pe pod, perpendicular pe Suprafața 1 (fig. 10/2). Având o lățime de 0,80 m și o lungime de 9 m, șanțul a fost săpat până la adâncimea maximă de 1,7 m. În profilul

¹⁶ B. Mitrea *et alii*, *op. cit.*, p. 801.

nordic al acestui șanț au putut fi surprinse câteva detalii stratigrafice. Astfel, sub nivelul vegetal se afla un strat alcătuit din șisturi verzui, care suprapunea un nivel argilos, galben-verzui. Acesta din urmă a fost secționat de o groapă cu pereții aproape drepți, cu lățimea de 0,80 m. Următorul nivel, care începe de la - 0,60 m și coboară până la - 1,70 m, indică un strat subțire de arsură, constituit din numeroși cărbuni, ce ar putea presupune o defrișare prin incendiere în momentul începerii construcției fortului mușatin. Următoarea secvență stratigrafică o reprezintă un strat argilos, amestecat cu șisturi verzi și steril din punct de vedere arheologic (fig. 10/1). Tot în profilul nordic al acestui șanț a fost identificat un mormânt, notat convențional M. 5, despre care vom face unele precizări ulterior.

În partea de nord a Suprafeței 1 au fost descoperite câteva morminte, fapt ce a impus extinderea acestui perimetru, cu scopul cercetării unui spațiu cât mai extins.

Mormintele

Mormântul 1. Pe latura de est a Casei Custodelui, săparea unui șanț pentru electrificare a permis descoperirea, la adâncimea de 0,70 m, a unui schelet uman, orientat V-E. Mormântul era situat la 3 m nord față de terasa de la capătul podului. Scheletul se păstra în poziție anatomică, capul era căzut spre stânga, iar mâinile se aflau pe torace. Pe părțile laterale s-au găsit resturi ale sicriului de lemn, conservat relativ bine (fig. 11/1, 2).

Lungimea păstrată a scheletului: 1,75 m, iar lățimea la umeri: 0,50 m. După dimensiunile păstrate și trăsăturile anatomice, scheletul aparține unui adult (probabil bărbat).

Pe torace, între oasele mâinilor, a fost descoperită o monedă de argint (denar) emisă de regele Ungariei, Ferdinand I, în anul 1549. Păstrată relativ bine, moneda are o margine ruptă și prezintă o mică perforație, ca indiciu probabil al folosirii acesteia ca medalion. Pe avers, legenda este: 1549. FERDINAN[D] [D.G.R.] VNG, iar pe revers, în câmp K/R și legenda PATR[ONA] VNGARIE (fig. 11/3). O monedă similară a fost găsită și în cimitirul medieval de la Traian (jud. Neamț)¹⁷.

Mormântul 2. A fost identificat la 1 m nord față de M. 1, la adâncimea de 0,30 m, fiind orientat NV-SE. Din punct de vedere stratigrafic, defunctul a fost depus pe un nivel argilos, de culoare gălbuie, amestecat cu pietriș. Interesant este faptul că groapa a fost delimitată de mai multe pietre de râu, care s-au păstrat doar pe laturile de sud și de vest. Deasupra scheletului a fost identificat un capac din lemn, destul de bine conservat, care avea dimensiunile de 1,10 m lungime și 0,40 m lățime. Scheletul era bine păstrat, capul căzut

¹⁷H. Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian (1954)*, în *SCIV*, 6, 3-4, 1955, p. 471-472, fig. 13.

spre stânga, iar mâinile erau împreunate pe torace. Partea inferioară a picioarelor nu s-a păstrat, fiind distrusă din vechime. Nu au fost identificate elemente de inventar funerar (fig. 12).

Mormântul 3. Verificarea situației arheologice din zona unde au fost descoperite cele două morminte a impus extinderea spre est a Suprafeței I. Cu acest prilej, la adâncimea de 0,40 m a fost identificat un nou mormânt, orientat V-E. Capătul vestic al mormântului era situat la distanța de 4 m față de zidul terasei de la intrarea pe pod și la 3 m față de colțul nordic al Casei Custodelui.

Dezvelirea mormântului ne-a permis să observăm că în groapă au fost depuși doi defuncți. Ultima înhumare a deranjat vechiul schelet, ceea ce a dus la împrăștierea oaselor și la sfărâmarea multora dintre ele. În acest fel se explică prezența sub craniul intact al celui de-al doilea defunct a unor vertebre, coaste și a unui fragment de mandibulă de la înhumarea precedentă. De altfel, oasele primului defunct sunt ușor de identificat și prin faptul că sunt concentrate înspre capătul estic al mormântului, dar și prin starea mediocră de conservare, multe dintre ele fiind foarte friabile (fig. 13).

Se pare că și cel de-al doilea înhumat a fost deranjat din vechime, deoarece partea inferioară a corpului nu se găsea în poziție anatomică.

Dimensiunile mormântului sunt: lungime - 1,6 m, iar lățimea maximă este de 0,65 m.

În interiorul mormântului au fost descoperite și câteva pietre de râu, amplasate de o parte și de alta a craniului și pe latura nordică a gropii. Prezența unor fragmente de oase sub aceste pietre ne indică faptul că au fost puse cu prilejul înhumării secundare. Se pare că practica depunerii unor pietre în mormânt, mai ales în zona capului era întâlnită în cazul clericilor.

În cuprinsul mormântului au fost identificate și câteva fragmente de cărbuni. Singura piesă de inventar este o cruce de plumb, aflată lângă oasele de la mâna dreaptă a defunctului înmormântat secundar. Obiectul, cu dimensiunile de 5,5 x 3,5 cm, are pe o față reprezentat simbolul crucii, iar la partea superioară prezintă o mică verigă de prindere (fig. 13/3). Se pare că această cruce metalică este de proveniență estică, probabil din mediul ortodox rusesc, o piesă asemănătoare fiind descoperită la Mănăstirea Măxineni (jud. Brăila)¹⁸. Datarea acestui obiect de cult în cuprinsul secolului al XVII-lea constituie un bun indiciu cronologic pentru complexul funerar la care am făcut referire.

Mormântul 4. A fost descoperit la 1 m spre nord față de M. 3, la adâncimea de 0,60 m. A fost surprins conturul gropii, care avea formă ovală. Scheletul, orientat V-E, era foarte bine păstrat și avea dimensiunile de 1,70 m lungime, iar lățimea maximă era de 0,60 m. Capul era orientat ușor spre dreapta,

¹⁸ I. Cădea, *Mănăstirea Măxineni*, ed. a II-a revizuită, Brăila, 2012, pl. XLIX/102, pl. LIV/115.

iar mâinile erau împreunate pe piept. În umplutura gropii au fost găsiți mai mulți cărbuni și pietre sparte. Având în vedere dimensiunile și trăsăturile anatomice ale scheletului, credem că înhumatul era un bărbat adult. Nu au fost identificate piese de inventar funerar (fig. 14/1, 2).

Mormântul 5. În șanțul pentru canalizare, săpat paralel cu terasa de la capătul podului, a fost descoperit un alt mormânt, la adâncimea de 0,60 m. Mormântul are formă rectangulară, cu colțurile rotunjite, având dimensiunile de 0,40 x 0,40 m. În interiorul lui au fost identificate resturile unui schelet de copil, cu vârsta mai mică de un an, păstrate parțial și foarte fragile. Modul cum au fost depuse și dimensiunile mormântului ne determină să credem că avem de a face cu o reînhumare. Nu sunt cunoscute elemente de inventar funerar (fig. 14/3, 4).

Mormântul 6. Săpăturile pentru scara de acces pe terasa de la capătul podului au permis descoperirea unui nou mormânt, la distanța de 3,70 m spre est față de marginea nordică a terasei. Datorită puternicii eroziuni a solului, scheletul a fost identificat la adâncimea de 0,40 m. S-a păstrat doar jumătatea superioară a scheletului, bazinul și membrele inferioare fiind distruse din vechime. Groapa era de formă rectangulară, cu dimensiunile păstrate de 0,70 m lungime și 0,50 m lățime. Scheletul era orientat V-E, fiind ușor aplecat spre stânga. În umplutura gropii au fost găsite bucăți de cărbune. Fără elemente de inventar (fig. 15/1, 2).

Mormântul 7. Acest mormânt a fost identificat în zona împădurită, în urma unei săpături neautorizate, efectuată în 2007. Cu acel prilej a fost distrusă partea superioară a scheletului (craniul și o parte din torace). În 2008, cu prilejul cercetării mormintelor amintite deja, a fost investigat și acest mormânt. Situat la 9 m față de terasa de la capătul podului, mormântul era orientat SV-NE. Pentru că se afla pe un teren puternic înclinat, scheletul a fost identificat la o adâncime destul de mică. În plus, structura solului, alcătuit din șisturi verzi, nu a permis săparea unei gropi adânci. Tocmai din acest motiv, după înhumare, peste defunct au fost depuse mai multe pietre de râu, cu scopul de a împiedica distrugerea acestuia.

Dimensiunile păstrate ale scheletului sunt: 1,4 m lungime și 0,4 m lățime. Toracele este ușor lăsat spre dreapta, mâna stângă se afla pe abdomen, iar mâna dreaptă era căzută pe lângă corp.

Pe baza caracteristicilor pe care le prezenta scheletul, se poate presupune că aici a fost înhumat un adolescent. Fără inventar funerar (fig. 15/3, 4).

În lipsa unor cercetări de amploare, limitate de resursele financiare și forța de muncă insuficiente puse la dispoziție de către constructor, nu ne putem pronunța cu certitudine în ceea ce privește întinderea acestei necropole, dar dacă luăm în considerare situația topografică de aici, se poate admite existența un cimitir de mici dimensiuni (probabil o parte a acestuia se află în zona

împădurită). Cele patru sau cinci morminte descoperite în 1954, la care se adaugă alte șapte complexe funerare cercetate în 2008, exclud posibilitatea unor înmormântări izolate.

Referitor la durata de folosire a cimitirului, avem două elemente sigure de datare, dar și unele situații arheologice care vin în sprijinul ideii că acest spațiu funerar a avut o perioadă relativ lungă de funcționare. Astfel, pe baza monedei descoperite în M. 1 știm că la jumătatea secolului al XVI-lea cimitirul funcționa, iar prezența cruciuliței de plumb în M. 3, specifică secolului al XVII-lea, indică un interval temporal de folosire de aproape un secol, sau chiar mai mult. Observația aceasta își găsește susținere și prin situația înregistrată în M. 3, unde a fost constatată o suprapunere de înhumări.

În ceea ce privește comportamentul funerar, trebuie să amintim că respectă ritul creștin, toate scheletele fiind orientate vest-est (cu mici deviații în funcție probabil de anotimp). În unele cazuri a putut fi surprins și conturul gropilor funerare, având formă ovală (M. 4) sau rectangulară (M. 5 și M. 6). Doar într-o singură situație (M. 2) putem vorbi despre o amenajare a gropii, aceasta fiind delimitată cu pietre de râu¹⁹, în celelalte cazuri nefiind surprinse practici de acest fel. Urme de sicriu au fost surprinse doar într-un singur mormânt (M. 1), iar în alt mormânt a fost descoperit un capac de lemn, depus peste defunct (M. 2)²⁰.

Existența celor două morminte de copii ar putea fi un indiciu al unei perioade în care rolul militar al cetății a fost diminuat, aici existând și o componentă umană civilă.

Interesantă este și prezența cărbunilor în umplutura gropilor unora dintre morminte (M. 3, M. 4, M. 6), fapt care poate fi pus pe seama unor practici rituale legate de înmormântare. S-a observat că acest obicei era specific mediului monahal, dar a fost documentat și în morminte ale mirenilor²¹.

Privitor la inventarul funerar, așa cum rezultă și din prezentarea mormintelor, se observă că este extrem de sărac, din cele șapte morminte investigate, doar în două dintre ele au fost descoperite piese arheologice (M. 1, M. 3).

Un aspect care merită discutat este cel privitor la amplasamentul acestui mic cimitir chiar în spațiul care permitea accesul pe podul ce ducea spre cetate. În mod cert, condițiile topografice nu permiteau amplasarea necropolei în altă

¹⁹ O situație similară a fost documentată în necropola medievală de la Suceava-Câmpul Șanțurilor, vezi P.-V. Batariuc, *Necropola medievală de la Suceava-Câmpul Șanțurilor*, în *ArhMold*, XVI, 1993, p. 232.

²⁰ Investigarea mai multor necropole medievale a permis observația potrivit căreia majoritatea înmormântărilor se făceau fără sicriu sau numărul acestora era destul de mic; *Ibidem*, p. 233, nota 45.

²¹ V. Spinei, R. Popovici, *Săpăturile arheologice din necropola medievală de la Hudum (1987)*, în *ArhMold*, XII, 1988, p. 241.

zonă, dar, în această situație, ne întrebăm de ce înmormântările au fost făcute în fața podului? Cu titlu ipotetic poate fi avansată următoarea interpretare. Dacă ținem cont de moneda descoperită în M. 1, constatăm faptul că defunctul a fost înhumat după anul 1549, poate chiar în deceniile imediat următoare, fapt indicat și de uzura monedei, ca dovadă a circulației acesteia. Este cunoscută mențiunea că la începutul celei de-a doua domnii a lui Al. Lăpușneanu (1564-1568), Cetatea Neamț a suferit unele distrugerii provocate de un presupus incendiu ordonat de turci, cu scopul de a slăbi sistemul defensiv al Moldovei²². Coroborând aceste informații, am putea presupune că după respectivul moment, inclusiv podul de acces a devenit impracticabil, iar spațiul de pe platoul aflat la nord de fortificație a fost utilizat drept zonă funerară.

Concluzii

Cercetarea preventivă impusă de lucrările de reabilitare și restaurare a Cetății Neamț, în perioada 2007-2008, deși limitată, a reușit să confirme unele observații formulate cu prilejul investigațiilor arheologice anterioare, dar a adus și unele elemente de noutate care îmbogățesc tabloul istoric al acestui important monument medieval.

În primul rând, săpăturile efectuate în curtea interioară a cetății, și ne referim aici la cele patru casete, au confirmat faptul că în zonele respective nu au existat fundații ale unor construcții anterioare. De asemenea, nu au fost identificate complexe *in situ*, iar stratigrafia indică existența mai multor etape de nivelare/amenajare a curții interioare. Aceste detalii au fost observate și în șanțurile pentru electrificare și împământare. Materialele arheologice, datorită intervențiilor antropice care au deranjat stratigrafia în zonele cercetate de noi, nu pot oferi foarte multe elemente de datare, dar subliniem faptul că o serie de fragmente ceramice, prin analogiile identificate, pot fi atribuite celei de-a doua jumătăți a secolului al XIV-lea, confirmând astfel opiniile mai vechi în legătură cu momentul edificării acestei cetăți.

Cele mai importante informații de natură arheologică au fost înregistrate în sectorul Casa Custodelui, unde săpăturile din 2008 au confirmat existența unui spațiu funerar care a funcționat pe parcursul sec. XVI-XVII.

Având în vedere cele menționate anterior, se poate concluziona că această etapă de cercetare nu a avut ca scop rezolvarea tuturor necunoscutelor legate de istoria acestei fortificații mușatine, dar a putut oferi câteva elemente importante pentru o viitoare analiză care ar trebui să coreleze toate informațiile cunoscute până în acest moment.

---

²² Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, Editura Minerva, București, 1978, p. 148.

THE MEDIEVAL GRAVES FROM NEAMȚ FORTRESS

Keywords: *Neamț Fortress, Middle Ages, graves, preventive researches, stratigraphy, pottery*

The preventive research carried out as a result of the rehabilitation and restoration works of the Neamț Fortress, during 2007-2008, although limited, succeeded to confirm some of the observation made on the occasion of the previous archaeological investigations, but also brought forth some new elements to enrich the historical panorama of this important medieval monument.

First of all, the excavations made in the interior court of the fortress, mainly the four sections, confirmed the fact that within those areas there have not been identified foundations of other previous constructions. To this order, no *in situ* complexes were identified, as the stratigraphy indicates the existence of several stages of leveling/improvement of the interior court. These details were also observed within the trenches dug for electrification and grounding purposes. The archaeological material cannot offer us much dating elements, due to the anthropogenic interventions which disturbed the stratigraphy of the areas we have researched, but we outline the fact that some of the ceramic shards, through the identified analogies, could be attributed to the second half of the XIV century, thus confirming the earlier opinions regarding the construction moment of this fortress.

The most important archaeology related data were recorded / noticed within the sector of the Custodian House, where the excavations from 2008 confirmed the existence of a funerary space in place along the XVI-XVII centuries.

Considering all the above mentioned observations, we can conclude that this research step did not have for goal the solving of all the unknown aspects related to the history of this medieval fortress, but managed to clear out several important elements necessary enough for a future analysis which should corroborate all the present day known data.

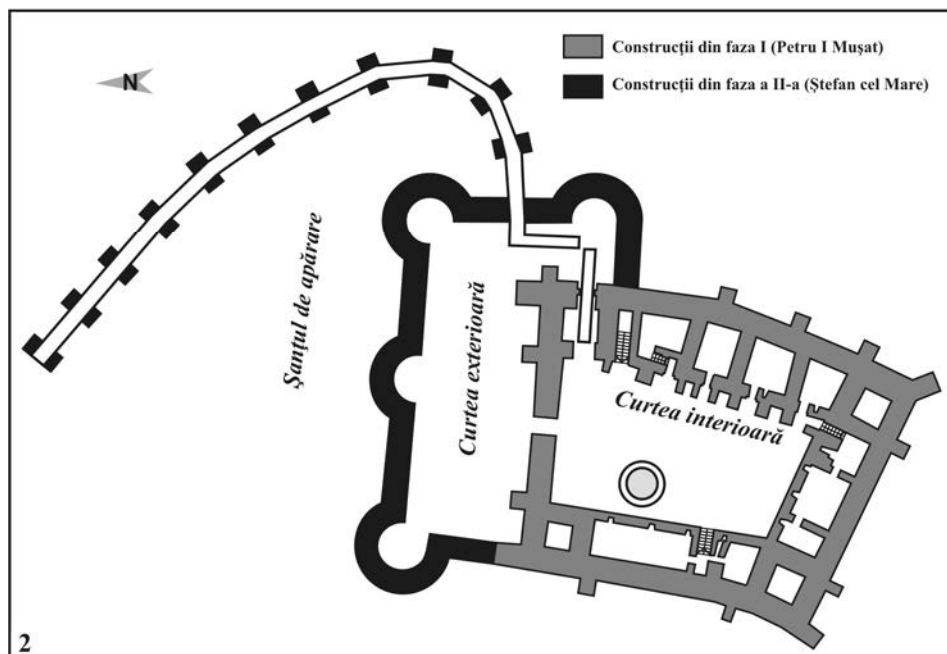
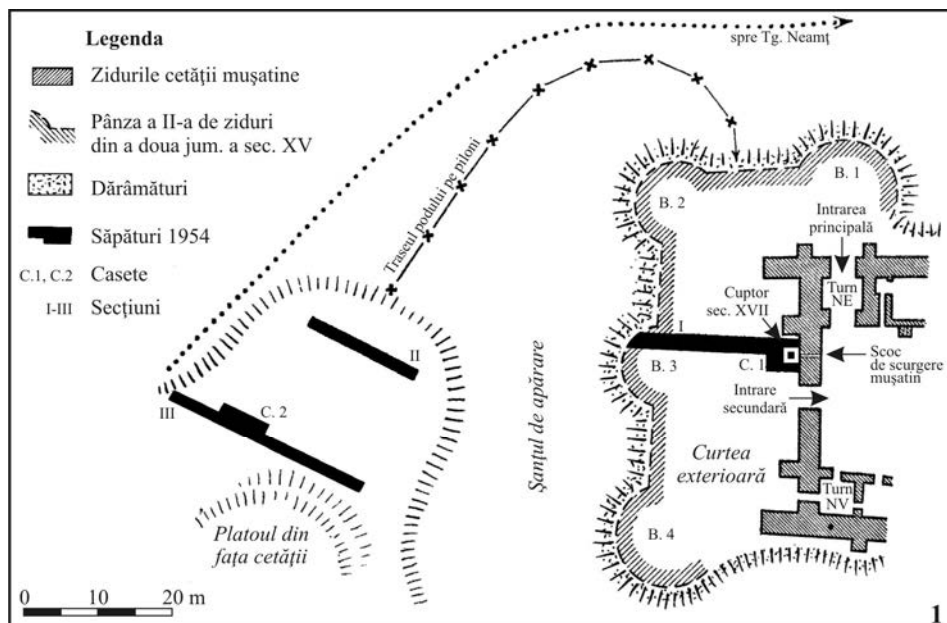
List of illustrations

- Fig. 1.** Aerial photos of the Neamț Fortress: before (1) and during (2) restoration (photos by V. Zaharia, 2005 and R. Pescaru, 2008)
- Fig. 2.** The Neamț Fortress: 1. Plan of the excavations from 1954 (apud B. Mitrea *et alii*, 1954); 2. General plan of the monument (apud Gh. Dumitroaia, 2009)
- Fig. 3.** The Neamț Fortress: 1. Site plan; 2. the trench for the electrification, from the southern part
- Fig. 4.** The Neamț Fortress, the section 1: 1. Stratigraphical detail (1 - brown soil with gravel, mortar, ceramics, bricks, 2 – brick-gray level, 3 – brick-bronz level, 4 - gravel, 5 – black, mellow level, , 6 –un-excavated part); 2. Excavation aspects

- Fig. 5.** The Neamț Fortress, excavation aspects: 1. Section 2; 2. Section 3; 3. Stratigraphical detail from the electrification trench on the Eastern side of the inner court
- Fig. 6.** Ceramics discovered in the inner court of the Neamț Fortress (XIV-XVII century)
- Fig. 7.** Archaeological researches from the Custodian's House Sector (2008): 1. Placement of the Custodian's House; 2. The studied area and the place of the medieval tombs
- Fig. 8.** The Custodian's House, Sector 1: 1. Details of stratigraphy; 2. Excavation
- Fig. 9.** Ceramics found in Sector 1
- Fig. 10.** The Custodian's House: 1. Details of the stratigraphy; 2. Excavation aspects from the drains trench
- Fig. 11.** The Neamț Fortress, 2008: tomb no. 1
- Fig. 12.** The Neamț Fortress, 2008: tomb no. 2
- Fig. 13.** The Neamț Fortress, 2008: tomb no. 3
- Fig. 14.** The Neamț Fortress, 2008: tombs nos. 4 and 5
- Fig. 15.** The Neamț Fortress, 2008: tombs nos. 6 and 7

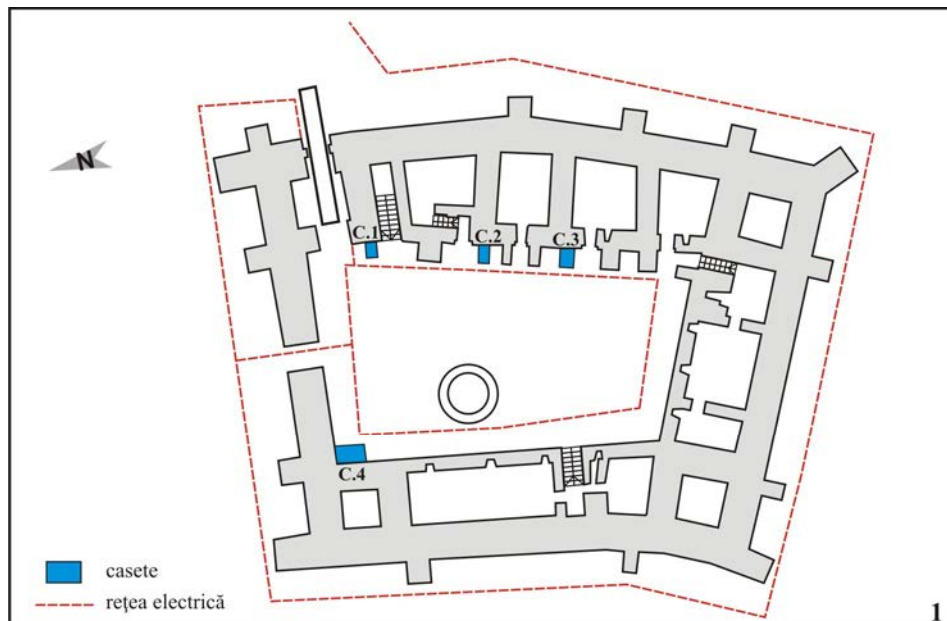

Fig. 1. Fotografii aeriene ale Cetății Neamț: 1. înainte de restaurare (foto V. Zaharia, 2005);
2. în timpul restaurării (foto R. Pescaru, 2008)

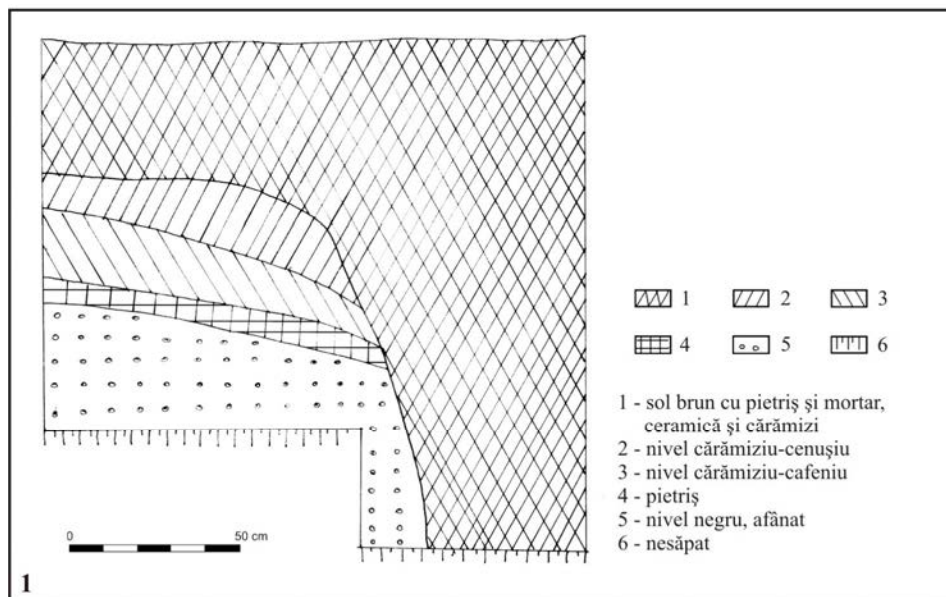
Fig. 2. Cetatea Neamț: 1. schița sondajelor din 1954 (după B. Mitrea et alii, 1954);
2. planul general al monumentului (după Gh. Dumitroaia, 2009)

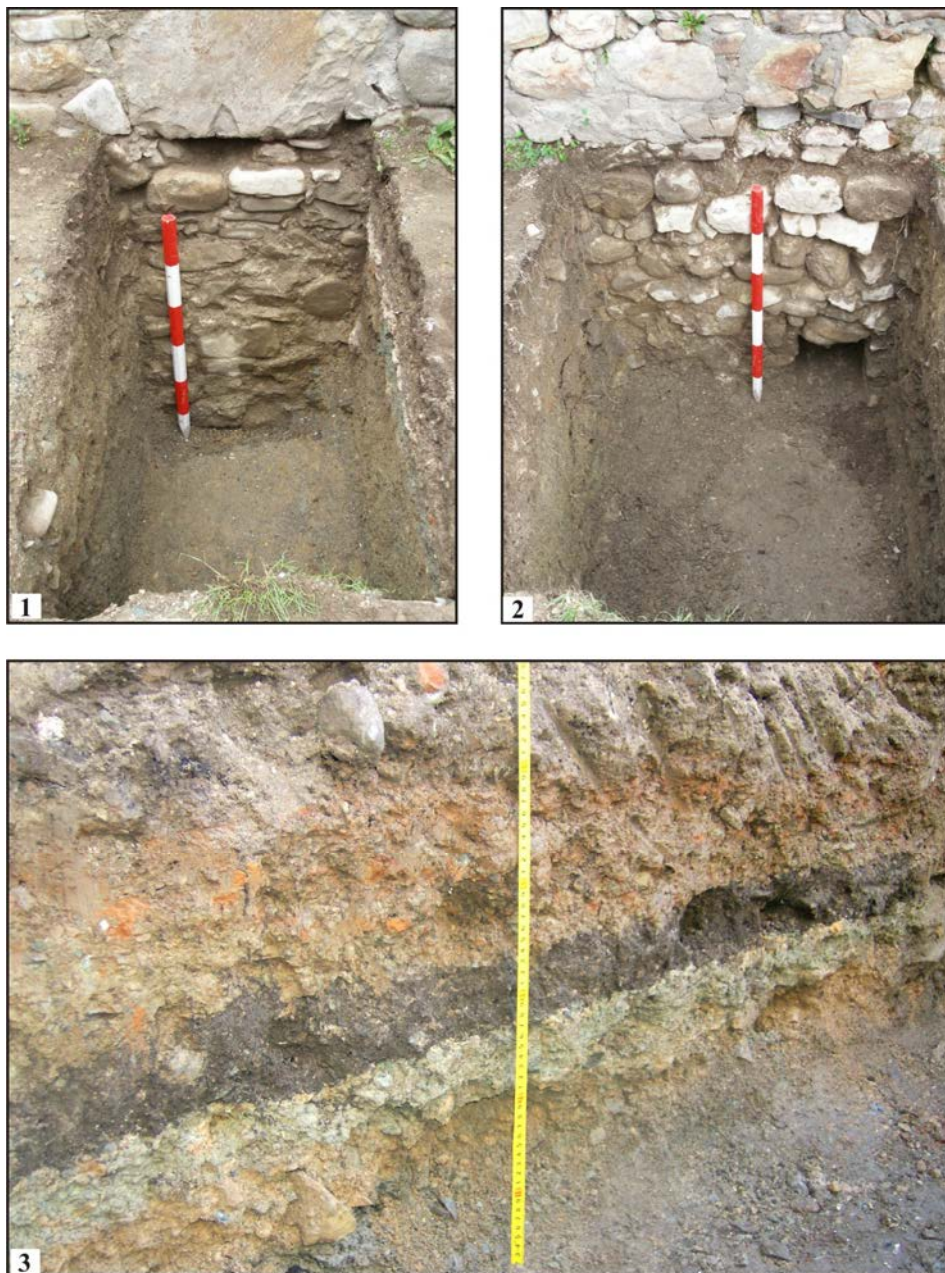

Fig. 3. Cetatea Neamț: 1. plan de situație;
2. șanțul pentru instalarea rețelei electrice, de pe latura de sud

Fig. 4. Cetatea Neamț, caseta 1: 1. detaliu; 2. aspect de săpătură

Fig. 5. Cetatea Neamț, aspecte de săpătură: 1. caseta 2; 2. caseta 3; 3. detaliu stratigrafic din șanțul pentru electrificare de pe latura estică a curții interioare

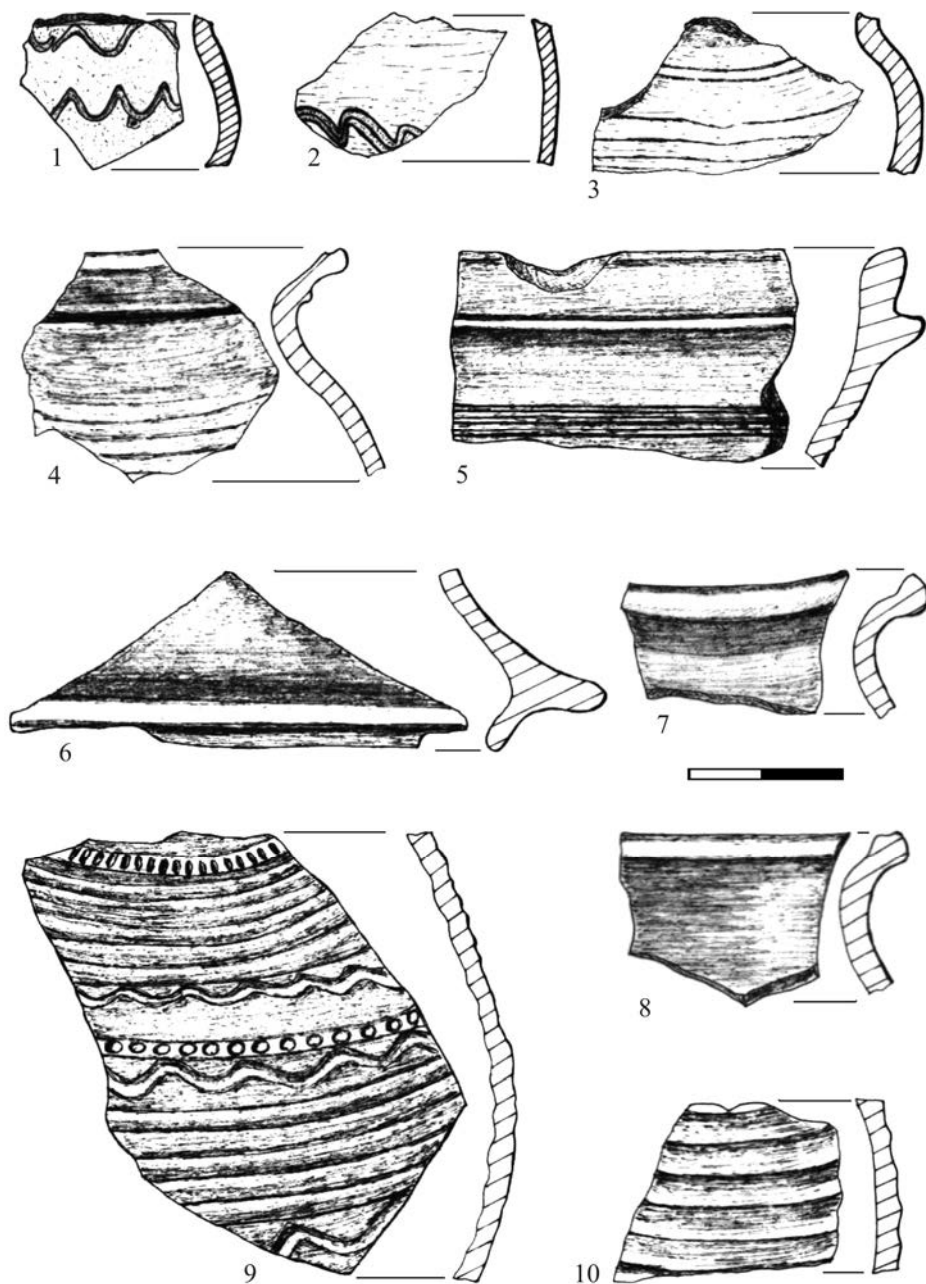

Fig. 6. Ceramică descoperită în curtea interioară a Cetății Neamț (sec. XIV-XVII)

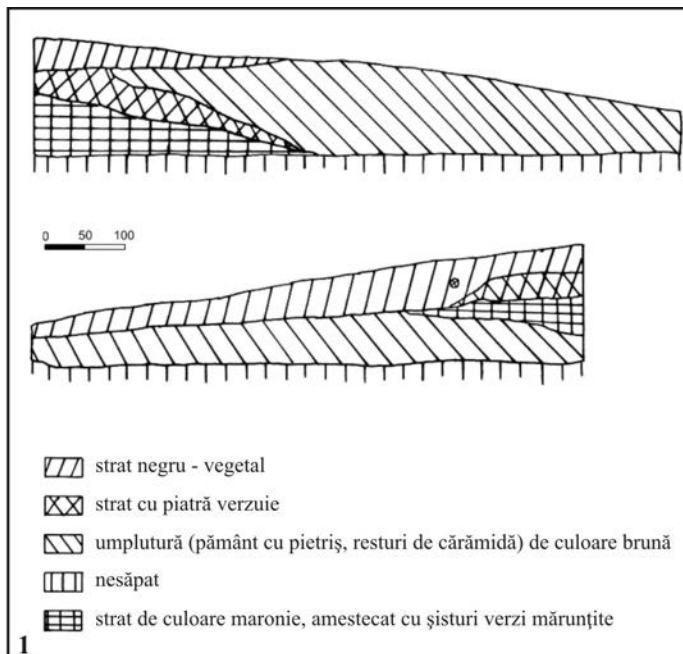
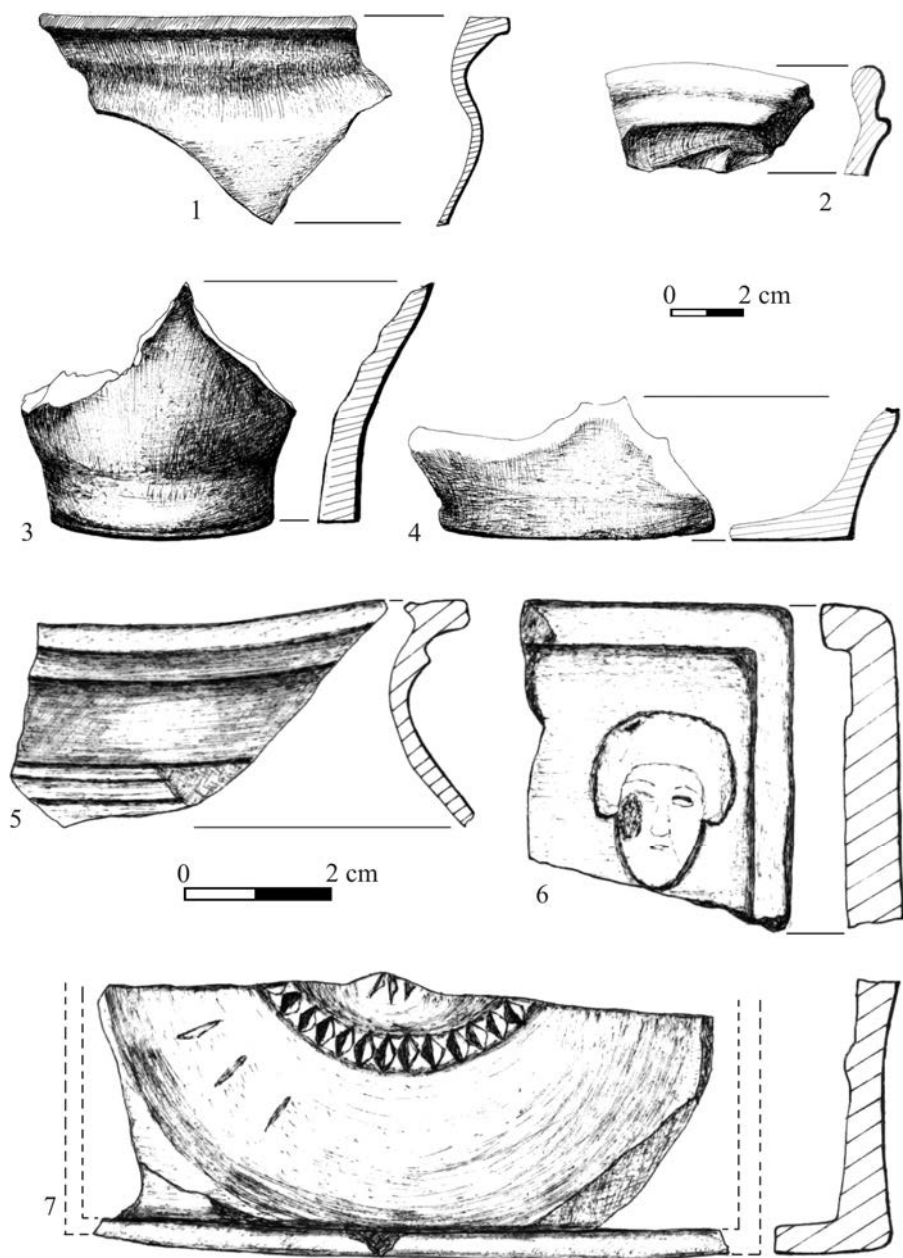
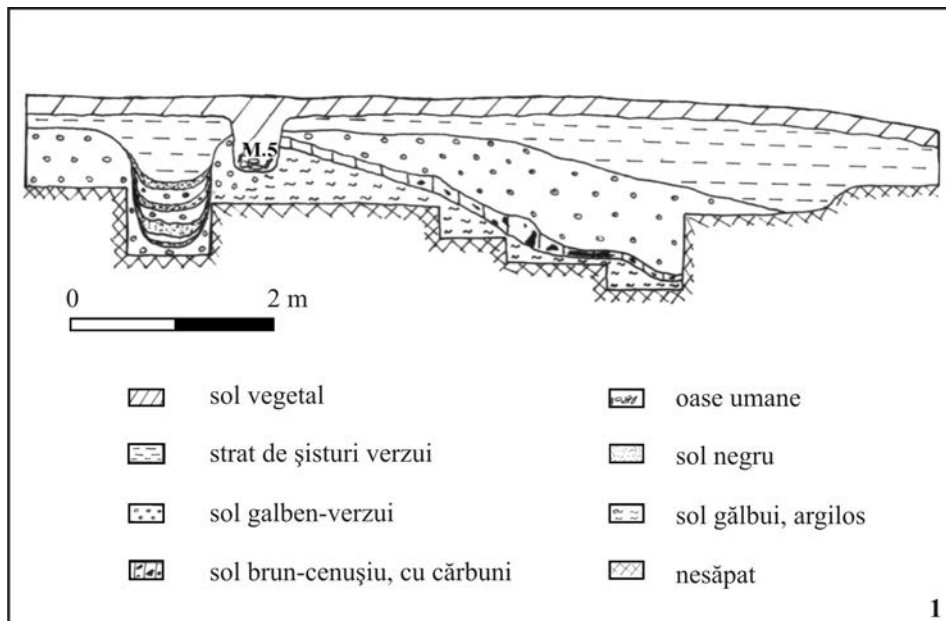

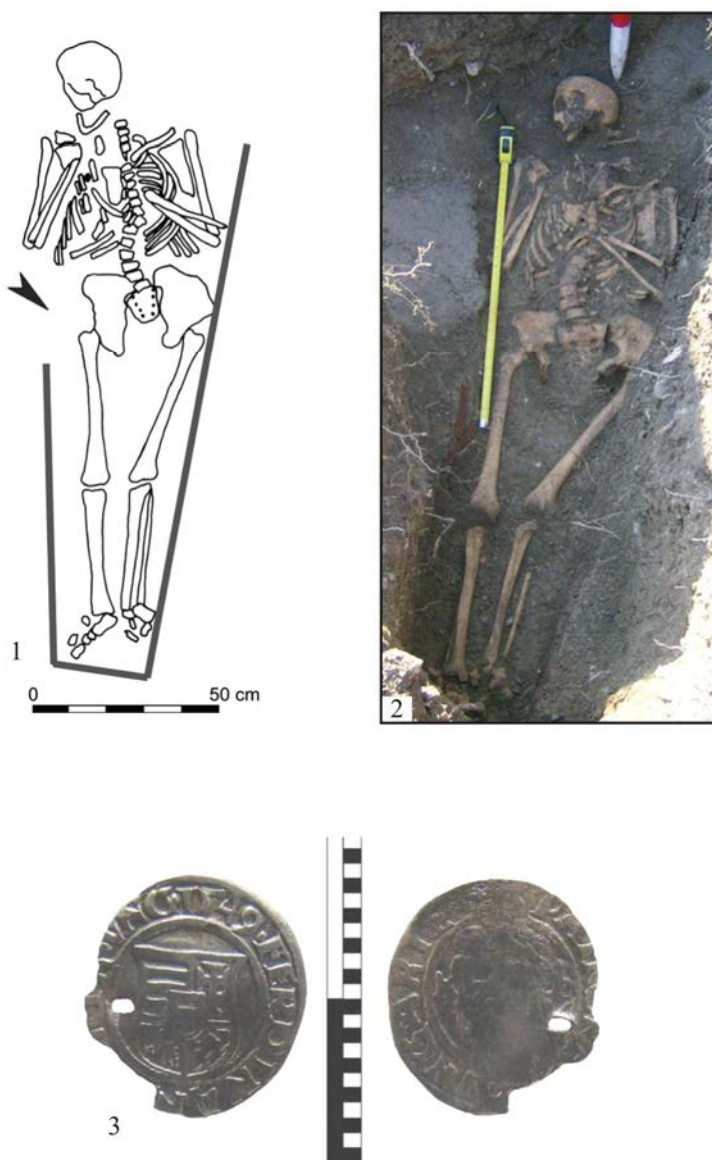
Fig. 8. Casa Custodelui, Suprafața 1: 1. detalii stratigrafice; 2. aspect de săpătură

Fig. 9. Ceramică descoperită în Suprafața 1

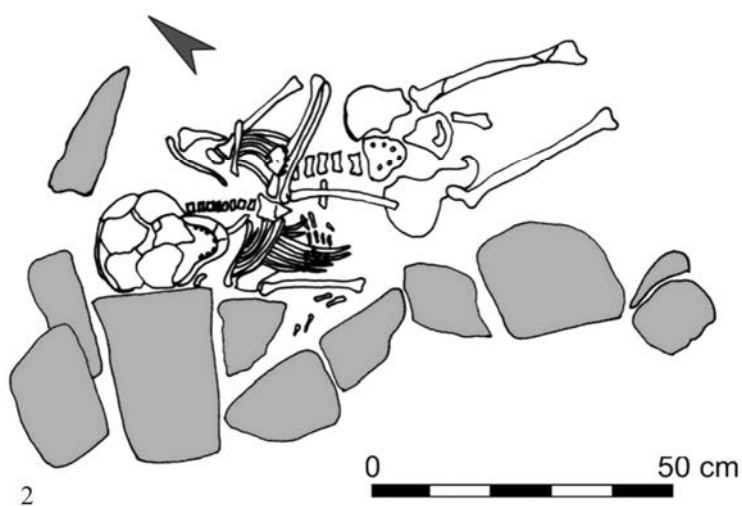

Fig. 10. Casa Custodelui: 1. detalii stratigrafice;
2. aspect de săpătură din șanțul pentru canalizare

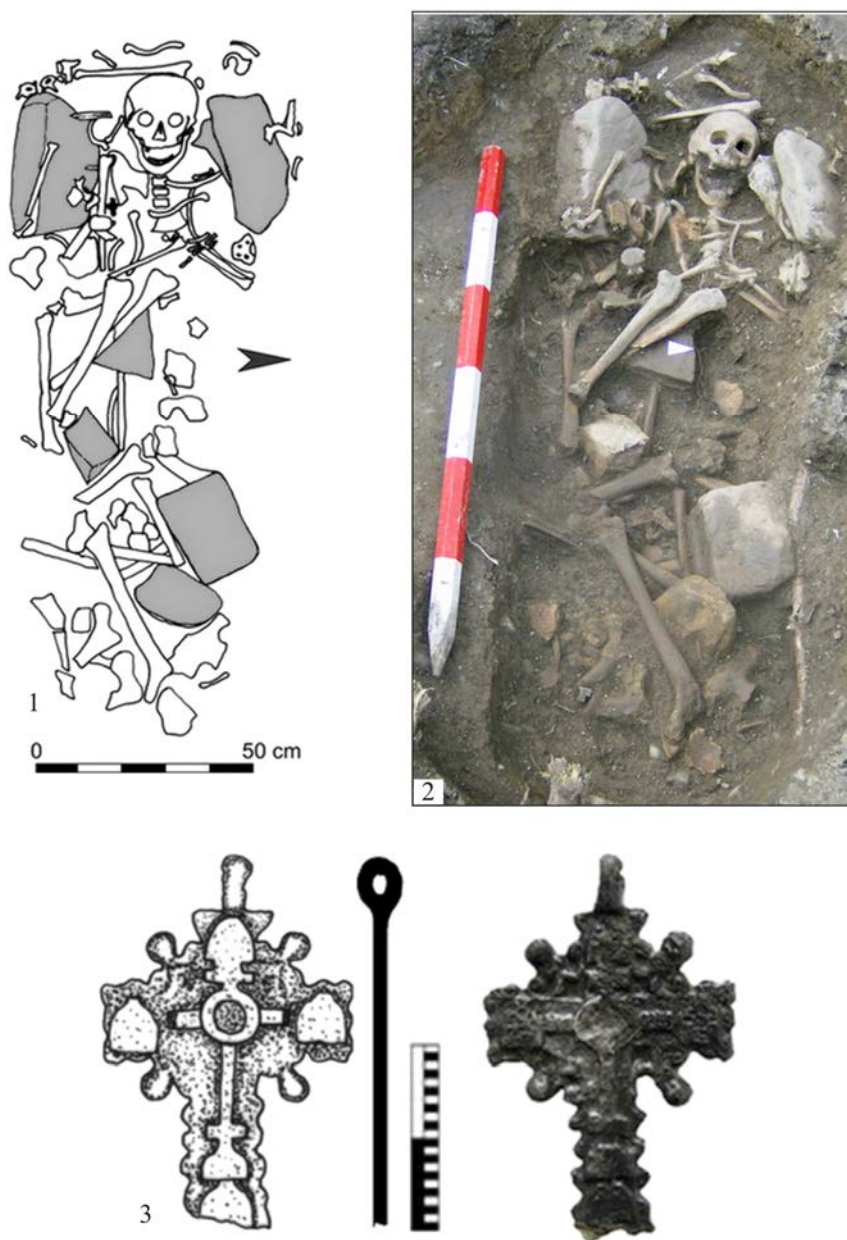

Fig. 11. Cetatea Neamț, 2008: mormântul 1

Fig. 12. Cetatea Neamț, 2008: mormântul 2

Fig. 13. Cetatea Neamț, 2008: mormântul 3

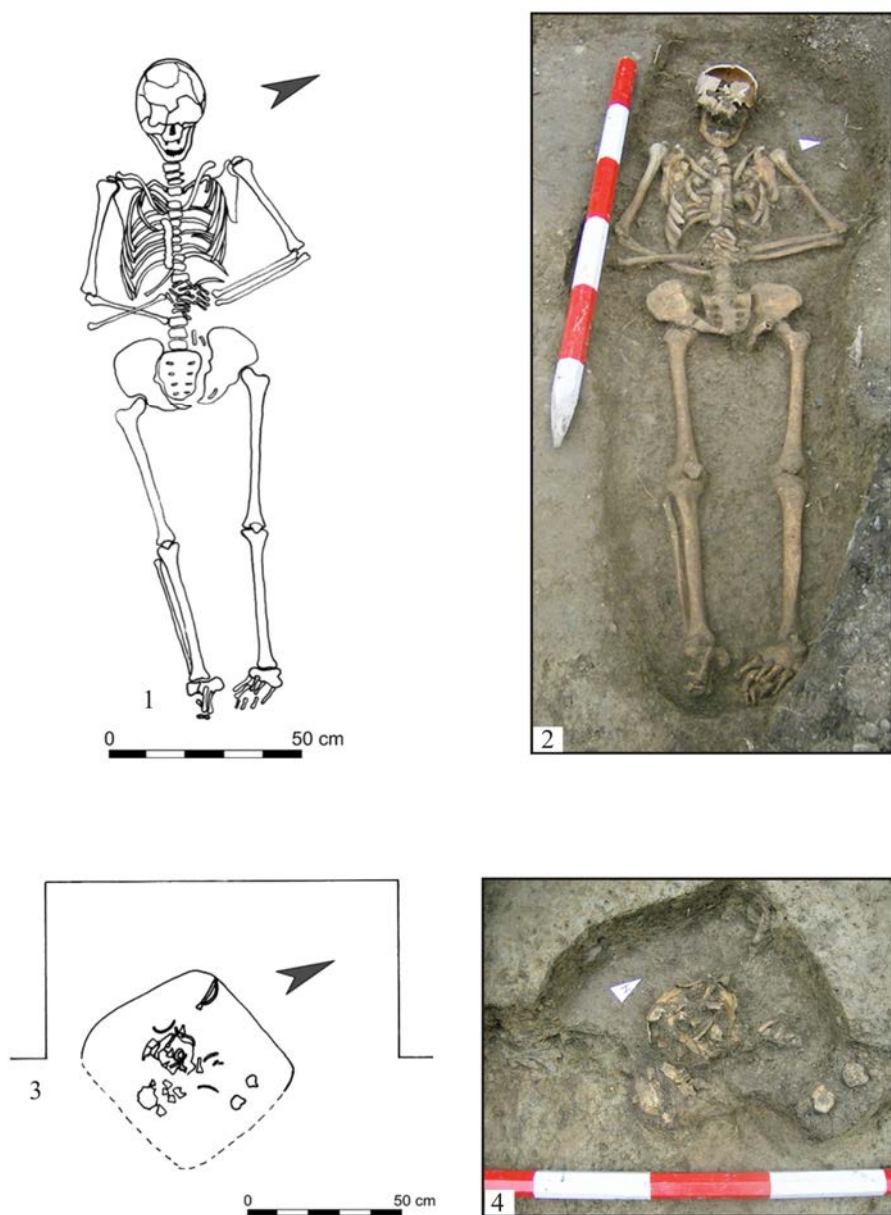

Fig. 14. Cetatea Neamț, 2008: mormintele 4 și 5

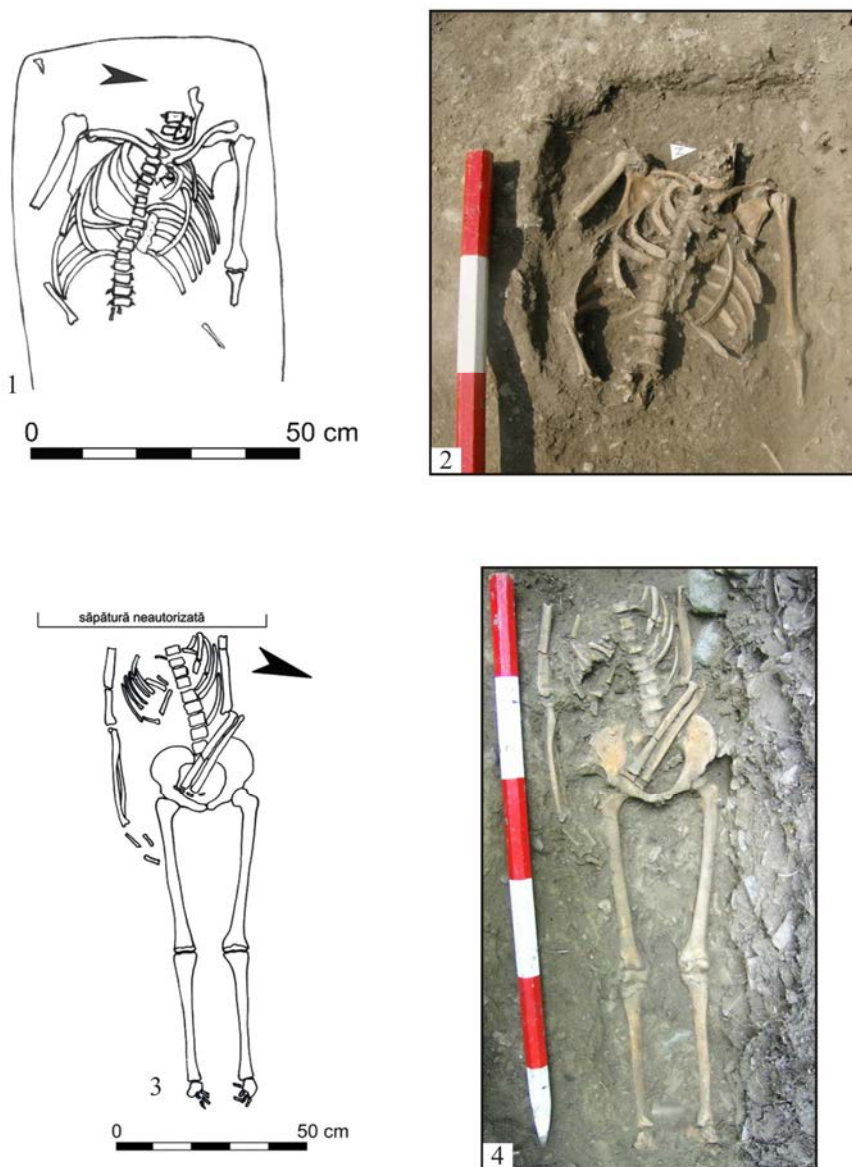

Fig. 15. Cetatea Neamț, 2008: mormintele 6 și 7

VIȚA-DE-VIE ȘI VINUL ÎN OPERA LUI PLINIUS CEL BĂTRÂN (*ISTORIA NATURALĂ*, XIV)

---

de **Mihaela Marcu-Bogan**

Cuvinte cheie: vin, vița-de-vie, pramnios, Protropos, defrutum

Sursele literare grecești și latinești constituie baza indispensabilă pentru cunoașterea vinurilor și viței-de-vie în antichitate. De la textele homerice până la Galenus din Pergam, autorii antici, atestă timp de peste un mileniu, diversitatea crescândă a producției vinicole/viticole atât geografică cât și complexitatea tipologică.

Această producție poate fi studiată într-o manieră indirectă prin studiul amforelor grecești, prin intermediul cărora era transportat vinul. Desigur, amforele permit mai ales cunoașterea principalelor axe comerciale antice (în special cele ale vinului). Poeți, compilatori erudiți sau oameni de teren, numeroși autori antici greci și latini ne dezvăluie diverse aspecte ale producției de vinuri. Arheologia, paleobotanica și mai ales lingvistica atestă localizarea celor mai vechi centre de producție viticolă în regiunile cuprinse între Asia Mică și Caucaz, începând cu mileniul al II-lea a. Chr.¹

Plinius cel Bătrân, în cartea a XIV-a, menționează printre altele și vinurile din Asia Mică. Reputate în epoca imperială, vinurile din această regiune ocupă un loc important în rândul celor 150 de vinuri și vii enumerate în această carte consacrată în întregime viței-de-vie și vinului².

---

¹ Originea lydiană a lui Bacchos, ilustrează foarte bine această bogăție a fondului comun viti-vinicol împărțită între primele civilizații egeene.

² Și alte cărți din *Istoria Naturala* tratează tema viticulturii: cartea XVII dezvoltă aspecte mai tehnice (expunerea viilor, plantarea, moduri de cultură și boli ale viței-de-vie); proprietățile medicinale ale strugurilor, vinul și produsele sale derivate sunt expuse în cartea XXIII.

Bogată în informații incontestabile și aproape inepuizabile, această enciclopedie viti-vinicolă se dovedește a fi complexă; conținutul său dispartat reflectă atât demersul foarte puțin riguros al autorului cât și numeroasele surse cărora Plinius cel Bătrân le împrumută esențialul exemplul edificator fiind cartea a XIV-a³.

Mare amator de digresiuni și anecdote, Plinius urmează cu dificultate planul cărții a XIV-a pe care și-l propune în cartea I. După ce a vorbit de vinuri și de varietățile sale, el abordează vinurile la § 53, începând cu cele mai celebre: cele cu renume în antichitate, apoi cele „europene” (Italia, Galia, Spania) și, în fine vinurile de peste mări, *vina transmarina* (§ 73-76). Urmează apoi o analiză tipologică (vinuri sărate, vinuri arse, etc.). Subiectele sunt dificil de separat și se întrepătrund în mod frecvent. În pofida acestor „sinuozități” în prezentare, autorul merită urmărit în prezentarea sa despre vinuri. Chiar dacă au fost deja localizate o parte din producțiile evocate de Plinius, acesta ne dezvăluie câteva noi „apelațiuni” din peninsula asiatică. El îmbogățește printre altele, în mod semnificativ cunoașterea noastră despre tipologia vinului din Asia Mică, reputată în sec. I p.Chr.

Referindu-se la Homer, Plinius începe prin a lăuda cele două vinuri celebre ale antichității; imediat după miticul vin din Maronea tracică, figurează *pramnien*-ul (*Pramnius*). Foarte puternic, apreciat atât pentru calitățile sale gustative cât și pentru virtuțile sale terapeutice, vinul *pramnien* a marcat aproximativ 1000 de ani de istorie vinicolă grecească. Această excepțională longevitate este un argument suficient pentru a figura în rândul marilor vinuri ale Antichității. Se pare că nimeni nu a încercat să definească într-o manieră sistematică caracteristicile acestui vin – el este mereu schimbător – atât din punct de vedere geografic cât și tipologic. De la Homer la Dioscoride, semnificația calificativului *pramnios/pramneios* pe care anticii au utilizat-o în cea mai mare parte a timpului pentru acest vin ales, a variat. Prima mențiune a termenului „*Pramnios*” apare în *Iliada* și *Odyseea*⁴. În lipsa unei precizări homerice în materie și a unei absențe a unui loc geografic cunoscut numit Pramnios, cercetătorii au încercat prin intermediul autorilor târzii să descopere regiunea eponimă. Indicații edificatoare se succed începând cu secolul al IV-lea și provin de la autori citați de către Atheneu. Cel mai precis e Semos din Delos

³ În comentariul său la ediția din 1958, Plinie L’Ancien, *Histoire naturelle*, livre XIV, CUF, Paris, J. Andre, subliniază datoria considerabilă pe care Plinius o are față de predecesorii săi, mai ales față de Theophrast; în plus, pentru problemele de vinificație și elaborare a vinurilor, autorul folosește tratatul de agronomie a lui Caton, dar și tratatele medicilor și clasamentele tipologice ale vinurilor care au influențat foarte mult ierarhia vinicolă propusă de Plinius, în special pentru vinurile „străine”.

⁴ *Iliada*, XI, v. 638-643 și XIV, v. 5; *Odyseea*, v. 234-236.

(sec. III-II a.Chr.)⁵, care stabilește legătura etimologică între o stâncă Pramnios din Insula Ikaros și viile unui munte apropiat și numele vinului faimos pe care insularii îl produceau.

În cursul secolelor următoare, amintirea acestor multiple proveniențe geografice se estompează și Plinius e singurul care pledează în favoarea unei *apelații* de origine la Smyrna (§ 54). Însă alți autori care cunosc acest *pramnien* emit păreri diferite: în sec I a.Chr., Didymus din Alexandria⁶ atribuie această denumire unei vii numite *pramnias*; aproape un secol mai târziu, Dioscoride asimilează *protropos*⁷ în timp ce alții, după Atheneu, speculează asupra diferitelor etimologii pentru a-l defini⁸.

De asemenea, specialiștii moderni⁹ s-au raliat ultimei păreri, mulțumindu-se să spună că termenul *pramnios*, pierzând în decursul secolelor identitatea sa topografică originală, a sfârșit prin a desemna diferite vinuri, în general din zona marilor vinuri grecești. Fără a avea o origine fixă, vinul de *Pramnos* a cunoscut astfel mai multe patrii, din Thracia până pe coasta occidentală a Asiei Mici.

1. Revenind la Plinius, §54, el afirma: „**Pramnios** de asemenea, pe care Homer l-a lăudat, este încă la rang de cinste în zilele noastre; el provine din teritoriul Smyrnei, în apropierea templului Mamei Zeilor”¹⁰.

Citate după vinurile occidentale, „vinurile de peste mări” (*vina transmarina*), grecești, asiatice, egiptene, sunt enumerate începând cu cele două vinuri homerice. Urmează o lungă enumerare de la §73 până la §76, despre vinurile din Asia Mică.

2. § 73. Vinul de Clazomene (**Clazomenio**), care figurează imediat după marile vinuri „clasice” de Thasos, Chios și Lesbos. Există însă o precizare remarcabilă, el este preferat tuturor celorlalte în timpul lui Plinius, „de când este mai puțin amestecat cu apă de mare”¹¹.

⁵ Semos din Delos, (~ 200 a. C.), cartea a III-a, Fr. 5 a, FHG, IV (p. 493).

⁶ Didymus din Alexandria, (~ 30 a. C.) după Fr. 47 din M. Schmidt, *Didymi Chalcenteri Grammatici Alexandrini Fragmenta*, Teubner, 1854.

⁷ Dioscoride, (mijlocul sec. I e. n.), *Materia Medica*, V, 6, 4.

⁸ Atheneu, 30 e.

⁹ J. André, în comentariul său la Plinius, *op. cit.*, p. 96, § 54, nota 2, acceptă evoluția pe care a cunoscut-o termenul, dar afirmă că „Pramnios datorează numele său regiuni stâncoase Pramnios din Insula Ikaros, la sud-est de Samos”. Fr. Salviat, în *Le vin de Thassos. Amphoraes, vin et sources écrites*, în Empereur, J.-Y., Garlan, Y. (éds.), *Recherches sur les amphores grecques, BCH. Suppl. XIII* (1986), p. 145-196., mai nuanțat, se mulțumește să menționeze doar că oamenii din Ikaros revendicau originea sa din sec IV a.Chr.

¹⁰ Varron, *Res rusticae*, I, 7, 6, vorbește în două rânduri de Smyrna și viile sale prodigioase: două recolte pe an pentru viile de pe malul mării, și chiar 3 recolte pentru cele de la Metroon, templul Cybelei. Referitor la ultimul tip de vița-de-vie, Plinius îl denumește „vița-de-vie nebună” (XVI, 115), dar Theophrast (CP, I, 18, 4) afirmă că ar fi vorba de o plantă diferită de vița-de-vie.

¹¹ *Nunc gratia ante omnia est Clazomenio, postquam parcuus mari condunt.*

3. § 74. **Tmolites**, considerat un vin dulce, licoros, apreciat de către Plinius nu pentru el însuși ci pentru dulceața și maturitatea sa, care-l făceau un excelent vin de tăiat¹².

4. § 74, vinul de **Telmessos** în **Lycia**. Plinius menționează printre altele (§ 117), un cepaj propriu acestei regiuni, numind în mod precis vița-de-vie lyciană (*uva Lycia*), cu proprietăți constipante.

5. § 75. **Hippodamantium**, care provine, conform lui Hesychios din Alexandria, din Cyzique, în Propontida.¹³

6. § 75. **Protropos** de **Cnidos**, explicând puțin mai departe procesul de fabricație (§ 85) când se interesează cu privire la diversele metode de elaborare a vinului Plinius menționează și definește *protropos*-ul printre vinurile obținute din struguri uscați (stafide) (*vina passa*), în cadrul cărora, acesta se distinge prin asprimea și calitatea sa de vin din „mama-picătura”¹⁴.

7. **Katakékauménitès**.

8. **Mésôgîtès**, care dă dureri de cap. Plinius preia remarca lui Dioscoride¹⁵, care confundă Mésôgîtès cu Tmôlites.

9. Vinul de **Efes**, dăunător pentru sănătate, pentru că e tăiat cu apă de mare și cu vin ars (*defrutum*).

10. Vinul din **Apameea**, Frigia, perfect pentru un vin micios (*mulsum*)¹⁶.

11. § 76 **Naspercenites din Pont**, pe care regele Ptolemeu avea permisiunea să îl bea după sfaturile medicului său Appolodor, într-o epocă în care, așa cum precizează Plinius, „vinurile din Italia nu erau încă cunoscute”¹⁷. Paragrafele ce urmează trec în revistă diverse vinuri nu în funcție de renumele lor, ci, mai ales după metoda lor de elaborare (vinuri din struguri verzi, vinuri sărate, vinuri licoroase, etc.). Totuși, în aceeași manieră de clasare a vinurilor „de

¹² Un vin prea vechi, nemaiputând fi băut, servea la îndulcirea unui vin „nou” și dur, dându-i în același timp o învechire anticipată, pentru că după spusele lui Plinius, vinurile noi și seci, astfel tăiate, „păreau imediat mai vechi”.

¹³ Acest autor tardiv (sec. VI-V a.Chr.), ne-a lăsat un *Lexicon* care definește cuvintele rare găsite în poezie sau în dialectele grecești. Galenus cunoaște acest vin și sub denumirea de *Hippodamanteios*.

¹⁴ *Austerum, sed inter haec genera poni debet et protropum; ita appellatur a quibusdam mustum sponte defluens ante quam calcetur uvae*. J. Andre, în comentariul său la Plinius, v. *infra*, p. 2, nota 3, explică că este vorba de un tip de vin care se realizează cu must care se scurge după ce strugurii au fost puși în cuvă, înainte de a fi zdrobiți.

¹⁵ Dioscoride, *op. cit.*, V, 6, 9.

¹⁶ Adăugarea mierii pentru a mări astfel alcoolemia îndulcind mustul sau vinul puțin dulce. Putem presupune că mierea din regiunea Apameea, situată în valea Meandrului era foarte bună. Plinius menționează în cartea a XIV, 113, „nici un hydromel nu-l întrece pe cel din Frigia”.

¹⁷ Așa cum afirmă A. Thernia în volumul *Le vin d'Italie romaine*, BEFAR, 261, Roma, 1986, p. 62, nașterea vinurilor italiene își are începuturile în cea de-a doua jumătate a sec. II a. C. La Falerne, iar din sec. I. a. C. și în alte regiuni.

apelație” nu erau exceptate vinurile speciale, ca *protropos*-ul cnidian sau Clazomenos „sărat”, inventarul tipologic nu exclude toate *apelațiile* de origine¹⁸.

Două vinuri obținute din struguri uscați (stafide) (în afară de *protropos* din Cnidos merită să fie menționate.

12. § 80. **Skybelites din Galatia** (*in Galatia nascens*), care are gustul de *mulsum*, vinul mioros.

13. § 81, **passum din Cilicia**, în al doilea rang imediat după *celebrum passum* din Creta („Cretanul” lui Dioscoride).

14. În fine, printre cepajele inedite, **aspendios** (§ 117), o vie care conform lui Plinius „este îndepărtată de altare; se spune că nici o pasăre n-o atinge”¹⁹. Adept al acestui tip de *mirabilia* care abundă în *Istoria Naturala*, Plinius propune aici o interpretare religioasă etimologică ($\alpha + \sigma\pi\acute{\epsilon}\nu\delta\omega$) pentru a explica un cuvânt desemnând în fond locul de cultură al acestei vițe-de-vie „pedepsită de zei”: regiunea pamphyliană de la Aspendos. Desigur, totul lasă de presupus că un vin a putut fi obținut din acest cepaj blestemat, dar nu există nici o probă formală.

Cu privire la ansamblul de *vina transmarina*, Plinius adaugă că ele ating maturitatea după 7 ani, și că popularitatea lor în Italia nu va înceta decât cu apariția vinurilor indigene, pentru că ele au fost renumite „până la buncii noștri, chiar și după descoperirea vinului din Falerne”.

Chiar dacă Italia continua să importe vin produs din alte regiuni, într-o epocă în care viticultura înfloritoare permitea vinurilor italiene însăși să fie exportate, se explică cu ușurință dacă admitem, cum subliniază foarte just A. Tchernia, că „luxul constă întotdeauna în diversitate”²⁰.

¹⁸ Acest lucru nu reiese în mod clar din comentariile lui J. Andre, care, dorind să dea o coerență textului lui Plinius, sfârșește prin a-i complica sensul. În fond, în două rânduri, J. Andre, afirmă că, *op. cit.*, p. 112-113, mai întâi pentru § 77: „După enumerarea vinurilor naturale”, Plinius începe apoi cu § 80, unde abandonează „vinurile naturale” pentru „vinuri licoroase”. Analiza sa se sprijină pe aceleași mențiuni ale lui Plinius care ar fi dorit fără îndoială să mențină o metodă riguroasă, dar de care se îndepărtează fără încetare. Astfel Plinius începe cu §77, prin a afirma următoarele: *Hactenus bonitas vini nationibus debetur*. Tradus prin termenul ambiguu de regiune de J. Andre, termenul de *natio* (naștere, populare, națiune) corespunde mai bine în acest context, noțiunii moderne de „apelație de origine”.

¹⁹ „(...) *aspendios damnata aris; ferunt eam nec ab alite ulla attingi*”.

²⁰ A. Tchernia, *Le vin de l'Italie romaine*, BEFAR, 261, Rome, 1986, p. 104. Referitor la vinul „grecesc”, autorul reia un pasaj din Cicero, *Verrinele*, II, 1, 91 unde oratorul afirmă că Verres a preluat în Cilicia moștenirea unui fiu de questor, căruia el însuși îi era tutore. Printre bunurile defunctului figurau „vinuri cumpărate în Asia” pe care Verres le-a importat: „*Vina cetera quae in Asia facillime comparantur, quae ille reliquatur, asportavit*”.

LES VIGNOBLES ET LES VINS CHEZ PLIN L'ANCIEN
(*L'HISTOIRE NATURELLE*, XIV)

Mots-clés: *vin, vignobles, pramnios, Protropos, defrutum*

Les témoignages littéraires grecs et latins constituent la base indispensable de la connaissance des vins et vignobles de l'Antiquité. Les crus réputés de l'époque impériale figurent parmi les 150 vins et raisins énumérés par Plin l'Ancien dans le livre XIV de *l'Histoire Naturelle* consacre à la vigne et au vin.

SATE ȘI BOIERI ÎN ȚINUTUL NEAMȚ, DE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIV-LEA PÂNĂ LA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XV-LEA*

---

de **Paul Daniel Nedeloiu**

Cuvinte cheie: sat, familie, boier, domeniu funciar, ținut

Studierea evoluției stăpânirii funciare din spațiul românesc pe parcursul Evului Mediu, precum și identificarea beneficiarilor acesteia, constituie o direcție importantă de cercetare a istoricilor români, începută încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, și care continuă până în zilele noastre. Faptul este unul cât se poate de firesc, întrucât lumea rurală era predominantă în perioada la care ne referim, iar boierimea reprezenta categoria socială dominantă a societății medievale, din rândul căreia proveneau domnii, dregătorii și clerul înalt. În plus, pământul a fost principala sursă a avuției a omului medieval și, cel puțin până la începutul veacului al XVII-lea, criteriul esențial de ierarhizare a boierimii.

Prin prezentul studiu ne propunem să identificăm care au fost satele din ținutul Neamț până la jumătatea secolului al XV-lea și care erau boierii ce au avut stăpâniri funciare în această unitate teritorial-administrativă, ce rol au jucat aceștia în viața social-economică, politică și culturală a statului moldav, importanța legăturilor de rudenie în evoluția socială și politică a familiilor boierești avute în vedere de noi. Tema studiată de noi nu a mai fost abordată în literatura de specialitate însă problema boierimii, în general, și-a găsit un spațiu destul de larg în lucrările istoricilor, care vor fi menționate în cele ce urmează.

Astfel, geneza și evoluția boierimii, precum și aspecte legate de stăpânirea funciară, dregătoriile sau habitatul acesteia în Evul Mediu românesc și la începutul Epocii Moderne au fost analizate de o serie de istorici precum:

---

* Această lucrare a fost susținută de Fondul Social European în România, sub responsabilitatea Autorității de Management pentru Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 [grant POSDRU/88/1.5/S/47646], căruia îi mulțumim pe această cale!

Ion Tanoviceanu¹, Radu Rosetti², N. Iorga³, Dinu C. Arion⁴, I.C. Filitti⁵, Constantin Giurescu⁶, Henri H. Stahl⁷, Constantin Cihodaru⁸, Nicolae Grigoraș⁹, P. P. Panaitescu¹⁰, Alexandru I. Gonța¹¹, Iolanda Țighiliu¹², Gheorghe Platon și Alexandru Florin Platon¹³, Ion Popescu - Sireteanu¹⁴, Ștefan S. Gorovei¹⁵, Petronel Zahariuc¹⁶, Constantin Burac¹⁷, Maria Magdalena Szekely¹⁸, Mihai Dim. Sturdza¹⁹, Cristian Nicolae Apetrei²⁰ sau Lucian Valeriu-Lefter²¹.

¹ I. Tanoviceanu, *Formațiunea proprietății funciare în Moldova. Pământul gospod*, în *Prinos lui D.A. Sturdza*, București, 1903.

² R. Rosetti, *Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova*, I, București, 1907 și, de același autor, *Despre originea și transformările clasei stăpânitoare din Moldova*, în *AARMSI*, seria II, tomul XXX, București, 1907.

³ N. Iorga, *Scrisori de boieri*, Vălenii de Munte, Neamul Românesc, 1912.

⁴ D.C. Arion, *Încercare asupra domeniului emitent în principatele Munteniei și Moldovei în secolele XV-XVI*, în *Închinare lui N. Iorga*, Cluj Napoca, 1931.

⁵ I.C. Filitti, *Proprietarii solului în trecutul Principatelor Române*, în *AARMSI*, seria III, tomul XVI, București, 1934.

⁶ C-tin Giurescu, *Despre boieri*, Ed. Cartea Românească, București, 1920.

⁷ H.H. Stahl, *Contribuțiuni la studiul satelor devălmașe românești*, vol. I-III, Editura Academiei, București, 1958; Idem, *Civilizația vechilor sate românești*, Editura Științifică, București, 1968.

⁸ C-tin Cihodaru, *Constatări în legătură cu proprietatea feudală*, în *SCȘ-Iași*, anul XII, fasc. 1, 1961.

⁹ N. Grigoraș, *Proprietatea funciară a orașelor moldovenești în timpul orânduirii feudale și evoluția ei*, în *SCȘ-Iași*, XII, 2, 1961.

¹⁰ P.P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orânduirea feudală*, Editura Academiei, București, 1964.

¹¹ Al.I. Gonța, *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.

¹² I. Țighiliu, *Boierimea din Țara Românească (secolele XIV-XVII). Componentă și evoluție structurală*, în *Revista Istorică*, Serie Nouă, II, 11-12, 1991, p. 651-665.

¹³ Gh. Platon, Al.F. Platon, *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Context European, evoluție socială și politică (Date statistice și observații istorice)*, Editura Academiei Române, București, 1995.

¹⁴ I. Popescu-Sireteanu, *Originea cuvîntului "boier" în limba română*, în *Suceava*, XVII, XVIII, XIX (1990-1992), 1992, p. 62-84.

¹⁵ Ștefan S. Gorovei, *Familii boierești române cu multiplă legitimare nobiliară*, în *Arhiva Genealogică*, 1996, 3, nr. 3-4, p.233-238.

¹⁶ P. Zahariuc, *Sfatul domnesc al lui Gheorghe Ștefan (I)*, în *AIIAI*, tomul XXXIII, Iași, 1996, p. 35-55.

¹⁷ C-tin. Burac, *Așezările Țării Moldovei din epoca lui Ștefan cel Mare*, Editura Ministerului Administrației și Internelor, București, 2004.

¹⁸ Maria Magdalena Szekely, *Sfemicii lui Petru Rareș. Studiu prosopografic*, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 2002.

¹⁹ M. Dim. Sturdza (coord.), *Familii boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, Editura Simetria, București, vol. I, 2004, vol. II, 2011.

²⁰ C.N. Apetrei, *Reședințele boierești din Țara Românească și Moldova în secolele XIV-XVI*, Editura Istros, Brăila, 2009.

²¹ L.-V. Lefter, *Pe urmele unei ficțiuni istoriografice: problema proprietății funciare*, în *Caietele Școlii Doctorale. Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași, Facultatea de Istorie*, I (2007), p. 5-34. Idem, *Boieri și „domenii” în Țara Moldovei înainte și în vremea lui Ștefan cel Mare*, Teză de doctorat, Iași, 2009.

Izvoarele de care am dispus au fost documentele medievale interne, și în mai mică măsură externe, publicate în diferite colecții de izvoare, dar și unele inedite, păstrate de Arhivele Naționale - Iași.

Ca metode de cercetare am folosit analiza critică și comparativă a documentelor epocii, sinteza, metoda cantitativă, analiza statistică, analogia, deducția, inducția, grafice matematice privind evoluția stăpânirii funciare, modalități de interpretare a datelor obținute (calcularea mediei), emiterea și verificarea ipotezelor, dar și studierea istoriografiei referitoare la boierimea românească.

Nu avem pretenția că cercetarea noastră este una exhaustivă pentru intervalul de timp menționat. Oricând se mai pot găsi documente noi, în condițiile inventarierii unor fonduri arhivistice și al publicării unor noi colecții de izvoare. Documentația de care am dispus ne-a permis însă formarea unei imagini de ansamblu asupra stăpânirii funciare boierești din ținutul Neamț, dar și a rolului politic, economic și social pe care l-a îndeplinit boierimea nemțeană în perioada precizată.

Așa cum se știe, majoritatea covârșitoare a populației din spațiul românesc în Evul Mediu a locuit în mediul rural, în sate sau cătune²². Acestea erau așezate pe cursurile râurilor și pâraurilor, datorită nevoii aprovizionării cu apă, și ocupau, de obicei, o poziție geografică dominantă²³, care permitea locuitorilor săi să-și organizeze apărarea împotriva eventualilor atacatori.

Cătunele (numite și cuturi sau pricuturi) erau compuse dintr-un grup de 10-12 case, aflat în afara vetrei satului propriu-zis, unde locuiau cei care asigurau straja și apărarea așezării²⁴. Unele dintre sate erau întărite cu un val de apărare sau cu un gard de pari, însă, în opinia lui Alexandru I. Gonța, aceste valuri erau folosite doar în ipostaza în care sătenii erau atacați prin surprindere²⁵, de cele mai multe ori ei preferând să se retragă în pădurile din apropiere, unde-și puteau valorifica avantajul cunoașterii terenului și nu erau expuși superiorității numerice sau folosirii focului de către invadatori. Majoritatea satelor erau însă deschise, fără elemente de fortificație²⁶.

Cercetările arheologice efectuate în ultimele decenii au scos în evidență urmele unor asemenea așezări rurale și în județul Neamț, datând de la sfârșitul mileniului I d.Hr., precum sunt cele de la Izvoare-Bahna²⁷, Davideni²⁸,

---

²² Al.I. Gonța, *op. cit.*, p. 36.

²³ *Ibidem*, p. 41.

²⁴ C-tin. C. Giurescu, *Caracteristici ale vechiului sat românesc*, în *Ramuri*, II, 3, 1965, p. 20.

²⁵ Al.I. Gonța, *op. cit.*, p. 41.

²⁶ I. Mitrea, *Comunități sătești la est de Carpați în epoca migrațiilor. Așezarea de la Davideni din secolele V-VIII*, BMA, IX, Piatra Neamț, 2001, p. 179 (în continuare: I. Mitrea, *Comunități sătești ...*).

²⁷ Idem, *Așezarea din secolele VI-IX de la Izvoare-Bahna. Realități arheologice și concluzii istorice*, BMA, IV, Piatra Neamț, 1998, p. 27.

²⁸ Idem, *Comunități sătești ...*, p. 178-191.

Secuieni²⁹, Borșeni³⁰, Traian³¹, Netezi³², Brășăuți³³, Borniș³⁴, Țibucani³⁵, Războieni³⁶ sau Dragomirești³⁷.

În ținutul Neamț până la jumătatea secolului al XV-lea actele interne menționează peste 100 de sate, situate de-a lungul cursului unor râuri precum Bistrița, Moldova, Siret, sau a unor pârauri precum Almaș, Cracău, Cuiejdî (Chivejdî), Neamț, Nechit, Orbic, Pârâul Alb, Pârâul Negru sau Topolița.

1.1. Sate pe valea Bistriței

Pe valea Bistriței se găseau sate care inițial aparținuseră ocolului Târgului Piatra, datorite de domnii Țării Moldovei fie unor boieri, fie unor așezăminte monastice.

Un astfel de sat era Vânători, menționat pentru prima dată într-un act din vremea voievodului Ștefan al II-lea, la 25 ianuarie 1446³⁸, unde se arată foarte clar faptul că satul, dăruit de domn marelui logofăt Mihail, aparținuse mai înainte ocolului Târgului Piatra: „văzând dreapta și credincioasa lui slujbă către noi, l-am miluit cu deosebita noastră milă și i-am dat, în țara noastră, un sat din satele noastre, anume Vânătorii noștri, pe Bistrița, care sunt mai jos de Piatra lui Crăciun, și pricuturile”³⁹.

Ceva mai la sud de Vânători se aflau satele Brașeuți și Mitiucăuți, atestate documentar la data de 6 ianuarie 1411⁴⁰, când voievodul Alexandru cel Bun le dăruia noii sale ctitorii, Mănăstirea Bistrița. În vecinătatea celor două sate, dar și a târgului Piatra lui Crăciun, se găseau satele Vascăuți, Bulgari, Mărăței și Dărmănești, care la mijlocul veacului al XV-lea se aflau în posesia aceleiași mănăstiri, așa cum se poate constata dintr-un document emis la porunca lui

²⁹ V. Ursachi, *Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de Istorie din Roman în zona râurilor Siret și Moldova*, în *Carpica*, I, 1968, p. 184-185.

³⁰ I. Mitrea, Gh. Dumitroaia, Elena Ciubotaru, *Cercetările arheologice de la Borșeni-Neamț*, în *MemAntiq*, XXI, 1997, p. 131-193.

³¹ Gh. Bichir, *Urme de locuire din epoca feudală la Traian-Zănești (r. Piatra Neamț, reg. Bacău)*, în *SCIV*, 18, 1967, p. 313-326.

³² L. Bătrîna, A. Bătrîna, *Reședința feudală de la Netezi (jud. Neamț)*, în *SCIVA*, 36, 4, 1985, 1985, p. 297-315.

³³ V. Spinei, D. Monah, *Așezarea prefeudală de la Brășăuți (com. Dumbrava Roșie, jud. Neamț)*, în *MemAntiq*, II, 1970, p. 371-387.

³⁴ D.Gh. Teodor, *Descoperiri arheologice și numismatice la est de Carpați în secolele V-XI d. Hr.*, București, 1997, p. 53-54.

³⁵ C-tin. Botez, A. Macovei, Al. Tacu, C-tin. Turcu (coord.) *Războieni – Valea Albă și împrejurimile. Monografie istorică, economică și social-culturală*, Bacău, 1977, p. 32.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ DRH, *A. Moldova*, vol. I, București, 1975, nr. 260, p. 369.

³⁹ *Ibidem*, p. 368-369.

⁴⁰ *Ibidem*, nr. 29, p. 42.

Ștefan cel Mare, la data de 15 septembrie 1462⁴¹. Foarte probabil, toate aceste sate au făcut parte din ocolul târgului menționat.

La confluența Cracăului cu Bistrița se găsea satul Gura Cracăului (probabil Podolenii de azi), atestat la 2 ianuarie 1432⁴² într-un act scris chiar în acel loc de către Ghedeon diac. Nu se spune însă și cine îl stăpânea, dar dintr-un document ulterior, din 6 iunie 1446⁴³, din vremea lui Ștefan al II-lea, știm că el se afla în posesia Mănăstirii Neamț. În apropiere de vărsarea Cracăului în Bistrița se afla și satul Seucăuți (Săucești)⁴⁴, dispărut între timp. Se afla, probabil, pe locul actualului sat Slobozia (Roznov)⁴⁵.

La sud de vărsarea pârâului Nechit în Bistrița urmau satele din Câmpul lui Dragoș: Fauri, Pașcani, Seliștea lui Drăgoi, Durnești, Mogoșăști și Bodești, ultimele două situate la vărsarea pârâului Orbic în Bistrița. Faurii aparțineau la 5 februarie 1468 unui boier numit Dragoș⁴⁶, Pașcanii se aflau în stăpânirea fraților Borâlă⁴⁷, așa cum ne indică un act din vremea lui Alexandru cel Bun⁴⁸. Seliștea lui Drăgoi, numită așa într-un act din 4 aprilie 1435⁴⁹, se găsea în posesia lui Oancea, fiul unui Cândea. Așa cum îi arată și numele, satul aparținuse mai înainte vremei unui Drăgoi, fără să putem preciza însă când anume.

În apropiere de Seliștea lui Drăgoi, puțin mai la nord, pe valea Bistriței se afla și satul Durnești, menționat însă ceva mai târziu, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, ca fiind în posesia fraților Mihul sulger, Ciopei și Sima⁵⁰.

Cât privește satele Mogoșăști și Bodești, acestea sunt atestate la 9 noiembrie 1438⁵¹, când se aflau în stăpânirea boierului Tatul Herlic și a nepoților acestuia de soră, Danciul Pardos și Neagul Roșca. Așadar, satele din Câmpul lui Dragoș, din imediata apropiere a râului Bistrița, făceau parte în prima jumătate a secolului al XV-lea din stăpânirea boierească, spre deosebire de cele din sudul târgului Piatra lui Crăciun, încadrate, așa cum am arătat mai sus, în domeniul mănăstiresc.

Cel mai sudic sat nemțean de pe valea Bistriței, Birăești, este menționat pentru întâia oară în actele vremii la data de 21 februarie 1446⁵²,

⁴¹ *Ibidem*, vol. II, București, 1976, nr. 107, p. 153.

⁴² *Ibidem*, vol. I, nr. 106, p. 157.

⁴³ *Ibidem*, nr. 267, p. 379.

⁴⁴ *Ibidem*, nr. 180, p. 255.

⁴⁵ *Ibidem*, Indice de nume, p. 494.

⁴⁶ *Ibidem*, vol. II, nr. 151, p. 220.

⁴⁷ C-tin. Burac, *Considerații referitoare la Câmpul lui Dragoș*, în *Hrisovul. Buletin al Facultății de Arhivistică*, VI-VII, București, 2001, p. 22.

⁴⁸ *DRH, A. Moldova*, vol. I, nr. 45, p. 65.

⁴⁹ *Ibidem*, nr. 138, p. 192.

⁵⁰ *Ibidem*, vol. II, nr. 199, p. 300.

⁵¹ *Ibidem*, vol. I, nr. 191, p. 270.

⁵² *Ibidem*, nr. 263, p. 372.

când era stăpânit de frații Pipou și Coste Birovici, care-l cumpăraseră atunci de la Mihăilă Moimescu.

1.2. Sate pe valea Moldovei

Deși valea Moldovei a fost intens populată în Evul Mediu, fapt demonstrat și de rezultatele cercetărilor arheologice din ultimele decenii, dar și de numărul mare de sate menționate în documente, situate de-a lungul cursului acestui râu, totuși pentru prima jumătate a secolului al XIV-lea actele ce s-au păstrat atestă doar satele (luate de la nord la sud) Crâstianești, Timișești, București, Budzești, Davidești, Levet Miclouș (Leutești), Roșiori, Ciungi și „satul lui Berea”.

Crâstianeștii și Timișeștii, existau încă de la data de 7 ianuarie 1407⁵³, când voievodul Alexandru cel Bun confirma Mănăstirii Neamț două sate la vărsarea pârâului Neamț în Moldova. În actul respectiv nu se precizează numele acestora, însă din documente ulterioare deducem că este vorba despre Crâstianești și Timișești⁵⁴.

Situat în nord-estul ținutului Neamț, pe Moldova, satul București este amintit pentru prima dată într-un act emis la Suceava, la 14 septembrie 1427⁵⁵, ca punct de hotar pentru satele Crâstianești și Temeșești, care aparțineau Mănăstirii Neamț. Nu știm cine îl stăpânea la acea vreme, însă judecând după faptul că se învecina cu cele două sate, care făcuseră parte din ocolul Târgului Neamț și dăruite apoi Mănăstirii Neamț, este posibil ca și acest sat să fi făcut parte din acest ocol.

Satul Budzești (Buzăți) este atestat documentar la 12 martie 1422⁵⁶, Alexandru cel Bun dăruindu-l la acea vreme Mănăstirii Neamț. Se poate conchide că satele de pe Moldova din imediata apropiere a Târgului Neamț aparțineau fie domniei (încadrate ocolului acestui târg), fie Mănăstirii Neamț (desprinse de domnie din ocolul Târgului Neamț).

Începând de la vărsarea pârâului Topolița în Moldova și până la vărsarea acestui din urmă râu în Siret urmau satele boierești, precum Davidești, Levet Miclouș (Leutești), Roșiori, Ciungi și „satul lui Berea”. Situat pe malul drept al Moldovei, în estul ținutului Neamț, Davidești este atestat la 11 martie 1446⁵⁷. Este vorba despre un document emis la porunca voievodului Ștefan al II-lea, ajuns până la noi în original, scris în „satul lui David”. Acest David este posibil să fie același cu David stolnic, dacă luăm în calcul faptul că el apare în Sfatul domnesc al lui Petru al II-lea în aceeași vreme, mai întâi la 26 aprilie 1444⁵⁸,

---

⁵³ *Ibidem*, nr. 21, p. 30.

⁵⁴ În nota 3 la acest document editorii fac trimitere pentru numele satelor la documentul nr. 67, din aceeași colecție, de unde aflăm că aceste sate se numeau Crâstianești și Temeșești.

⁵⁵ *Ibidem*, nr. 67, p. 98.

⁵⁶ *Ibidem*, nr. 50, p. 74.

⁵⁷ *Ibidem*, nr. 266, p. 378.

⁵⁸ *Ibidem*, nr. 246, p. 350.

apoi între 23 aprilie 1448⁵⁹ și 10 octombrie 1448⁶⁰. În plus, din formularea „satul lui David”, fără alte indicații, rezultă că acesta era cunoscut în epocă.

Satul Levet Micouș (numit Leutești, din secolul al XVI-lea) este amintit ca punct de hotar pentru satele Belcești, Negoești și Totoești într-un act emis la 20 decembrie 1414⁶¹, prin care Alexandru cel Bun îl înzestra pe boierul Crăciun Belcescul, în virtutea serviciilor credincioase făcute lui celorlalți voievozi anteriori, cu primele două sate. Nu știm cine stăpânea Levet Miclouș în acel timp, însă întemeietorul a fost, probabil, un boier cu acest nume.

Ceva mai la sud, pe malul drept al râului Moldova, se găsea satul Roșiori, atestat la 17 ianuarie 1438⁶², când voievozii Ilie și Ștefan al II-lea îl confirmau lui Duma al lui Limbădulce, pentru slujbele sale „drepte și credincioase”. Până la vărsarea Moldovei în Siret urmau Ciungi și „satul lui Berea”(Berești?), menționate la 4 august 1400⁶³ ca fiind în hotar unul cu altul. Cel din urmă era stăpânit de frații Nicula, Mihail și Toader, fără să putem preciza dacă între aceștia și Berea exista vreo legătură genealogică.

1.3. Sate pe valea Siretului

Din preajma confluenței cu Pârâul Negru și până aproape de confluența cu Bistrița, râul Siret a asigurat limita dintre ținuturile Neamț și Roman, pe o porțiune de aproximativ 50 de km. În această zonă, în dreapta Siretului, până la jumătatea secolului al XV-lea sunt atestate satele: Țuțcani, Arămești (Ciorsăcești), Urzicele, Bahna, Cornești, Iaz, Săcătură, Runca Mare, Tulești și Șărbești (de la nord spre sud).

Astfel, dintr-un document din 20 august 1440⁶⁴, emis din ordinul voievozilor Ilie și Ștefan al II-lea, știm că satele Țuțcanii, Urzicele, Iaz, Bahna, Băhneana, Săcătură, Poiana și Runca Mare, toate în apropiere de malul drept al Siretului, se aflau în stăpânirea fraților Isac și Șteful, fiii boierului Țudco, confirmate atunci de cei doi voievozi. Faptul că aceștia dețineau opt sate, moștenite probabil de la părintele lor, îi așează în rândul marii boierimi moldovene ale acelei vremi, chiar dacă nu erau dregători.

Satul Arămești, numit mai târziu și Ciorsăcești, situat în apropiere de râul Siret, era stăpânit la data de 27 iulie 1448⁶⁵ de către boierul Oană Porcul, fost vistiernic (1440-1443), apoi ceașnic (1443-1447). La sud de acesta se afla satul Cornești, atestat documentar la aceeași dată, când era în posesia aceluiași boier și

⁵⁹ *Ibidem*, nr. 279, p. 396.

⁶⁰ *Ibidem*, nr. 290, p. 414.

⁶¹ *Ibidem*, nr. 38, p. 54.

⁶² *Ibidem*, nr. 177, p. 251.

⁶³ *Ibidem*, nr. 11, p. 17.

⁶⁴ *Ibidem*, nr. 206, p. 292.

⁶⁵ *Ibidem*, nr. 282, p. 403.

mare dregător, Oană Porcul, alături de un alt sat, aflat mai la sud, numit Tulești. Acesta din urmă nu a supraviețuit până în zilele noastre, vatra sa aflându-se, probabil, lângă actualul Galbeni, din comuna Filipești, județul Bacău⁶⁶, la o distanță de aproximativ 20 de km spre sud de Roman⁶⁷. El exista însă și în secolul al XVI-lea, când a treia parte din jumătate de sat era stăpânită de frații Maței și Toma Birtoc din Galbeni, care o vindeau, la 4 mai 1584, fraților Toader și Gheorghe Bolde (Boldescu?), pentru suma de 15 zloți tătărești⁶⁸.

La sud de Tulești era situat satul Șârbești, menționat pentru întâia oară la 15 mai <1418>⁶⁹, dată la care voievodul Alexandru cel Bun îl confirma lui Văscan, Pitic, Ghiocu, Ardău și Bucur, fără să putem însă preciza ce legături genealogice existau între aceștia.

Cele arătate ne conduc la concluzia că satele nemțene de pe valea Siretului, cel puțin până la jumătatea veacului al XV-lea, făceau parte din stăpânirea boierească.

1.4. Sate pe valea Almașului

În prima jumătate a secolului al XV-lea sunt amintite nu mai puțin de șase sate pe pârâul Almaș, afluent al Cracăului⁷⁰. Este vorba despre satele Horațești, Roșcani, Almaș, Almășel, Dolhești și Dobreni. Toate acestea sunt menționate într-un document ce poartă data de 12 aprilie 1436⁷¹, când aparțineau boierului Baico, fiindu-i confirmate de voievozii Ilie și Ștefan al II-lea. În satul Dolhești se afla, după cum se precizează în actul respectiv, casa lui Baico, în speță reședința sa boierească.

Interesant este faptul că, deși aceste sate se aflau în apropiere de târgul Piatra lui Crăciun, totuși ele nu făceau parte din ocolul acestuia, nefiind așadar stăpânite de domnie, ci de acest boier, numit Baico. O altă observație ar fi aceea că toate aceste sate se aflau în apropiere unul de altul, din hotar în hotar, formând un domeniu compact, lucru destul de rar în vremea respectivă, cunoscut fiind faptul că nici domeniul mănăstiresc, nici stăpânirea boierească nu au reprezentat un teritoriu unitar, adeseori mănăstirile și boierii stăpânind sate aflate la mare distanță între ele, uneori în diferite ținuturi.

---

⁶⁶ *Ibidem*, Indice de nume, p. 505.

⁶⁷ G.I. Lahovari, C.I. Brătianu, Gr.G. Tocilescu, *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. III, București, 1900, p. 465 (în continuare: *Marele Dicționar Geografic*).

⁶⁸ C.A. Stoide, *Documente din ținutul Neamț (secolele XVI-XVIII)*, în *ALPR*, 1936-1940, 1941, nr. II, p. 21.

⁶⁹ *DRH, A. Moldova*, vol. I, nr. 44, p. 63-64.

⁷⁰ *Marele Dicționar Geografic*, vol. I, București, 1898, p. 62.

⁷¹ *DRH, A. Moldova*, vol. I, nr. 147, p. 202.

1.5. Sate pe valea Cracăului

Un alt sat stăpânit de Baico, în apropiere de cele șase deja menționate, dar situat pe Cracău, era Negrești. Acesta este amintit cu același prilej, la 12 aprilie 1436. Cele șapte sate deținute de Baico ni-l indică ca pe un mare boier, cu toate că nu a beneficiat de nicio dregătorie, ceea ce vine în sprijinul ideii că, la acea vreme, boieria nu era asimilată cu dregătoria.

De-a lungul cursului pârâului Cracău, afluent al Bistriței, sunt amintite până la mijlocul secolului al XV-lea, începând de la izvoare și până la vărsare, satele lui Drăgan și Nasoe, Negotini, Negrești, Strâmbi, Drăgoești, Pântecești, Căucelești, Vârtop, Averești, Jidești, Sas Dan, Săucești și Gura Cracăului.

Un sat nenumit, despre care se spune într-un document emis la porunca voievodului Petru al II-lea, la data de 15 iulie 1448⁷², că era situat pe Cracău, era stăpânit la vremea respectivă de frații Cernat Ploscar și Șteful. Actul ne arată că înainte de acea dată acolo fuseseră juși Drăgan și Nasoe, iar alături de acest sat cei doi frați mai stăpâneau și o mănăstire, aflată în vecinătatea satului. Tot pe Cracău se afla și satul Negotini, menționat 2 aprilie 1428⁷³, ca punct de hotar pentru satele Cornii și Strâmbii, dăruite la acea dată de către voievodul Alexandru cel Bun boierului Dragomir.

Ultimul, Strâmbii, se afla tot pe Cracău, la sud de Negotini, în vreme ce celălalt, Cornii, se găsea la izvoarele Pârâului Alb.

Ceva mai la sud, la vărsarea pârâului Almaș în Cracău, se afla satul Drăgoești, un act din data de 17 februarie <1436>⁷⁴ menționându-l ca stăpân pe boierul Mihăilă Bărbosul, înzestrat cu satul respectiv de Iliaș vodă, drept răsplată pentru credința cu care slujise atât lui, cât și tatălui său, Alexandru cel Bun.

Cea mai veche mențiune a unui sat de pe Cracău datează însă de la sfârșitul secolului al XIV-lea, din vremea lui Iuga vodă, un act plasat în intervalul <1398, după iulie 2 - 1400, înainte de aprilie 23>⁷⁵ prezentându-ni-l drept stăpân pe boierul Șarban Hândău, care mai deținea și satele Munteni și Solomonești, pe Topolița.

Un alt sat pe Cracău era Căucelești (azi Căciulești⁷⁶), stăpânit de către boierul Ion Jumătate, sfetnic al lui Alexandru cel Bun, până la data de 12 iulie 14<15>⁷⁷, când acesta îl dăruia Mănăstirii Bistrița, odată cu alte danii făcute de voievod.

La sud de Căucelești se afla satul Vârtop, menționat pentru prima dată într-un act din data de 17 februarie <1436>⁷⁸, ocazie cu care voievodul Iliaș îl confirma

⁷² *Ibidem*, nr. 280, p. 398.

⁷³ *Ibidem*, nr. 71, p. 106.

⁷⁴ *Ibidem*, nr. 145, p. 201.

⁷⁵ *Ibidem*, nr. 7, p. 9.

⁷⁶ *Marele Dicționar Geografic*, vol. II, București, 1899, p. 247.

⁷⁷ *DRH, A. Moldova*, vol. I, nr. 41, p. 60.

⁷⁸ *Ibidem*, nr. 145, p. 201.

boierului Mihăilă Bărbosul, în virtutea credinței cu care îl servise atât pe el, cât și pe părintele său, Alexandru cel Bun. Doi ani mai târziu, la 17 februarie 1438⁷⁹, era atestat și satul Jidești, care era dăruit de voievozii Iliș și Ștefan al II-lea unui boier numit Cămărici, înrudit cu familia domnească⁸⁰. Așa cum se precizează în respectivul document, satul Jidești se afla în vecinătatea Avereștilor, ambele situate pe Cracău, „lângă movila lui Lucaș”.

În apropiere de acestea se afla, probabil, și un sat al cărui nume nu-l cunoaștem, despre care se spune într-un act din vremea voievozilor Iliș și Ștefan al II-lea, emis la data de 8 martie 1442⁸¹, că aparținea boierului Crâstea Iucașeanul (Crâstea cel Mare), iar mai înainte vreme acolo fuseseră juzi Sas Dan și Sas Văcălesi: „unde a fost Sas Dan și Dan Văcălesi”⁸².

Documentele din prima jumătate a secolului al XV-lea menționează existența a două sate la vărsarea Cracăului în Bistrița: Seucăuți (mai târziu Săucești), unde la 23 februarie 1438⁸³, când Iliș voievod îl dăruia Mănăstirii Neamț, era vătăman un Samuil, și Gura Cracăului, aflat tot în posesia Mănăstirii Neamț, amintit de două ori, mai întâi la 2 ianuarie 1432⁸⁴, apoi la 6 iunie 1446⁸⁵.

Se constată faptul că majoritatea satelor de pe Cracău erau stăpânite de boieri, doar trei dintre ele, situate în apropierea târgului Piatra lui Crăciun (probabil desprinse de voievozi din acest ocol), fiind în posesia unor mănăstiri, precum Neamț și Bistrița.

1.6. Sate pe Cuiejdi (Chivejdi)

Pârâul Cuiejdi (Chivejdi) este un afluent al Bistriței, în care se varsă în dreptul orașului Piatra Neamț (târgul Piatra lui Crăciun, în prima jumătate a secolul al XV-lea). Întrucât străbate o zonă muntoasă, improprie agriculturii, cursul său a fost mai puțin populat în Evul Mediu. Din acest motiv, până la jumătatea secolului al XV-lea actele interne nu amintesc decât un sat pe valea acestuia, „satul lui Opriș”, cunoscut apoi sub denumirea de Oprișeni⁸⁶.

⁷⁹ *Ibidem*, nr. 179, p. 253.

⁸⁰ Așa cum se poate constata din unele documente de la începutul secolului al XVII-lea, Cămărici era fiul sau ginerele lui Duma de la Neamț (Duma al lui Limbădulce), acesta din urmă fiind, împreună cu fratele său Mircea Limbădulce, sfetnic al lui Ștefan al II-lea și pârcălab de Neamț. O soră a lui Mircea (și, implicit și a lui Duma) era soția lui Ștefan al II-lea – vezi *DRH, A. Moldova*, vol. I, nr. 138, p. 192. Pentru înrudirea dintre fiii lui Limbădulce și voievodul Ștefan al II-lea vezi, de asemenea, L. Șimanschi, *Criza politică din Moldova dintre anii 1432 și 1437*, în *AIPI*, XXXIII, 1996, p. 26.

⁸¹ *DRH, A. Moldova*, vol. I, nr. 219, p. 308.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Ibidem*, nr. 180, p. 255.

⁸⁴ *Ibidem*, nr. 106, p. 157.

⁸⁵ *Ibidem*, nr. 267, p. 379.

⁸⁶ În a doua jumătate a secolului al XVI-lea era deja cunoscut sub denumirea de Oprișeni – vezi *DRH, A. Moldova*, vol. I, nr. VI, p. 425 (precizările editorilor).

Oprișeni este atestat la 12 iulie 14<15>⁸⁷, dată la care era dăruit de voievodul Alexandru cel Bun ctitoriei sale, Mănăstirea Bistrița, împreună cu straja. Judecând după numele acestui sat, inițial fusese stăpânit de un boier pe care-l chema Opriș, fără să putem însă preciza perioada în care a trăit acesta. Ulterior satul intră în posesia domniei, făcând, probabil, parte din ocolul târgului Piatra, iar apoi, așa cum am menționat deja, el este dăruit Mănăstirii Bistrița. Practic, Oprișenii au trecut prin toate cele trei forme de stăpânire funciară: boierească, domnească, mănăstirească.

1.7. Sate pe valea Neamțului

Râul Neamț (numit și Ozana), străbate de la vest spre est o zonă de aproximativ 59 de km⁸⁸, pornind din depresiunea intramontană Pipirig, trecând prin Târgu Neamț și vărsându-se în râul Moldova.

De-a lungul cursului său, până la mijlocul secolului al XV-lea, sunt atestate o serie de sate precum: Oglinzi, Mănești, Ravici (Răucești), Băloșești, Petricani, Lisețul, Grași și Iubănești.

Un act intern emis de Iliăș voievod la 12 martie 1437⁸⁹ amintește de patru sate: Văratecul lui Giurgiu (pe Topolița), dăruit atunci de voievod fraților Ion Țolici și Șandru, care se învecina cu alte trei, pe Neamț: Răucești⁹⁰ („hotarul lui Ravici”), Mănești⁹¹ („hotarul lui Manea”) și Băloșești⁹² („hotarul lui Băloș”). Toate aceste sate se aflau în apropierea Cetății Neamț, din ocolul căreia, probabil, făcuseră parte, chiar dacă la vremea respectivă aparțineau unor boieri. De altfel, în același act se face precizarea că Văratecul lui Giurgiu să răspundă din punct de vedere al justiției în fața pârcălabilor Cetății Neamț: „alt judecător să nu aibă pe nimeni niciodată, în veci, numai să asculte de cetatea noastră, de Neamț”⁹³.

⁸⁷ *Ibidem*, nr. 41, p. 60.

⁸⁸ http://ro.wikipedia.org/wiki/Râul_Neamț

⁸⁹ *DRH, A. Moldova*, vol. I, nr. 169, p. 238.

⁹⁰ Sub numele de Răucești (sau Rauce) apare mult mai târziu, la 18 august 1625 (vezi *DIR, Veacul XVII, A. Moldova*, vol. V, nr., p. 362). Vezi, de asemenea, C-tin. Burac, *Ținuturile Țării Moldovei până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, Editura Academica, 2002, p. 541.

⁹¹ Satul apare sub numele de Mănești la 8 decembrie 1454, când era întărit Mănăstirii Neamț (vezi *DRH, A. Moldova*, vol. II, nr. 44, p. 62). Mai înainte vreme aparținuse boierului Băloș, ceașnicul lui Iliăș voievod. Probabil Ștefan al II-lea, după 1443, l-a confiscat și l-a dăruit Mănăstirii Neamț, voievozii următori reconfirmându-l în posesia acesteia, până în vremea lui Ștefan cel Mare care, la data de 3 septembrie 1459 (*Ibidem*, nr. 87, p. 125) îl va retroceda unui descendent al lui Băloș, „pan” Gostilă.

⁹² Satul Băloșești exista sub acest nume la 11 martie 1446 (*Ibidem*, vol. I, nr. 266, p. 377), când aparținea Mănăstirii Neamț, fiindu-i întărit de către voievodul Ștefan al II-lea. Foarte probabil, mai înainte aparținuse ceașnicului Băloș, slujitor al voievodului Iliăș, de la care a fost confiscat după 1443 de către rivalul acestuia, Ștefan al II-lea și dat Mănăstirii Neamț. Că acest Băloș s-a aflat în dizgrație după 1443 se poate observa și din faptul că dispare din Sfatul domnesc după 22 mai 1443 (*Ibidem*, nr. 231, p. 327), fiind prezent la Colomea, la 23 februarie 1448, printre boierii moldoveni susținători ai lui Roman al II-lea, fiul lui Iliăș (*Ibidem*, nr. 275, p. 391).

⁹³ *Ibidem*, nr. 169, p. 238.

Alt sat pe Neamț, în apropiere de Mănești, era Petrică (ulterior numit Petricani), menționat la 22 august 1447⁹⁴, când voievodul Petru al II-lea confirma Mănăstirii Neamț satele acesteia, printre care și respectivul.

Până la vărsarea Neamțului în Moldova urmau satele Lisețul, Grași, Moisești și Iubănești, amintite la jumătatea veacului al XV-lea, la data de 23 august 1455, când aparțineau, alături de multe altele din ținutul Neamț, boierului Tador Limbădulce⁹⁵, probabil frate cu Duma Limbădulce⁹⁶, pârcălabul de Neamț, și cumnat al fostului voievod Ștefan al II-lea, căsătorit cu o soră a acestora⁹⁷.

Din cele arătate se observă faptul că până la jumătatea secolului al XV-lea satele de pe valea pârlului Neamț erau împărțite între domnie (ocolul Cetății și ocolul Târgului Neamț), boieri și Mănăstirea Neamț. Acestei mănăstiri domnii Țării Moldovei i-au făcut danii substanțiale, printre care și unele sate din ocolul Cetății Neamț, dar și din cel al Târgului Neamț. În anumite momente domnii au dispus confiscarea unor sate boierești, cu care au înzestrat apoi Mănăstirea Neamț. Este cazul satului Băloșești care, așa cum am arătat mai sus, a fost confiscat de Ștefan al II-lea de la Băloș, ceașnicul lui Iliaș voievod, și dăruit Mănăstirii Neamț.

1.8. Sate pe valea Nechidului

Nechidul, afluent al râului Bistrița, cu un curs de 11 km⁹⁸, străbate nordul unei zone istorice, cunoscută în Evul Mediu sub numele de „Câmpul lui Dragoș”, probabil o veche formațiune politică prestatală⁹⁹ sau, eventual, o zonă dată spre administrare marelui dregător Dragoș Viteazul¹⁰⁰, pârcălab de Neamț și membru al Sfatului domnesc în intervalul 1392-1408, 1415-1431¹⁰¹.

⁹⁴ *Ibidem*, nr. 273, p. 387.

⁹⁵ *Ibidem*, vol. II, nr. 51, p. 74.

⁹⁶ P.D. Nedeloiu, *Un boier nemțean din prima jumătate a secolului al XV-lea - Duma de la Neamț. Aspecte genealogice*, comunicare susținută la data de 8 aprilie 2011 în cadrul „Colocviilor Școlii Doctorale”, ediția a V-a, Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza”, Iași. Vezi și: http://history.uaic.ro/cercetare/manifestari/doc/colocviile_2011.pdf

⁹⁷ L. Șimanschi, *op. cit.*, p. 26.

⁹⁸ *Marele Dicționar Geografic*, vol. IV, 1901, p. 474.

⁹⁹ C. Matasă, *Câmpul lui Dragoș. Toponimie veche și actuală din ținutul Neamț*, Ed. Casa Școalelor, București, 1943, p. 21.

¹⁰⁰ I. Bogdan (ed.), *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I, *Hrisoave și cărți domnești 1457-1492*, Atelierele Grafice Socec, București, 1913, p. 250: „Câmpul lui Dragoș își trage deci numirea de la dânsul”. Cercetări recente infirmă însă ipoteza identificării acestui Dragoș, stăpân al zonei istorice dintre ținuturile Neamț și Bacău, cu Dragoș Viteazul – vezi C. Asăvoaie, *Precizări în legătură cu neamul lui Dragoș Viteazul*, în *Revista Arhivelor*, LVI, 4, 1994, p. 350.

¹⁰¹ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV-XVII*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 269.

Pe valea acestui pârâu, care străbătea o zonă altădată bogată în păduri¹⁰², au fost întemeiate sate ale căror urme datează încă din secolele III-IV d. Hr¹⁰³.

Cea mai veche mențiune a acestor sate datează din 8 aprilie 1419¹⁰⁴, când voievodul Alexandru cel Bun îi înzestra pe frații Dragomir și Ioanăș, fiii lui Ștefan al lui Borâla, cu satele Dragotești, Borilești, Pașcani și „Poiana de la Pârâu”, toate pe valea Nechidului, în virtutea credinței cu care-i slujise pe acesta și pe domnii anteriori.

Este, de altfel, și cea mai veche mențiune documentară a Câmpului lui Dragoș. Știm că Poiana de la Pârâu avea și o biserică, amintită într-un act ulterior, din 5 septembrie 1458¹⁰⁵. În apropiere se găsea un alt sat, al cărui nume nu-l cunoaștem, cu două judecii, unde odinioară fuseseră juzi Draganici și Dâmba, toate stăpânite de boierul Oană Grama. Cum acesta stăpânea și Poiana de la Pârâu, este posibil să fi fost un descendent al celor doi frați, Dragomir și Ioanăș.

O altă așezare rurală pe același pârâu era chiar satul eponim, Nichid, atestat la 6 februarie 1431¹⁰⁶, când aparținea Mănăstirii Bistrița, dăruit fiind ce către ctitorul acestui așezământ monastic, Alexandru cel Bun. Și mai înainte fusese în stăpânire mănăstirească, întrucât, așa cum se precizează în actul respectiv, aparținuse unei mănăstiri locale, cu hramul „Sf. Nicolae”, „unde a fost Huba”. Satul a dispărut între timp. La începutul secolului al XX-lea mai exista un schitul părăsit, care mai înainte vreme fusese locuit de călugări¹⁰⁷.

Tot în această zonă se afla și satul Măsteacâru (Mastacăn), amintit ceva mai târziu în actele interne, la 5 iunie 1475¹⁰⁸, când Măgdălina, fiica lui Ilea Ureache, își vindea ocina sa, a treia parte din sat, lui Micul Soșa. Satul este, cu certitudine mult mai vechi, cel puțin din prima jumătate a secolului al XV-lea, întrucât în actul respectiv se spune că aparținuse boierului Ilea Ureache, posibil descendent al lui Petru Ureache, amintit în Sfat în intervalul 1411-1414¹⁰⁹, sau eventual al lui Oană Ureache, care a fost vornicel (1435¹¹⁰), păhărnice (1437¹¹¹), vornicul lui Ștefan al II-lea între 1438 și 1439¹¹², apoi sftenic al acestuia, în intervalul 1441-1447¹¹³. Nepoții lui Micul Soșa aveau să vândă jumătate din acest

¹⁰² C. Matasă, *op. cit.*, p. 21.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 24, nota 1.

¹⁰⁴ DRH, A. Moldova, vol. I, nr. 45, p. 65.

¹⁰⁵ *Ibidem*, vol. II, nr. 76, p. 110.

¹⁰⁶ *Ibidem*, vol. I, nr. 101, p. 150.

¹⁰⁷ Marele Dicționar Geografic, vol. IV, București, 1901, p. 474.

¹⁰⁸ DRH, A. Moldova, vol. II, nr. 203, p. 308-309.

¹⁰⁹ *Ibidem*, vol. I, nr. 31, p. 45, nr. 38, p. 54.

¹¹⁰ *Ibidem*, nr. 138, p. 192.

¹¹¹ *Ibidem*, nr. 176, p. 249.

¹¹² *Ibidem*, nr. 188, p. 267, nr. 199, p. 283.

¹¹³ *Ibidem*, nr. 215, p. 301, nr. 271, p. 384.

sat la sfârșitul secolului al XVI-lea lui Puiul, feciorul lui Isac din Mastacăn, probabil rudă cu ei, fapt consemnat de un zăpis de mărturie din 20 iunie 1598¹¹⁴.

1.9. Sate pe valea Orbicului

Pârâul Orbic (azi Români), afluent al râului Bistrița, izvorăște din Dealurile Hârteștilor¹¹⁵, situate în actuala comună Mărgineni, și se varsă în râul Bistrița lângă orașul Buhuși.

Acest pârâu este atestat documentar în prima jumătate a secolului al XV-lea, ca și unele sate situate de-a lungul cursului său. Astfel, la data de 3 iunie 1429¹¹⁶, un document emis de cancelaria voievodului Alexandru cel Bun menționează nu mai puțin de opt sate și două seliști¹¹⁷, toate pe Orbic, stăpânite la acea vreme de cei trei fii ai lui Oană vornic de Suceava: Lazăr, Stanciul (cunoscut în a doua jumătate a secolului al XV-lea drept Stanciul „cel Mare”¹¹⁸) și Costea. Aceste sate erau următoarele: Seliștea (unde-și aveau „curtea”), Zagoreni, satul „unde a fost Bașea”¹¹⁹, Costinți, Moišinți, Plopești, Dumitrești și Cărbunești, la care se mai adăugau două seliști „ale lui Drăghici”, la vărsarea Orbicului în Bistrița.

Ultimele două posesiuni ale fiilor lui Oană vornic de Suceava, Seliștile lui Drăghici, sunt amintite în documente din a doua jumătate a secolului al XVI-lea sub numele de Seliștea Români și Seliștea Rușii, ambele fiind stăpânite la vremea aceea de descendenți ai acestui mare dregător¹²⁰.

Tot la data de 3 iunie 1429, în același act, erau menționate și satele Gocimănești (Gociman, în document) și Lucaș, ca puncte de hotar pentru Zagoreni, respectiv pentru Moišinți. Satul Gocimănești mai este amintit și într-un act din 24 februarie 1442¹²¹, când o jumătate a sa era stăpânită de Oancea și Ilea, fiii lui Stăniță, aceștia intrând în posesia sa în urma unui schimb de ocini cu logofătul Costea.

¹¹⁴ C.A. Stoide, Constantin Turcu, *Documente și regeste moldovenești din ținutul Neamțului (secolele XVI-XVIII)*, în *Apostolul*, 9-11 (extras), 1935, p. 5.

¹¹⁵ *Marele Dicționar Geografic*, vol. IV, p. 598-599.

¹¹⁶ *DRH, A. Moldova*, vol. I, nr. 90, p. 135.

¹¹⁷ P.D. Nedeloiu, *Stăpâni funciari în ținutul Neamț în prima jumătate a secolului al XV-lea. Vornicii Oană de la Suceava și Vlad de la Pârâul Alb*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 42.

¹¹⁸ *Letopisețul anonim al Moldovei, în Ștefan cel Mare și Sfânt (1504-2004). Portret în cronică*, Suceava, 2004, p. 17.

¹¹⁹ Este posibil să fie același sat cu Bășeni, menționat într-un act din 7 februarie 1502 – vezi M. Costăchescu, *Neamul lui Oană, dvornic de Suceava, și satele lui*, în *CI, V-VII (1929-1931)*, 1932, p. 74-75.

¹²⁰ P.D. Nedeloiu, *Contributions to the History of the Family of Oană Headman of Suceava (15th - 17th centuries)*, în *Istros*, XVII, 2011, p. 225.

¹²¹ *DRH, A. Moldova*, vol. I, nr. 218, p. 306.

Un alt sat pe Orbic era Mărgineni, care la 6 august 1440¹²² aparținea boierului Fete, probabil același cu Fetea Negru, membru al Sfatului domnesc între 1443¹²³ și 1444¹²⁴.

I.10. Sate pe valea Pârâului Alb

Pârâul Alb, numit în prezent Valea Albă, izvorăște din Masivul Corni (592 m), aflat în Subcarpații Cracăului, și se varsă în râul Moldova, lângă satul Tupilați, din comuna cu același nume¹²⁵. De la izvoare și până la vărsare acest pârâu străbate o distanță, pe direcția est-vest, de aproximativ 20 de km. Rațiuni diferite, pornind de la existența unui curs de apă care să asigure necesarul de apă potabilă, un sol fertil¹²⁶, prielnic practicării agriculturii, pădurile ce ofereau lemn pentru construcții și foc, dar și adăpost în caz de pericole, i-au îndemnat pe oameni să se așeze de timpuriu în această zonă. Nu întâmplător, voievodul Ștefan cel Mare avea să aleagă zona Văii Albe drept loc de confruntare cu armata otomană în vara anului 1476¹²⁷.

Documentele interne menționează un număr de 31 de sate¹²⁸, situate de-a lungul văii Pârâului Alb, în cursul secolelor XV-XVII. Regiunea se află la o distanță aproximativ egală (cca. 30 de km) de cele două centre urbane medievale ale ținutului Neamț, Târgu Neamț, reședința acestuia la acea vreme, și Târgul Piatra. Datorită acestei distanțe, satele de aici nu au făcut parte, decât în cazuri cu totul excepționale, din ocoalele celor două târguri.

În prima jumătate a secolului al XV-lea sunt atestate 14 sate pe Pârâul Alb, însă este posibil ca numărul lor să fi fost mai mare, ținând seama de cele menționate ulterior. Aceste sate erau: Bârlești, Belcești, Corni, Dușești, Glodeni, Hlăpești, Mălești, Negoști, Obârșia, Pârâul Alb, Soci, Șerbu (Șerbești), Totoești și Uscăți.

Cea mai veche mențiune documentară a acestei zone istorice o găsim într-un act de la Alexandru cel Bun, din data de 2 august 1414¹²⁹, când este amintită, pe lista martorilor, „credința panului Vlad de la Pârâul Alb”, boier care a îndeplinit în intervalul 1393-1400 și 1407-1413 atribuția de vornic și care a fost, totodată, și sfetnic între anii 1392 și 1415¹³⁰.

---

¹²² *Ibidem*, nr. 205, p. 290-291.

¹²³ *Ibidem*, nr. 225, p. 316.

¹²⁴ *Ibidem*, nr. 250, p. 354.

¹²⁵ C-tin. Botez *et alii*, *op. cit.*, p. 13.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 19.

¹²⁷ M. Neagoe (coord.), *Războieni cinci sute de ani de la campania din 1476. Monografie și culegere de texte*, București, 1977, p. 74-75, p. 80.

¹²⁸ P.D. Nedeloiu, *Sate și neamuri boierești în zona Pârâului Alb din ținutul Neamț până la jumătatea secolului al XVII-lea*, referat susținut în cadrul programului de doctorat, 2011, Iași.

¹²⁹ DRH, A. Moldova, vol. I, nr. 37, p. 53.

¹³⁰ P.D. Nedeloiu, *Stăpâni funciari în ținutul Neamț în prima jumătate a secolului al XV-lea. Vornicii Oană de la Suceava și Vlad de la Pârâul Alb*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 45.

La sfârșitul aceluiași an, 1414, la data de 20 decembrie, într-un act ce s-a păstrat în original, sunt menționate primele sate pe Pârâul Alb: un sat unde era casa boierului Crăciun Belcescul (Belcești, din a doua jumătate a secolului al XV-lea) și Negoești, ambele aflate în posesia acestuia și a fiilor săi, Petru, Ion, Iosif și Andriaș, întărite fiind, pentru credința cu care îl slujise pe voievodul Alexandru cel Bun și pe înaintașii săi. De altfel, aceste sate vor fi în posesia descendenților acestui boier și în secolele următoare, acest fapt putându-se verifica cel puțin până la jumătatea veacului al XVII-lea¹³¹. Cu același prilej mai erau amintite și satele Hlăpești, Șerbu (Șerbești), Totoești și Levet Miclouș, în hotar cu cele două ale lui Crăciun Belcescul. Ultimul se afla la vărsarea Pârâului Alb în Moldova și, începând cu secolul al XVI-lea, este cunoscut sub numele de Leutești¹³². Nu știm însă cine le stăpânea la acea vreme, actul indicându-le doar ca puncte de hotar, fără alte detalii.

Un alt sat, Bârlești, situat între Cracău și Pârâul Alb, este amintit într-un act de la 2 aprilie 1428¹³³, ca aflându-se în vecinătatea satelor Strâmbi și Corni, fără să-i fie însă menționat și stăpânul. În schimb, aceste ultime două sate, Corni și Strâmbi, aparțineau boierului Dragomir, căruia îi erau reconfirmate de voievodul Alexandru cel Bun. Cornii se aflau în apropiere de izvoarele Pârâului Alb, în vreme ce satul vecin, Strâmbii, era situat pe pârâul Cracău. Cu aceeași ocazie era amintit și topicul „la Glod”, cunoscut mai târziu drept satul Glodeni¹³⁴.

Tot în apropiere de izvoarele Pârâului Alb se aflau și satele Obârșia, Mălești, Glodeni, Soci și Dușești. Toate acestea existau încă din prima jumătate a secolului al XV-lea: primele trei aparțineau boierului Mic Crai, așa cum ne informează un act din data de 1 septembrie 1444¹³⁵, iar ultimele două lui Sima logofăt și surorii acestuia, Ana, în vremea voievozilor Ilie și Ștefan al II-lea¹³⁶. Satul Obârșia era dăruit de voievodul Ștefan al II-lea lui Mic Crai, alături de altele, pentru serviciile aduse domniei („de vislujenie”), în vreme ce Măleștii și Glodeni făceau parte din „ocinile” acestuia (moștenirea primită de la antecesorii).

Un alt sat pe Pârâul Alb, amintit în actele din prima jumătate a secolului al XV-lea, a fost cel al boierului Ivan Uscatul, nenumit, însă cunoscut în secolele următoare sub numele de Ușați, evident, de la cel al întemeietorului său. Acesta este menționat pentru prima oară la data de 26 octombrie 1439¹³⁷,

¹³¹ Idem, *Neamul lui Crăciun Belcescu din ținutul Neamț în secolele XV-XVII*, comunicare susținută la Comisia de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române, Filiala Iași, la data de 8 decembrie 2009.

¹³² *DIR, Veacul XVI, A. Moldova*, vol. IV, nr. 260, p. 203-205.

¹³³ *DRH, A. Moldova*, vol. I, nr. 71, p. 106.

¹³⁴ *Ibidem*, nr. 250, p. 354.

¹³⁵ *Ibidem*.

¹³⁶ *DIR, Veacul XVI, A. Moldova*, vol. I, nr. 278, p. 312. Vezi și *DRH, A. Moldova*, vol. II, nr. 109, p. 156-157.

¹³⁷ *DRH, A. Moldova*, vol. I, nr. 201, p. 285.

când era confirmat de voievozii Iliăș și Ștefan al II-lea lui Ivan Uscatul. Tot în acest sat se afla și casa respectivului boier, hotarele fiind binecunoscute: „hotarul acestui sat să fie cu toate hotarele sale, pe unde au folosit din veac”¹³⁸.

I.11. Sate pe valea Pârâului Negru

Pârâul Negru, numit azi Valea Neagră, este un afluent al Siretului, de-a lungul cursului său constituindu-se numeroase așezări rurale, menționate în actele interne încă din secolul al XV-lea. Cele mai multe dintre acestea aparțineau la jumătatea secolului amintit unor mari boieri, precum Limbădulce (înruțiți cu familia domnească¹³⁹), Crâstea Iucășanul, Ivan Porcul și Țudco, sau unor boieri mai mici, precum Mic Crai. Astfel, Duma Limbădulce, pârcălab al Cetății Neamțului în intervalul 1436-1443, 1454-1455, stăpânea satul Roșiori¹⁴⁰, între Pârâul Negru și Moldova, iar Tador Limbădulce, probabil fratele acestuia, deținea nu mai puțin de șase sate pe Pârâul Negru: Branișteri¹⁴¹, „unde este curtea lui”, Giulești, Șchei, Bărboși, Beșicureni și Frățești¹⁴².

Alte sate pe Pârâul Negru erau Budești, Crăești și Bahna, atestate într-un act emis la 1 septembrie 1444¹⁴³ de cancelaria voievodului Ștefan al II-lea, fiindu-i confirmate la acea vreme lui Mic Crai. În apropiere de acestea se aflau satele Bălănești și Balosinești, stăpânite la 8 martie 1442¹⁴⁴ de Crâstea Iucășanul (cunoscut și sub numele de Crâstea cel Mare sau Crâstea cel Bătrân), fost ceașnic al lui Alexandru cel Bun în anii 1411-1412 și vornicul lui Ștefan al II-lea în anul 1436.

La 7 februarie 1438¹⁴⁵ este atestat și satul Negoiești, pe Pârâul Negru, care nu trebuie însă confundat cu cel deținut de Crăciun Belcescul la 20 decembrie 1414, și care se afla pe Pârâul Alb. Cel la care ne referim aparținea boierului Toma Băcescul, fiind întemeiat din pustiu de un nepot al soției sale, Toader.

Între Orbic și Pârâul Negru se aflau șapte sate, stăpânite de marele boier Oană Porcul, amintite într-un act din 27 iulie 1448¹⁴⁶: „unde este curtea lui” (Porcești, azi Moldoveni), Sârbi, Românești, Știubeești, Cuculătești, Bârjoveni și Săcuiani. În

---

¹³⁸ *Ibidem*.

¹³⁹ L. Șimanschi, *op. cit.*, p. 26.

¹⁴⁰ DRH, A. Moldova, vol. I, nr. 177, p. 251 (document din data de 17 ianuarie 1438).

¹⁴¹ În satul Branișteri se afla, după cum ne informează documentul respectiv, curtea lui Tador Limbădulce; în prezent satul are o biserică veche, cu hramul „Duminica Tuturor Sfinților”, ctitoria lui Eremia vistier, din anul 1520 – vezi N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 121 (în continuare: N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic*).

¹⁴² DRH, A. Moldova, vol. II, nr. 51, p. 74 (document din data 23 august 1455).

¹⁴³ *Ibidem*, vol. I, nr. 250, p. 354.

¹⁴⁴ *Ibidem*, nr. 219, p. 308.

¹⁴⁵ *Ibidem*, nr. 178, p. 252.

¹⁴⁶ *Ibidem*, nr. 282, p. 403.

aceeași zonă, dar pe malul stâng al Pârâului Negru, se găsea satul Scorțești, ce aparținea la 8 martie 1407¹⁴⁷ lui Popșa Mihail, sfetnic al lui Alexandru cel Bun între 1418 și 1424¹⁴⁸ și al voievozilor Iliaș și Ștefan al II-lea, între 1436 și 1442¹⁴⁹.

În apropiere de vărsarea Pârâului Negru în Siret se găseau satele Țudcani (aflat la 20 august 1440¹⁵⁰ în posesia lui Șteful și Isac, fiii boierului Țudco) și Muntenii Scutași. Acesta din urmă era stăpânit la 2 august 1414¹⁵¹ de Șandru, pârcălab de Neamț între 1401 și 1407¹⁵², și de fiul său, Cozma, membru al Sfatului în intervalul 1432-1457¹⁵³.

Tot pe Pârâul Negru se afla și satul Văleni, menționat însă ceva mai târziu în actele interne, la 15 martie 1482¹⁵⁴, dată până la care aparținuse Anei, sora lui Dobrul logofăt, și nepotului acesteia, Stanciul Stărostescul, care l-au vândut lui Ivul diac. La începutul secolului al XVI-lea satul a intrat în posesia marelui postelnic Cozma Șarpe, care în anul 1519 a citorit o biserică ce a dăinuie și astăzi¹⁵⁵.

Așa cum se observă, cele peste 20 de sate de pe valea Pârâului Negru se aflau, în prima jumătate a secolului al XV-lea, exclusiv în posesia boierimii, în această zonă istorică, atât cât lasă de înțeles documentele vremii, mănăstirile și ocoalele târgurilor neavând stăpâniri funciare.

1.12. Sate pe valea Topoliței

Pârâul Topolița, având un curs de 43,9 km¹⁵⁶, izvorăște din Dealul Mare (ramură a munților Măgura¹⁵⁷), fiind un afluent al Moldovei. De-a lungul său au fost întemeiate o serie de așezări rurale, unele amintite și în actele interne de până la mijlocul secolului al XV-lea.

Cea mai veche mențiune documentară a acestui pârâu se găsește într-un act din vremea lui Iuga voievod, plasat în intervalul <1398, după iulie 2 - 1400, înainte de aprilie 23>¹⁵⁸. Prin documentul respectiv, Iuga vodă confirmă boierului Șerb Hândău satele Munteni și Solomonești, pe Topolița, și Pântecești, pe Cracău. În

¹⁴⁷ *Ibidem*, nr. 22, p. 31.

¹⁴⁸ *Ibidem*, nr. 42, p. 62, nr. 56, p. 82.

¹⁴⁹ *Ibidem*, nr. 145, p. 201, nr. 220, p. 310.

¹⁵⁰ *Ibidem*, nr. 296, p. 292.

¹⁵¹ *Ibidem*, nr. 36, p. 51.

¹⁵² P.D. Nedeloiu, *Doi boieri moldoveni din secolul al XV-lea: Șandru pârcălab de Neamț și fiul său, Cozma*, comunicare susținută la 19 noiembrie 2010, în cadrul Sesiunii Naționale de Comunicări Științifice, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare”, Vaslui.

¹⁵³ DRH, A. Moldova, vol. I, nr. 107, p. 158, vol. II, nr. 66, p. 98. Vezi și N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV-XVII*, București, 1971, p. 266.

¹⁵⁴ DRH, A. Moldova, vol. II, nr. 243, p. 370.

¹⁵⁵ N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic*, p. 904.

¹⁵⁶ http://ro.wikipedia.org/wiki/Răul_Topolița

¹⁵⁷ *Marele Dicționar Geografic*, vol. V, București, 1902, p. 634.

¹⁵⁸ DRH, A. Moldova, vol. I, nr. 7, p. 9.

apropiere de acestea se afla și satul Blicești, o jumătate a sa fiind stăpânită la 7 iunie 1455¹⁵⁹ de Gavril spătar, cumpărată anterior de la boierul Baica (probabil acel Baicu, amintit într-un act din data de 12 aprilie 1436¹⁶⁰).

Acest boier era, probabil, și stăpânul satului Ghindăoani (numit la acea vreme Hândăoani¹⁶¹), amintit în *Letopisețul de la Putna* în legătură cu lupta câștigată de armata moldoveană comandată de voievodul Ștefan I, împotriva celeia maghiare la Hindov¹⁶², la 5 februarie 1395¹⁶³, în apropiere de Târgu Neamț.

Un alt sat pe Topolița, Seliștea lui Nenovici (Geminești), exista încă din vremea lui Alexandru cel Bun, la 12 martie 1422¹⁶⁴ fiindu-i întărit, alături de Budzești, pe Moldova, Mănăstirii Neamț și reconfirmat de domnii ulteriori, la 11 martie 1446¹⁶⁵ și 22 august 1447¹⁶⁶, în acest din urmă act fiind numit Geminești.

În apropiere de Geminești se afla satul Netezi, menționat târziu în actele interne¹⁶⁷, însă stăpânit la sfârșitul secolului al XIV-lea de boierul Bratul Netedul, unde exista o biserică de piatră și o curte boierească, așa cum o demonstrează cercetările arheologice întreprinse în anii '70 și '80 ai secolului trecut de către Lia și Adrian Bătrîna¹⁶⁸.

Pe valea aceluiași pârâu se mai aflau satele Țolici și Petricani. Primul a fost întemeiat, probabil, de boierul Ion Țolici, menționat într-un act din 12 martie 1437¹⁶⁹. El nu este pomenit în documente din secolul al XV-lea, însă cum stăpânul său eponim a trăit în prima jumătate a celui secol, credem că a fost întemeiat în perioada respectivă. Cât privește satul Petricani, numit inițial Petrică, acesta aparținea, la jumătatea veacului al XV-lea, Mănăstirii Neamț¹⁷⁰.

Așadar, în prima jumătate a secolului al XV-lea așezările rurale de pe Topolița erau împărțite în sate boierești și mănăstirești. Cele din urmă aparținuseră mai înainte vreme fie ocolului Târgului Neamț, fie celui al Cetății Neamțului.

¹⁵⁹ *Ibidem*, vol. II, nr. 47, p. 66.

¹⁶⁰ *Ibidem*, vol. I, nr. 147, p. 202.

¹⁶¹ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I (1374-1437), Editura Viața Românească, Iași, 1931, p. 30.

¹⁶² *Traducerea românească a Letopisețului de la Putna*, în P.P. Panaitescu (ed.), *Cronicle slavo-române din sec. XV-XVI*, București, 1959, p. 69.

¹⁶³ Șt. Ștefănescu, C. Mureșanu (coord.), *Istoria românilor*, vol. IV - *De la universalitatea creștină către Europa „patriilor”*, București, 2001, p. 294.

¹⁶⁴ *DRH, A. Moldova*, vol. I, nr. 50, p. 74.

¹⁶⁵ *Ibidem*, nr. 266, p. 377. În document este numit satul „unde a fost Barbă Geamără”.

¹⁶⁶ *Ibidem*, nr. 273, p. 387.

¹⁶⁷ Un act din 11 aprilie 1598 menționează satul Netezi ca aparținând Mănăstirii Toplița – vezi *DIR, Veacul XVI, A. Moldova*, vol. IV, nr. 264, p. 210-211. Mai înainte de această dată aparținuse ocolului Târgului Neamț, după cum se mai precizează în actul respectiv.

¹⁶⁸ L. Bătrîna, A. Bătrîna, *op. cit.*, p. 297-315; C.N. Apetrei, *op. cit.*, p. 95-96.

¹⁶⁹ *DRH, A. Moldova*, vol. I, nr. 169, p. 238.

¹⁷⁰ *Ibidem*, nr. 273, p. 387.

Concluzii

Cele arătate ne demonstrează faptul că jumătatea estică a ținutului Neamț avea o mare densitate de sate încă din prima jumătate a secolului al XV-lea, de-a lungul văilor râurilor ce o străbăteau. Pentru jumătatea vestică, datorită terenului muntos, impropriu practicării agriculturii, locuirea a fost mai puțin intensă, nefiind amintite decât câteva sate în acest interval de timp.

Cei mai mulți dintre marii boieri (sfetnici, cu sau fără dregătorie) ce au stăpânit sate în ținutul Neamț au avut domenii și în alte ținuturi, semn al importanței sociale de care se bucurau.

Cu cât aveau o dregătorie mai mare sau cu cât apropierea de domnul țării (inclusiv prin înrudire) era mai pronunțată, cu atât avantajele materiale ale acestora erau mai mari. Adeseori domnul își răsplătea supușii credincioși cu numeroase sate, păduri, ape, sălașe de țigani sau tătari robi, dar și privilegii pe măsură. Este cazul lui Oană vornic de Suceava, al sfetnicului Ion Jumătate, dar și al marelui logofăt Mihail, cel care în decursul primei jumătăți a secolului al XV-lea a stăpânit, conform documentelor de care am dispus, nu mai puțin de 74 de sate, în ținuturi precum Suceava, Tutova, Dorohoi, Fălciu, Orhei, Tecuci, Neamț, Hârlău, Bârlad, Cernăuți, Iași și Hotin. La toate acestea se mai adăugau și domeniile din sudul Poloniei precum și privilegiile și imunitățile dobândite acolo.

O altă observație este aceea că, în cazul mării boierimi, stăpânirile funciare nu au fost inerte, aferente aceluiași neam, ele trecând - prin schimburi, vânzări-cumpărări sau confiscări din partea domnului - de la o familie la alta. În ceea ce privește mica boierime, se constată faptul că aceasta nu deținea sate decât în ținutul Neamț, existând o mai mare posibilitate ca reprezentanții acestei categorii sociale să fi fost localnici, decât în situația mării boierimi. Excepție fac, desigur, acei boieri care stăpâneau sate sau părți de sate în regiuni aflate la granițele ținutului, cum ar fi Câmpul lui Dragoș, unde se constată faptul că unii dintre acești potentăți ai vremii aveau ocini atât într-un ținut, cât și în celălalt (în cazul nostru Neamț și Bacău), chiar dacă acestea nu erau foarte numeroase.

Cel puțin în ceea ce privește perioada de care ne-am ocupat (1392-1450), există un raport de directă proporționalitate între dregătorie și avere: cum la acea vreme nu exista noțiunea de salarizare a dregătorilor statului, domnul își răsplătea acești supuși cu ceea ce era mai valoros în epocă: pământul. Așa se face că dregătorii care au deținut sate în Neamț au primit ocinile respective mai ales în perioada în care au avut dregătorie sau au fost membri ai Sfatului domnesc. Nici micii boieri (cunoscuți în secolele XVII-XVIII sub numele de răzeși) nu au fost neglijați de voievozi, aceștia înzestrându-i, pentru slujbele felurite, cu „domenii”. Aceste „domenii” erau însă mult mai mici și mai puțin numeroase decât în cazul mării boierimi. În secolele următoare ele se vor diviza și mai mult prin numeroasele împărțiri între succesorii acestora, astfel că în decurs de circa 200 de ani, într-un

domeniu mic, compus din maxim trei sate, care altădată aparținea unui singur boier, documentele atestă zeci de copărtași care-l lucrează în devălmășie.

O astfel de situație o prezintă patrimoniul funciar al neamului lui Crăciun Belcescul, boier care în anul 1414 dispunea de două sate (Belcești și Negoești), la care s-a adăugat mai târziu jumătate din satul Șerbești. Numeroșii urmași ai acestuia stăpâneau în devălmășie aceste sate la începutul secolului al XVII-lea, numindu-se între ei răzeși și având conștiința descendenței comune din același „bătrân”. Uneori, reprezentanții acestui neam s-au aflat în litigii pentru stăpânirea anumitor părți din respectivele sate, urmare firească a divizării continue a acestora.

O bună parte a perioadei avută în vedere a fost caracterizată și printr-o mare instabilitate politică, în speță anii care s-au scurs de la moartea lui Alexandru cel Bun și până la urcarea pe tron a voievodului Ștefan cel Mare. Această instabilitate s-a făcut simțită și în rândul marilor boieri care au avut stăpâniri funciare în ținutul Neamț. Partizani ai unui anumit domn, unii dintre aceștia au fost nevoiți să părăsească în momentul în care pe tron a ajuns rivalul acestuia. Averile lor au fost confiscate de noul domn, ei și-au pierdut dregătoria și locul în sfat, fiind nevoiți să părăsească – de cele mai multe ori în Polonia. Așa s-au petrecut lucrurile în cazul unor boieri precum Cozma al lui Șandru (pentru scurtă vreme), Băloș ceașnic, sau Mihail logofăt, mai ales ultimul, care a fost părăsit în Polonia până la sfârșitul vieții, din momentul în care Ștefan cel Mare a devenit domn al Țării Moldovei.

VILLAGES AND LANDOWNERS IN NEAMT REGION FROM THE LATE FOURTEENTH CENTURY TO THE MID-FIFTEENTH CENTURY *

Keywords: *village, family, boyar, estate, county;*

Studying the evolution of land ownership in the Romanian space in the Middle Ages and identifying those who benefited from such ownership is an important trend in historical research which started in the late nineteenth century and continues to this day. This is a natural undertaking, especially since it is well-known that, in the Romanian medieval society, land was the main asset and the boyars represented for a thousand years the dominant social class from which rulers were elected and officials were recruited.

Historians have dedicated a large portion of their writings to this general issue, whereas research on the particular factor (as is the case of Neamț region, for example) was reflected to a lesser extent in historical writings. With a view to the need for syntheses, the

---

* This work has been supported by the European Social Fund in Romania, under the responsibility of the Managing Authority for the Sectorial Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013 [Grant POSDRU/88/1.5/S/47646], to whom we thank once again !

monographs and works that would highlight the contribution of the local factor to the development of society are still lacking.

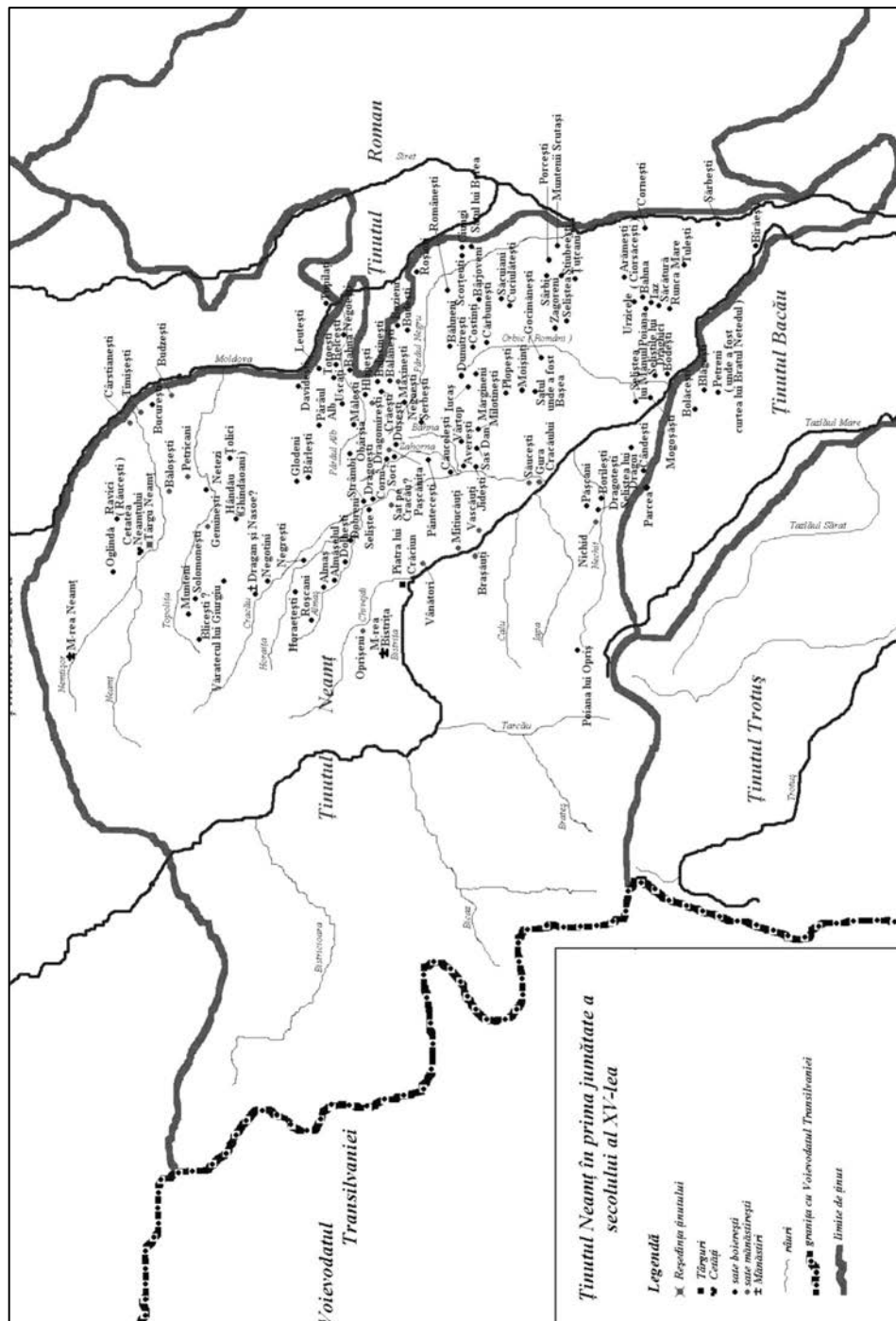
This study aims at highlighting the local factor in the general evolution of the Romanian medieval society in general and of the Moldavian medieval society in particular.

Studying the evolution of land ownership in villages in Neamț, we have found that, in the fifteenth century, a series of boyar families have continued to own old villages uninterruptedly (for example, the descendants of the Belcescu, Limbădulce, Urdugaș-Dumbravă families, the descendants of boyars such as Costea al lui Dragoș, Ivan Uscatul, Tatul Herlic etc.), others with some intermittencies, due to seizures made by various rulers (Limbădulce, Porcu, Mic Crai etc.).

Illustration

Map of the Neamț County during the first half of the XV century

---

UN DREGĂTOR NEMȚEAN LA CUMPĂNA SECOLELOR XVI-XVII: DĂMIAN VISTIER*

---

de **Paul Daniel Nedeloiu**

Cuvinte cheie: Moldova, cancelarie, diac, uricar, vistier, boier

Cercetând evoluția stăpânirii funciare din ținutul Neamț la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor, aspect ce face parte din aria preocupărilor noastre în vederea alcătuirii tezei de doctorat, am constatat faptul că în numeroase acte interne este menționat un boier numit Dămian, în diverse ipostaze: dregător, stăpân de sate, martor sau hotarnic, semn al importanței sale în epocă.

Pornind de la această observație, am căutat să aflăm mai multe amănunte despre rolul acestui boier pe plan local, dar și în administrația centrală, cum a dobândit satele respective, cum au influențat structurile de familie și dregătoriile ocupate constituirea patrimoniului său funciar, ceea ce ne-a determinat să întreprindem o cercetare mai amănunțită asupra acestui subiect, concretizată în prezentul studiu.

Deoarece nu s-a ridicat niciodată la rangul de mare dregător, acest boier a scăpat atenției istoricilor, despre el nescriindu-se nimic până în prezent. Din acest motiv, baza acestui studiu o constituie documentele interne, fie emise de domnie, fie întocmite de boieri, publicate în diferite colecții de izvoare.

Metoda prin care am abordat acest subiect este prosopografia, introdusă în circuitul istoriografic românesc de circa un deceniu de Maria Magdalena Székely, prin intermediul tezei sale de doctorat, *Sfetcicii lui Petru Rareș*¹.

---

* Această lucrare a fost susținută de Fondul Social European în România, sub responsabilitatea Autorității de Management pentru Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 [grant POSDRU/88/1.5/S/47646], căruia îi mulțumim pe această cale!

¹ Maria Magdalena Székely, *Sfetcicii lui Petru Rareș. Studiu prosopografic*, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 2002.

Astfel, am avut în vedere patru aspecte esențiale: familia lui Dămian (rolul pe care l-au avut relațiile de rudenie în ceea ce privește ascensiunea socială și politică), studiată atât prin prisma ascendenților, cât și a descendenților, dinspre părinți și dinspre soție (I), cariera lui Damian, în speță dregătoriile ocupate în aparatul administrativ al Țării Moldovei și concluziile ce decurg de aici (II), stăpânirile funciare - modul în care s-a constituit patrimoniul funciar al acestui boier și factorii care au favorizat acest fapt (III), iar apoi, în final, activitățile sale ctitoricești, întrucât dimensiunea religioasă a fost, așa cum se știe², un element definitoriu al spiritului omului medieval (IV).

I. Familia (fig. 1, 2)

Acest boier este menționat pentru prima dată în actele interne la data de 7 mai 1580³, cu atribuția de diac în cancelaria domnească, în subordinea marelui logofăt Luca Stroici (1580-1591)⁴.

Era fiul unui Cârstea, fapt pentru care în unele acte apare și sub numele de Dămian Cârstovici⁵ sau Damian Cristeavici⁶.

Așa cum reiese dintr-un act intern din data de 2 august 1628⁷, Dămian se înrudea cu Ionașco Stângaciul, fiul lui Ion Stângaciul, fost pârcălab, probabil de Neamț⁸, întrucât o nepoată a sa era și nepoata lui Dămian. Interesant este și faptul că Ionașco Stângaciul, era tot diac⁹, ceea ce ne arată că meseria scrisului s-a transmis în această familie din generație în generație.

Prin soția sa, Nastasia, fiica lui Iosip Corlătescul, nepoata lui Toader Corlătescul¹⁰, se înrudea cu familiile Corlătescul, Ciocârlie, Dereptate, Bercea și Boldescul, o mătușă a acesteia, Gaftona, soră a tatălui ei, Iosip Corlătescul, fiind căsătorită cu Condrea Ciocârlie, nepotul lui Luca Dereptate¹¹. Este vorba despre aceeași familie Dereptate, pe domeniile căreia, în apropierea Romanului, a avut loc,

² Jacques Le Goff (coord.), *Omul medieval*, Editura Polirom, 1999, p. 7.

³ *DIR, Veacul XVI, A. Moldova*, vol. III, Editura Academiei, București, 1951, nr. 176, p. 138.

⁴ *Ibidem*. Vezi și N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV-XVII*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 326.

⁵ *DIR, Veacul XVI, A. Moldova*, vol. III, nr. 331, p. 273, nr. 334, p. 277, nr. 335, p. 278, nr. 391, p. 325.

⁶ *Ibidem*, nr. 307, p. 253.

⁷ *DRH, A. Moldova*, vol. XIX, Editura Academiei, București, 1969, nr. 388, p. 534-535.

⁸ Cf. *DIR, Veacul XVI, A. Moldova*, vol. III, nr. 352, p. 289-291 (unde se arată că avea „privilegiu de cumpărătură” de la Alexandru Lăpușeanu) și *DRH, A. Moldova*, vol. XIX, nr. 388, p. 534-535. Probabil este vorba despre Ion, pârcălab de Neamț, amintit în această dregătorie între anii 1551 și 1553 – vezi N. Stoicescu, *Lista marilor dregători ai Moldovei (sec. XIV-XVII)*, în *AIIAI*, VIII, 1971, p. 410.

⁹ *DIR, Veacul XVII, A. Moldova*, vol. IV, nr. 453, p. 357 – unde, printre martorii unei vânzări de ocini din satul Lățcani, pe Moldova, ținutul Suceava, se află și „Ionașco diac din Corni”, ori Ionașco Stângaciul era, așa cum am văzut mai sus, stăpân în Corni.

¹⁰ *Ibidem*, vol. II, nr. 381, p. 288-289.

¹¹ Cf. *Ibidem*, vol. I, nr. 299, p. 211 și *Ibidem*, vol. II, nr. 381, p. 288-289.

așa cum arăta Maria Magdalena Székely, ungerea lui Ștefan cel Mare ca domn al Țării Moldovei de către mitropolitul Teoctist, în primăvara anului 1457¹².

Familia Corlătescul era una dintre cele mai vechi din Moldova, începătorul ei fiind, foarte probabil, boierul Corlat, membru al Sfatului domnesc în vremea lui Alexandru cel Bun, în anii 1421¹³-1423¹⁴. Un unchi al soției sale, Dumitru Corlătescul, a fost mare vătav de Suceava, în anii 1580¹⁵-1583¹⁶, iar un verișor al acesteia, Cozma Ciocârlie, contemporan cu Dămian, a fost pârcălab de Roman în intervalul 1597-1606.

Din căsătoria cu Nastasia, care i-a supraviețuit, au rezultat cel puțin doi copii, menționați într-un act din timpul lui Vasile Lupu, la 25 noiembrie 1644¹⁷, unul numit Ursu, celălalt amintit doar, fără să i se precizeze numele. Probabil niciunul dintre aceștia nu au stat aproape de ea, motiv pentru care aceasta, după moartea soțului ei, dăruia unei nepoate dinspre soț, Dochia, fiica lui Cârstea, nepoată a lui Ionașco Stângaciul, părți din satul Corni¹⁸. Interesant este faptul că pe soțul acestei nepoate, pe Marco, Nastasia Dămienesea îl numea „ginerile” ei¹⁹, ceea ce ar putea însemna că Dochia fusese înfiată de aceasta, să aibă grijă de ea la bătrânețe.

II. Cariera

Cariera lui Dămian a început în vremea lui Iancu Sasul voievod, ca diac în cancelaria domnească, un document intern cu data de 7 mai 1580²⁰ fiind scris de acesta și iscălit de marele logofăt Luca Stroici. Actul nu s-a păstrat în original, ci sub forma unei copii târzii, din secolul al XX-lea²¹. În alte documente el este amintit cu dregătoria de pisar sau uricar, însă este vorba de una și aceeași funcție – rolul său fiind de a scrie actele de cancelarie, aflându-se, așadar, în subordinea marelui logofăt.

Se cunosc peste 30 de acte scrise de Dămian, în intervalul 7 mai 1580²² – 25 decembrie 1591²³, perioadă în care și-a exercitat atribuția de diac (fig. 3, 4).

¹² Maria Magdalena Székely, *Pe Siret, pe tină, la Doljești*, în *AIIL*, XXXIII, 1996, p. 503-516.

¹³ *DRH, A. Moldova*, vol. I, Editura Academiei, București, 1975, nr. 48, p. 70: „pan Corlat” și p. 71: „dominus Korlath”.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 55, p. 81 (Corlat este desemnat de Alexandru cel Bun în calitate de hotarnic într-o pricină dintre fiii lui Rotâmpan și Veriga vătâman).

¹⁵ *DIR, Veacul XVII, A. Moldova*, vol. III, nr. 180, p. 141.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 278, p. 226.

¹⁷ *DRH, A. Moldova*, vol. XXVII, Editura Academiei Române, București, 2005, nr. 455, p. 433.

¹⁸ *Ibidem*, vol. XIX, nr. 388, p. 534.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *DIR, Veacul XVI, A. Moldova*, vol. III, nr. 176, p. 138.

²¹ Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale, CCCL / 42 (în continuare: Arhivele Naționale Iași).

²² *DIR, Veacul XVI, A. Moldova*, vol. III, nr. 176, p. 138.

²³ *Ibidem*, vol. IV, nr. 44, p. 40.

Tot el a scris și un act din data de 15 decembrie 1598²⁴, păstrat în original²⁵, prin care voievodul Țării Moldovei, Ieremia Movilă dăruia Mănăstirii Bistrița și Mănăstirii Râșca iezerul Cahovul, până la Dunăre, însă la acea vreme, așa cum vom vedea mai jos, el era deja vistier²⁶. De altfel, chiar și după ce a devenit vistier, Dămian va mai îndeplini uneori și atribuția de ispravnic de acte. Spre exemplu, la 1 iunie 1596²⁷, deși i se spune vistier, el îndeplinește rolul de ispravnic de acte, deoarece în respectivul document se arată că „Damian vistier a învățat. Iacov a scris”, fapt ce se repetă și o lună mai târziu, la 14 iulie 1596, cu diferența că acum actul este scris de Adam diac. Acest fapt ne arată că experiența dobândită de Dămian vreme de un deceniu, cât fusese uricar, îl reclama în continuare în apropierea cancelariei domnești, chiar dacă între timp ocupa o dregătorie nouă, aceea de vistier.

În calitate de vistier, probabil al II-lea sau al III-lea, Dămian este amintit în actele interne în intervalul 1 iunie 1596²⁸ și 5 iunie 1604²⁹, perioadă în care s-a aflat în subordinea celui alt Stroici, marele vistier Simion Stroici. Între 1592 și 1595 nu este pomenit deloc în documente, ceea ce ne-ar putea indica faptul că, deși meseria de scriitor de acte era una dintre cele mai stabile în acea vreme, așa cum observa, cu mai bine de un deceniu în urmă, cercetătorul ieșean Silviu Văcaru³⁰, totuși Dămian își pierduse atribuția, poate și datorită faptului că era un apropiat al familiei Stroici, care se refugiase în Polonia³¹, cu Movileștii, cu care s-au și întors.

Moare înainte de 19 martie 1605, când este amintit într-un act de la Ieremia Movilă drept „răposatul Damian fost vistier”³².

Se constată că acest mic dregător, Dămian, fie în postura de uricar, fie în aceea de vistier, s-a aflat mereu în subordinea puternicei familii Stroici. În calitate de uricar l-a servit pe marele logofăt Luca Stroici, iar ca vistier a fost omul de bază al lui Simion Stroici, marele vistier al Țării Moldovei din vremea Movileștilor.

---

²⁴ *Ibidem*, nr. 295, p. 241.

²⁵ Arhivele Naționale ale României (București), Fondul M-rea Sf. Sava – Iași, XXXIV bis/3.

²⁶ Era vistier al II-lea sau al III-lea, întrucât mare vistier era Simion Stroici (1596-1607) - vezi N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 327.

²⁷ *DIR, Veacul XVI, A. Moldova*, vol. IV, nr. 186, p. 141.

²⁸ *Ibidem*, nr. 186, p. 141.

²⁹ *DIR, Veacul XVII, A. Moldova*, vol. I, nr. 227, p. 159.

³⁰ S. Văcaru, *Dieci moldoveni în prima jumătate a secolului XVII: alianțe matrimoniale*, în *Arhiva Genealogică*, IV(IX), 3-4, 1997, p. 237.

³¹ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV-XVII*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 326-327.

³² *DIR, Veacul XVII, A. Moldova*, vol. I, nr. 295, p. 208.

III. Stăpâniri funciare

Din actele ajunse până la noi, relative la acest boier, știm că Dămian vistier a stăpânit părți din cel puțin nouă sate, în ținuturi precum Neamț, Suceava, Vaslui și Fălciu. Modalitățile în care a intrat în posesia acestei impresionante averi sunt diverse: moșteniri, cumpărări, schimburi, danii domnești, dar și zestrea primită dinspre soție. Astfel, el a moștenit de la părinți părți din satul Corni, din ținutul Neamț, și din Dumești, ținutul Vaslui. Pe acestea din urmă avea să le completeze cu altele, în aceleași sate, cumpărând diferite părți de la ruda sa, Ionașco, fiul lui Ion Stângaciul fost pârcălab, așa cum se precizează într-un act din 15 septembrie 1585³³.

Cum era și firesc, în virtutea dreptului de preemțiune, Dămian uricar era rudă cu ceilalți stăpâni din Corni. Dovada o constituie faptul că el se folosește de dreptul de protimisis, răscumpărând la data de 8 februarie 1591³⁴ de la Drăgan Ciolpan, fost pârcălab, 15 „ogoare” în Corni. Acesta din urmă le avea de la tatăl său, Ciolpan cel Bătrân, ce le cumpăraseră de la un Durdu, căruia îi dăduse un cal. Acum Dămian uricar îi întorcea calul lui Drăgan Ciolpan, intrând în posesia celor 15 ogoare. Actul se păstrează în original la Arhivele Naționale Iași³⁵. Nu știm în ce fel se înrudeau Durdu și Dămian uricar, actul neprecizând nimic în acest sens.

După moartea lui Dămian (ajuns între timp vistier), survenită înainte de 20 februarie 1617³⁶, cneaghina sa Nastasia „Dămieneasa” a fost nevoită să se judece cu frații soțului ei pentru dreptul de stăpânire asupra satului Corni, ea având câștig de cauză. Astfel, la 20 februarie 1617 Radu Mihnea îi întărea satul Corni, „fiindcă îi este dreaptă ocină și dedină și s-a pârât de față înaintea noastră cu frații lui Dămian fost vistier și i-a rămas din toată legea”³⁷.

Un alt stăpân din Corni, Ionașco diac, era martor la data de 3 iunie 1619, alături de alții, la răscumpărarea unor ocini în satul Lățcani, pe Moldova, din ținutul Suceava³⁸. Este posibil ca acest Ionașco să fie același cu cel care vânduse 15 septembrie 1585 jumătate din satul Corni lui Dămian uricar.

Un zapis cu data de 7131 <1622-1623>³⁹, păstrat în original⁴⁰, scris la Hârlău de Epifanie Băhnașul diac, ne informează că Nastasia Dămieneasa „vistierniceasa” dăruia nepoatei ei, Dochia, și soțului acesteia, Marco, și

³³ *Ibidem*, vol. III, nr. 352, p. 289-291.

³⁴ *Ibidem*, vol. IV, nr. 3, p. 2.

³⁵ Arhivele Naționale Iași, Fond Spiridonie, Moșia Bodești, Seliște Corni, IV / 2.

³⁶ *DIR, Veacul XVII, A. Moldova*, vol. IV, nr. 140, p. 101.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, nr. 453, p. 357.

³⁹ *Ibidem*, vol. V, nr. 226, p. 161.

⁴⁰ Arhivele Naționale Iași, Fond Spiridonie, XXX/145.

feciorilor lui, a patra parte din satul Corni, „ce au fost a lor moșie mai dennainte vreme și au fost cumpărată de noi”⁴¹. Așadar, Dămian cumpărase anterior părți din Corni deoarece se înrudea cu cei care le stăpâniseră până atunci și care, reveneau acum în posesia lor, prin darul făcut de soția sa. Printre martori se găseau Gligorie Gorovei din Bârgăuani, sulgerul Mihalașco Pașco și Ionașco Peaico sulger.

Donația a fost confirmată de voievodul Miron Barnovschi la 2 august 1628⁴², când a fost alcătuit și ispisoc domnesc pentru acel sfert din satul Corni, păstrat și el în original⁴³. Cu această ocazie aflăm și alte legături genealogice: Dochia, soția lui Marco, era nepoata Nastasiei Dămienesea dar și fiica lui Cârstea și, de asemenea, nepoată lui Ionașco Stângaciul, cel care îi vânduse lui Dămian uricar jumătate de sat. Judecând după aceste informații, dar și după faptul că Nastasia se aflase în litigiu cu frații soțului ei (ceea ce înseamnă că din familia acestuia provenea dreptul de stăpânire asupra Cornilor), este posibil ca Dămian uricar să fi fost văr cu Ionașco, fiul lui Stângaciul fost pârcălab, iar Cârstea, tatăl Dochiei, să fi fost fiul lui Ionașco.

Dregătoria de diac a contribuit și ea la sporirea averii lui Dămian. Ca atare, pentru slujbele sale credincioase a primit de la voievodul Petru Șchiopul satul Rușciori, și de la Ieremia Movilă satul Jidești, ambele pe Cracău, în ținutul Neamț, după cum ne informează un act ceva mai târziu, din 12 noiembrie 1624⁴⁴, din vremea lui Radu Mihnea vodă.

De asemenea, a mai stăpânit și părți din satul Băloșești⁴⁵ pe care le-a schimbat la data de 4 august 1597⁴⁶ cu Grigorie Băcea vistiernicel, pentru a șasea parte din satul Băcești, ambele aflate pe Pârâul Negru, în ținutul Neamț. Acesta din urmă o avea de la străbunicul său, Isaia, fiul lui Băcea, cumpărată în vremea lui Ștefan cel Mare, după cum se mai precizează în act.

Din dota soției sale, Nastasia, Damian a preluat părți din satele Corlătești și Stăjereni, pe Moldova, în ținutul Suceava. Acestea vor fi completate ulterior prin cumpărarea altora din aceleași sate, de la rudele dinspre soție, așa cum se poate constata și dintr-un zăpis din data de 25 aprilie 1603⁴⁷, păstrat în original⁴⁸. Prin acel zăpis, Vasilie, Candachia, Anasia, Gligorie, Alexa și

⁴¹ *DIR, Veacul XVII, A. Moldova*, vol. V, nr. 226, p. 161.

⁴² *DRH, A. Moldova*, vol. XIX, nr. 388, p. 534.

⁴³ Arhivele Naționale Iași, Fond Spiridonie, XXX / 146.

⁴⁴ *DIR, Veacul XVII, A. Moldova*, vol. V, nr. 403, p. 306.

⁴⁵ Cumpărate anterior datei de 4 august 1597, în vremea lui Ieremia Movilă, cu 240 de taleri de argint de la Toader și Ghervasia, copiii Agafiei, nepoții Maricăi, strănepoții lui Băloșescul, răstrănepoții lui Cozma Băloșescul – v. *DIR, Veacul XVI, A. Moldova*, vol. IV, nr. 236, p. 177.

⁴⁶ *Ibidem*, nr. 236, p. 177.

⁴⁷ *DIR, Veacul XVII, A. Moldova*, vol. I, nr. 135, p. 96-97.

⁴⁸ Biblioteca Academiei Române, DLXXXIX/140.

Anghelina, fiii Parascăi, nepoții lui Iosip Corlătescul, mărturiseau că au vândut de bună voie ocinile lor din satele Corlățești și Stejăreni lui Damian vistier și „cneaghinei milostivirii sale, Nastasia”, pentru niște cai.

În ținutul Fălciu a stăpânit o parte din satul Găgești, din „bătrânul Sârbului”, pe care soția sa, Nastasia Dămienesea și cei doi fii ai ei, dintre care numai unul este numit (Ursul), îl vindeau la data de 25 noiembrie 1644, împreună cu rudele lor, Antemiia și Odochia, fiicele Agafiei, unui Iacob Chihaia și cumnatului său, Ion, „pentru doi boi de negoț, și două vaci ialovițe, grase, și cincizeci merțe de grâu și un ughi, bani gata”⁴⁹.

IV. Activități ctitoricești

Așa cum s-a observat de multă vreme, actul de ctitorire nu înseamnă doar ridicarea unor edificii ecleziastice sau laice, ci și înzestrarea așezămintelor religioase, (mănăstirile și bisericile), cu bunuri materiale și spirituale, în speță cu domenii funciare, bani, robi, obiecte, cărți de cult ș.a.⁵⁰.

Nu cunoaștem edificii ridicate de acest dregător. A fost însă miluitor pentru mai multe mănăstiri. Astfel, Mănăstirii Secul i-a dăruit satele Rușciori și Jidești, pe Cracău, în ținutul Neamț, cu locuri de iaz și mori. Mai multe acte interne din primul sfert al secolului al XVII-lea conțin informații despre acest fapt. Se pare că erau anumite neînțelegeri în legătură cu dania făcută de răposatul Dămian vistier, fapt pentru care cneaghina acestuia, Nastasia, a apelat la domnie, voievodul Constantin Movilă confirmându-i la 4 iunie 1608 drepturile asupra lor: „Nimeni să nu aibă a se amesteca sau tulbura cava, pentru că domnia mea i-am dat acele sate precum i-au fost date și de alți domni de mai înainte și de sfântă răposatul părintele domniei mele”⁵¹. Așa cum vom vedea, la acea vreme satele respective deja se aflau în stăpânirea Mănăstirii Secul.

Cățiva ani mai târziu, la 18 ianuarie 1612⁵², voievodul Ștefan al II-lea Tomșa întărea Mănăstirii Secul cele două sate, despre care se arată că „le-a dat răposatul Dămian și cneaghnina lui Nastasia ... pentru pomenirea lor și a părinților lor”⁵³.

⁴⁹ DRH, A. Moldova, vol. XXVII, nr. 455, p. 433.

⁵⁰ D. Dan, *Patronatul în biserica ortodoxă din Bucovina*, în *Candela*, Cernăuți, an XXII (1903), p. 635. Vezi și Gh. Cronț, *Dreptul de ctitorie în Țara Românească și Moldova. Constituirea și natura juridică a fundațiilor din Evul Mediu*, în *SMIM*, p.106: autorul face distincția între ctitorii inițiali („cei dintâi ctitori”) și cei ulteriori („înzestrătorii de pe urmă”). De asemenea, vezi și Maria Magdalena Székely, *Femei-ctitor în Moldova medievală*, în *AIPI*, XXXII, 1995, p. 442: actul de ctitorire este definit ca „un ansamblu de acțiuni cu finalitate spirituală, care cuprindea nu numai înălțarea de așezăminte religioase, ci și sprijinirea lor cu sume de bani, înzestrarea cu moșii, daniile în cărți și obiecte liturgice”.

⁵¹ DIR, *Veacul XVII, A. Moldova*, vol. II, nr. 199, p. 155.

⁵² *Ibidem*, vol. III, nr. 88, p. 54.

⁵³ *Ibidem*.

Prin faptul că la sfârșitul documentului se utilizează formula „Și altul să nu se amestece înaintea acestei cărți a noastre”⁵⁴, se poate înțelege că erau anumite probleme legate de stăpânirea acestor sate. Ce fel de probleme implica această danie pare să ne lămurească un act din data de 6 iunie 1616⁵⁵, prin care voievodul Alexandru Movilă îl informa pe urednicul de Piatra să lase în pace satul Jidești care mai înainte fusese al ocolului Târgului Piatra: „tu să nu ai a turbura satul Jidești cu ocolul Pietrei, pentru că ne-a arătat cneaghina Dămienișa direasă de miluire a panului său, Damian vistier, de la sfântrăposatul părintele domniei mele, Eremia voievod, veșnica lui pomenire”⁵⁶.

Cele două sate au fost reconfirmate călugărilor de la Mănăstirea Secu și de domnii ulteriori: Radu Mihnea vodă, la 20 august 1616⁵⁷, Gașpar Grațiani, la 30 aprilie 1619⁵⁸, Alexandru Iliăș, la 4 aprilie 1621⁵⁹ și, în final, iarăși de Radu Mihnea, la 12 noiembrie 1624⁶⁰, când le-a făcut și carte domnească.

Din acest din urmă document, mult mai amplu, aflăm că Dămian fost vistier dăruise Mănăstirii Secu satele Rușciori și Jidești, „cu mare blestem”, pentru ca viețuitorii acestui locaș să se roage pentru sufletul lui și al părinților săi, dar și pentru a i se face pomenire din an în an, pe data de 30 ianuarie: „Iar pe rugătorii noștri, călugării din această sfântă mănăstire care am spus-o mai sus (Mănăstirea Secul, n.n.), îi rugase să-i facă lui pomenire din an în an, luna ianuarie 30, în ziua celor trei ierarhi și să-l scrie la marele, sfântul dumnezeiescul jertvelnic și să roage pe milostivul Domnul Dumnezeu și pe Mântuitorul nostru Iisus Hristos pentru păcatele lui și ale părinților lui”⁶¹. Interesant este faptul că la finalul acestui act nu se mai folosește formula „Și altul să nu se amestece înaintea acestei cărți a noastre”, semn că nu mai erau contestatari ai acestei danii.

Dămian vistiernic, împreună cu soția sa, Nastasia, au fost miluitori și pentru Mănăstirea Râșca. Acesteia i-au dăruit (înainte de 19 martie 1605, când este amintit ca fiind răposat⁶²), satul Bălănești, precum și părți din satele Băcești („Becești” în document) și Vârtop, cu trei iazuri, așa cum se poate constata dintr-un act din vremea lui Vasile Lupu, cu data de 17 aprilie 1644⁶³. Ulterior,

---

⁵⁴ Pentru semnificația acestei formule, vezi și A. Bodale, „Și altul să nu se amestece!”. *Despre semnificația unei formule în diplomatica medievală*, în *AIIAI*, XLVI, 2009, p. 169-208.

⁵⁵ *DIR, Veacul XVII, A. Moldova*, vol. IV, nr. 12, p. 7-8.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*, nr. 36, p. 25.

⁵⁸ *Ibidem*, nr. 415, p. 331.

⁵⁹ *Ibidem*, vol. V, nr. 39, p. 39.

⁶⁰ *Ibidem*, nr. 403, p. 306.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, vol. I, nr. 295, p. 208.

⁶³ *DRH, A. Moldova*, vol. XXVII, nr. 297, p. 282.

înainte însă de ultima dată menționată, Mănăstirea Râșca avea să dea aceste sate lui Gavril hatman, pentru ca să construiască în jurul mănăstirii un zid de piatră de 55 de stânjeni, ceea ce acesta a și făcut. În plus, hatmanul a mai dat mănăstirii și 10 iepe.

Daniile consistente făcute de Dămian vistier celor două mănăstiri ne indică, pe de o parte, faptul că acesta dispunea de o avere considerabilă, dar și că se încadrează acelei pătri reduse de mari stăpâni funciari care au preluat la sfârșitul secolului al XVI-lea de la domnie inițiativa și activitatea ctitoricească⁶⁴, urmare a strânsei colaborări dintre boierime și Biserică, dar și a afirmării, din ce în ce mai pronunțate, a boierimii în raport cu instituția domniei.

AN OFFICIAL FROM NEAMȚ AT THE TURN OF THE SIXTEENTH AND SEVENTEENTH CENTURIES: DĂMIAN THE TREASURER*

Keywords: *Moldova, chancellor, medieval ranks (secretary, treasurer), boyar*

One of the most durable high rank in Moldavia during the Middle Ages was that of *uricar*, meaning a secretary in a voivode's chancellery. As it is known, the often changes of the head of state during the second half of the 17th century and the first half of the next century brought about several changes of the High Council's members. This often adjustment did not affect the secretaries of the Chancellery (*uricar*, or *diac*), as they were among the few who knew the diplomatic languages, especially Slavonic.

Among these high officials, in the last two decades of the 16th century and the first decade of the 17th century, we can find Dămian *uricar*, later the second or third treasurer. As he was not a high boyar, he is not mentioned by the historians, although his estates were not negligible, and we find several documents bearing his name. These documents, which were published in different collections, as they are issued either by the voivode or made out by boyars, are the basis of this study.

We meant to emphasize the role which this boyar played in the epoch, the importance of the relations with other noble families regarding the social and economic ascent, the villages which he owned, and also some aspects regarding the endowment of various religious institutions.

After analyzing the documents of the time we found that, although Dămian did not hold a high office, his land possessions were among the largest ones; he owned at least nine villages in counties such as Neamț, Vaslui, Fălciu and Suceava. Some of these villages were inherited from his parents (the case of those in Neamț), or constituted his

⁶⁴ V. Pușcașu, *Actul de ctitorire ca fenomen istoric în Țara Românească și Moldova până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, Editura Vremea, București, 2001, p. 212.

* This work has been supported by the European Social Fund in Romania, under the responsibility of the Managing Authority for the Sectorial Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013 [Grant POSDRU/88/1.5/S/47646], to whom we thank once again !

wife's dowry (as she was the descendant of an old family, whose lineage went back in the 15th century). The other villages were to be acquired by purchase or exchange especially at the time when he hold the high office of treasurer which conferred him the material means to increase his fortune.

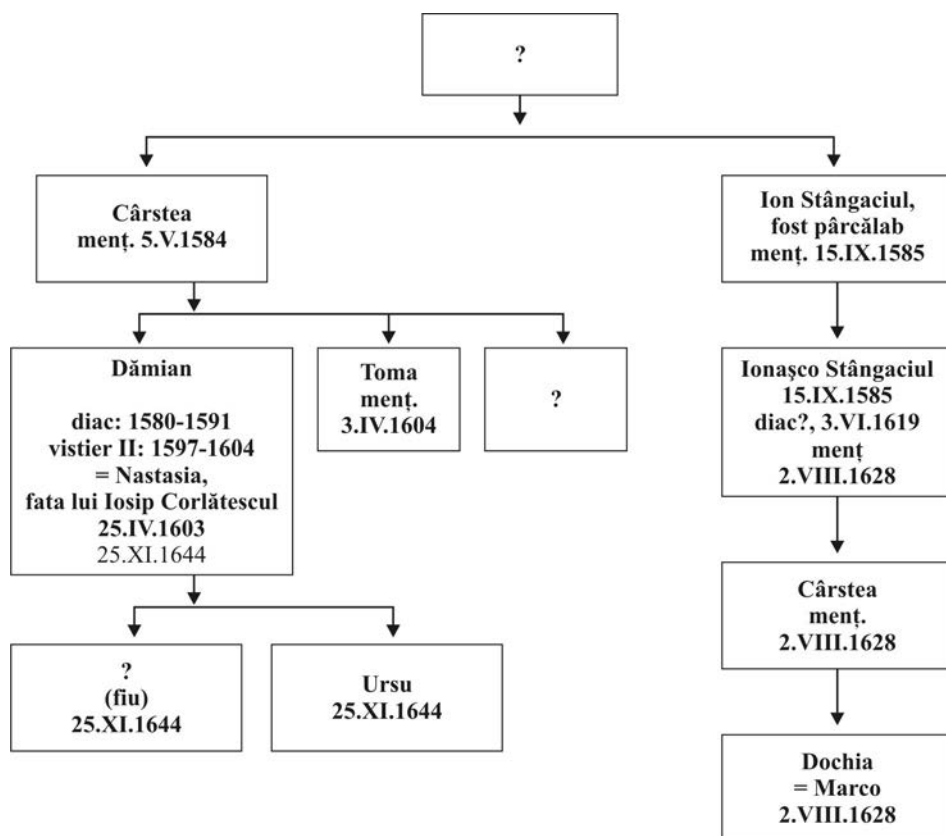
We have not identified any establishments of this boyar, but in the spirit of piety specific to the medieval man, he was a benefactor for some monasteries, such as Secul and Râșca, which he gifted with villages from his own patrimony; these donations were also reconfirmed after his death, by his wife, Nastasia "Dămieneasa".

List of illustrations

Fig. 1. Dămian's genealogy (parental line)

Fig. 2. Dămian's kinship (from his wife side)

Fig. 3-4. Documents prepared by Dămian (19.II.1585; 12.VI.1589)

Fig. 1. Înrudiri ale lui Dămian vistier dinspre părinți (secolele XVI-XVII)

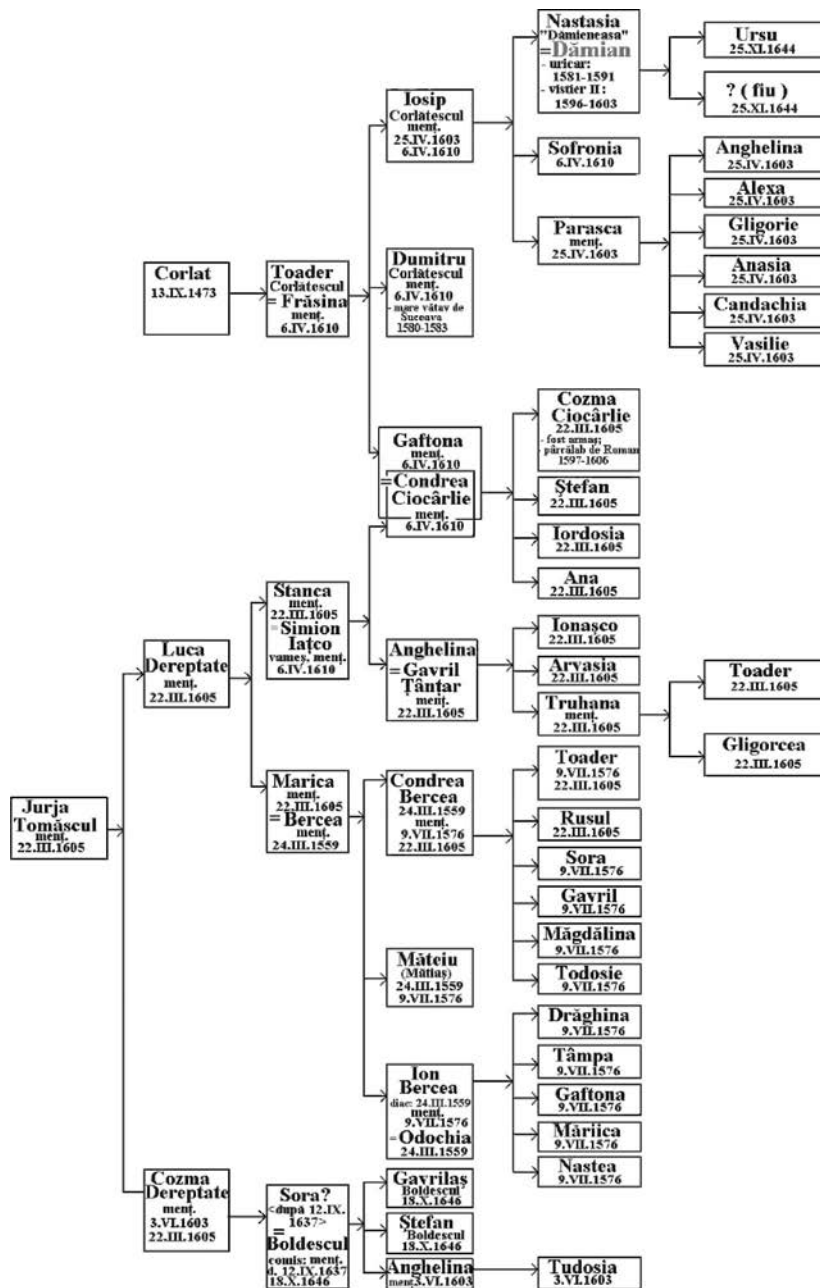
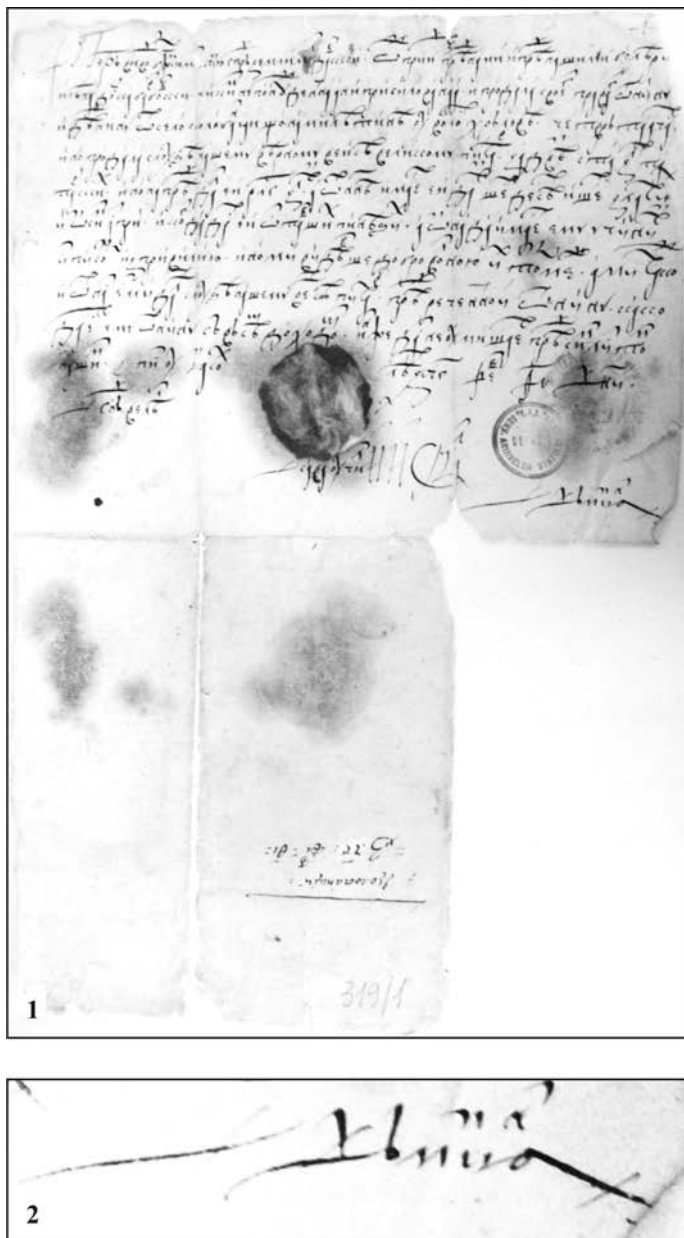
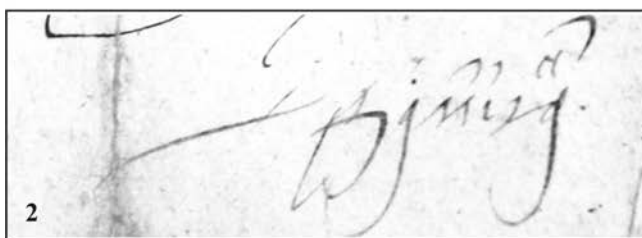
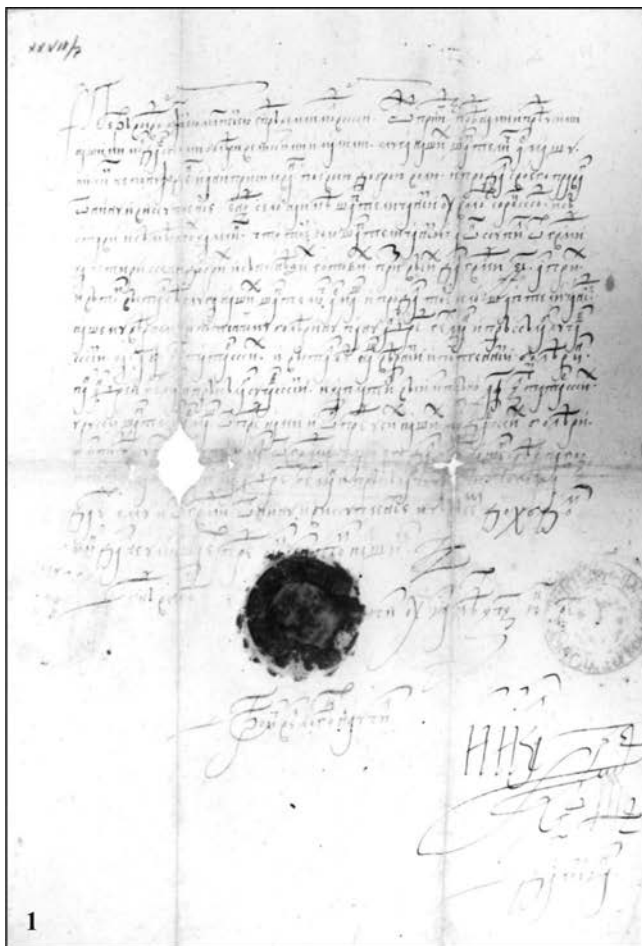

Fig. 2. Înrudiri ale lui Dămiian vistier dinspre soția sa, Nastasia „Dămieneasa”

Fig. 3. 1. Act scris de Dămbian uricar, 19 februarie 1585;
 2. Iscălitura lui Dămbian uricar, pe același act
 (Arhive Naționale Iași, Documente, CCCXIX/1)

Fig. 4. 1. Act scris de Dămian uricar, 12 iunie 1589;
 2. Iscălitura lui Dămian uricar, pe același act
 (Arhivele Naționale Iași, Fondul Spiridoniei, Șeptelici, XXVIII/7)

MARI PROPRIETARI FUNCIARI DIN AL DOILEA SFERT AL SECOLULUI AL XVII-LEA: LUPUL PRĂJESCU

---

de Sorin Langu

Cuvinte cheie: Moldova, Lupu Prăjescul, boier, proprietate funciară, sec. XVII

Carierea acestui boier de la începutul secolului al XVII-lea este relativ bine cunoscută¹: clucer, postelnic, comis medelnicer, omul a slujit sub nouă voievozi având sub toți funcții importante în Sfatul Domnesc.

Familia Prăjeștilor are un parcurs interesant², marcând a doua jumătate a secolului XVI și întreg secolul XVII, implicându-se în diversele lupte pentru putere.

Lupu Prăjescul, fiul lui Nicoară³, se căsătorește cu Safta, fiica lui Ionașco Ghenghea (mare logofăt) și nepoata lui Simion Stroici (mare vistiernic)⁴ și prin asta se înrudește cu domnitorul Miron Barnovschi⁵, care-l promovează ca postelnic în 1628⁶, funcție în care rămâne până în 1632. Va fi cea mai înaltă dregătorie la care va ajunge, deși la 1 sept. 1633 apare ca și clucer, iar din 1634 mare clucer. Va promova puțin în 1638 fiind mare comis, iar din 1640 până în 1642 va fi mare medelnicer.

Căsătoria cu nepoata marelui vistiernic Simion Stroici îi aduce și satul Miclăușeni⁷, din ținutul Romanului, sat în care este construit un conac ce încă era în

---

¹ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova în secolele XIV-XVII*, București, 1971, p. 428-429.

² *Ibidem*, p. 426-430.

³ Vâr cu Ieremia și Simion Movilă.

⁴ *Ibidem*, p. 428.

⁵ Socrul lui era chiar un partizan al numitului domn.

⁶ N. Stoicescu menționează că într-un document datat 27 martie 1626, Lupu Prăjescul era menționat ca diac; această funcție se pare că a fost dobândită anterior datei de 2 iunie 1625; vezi *DRH*, XVIII, p. 409-410, doc. 336.

⁷ Simion Stroici le cedează satul pentru că nu avea moștenitori și cu condiția ca Lupu Prăjescul să aibă grijă de el până la moarte, care va surveni anul următor, 1623, N. Stoicescu, *Dicționar...*, p. 327..

picioare la 1752⁸. Aici se pare că își fixează reședința familiei, pentru că era aproape de Roman (20 km) și de Iași (65 km). Cedarea proprietății a fost contestată, Lupu Prăjescul fiind obligat să se judece pentru ca satul să îi fie recunoscut⁹.

O constantă a activității sale a fost cumpărarea de sate, atât întregi cât și părți¹⁰. Având reședința la Miclăușeni, ținutul Romanului devine centrul preocupărilor funciare. Astfel, în 1625 cumpără a șasea parte din satul Drulești, în ținutul Romanului, pentru 40 de taleri; cu 150 de taleri cumpără o altă parte din același sat, împreună cu moară pe Siret, luncă și prisăci, și tot din același sat este cumpărată o altă parte pentru 20 de taleri¹¹. Dar nu sunt singurele sate pe care le deținea marele boier: dintr-un document emis de Ștefan Tomșa, domnitorul îi întărește mai multe sate, și anume Hălăștiani, Bușcăteni, Șopârleni, Oniceni, Rângălești, Rădeni, Ciutca, Dubăvăț și jumătate din Boriseni¹².

Achizițiile continuă și sub Miron Barnovschi. Satul Drulești reprezintă în continuare o țință, Lupu cumpărând ocină după ocină, ajungând la jumătate din sat¹³, lucru întărit de domnitor, laolaltă cu jumătatea satului Lățcoae.

Ajungând postelnic și apoi mare postelnic, ritmul achizițiilor funciare crește. Satul Războieni¹⁴, parte din satele Găureni¹⁵, Cobeceni – pentru 100 de galbeni buni și 5 iepe¹⁶, a noua parte din Săoani pentru 60 de taleri¹⁷, a patra parte din Dănceni, alte părți din Drulești,¹⁸ mai multe locuri de casă din Săoani¹⁹, satul Dădești²⁰. Ulterior cumpărării, satul Războieni este împărțit între Lupu și fratele său, Ionașco²¹, iar satul Jucica din ținutul Cernăuțiului este vândut pentru 100 de galbeni²².

Venirea lui Vasile Lupu la domnie are un impact pozitiv asupra carierei politice și a comportamentului funciar al lui Lupu Prăjescul. Vasile Lupu, deși îl alungă pe socrul său, Ghenghea, îl păstrează pe Lupul Prăjescul ca dregător cu

---

⁸ N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor din Moldova*, București, 1974, p. 558; satul intră în sfârșitul sec. XVII în posesia familiei Sturdza care va construi pe locul vechii reședințe boierești castelul Sturdza.

⁹ DRH, XVIII, doc. 29, 135.

¹⁰ Activitatea funciară este pe scurt prezentată în C. Șerban, *Vasile Lupu*, București, 1991, p. 74-75.

¹¹ DRH, XVIII, doc. 336, 345, 409.

¹² DRH, XVIII, doc. 46.

¹³ DRH, XIX, doc. 160.

¹⁴ DRH, XXI, doc. 12.

¹⁵ DRH, XXI, doc. 32.

¹⁶ DRH, XXI, doc. 80, act întărit de domnul Alexandru Iliaș, DRH, XXI, doc. 243, unde se menționează 150 de galbeni și 10 iepe.

¹⁷ DRH, XXI, doc. 142.

¹⁸ DRH, XXI, doc. 310.

¹⁹ DRH, XXI, doc. 374, DRH, XXI, doc. 435, DRH, XXI, doc. 437.

²⁰ DRH, XXI, doc. 376.

²¹ DRH, XXI, doc. 162, 170.

²² DRH, XXI, doc. 34.

toate că Sfatul Domnesc fusese drastic remaniat²³. În calitate de mare clucer și mare comis, între 1634-1638, boierul nostru are o activitate funciară bogată. Trei sunt direcțiile: satele Săoani²⁴ și Drulești²⁵, mai vechi și Băloșești²⁶, o achiziție „excentrică” putând fi socotită cele „trei fârtăie de vie” de la Băiceni²⁷, ca și cele 6 de la Cotnari din Dealul Lascăului²⁸. Sunt cumpărate părți din satele Oncești, Văscani²⁹, Dănceni, Dădești³⁰, Hăndrești³¹, Alexești³², Mălăești³³, o altă vie la Cotnari și o alta la Băiceni, din aceeași zonă.

O afacere mai complicată are loc în 1636³⁴: Ionașco Ghenghea moare³⁵ lăsând însă o datorie de 290 de ughi buni la un negustor. Banii fuseseră împrumutați cu garanție: mai multe părți din satele Botești, Sirețel, Stolniceni, Parcova, plus o vie de lângă Iași. Moștenitorii sunt somați să plătească datoria – probabil că negustorul nu dorea să preia părțile de sate – și apelează la Lupul Prăjescul pentru a cumpăra aceste ocine, lucru care se va întâmpla. Probabil că lipsa de bani lichizi îi determină să recurgă la acest fapt, motivația lor fiind să rămână pământurile în familie.

Lupul Prăjescul are mari lichidități și își permite să achiziționeze moștenirile lui Ion Ciolpan, nepot a lui Ionașco Ghenghea, moșteniri evaluate la 1500 zloți bătuți, 10 iepe cu mânji, 100 de stupi, 100 de oi, o falce de vie și trei sălașe de robi țigani. În total ar fi peste 3000 de zloți, din care jumătate în monedă.³⁶ În paralel sunt cumpărate alte părți din satele Văratec³⁷, Hănăseni³⁸, Doljești³⁹, Dănceni⁴⁰, Frătești⁴¹, Băloșești⁴², Găureni⁴³, Săoani⁴⁴, Ghinduşeni⁴⁵, precum și vii, la Cârjești, alte părți din satele Oancea⁴⁶ și Saca⁴⁷ fiind moștenite de la socrul său.

---

²³ C. Șerban, *op. cit.*, p. 65.

²⁴ DRH, XXII, doc. 13, doc. 267, doc. 283, doc. 297, DRH, XXIII, doc. 13, doc. 64.

²⁵ DRH, XXII, doc. 283.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ DRH, XXII, doc. 73.

²⁸ DRH, XXIII, doc. 36.

²⁹ DRH, XXIII, doc. 64, doc. 517, DRH, XXV, doc. 281.

³⁰ DRH, XXIII, doc. 64.

³¹ DRH, XXIII, doc. 265.

³² DRH, XXIII, doc. 293, doc. 294.

³³ DRH, XXIII, doc. 554, doc. 572.

³⁴ DRH, XXIII, doc. 379, doc. 183.

³⁵ Moștemirea este împărțită între ei, DRH, XXIII, doc. 188, doc. 227, doc. 392.

³⁶ DRH, XXIV, doc. 86, doc. 97.

³⁷ DRH, XXIV, doc. 182.

³⁸ DRH, XXIV, doc. 220, doc. 222.

³⁹ DRH, XXIV, doc. 221, schimbată apoi pe o ocină din Lățcani, DRH, XXIV, doc. 362.

⁴⁰ DRH, XXIV, doc. 320, doc. 331, doc. 350, doc. 383.

⁴¹ DRH, XXIV, doc. 331.

⁴² DRH, XXIV, doc. 332.

⁴³ DRH, XXIV, doc. 386, doc. 391.

În cazul Tămăduiani situația este la fel complicată. Satul acesta, laolaltă cu altele, aparținuse lui Isac Balica, unchi al lui Lupul Prăjescul⁴⁸, dar acesta pierduse toată averea, ca și capul, când luase partea lui Constantin Șerban, iar Ștefan Tomșa îl învinsese. Averea boierului fusese împrăștiată, iar satul Tămăduiani este dat lui Iordache vistiernic. Miron Barnovschi recunoaște meritele lui Iordache dar îl pune să plătească 300 de galbeni – la fel cum va proceda Moise Movilă în a doua domnie, dar cu numai 250 de galbeni. Situația se complică în timpul lui Vasile Lupu, când un grup de boieri în frunte ce frații Prăjești (Lupul, Savin și Ionașco) revendică, cu succes, averea lui Isac Balica. Iordache îi arată lui vodă ispisoacele de danie, lucru care-l determină pe Vasile Lupu să-i recunoască stăpânirea⁴⁹.

Tot legat de moștenirea lui Isac Balica este și satul Vlădeni, schimbat de Balica cu o ocină aparținând Alboteștilor. După moartea lui Balica aceștia și-au luat înapoi satul, lucru neagreat de marii boieri⁵⁰, care vor reclama și satele Brătuleți,⁵¹ Plopeni⁵², Murguceni⁵³ și Podoleni⁵⁴, dar fără succes. Reușește să pună mâna pe părți din satele Lujeni, Șepeni, Ușihlibia, Cărămănești ș.a. toate aparținând inițial lui Isac Balica⁵⁵.

Via din Băiceni l-a mulțumit pe boier pentru că tot aici mai cumpără două fălci de vie, plătind 100 de taleri de argint⁵⁶.

Vasile Lupu îl obligă, ca și pe alți boieri, să plătească o datorie de 700 de lei față de Hasan Celebi. Negustorul împrumutase cu o mare sumă de bani pe Moise Movilă, iar boierii îi fuseseră chezași. Moise pierduse tronul, dar din datorie rămăseseră cei 700 de lei neplătiți, așa că Hasan se duce la Vasile Lupu, unde găsește ascultare⁵⁷. Rămâne preocuparea de a achiziționa unele sate în întregime, așa că va schimba o parte a satului Buruienești pentru o ocină din Văscani⁵⁸.

Comportamentul funciar al boierului poate fi definit ca „preluare prin forță”. Conștient că un sat întreg valorează mai mult decât părțile însumate ale acestuia, boierul se concentrează pe anumite sate și cumpără orice ocină scoasă

---

⁴⁴ DRH, XXIV, doc. 438, doc. 512.

⁴⁵ DRH, XXIV, doc. 495, doc. 501.

⁴⁶ DRH, XXIV, doc. 321.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ DRH, XXV, doc. 127.

⁴⁹ DRH, XXIII, doc. 101.

⁵⁰ DRH, XXIII, doc. 94.

⁵¹ DRH, XXIII, doc. 96, doc. 97.

⁵² DRH, XXIII, doc. 98.

⁵³ DRH, XXIII, doc. 103.

⁵⁴ DRH, XXIV, doc. 201.

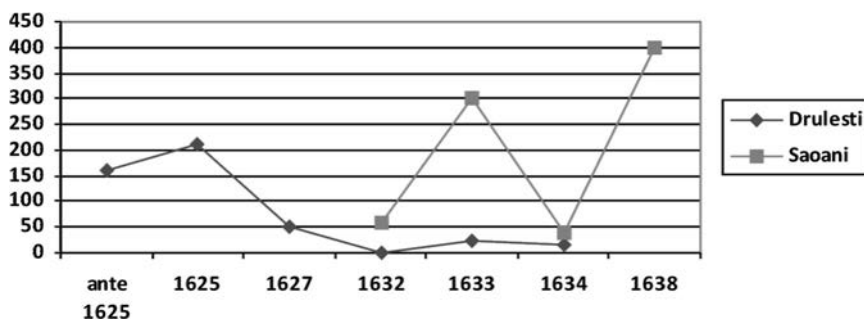
⁵⁵ DRH, XXV, doc. 127.

⁵⁶ DRH, XXIV, doc. 63, doc. 74.

⁵⁷ DRH, XXIV, doc. 436.

⁵⁸ DRH, XXV, doc. 165, doc. 186.

la vânzare. Astfel se întâmplă în cazul satului Drulești, achizițiile fiind presărate de-a lungul a peste 10 ani, sau în cazul satului Săoani, de-a lungul a 6 ani.

Grafic 1: Achiziții din satele Drulești și Săoani

Alteori se concentrează în scurt timp asupra unui sat din care cumpără părți mari din el: Băloșești, din ținutul Iașului, Dănceni, din ținutul Romanului, Oancea, din ținutul Covurluiului etc. Achizițiile sunt rapide, așa că deseori înregistrăm un singur hrisov de întărire pentru mai multe tranzacții, și nu doar pentru un singur sat, ci pentru mai multe. Se mai practica și întărirea unei tranzacții, prilej de a legitima pe cele anterioare desfășurate sub alți domni.

Distribuția geografică a părților de sate achiziționate de boier este edificatoare pentru strategia sa:

Ținutul	Nr. sate cumpărate vizate	Ținutul	Nr. sate cumpărate vizate
Roman	12	Tutova	2
Iași	6	Neamț	2
Covurlui	4	Cârligătura	2
Cernăuți	3	Hârlău	1
Suceava	3	Orhei	1
Vaslui	3	Fălciu	1
Hotin	3	Lăpușna	1
Dorohoi	3		

Tabel: Repartiția pe ținuturi a satelor cumpărate

Boierul se concentrează pe ținuturile Romanului, Iașului, Cârligăturii, Vasluiului, Dorohoiului, Hârlăului aflate în apropierea reședinței sale, ca și pe sate aflate în zone agricole foarte bune, exemplu zona Covurluiului, a Lăpușnei etc.

Deși s-a afirmat că sumele implicate sunt mici⁵⁹ noi avem o altă părere. Am amintit deja de cele două situații în care Prăjescul achită 290 de ughi și respectiv 1500 de zloți, dar mai sunt și alte documente care, cumulate, dau sume serioase: peste 530 de taleri⁶⁰, 150 de ughi⁶¹, 690 de taleri⁶² etc. Plata nu se făcea în moneda precizată, aceasta fiind monedă de cont, ci în monedă măruntă și mijlocie ca troiacii, talerii-leu etc., iar uneori erau folosite și mijloace alternative de plată, ca animalele domestice.

Acest comportament se înscrie într-un fenomen mai larg de lichidare a micii proprietăți țărănești, fenomen care ia amploare tocmai în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Fiscalitatea impusă de Poartă, deși inferioară ca amploare celei de dinaintea lui Mihai Viteazul, obligă impunerea de noi impozite țărănimii. Aceasta nu reușește să reziste și începe să-și vândă pământurile. Marii boieri profită cumpărând părți întregi de sate, pe lângă fânețe, iazuri, vii sau păduri.

Abil, Lupu Prăjescul a slujit sub nouă domni reușind să-și formeze un veritabil domeniu funciar, sporit an de an cu noi achiziții. Situația se încadrează în fenomenul mai larg de centralizare a proprietății funciare și de întărire a domeniului boieresc.

LANDLORDS FROM THE SECOND QUARTER OF THE XVIITH CENTURY: LUPU PRĂJESCU

Keywords: *Moldova, Lupu Prăjescul, boyar, tenure, XVIIth century*

This short paper presents one of the great land owners of the seventeenth century Moldavia and the means he used to increase his estates. Lupu Prăjescul was an official of the Moldavian court (fulfilling several administrative ranks) during nine different rulers. Throughout his career he continuously strengthens his wealth, which was based mainly on was the acquisition of land.

---

⁵⁹ C. Șerban, *op. cit.*, p. 75.

⁶⁰ DRH, XIX, doc. 160.

⁶¹ Vezi nota 14.

⁶² Vezi notele 27 și 28.

CLOPOTUL CEL MARE ȘI CÂTEVA INSCRIȚII FUNERARE DE LA BISERICA „NAȘTEREA SFÂNTULUI IOAN BOTEZĂTORUL” DIN PIATRA NEAMȚ

---

de **Silviu-Constantin Ceașu**

Cuvinte cheie: clopot, inscripție, biserica „Sfântul Ioan Domnesc”, piatră funerară

Cu toate că pe seama Curții Domnești din Piatra au fost scrise o serie întreagă de articole¹, clopotul mare al bisericii „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul” (sau „Sfântul Ioan Domnesc”, cum este denumită mai des) a rămas, în mod surprinzător, nepublicat². Singura referință despre existența unui clopot vechi, o găsim publicată în monografia *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, lucrare editată sub patronajul Mitropoliei Moldovei și Sucevei. Însă, informația ce ne este pusă la dispoziție în volumul amintit este una lacunară, rezumându-se doar la o ilustrație și la titlul acesteia.

---

¹ Pentru bibliografia problemei vezi L. Șimanschi, *Curtea domnească din Piatra Neamț*, Editura Meridiane, București, 1969, p. 46-47 și E. Neamțu, *Date istorice și arheologice cu privire la curtea domnească din Piatra Neamț*, în *MemAntiq*, I (1969), p. 227-240. Pentru cercetările arheologice de dată mai recentă a se vedea rapoartele de săpătură publicate de Gh. Dumitroaia, R. Munteanu, L. Uță, *Piatra Neamț, Jud. Neamț. Punct: Curtea Domnească*, în *CCAR. Campania 2005*, 2006, p. 261-262; R. Munteanu, D. Garvăn, *Cercetări arheologice în județele Neamț și Bacău (2004-2005)*, în *MemAntiq*, XXIV (2007), p. 529-530; D. Garvăn, R. Munteanu, *Cercetări arheologice efectuate în perioada 2007-2010*, în *MemAntiq*, XXV-XXVI (2010), p. 545-546; Gh. Dumitroaia, A. Bătrîna, R. Munteanu, D. Garvăn, V. Diaconu, S. Ceașu, L. Uță, *Piatra Neamț, Jud. Neamț. Punct: Curtea Domnească*, în *CCAR. Campania 2010*, 2011, p. 218-220; Gh. Dumitroaia, A. Bătrîna, R. Munteanu, D. Garvăn, S. Ceașu, V. Diaconu, L. Uță, D. Nicola, G. Hânceanu, *Piatra Neamț, Jud. Neamț. Punct: Curtea Domnească*, în *CCAR. Campania 2011*, 2012, p. 243-245.

² În clopotnița se mai găsesc un clopot de dimensiune medie și trei mici, însă toate sunt de factură contemporană.

Astfel, în textul ce însoțește respectiva ilustrație se vorbește de un „clopote din secolul al XVII-lea”³. Poate din cauza unei greșeli de tipar, datarea propusă este una greșită. Pentru a înlătura orice dubii, redăm mai jos inscripția acestuia:

+ Acest clopot este de la hramul nașterii Sfîntului Ionu Botezătoriu de la târgul Pietrii făcut// de măria sa domnul Ștefan vodă și stricându-să, s-au perfăcut cu cheltuiala dum(isale) Sterie Copcea, i// Arghire Carp, i Todosca, soția răpos(atului) Iordachie porucinicu, i Negoită, snă Steria și prin osteneala dum(isale)// chir Mihail Petcovici brașovanu s-au cheltuit la acest clopot lei 450, anno 1791 oct(ombrie) 1.

Lorenz Seuller

<Bronz; stema Brașovului flancată de inițialele fabricantului **L / S (Lorenz / Seuller)**; decorat în partea superioară printr-o bandă ce desfășoară motive vegetale>

Așadar, clopotul (fig. 1) actual datează spre sfârșitul secolului al XVIII-lea. Chiar dacă nu este clopotul autentic din vremea lui Ștefan cel Mare, cel puțin avem informația sigură că acesta s-a păstrat în turnul-clopotniță al Bisericii „Sfântul Ioan Domnesc” și stricându-se, a fost dus la Brașov și refăcut în anul 1791. Rândurile inscripției sunt cu atât mai prețioase cu cât destul de rar se cunoaște soarta obiectelor de acest gen care să se fi păstrat, fie în forma originală, fie returnate, din vremea amintitului domn. Astfel, istoriografia amintește de existența a două clopote la Mănăstirea Voroneț din anul 1488⁴, a unui clopot de la Mănăstirea Putna din 1490, a clopotului numit „Buga” păstrat la aceeași mănăstire dar returnat în mai multe rânduri⁵, a unui clopot din 1485 păstrat până la un moment dat la Mănăstirea Neamț⁶, a unui clopot de la Mănăstirea Bistrița din anul 1494⁷, a unui presupus clopot de la Ștefan cel Mare din anul 1490 păstrat la același lăcaș⁸ și a două clopote, unul aflat la biserica episcopală de la Roman⁹, iar celălalt la cea din Rădăuți¹⁰.

³ *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1974, p. 125, fig. 125.

⁴ *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, Editura Academiei Române, București, 1958, p. 356, nr. 131 și 132 (în continuare: *Repertoriul*).

⁵ Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna*, București, 1905, p. 31-32.

⁶ C.A. Stoide, *Despre clopote și clopotari în țările române sec. XIV-XIX.*, în *Glasul bisericii*, XXIX (1971), nr. 7-8, p. 716-717, n. 63,

⁷ *Repertoriul*, p. 357, nr. 135.

⁸ *Ibidem*, p. 356-357, nr. 133. Pentru ipoteza aducerii acestui clopot în Moldova în urma expedițiilor moldovenesti din Polonia vezi Ștefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, *Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Editura Sfânta Mănăstire Putna, 2005, p. 309, n. 290.

⁹ Episcopul Melchisedec, *Cronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, I, București, 1874, p. 133.

¹⁰ Dimitrie Dan, *Cronica Episcopiei de Rădăuți*, Viena, 1912, p. 16, n. 2.

Refacerea clopotului din biserica de la Piatra Neamț trebuie privită în contextul reînnoirii lăcașului de cult la sfârșitul veacului al XVIII-lea. Un prim semn îl găsim în rescrierea pomelnicului de către dascălul Alexandru Athanasie în 1792¹¹ pentru ca, peste câțiva ani, în 1797, domnul Moldovei, Alexandru Callimachi, să consfințească printr-un hrisov soarta bisericii domnești. În schimbul a „tot locul domnesc de la târgul Pietrei, atât acel cât este cu dugheni și case pe dânsul, cât și locul slobod ce mai este în afara de târg”, târgoveții aveau „să fie datori în toată vremea a ține acea biserică gospod și alte sfinte biserici de acolo, cu îndestulare de preoți și cu toate cuviincioase podoabe bisericesti”. Este o confirmare a unei realități mai vechi pentru târgoveții din Piatra „ca unora ce pururi au purtat de grija pentru Sfânta Biserică domnească”¹². Astfel, se pare că în anii 1799-1806 se vor desfășura ample lucrări printre care și lărgirea naosului în forma actuală când „s-a spart zidul din mijlocul bisericii”¹³ și, foarte probabil, ridicarea pridvorului¹⁴. Acesta din urmă va fi înlăturat în urma intervențiilor de restaurare și consolidare desfășurate în anii 1937-1938 sub oblăduirea Comisiei Monumentelor Istorice¹⁵.

Privitor la cei menționați în inscripția clopotului, desigur târgoveți de frunte ai urbei, în puținele documente editate ce privesc târgul Piatra, este amintit un „Sterii fiul lui Copce” ce trebuie să fie una și aceeași persoană cu „Sterie Copcea”. „Sterii fiul lui Copce” ne este cunoscut datorită unei învoielii din 1786 noiembrie 27, între mai mulți negustori din Piatra și proprietarul

¹¹ G. T. Kirileanu, *Biserica Sf. Ioan domnesc din Piatra*. Extras din „Anuarul liceului de băieți – Piatra Neamț”, 1936-1940, Piatra Neamț, 1942, p. 10.

¹² D. Hoge, *Din trecutul orașului Piatra Neamț. Amintiri*, Piatra Neamț, 1936, p. 18. Câteva însemnări cu privire la Eforia târgului Piatra vezi la: N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XVI (1909), p. 350-351; V. A. Urechia, *Sigiliul Târgului Petrei (Județul Neamț)*. Extras din AARMSI, s. II, tom X, București, 1889. Aceleași informații sunt reluate și de Luminița Moscalu, *Cotidian și mentalități în Piatra Neamț (1864-1914). Studiu de antropologie istorică*, Editura Timpul, Iași, 2009, p. 21, 29-30.

¹³ C. Turcu, *Biserica Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul din Piatra Neamț*, în *MMS*, XLVII (1971), nr. 1-2, p. 503.

¹⁴ Nu este consemnată nici o dată cu privire la ridicarea pridvorului, însă, în mod cert, la 1847 acesta exista. Astfel, într-una din planșele calendarului publicat de Gh. Asachi în 1847 (C. Turcu, *Curtea domnească din târgul Pietrei*. Extras din „Anuarul liceului de băieți – Piatra Neamț”, 1935-1936, Piatra Neamț, 1936, p. 9), se observă pe latura nordică a bisericii o construcție ce nu poate fi alta decât acest pridvor. De altfel, demantelarea zidului despărțitor dintre naos și pronaos și ridicarea pridvorului trebuie să fi fost făcute concomitent sau la puțin timp după aceea. În acest sens, amintim de o fotografie dintr-una din monografiile publicate de G. Balș în care ancadramentul ușii existente între naos și pronaos a fost încorporat în masa de zidărie a pridvorului (G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, București, 1926, p. 90, fig. 126). Posibil ca în aceeași perioadă să fi fost alipit turnului o anexă desfășurată pe două nivele (vezi C. Turcu, *loc.cit.*).

¹⁵ *Ibidem*, p. 7-8.

Mărățeilor, Lascharache Roset, pentru vinul ce urmau să-l vândă pe moșia acestuia¹⁶. Același, este amintit la 1791 octombrie 30 ca „bașe Steri – că este fruntaș” al negustorilor nemulțumiți de nerespectarea învoielii de către stăpânul moșiei Mărăței¹⁷. Ajutorul financiar al acestuia nu s-a rezumat doar la turnarea clopotului. Pe un manuscris datat spre sfârșitul secolului al XVIII-lea ce cuprinde *Viețile sfinților pe luna mai* și care a fost „a Mănăstirii a Sfântului Ioan Botezătoriu <din> Piatra”, aflăm că „Stere Copce am cumpărat. Această carte este a me și cine a fura-o să fie suptu blestemu lui sfeti Ion. Noe<mvrie> 20”¹⁸. Inscripția clopotului ne face cunoscut pe un fiu al acestuia, pe numele său Negoită, având probabil aceeași îndeletnicire ca și tatăl său. În schimb, nu știm dacă poate să existe o legătură între „Arghire Carp”, cel din inscripție, și „Arghire băcal”, negustorul ce apare în învoiala amintită mai sus¹⁹.

După cum bine s-a putut observa, clopotul bisericii domnești a fost turnat de Lorenz Seuller, în Brașov. Vechi centru de prelucrare a materialelor neferoase, chiar dacă, inițial nu s-a ridicat la nivelul Sibiului și al Sighișoarei²⁰, Brașovul a avut un rol important în ceea ce privește înzestrarea cu clopote a bisericilor și mănăstirilor din țările române. Acest fapt s-a produs fie prin achiziționarea direct din Brașov a clopotelor, fie prin contractarea unor meșteri și aducerea lor în Țara Românească sau Moldova²¹. Cu privire la meșterul ce s-a îngrijit de turnarea clopotului, numele acestuia îl găsim într-o notă adresată Magistratului, în aprilie 1803. Astfel, în grupul de clopotari existenți în Brașov la acea vreme, este amintit, pe lângă Johann Pauli, Andreas Andreaschovschi²², Samuel Gottschling și Laurențiu Seiller. La acea dată, cei patru meșteri se plâneau de lipsa aramei, solicitând aprobarea unor cantități însemnate de

¹⁶ *Documente privitoare la istoria economică a României. Orașe și târguri (1776-1861)*, seria II *Moldova*, vol. II, Direcția Generală a Arhivelor Statului din România, București, 1960, p. 8-9, nr. 5 (în continuare: *Documente*).

¹⁷ *Ibidem*, p. 13, nr. 8.

¹⁸ G. Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. IV *B.A.R. 4414-5920*, Editura Științifică, București, 1992, p. 373, nr. 5686.

¹⁹ *Documente*, vol. II, p. 9, nr. 5.

²⁰ Elek Benkő, *Erdély középkori harangjai és bronz keresztelőmedecéi*, Teleki László Alapítvány, Budapest, 2002, p. 534-535 (Mulțumim pe această cale domnului profesor Victor Spinei pentru bunăvoința domniei sale de a ne pune la dispoziție acest volum).

²¹ Pe lângă studiul publicat în două numere în revista *Glăsurile bisericii*, XXIX (1971), nr. 7-8, p. 705-728; nr. 9-10, p. 887-911, pentru câteva considerații privitoare la fabricarea clopotelor în Brașovul secolelor XV-XVII vezi și la Minerva Nistor, *Producția și negoțul cu fonerie, arme de foc, clopote și mojară ale Brașovului în secolele XV-XVIII*, în *Cumidava*, XIII/2 (1983), p. 87-92.

²² Despre activitatea lui Johann Pauli și Andreas Andreaschovschi vezi la C. A. Stoide, *op.cit.*, nr. 9-10, p. 902-911.

materie primă²³. „Osteneala” lui Mihail Petcovici nu se poate explica decât prin faptul că el a fost cel ce s-a asigurat de bunul mers al lucrării, îngrijindu-se, probabil, și de transportul clopotului de la Brașov la Piatra. În mediul brașovean era o persoană destul de cunoscută, făcând parte din obștea negustorilor din Șchei, așa cum arată jurământul fruntașilor acestei obști din 1794 decembrie 14 ce se iscălesc „în numele Sfintei Troițe”, ca „ori unde”, să fie „toți ca unu, și unu pentru altu”²⁴. Desigur, trebuie să fi existat legături negustorești destul de trainice între Mihai Petcovici și cei de-o breaslă cu dânsul din târgul Pietrei încât să îi ajute pe cei din urmă în chipul arătat mai sus.

***

La fel de veche este și o piatră de mormânt (fig. 2) de formă trapezoidală cu lățimea la bază de 0,73 m iar la partea superioară de 0,85 m și cu lungimea de 1,81 m. Aceasta a fost păstrată mult timp lângă intrarea în biserica Sfântul Ioan domnesc încât nu se mai cunoaște locul de unde a fost mutată sau în ce împrejurări. Astăzi, lespeda este așezată deasupra osuarului ce adăpostește rămășițele umane rezultate în urma cercetărilor preventive recent încheiate. Textul, parțial ilizibil se desfășoară de jur-împrejurul câmpului, precum și în interiorul acestuia, după cum urmează:

<+> Is.Hs. Suptu <acea>²⁵//stă piiatră odihnește robii lui
D<u>²⁵m<neze>²⁵u// Dumitr<.....>²⁶// <...>²⁶ mo<...>²⁶ o<...>²⁶i
<..>²⁶umai<...>²⁶ și cu soția sa// Casandra, De//spa, Vasile, G(?)<...>²⁶lapa,
Ghine//ionu, Toade//rû, Ionu și totu// neamul lui, 1782 octovrie// 26.

***

Cu ocazia lucrărilor de restaurare și conservare desfășurate la Curtea Domnească din Piatra Neamț în anii 2010-2011, la demantelarea parapetului ridicat odată cu amenajarea tremei stradale în secolul al XX-lea, au fost descoperite opt fragmente de piatră fasonată, toate având săpate niște slove. Ulterior, s-a constatat că șase dintre acestea provin de la două cruci – câte trei fragmente de fiecare – în timp ce restul provine de la alte două monumente funerare. În privința datării, după formă și scris, acestea sunt de factură târzie, putând fi atribuite veacului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea.

²³ *Ibidem*, p. 902.

²⁴ Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei*, vol. V (1701-1795), Brașov, 1906, p. 263-264, nr. XCIV.

²⁵ Spart.

²⁶ Ilizibil.

Prima cruce (fig. 3/2), din care nu se mai păstrează partea inferioară, are următoarea inscripție:

Їс. Хс. Нѡка. *Supt a<cea>²⁷ stă cruce od<i>²⁷ h<ne>²⁷ sc//*
robii lui <Hrist>²⁷ osu erei Costantin//
<.....>²⁷ eila//
<...>²⁷

A doua cruce (fig. 3/1) este în mare măsură acoperită cu mortar și îi lipsește de asemenea partea inferioară. Pe una din fețe, într-un chenar circular ce are în câmp o stea, prezintă următoarea inscripție:

<...>²⁸ tu vemerei (?). Dipă(?) mântuești<...>²⁹

în timp ce pe cealaltă față urma a fi scris numele celor pomeniți, însă inscripția mai păstrează doar începutul:

<Ї²² G. <X>²² G.//
Sup<t aceas>²²//
tă <.....>²²//

Un alt fragment de cruce (fig. 4/1) păstrează parțial următorul text:

<Supt ac>²² ea<stă>²²//
pia<tră>²²//
odihn<esc>²²//
<r>²² obii lu<i>²²//
<Du>²² mnez<eu>²²
<T>²² oader//
<.....>²²

În fine, textul ultimului fragment (fig. 4/2), din cauză calității destul de proaste a pietrei utilizate, a devenit întru-totul ilizibil, observându-se doar frânturi din conturul unor slove.

Dar nu numai în cazul lucrărilor urbanistice din veacul al XX-lea s-a recuperat piatra din vechiul cimitir. La realizarea scărilor cafasului³⁰ va fi folosită aceeași sursă, astfel că, pe una din trepte se mai pot observa câteva slove desfășurate pe două rânduri:

<..>³¹ uz<..>³¹//
s<..>³¹ u<..>³¹

²⁷ Spart.

²⁸ Spart și acoperit cu mortar.

²⁹ Spart.

³⁰ În forma actuală acesta datează din 1937, când, în urma intervenției Comisiei Monumentelor Istorice, vechiul cafas a fost înlocuit cu unul mai potrivit noilor necesități (G. T. Kirileanu, *op.cit.*, p. 8).

³¹ Ilizibil.

De asemenea, în secțiunile trasate în jurul bisericii Sfântul Ioan în anul 2010 au mai fost identificate două fragmente de pietre funerare. Astfel, în secțiunea XII, în căpăcuiala realizată din lespezi de piatră a unei cripte din secolul al XIX-lea, s-a găsit un fragment de dimensiuni reduse. Fragmentul păstra săpate doar două slove scrise în ligatură, una dintre ele fiind „b”, în timp ce cealaltă poate fi „m” sau „a”. Cel de-al doilea fragment, un rest din partea inferioară a unei cruci, a fost recuperat din secțiunea XIV, în imediata vecinătate a unei alte cripte. Pe una din fețe au fost săpate slovele „iul(ie) 12”.

Recuperate într-un număr destul de mic, acest fapt lesne se poate explica prin prisma folosirii lespezilor funerare la ridicarea diverselor construcții, atât cu caracter obștesc, cât și privat, soartă de care nici locuințele domnești nu au fost străine³². Așijderea, și lipsa unor lespezi de piatră mai vechi poate fi pusă tot pe seama evoluției urbanistice a zonei curții domnești, precum și a intensei folosiri a necropolei, întâlnindu-se situații în care mormintele au fost dispuse pe mai multe niveluri³³.

THE GREAT BELL AND A NUMBER OF TOMBSTONE INSCRIPTIONS FROM THE CHURCH “NAȘTEREA SFÂNTULUI IOAN BOTEZĂTORUL” FROM PIATRA NEAMȚ

Keywords: bell, inscription, church “Sfântul Ioan Domnesc”, tombstone

The first part of the paper discusses the subject of the great bell of the church *Sfântul Ioan Domnesc* from Piatra Neamț, object that remained unknown to the specialised literature although there are numerous articles regarding the history of the church and of the Princely Court. According to the inscription, the bell was cast in 1791, October 1st in Brașov by the craftsman Lorenz Seuller at the request of several citizens from Piatra Neamț.

The second part of the article presents a number of tombstones inscriptions dated in the eighteenth century-the beginning of the nineteenth century.

³² Avem aici în vedere în primul rând Liceul Petru Rareș, ridicat pe temelie de piatră și pe ruinele cel puțin a unei pivnițe. Vezi și Gh. Dumitroaia, A. Bătrîna, R. Munteanu, D. Garvăn, S. Ceaușu, V. Diaconu, L. Uță, D. Nicola, G. Hânceanu, *op.cit.*, p. 245.

³³ *Ibidem*, p. 244; Gh. Dumitroaia, A. Bătrîna, R. Munteanu, D. Garvăn, V. Diaconu, S. Ceaușu, L. Uță, *op.cit.*, p. 219.

List of figures

Figure 1. The great bell of the Church “Sfântul Ioan Domnesc” from Piatra Neamț

Figure 2. Tombstone dated 1782, October 26th

Figure 3. Fragmentary stone crosses

Figure 4. Fragmentary stone crosses

1

2

3

Fig. 1. Clopotul mare al bisericii „Sfântul Ioan Domnesc”

Fig. 2. Lepede funerară din 1782, Octombrie 26

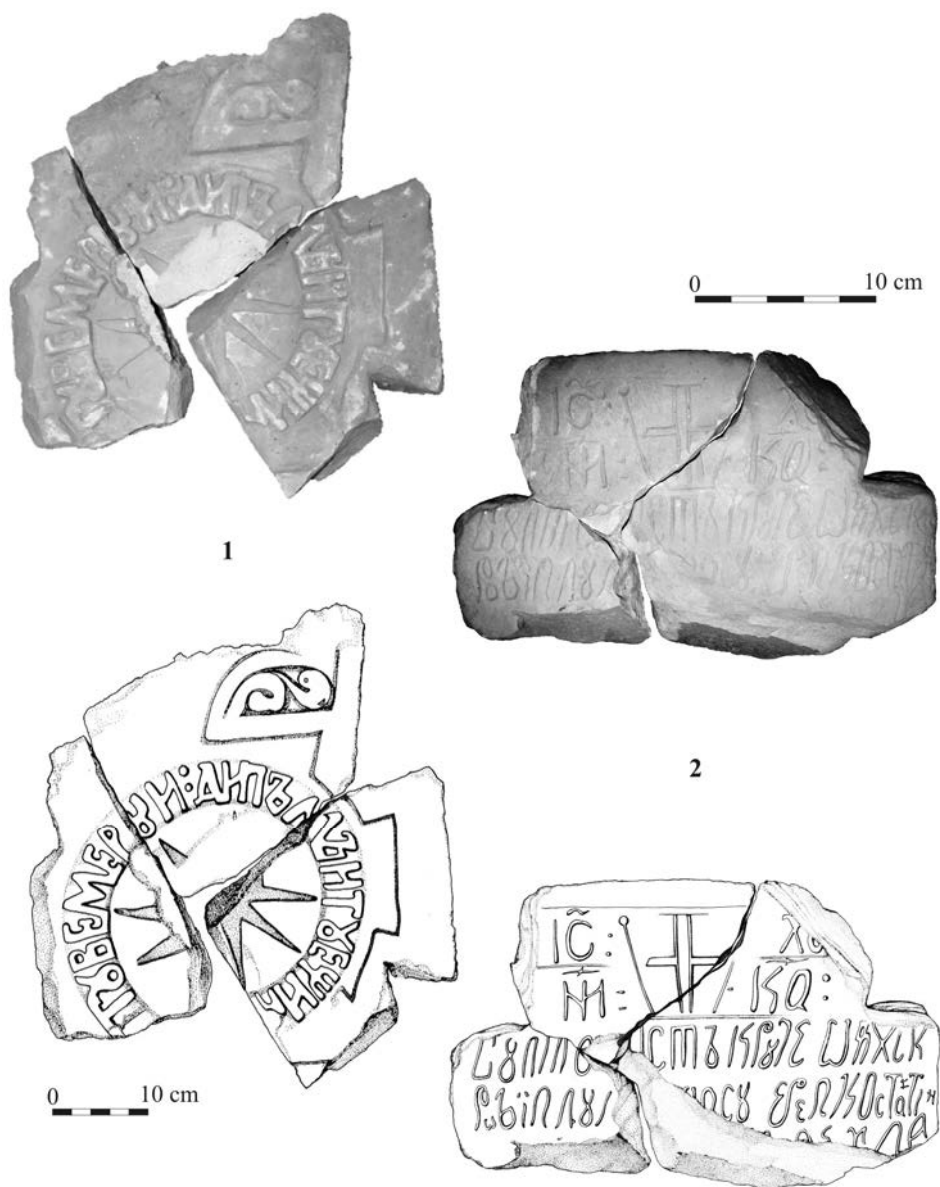

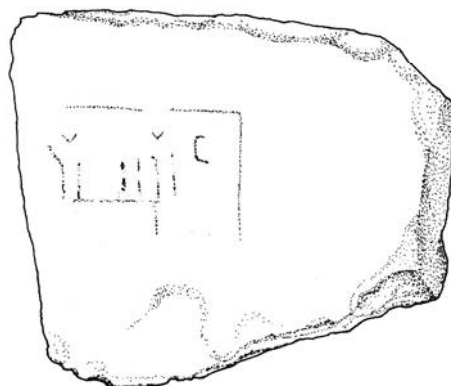
Fig. 3. Fragmente de cruci de piatră

1

2

0 10 cm

Fig. 4. Fragmente de cruci de piatră

---

14 DOCUMENTE REFERITOARE LA MOȘIA UNGHENI (JUD. NEAMȚ)

---

de **Gavril Luca**

Cuvinte cheie: documente, sigiliu, Neculai Stihi, Constantin Lazu, Ungheni, Moldova

În luna decembrie a anului 2007, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra Neamț a achiziționat, de la ing. Radu Amihăesei din Târgu Neamț, un număr de 15 documente¹, din care 14 referitoare la moșia Ungheni, azi în comuna Răucești, județul Neamț² și o adeverință mai târzie, de la epitropul Bisericii „Sf. Haralambie” din Târgu Neamț³.

Primele dintre acestea se încadrează între 1794 și 1839, se păstrează marea majoritate în original, doar două dintre ele fiind copii de epocă după originale. De remarcat este faptul că documentul din 28 martie 1803 păstrează sigiliul domnesc aplicat în ceară roșie al lui Alexandru Constantin Moruzzi.

Menționăm că unele slove chirilice au fost transcrise astfel: **и** prin **ia** (Niamțul, cheluială) sau prin **ea** (neam); **е** la început de cuvânt prin **ie** (iei, ieromonah); **ѣ** prin **ă** (cumpărături, părțile) sau prin **î** (cînd, stînjăni); **ю** prin **iu** (pitariul); **ч, ъ** au fost transcrise prin **ce, ci** respectiv **ge, gi**; **†** a fost redat atât prin **î** (cît, cînd, douî), cât și prin **în** (întocmai), iar înainte de consoanele labiale **p** și **b** prin **îm** (împliniri).

Redăm, în cele de urmează, conținutul și fotocopiile documentelor⁴.

---

¹ Inventariate și clasate de către colegul Gheorghe Radu, aceste înscrisuri sunt înregistrate la nr. 6865-6879 MC. Forma finală a transcrierilor a fost revăzută de către Silviu Ceașu.

² *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. *repertoriul istoric al unităților administrative 1772-1988*, partea a II-a, *A. Unități simple (Localități și moșii)*, Editura Academiei Române, București, 1992, p. 1245.

³ Documente similare sunt cuprinse și în Fondul personal „Prof. D. Constantinescu”, preluat de Arhivele Piatra Neamț în deceniul opt al secolului al XX-lea (cele 64 de documente ce alcătuiesc acest fond, datând din perioada 1453-1850 au aparținut inițial fondului „Documente și scrisori răzlețe”). Acestea nu au fost transcrise sau publicate.

⁴ ( ) = marchează în text întregirea prescurtărilor; [ ] = indică repetițiile; < > = delimitează completările în cazul omisiunilor, echivalarea cronologică în anii erei de la Hristos sau cuvintele neclare.

1

1794 august 29 – Înștiințare de la isprăvnicia ținutului Niamț către Moțoc Ștefan și Vele Ștefan, pentru cercetarea unei pricini în moșia Ungheni

De la isprăvnicia țin(u)t(ului) Niamțului,

Dumita(le) Ștefan Moțoc, dumi(tale) Ștefan Vele sănătate! Calistru monahul și cleronomui ier(o)monahului, Iosaf de la Săcueni, țin(u)t(ul) Sucevei, prin jaloba ce-au dat cătră măria sa vod(ă), la velet acesta 1794 iuli 26, au arătat că Neculai Stihii post(elnic) în tăriia lui, le stăpînești a tria parti ce au și ei în moșia Unghenii, la țin(u)t(ul) acesta, și ni să poruncește prin luminată carte g(os)p(o)d ca să aducem de fafi pe numit(ul) Stihii, să cercetăm și să odihnim pe jăluitori cu dreptate ce li s-a căde. După poroncă am scris de doui rînduri numit(u)lui Stihii ca să s(ă) scoale să vie să răspundă cu scrisorili ce a fi avînd, și nici cu-n chip n-au vrut să vie, urmînd după obiceiul ce are ca să rămîi pricina nesăvîrșită. Văzînd și noi urnirili lui, am cercetat scrisorili jăluitoilor înșă o carti de giudecat(ă) ce au avut cu căp(i)t(anul) Ștefan Stihii din velet 1779 iuni 22, cum și altă carti de giudecat(ă) din velet 1786 iuli 9, de giudecata ce au avut jăluitoirii cu Vasili Stihii prin care tot rămaș(i) di divanul pe stihiești. S-au mai găsit la numiții răzeș(i) o carti de giudecat(ă) a boerilor Divanului, de giudecata ce au avut cu însuș(i) Neculai Stihii post(elnic) la velet 1787 avg(u)st 14, prin care iarăș(i) hotărăști ca plătînd răzeșii 56 lei, 60 bani, cheltuiala ce s-au socotit parte lor, să intre în stăpîniri pe a trie parti. Cari bani i-au și plătit răzeșii lui Neculai Stihii, după cum adeverești sînet(u)lui din let 1788 iuli 25, ce iaste la mîna numiților răzeș(i) jăluitori, în cari ești iscălit și un șătrar Necola, ci era într-acia vreme ispravnic la țin(u)t(ul) Niamțului. Cari atunci au luat jăluitoirii și carti gospod de la măria sa, Alecsandru Ipsilant(i) vod(ă), cătră d(umnea)lui spat(arul) Ioniță Canano, find ispravnic acestui țin(u)t în vremea aceia, din let 1787 avg(u)st 15, cari se poruncești ca să rînduim¹ oameni vrednici să margă să aleagă a tria parti de Ungheni, parte răzășilor jăluitori și să o stîlpască ca să lipsască pricinili dintre dînșii. După care să vedi la mîna jăluitoilor un răvaș² scris din let 1788 iuli 25, cari rînduești pe sărd(ariul) Moțoc să margă la stare locului să cercetezi și după poroncă să hotărască. Cum și alt răvaș de la d(umnea)lui banul Matei <...>lu³ din 1788 avg(u)st 25, scris cătră dumi(ale) Ștefan Vele i cătră căpit(anul) Moțoc ca să mergeți să hotărîți după poroncă. Și arat(ă) jeluitorii ca atunci făcînd știre numit(u)lui Stihii n-au vrut să margă să ste la hotărît. Am întrebă pe numiții răzeș(i) de au stăpînit după giudecății ce au avut, au arătat că după giudecata de pe urmă a Divanului au stăpînit înpărînd și dijma cu numit(ul) Neculai într-un an. Apoi dînd răzmerița, n-au put(ut) ca să

mai stăpîneasă cu Stihii, fiindcă cu verbali au sărit asupra-li bătînd și pe oamenii ce i-au fost triimis jeluitorii asupra strînsului dijmii. La giudecat(ă) l-au tras atît la isprăvnicii cît și cu soroc g(os)p(o)d, și după cum acum umblă urnind, asemenea și atunci. Pentru aceasta dar, văzînd atîta devezi buni la mîna jăluitorilor și Sihii nevrînd să vie după aceli două soroace ce i s-au pus, iată vă rînduim pe dumiv(oastră) să mergeți la stare locului și cetînd și dumiv(oastră) toați scrisorii ce sint arătați mai sus, după poroncile ce sint să măs(u)rați aceli două părți de Ungheni, adică parti de mijloc și parte de giosu și să le dați în două, din care Neculai Stihii va stăpîni parte unde să va dovedi că au avut(-o) stăpîniri vechi, cum și jeluitorii iarăș(i) vor stăpîni parte care să va dovedi că au avut-o din veci în stăpînire, după cum să hotărăști prin carti de giudecat(ă) a veliților boeri din let 1787 avg(u)st 14. Și după măsura și hotărîre ce-ți face, să dați mărturie hotarnică la mîna razeșilor jeluitori, înștiințîndu-ni și pe noi după hotărîre ce ați făcut, cum și pentru venit(ul) ce s-ar dovedi că au strînsu Stihii de pe parte jăluitorilor iar să triimiteț(i) acte înștiințare, ca pe urmă să rînduim să li să pliniască și venit(ul) ce li să va căde.

1794 avg(u)st 29

..... <m.p.>⁴

MIAPN, nr. inv. 6865MC. Orig., hârtie difolio (35 x 24,2 cm), filigran, cerneală cafenie

¹ În orig., greșit: „rîndutm”

² Urmează: „a d(umnea)lui spat(ar) Ioniță Canano”, dar textul a fost șters.

³ Două sau trei slove neclare.

⁴ Nume neclar.

2

1795 iunie 1 – Poruncă a Divanului Moldovei către isprăvnicia ținutului Neamț pentru a cerceta jalba protopopului Gavriil asupra postelnicului Neculai Stihii în privința unei părți din moșia Ungheni

De la Divan cătră cinstiți d(umnea)l(o)r, vechilii isprăv(ni)cii de ținut(ul) Niamțului.

Pren jaluba ce-au dat la divan proin potropop(u)l Gavriil de la acel ținut și Iacob Grecul de la ținut(ul) Sucevii, au arătat cum că de cîtiva ani un Neculai Stihii post(elnic), în tărie lui, ar fi stăpînind o a trie parte a jăluitorilor din moșia Ungheni de la acel ținut al Niamțului și că, după atîte giudecăți ce-ar fi avut, atît la Divan, cît ș(i) la isprav(ni)cii ținutului, pe numitul Stihii tot rămas s-ar fi dat, rămîind ace a trie parte în stăpînire jăluitoriilor. Și Stihii arătîndu-să nesupus

cărților de giudecată ar fi stăpînind și pînă acmu în tarie sa, după cum veți înțelegi și din răvaș de jalubă cari să trimiti dum(i)v(oastră), pentru care cerșind ca să aibă giudecată și dreptate.

Scriim dum(i)v(oastră) să aduceți de față pe numitul Stihii și să faciți cercetare cu amăruntul pricinii aceștiea, cum și cărților de giudecată ce arată jăluitoarii că au de la Divan. Și după cum veți cunoaște a fi, cu dreptul să giudecați și să hotărîți pricina prin carte de giudecată ce veți da la parte ce să li cade cu aratare pricinii pre larg, sălindu-vă a odihni pi jăluitoari după dreptate ce vor fi avînd.

Iar cînd cu alegire(a) și giudecata dum(i)v(oastră) vre-o parte va rămîne nemulțămîtă, atunce să le puneți ză de soroc ca să vii la Divan împreună cu mărturiia dom(i) v(oastră) de arătare pri(a)cinst(ită) pre larg, dată la parte ce să va căde.

1795 iuni(e) 1.

Прочит лѡг(о)ф(е)т¹

Costandin Roset vor(ni)c <m.p.>

Dumitru Saul spat(ar)<m.p.>

Donici <...>² <m.p.>

Alecsandru vornic<m.p.>

Io<.....>² <m.p.>

<Pe verso-ul filei a doua, de alte mâini din aceeași vreme>: 1) De la Divan cătră cinstiți d(umnea)l(or), vechilii ispravniciei ținut(u)lui Niamțului; 2) Proin protopop Gavriil, 3) Trecut în condică.

MIAPN, nr. inv. 6867MC. Orig., hârtie difolio (36,2 x 24,5 cm), filigran, cerneală cafenie

¹ „Logofătul a verificat”.

² Nume neclar.

3

1795, iulie 1 – Isprăvnicia ținutului Neamț rânduiește și instruește pe Șerban postelnic, Negoită Moțoc, Ștefan Moțoc și pe Tudorachi logofătul, spre rezolvarea pricinii dintre protopopul Gavriil și postelnicul Neculai Stihi

De la isprăv(nicia) țin(u)t(ului) Neamțului cătră d(umi)sali căp(i)t(an) de Neamțu, Șarban post(elnic), i d(umi)sali Negoiti Moțoc i d(umi)sali Ștefan Moțoc i d(umi)sali log(o)f(ătul) Tudurachi, fiindcă sfinția sa, Gavril proin potropop, cu alți răzăși din moșia Unghenii pren jaloba ce-au dat cătră măria sa vod(ă) au arătat strîmbătate ce trag despr(e) post(elnicul) Neculai Stihi din satul Preuteștii, că în numita moșii Unghenii au o a triia parte undi și post(elnicul) Neculai Stihi ar fi avînd o a treia parte, parte din gios, bez o a¹ treia parte din

sus ce este a dumisali banului² Bașot(ă). Care după multe giudicăți ce au avut jăluitoarii cu Stihî, <se>³ știe di la toați giudicățile ce-au avut au dat pe Stihî și răma<s>³, și hotărîndu-s(ă) ca s(ă) stăpîniască numai a treia parte, parte din gios după cuprindere cărților de giudicată. Iară acum di vro 5 ani, în urma tuturor giudicăților, nu caută să stăpîniască numai parte lui, ci să întinde de stăpînești și parte jăluitoarilor în tăriia sa. Ș(i) fiindcă, pre luminat(a) carte gospod ce au adus jăluitoarii să poronciști ca s(ă) orînduim din acel ținut⁴ care vom socote să fie oameni cu înțălgire, să margă la fața locului unde va fi Stihî <de>² față, ori di nu va vre să vie după cum este obișnuitu di fugi de giudcăți, să s(ă) măsoare aceli 2 părți cu stîj(en)i gospod. Și din soma ce va ieși la măsurăto(a)re, să dați în 2, adică o parte din mijloc să o ia jăluitoarii și o parte din gios să s(ă) las(ă) la stăpînire lui Stihî, stîlpindu-s(ă) și cu peatre hotară de la locurile ce va fi trebuință după care să s(ă) di ș(i) mărturia hotarnică la mîna jăluitoarilor iscălit(ă) de rînduinții mazîli i di răzăși și megieși de pren pregiur.

Iar(ă) cînd la hotărît va iesi vro precin(ă) despre megieși, la parte ace cu precină să nu s(ă) stîlp(i)ască cu petre hotarî, ce făcînd hartă de stare moșii arătînd locul acela cu precină și mărturiia de curgire precinei cu zî de de soroc să s(ă) tremită la Divan. Deci dar, isprăv(nicii) rînduești pe dum(i)v(oastră) ca adunîndu-vă cu toții la un loc să mergiți la stare locului undi față fiind și Stihii, sau di nu vra vre să vie după cum esti obișnuitu. Să dați di știre la toți răzeși și megieși de prin pregiur ca s(ă) vie cu scresoare dovezi ce au și să măsuarați cu stîj(en)i gospod și de nu va iaști despre alți răzăși i megieși vreo pricină atunci viți stîlpi cu peatre hotară, iar(ă) cînd nu s-a odihne vreo parte ș(i) a naști vre o precină cu peatre hotară nu o viți stîlpi, ci viți faci hartă întocma de stare moșii și mărturia de curgire pricinei.

Însă Stihii de va și precinui să nu i s(ă) ții în samă arătarea lui, ce viți urma întocma după cum să poronciști pre carte gospod ce esti dată în mîna jăluitoarilor.

Viți înștiința și pe dum(nea)lui stol(nicul) Costachi Lazul ca să-ș(i) tremat(ă) vechili.

(17)95 iuli 1

Alecsandru Beldiman b(iv) vel pah(arnic) <m.p.>

Dumitrachi pitar <m.p.>

MIAPN, nr. inv. 6869MC. Orig., hârtie difolio (28,6 x 19,3 cm), filigran, cerneală cafenie

¹ În orig.: „bez a a treia parte”. Ulterior, a fost corectat în: „bez a o treia parte”.

² În orig. urma numele „Ștefan”, însă a fost tăiat.

³ Omis.

⁴ În orig. urma „care vor fi”, însă textul a fost tăiat.

4

1795, august 22 – Carte domnească de la Alexandru Ioan Calimah vv., domnul Moldovei, pentru stăpânirea unei treimi din moșia Ungheni de către proin protopopul Gavril

Noi Alecsandru Ioan Calimah v(oie)vod, cu mila lui Dumnezeu, dom(n) Țări(i) Moldov(ei). Dat-am carte domniei mele rugătorului nostru proin protopop Gavriil, ginirile mortului preut Ioniță și altor niamur(i) a sali, ca să fie volnici a ține și a-ș(i) stăpîni a lor dreaptă parte di moșie, adică a triea parte, parte din mijloc din moșie Ungheni di la ținut(ul) Niamțului, după alegere și hotărîtura ci s-au făcut di cătră acei rînduiți, di dumnialor ispravnicii acelu ținut după carte domnie(i) mele. Și-au adus precum s-au văzut, di dumnialui vel logofăt mărturie la mîna numitului preut din 20 a trecutei luni iuliu a anului acestuia 1795, iscălită de acei rînduiți i di megieș(i) și încredințată și di dumnialui Alecsandru Beldiman biv vel pah(arnic), ispravnic(ul) ținutului.

Deci să aibă a-ș(i) luaoa vinitul din tot locul după obecei și după hotărîre ponturilor ci sint cu pecete în vesterie domniască și nimene să nu ste împotriva cărții domnii meli. Iară cui va păre cu strîmbul și va ave mai mult a răspundi cu scrisori dovez(i) ci va fi avînd, să vii la Divanul domnii meli.

Aceasta poruncim

1795 avg(us)t 22¹

MIAPN, nr. inv. 6866MC. Copie, hârtie (25,5 x 21 cm), cerneală neagră

---

¹ Se indică apoi locul pecetii.

5

1796 martie 27 – Hotarnică pentru stăpânirea părții de mijloc din moșia Ungheni - a treia parte, de către proin protopopul Gavril și alții, în urma judecăților avute cu Neculai Stihi

După multe giudecăți ce au fost între Neculai Stihi posteln(ic) și între proin protopop Gavril și alții ai săi pentru moșia Unghenii de la ținut(ul) Niamțului, de la toate judecățile s-au hotărât ca numitul protop(op) cu ai săi să stăpîniască deplin o a triea parte din numita moșie, partea din mijloc, după cum arată cărțile ce au. Care parte în anul trecut din poruncă domniască i s-au și stîlpit cu pietri hotaru, dîndu-să și mărturie hotarnică de către acei rînduiți fiind încredințată și de dregătorii ținutului, după care mărturie li s-au dat și cartia

mării sali, lui vodă de stăpînit. Dar numitul Stihî, tot nemulțămît arătîndu-să și găsînd pricină cum că a tria parte din numita moșie, partea cia din sus, ci iasti a dumisali stol(ni)c(ului) Costachi Lazu, ar fi mai lată decît să cade, cu care s-ar fi făcînd înpresurare celoralalte doaă părți, după a lui ceriri ce prin jalobă au făcut, i s-au dat cartia mării sali, lui vodă, cătră d(umisa)li spat(a)r Dimitrie Sturza ca să margă să măsoare toată moșiea. Și făcîndu-o în trei părți să de fișticăruiea cîte o a tria parte după scrisurile ce au, cu care carte, după ce au luat-o ei au socotit că iaste de stricăciunea hotărîturii ce să făcusa întăi. Și cu acel scopos greșit al lui, iarăș au început a supăra pe numitul protopop cu ai săi și a nu-i îngădui să-ș(i) stăpîniască partea lor pînă nu să va hotărî de iznoavă cu gînd ca să-i prelungească cît îi va fi lui voia. Și acum de iznoavă înfățișîndu-să la Divan, după cum de alte dăți, asemenea și acum divanul înputernicești pe numitul protopop cu ai săi ca după dreptățile ce au și după mărturia hotarnică să-ș(i) stăpîniască partia lor făr de nici o supărare de spre Stihî. Și orice va fi luat de pe partea lor de la hotărîtură încoace cu puterea dregătorilor ținutului să li să împliniască de la dînsul și să-l înfrîneze a nu-i mai supăra. Iar pentru prepusul ce arată el că are precum că d(umisa)li stol(ni)c(ul) Costachi Lazul ar fi stăpînind mai mult decît o a tria parte, s-au scris carte domniască cătră pit(arul) Dimitrachi Bran, ca să margă să măsoare toată moșia și să o facă în trei părți, și de să va dovedi că stăpînești mai mult precum arată el, acel sporiu îl va înpărți în doaă cu numitul protopop și ai săi, și vor prinde și iei la cheltuiala hotărîtului precum ni să va căde cu dreptul. Iar cînd arătarea lui Stihî să va dovedi neadevărată și stol(ni)c(ul) Lazul va fi stăpînind drept numai o a triea parte, apoi toată cheltuiala hotărîtului va plăti-o numai Stihî.

Într-acest chip hotărîndu-să de la Devan, s-au dat la mîna protopopului Gavril și al altora ai săi și această carte de judecată.

1796 mart(ie) 27

Iordachi (Ghica) vel log(o)f(ă)t <m.p.>

Lascarachi Roset vist(iernic) <m.p.>

Depasta v(e)l vor(ni)c (m.p.)

Iancu Razu vel vor(ni)c <m.p.>

<...>¹ Balș log(o)făt <m.p.>

Costandin Roset vel vor(ni)c <m.p.>

Vasile Roset vel spat(ar) <m.p.>

Ioniță <...>¹

S-au trecut în condică, Matei condi(car)

MIAPN, nr. inv. 6878MC. Orig., hârtie (31,1 x 21,4 cm), filigran, cerneală cafenie

¹ Nume neclar.

6

(ante 1797 aug. 5) – Jalba proin protopopului Gavril, diaconului Mihalache și ai săi de la ținutul Neamț, către domnul Moldovei, împotriva postelnicului Neculai Stihii și a stolnicului Costache Lazu

Prea înălțate doamne,

Jăluim mării tale că după multe giudecăț(i) ce am avut la isprav(ni)ci(a) de țin(u)t(ul) Niamțului cu post(elnicul) Neculaiu Stihii, cum și părinții noștri cu Ștefan Stihii mai înainte vremi, făcîndu-să multă cheltuieli, după cărțile de giudecată ce avem și alti adevărînți pentru moșia Ungheanii, tot de acolo, și după giu<de>¹cata ce am avut în anul trecut, ni s-au dat în numita moșii 246 stînjăni, din care noastră ni s-au venit 123 stînjăni și altor neamuri a noastră stre, preutul Toader cu frații lui și lui Ioniță Lungul și cu verii lui, iarăș(i) 123 stînjăni de care s-au și hotărît. Pe urmă, noi întrebîndu-i de au să o stăpîniască parte lor sau de le-a fi de vînzare, să o cumpărăm noi ca unii ci avem protii. Ei au răspuns că vor stăpîni-o. Ș(i) apucîndu-i ș(i) de cheltueala ce am făcut spre dezbătire moșii, de cînd noi am umblat prin giudecăț(i) de-am dizbătut-o, ne-au întorsu cheltueala, iar de cînd părinții noștri au umblat ș(i) au cheltuit mulți bani spre dezbătire moșii nici un ban nu vor să de, pricinuind zicînd că noi am stăpînit moșia dinpreună ș(i) cu părțile lor. Milostive doamne, noi pînă acum nu numai părțile lor nu le-am stăpînit, dar încă nici a noastre. Și acum, pe urmă, s-au sculat și părțile lor de sus arătate le-au vîndut dum(i)sali stol(ni)c(ului) Costachi Lazu de la țin(u)t(ul) Sucevii. Și noi, după ce ne-am înștiințat, i-am dus dum(i)sali stol(ni)c(ului) și banii, și dum(isal)i zici că moșii n-au cumpărat dar bani li-au dat cu dobîndă. Apoi, noi după cercetare ce am făcut și dovedindu-să cum că au vîndut, pe urmă nici ei n-au tăgăduit.

Și acum, pentru ca să nu rămîi parte aceia înstrăinată la alte mîini, ne rugăm mării tale să ni se facă domnească carte cătră dum(isa)li is(pravnic), poruncito(a)re, ca să aduni pi numiții de sus arătați, cei ce au vîndut și, în frica lui Dumnezeu, cît au vîndut să aibă a lua de la noi banii și să-i dea dum(i)sali stol(ni)c(ului) înapoi. Și noi să le luăm părțile lor supt a noastră stăpînire, fiindcă noi ace moșii am dezbatut-o iar ei nici la nimică nu s-au amestecat cît de puțin, cum și pentru cheltuiială ce au făcut părinții noștri de mai înainte după izvodul ce-l vom arata drept, în frica lui Dumnezeu. Iarăș(i) să ni se facă împliniri că atît ei cum și părinții lor n-au avut stăpînire păn(ă) cînd am dezbatut-o noi, nici prin giudecăți n-au umblat vreodată.

Rugătorii mării tale, proin protopopul Gavril i diacon(ul) Mihalachi ș(i) cu ai noștri de la țin(u)t(ul) Ni(a)amțului.

<Pe recto-ul filei a doua, de altă mână din aceeași vreme>: Cer carte cătră is(prăvnicie) ca să răscumpere niște părți de moșii ce au vîndut o samă din răzășii lor.

<Pe verso-ul filei a doua, de altă mână, din aceeași vreme>: Mergii la dum(isa)li vel log(of)ăt) (17)97 av(gust) 5, Costandin log(o)făt <m.p.>.

MIAPN, nr. inv. 6879MC. Orig., hârtie difolio (31,2 x 15,4 cm), filigran, cerneală neagră

¹ Omis în orig.

7

1798, iunie 19 – *Spița de neam cu scurgerea proprietății părții răzășești a moșiei Ungheni*

Iftimiia Nemișoia
di pi cari trag:
răzăși(i) parti de
moșii Ungheni

Nastasiia:

Anghelușa:

Ioana

Irina

Costandin

Sanda: Ioniță, Safta:

vîndut

stol(ni)c(ului)

Lazul

Chiriac: Iacob, Nastasiia,

Ștefan, Toader,

Costandin

Mariia:

Zaharia:

Ioniță

Toader

Ion

Costandin

Neculai

Ioniță:

Gheorghii

Gafița

Anița

Mariia

Această spiță am făcut-o după spusul a toati neamurili.

1798 iuli 19

Iordachi Pleșăscu diiac <m.p.>

MIAPN, nr. inv. 6868MC. Orig., hârtie difolio (34,2 x 21,3 cm), filigran, cerneală cafenie

8

1798 septembrie 8 – Jalba protopopului Gavriil și cu alții către domnul Moldovei, Alexandru Ioan Calimah, în care se arată că o parte din moșia Ungheni, stăpânită de aceștia, a fost vândută de unele neamuri stolnicului Constantin Lazu, venind cu documente care demonstrează ilegalitatea acestor vânzări

Di la isprănicia ținut(ului) Sucevei.

Proin protopop Gavriil, diiacon Mihălache și cu alți ai lor, prin jaloba ci-au dat cătră mărie sa Alecsandru Ioan Calimah voevod au arătat că avînd ei părți di moși în moșia Ungheni rămasă di la strămoșa lor Iftemia Nemișoi(a), unde au părtaș(i) și pi alti rudinii a lor după¹ cum pre largu arată spița ne(a)mului ci li s-au făcut. Unii din ne(a)murili lor s-au sculat și ș-ar fi vîndut toate părțile în stîjăni dumisale stolnic(ului) Costantin Lazu, ci țăindu după dreptate ca jăluitarilor fi<n>²d rudinii vînzătorilor să răscunpere toate acele părți vîndute, adică să înto(a)rcă banii dumisali stolnic(ului) Costachi Lazu și ei să ei moșie la stăpînire. Ne-(a)u adus luminată carte godpod din let 1797 a(v)gust 7, poroncitoare să cercetăm făcînd di știre dumisali stolnic(ului) că or însuș(i) să vie <de>² vață sau vechil să-și tremiată di plin răspu<n>²zători. Și dovedindu-să adivărata jaluba lor să arătăm dumisali stolnic(ului) să-ș(i) primescă banii și să dei jăluitarilor moșie la stăpînire. După poroncă, am făcut di ștere dumisali stolnicului ca să-ș(i) tremetă vechel sau însuș(i) să vie să stei <de>² față <și>² au vinit însuș(i) dumnialui. <De>² față find și jăluitarilor, s-au cetit luminat(a) carte gospod și ascultî<n>²d-o[o] cu toții, am întreat pe dumnialui stolnic(ul) ci răspundi înpotriva arătărilor jăluitarilor, dumnialui au arătat că la velet 1796, viind toți acei vînzători l-ar fi rugat pi dumnialui să cumpere părțile lor di moșii ci au în Ungheni cu prețu ci să vor pute tocmi și așa, după a lor cerere, avînd dumnialui trebuință di moșii au cumpărat-o de la fieșticare după cum s-au putut tocmi, dîndu-li și banii peșin, ș(i) că la ace vreme vînzătorii(i) ar fi întreat pe toate ne(a)murili lor și nimini n-ar fi vrot să cumpere. Am întreat iarăși pe jăluitarilor di le-(a)u făcut di ștere ne(a)murilor în vreme ci au vîndut moșia or nu le-(a)u făcut, jăluitarilor au răspu<n>²s precum nu le-(a)u făcut. Dar ei di la alții s-ar fi înștiințat și întrebînd atît pe dumnialui stolnic(ul) cît și pe vînzător(i) ar fi dat răspu<n>²s di-odată precum acele părți di moșii le-(a)r fi pus amanet și jăluitarilor(i) find în prepus că nu adevărat ar fi vîndut, au adus carte preasfinți(ei) sali, părintelui mitropolit, cu blăstăm și atunci vînzătorii n-au putut tăgădui, ci au arătat adivărul că le-(a)u vîndut cu tocmală, cîte 9 lei stîjănul și așa și dumnialui stolnicu au spus că sint cumpărate. Am cerut la dum(nia)lui stolnic(ul) să ne arate zapisăli de cumpărătură și dumnialui au scos și ne-(a)u

arătat un zăpis din let 1796 april 1, pre care vînd 5 fecior(i) a preut(ului) Zaharia, ci-au fost nepot de fată Iftimei Nemiș(oa)ia, 60 stînjăni din această moșii din Unghenii, cu stîjănul gospod cîte 9 lei stîjă(nul), și la măsură dacă va fi mai multă moșii, parte lor di cît(e) 60 stîjăni să le plăte(a)scă dumnialui stolnic(ul) tot cîte noao lei pi stîjăn Al doile au ma<i>² scos ș(i) alt zăpis din let 1797 april 30, pren care vînd tot din moșiiia Ungheniii 52 stîjăni tot cu prețul cel di mai sus și acelu zăpis trei ficii a popii lui Ioniță ci-au fostu frate cu popa Zaharia, însă popa Gheorghe Gafița, Ioniță Chișcă ginere popii Ioniță. Al treilea ne-(a)u mai scos un zăpis a <u>²nui Ioniți Lungul fecior Sandei ci au fost nepoată di fată Iftimii Nemiș(oa)ia din let 1797 apri(l) 30, pren care vînd 20 stîjăni <din>² moșii din Ungheni tot cu preț 9 lei, și la măsură dacă va își mai multă moșie să-i dei dumnialui stolnic(ul) tot cîte 9 lei pre stîjăn. Al patrăli, au mai scos un zăpis a unui Costantin Grecul ci au fost fecior popii Chiriec și nepot di fecior Anghelușii din let 1797 mart(ie) 18, prin cari vendi toată parte lui di moșii ci să va alegi din Ungheni cîte 10 lei stîjănu tot dumisali stolnic(ul) Costantin Lazu.

Drept aciee, cunoscîndu-s(ă) di cătră noi că acești vînzători toată a lor de moșii din Ungheni au vîndut-o di istov, și cum arată în stîjăn și cu preți hotărît cît pe stîjănu. Dar fiștecare vînzător cîte cîți stăi_jăni să cade să tragă din Ungheni n-au șteut, nifind împărțită moșia. Pentru aceasta, întîi adunînd pe toate neamurili ci se trag din acei Nemeșoi am făcut spița [ne] niamului și împărțindu-să suma stîjănilor ci au fostu dre(a)ptă moșii acestui neam după măsura ci din poronca au fost făcută <de>² dumnealui pah(arnic) Alecu Beldiman, în vreme ci-au despărțit părți a acestor neamur(i) despre părți stiheștilor s-au venit fiiștecăruia vînzător stîjăni ci în gios să arată:

<i>stîjăni</i>	<i>palme</i>	
17	3	popa Gheorghe
17	3	Gafița
17	2 ³	Ioniță Chișcă
13	7	popa Ioniță
13	7	popa Toader
13	7	popa Ion
13	7	Costandin
13	7	Neculai
23	1	I<o> ² niță Lungul i soru-sa, feciori Sandii ci au fost fica Anghelușă(i)
4	5	Costandin Grecul, fecior popei Chiri(a)c, nepot Anghelușăi
149	1	

Însă acum, după ci dum(nia)lui stol(ni)c(ul) pob<...>⁴ știe, n-au făcut după a hrisovulu(i) hotărîre și mai ales că nici ațita vre<me>² în mijloc n-au fost trecut(ă) pără cînd jăluitorii au cerut să răscu<m>²pere; al doile că părțili acestor vînzător(i) alegîndu-i-li celoralaltî răzăș(i) nu era în vreme ci vîndusă dumisali stolnic(ului), după cum iaraș(i) hrisov hotărăște; al trili, că jăluitorii(i) sint rude i frați ș(i) veri cu vînzătorii iar dum(nialu)i stolnic(ul) e strein di vînzător(i), di cătră noi. Așa s-au socotit, a fi cu cali dum(nialu)i stolnic(ul) să-ș(i) prime(a)scă bani <de la>² protelisii jăluitori și să le dei moșie la stăpînire lor. Și arătîndu-i dum(nialu)i dintăi au pricinuit, dar pi urmă conoscînd singur cei ci esti drept au primit să-ș(i) iei banii și așa am făcut socoteală pi stîjăni(i) ci sint a vînzătorilor, după cuprindere zapiselor di vînzări, și s-au cuprins după tocmeală pi acești mai sus arătați 149 stîjă(ni), 1 palmă: 1343 lei și 45 bani. Și vrăind jăluitorii să dei dum(nialu)i stolnic(ului) acești bani să-ș(i) iei zapisili vînzătorilor împreună și moșia lor stăpînire, dum(nialu)i stolnic(ul) au arătat că asupra acelor părți di moșie au dat 1770 lei iar nu 1343 lei și 45 bani, au cerut să dei deplin 1770 lei și apoi va da zapis și moșii la stăpînire jăluitorilor. Jăluit(orii) încă au arătat de vremi ci pi cîtă moșii au vînzătorii să cuprind 1343lei, 45 bani fiind în stîjăni vîndută moșia și preț hotărît pi stînj(ăn) mai mult dicît cuprind prețul stîjinilor ci au vînzătorii nu vor da. Drept aceia, neputîndu-să sfârși aici această pricină s-au cerșit amîndoo părțili la Divan și au pus vadeia la 25 ale lui avgust. Să vor afla la luminat(ul) Divan și di acolo după cum a fi cu cali să va da sfîrșit, iar jăluitor(ilor) li s-au dat di cătră noi această mărturii din ciastă curgiri pricină.

1798 iulli 21

S-au înfățișat la giudecată înainte no(a)stră pi numitul proin protopop Gavril cu dum(nia)lui stolnicul Costandin Lazu și dovedindu-să că dum(nialu)i stol(nic)ul tot pentru aceste păr(ți) au dat și acei 427 lei, mai pe urmă s-au primit și numitul protopop ca să dei deplen toți banii, adică 1770 lei dumisali stolnic, iar pe<n>²tru împleneala banilor di cătră noi s-au hotărît ca numai pe<n>²tru acei 427 lei ci au fost din precină să dei împlineală numitul protopop și să rămîi di istov toate cumpărăturili dumisali stolnic la stăpîniri protopopului.

1798 sevtenv(rie) 8

MIAPN, nr. inv. 6876MC. Copie, hârtie difolio (36 x 21,6 cm), filigran, cerneală neagră

¹ În orig., corectat din „dupu”.

² Omis.

³ În orig., corectat din „3”.

⁴ Nume neclar.

9

1803 martie 28 – Alexandru Constantin Moruzi vv., domnul Moldovei, poruncește ispravnicului de Neamț cercetarea pricinei dintre protopopul Gavril și alții din moșia Ungheni, și pitarul Neculai Stihi

† **Нѡ АЛЕѢАНДРЪ КѢСТАНДИН МѢРЪЗИ Б(ѡ)БОДА**, cu mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei. Cinst(i)ți credincioși boierii domnii meli, dum(i)v(oastră) isprav(ni)ci de ținut(ul) Niamțul(ui), sănătate! Dintr-această jalobă ce ni-au dat proin protopop(ul) Gavriil i preotul Toader și diiacon(ul) Mihalachi cu alți răzăș(i) ai lor, pre largu veți înțelege arătare ce fac, că după ce un Neculai Stihi pit(ar) cițvia ani au stăpînit în ȧria sa o parte a jăluitorilor din moșia Unghenii de la acel țin(ut). Și pe urmă au avut-o cumpărată și cu anul, și vadeaoa s-ar fi împlinit încă din anul trecut și nici păn amu de pe parte(a) jăluitorilor nu s-ar fi rădicat, voind încă să-ș(i) facă așăzare acolo. Pentru care cerșind dreptate, scriem dumat(ale): înfățișind pe jăluitori cu pîrătul să cercetați pricina și fiind pre cum arată ei, cum că vadeaoa cumpărăturii moșii i s-au împlinit, atunce să-i arătați i puindu-i zapciu ca să rădici cu totul de pe partea jăluitorilor nepricinuindu-li lui altă supărare, iar fiind pricina într-alt chip să trimitet(i) înștiințare aicea.

1803 mart(ie) 28.

<Pe verso-ul filei a doua, de alte mâini din aceeași vreme > 1) **Прочит вел лѡр(ѡ)ф(ѡ)т¹**; 2) Cinst(i)ți credincioși boierii domnii meli, dum(nea)lor isprav(ni)cii de ținut(ul) Niamțul(ui), cu sănătate să de; 3) Proin protopop Gavriil i preot Toader ș(i) diiacon(ul) Mihalachi; 4) S-au trecut. M(a)t(e)i condi(car).

MIAPN, nr. inv. 6870MC. Orig., hârtie difolio (31,1 x 21,7 cm), filigran, cerneală cafenie, sigiliu domnesc octogonal (2,4 x 2,4 cm) aplicat în ceară roșie, având în câmp capul de bour și acvila valahică timbrate de o coroană deschisă, la dextra și senestra slovele **А/КСТ/МЗ-/ББ** <Al(exandru)/C(o)st(antin)/M(uruzi)/v(oie)v(od)> iar dedesubt, cu cifre arabe, anul 1793

¹ „Marele logofăt a verificat”.

10

(ante 1809 ianuarie 31) Jalbă făcută de protopopul Gavril împreună cu alții către Divanul Cneziei Moldovei, prin care se arată încălcarea părților lor de moșie de către Neculai Stihii

Pre(a)cinstit Divanu Cnejii Moldovii.

Jăluim dum(i)v(oastră) că pit(a)r(ul) Neculai Stihii cîțiva ani, întăriia sa au stăpînit a triia parti, parte noastră din moșiia Unghenii, ținut(ul) Neamțului, și după multe pricini di giudicăți s-au hotărît parte noastră de o parte. Apoi, de cîțiva ani, parte sa au vîndut-o di istov ș(i) cu acolisiri, cu meșteșuguri vicleni au cumpărat vinitul moșii noastre di la noi pe trii ani, a căroră ani s-au împlinit încă de la 1802 apr(ilie) 23, ș(i) după mulți păgubiri ce ni-au făcut, răsăpindu-ne ș(i) o casă ce am avut-o crîsmă pe parte noastră. Apoi, la anu 1803 mart(ie) 23, prin jaloba ce-am dat preînălțatului domnu, măriia sa, Alecxandru¹ Costandin Muruzi voi(evo)d, cu arătari di supărare ș(i) păgubiri ci ni-au pricinuit numitul pit(ar), ni s-au dat luminată carte gospod cătră dum(nea)lor boerii is(pravnici) de ținut(ul) Neamțului, poroncitoari în ce chip să urmezi. Și fiindcă atunce n-am putut mergi la cinstita isprăvnicii din pricină că nu ni-am putut aduna toți răzășii la un loc, i acum încă osăbite supărări ne faci dum(nea)lui pit(arul), că vro cîțiva scutelnici ai d(umi)sali să află cu lăcuința pe parte no(a)stră și dum(nea)lui pit(arul), asămine cu pășunatul vitelor, și ni esti îndistul de alti supărări ci tragim. Dar ș(i) cu nimică nu ne împărtăș(i)m, atît di la d(umnea)lui pit(a)r, cît ș(i) di la oamenii d(umi)sali.

Pentru aceasta ne rugăm fii mila d(umi)v(oastră), ca după putere luminatii cărți să ni să facă cinstită carte pre(a)cinstitului Divan, ca să fim puși la cali, atît di celi mai dinainti păgubiri, cum ș(i) di supărările ș(i) păgubirile ci ne pricinuescu acum, și mari pomană a fi a d(umi)v(oastră).

Smeriți și rugători d(umi)v(oastră): Gavril proi potropop, preutu Toadir i diiaconu Mihălache dinpreună și cu alți răzăș(i) din moșiia Unghenii ținut(ul) Niamțului.

<Pe verso, de altă mînă, din aceeași vreme>: Să roagă să li să dei carte pre(a)cinstitului Divan cătră d(umnea)lor boerii is(prăvniceii) de ținut(ul) Niamțului, pentru asupririle ci li-ar fi făcînd pitar Neculai Stihii.

MIAPN, nr. inv. 6877MC. Orig., hârtie (28,6 x 19,4 cm), filigran, cerneală neagră

¹ Așa în orig.

11

1809 ianuarie 31 – Divanul Cnejei Moldovei către isprăvnicia Ținutului Neamț, prin care se poruncește rezolvarea jalbei proin protopopului Gavril și cu alți răzeși față de stăpânirea lui Neculai Stihi asupra unei părți din moșia Ungheni

De la divan(ul) Cnejii Moldaviei cătră cinstita isprăv(ni)c(ie) de țin(u)t(ul) Niamțului.

Din jaloba aceasta, anumiților jăl(ui)tori, Gavriil proin protopop împreună cu alți răzeș(i) ai săi de moșia Ungheni de la acel ținut, pre largu veți înțălegi arătare și cerire ce fac pentru supărările ce trag atît de pre pîrîtu pit(ar) Neculai Stihi, i de pre oameni(i) săi. Că mai înainte ținînd el în orîndă cu anul parte jăl(utorilor), acum de cîțiva ani i s-ar fi împlinit anu cumpărăturii ș(i) el tot în tării ar fi stăpînind parte jăl(utorilor), vrînd a-ș(i) faci și așăzare pe parte lor. Pentru cari cerșind punire la cali să scrii dum(i)v(oastră) ca să faceț(i) cu amăruntul cercetare, și dovedindu-să că au și jăl(uito)r(i) parte în numita moșii, că pîrîtu în tării o stăpînești făcîndu-li supărări ș(i) așăzare pe parte lor, să nu li îngăduți atît pe pîrît, cît <și>¹ pe oameni(i) lui a li faci cît de puțină supărare jăl(ui)torilor și de-ș va fi făcut așezare pe parte lor să s(ă) învoiască cu dînșii.

Iar fiind pricina într-acest chip și acolo nemulțumindu-să, ori o parte să daț(i) mărturii cu arătare pricinilor pre largu la parte ce să va căde, cu care să-i sorociți ca să vii la divan. Și dovedindu-să așăzare pîrîtului pit(a)r făcută pe parte jăl(utorilor) să-i arătați ca să-i învoiască cu dînșii, că ei de nu să va învoi, apoi să va rădica așezare lui cu poronca Divanului.

1809 ghen(arie) 31

Do<...>²log(o)făt <m.p.>

Vasile Roset vornic <m.p.>

Dimitrie pit(a)r <m.p.>

<.....>² <m.p.>

S-au trecut în condică.

<Pe recto-ul filei, în partea superioară, scris de altă mînă>: La cinst(itul) Divan. (1)809 gh(e)n(a)rie 27. La Neamț.”

MIAPN, nr. inv. 6871MC. Orig., hârtie (28,7 x 19,6 cm), cerneală cafenie

¹ Omis în orig.

² Nume neclar.

12

1809 aprilie 6 – Înștiințare privitoare la cercetarea făcută din porunca isprăvniciei de Neamț asupra părților din moșia Ungheni, stăpânite de pitariul Neculai Stihii și de părintele Gavril

După porunca cinst(itei) isprăvniciei am mers la moșia Ungheni, ținutul Neamțului, de am făcut cercetare pricinii ci esti între sfinția sa, părintele Gavriil proim¹ potropop, cu ai săi răzăși și între d(umi)sali pitariul Neculai Stihii, pitariu cu neamul d(umi)sali, pentru moșia Unghii. Care moșii să împarte în trii părți, parte din sus să stăpânești de d(umi)sali banul Costache Lazul și parte din mijloc să stăpânești de sfinția sa, părintele Gavriil cu ai săi, iar parte din gios să stăpânești de d(umi)sali pitariul Neculai Stihii cu neamul d(umi)sali. Și parte din mijloc este stîlpită despre amîndoi părțile cu petre hotară, după hotarnica ce are părintele Gavriil din let 1795. După care hotarnică, făcînd cercetari petrilor hotară la parte din gios, capătul despre Moldova, ce desparte parte părintelui Gavriil, di parte d(umi)sali pitariului s-au găsit o piatră căzută din locul ei fiind pusă în malul unii topliți. De la care sămn am făcut măsuri pe amîndoi părți și sama stînjănilor am dat-o în doi și măsura stînjănilor au ieșit tocma după hotarnică. Și [și] în locul petrii căzuți am făcut groapă, și din groapă am mers cu linia în lungul moșii pîn(ă) la o altă piatră ce desparte partia d(umi)sali pitariului dinspri partia părintelui Gavriil. Și după cum merge liniia, după hotarnica de sus arătată ce avea părintele Gavriil din let (17)95, așăzarea d(umi)sali pitariului Neculai Stihii rămînea pi locul părintelui Gavriil i a răzeșilor săi și cu doîspreci casă ci să numerit tot oameni a d(umi)sali pitariului.

Și în ce chip am aflat, am dat această mărturii la mîna păr(intelui) Gavriil cu ai săi.

1809, aprili 6

Isac Răilianu <m.p.>

MIAPN, nr. inv. 6872MC. Orig., hârtie difolio (22,3 x 18,2 cm), cerneală neagră

---

¹ Așa în orig..

13

1838 martie 17 – Hotărnicie făcută la porunca Ispravnicului de Neamț, la moșia Ungheni, urmare a jalbei părintelui Gavriil și răzeșii de pe această moșie, în litigiu cu pitarul N. Stihî

Cătri răzășii din Ungheni.

După încheirea di mai înainte a comisii rînduite spre cercetarea¹ amănuțiti moșii Drăgușani cu celilantili moșii, ca la 15 a curgătoarei să să întrunească iarăș(i) Comisia la starea locului.

<.....>²iea și stăpînitorii numitii moșii Drăgușanii precum și megieșii cu scrisorile ci vor fi avînd gios iscălitul, că s-a rînduit zi și iat(ă) am și vinit aici la starea locului în<..>² pîn la 20 a curgătoarii niapărat ori o să afla și dumis(ale) vornic Petrachi Rosit, hotarnicul rînduit și în pricinili <...>²rători într-aceasta și pi cuprinderea jurnalului închiat di cătră mine.

Astia, prin aceasta vi să face cunoscut că la termenul de mai sus sau și mai înainte, niapărat să vă înfătoșat(i) aicia osă<....>² sau prin formalnic vechil cu toate scrisorile ci veți fi avînd, nu numai pentru părțile ce aveț(i) în moșia Ungheni ca și cu aceli pentru dispărțirea numitei moșii di cătră migiișii toți.

Iar acum di primirea aceștia să dați răspică.

.....²<m.p.>

1838 martie 17

No. 7: Drăgușani

<Pe recto-ul filei a doua, de altă mână>: Perelepsu di scrisorile moșii Unghenii:

1. O carte domne(a)scă di stăpîniri di la Costantin Neculai voevod, din let *³CHNA <1743> iuni 1;

2. O carte di la Divan d<i>³ giudecată cu Ștefan Stehî și cu preut Ioniță din Sicueni, din let 17<..>⁰2 ap(rilie) 2<..>²;

3. O carte di la Divan di giudecată, let 1795 iuni 10⁴;

4. O carte iarăși di la Divan, din let 1796 mart(ie) 27⁵;

5. O carte di la isprăvnicii poroncitoare la hotărnicii, din let 1795 iuli 1⁶;

6. O hotarnică din let 1795 iuni 20;

7. O carte domne(a)scă de stăpînir(e): 1795 a(v)gust 22⁷;

8. O carte di giudecată domne(a)scă, let 1818 <.....>⁵2;

9. O mărturie a rînduitului Isac Răilenu, din let 1819 april 24;

10. Un răvaș al isprăvnicii asup<r>³a jăluitului, Isac spre întăriri mărturii, let 1819 iuni 24;

11. Altu răvaș tot di la isprăv(nicie): 1819 iuni 27.

MIAPN, nr. inv. 6873MC. Orig., hârtie difolio (22,7 x 18,4 cm), filigran, cerneală neagră

¹ Urmează: „întrepr.iri”, dar textul a fost tăiat și acoperit parțial de cuvântul următor

² Cuvânt neclar.

³ Omis.

⁴ Data corectă, dacă este să ținem seama de doc. nr. 2, ar fi „1795 iuni 1”.

⁵ Vezi doc. nr. 5.

⁶ Vezi doc. nr. 3.

⁷ Vezi doc. nr. 4.

14

1839 noiembrie 22 – Țădulă privind părțile unor răzeși din moșia Ungheni

Țădulă.

Jos iscălitul, fiind însărcinat de tribunal prin rezoluție și jurnalul închiet în sama din 10 a curgătoarei după poronca divanului de apel a Țării de Sus pusă pe jaloza răzășilor de moșia Unghenii de la acest ținut Niamțu, anumi dumisali Efstatie Movilea cu fii săi i Ionița Musceleanu și preotul Alexandru, ca să li să aleagă părțile de moșie ce au și să li să stâlpească cu pietre.

Viind la fața locului, după înfățișare dovezilor a tăt acestor jăluitori cât și a Ilenii Sechelăriței și a preotului Neculai, ce are întru însofire pe Ancuța, fiica Saftii, sora Elenii Sechelăriței, și după spița niamului ce au dat pentru stîlpul din mijloc, care la capătul din sus fiind mai lat iar la cel din gios mai îngust, după anologhie s-au lămuritu că are și Elena, soție sechelariului Vasili, fata Anuței ce a ținut-o protopopu Gavril, nepoata preotului Ioniță, strănepoata Mariei, pre strănepoata Eftimiei Nemișoaei, șasă zăci și noă stânjani, trei palmi buni, pre cum pre larg să arată în hotarnica ce am făcut pentru tot stîlpul aceasta. Însă pe fața pământului nu s-au putut deosăbi din pricina ploilor și a vremii răle plecată spre iarnă ce a urcat.

Pentru care, după lămuriri ce s-au făcutu i s-au dat această țădulă.

1839 noemv(rie) 22

Scălit A. Potociței¹ <m.p.>

No: 62

<Pe verso-ul filei a doua, de altă mână din aceeași vreme>: Sechelărița

MIAPN, nr. inv. 6874MC. Orig., hârtie, diflio (24,8 x 18,1 cm), cerneală neagră

¹ Lectură nesigură.

15

1860, noiembrie 25 – Chitanță dată da Gavril Gheorghiu, episcopul bisericii Sfântul Haralambie din Târgu Neamț, pentru niște cheltuieli făcute de preotul Irimia la înmormântarea fratelui său, Ioan

Adeverință – Ipiscop bisericii Sf(î)n(tul) Haralampii, Gavril Gheorghiu

lei
200

Adică două sute lei s-au cheltuit pentru un rînd de veșmînti cu tot tacîmul lor făcuți de preotul Irimia pentru frații s(fî)n(ții) săi, Ioan, cî s-au înmormîntat la biserica cu hramul Sf(î)n(tul) Haralampii din orașul Neamțului. Și spri știință i s-au dat aceasta supt a me iscălitură.

1860 noemvrii 25
Gavril Georghiu <m.p.>

MIAPN, nr. inv. 6875MC. Orig., hîrtie (35,6 x 22,3 cm), cerneală neagră

14 DOCUMENTS ABOUT UNGHENI (A LATE MEDIEVAL / MODERN AGE ESTATE IN NEAMȚ COUNTY)

Keywords: *documents, seal, Neculai Stîhi, Constantin Lazu, Ungheni, Moldova*

This article presents the transcripts of 14 documents dating from 1794 to 1839, as well as one more recent certificate regarding an estate located in the northern part of the nowadays Neamț County. The documents, preserved for their most part in original, joined the collection of Piatra Neamț History and Archaeology Museum in 2007. The data within these documents, as well as that of the other documents known from the funds of the Neamț County Archives, speak about a well known phenomenon - , the ownership demise of small and medium-sized estates through the end of the middle aged-period and the beginning of the modern history.

List of figures

1. 1794, August the 29 – Notification from the Law Representative of the Neamt Region to Moțoc Ștefan and Vele Ștefan, to search and inquire about an incident in Ungheni estate.
2. 1795, June the 1st – Order of the Moldavia's Governing Assembly towards the Law Representative of the Neamț Region to search and inquire the demand of the Archpriest Gavriil upon Stîhi the seneschal Neculai regarding a part of the Ungheni estate.

3. 1795, July the 1st – The Law Representative of the Neamț Region anoints and trains the seneschal Șerban, Negoită Moțoc, Ștefan Moțoc and the chancellor Tudorachi, to solve the incident between Gavriil the Archpriest and the seneschal Neculai Stihi.
4. 1795, August the 22nd – Royal Book (royal letter) from Alexandru Ioan Calimah, Ruler of Moldavia, issued to approve the ownership of one third from the Ungheni estate by Archpriest Gavriil.
5. 1796, March the 27th – Announcement to mark off the ownership of the middle part from the Ungheni estate – the third part, by Archpriest Gavriil and others, following the trial judgments towards Neculai Stihi.
6. (Before 1797, August the 5th) – Complaint of Archpriest Gavriil to the deacon Mihalache and his kin from the Neamț Region, addressed to the Ruler of Moldavia, against the seneschal Neculai Stihi and the steward Costache Lazu.
7. 1798, June the 19 – Genealogy regarding the split of the yeoman part from the Ungheni estate.
8. 1798, September the 8th – Complaint of Archpriest Gavriil and of others towards the Ruler of Moldavia, Alexandru Ioan Calimah, within which it is shown that a part of the Ungheni estate, own by them, was sold by some relatives of the steward Costache Lazu, also presenting documents showing the unlawfulness of these sales.
9. 1803, March the 28th – Alexandru Constantin Moruzi, the Ruler of Moldavia, orders the Law Representative from the Neamț region to inquire upon the incident occurred between the Archpriest Gavriil and others from the Ungheni estate and the baker Neculai Stihi.
10. (Before 1809, January the 31) Complaint made by the Archpriest Gavriil and others towards the Assembly of Moldavia's Principality, showing the infringement of their estate parts by Neculai Stihi.
11. 1809, January the 31 – The Assembly of Moldavia's Principality towards the Law Representative of the Neamț Region, orders the solving of the complaint of Gavriil the Archpriest and the other yeomen towards the ownership of Neculai Stihi upon one part of the Ungheni estate.
12. 1809, April the 6th – Notification regarding the inquiry made in the name of the Law Representative of the Neamț region upon the parts from the Ungheni estate, owned by the baker Neculai Stihi and the priest Gavril.
13. 1838, March the 17 – Announcement issued by command of the Law Representative of the Neamț Region, at the Ungheni estate, following the complaint of the priest Gavriil and the yeomen upon this estate, in litigation with the baker N. Stihi.
14. 1839, November the 22nd – Short notice showing the parts of several yeomen from the Ungheni estate.
15. 1860, November the 25th – Receipt given by Gavril Gheorghiu, the trustee of the Saint Haralambie Church in Târgu Neamț, for several expenditure made by the priest Irimia for the funeral of his brother, Ioan

[illegible]

1. 1794 august 29 – Înștiințare de la isprăvnicia ținutului Niamț către Moțoc Ștefan și Vele Ștefan, pentru cercetarea unei pricini în moșia Ungheni

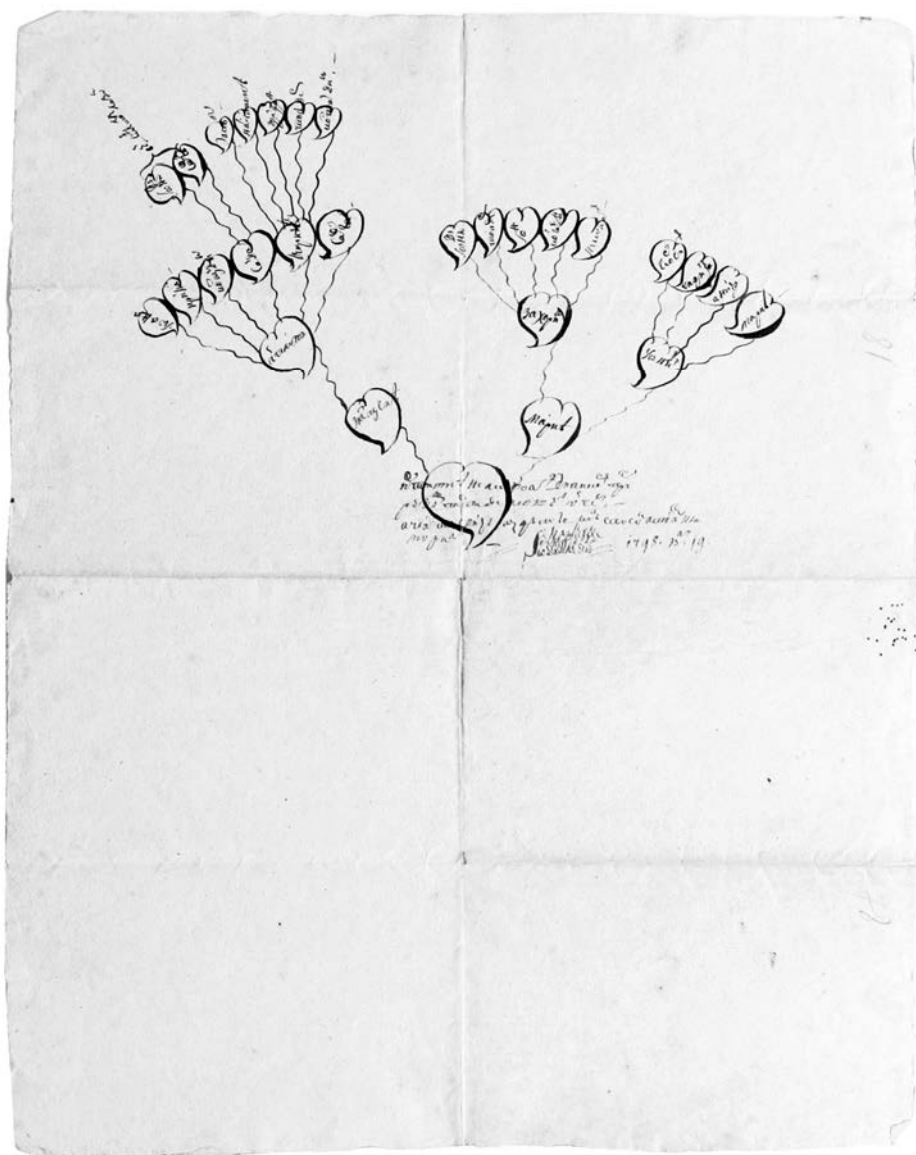
[illegible]

3. 1795, iulie 1 – Isprăvnicia ținutului Neamț rânduiește și instruește pe Șerban postelnic, Negoită Moțoc, Ștefan Moțoc și pe Tudorachi logofătul, spre rezolvarea pricinii dintre protopopul Gavriil și postelnicul Neculai Stihi

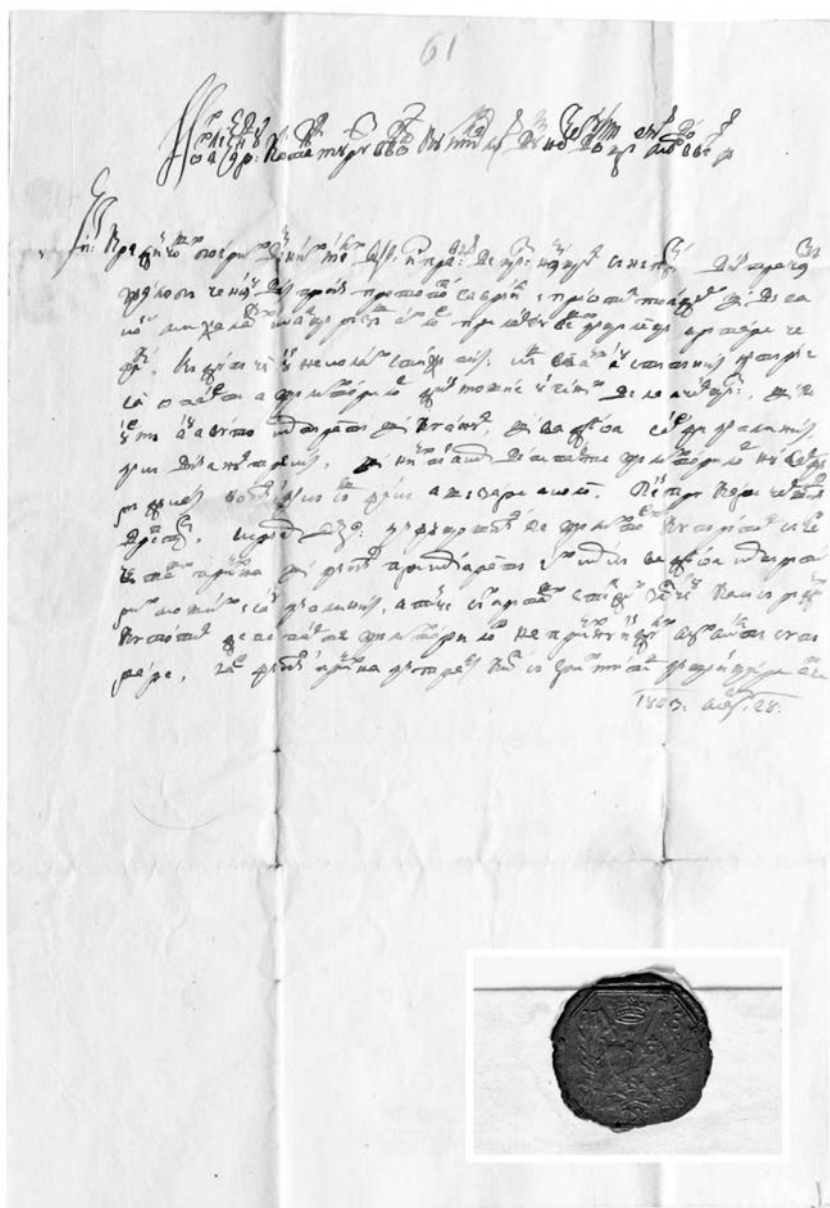

7. 1798, iunie 19 – Spița de neam cu scurgerea proprietății părții răzășești
a moșiei Ungheni

9. 1803 martie 28 – Alexandru Constantin Moruzi vv., domnul Moldovei, poruncește ispravnicului de Neamț cercetarea pricinei dintre protopopul Gavril și alții din moșia Ungheni, și pitarul Neculai Stihii

În ziua 31 Ianuarie 1809
 Divanul Cneției Moldovei către isprăvnicia Ținutului Neamț
 Prin care se poruncește rezolvarea jalbei proin protopopului Gavril și cu alți răzeși
 față de stăpânirea lui Neculai Stihii asupra unei părți din moșia Ungheni

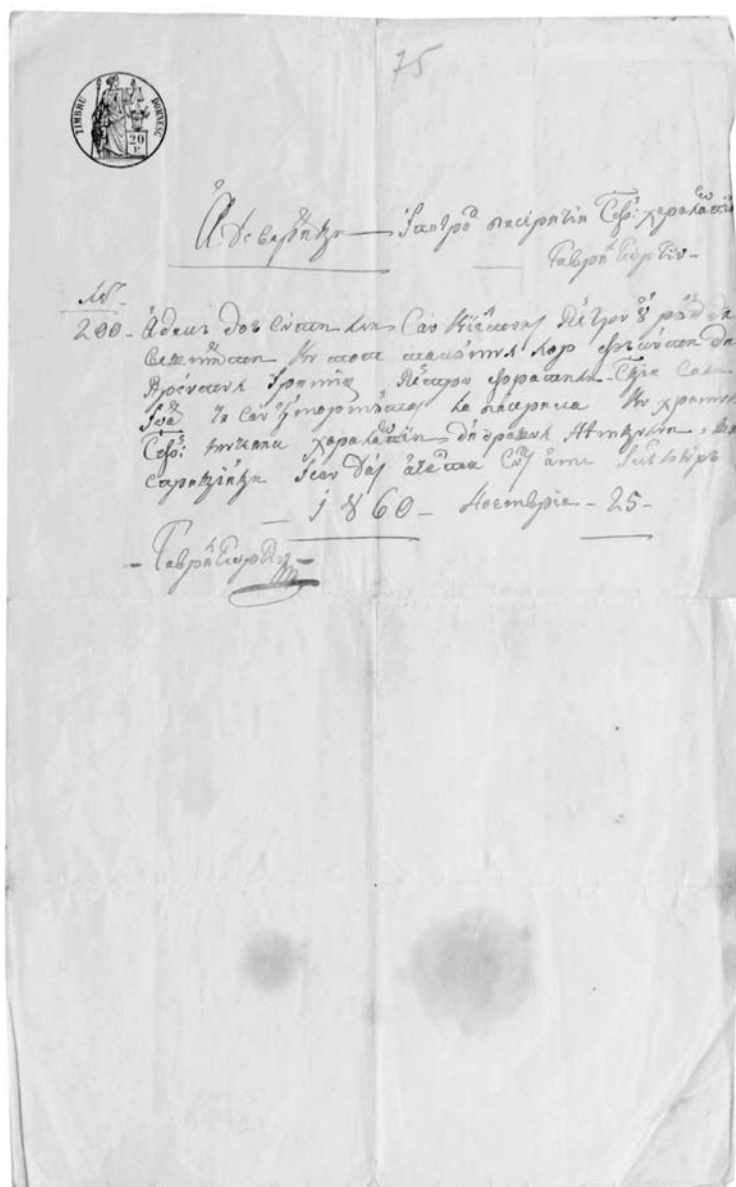
11. 1809 ianuarie 31 – Divanul Cneției Moldovei către isprăvnicia Ținutului Neamț, prin care se poruncește rezolvarea jalbei proin protopopului Gavril și cu alți răzeși față de stăpânirea lui Neculai Stihii asupra unei părți din moșia Ungheni

1838 martie 17
 Hotărnicie făcută la porunca Ispravnicului de Neamț,
 la moșia Ungheni, urmare a jalbei părintelui Gavril și răzeșii de pe această moșie,
 în litigiu cu pitarul N. Stihî

13. 1838 martie 17 – Hotărnicie făcută la porunca Ispravnicului de Neamț,
 la moșia Ungheni, urmare a jalbei părintelui Gavril și răzeșii de pe această moșie,
 în litigiu cu pitarul N. Stihî

15. 1860, noiembrie 25 – Chitanță dată da Gavril Gheorghiu, episcopul bisericii Sfântul Haralambie din Târgu Neamț, pentru niște cheltuieli făcute de preotul Irimia la înțormântarea fratelui său, Ioan

---

DOCTORUL MIHAIL BURADA.

MĂRTURII DOCUMENTARE DIN

COLECȚIILE MUZEULUI DE ISTORIE ROMAN

---

de **Iulia Butnariu**

Cuvinte cheie: Mihail Burada, asistență medicală, Roman, Societatea Culturală „Miron Costin”, Spitalul „Precista Mare”

În galeria personalităților romășcane, doctorul Mihail Burada (1842 - 1918) și-a câștigat un loc binemeritat, după o activitate laborioasă susținută în urbea Romanului, pe tărâm medical, didactic, politic și cultural timp de aproape jumătate de veac. Cunoscut mai ales prin intermediul studiilor referitoare la activitatea sa profesională, legată de Spitalul „Precista Mare” din Roman¹, doctorul Mihail Burada a fost una dintre acele personalități complexe care, implicându-se, dincolo de granițele specializării, au lăsat o amprentă puternică asupra contemporanilor, primind recunoașterea acestora. În preocupările sale de iatroistorie, un alt medic, Epifanie Cozărescu², romășcan prin adopție ca și Mihail Burada, în căutarea mărturiilor asupra istoricului spitalului din Roman, a recuperat secvențe din viața și activitatea unor figuri reprezentative ale domeniului medical, dorind să le păstreze în memoria colectivă a generațiilor viitoare. Cercetările făcute de doctorul Cozărescu au dat naștere unei colecții, intrată prin donație, în anul 2010, în patrimoniul Muzeului de Istorie din Roman³. Studiul de față are la bază documente, acte personale, corespondență sau

---

¹ Epifanie Cozărescu, Octav Clocotici, *Istoricul Spitalului municipal Precista Mare din Roman până la bicentenar (1998); parțial și al vieții medico - farmaceutice romășcane*, S.C. Știință și Tehnică, Roman, 2001, p. 18-25; Epifanie Cozărescu, *Însemnări din viața spitalicească romășcană în cea de-a doua jumătate a veacului al XIX-lea în Apărarea sănătății ieri și azi*, 1984, p. 243-258.

² Iulia Butnariu, *Iatroistoricul Epifanie Cozărescu* în R. Butnariu (coord.), *O viață în slujba semenilor - doctorul Epifanie Cozărescu*, Ed. Mușatinia, 2011, p. 85-89

³ Iulia Butnariu, Relu Butnariu, *Donația Societății de Istorie a Medicinii și Farmaciei din Roman*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 505-519.

fotografii, cuprinse în colecția susmenționată, într-un demers recuperator asupra activității doctorului Mihail Burada și rolului său în dezvoltarea Romanului la sfârșitul secolului al XIX-lea și primele două decenii ale secolului XX.

Mihail Burada s-a născut la Iași, la 1 martie 1842⁴. Părinții săi au fost vornicul Teodor (Tudorachi) și Maria (născută Isăcescu) Burada. Era frate cu Teodor Burada (1839 - 1923), ajuns profesor la Conservatorul din Iași, membru corespondent al Academiei Române (din 1888), cunoscut folclorist, etnograf și muzicolog român. În casa părintească, Mihail Burada a avut prilejul să asiste la numeroase întruniri ale elitei intelectuale ieșene, un mediu propice de formare a sa, cu preocupări diverse și un orizont cultural deosebit. A urmat la Iași studiile primare, secundare și universitare, manifestând interes pentru pregătirea în domeniul muzical. La Conservatorul din Iași i-a avut drept îndrumători pe G. Ionescu Gros la pian și Paul Hette la armonie⁵. De altfel, și-a continuat pregătirea muzicală la Paris, între anii 1861 și 1867, cu Henri Hertz și Eugen Ketterer. Formarea sa profesională, în domeniul medicinei, s-a realizat în aceeași perioadă, în care a urmat cursurile Facultății de medicină și Științe Naturale din Paris, având drept îndrumători pe Trousseau, Charcot sau Claude Bernard⁶. Își susținea, la Paris, teza de doctorat în medicină în 1867, având tema *Câteva considerații asupra tulburărilor intelectuale ce se observă în cursul febrei tifoide sau în timpul convalescenței*⁷. Întors în țară, a profesat o vreme la Conservatorul din Iași, ca pianist concertist și profesor. La Roman ajunge în anul 1870, fiind angajat ca medic primar al Spitalului „Precista Mare”. De aici s-a pensionat în anul 1907⁸.

Odată stabilit în Roman, Mihail Burada nu a mai părăsit orașul, până la sfârșitul vieții (noiembrie 1918). Întreaga sa activitate s-a concentrat asupra îmbunătățirii stării de sănătate, a creșterii nivelului de educație, de igienă și de cultură în general a locuitorilor din zonă. S-a căsătorit cu o româșcancă, Maria, fiica lui Petru și a Mariei Cosmiță, cu 14 de ani mai tânără decât el, cu care a avut 3 copii: Virginia, Emil și Rozina. Viața de familie i-a fost puternic zdruncinată, prin pierderea, pe rând, a celor trei copii (în 1894, 1903, respectiv 1917)⁹. Soția i-a supraviețuit mai puțin de 4 ani, răstimp în care, după mărturiile orale culese de

⁴ Constantin Pangrati, *Dicționarul oamenilor de seamă din județul Neamț*, Ed. Crigarux, Piatra Neamț, 1999, p. 35, menționează 1841 drept anul nașterii lui M. Burada.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Epifanie Cozărescu, Octav Clocotici, *op. cit.*, p. 18-19.

⁷ Mihail Burada, *Quelques considerations sur les troubles intellectuels qui s'observent dans le cours de la fièvre typhoide ou pendant la convalescence*, Ed. A. Parent, Paris, 1867.

⁸ Epifanie Cozărescu, Octav Clocotici, *op. cit.*, p. 22; vezi și *Dosar cu notițe și însemnări ale dr. E. Cozărescu despre dr. Mihail Burada*, fila 13 (colecția Muzeului de Istorie Roman): la 23 sept 1907, Epitropia Casei Sf. Spiridon din Iași face cunoscut medicului primar Mihail Burada că este scos în retragere, urmând a fi înscris la pensie pe ziua de 10 oct. curent.

⁹ *Ibidem*.

doctorul E. Cozărescu, a înstrăinat biblioteca soțului său, vânzând cărțile unui anticar din Roman¹⁰. De altfel, s-au păstrat destul de puține mărturii privitoare la viața și activitatea doctorului Mihail Burada. O parte dintre acestea, documente cu caracter medical sau administrativ au fost recuperate de dr. E. Cozărescu prin cercetările sale în arhiva spitalului romășcan, iar alte mărturii, documente, fotografii ori corespondență au fost adunate, cu mari strădanii, în timp, de la generalul (r) Alexandru T. Burada, nepotul doctorului, precum și de la Sidonia, fiica scriitorului Calistrat Hogaș. De la Sidonia Hogaș a primit dr. E. Cozărescu, drept răspuns la solicitarea sa, o notiță scurtă despre Mihail Burada (apreciat drept „muzician desăvârșit, pianist și select compozitor”), alături de o fotografie a acestuia, din anii 1900 sau 1906, perioada în care ea l-a cunoscut și l-a avut drept profesor de pian¹¹.

În colecțiile muzeului se păstrează din corespondența purtată de dr. Epifanie Cozărescu cu Alexandru T. Burada două scrisori și două cărți poștale, dintre anii 1965 și 1969, drept mărturie a demersurilor de recuperare a unor materiale și informații legate de viața și activitatea doctorului Mihail Burada. Pe această cale a primit doctorul E. Cozărescu o serie de acte care îl privesc pe dr. Burada, aproximativ 50 la număr, în schimbul unor informații legate de activitatea medicală, dar mai ales de activitatea culturală și artistică desfășurată de Mihail Burada la Roman¹². Din aceeași corespondență se vede că preocuparea dr. E. Cozărescu a depășit nivelul curiozității cercetătorului, căci Alex. T. Burada își exprima recunoștința pentru informațiile transmise, „dar mai ales pentru faptul că ați îngrijit de mormântul dr. Mihail Burada”¹³. Aprecierea valorii înaintașului său era manifestată de către dr. E. Cozărescu și prin amenajarea unei „vitrine de onoare” pentru Mihail Burada în fostul Muzeu al Medicinii și Farmaciei din Roman¹⁴.

În privința activității de specialitate desfășurate de doctorul Mihail Burada în cadrul Spitalului „Precista Mare” din Roman, mărturiile care s-au păstrat în colecțiile Muzeului de Istorie Roman nu sunt numeroase. Însă activitatea sa de medic și director al spitalului, între anii 1870 și 1907 a fost,

¹⁰ *Dosar cu notițe și însemnări ...*, fila 15.

¹¹ Scrisoare din 3 august 1961, primită de către dr. E. Cozărescu de la domnișoara prof. pensionară Sidonia Hogaș, în *Dosar corespondența purtată de dr. Epifanie Cozărescu privitoare la dr. Mihail Burada* (colecția Muzeului de Istorie Roman).

¹² Scrisoare din 6 august 1965, Iași, gen. (r) Alex. T. Burada către dr. E. Cozărescu, în *Dosar corespondența purtată ...* Informațiile erau solicitate de nepotul doctorului pentru o contribuție la un *Lexicon muzical* ce urma să fie editat de către Uniunea Compozitorilor; pe această cale se clarifică o informație eronată: conform lucrării lui M.Gr. Poslușnicu (*Istoria muzicii la Români* de, București, 1928, p. 336), Burada ar fi înființat prima societate de muzică la Roman, în realitate fiind vorba de implicarea sa în activitatea Societății Culturale „Miron Costin” între anii 1907 și 1918.

¹³ Carte poștală, 6 octombrie 1969, București, gen. (r) Alex. T. Burada către dr. E. Cozărescu în *Dosar corespondența purtată ...*

¹⁴ Epifanie Cozărescu, Octav Clocotici, *op. cit.*, p. 221.

într-o bună măsură, prezentată în lucrarea monografică editată în anul 2001, prin contribuția dr. E. Cozărescu¹⁵.

Este important de precizat că, în contextul epocii, marcată de rapide schimbări demografice, economice, politice, socio-profesionale, asistența medicală la nivelul orașului Roman a evoluat, pe de o parte organizatoric - instituțional, iar pe de altă parte prin numărul și calitatea pregătirii medicilor care au profesat aici. Între figurile marcante din domeniul asistenței medicale care l-au precedat pe Mihail Burada la spitalul din Roman pot fi menționați doctorul Alexandru Theodori și doctorul Vafriño Marini, iar dintre contemporanii săi: dr. Alexandru Vasiliu (1859 - 1913). Erau însă numeroase problemele cu care un medic se confrunta în provincie, iar în particular cazul Romanului ridica chestiuni organizatorice și administrative suplimentare. Între aceste probleme recurente erau bugetul insuficient acordat de forul tutelar – Epitropia Sf. Spiridon din Iași –, dar și sediul devenit inadecvat desfășurării activității medicale, această din urmă problemă fiind reglementată abia după construirea noului edificiu al spitalului inaugurat în anul 1884. Iată cum aprecia dr. E. Cozărescu contribuția lui Mihail Burada la rezolvarea acestor chestiuni administrative: „Precum se știe, construirea în anii 1872 - 1880 a actualului edificiu - palat în care funcționează spitalul nostru, se datorește în bună parte străduințelor depuse la timpul său și la locul cuvenit de tânărul și energicul medic primar și epitrop al așezămintelor Precistei, filială a Așezămintelor „Sf. Spiridon” din Iași”¹⁶.

Dotarea și numărul de paturi au rămas printre problemele delicate cu care se confrunta conducerea și personalul Spitalului „Precista Mare”. În anul 1895 spitalul a fost dotat cu un punct de laborator clinic, acesta fiind considerat un câștig important pentru evoluția ulterioară a asistenței de specialitate la Roman¹⁷.

În legătură cu activitatea doctorului Mihail Burada în cadrul spitalului din Roman se păstrează, în prezent, în patrimoniul Muzeului de Istorie Roman, două mărturii documentare. Ambele documente – un certificat de confirmare a decesului, datat 6 aprilie 1878¹⁸ și un raport statistic cu evidența bolnavilor tratați în spital, în perioada cuprinsă între 1 octombrie și 1 noiembrie 1870¹⁹ – poartă semnătura dr. Mihail Burada. Pelagra, tuberculoza ori sifilisul erau, în epocă, principalele probleme cu care se confruntau locuitorii din Roman și împrejurimi și pe care medicii să străduiau să le trateze.

¹⁵ Epifanie Cozărescu, Octav Clocotici, *op. cit.*, p. 18-23.

¹⁶ *Dosar cu notițe și însemnări ...*, fila 3 și 4.

¹⁷ Epifanie Cozărescu, *Însemnări din viața spitalicească ...*, p. 257.

¹⁸ Certificat de confirmare a decesului nr. 49 din 6 aprilie 1878, eliberat de dr. M. Burada pentru dorobanțul Dumitru Pașanogu, decedat datorită dizenteriei (colecția Muzeului de Istorie Roman).

¹⁹ Raport statistic lunar de starea bolnavilor aflați în cura spitalului din Roman, de la 1 octombrie până la 1 noiembrie 1870, cu semnătura dr. M. Burada (colecția Muzeului de Istorie Roman).

Medicii româșcani, indiferent de locul în care și-au urmat studiile universitare, s-au raportat în permanență la noutățile din spațiul european. Destul de costisitoare, tratatele de medicină erau procurate, cu destule eforturi, adesea imediat după apariția lor. De la doctorul Burada însă nu s-au păstrat astfel de tomuri, biblioteca sa fiind înstrăinată. Nu s-a păstrat nici măcar un inventar al volumelor, așa cum s-a întâmplat în cazul colegului său, dr. Alexandru Vasiliu²⁰. În colecția muzeului a intrat doar lucrarea *Quelques considérations sur les troubles intellectuels qui s'observent dans le cours de la fièvre typhoïde ou pendant la convalescence*, publicată la Paris, în anul 1867, având pe pagina de titlu autograful dr. Burada, cu dedicația „*A mon ami intime X. Heraclide souvenirs tres affectueux*”.

În paralel cu activitatea din Spitalul „Precista Mare”, doctorul Mihail Burada a desfășurat în Roman o bogată activitate didactică. Între anii 1873 și 1901 a funcționat ca profesor de igienă și medicină populară la Seminarul „Sf. Gheorghe” din Roman, iar din 1893 predă și științele naturale. Figurează și ca medic al internatului aceleiași instituții în aceeași perioadă²¹. Din anul 1901 a predat geografia la Gimnaziul „Roman Vodă”, până în 1907 când s-a pensionat²².

Implicarea doctorului Mihail Burada în problemele urbei s-a materializat și prin prezența sa în consiliul comunal²³. Între însemnările dr. E. Cozărescu se regăsește o scurtă notă asupra doctorului Burada ca participant la ședințele consiliului, în calitate de membru deplin, informație preluată din *Condica de Proceșe Verbale de ședință a Consiliului comunal*, pe anul 1872, luna august. Având această experiență, doctorul Burada a ajuns apoi senator de Roman. În colecțiile Muzeului de Istorie Roman se păstrează două documente privitoare la alegerea sa drept senator de Roman, în anul 1888²⁴ și în 1892²⁵. Pentru a se achita de obligațiile acestui statut și a participa la lucrările Senatului, dr. Burada își lua scurte concedii de la spital, în activitatea sa de specialitate fiind suplinit de dr. Grigore Ciolac, medic secundar al spitalului din Roman.

Dimensiunea personalității lui Mihail Burada nu ar fi completă fără cunoașterea preocupărilor sale cultural - educative. Preocupările sale din tinerețe s-au materializat ulterior în creațiile sale²⁶, seratele muzicale susținute

²⁰ Iulia Butnariu, *Din trecutul vieții medicale româșcane. Viața și activitatea doctorului Alexandru Vasiliu*, în *Carpica*, XXXIX, 2010, p. 280.

²¹ Ion Țuțuianu, *Istoricul Seminarului Sfântul Gheorghe din Roman*, Ed. PIM, Iași, 2010, p. 73-74.

²² Nicolae Gr. Stețcu, Gheorghe A.M. Ciobanu, *Pagini din istoria Liceului Roman-Vodă. 1872 - 1972*, Roman, 1972, p. 263.

²³ *Dosar cu notițe și însemnări ...*, fila 14.

²⁴ Act no. 4191, legalizat la data de 25 octombrie 1888 în *Dosar cu documente relative la dr. M. Burada ales senator de Roman* (colecția Muzeului de Istorie Roman).

²⁵ *Ibidem*, act no. 339 din 6 februarie 1892.

²⁶ Epifanie Cozărescu, Octav Clocotici, *op. cit.*, p. 22; în colecția Muzeului de Istorie Roman se regăsesc 12 din partiturile muzicale editate ale dr. M. Burada

în casa din Roman, participarea și încurajarea unor manifestări concertistice organizate de Societatea Culturală „Miron Costin”²⁷. Pentru orașul Roman, la sfârșit de secol XIX și început de secol XX, astfel de preocupări, specifice unei elite intelectuale, serveau drept model, fiind un factor de coagulare între oameni de profesii diferite, dar cu preocupări culturale similare. Rolul cel mai important l-a avut activitatea Societății Culturale „Miron Costin”, prin diversitatea, periodicitatea și amploarea manifestărilor organizate în Roman. Doctorul Mihail Burada a fost ales „cu unanimă însuflețire” președinte al acestei societăți încă de la constituirea ei, păstrându-și această calitate până la ultima clipă a vieții sale (25 februarie 1907 - 8 noiembrie 1918). Prestigiul doctorului M. Burada, având la bază activitatea sa profesională, dar și preocupările sale artistice și culturale a dat un fundament solid nou-înființatei societăți.

Mihail Burada s-a bucurat de o bună reputație în privința pregătirii sale muzicale nu doar în Roman, în perioada de maturitate și senectute, ci și înainte de a se stabili în urbe, fiind încă în Iași, în anii tinereții. Din perioada ieșeană a lui Mihail Burada se află în patrimoniul Muzeului de Istorie din Roman un număr de 9 documente, dintre anii 1868 - 1870. Aceste adrese, semnate de rectorul Universității din Iași, profesorul Ștefan Micle, îi solicitau prezența lui Mihail Burada în diverse comisii de examinare la instituții gimnaziale și liceale ieșene sau chiar la Universitate.

Adresa nr. 48 din 1 ianuarie 1868, semnată de Ștefan Micle, rectorul Universității din Iași, îl solicita pe Mihail Burada să participe în comisia de examinare de la liceu, alături de Const. Eraclide, V. Adamachi, N. Culianu, N. Quintescu, D. Brândzia și T. Maiorescu, spre a servi la „consolidarea Instrucțiunii publice, prin controlarea serioasă și salutară ce se vor face junelor noastre Institute”²⁸. Prin adresa nr. 274 din 10 iunie 1868, semnată de rectorul Ștefan Micle, dr. Mihail Burada era chemat să participe ca membru în comisia de examinare de la gimnaziul normal de fete, alături de Ioan Albinețiu, Ștefan Sihleanu, Al. G. Urechia și George Rosin²⁹. Altă adresă, cu nr. 412 din 10 septembrie 1868, îl anunța pe dr. Mihail Burada de numirea sa în comisia de bacalaureat, alături de T. Maiorescu, G. Rosin, Șt. Emilian și Șt. Micle³⁰. M. Burada era chemat să facă parte din comisia de aprobare a bursei (stipendii) din străinătate, prezidată de Șt. Micle și din care mai făceau parte prof. T. Maiorescu,

²⁷ Ovidiu Trifan, *Tradiția spectacolului în cultura românească în Adrian Majuru (ed.), Conferința Națională de Antropologie Urbană, ediția a II-a, Roman, 8-9 octombrie 2010*, Ed. Mușatinia, Roman, 2011, p. 185.

²⁸ *Dosar Corespondență primită de Mihail Burada de la Universitatea din Iași* (colecția Muzeului de Istorie Roman), Adresa nr. 48 din 1 ianuarie 1868.

²⁹ *Ibidem*, adresa nr. 274 din 10 iunie 1868.

³⁰ *Ibidem*, adresa nr. 412 din 10 septembrie 1868.

G. Rosin, I. M. Melicu și Șt. Emilian. Concursul era programat pe 25 septembrie 1868, după cum preciza adresa nr. 26 din 24 septembrie 1868³¹. Într-o altă comisie de examinare, pentru semestrul I, la Școala normală de fete din Iași a fost numit dr. Mihail Burada, având pe Constantin Carp drept președinte, iar membri: Ioan Albinețiu, George Urechia și Michael Mircea³². Adresa nr. 408 din 6 iunie 1869, trimisă de rectorul Ștefan Micle îl delega pe dr. Mihail Burada să participe la notarea examenelor de final de an școlar de la Școala de muzică și declamațiune din Iași, alături de Artaxers Buiuciu și N. Schwartzberg³³. A fost numit și în comisia de examinare de la Institutul „Vasile Lupu”, alături de Teodor Lateșiu pt examenele ce urmau a se ține între 10 și 19 iunie 1869³⁴. Conform adresei nr. 482 din 20 iunie 1869, dr. Mihail Burada era solicitat să participe în comisia de examinare a elevelor de la Pensionul „*Sacre Coeur*”, în perioada 26 - 28 iunie 1869, alături de V. Suciu, I. Ciurea, Costin și Smaranda Macri, iar între 23 și 25 iunie și pentru examinarea elevelor de la Pensionul „St. Andrei”³⁵. Adresa nr. 183 din 28 februarie 1870, trimisă de rectorul Ștefan Micle către dr. Mihail Burada privește solicitarea acestuia din urmă în comisia de examinare de la Conservatorul de muzică din Iași, împreună cu dl. Nicolae Burghilea³⁶.

Experiența acestor participări în diverse comisii l-a ajutat pe Mihail Burada să cunoască nivelul de pregătire al tinerilor din Iași, fiind un element de comparație pentru situația pe care a găsit-o ulterior la Roman. De la o bună înțelegere a necesităților educaționale și culturale din orașul de provincie au pornit inițiativele grupului de intelectuali aflați în jurul Societății Culturale „Miron Costin”. Constituirea acestei societăți și activitatea diversificată încă din primii ani de funcționare au avut drept bază de pornire acele serate muzicale desfășurate în spațiul privat, la care participau intelectuali ai orașului, grupați funcție de relații și afinități personale. Mihail Burada făcea parte dintre aceia care se reuneau în astfel de întruniri, alături de profesorul Emanoil Silberg, violonist și pianist amator, în casa căruia se țineau îndeobște aceste mici concerte, avocatul Alexandru Mustea, fost primar al Romanului, absolvent al Conservatorului din Iași, pianist, I. Dimitriu, violonist, farmacistul Alois Decker, maiorul Zamfirescu de la Divizia 7 infanterie, iar ocazional compozitorul E. Mezzetti sau fratele doctorului – Teodor Burada, care interpreta la vioară³⁷.

³¹ *Ibidem*, adresa nr. 26 din 24 septembrie 1868.

³² *Ibidem*, adresa nr. 170 din 31 decembrie 1868.

³³ *Ibidem*, adresa nr. 408 din 6 iunie 1869.

³⁴ *Ibidem*, adresa nr. 424 din 8 iunie 1869.

³⁵ *Ibidem*, adresa nr. 482 din 20 iunie 1869.

³⁶ *Ibidem*, adresa nr. 183 din 28 februarie 1870.

³⁷ *Dosar cu notițe și însemnări ...*; vezi și ziarul local *Ecoul Romanului*, nr. 27 din 4 mai 1894, despre concertul de vioară al lui Teodor T. Burada la Roman, alături de Mezzetti.

Demersurile cu caracter cultural ori social susținute de membrii Societății Culturale „Miron Costin”, s-au concretizat într-o varietate de manifestări: de la conferințele prezentate unui public larg de către personalități de anvergură națională, uneori și de figuri reprezentative de pe plan local, la șezătorile săptămânale, serbările populare, audițiile muzicale, colectele și apoi donațiile în scop caritabil³⁸. Toate acestea au contribuit la ridicarea nivelului de educație, formarea gustului pentru muzică, lectură și în ultimă instanță la modelarea identității culturale a Romanului.

În legătură cu dr. Mihail Burada se mai păstrează în patrimoniul Muzeului de Istorie Roman și un dosar cuprinzând 22 acte și documente diverse, din perioada 1872 - 1901, multe dintre ele fiind adrese și circulare, în legătură cu situația sa militară, ca medic - ofițer în rezervă³⁹. Din acest dosar, două scrisori, ciorne ale celor expediate, redactate de doctorul Mihail Burada și adresate, prima (din 23 iulie 1898) comandantului Regimentului 3 Artilerie, Corpul 3 de armată, iar a doua (din 5 aprilie 1901), către comandantul Corpului IV de armată, îl arată preocupat de clarificarea situației sale. De altfel, prin aceasta din urmă solicita să fie scos din evidența armatei, fiind trecut de limita de vârstă prevăzută de lege.

Însumând toate aspectele activității dr. Mihail Burada se poate concluziona asupra dimensiunii și calității implicării sale în viața Romanului. După cum aprecia profesorul Gh. A.M. Ciobanu, Romanul a fost pentru Burada „laborator de studiu și salon de spital și sală de concert și amfiteatru de rostire, ca și intim cămin de familie”⁴⁰. Prin activitatea sa de medic al Spitalului „Precista Mare”, M. Burada a dat un exemplu de profesionalism, contribuind la îmbunătățirea calității serviciilor medicale, consolidarea organizatoric - administrativă a instituției. Extinderea preocupărilor sale către sfera vieții politice și culturale îl arată preocupat de întreaga evoluție a urbei și a societății românești în general, înscriindu-se în opinia formulată de un alt medic, Anastasie Fătu, la 1872: „trebuie să depunem toată activitatea și inteligența poporului nostru în mișcare ca să putem răspunde la sarcina ce ne-a destinat-o Providența și să dobândim repede, prin energia noastră, ceea ce alte națiuni au realizat într-un timp mai îndelungat”⁴¹.

³⁸ *Ecoul Romanului*, nr. 708 din 11 noiembrie 1915, p. 1 - 2 (vezi articolul profesorului N. Apostol despre activitatea Societății „Miron Costin”, unde este apreciată „opera de regenerare morală” desfășurată de această societate) și nr. 711 din 2 decembrie 1915, p. 3

³⁹ *Dosar cu acte și documente diverse relative la dr. M. Burada* (colecția Muzeului de Istorie Roman).

⁴⁰ *Romanu' liber*, nr. 32, din 20-27 iulie 1990, p. 3

⁴¹ Octavian Buda (coord), *Despre regenerarea și degenerarea unei națiuni*, Ed. Tritonic Publishing, București, 2009, p. 16 – din discursul de recepție în Academia Română a lui Anastasie Fătu, ședința din 27 august 1872

TESTIMONIES AND DOCUMENTS FROM THE COLLECTIONS OF THE HISTORY MUSEUM OF ROMAN ABOUT DR. MIHAIL BURADA

Keywords: *Mihail Burada, medical care, Roman, „Miron Costin” Cultural Society, “Precista Mare” Hospital*

The medical care given to the inhabitants of Roman city evolved at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, partly institutionally, partly due to the number and quality of the educations of the doctors who practiced here. Among the personalities in the domain we include Doctor Mihail Burada (1842 - 1918). The reconstitution of his life and activity was possible due to the recent donation made by the Society of History of Medicine and Pharmacy of Roman to the town's History Museum, containing mainly medicine related items gathered during six decades by Dr. Epifanie Cozărescu. Based on the documents within this collection we were able to track the professional path of Dr. Mihail Burada, his involvement in public life, in the cultural activity of Roman (mainly as president of the „Miron Costin” Cultural Society). The complexity of his preoccupations made him known in his time, among the other personalities of the town.

List of illustrations

1. Address no. 48 from 1868, January the 1st
2. Address no. 274 from 1868, June the 10th
3. Address no. 412 from 1868, September the 10th
4. Address no. 26 from 1868, September the 24th
5. Address no. 170 from 1868, December the 31st
6. Address no. 408 from 1869, June the 6th
7. Address no. 424 from 1869, June the 8th
8. Address no. 482 from 1869, June the 20th
9. Address no. 183 from 1870, February the 28th
10. Document no. 4191, from 1888, October the 25th regarding M. Burada's election as Senator of Roman, within the third College, in 1888.
11. Document no. 339, from 1892, February the 6th regarding M. Burada's election as Senator of Roman, within the first College, in 1892.
12. Title page of the PhD Thesis of Mihail Burada, published in Paris, in 1867.
13. Certificate confirming the death, no. 49 from 1878, April the 6th, issued by Dr. M. Burada.
14. Letter from 1898, July the 23rd, written by the doctor Mihail Burada, addressed to the commander of the Third Artillery Regiment, of the Third Army Corp.
15. and 16. Letter from 1901, April the 5th, written by the Doctor Mihail Burada, addressed to the commander of the Fourth Army Corp.
17. 1. Aged Mihail Burada (cca. 1900 - 1906). 2. *Faire - part* announcing the death of Dr. Mihail Burada, sent to Teodor Burada in Iași, November 1918. 3. House in Roman where Dr. Mihail Burada lived at Speranței Street, no. 2.

Principatele-Române-Unite.

la Jaramari anul 1868.

UNIVERSITATEA

de
Jassi.

Nr. 48

Domnule Meu!

Prin art 86 din Regul. de disciplină pentru Licee și gimnazii se autorizează pe Rectorul Universității de a numi comisiunile examinatoare pe la școlile secundare. Subsemnatul are îndrăzneala să vă scriu în numele Dv. cât și simpatia ce ați arătat la totu de dintr-o dată pentru Instrucțiunea publică; are onoarea a vă ruga să bine voiti a primi delegațiunea de a alege ca comisar examinator în prezența cu Dnii Const. Traclide, V. Adamachi, et. Culișan, N. Quintica, P. Brândiaș, et. Chiorescu la examenul de carne de la Liceu. —

Programul după care au a se ține examenul vă este alăturat și sper cunoștiunța Dv. Sărmă convingem Domnule Meu, că nu veți refuza concursul Dv. și că veți contribui cu cunoștința Dv. la consolidarea Instrucțiunii publice, prin controlarea serioasă și salutară ce se va face prin elor noastre Institute. —

Primii Vă rogu. Domnule Meu, a securare mea distincției mele cariere și tinerii. —

Rectore Ștefan Micleș

Iași în 10 Iunie 1868

Nr. 274

Domnule Meu.

Consiliul special al acestei Universități convocat de sub-semnatul prin circulara No. 235; în ședința sa din 8 a curente, discutându-se chestiunea examenilor anuali an. cur. ale școlilor secundare, ve a numit *Messrs* alu comisiei esaminateice pentru *Gimnaziul normal de fete*.

Subscrisul speră că D-voastră în unire cu *președintele și Messrs* comisiei D-ții *Ioan Albinoș, Ștefan Ștefan, M. G. Mochia și George Proșu* veți înlesni acestu institutu universitaru în direcțiunea și controlarea Instrucțiunii publice.

Pentru aceasta vă trimite câte o copie de pe programa examenilor acelei școli și de pe prescriptul verbal alu acestui consiliu, cu unu extrasu de câteva articole din legea Instrucțiunii publice și din Regulamentul de ordine și disciplină pentru licee și gimnazii, recomandându-ve pentru mai ample cunoștințe chiaru această lege și regulamentul pe care-le veți pute găsi la fiecare școală.

Primiți ve rogu Domnule *Meu* asigurarea destinselor mele considerațiuni.

Rectore Ștef. Mite

Secretar
Bunescu

1868 sept. 10 zile

Nº 412

Domnule Professore!

În virtutea Regulamentului pentru examenul general de Licee §. 2. al. 1. inserat prin Monitorialul N° 126 din 1867, amu onore a vă ruga se benevoiti a lua parte la juriul compus din Dⁿⁱ Titu Maiorescu, G. Rosiu, St. Enifianu, împreună cu subsemnatul, spre examinarea candidaților ce voiesc a obține diploma de Bacalaureat, în sesiunea de la 1-15 Sept. curentă. Începerea este fixată la 12 ale curentă ora 9 de dimineață.

Priminti Dle Professore, asigurarea respectului meu considerativ

Rector I. Muleș

Secretar Blumley

Domnii-Sale

Dⁿⁱ profesore M. Burada

Iași în 24 Septembrie 1868

Domnule Professore.

În virtutea telegramii Săriei (Ministru Instrucțiunii publice și Cultelor N° 1056) am onoare a Vă ruga, să bine voiti a face parte în jurul compus din Săriei Professore: T. Maiorescu, G. Rosu, T. M. Chelie și St. Eniliani; pentru ținerea concursurilor de stipendii în străinătate. Jurul va fi sub președinția subsemnatului. Concursurile se vor ține în palatul Universității de Iași, mară în 25 a curentei la ora 6 seară. —

Primiti Vă rog, Domnule Professore, asigurarea destinsă multă considerată. —
 Rector S. Micle

Secretar P. Ghimic.

UNIVERSITATEA DE IASI.

CANCELARIA RECTORULUI.

Nr. 170

Iasi in 11 Decembrie 1868.

Domnule Doctore!

În virtutea art. 86 din Regul. de ordine și disciplină pentru licee și gimnazii, și în virtutea procesului verbal încheiat de Consiliul special al Universității de Iași, în ședința de ieri, am onoare a vă ruga să bine voiti a acționa ca comisar examinator, la examenul semest. I am curent de la Școala normală de fete, cari au a se începe la 1 Samarin venitor, împreună cu Dnii: Constantin Carpa ca președinte, Ioan Albiniș, George Unchir și Michael Mircea ca membri. -

Primită la rugă, Domnule Doctore, asigurarea respectului meu consideratului. -

Rector Șef. Milea

Secretar Luncăș.

Domnului Doctore Michael Burada.

1869 Iunie în 6 zile.

CANCELARIA
UNIVERSITĂȚII IASÍ

Nº 408

Dorrmireu Meu.

În 10 ale curentei, urmându a se ține examene la școala de muzică și declamațiune din acestu orașin, pentru finile anului școlar 1868-69; subsumatului în cunoștință și fiindu despre abilitatea și cunoștința Voastre în formosa artă a Muzicii, și apăsându imparțialitatea ce Ve caracterizează, am onoare a Ve ruga de bine voiați a primi delegațiunea și a asista la acele examene în cetate di, de împreună cu *Junii Octavio Benicliu și N. Schwarzenberg.* -

Speru, Ștu Meu, că nu Veti refuza concursu ce v'a cere spre a se potole controla progresele acei școli, car despre rezultatu examenilor, Ve rugu de bine voiați a mă în cunoștință. -

Primitu Ve rugu, Dorrmireu Meu, a curăța destinați mele consideratiuni. -

Rectore Ștefan Klie

CANCELARIA
UNIVERSITĂȚII JASI

Nº 424

1869 Iunie 8, zile.

Domnule Doctore.

Consiliul special în sesiunea sa din 5 ale curent. a decis numirea delegaților pentru examenele semestru II din anul 1869 pe la toate Institutele de învățământ secundar din Jasi, conform legii Instr. și art. 86 din Regulam. de ordine și disciplină pentru Licee și gimnazii.

Conform procesului verbal din acea sesiune sunteti numiti și Voastre ca delegat examinatorii cu dreptul și vatoria ca li se acorda art. 88 din Regul. citat la Institutul Național Lupu, de împreună cu Al. Teodoru Latcu.

Subsemnatul cu placere vă face cunoscută această decizie a Consiliului și apreciind meritele Voastre științifice și morale, și ca pe unchi care totdeauna sunteți animati de dorința pentru progresul și cultura alu poporului român, vă rog să bine voați a da concursul Voastre asistându la examenele școlariilor din citatul Institutului, cari au a se începe la 10 și vor continua pene la 19 ale curent, și după finit să bine voați a ne încredința despre rezultatul primit.

Primiti de rogu, Domnule Dr., asigurarea destinselor mele considerațiuni.

Rectorul Școalei Miteff

Secretarul Chumbeanu

1869 Iunie 20, zile

Nº 482

Domniule Doctore.

În virtutea art. 412 din legea Instr. publice, am onoare a vă ruga să bine văați a primi delegațiunea de a asista la examenile copilelor interne dispensionate numite St. Antoniu / Iacare Cocur / cari au a se ține în zilele de 26, 27 și 28 ale curentei, de însoțirea cu Dnii St. Iulian, St. Cîrcea și Costin și Dnii Inaranda Maier.

Totu odată Voastră sunteți în dreptu, de a vă bine voi, a vă duce și la pensionatul numit St. Iudaea, unde copilele sîntu externe și unde examenele au a se ține în 20 și 25 Iunie. — Scrieri rezultate sîntu rugate să benevoiti a ne în cunoștință. —

Subscriem Ghera de Iași ca Voastră veți bine voi a înlesni acestu Institutu Universitaru pentru a pute controla progresulu ce se dă în Instrucțiunea privată.

Permisiți-mă rog, Domniule Doctore, asigurarea destinsii mele considerațiuni. —
 Rectore I. Milea.

Secretaru Mihail Burada

1870 luna februarie in 28 zile.

Domnule Doctore.

Maie Duminica in 1^{le} Martie, la conservatorul de muzică din acest oraș, urmându a se tine' examenile semestruale alu anului școlar în cursu, Subsemnatulu, apreciandu meritele Domniei Voastre și a supra artor musicale, are onoare a Vă ruga ca se bine voiti a acicla ca delegatu la acele examene de împreună cu Dn. Nicolae Burghieșca, la orele 10h din di în sala conservatorului.

Primitu Vă rog, Domnule Doctore, asigurarea prece destinuier mele consideratuni.

Rectore Ștefan Micșey

Secretaru Gumeau

Bimoul Electoral
al
Colegiului al II^{le} de Senatori
Judeciul Roman

La alegerea efectuată astăzi 24 Octombrie 1888
prin ballotaj între candidații ce au ieșit la pri-
ma votare din 17 Octombrie curentă, pentru unu Se-
nator al colegiului al II^{le} din Judeciul Roman,
în urma Înaltului Decret Regal nr. 2607 de la 8 Sep-
tembrie anului curentă, domnului Mihail
Burada Dr., obținând număr de patruzeci
și șapte voturi din optzeci și nouă votanți, Bimoul
al¹ a proclamat Senator ales al¹ colegiului al II^{le}
din Judeciul Roman.

Președinte,

A. Teodor

Secretari { Costin
Gheorghiu
Mihail
1888

10. Act nr. 4191, din 25 octombrie 1888 referitor la alegerea lui M. Burada drept senator de Roman, în Colegiul II, în anul 1888

Regatul României.
Burowul Electoral al Colegiului I. Senatori
din
Judeciul Roman.

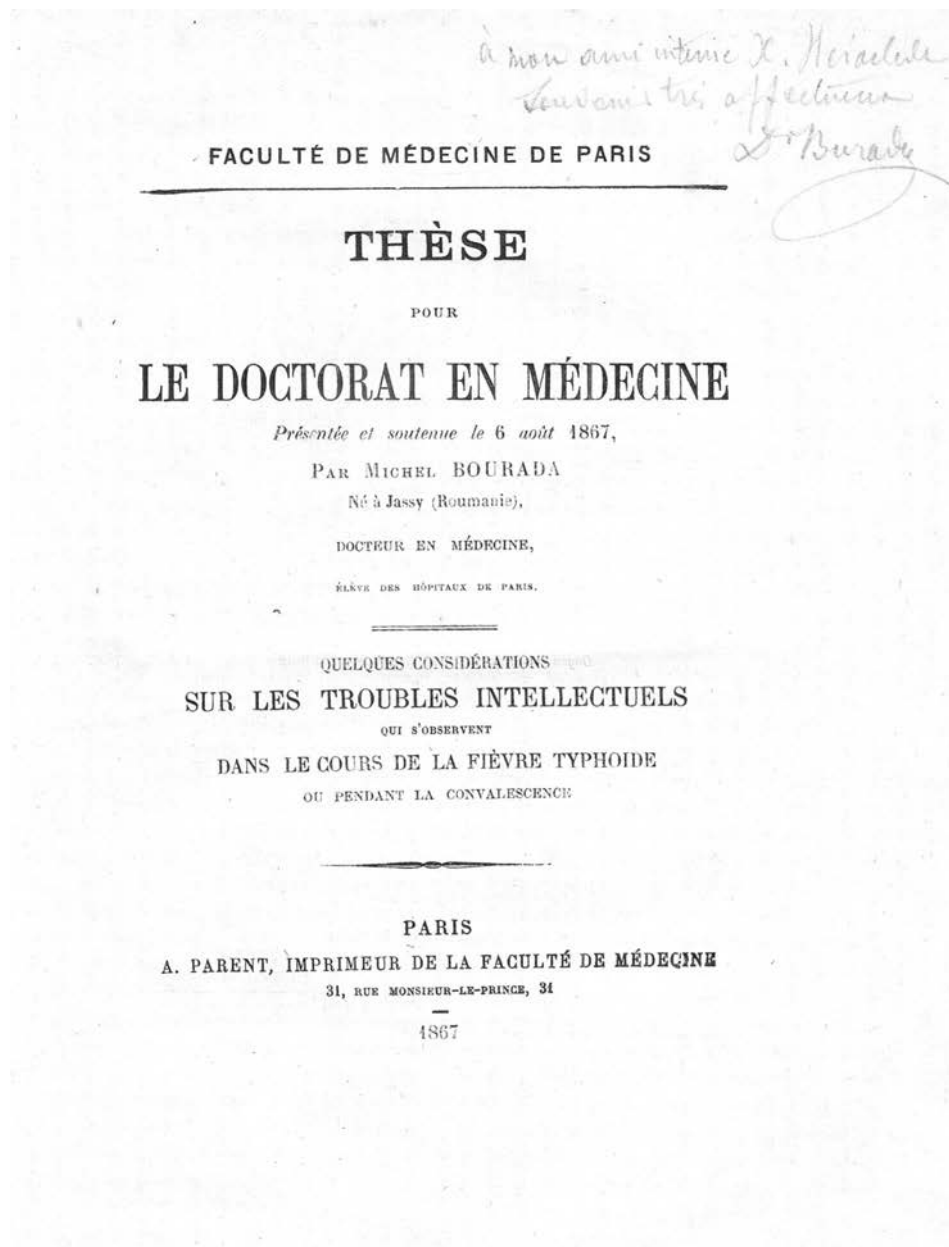
La alegerea efectuată astăzi 5 Februar
 1892, pentru doi Senatori de la acest Cole-
 giu în urmarea Decretului Regal sub N. 3411,
 din 11 Decembrie 1891, Domnul Mihail Bu-
 rada s-a intrunind majoritatea de 46 vo-
 turi din 90-voturi exprese, burowul în-
 conformitatea art. III, lă a proclamat Se-
 nator ales al Colegiului I. din Judeciul
 Roman.

Președinte Molcuț

Senatori } I. Călbăș
 } P. Tăgăș

Secretari } L. Eraclie
 } V. Tăgăș

11. Act nr. 339 din 6 februarie 1892 referitor la alegerea lui
 M. Burada drept senator de Roman, în Colegiul I, în anul 1892

12. Pagina de titlu a lucrării de doctorat
a lui Mihail Burada, publicată la Paris, în anul 1867

ROMANIA.

EPITROPIA GENERALĂ

A

Căsei Stăntului Spiridon.

PRIMARELE.

Ospitalul de Boala. . . . .

Secția . . . . .

1878. Luna April 6

6/18 April

Opri conștatare.

Oficier. Cuky

DOMNULE OFICIER!

La acest ospit . . . au încetat din viață D. *Dimitrie. Paganescu*

De etate . *23* . ani . . . . .

De religie . *Orthodoxa* . . . . .

De profesiune . *Roborant* . . . . .

Domiciliat în comuna . *Bohota* . . . . .

Județul *Roman* . . . . .

Căsătorit cu D. . . . .

De etate . . . . .

De profesiune . . . . .

Domiciliat în . . . . .

Fiu al D. *Andrei. Paganescu* . . . . .

Și al D. *Antonie* . . . . .

Domiciliat în comuna . *Bohota* . . . . .

Mort la . *5* . ale luni . *April* . . la ora *1 post meridian*

De boala *Dysenteria* . . . . .

Am onoare a vă face cunoscut *Opri. regulo.*

Primarele *A. Paganescu*

№ 250. Oficiu Medic Primar al Spitalului
se comunica autorizatie de înmormântare
1878 April 7

13. Certificat de confirmare a decesului nr. 49 din 6 aprilie 1878
 eliberat de dr. M. Burada

1898. Iulie 23.

Domnule Colonel.

Prin urmare ordinul Savitra de mobilizare cu data din
16 Iulie, a. c. am onoare a vă aduce la cunoștință că încă
din anul 1885. Noiembrie 24. nu mai fac parte ca medici în
rezerva, fiind trecut în milite în baza ordinului Său. Mi-
nistru de război Nr. 3257, transmis corpului al 4-lea de Ama-
ta sub Nr. 1426 și comunicat mie și către Al. Șef al Sta-
tului Major al Comandamentului Diviziei 7-a de Infanterie.
rile prin adresa Nr. 6615. - Vă rog să vă dați Colonel și
să vă dați a se ordina să fie ștearsă și pe lista Medicilor
în rezerva atașate la Regimentul 3 Artileriei în care nu
fac parte -

Prin urmare, etc.

14. Scrisoare din 23 iulie 1898, redactată de doctorul Mihail Burada
și adresată comandantului Regimentului 3 Artilerie, Corpul 3 de armată

1901. April 5
April 24

Roman.

Domnule ~~Ministru~~ Comandant

În virtutea ordinului circular care face cunoscut
Institut Secret nr. 1478, publicat în Monitorul Oficial
nr. 2 din 2/15 April 1900, prin care ofiterii de rezervă, în
care sînt cuprinși ofiterii militari și cei din glorie cu
grad inferior, nu fac parte din cadrele armatei decât
până la vîrsta de 55 ani, am făcut ^{imediat} cunoscut Repositului
de recrutare din Roman, ^{un cadet} ~~un cadet~~ trecut, ~~la vîrsta de 55~~
prin o declarație scrisă că nu mai vreau a conta în
elementul rezervei avînd trecută vîrsta de 55 ani. După
cum probația actului meu de naștere se lămurise
în același timp, și prin care se constată că sînt născut
la anul 1842 Martie. Prin urmare, Domnule ~~Ministru~~
^{Comandant} ~~Ministru~~ am procedat foarte corect, și din această cauză, con-
form legii, a trebuit să fiu scos din cadrele armatei,
și în consecință nu am considerat că nu mai continui
în elementul rezervei. Cu toate acestea, contrar legii,
~~după cum se putea convinge din alăturata adresă~~

15. Scrisoare din 5 aprilie 1901, redactată de doctorul Mihail Burada
și adresată comandantului Corpului IV de armată – pagina 1

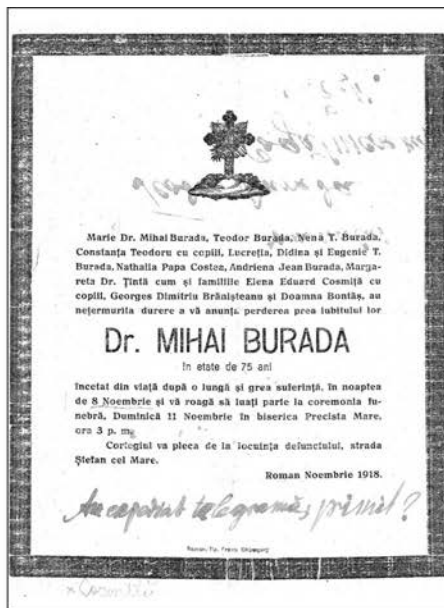
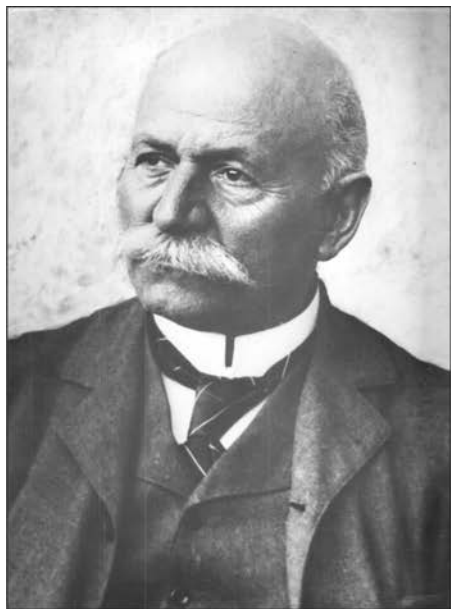
a sepoștitului de recrutare Roman, primise acum
un ordin de mobilizare de la Corpul 4 de armată, sub
cuvîntul ca ar fi născut la anul 1847 Jan. 8, cînd
la anul 1842 el ar fi, după cum proba actual meu
de naștere, legalizat de Primăria Urbei Lasi ca
mi s-a dat 1880.
Sunt înscris, astfel care mi-a servit în toate împrejurări.
rile victoriei mele de pînă acum, și care în mai multe
rînduri a fost înaintat corpului 4 de armată de
cîte ori mi s-a cerut. Și care am omîr a vîlălatura a
pentru ca la ea convins, de căle spuse de mine, și pe care după aceea
de acia domniile obștinești, fie că din eroare sau
din neglijență, luînduse un act de naștere străin
drept al meu; am fost trecut în controlurile de poșta
lui ca fiind născut la un an în total fictiv,
de răz ca avînd în vedere Declarațiunile mea date
pe actual de naștere, și vati ordine ca conform
legii să fie scos imediat din numărul ofiterilor
de rezerva, avînd vîrsta de 59 ani trecuți era un
mai mică încă de 55 ani. —

mai multa mea de 55 ani. -

Primito va rog Comandant Ministerului asig.
jurarea scrisoarea mele consideratiuni. -

Doctor Mikhail Burakov

16. Scrisoare din 5 aprilie 1901, redactată de doctorul Mihail Burada și adresată comandantului Corpului IV de armată – pagina 2

17. 1. Mihail Burada în etate (aprox. 1900 - 1906). 2. *Faire - part* anunțând decesul dr. Mihail Burada, trimis lui Teodor Burada la Iași, noiembrie 1918.
3. Casa din Roman în care a locuit dr. Mihail Burada, str. Speranței, nr. 2

CONSTANTIN MATASĂ ȘI CASA NAȚIONALĂ „REGINA MARIA” DIN PIATRA NEAMȚ

---

de **Mihaela-Cristina Verzea**

Cuvinte cheie: Casa Națională „Regina Maria”, Piatra Neamț, Constantin Matasă, educație, cultură, spiritualitate

Misiunea instituției create de preotul Constantin Matasă, Casa Națională „Regina Maria”, a fost una cultural-religioasă. Sursele documentare supuse cercetării sunt reprezentate de *Amintirile*¹ părintelui Matasă, un *Caiet de însemnări despre activitatea culturală a Casei Naționale din Piatra Neamț*², aparținând aceluiași Constantin Matasă, care nota cu acribie fiecare manifestare a instituției pe care cu dăruire și pricepere o coordona, un *Registru cu procesele verbale*³, încheiate în urma ședințelor Comitetului Casei Naționale, care acoperă perioada iunie 1928 - aprilie 1945, dar și de presa vremii, care, iată, în perioada interbelică era interesată de starea morală a societății.

Pe baza acestei bibliografii vom încerca să prezentăm succint Casa Națională „Regina Maria”, răspunzând la următoarele întrebări: Când și cine a înființat-o? Unde a funcționat? Care era scopul ei? Cât timp a funcționat? și nu în ultimul rând – Dacă și-a atins obiectivele?

Aflăm astfel din amintirile părintelui Matasă: „După războiul din 1916 am înființat în Piatra împreună cu Generalul Gheorghe Dragu, o secțiune a Caselor Naționale, instituție culturală care a avut o frumoasă activitate nu numai în oraș ci și în județ. Casa Națională a activat cu succes vreme de vreo cincisprezece ani, luând naștere din ea și muzeul”⁴.

---

¹ Gheorghe Dumitroaia, *In memoriam Constantin Matasă*, Editura „Constantin Matasă”, Piatra Neamț, 2001.

² Colecția de Istorie modernă și contemporană a Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra Neamț, *Fond documentar – Constantin Matasă* (în continuare – MIAPN. Fond CM), nr. inv. 2506 MC.

³ *Idem*, nr. inv. 12 MC.

⁴ Gheorghe Dumitroaia, *op.cit.*, 2001, p. 105.

Instituția era o sucursală a Centralei Caselor Naționale, fondată în iunie 1919 la București din inițiativa generalului I. Manolescu și a profesorului universitar Gheorghe Țițeica. Activitatea generalului a fost apreciată de însăși Regina Maria, care, nota în memoriile sale: „(...) *aș vrea să amintesc contribuția extraordinară a generalului Ioan Manolescu, fondatorul «Caselor Naționale».* Această instituție și-a început activitatea în timpul războiului, dorind să susțină orice sat românesc printr-un centru al comunității, unde toate activitățile de binefacere, recreere, culturale și sociale puteau fi concentrate pentru a trezi țărănul din inerția lui tradițională, de a-l lega de progresele din secțiile urbane, și de a găsi piață de desfacere pentru arta, meșteșugurile țărănești cât și pentru industriile de bumbac: lână, lenjerie brodată de mână și țesături manuale, costume naționale, meșteșuguri de prelucrare a lemnului și multe altele”⁵.

De asemenea, răsfoind revista *Apostolul - Curier al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din București*, numărul din martie 1930, am întâlnit cuvântarea patriarhului Miron Cristea rostită cu prilejul sărbătoririi savantului matematician Gh. Țițeica. Vom cita un scurt fragment, întrucât Miron Cristea surprindea semnificația instituției Centralei Caselor Naționale și implicit a sucursalelor, subliniindu-i misiunea pe care inițiatorii și-au asumat-o: „*Bărbații care s-au aprofundat cu mintea lor în adâncul problemelor științifice, se îngrădesc – de regulă – în rigiditatea domeniului lor, care le leagă toate preocupățiunile și toată energia ... Profesorul Țițeica este o excepție. El găsește timp și pricepere a fi un abil și harnic propovăduitor al culturii generale în masele mari ale poporului de la orașe și sate, încât de zece ani este chiar sufletul activității, ce o dezvoltă pe acest teren, cu foarte lăudabile succese, asociația culturală cunoscută sub numele “Casele Naționale”. Sute de mii de cetățeni i-au ascultat interesantele expuneri asupra celor mai diverse chestiuni culturale, economice, artistice, bisericești, sociale și din toate domeniile, **apte a da poporului o bună călăuză sufletească pentru viață.** «Casele Naționale» și pricepuții lor muncitori și-au însușit această artă de popularizare, de aceea cuvântul lor prinde, câștigă, mișcă și are succese apreciate de toți”⁶.*

Părintele Matasă avea în cele două personalități, modele inspiratoare.

Casa Națională „Regina Maria” din Piatra Neamț, în primii doi ani de existență a activat într-o baracă de lemn construită de armata rusă pe strada colonel Gh. Roznovanu, interval în care „*a avut mult de luptat împotriva curentului de bolșevizare ce începuse a pătrunde în pătura de jos a populației*”⁷.

⁵ Diana Mandache, *Regina Maria. Capitole târzii din viața mea. Memorii redescoperite*, Editura Alfa, 2007, p. 129-130.

⁶ I.P.S. Patriarh - Regent Miron la sărbătorirea profesorului universitar Gh. Țițeica, savant matematician, în *Apostolul*, anul VII, nr. 6 din 15 martie 1930, p. 118-119.

⁷ *O instituție de mare folos*, în *Avântul*, anul I, nr. 12 din 21 mai 1928, p. 1.

După dărâmarea acestei barăci, activitatea a fost continuată în „salonul Gârcineanu” din strada Unirii și apoi, rând pe rând, în localurile școlilor primare din oraș – până în decembrie 1928, când a devenit funcțional noul sediu din strada Locotenent Gh. Bădărău nr.5⁸. Punerea pietrei fundamentale a acestei clădiri a avut loc la data de 14 mai 1928. S-a oficiat slujba de sfințire a apei, după care în fața unei numeroase asistențe, preotul Constantin Matasă a vorbit despre țința urmărită de Casele Naționale, aceea de a construi o Românie Mare „tare prin cultivarea virtuților strămoșești”⁹. Cei prezenți au semnat un act comemorativ în două exemplare, din care unul s-a pus în temelie, iar al doilea s-a păstrat la arhivă, aflându-se astăzi în expoziția permanentă a Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra Neamț.

Sediul urma să cuprindă: o sală de conferințe cu o scenă încăpătoare, o sală pentru bibliotecă, una pentru cancelarie și două camere de serviciu despărțite de un antreu și un vestiar¹⁰.

În mai 1928, Casa Națională „Regina Maria” era condusă de un comitet format din:

- Generalul Gheorghe Dragu – președinte
- Colonelul A. Fotin – vicepreședinte
- Eugenia Popovici
- Leon Mrejeriu
- Vasile Șoarec
- Maiorul C. Ionescu
- Gheorghe Stan
- E. Dandescu

Preotul Constantin Matasă îndeplinea funcția de secretar al instituției.

Casa Națională avea 20 de membri fondatori și 200 de membri activi.

Cine finanța această instituție? Era în primul rând „ajutată cu dragoste de mulți oameni de inimă deprinși să muncească și pentru alții nu numai pentru ei”¹¹. Leon Mrejeriu, spre exemplu obținuse o subvenție de 20.000 lei de la Ministerul Instrucțiunii Publice (coordonat de către Constantin Angelescu) și lemnul necesar construirii noului sediu de la Ministerul Agriculturii și Domeniilor (ministru Constantin Argetoianu). Evident se miza și pe sprijinul Centralei Caselor Naționale.

Redacția ziarului *Avântul* lansa în mai 1928 următorul apel: „*Egoiștii, care trăiesc numai pentru ei în sufletele cărora nu se reflectează durerile și bucuriile acestui neam și care nu simt fericirile când văd ridicându-se astfel de*

⁸ Gheorghe Dumitroaia, *op.cit.*, p. 115.

⁹ MIAPN – Fond CM, *Act comemorativ*.

¹⁰ *Avântul*, 21 mai 1928, p. 2.

¹¹ *Ibidem*.

opere, îi lăsăm la o parte. Pentru ceilalți cetățeni, în special pentru tineret ținem să afirmăm că instituția Casei Naționale care a luat naștere în momentele cele mai grele de zdruncin sufletească a neamului românesc, trebuie încurajată fiind una din petrele fundamentale de la clădirea României întregite¹²”.

O lună mai târziu, la 17 iunie, noul sediu, aflat în construcție, era vizitat de profesorul universitar Gheorghe Țițeica, în calitate de președinte cultural al Centralei Caselor Naționale, de generalul I. Manolescu, președintele activ și Octav Lăzărescu, secretarul instituției. În registrul cu procese verbale, pe chiar prima pagină, oficialii de la București apreciau efortul depus la Piatra Neamț pentru inaugurarea noului sediu, și pentru *„răspândirea doctrinei acestei instituții”*, evidențiind activitatea părintelui Constantin Matasă: aici *„se ating culmi de sacrificiu și de apostolat care fac cinste preotului Matasă și sprijinitorilor săi”*.

Cu același prilej a fost reamintit scopul acestei instituții, acela de *„întregire sufletească și de ridicare a culturii românești la înălțimea pe care o merită între celelalte culturi ale lumii”*.

Ședința festivă, desfășurată în seara zilei de 17 iunie a demonstrat existența unei strânse colaborări între Școală, Biserică și Armată, pilonii unei societăți sănătoase am adăuga noi. Anul 1928 a fost unul în care s-a încercat pe toată căile să se găsească fondurile necesare definitivării lucrărilor de construcție.

Mult așteptatul eveniment s-a produs la data de 26 mai 1929, la doar câteva zile de la participarea părintelui Constantin Matasă la adunarea generală a Centralei Caselor Naționale, desfășurată în zilele de 19 și 20 mai la București.

Noul sediu a fost inaugurat în prezența lui Eugen Botez (cunoscut sub pseudonimul literar Jean Bart), a generalului N. Negreanu și a lui Octav Lăzărescu, reprezentanți ai Centralei Caselor Naționale.

Festivitățile au debutat la orele 11.00, în *„localul frumos și simpatic, terminat prin stăruința personală, demnă de admirat a dlui general Gh. Dragu și Sfinției Sale Preotul Matasă, ajutați de membrii comitetului și de diferite persoane în afară de comitet”*, cu un serviciu divin oficiat de preoții C. Matasă și T. Borș. Oficialitățile locale au participat la eveniment alături de un public numeros: N. Ioaniu, primarul orașului; Dușu Isăcescu, prefect; Grigore Capșa, directorul Liceului Petru Rareș; Nicolae Stoenescu, directorul Școlii Normale de fete; Panaite Popovici, președintele Atheneului.

Fără a mai detalia acest aspect, precizăm că în acest sediu a funcționat Casa Națională „Regina Maria” până în anul 1947.

---

¹² *Ibidem.*

Între anii 1929-1934, Casa Națională a desfășurat o activitate prolifică. Modul de organizare a programului cultural a fost stabilit în ședința din 1 decembrie 1928. Începând cu ziua de 9 decembrie 1928, urmau să se desfășoare în fiecare lună câte două șezători culturale, duminica între orele 10.30 și 13. Acestea urmau să includă: o conferință, o lectură din autori de seamă și câteva producții artistice și literare ca: recitări, interpretări corale, muzică instrumentală, etc. Pentru a putea pune în practică acest deziderat trebuiau îndeplinite câteva formalități: se făceau adrese către direcțiile de școli secundare din localitate și către autoritatea militară în scopul de a obține concursul membrilor corpului didactic, al celui ofițeresc și cel al elevilor indicați.

Astfel, în anul următor, în 1929 s-au desfășurat 17 șezători culturale și baluri populare.

În anul 1930 – 22 de baluri și șezători, fiind preponderente șezătorile religioase.

În anul 1931 – 21 astfel de manifestări, ele crescând progresiv până în anul 1934, când a fost înființat de către părintele Matasă, Muzeul Arheologic Regional Piatra Neamț.

Un alt aspect important, ce merită menționat este cel al calității conferențiarilor care poposeau la Casa Națională „Regina Maria” din Piatra Neamț. Amintim numele lui Nichifor Crainic, Tzigara-Samurcaș, Emanoil Bucuță, Simion Mehedinți, Istrate Micescu, generalul Radu Rosetti, Vladimir Dumitrescu. Intervențiile lor aveau răsunet și în presa nemțeană. De pildă, Nichifor Crainic a ales să vorbească în duminica de 12 mai 1931 despre concepția lui Nicolae Iorga despre artă. Conferința își păstrează și astăzi sensul moralizator: *„Rolul artistului în cultura națională, apare nespus de clar. Să se inspire din simțirea adâncă și proaspătă a geniului românesc înfățișat prin cele două izvoare de inspirație: trecutul istoric și țărănimea. Trecutul, torent viu străbătând din cataractă în cataractă veacurilor, dinam al veacurilor viitoare; țărănimea, elementul cel mai curat, înfățișând prin port, datini și tradiții, materialul suficient pentru cea mai rafinată literatură”*¹³. Este exact ceea ce părintele Matasă a încercat să facă din Casa Națională, o instituție care să propovăduiască valorile neamului românesc, atât de greu reîntregit. Astfel se justifică prezența în programele șezătorilor a cântărilor patriotice, a lecțiilor de istorie a românilor, de etnografie.

În același an, Emanoil Bucuță¹⁴ a susținut o conferință pe tema *„Turismul ca o nouă bogăție”*, încercând să încurajeze activitatea secției de turism din localitate *„abia înfiripată în jurul Casei Naționale”*. Din cele relatate reieșea că, turismul

¹³ *Avântul*, nr. 104 din 21 mai 1931, p. 1.

¹⁴ Biolog, scriitor, fondatorul revistei *Boabe de Grâu*.

poate constitui o sursă de venituri: „dacă vom ști să ne facem drumuri bune, poduri peste Dunăre, aranjament comod de găzduire: hoteluri în orașe, case de adăpost confortabile și igienice de-a lungul drumurilor și în sfârșit o bună primire, o atitudine prevenitoare și de bună dispoziție a populației pentru a lăsa o bună impresie vizitatorilor. Afară de folosul material, contactul cu lumea civilizată care ar veni la noi, ne-ar aduce și un prestigiu și o înălțare a nivelului cultural”¹⁵.

În perioada 1934-1947, activitatea Casei Naționale a avut în prim plan organizarea colecției de preistorie și sporirea acesteia prin săpăturile efectuate de Constantin Matasă.

În fapt, conferințele care începând din anul 1936 nu s-au mai putut desfășura în sediul Casei Naționale „Regina Maria”, din cauza organizării expoziției de arheologie, au devenit surse de venit pentru Muzeu. Fondurile obținute din vânzarea biletelor au fost folosite pentru demararea și continuarea săpăturilor arheologice.

La data de 11 ianuarie 1936, Casa Națională „Regina Maria” s-a reorganizat, prin înființarea a trei secțiuni: secțiunea educativă – coordonată de părintele Constantin Matasă, consiliat de dr. Paul Gotcu; secțiunea culturală – condusă de profesorul Vasile Ghițescu, consiliat de profesorul Radu Vulpe; secțiunea turistică. Conferințele urmau să se desfășoare, din lipsă de spațiu, în sala teatrului vechi din Piatra Neamț¹⁶.

La data de 4 noiembrie același an, generalul Dragu își prezenta demisia irevocabilă de la președinția Casei Naționale.

Părintele Matasă, noul președinte, notează că după 16 ani de activitate Casa Națională s-a orientat cu predilecție spre cercetări și studii arheologice și câteva realizări turistice.

În perioada celui de-al doilea război mondial, activitatea aproape încetează, ea reluându-se după anul 1945. Muzeul și-a desfășurat activitatea sub egida Casei Naționale până în anul 1947.

O singură întrebare a rămas fără răspuns. Dacă această instituție, coordonată de preotul Constantin Matasă, și-a îndeplinit misiunea cultural-educativă. Răspunsul afirmativ va fi argumentat prin intermediul unei surse credem noi obiective, respectiv un articol apărut într-una din publicațiile nemțene la începutul anilor 30¹⁷.

„Am asistat Duminica trecută la șezătoarea Casei Naționale. Mărturisesc, participarea la această manifestare culturală în Piatra-N. o aștept de mult și cu multă curiozitate. Și am rămas surprins: abia am găsit loc, într-un

¹⁵ *Avântul*, nr. 116 din 21 mai 1931, p. 1.

¹⁶ Era vorba de fostul Teatru Liciu, al cărui sediu fusese construit în anul 1872.

¹⁷ *Avântul*, nr. 95 din 20 martie 1931.

ungher. Preoți, institutori, avocați, ingineri, ba chiar și militari (erau acolo un căpitan și doi plutonieri majori), dar mai cu seamă locuitorii amărâți ai mahalalelor mărginașe, umpleau sala dornici să asculte.

Am crezut la început că asta se datorește faptului că era anunțată conferința părintelui Cicerone Iordăchescu, profesor la Facultatea de teologie din Chișinău. Am aflat însă îndată, că afluența aceasta de public e un lucru obișnuit la casa națională. Semn că este și lume care se preocupă și de ale sufletului și de ale minții.

Șezătoarea se deschide cu un cor: Tatăl Nostru!, rugăciunea aceasta așa de simplă ca vorbe dar așa de adâncă ca înțeles. Corul era format din eleve de la orfelinat. E un început impresionant prin originalitate și mai cu osebire prin gândurile care le deșteaptă. Casa Națională îndeplinește prin aceasta un rol mare, mai ales atunci când este priceput și cu suflet condusă, așa cum o fac părintele Matasă și Borș.

După conferința părintelui Iordăchescu, Ideea de Dumnezeu în literatura engleză, șezătoarea se termină cu un program variat de recitări, cu subiecte religioase, morale, educative rostite de câteva eleve ale Școlii Normale și ale Liceului de fete, intercalându-se coruri religioase, simple, dar tocmai prin simplitatea lor mărețe, conduse de părintele Borș.

Au fost două ore de petrecere creștinească pe care nici nu le-am simțit când au trecut. Și m-am gândit atunci că pot rezuma parafrazănd cronicarii: poți spune că se nasc și la Moldova oameni”.

CONSTANTIN MATASĂ AND THE NATIONAL HOUSE „REGINA MARIA” FROM PIATRA NEAMȚ

Keywords: „Regina Maria” National House, Piatra Neamț, Constantin Matasă, education, culture, spirituality

This article aims to retrace, based upon several unpublished documentary sources the activity of the “Regina Maria” National House from Piatra Neamț, along it’s more than 28 years of existence. Branch of the National Houses Headquarter (established in București, in June 1919 on the initiative of the General I. Manolescu and of the university professor Gheorghe Țițeica), the institution from Piatra Neamț has undisputedly contributed to both cultural and spiritual rebirth of the population from our town.

The foundation of the “Regina Maria” National House from Piatra Neamț, is to be attributed to the Priest Constantin Matasă, the one who ensured continuity and value to the events carried out through the institution (prominent representatives of culture as well as renowned scholars arrived in Piatra Neamț at the priest invitation). We have identified two distinct phases in the development of the activity of the “Regina Maria”

National House: on a first phase, during 1919-1934, the activity consisted mainly in organizing cultural-religious bees and popular dances, whilst from 1934 it become as first priority the enrichment of the prehistoric collection of the Regional Archaeological Museum, founded by the Priest Constantin Matasă, within the headquarters of the “Regina Maria” National House from Piatra Neamț.

List of illustrations

Fig. 1. The National House “Regina Maria” in 1928-1929 (1) and 1936 (2)

Fig. 2. 1. Commemorative act, 14 of May 1928; 2. The Priest Constantin Matasă and the Prefect Leon Mrejeru at Broșteni

1

2

Fig. 1. Casa Națională “Regina Maria” în 1928-1929 (1) și 1936 (2)

RESTAURAREA ȘI CONSERVAREA UNEI FRUCTIERE CUCUTENI A2 DE LA PODURI-*DEALUL GHINDARU*

---

de **Dumitru Bostan**

Cuvinte cheie: restaurare, ceramică arheologică, procese de degradare, pigment, analize fizico-chimice, Paraloid B 72

În afara pachetului consistent de date obținut privitor la viața comunităților preistorice, din situl de la Poduri-*Dealul Ghindaru*¹ provine un număr impresionant de artefacte de lut, piatră, os sau cupru, care îmbogățesc colecțiile muzeale. În paralel cu investigațiile de natură arheologică, obiectivele cercetării complexe desfășurate aici timp de câteva decenii a avut permanent în vedere înțelegerea obiectelor descoperite (modul în care au fost create și funcționalitatea acestora), conservarea lor timp cât mai îndelungat, precum și restaurarea care să permită, pe lângă integrarea în circuitul științific, valorificarea lor expozițională.

Printre obiectele descoperite în perioada recentă se numără și vasul care face subiectul rândurilor de mai jos. Acesta constituie un veritabil studiu de caz din perspectiva degradărilor survenite în urma arderii secundare provocate de incendiul care a mistuit locuința cucuteniană căreia acesta i-a aparținut.

Fructiera, descoperită în cursul săpăturilor realizate în 2008, a făcut parte din inventarul unei locuințe (L. 7) din faza Cucuteni A2².

---

¹ Dan Monah, Gheorghe Dumitroaia, Felicia Monah, Constantin Preoteasa, Roxana Munteanu, Dorin Nicola *Poduri-Dealul Ghindaru, O Troie în Subcarpații Moldovei*, BMA, XIII, Piatra Neamț, 2003; Gheorghe Dumitroaia, Roxana Munteanu, Constantin Preoteasa, Daniel Garvăn, *Poduri-Dealul Ghindaru, cercetările arheologice din Caseta C, 2005-2009*, BMA, XXII, Piatra Neamț, 2009.

² Pentru contextul descoperirii, vezi: Gheorghe Dumitroaia, Daniel Garvăn, Roxana Munteanu, Dorin Nicola, Constantin Preoteasa, Lucian Uță, Dan Monah, Felicia Monah, Luminița Bejenaru, *Poduri, com. Poduri, jud. Bacău*, în *CCAR. Campania 2008, 2009*, p. 176-177.

Descriere

Piesa este lucrată din pastă semifină, cu cioburi pisate în compoziție, arsă oxidant, de culoare roșie-cărămizie. Recipientul are buza înclinată și corpul tronconic, iar piciorul este cilindric, cu baza evazată. În partea superioară piciorul prezintă două perforații circulare dispuse în zone diametral opuse. Decorul este pictat bicrom, motivele decorative fiind dispuse simetric. Tonul general roșu-cărămiziu constituie culoarea de fond, pe care a fost realizat decorul alb. Recipientul este pictat cu o bandă circulară cu ove și buline și central cu două volute spiralice care formează motivul „Yin și Yang”. Piciorul este decorat pe exterior, registrul său tectonic fiind împărțit în două metope pictate identic, cu câte o spirală în „S” dispusă vertical și două benzi verticale situate în dreptul perforațiilor.

Dimensiunile piesei sunt următoarele: înălțimea vasului – 36 cm; înălțimea recipientului – 6 cm; înălțimea piciorului – 30 cm; diametrul recipientului – 33 cm; diametrul piciorului – 23 cm; grosimea peretelui recipientului – 1 cm; grosimea peretelui piciorului – 1 cm. Așadar, înălțimea recipientului reprezintă $1/6$ din înălțimea vasului și $1/5$ din înălțimea piciorului, iar aceasta din urmă reprezintă $5/6$ din înălțimea totală a piesei, diametrul piciorului reprezintă $2/3$ din diametrul recipientului, iar grosimea pereților celor două componente ale piesei (recipient și picior) este aproximativ egală. Această preocupare pentru simetria formală a vasului constituie, credem noi, încă o dovadă a faptului că acesta a fost realizat de un meșter specializat.

Etaple de execuție ale vasului sunt: modelarea manuală, sclivisirea, aplicarea decorului pictat și arderea oxidantă într-un cuptor cu reverberație. Recipientul este lustruit la exterior, dar nefinisat în interior, unde poartă urme de prelucrare manuală și de unelte. Exteriorul, pregătit pentru decorul pictat, a fost finisat până la stadiul de luciu mat, care încă se mai păstrează pe suprafețe mari. Stratul de culoare are aici o aderență bună și a rezistat mult mai bine.

Vasul se păstrează în proporție de aproximativ 80 %, în 19 fragmente care constituie recipientul tronconic și piciorul cilindric (fig. 1/1).

Materia ceramică este o argilă semifină de culoare ocru-roșcat, cu cioburi pisate ca degresanți, neomogenă și insuficient compactată. După arderea în cuptor, ca o consecință probabilă a excesului de degresanți, pe suprafața vasului au apărut fenomene de clivaj și micro-explozii (fig. 2/1). Degresanții în exces au generat probabil și fisurile importante din apropierea celor două perforații (fig. 2/2, 3).

Pe arii mari vasul prezintă cruste groase de depuneri și suprafețe de eroziune și exfolieri din care pigmentul roșu practic a dispărut (fig. 1/2a).

Gama cromatică variază de la roșu deschis și cald (cu cea mai bună aderență, prin care transpare uneori culoarea angobei), până la roșu profund, opac, consistent (cel mai degradat).

Acest fond roșu a fost aplicat cu grosime și consistență variabile, efectul artistic fiind realizat prin obținerea unei varietăți de nuanțe și tonuri valorice, numai prin simpla reglare a fluidității suspensiei de pigment. Deși această variație de consistență a culorii aduce un plus de plasticitate, (de la zonele complet opace de pe corpul tronconic până la rafinata zonă din registrul ovelor), creează în același timp serioase probleme de aderență la suprafața suport.

Prin urmare, în zonele unde pigmentul roșu a fost aplicat generos (ca în zona corpului tronconic), acesta și-a pierdut coeziunea devenind pulverulent. (fig. 1/2b). Aici dezagregarea culorii s-a produs la interfața cu crusta de depuneri, unde sărurile au cristalizat depășind rezistența mecanică a stratului compact de roșu. Detașându-se de vas, această crustă a antrenat și o parte din pigmentul fragilizat de dedesubt.

În imediata vecinătate a insulelor de pulbere roșiatică depunerile de săruri capătă aspect de crustă rugoasă de culoare alb gălbui uneori cu aspect *stropit* (fig. 3/1).

În schimb, culoarea aplicată mai rezervat, sub formă de laviu, și-a păstrat consistența inițială, deși condițiile de zacere au fost aceleași.

Alte zone de aparente depuneri saline superficiale au aspect de *voal* gri murdar, care fac decorul greu vizibil (fig. 3/2).

Pe o porțiune redusă, de 15-20 cm și o înălțime de 4-5 cm din piciorul vasului, se pot observa schimbări de structură și aspect (fisuri ale structurii ceramice, întunecarea roșului, care a devenit brun, sau a albului, care a devenit mai roșcat), schimbări cauzate de arderea secundară prilejuită de incinerarea locuinței și a inventarul ceramic. Aceste degradări se pot vedea mai ales la exterior.

Observațiile asupra stării generale de conservare a vasului și cauzele aparent incerte ale unor degradări mai puțin întâlnite în practica curentă au cerut investigații detaliate constând în analize fizico-chimice și teste de referință, care au fost realizate în anul 2009 în cadrul Institutului Național de Cercetare în Domeniul Conservării și Restaurării din București, de către o echipă de specialiști coordonată de Dr. Gheorghe Niculescu³.

Într-o primă etapă s-au solicitat analize pentru crustele de depuneri și pentru pigmentul roșu. Analizele efectuate au fost următoarele:

- XRF (fluorescență cu raze X);
- Microscopie optică;
- FTIR-ATR (Spectroscopie în infraroșu cu transformanța Fourier – metoda transmisiei atenuate a radiației).

Rezultatele, conform buletinului de analize fizico-chimice anexat și a diagramele obținute, au arătat că suprafața vasului a fost colorată cu un

³ Cărora le mulțumim și pe această cale.

pigment roșu pe bază de oxizi de Fe, iar depunerile sunt sub formă de carbonați, silicați și fosfați, ultimii cauzați probabil de îngrășămintele chimice acumulate în sol (fig. 4-6).

Restaurarea

Fluxul de restaurare a debutat cu spălarea fragmentelor într-o baie de detergent *C 2000 (Contrad)* în concentrație de 2%, cu pH-ul de 12,4 la temperatura de 40° C.

Fragmentele fructierei au primit un tratament diferențiat. Cele mai puțin vulnerabile au fost scoase pe rând din baia de detergent și pensulate ușor pentru îndepărtarea murdăriei și a substanțelor grase, uleioase și a materiilor proteice. Depozitele aderente au fost îndepărtate cu ajutorul bisturiului.

Pentru fragmentele care prezentau suprafețe fragilizate, respectiv zonele de pulverulență ale pigmentului roșu, s-a evitat orice formă de frotare.

Tratamentul chimic care s-a făcut cu o soluție de acid citric în concentrație de 5%, încălzită la 30-40° C, a dezvăluit diferitele forme de degradare ale decorului pictat, precum și amploarea lor reală după cum urmează:

1. pe unele suprafețe, pe care le credeam acoperite de eflorescențe salină sub formă de voal (fig. 3/2) chiar și în urma tratamentului chimic albul decorului și-a păstrat aparența unui gri violaceu închis;
2. același decor alb a împrumutat pe unele porțiuni nuanțe de galben sau roșu;
3. pe alte porțiuni albul era acoperit cu depuneri de culoare brun-violaceu;
4. în cazul altor fragmente decorul alb era acoperit în totalitate de oxid roșu de fier.

După o atentă observație, am considerat că o parte a acestor forme de degradare au ca sursă probabilă impuritățile de culoare închisă din masa materiei ceramice vizibile în marginile fragmentelor.

Aceste degradări au determinat solicitarea unei noi serii de investigații. S-a solicitat un număr de patru analize, pentru:

- pigmentul alb, curat, nedegradat;
- pigmentul alb degradat, cu aspect gri închis, violaceu;
- impuritățile de culoare închisă din masa ceramică, vizibile în marginile fragmentelor;
- depunerile de culoare brun închis de pe traseele decorului alb.

Analizele au relevat următoarele:

1. *Albul nedegradat*, are ca particularitate prezența titanului cu 3136 ppm (fig. 7) (probabil sub formă de dioxid de titan – TiO₂)⁴. Titanul poate duce la o

⁴ Dioxidul de titan are două tipuri de structură cristalină, *rutil*, mai stabil și foarte opac și *anatase*, instabil la lumină, mai puțin opac, dar de un alb mai intens.

instabilitate a pigmentului, la o insuficientă cristalizare a lui la arderea în cuptor și în consecință la o slabă aderență. De altfel nu trebuie uitat faptul că multe din degradări survin, în cazul acestor pigmenți instabili, chiar la scoaterea fragmentelor din sol, în contact cu oxigenul și cu razele UV. Aceste condiții sunt de regulă cauzele ideale pentru apariția fenomenului de *farinaj*⁵.

2. Pentru pigmentul alb, degradat, cu aspect gri închis-violaceu, analizele au relevat prezența titanului cu 55957 ppm și a manganului cu 7284 ppm (fig. 8). Cauzele posibile ale acestui tip particular de degradare pot fi temperaturile mari ale arderilor secundare în urma cărora oxizii de mangan (de culoare neagră) prezenți masiv în pasta ceramică pot sublima, migrând la suprafață și contaminând decorul alb. Variantele pot fi următoarele⁶:

- oxidul de mangan a sublimat migrând la exterior și combinându-se chimic cu oxidul de titan al albului, pe care în unele cazuri l-a și înlocuit, rezultând un manganat de titan;

- oxidul de mangan a sublimat, migrând în exterior, combinându-se cu oxidul de fier al decorului pictat;

- oxidul de mangan a sublimat, migrând în exterior, făcând o combinație între toți acești oxizi, de mangan, fier și titan.

În toate aceste variante albul poate căpăta nuanță de gri închis-violaceu.

3. Depunerile de culoare brun închis pot fi rezultatul sublimării oxidului de fier prezent în proporție de 10% dar și a unei eventuale combinări cu manganul prezent cu 10296 ppm (fig. 9).

Alte forme de degradare precum contaminarea cromatică manifestată prin îngălbenirea sau chiar înroșirea albului au ca explicație probabilă aceeași migrare a oxidului de fier în urma temperaturilor mari de ardere.

Ținând cont de aceste noi informații am putut decide în mod legitim operațiunile care au urmat.

S-a neutralizat baia acidă, fragmentele au fost uscate și s-a impregnat și consolidat stratul de culoare.

Mai întâi a trebuit rezolvată problema celor două fisuri masive (fig. 2/2, 3) prin injectarea unei soluții de *Paraloid B 72*, în concentrație de 40%. S-a creat

⁵ fr. *Farinage* = transformarea pigmentului în pulbere prin foto-descompunere sub acțiunea razelor ultraviolete. Vezi: Ségolène Bergeon Langle, Pierre Curie, *Peinture & Dessin – Principes d'analyse scientifique. Vocabulaire typologique et technique*, Editions du patrimoine, Centre des monuments nationaux, Paris, 2009, vol. 2 p. 965.

⁶ În încercarea de a stabili aceste variante de diagnostic și de a determina fenomenele fizico-chimice care au făcut posibile degradările enumerate mai jos ne-am bucurat pe tot parcursul acestui studiu de sprijinul domnului inginer chimist Dumitru Bostan Sr. căruia îi aducem și pe această cale mulțumirile noastre.

presiunea necesară apropierei marginilor despărțite și s-a legat vasul pentru menținerea acestei presiuni.

Fragmentele au fost pulverizate cu *Paraloid B 72* (copolimer de metacrilat de etil și acrilat de metil), 10% în acetat de etil. S-a refăcut astfel coeziunea particulelor de pigment fragilizat, adăugându-se un liant care să fixeze stratul de culoare.

Din cauza absorbției inegale a consolidantului soluția a fost aplicată în două straturi succesive, cel de-al doilea imediat după uscarea celui dintâi, pentru perfectă aderență și compatibilitate. În zonele foarte sensibile mai sus amintite, pigmentul roșu și-a refăcut coeziunea în urma impregnării. Întrucât *Paraloid B 72* prezintă caracteristici filmogene, s-a evitat acumularea la suprafață a rășinii pentru a nu apărea efectul nedorit de luciu.

Pentru lipirea fragmentelor s-a folosit ca adeziv *Paraloid B 72*, într-o concentrație de 40% în acetat de etil.

Au urmat operațiunile de reconstituire (cu ipsos de modelaj și *gesso alabastrino*, pentru lacunele mici de detaliu), reintegrarea cromatică, și o peliculizare finală (pentru care s-a preparat o soluție de *Paraloid B 72* în concentrație de 3%). Acest strat a urmărit să atenueze odată în plus caracteristicile higroscopice ale ceramicii, realizând o mai bună fixare a straturilor de suprafață și a elementelor de îmbinare.

În ciuda calităților sale evidente, *Paraloid B 72* acordă o protecție higroscopică temporară, și de aceea a urmat o pulverizare cu siloxani (*Acrisil 201 / O.N.*, rășină acril-siliconică cu efect consolidant-hidrofug, compusă dintr-un polimer acrilic și unul siliconic).

Pentru conferirea unui aspect mat întregului ansamblu s-a pulverizat un strat suplimentar de *Paraloid B 72*, 2% în acetat de etil cu un adaos de 2% silice micronizată *Lo-Vel 27* (fig. 10). La baza efectului de matitate stă felul diferit în care lumina este reflectată de fațetele microparticulelor de dioxid de siliciu înglobate în rășină.

Diversitatea și numărul mare de probleme întâlnite pe parcursul procesului de restaurare ne-au confirmat încă o dată necesitatea unor investigații amănunțite, lămuritoare, pe cât posibil, asupra tehnologiei cu ajutorul căreia a fost creat obiectul, a compoziției chimice a materialelor și nu în ultimul rând asupra efectelor generate de viciile tehnologice și de accidentele din epocă.

THE RESTORATION AND CONSERVATION OF A CUCUTENI A2 STEMMED VESSEL FROM PODURI-DEALUL GHINDARU

Keywords: *restoration, archaeological pottery, degradation processes, pigment, physical and chemical analysis, Paraloid B 72*

The vessel presented here, discovered in 2008 at Poduri-Dealul Ghindaru (Bacău County) is a real case-study in terms of degradation occurring as a result of the secondary combustion.

Observing the overall state of conservation of the vessel and the apparently uncertain causes of degradation we conducted several detailed investigations consisting of physical and chemical analysis and reference tests. These investigations formed the base of the diagnostic alternatives. Also, they constituted the key to the understanding of the physico-chemical phenomena which determined the degradation processes.

List of illustrations

- Fig. 1.** 1. The vessel before restoration. 2. View of the stem from different angles showing various forms of degradation of the painted decoration
- Fig. 2.** 1. Detail of the surface. 2, 3. Cracks appeared on the stem surface
- Fig. 3.** Details of various forms of degradation of painted decoration
- Fig. 6.** Fragment of the vessel. Analysis of the soil crust
- Fig. 5.** Fragment of the vessel. Analysis of the soil crust
- Fig. 6.** Fragment of the vessel. Analysis of the red pigment
- Fig. 7.** Fragment of the vessel. White pigment analysis
- Fig. 8.** Fragment of the vessel. Purple and white pigment analysis
- Fig. 9.** Fragment of the vessel. Analysis of the dark brown crust
- Fig. 10.** The vessel, after restoration

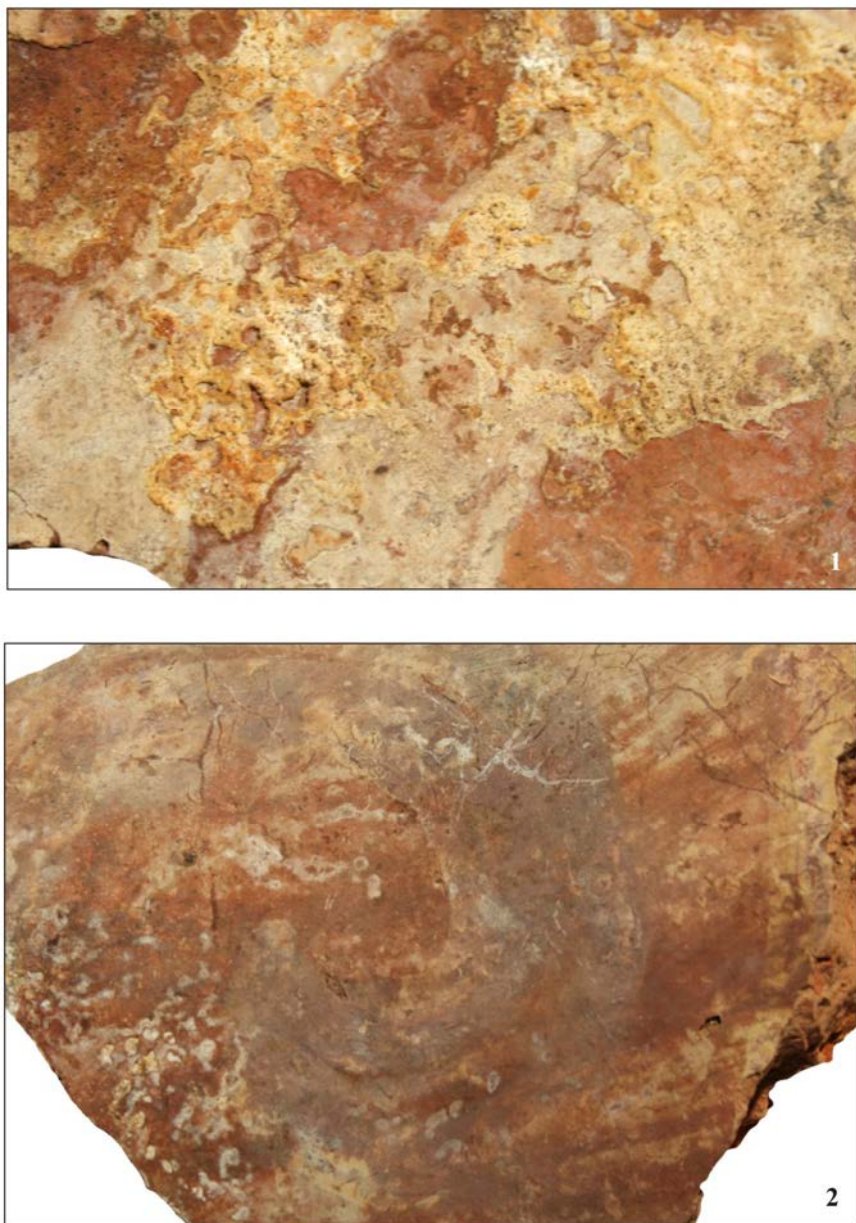

Fig. 1. 1. Vasul, înainte de restaurare;

2. Vederi ale piciorului recipientului, cu diferite forme de degradare a decorului pictat

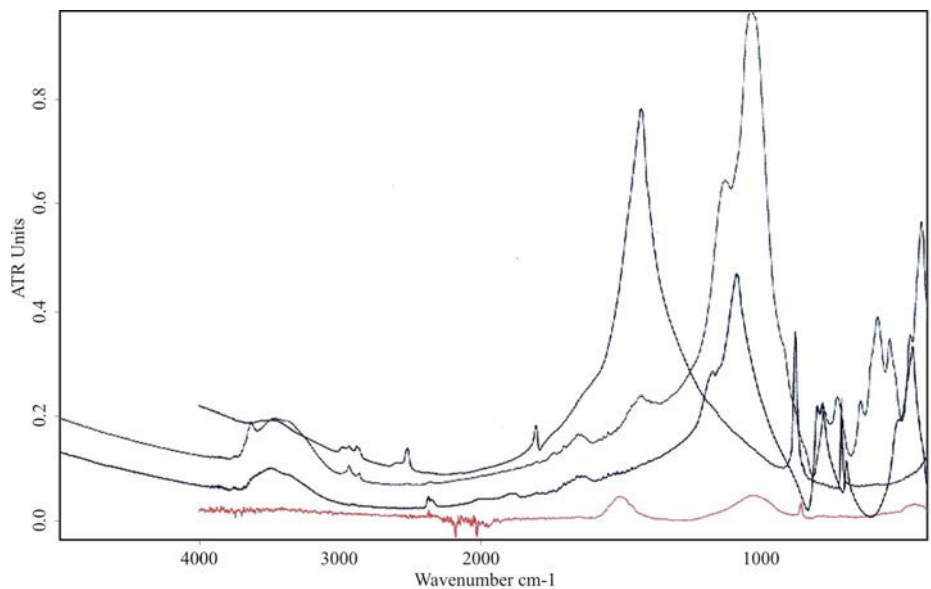

Fig. 2. 1. Detaliu al suprafeței exterioare;
2, 3. Fisuri apărute în zona perforațiilor piciorului

Fig. 3. Detalii cu diferite forme de degradare a decorului pictat

C:\DATA\FTIR Olimpia\INCCR\FTIR09\10mar09\depunere Ceramica 10 mar-IR-ATR-Diamond-Helios.0 depunere Ceramica 10mar09 10/03/2009
 C:\DATA\FTIR Olimpia\INCCR\barbu\FTIR06\cSi37.cuart 27mar06-Transmission\IR.0 cSi37.cuart 27mar06 pastila Kbr
 C:\DATA\FTIR Olimpia\INCCR\barbu\FTIR06\cSi3.feldspatK 27mar06-Transmission\IR.0 cSi3.feldspatK 27mar06 pastila Kbr
 C:\IRUG database\MP\IMP00061.DX IMP00061 Calcium carbonate Merck 1.02076.0250 IROP-CNR, tran tran sample ground with KB

Fig. 4. Fragment vas fructieră. Analiză depunere

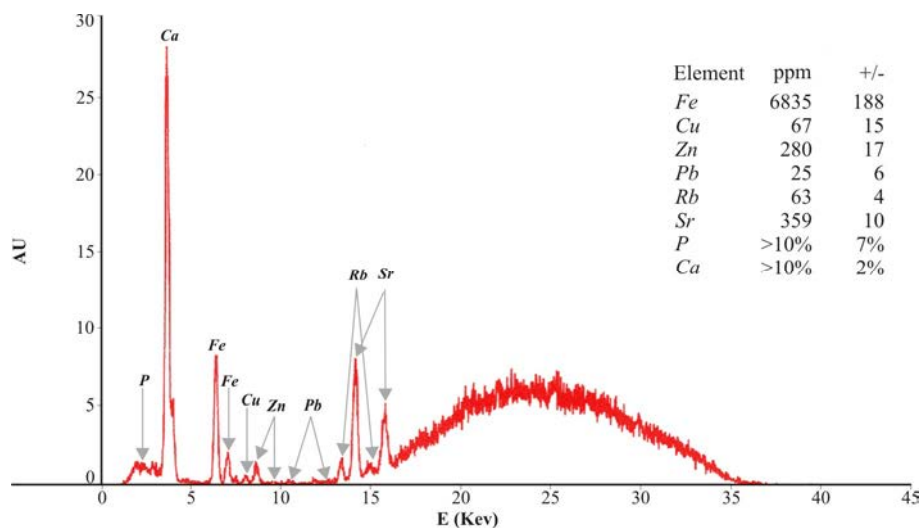
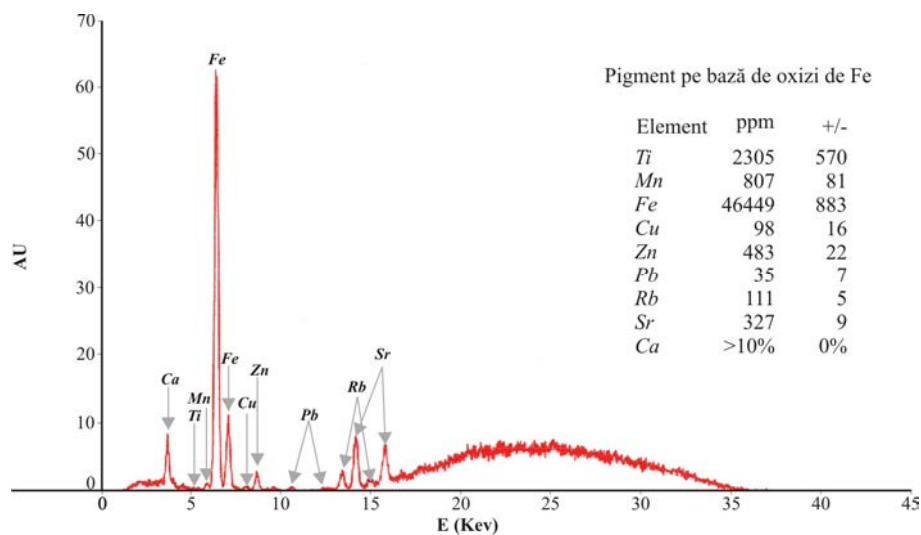
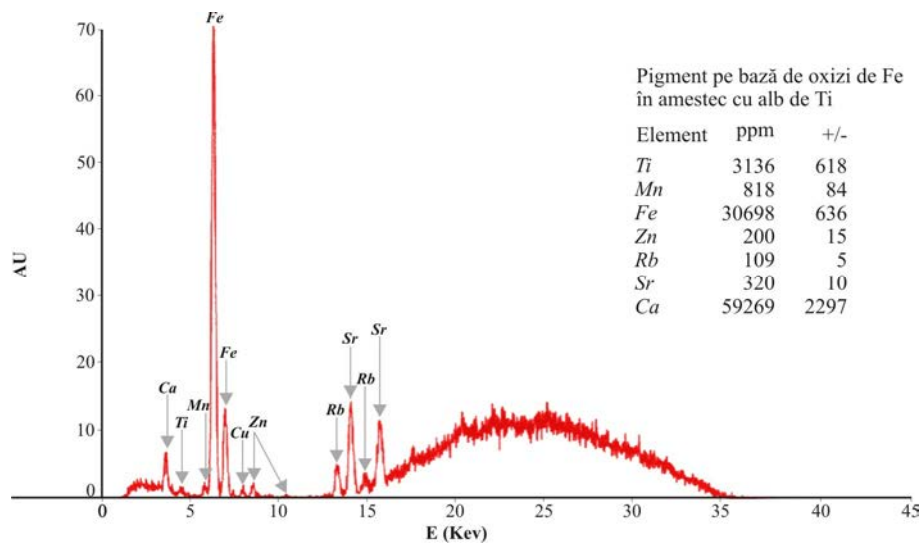

Fig. 5. Fragment vas. Analiză depunere

Fig. 6. Fragment vas fructieră. Analiză pigment, zona roșie

Fig. 7. Fragment vas. Analiză pigment alb

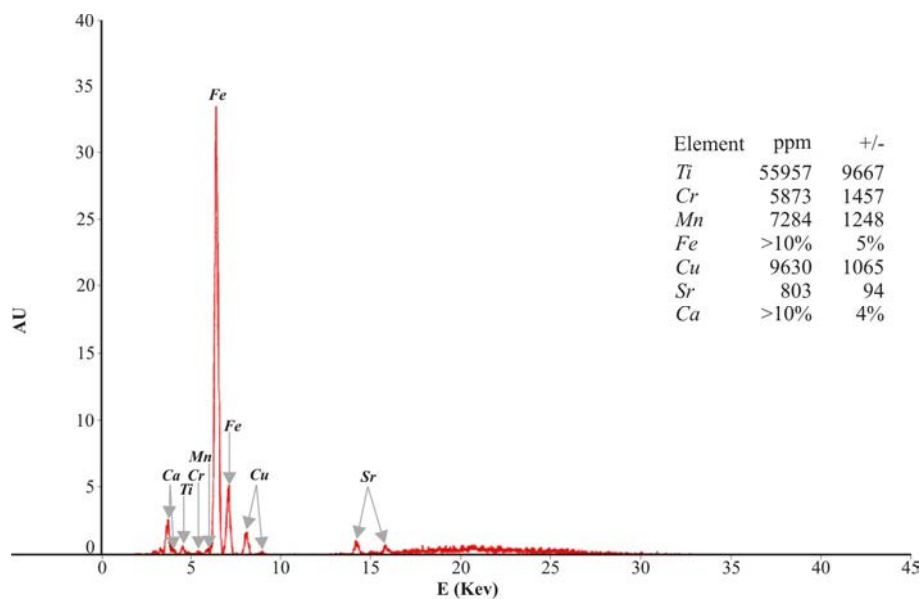

Fig. 8. Fragment vas. Analiză pigment alb-violetaceu

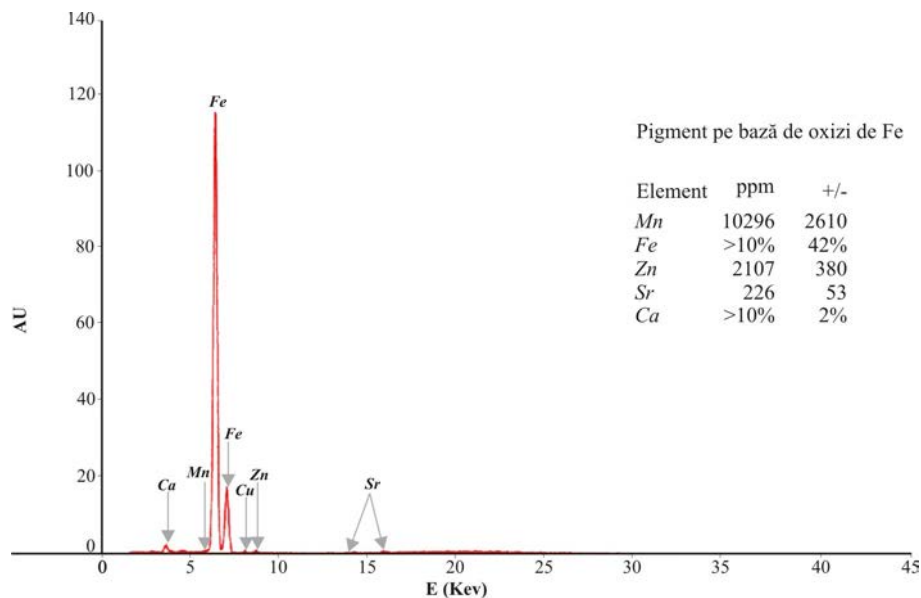

Fig. 9. Fragment vas. Analiză depunere brun-închis

Fig. 10. Vasul, după restaurare

APLICAREA FLUORESCENȚEI DE RAZE X (XRF) ȘI A MICROSCOPIEI OPTICE (OM) ÎN STUDIUL CRUSTELOR DE COROZIUNE ALE UNOR ARTEFACTE METALICE

---

de Otilia Mircea, Gheorghe Niculescu,
Ana Maria Vlad și Maria Geba

Cuvinte cheie: artefacte, coroziune, XRF, OM

În cercetarea artefactelor metalice provenite din săpături arheologice sunt utilizate metode nedestructive sau micro-invazive pentru extragerea unor informații de ordin istoric, precum procedee de obținere, compoziția aliajelor sau determinarea unor surse de materii prime, stabilirea autenticității etc., dar și în scopul valorificării, prin determinarea gradului de deteriorare, identificarea coroziunii și elaborarea unor procedee noi de stabilizare și conservare preventivă, în vederea expunerii muzeale sau a depozitării într-un microclimat controlat. În acest sens, studiile efectuate pe artefacte din aliaje de cupru sau fier, care au zăcut timp îndelungat în diferite medii, au evidențiat o serie de caracteristici rezultate în urma unor procese chimice, precum reacții de oxido-reducere sau reformare structural cristalină, sau fizice, prin fisurare, fragmentare sau măcinare¹. Astfel, în cazul unor podoabe sau accesorii vestimentare

---

¹ O. Mircea, I. Sandu, I. Sârghie, A.V. Sandu, *The Identified Effects of Degradation in Archaeological Artifacts with Overlapped Metals Used in Authentication*, în *International Journal of Conservation Science*, 1(1), 2010, p. 27-40; I. Sandu, O. Mircea, A.V. Sandu, I. Sârghie, I. G. Sandu, V. Vasilache, *Non-invasive Techniques in the Analysis of Corrosion Crust Formed on Archaeological Metal Objects*, în *Revista de Chimie*, 61, 11, 2010, p. 1054-1058; O. Mircea, I. Sandu, V. Vasilache, A.V. Sandu, *Research on Atypical Formations from Corrosion Bulks of an Ancient Bronze*, în *Revista de Chimie*, 63, 9, 2012, p. 893-899; I. Sandu, D. Aparaschivei, V. Vasilache, I.G. Sandu, O. Mircea, *The Archaeometric Characteristics of Some Ancient Medical Instruments from the Moesia Inferior Roman Province, Revealed by SEM/EDX and μ -FTIR*, în *Revista de Chimie*, 63, 5, 2012, p. 495-500; I.G. Sandu, O. Mircea, V. Vasilache, I. Sandu,

s-au evidențiat structuri complexe², unele atipice, cruste neuniforme cu depozite de coroziune, fisuri și rețele de fisuri, goluri, etc., cu sau fără păstrarea unor urme materiale integrate în stratul exterior³. De asemenea, studiile privind patina (primară sau secundară), mecanismul de formare în diferite medii (aer, sol), structura, compoziția elementală și morfologia crustelor de coroziune au indicat o interacțiune între elementele din compoziția obiectelor și cele din mediul de zacere⁴. Tipul solului, permeabilitatea pentru apă și oxigen sau adâncimea la care a stat piesa metalică timp îndelungat sunt doar o parte din factorii care participă la interacțiuni cu caracter distructiv, în cazul pieselor extrase din profilul solului. În cazul pieselor utilizate în ritualuri de înmormântare prin incinerare în mecanismul degradării un rol semnificativ revine factorului antropic, înainte de abandon, prin depunerea pieselor în medii închise (urne) sau deschise (gropi)⁵.

Lucrarea prezintă aplicarea metodelor nedestructive, microscopia optică (OM) și fluorescența de raze X (XRF), în evidențierea morfologiei crustelor de coroziune și a microstructurilor înglobate din situl arheologic, pentru o serie de fragmente din fier, datând din secolele II-III d.Hr., descoperite în necropola de la Gabăra - Moldoveni, jud. Neamț. Rezultatele experimentale obținute sunt reprezentative pentru tipul crustelor de coroziune și a structurilor formate sub influența mediului de zacere, a factorilor interni și externi, ca urmare a proceselor de alterare chimică și deteriorare fizică.

Influence of archaeological environment factors in alteration processes of copper alloy artifacts, în Microscopy Research and Technique, 75, 12, 2012, p.1646-1652.

² I. Sandu, *Deteriorarea și degradarea bunurilor de patrimoniu cultural*, vol. I, Ed. Universității "Al. I. Cuza", Iași, 2008; O. Mircea, I. Sârghie, I. Sandu, M. Quaranta, A.V. Sandu, *The Study of Textile Impressions from Corrosion Products of Some Old Iron Artefacts*, în *Revista de Chimie*, 60, 2009, p. 201-207; O. Mircea, V. Ursachi, I. Sârghie, I. Sandu, M. Quaranta, A.V. Sandu, *Study of Some Atypical Degradation Processes of an Iron Archaeological Piece*, în *Revista de Chimie*, 60, 2009, p. 332-336; O. Mircea, *Conservarea pieselor arheologice*, Ed. Mușatinia, Roman, 2010; O. Mircea, I. Sandu, V. Vasilache, I. G. Sandu, *A Study on the Deterioration and Degradation of Metallic Archaeological Artifacts*, în *International Journal of Conservation Science*, 3(3), 2012, p. 179-188.

³ O. Mircea, *op. cit.*

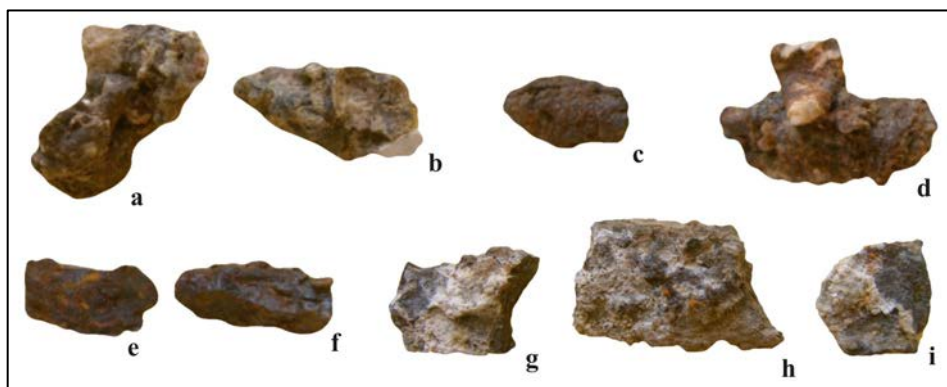
⁴ L. Robbiola, C. Fiaud, *Apport de l analyse statistique des produits de corrosion a la compréhension des processus de dégradation des bronzes archéologiques*, în *Revue d'Archeometrie*, 16, 1992, p. 109-119; L. Robbiola and L. P. Hurtel, *Standard nature of the passive layers of buried archaeological bronze. The exemple of two Roman half portraits*, în I. MacLeod, S. Pennec, L. Robbiola (eds.), *Metal 95, International Conference on Metals Conservation*, James and James (Science Publishers) Ltd., London, 1997, p. 109-117; L. Robbiola, J. M. Blengino and C. Fiaud, *Morphology and mechanisms formation of natural patinas on archaeological Cu-Sn alloys*, în *Corrosion Science*, 40, 12, 1998, p. 2083-2111; L. Robbiola, R. Portier, *A global approach to the authentication of ancient bronzes based on the characterization of the alloy – patina – environment system*, în *Journal of Cultural Heritage*, 7, 2006, p. 1-12; I. Sandu, *Deteriorarea și degradarea bunurilor de patrimoniu cultural*, vol. I, Ed. Universității "Al. I. Cuza", Iași, 2008; O. Mircea, *op. cit.*

⁵ O. Mircea, *op. cit.*

Parte experimentală

Fragmentele (F_1 - F_6) cu nr. inv. 12839 (fig. 1/a-f) au fost descoperite în urna funerară a mormântului de incinerare M1. Urna, închisă cu capac, are un inventar bogat, compus din oase calcinate, podoabe și accesorii vestimentare: brățări și pandantive de bronz, fibule de bronz și fier, fragmente de perle de sticlă albe și roșii, cu urme de topire, perle din materiale diverse (lut, calcedonie, os cu verigă de cercei) etc.⁶.

Fragmentele (F_7 - F_9) cu nr. inv. 12927 (fig. 1/g-i) au fost descoperite în urna mormântului M49, la Gabăra - Moldoveni, județul Neamț.

Fig. 1. a-f. Fragmente din M1 (F_1 - F_6); g-i. Fragmente din M49 (F_7 - F_9)

Metode de analiză

Microscopia optică. Observațiile microscopice s-au efectuat utilizând un stereomicroscop Olympus SZ60, la mărimi între 10x și 50x.

Fluorescență de raze X. Analizele prin fluorescență de raze X s-au efectuat cu un aparat portabil tip INNOV-X SYSTEM Alpha Series, cu tub de raze X cu anticatod de W, cu parametrii maximi de 35 kV și 40 μ A, echipat cu detector Si(PIN) cu răcire termoelectrică, operarea fiind controlată prin minicomputer. Pentru trasarea spectrelor și analiza semicantitativă s-a folosit un soft specializat pentru matrici metalice, timpul de expunere fiind selectat la 30 secunde.

Rezultate și discuții

Artefactele metalice de fier extrase din urnele sau gropile mormintelor de incinerare au caracteristici structurale diferite de cele ale pieselor găsite la diferite adâncimi în profilul solului sau în straturile de cultură. În acest sens,

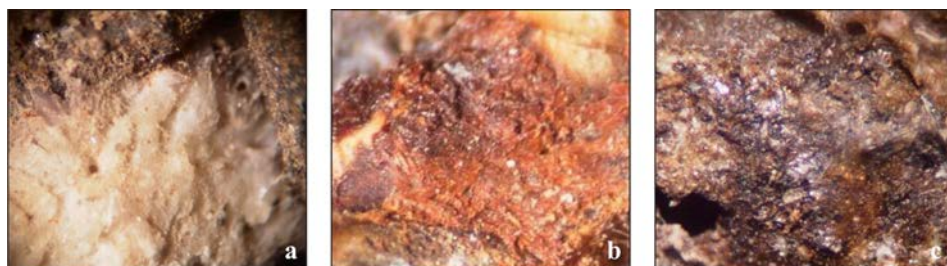
⁶ I. Antonescu, *Săpăturile de la Gabăra - Porcești*, în *MCA*, VI, 1959, p. 473-485.

evidențiem cazuistica unor structuri complexe, apărute în crustele de coroziune a fragmentelor din fier care au zăcut perioadă îndelungată în medii închise, respectiv în urne funerare. Astfel, din punct de vedere morfologic și structural, crustele de coroziune F_1 - F_6 sunt neuniforme, straturile exterioare fiind compuse din produșii de coroziune ai fierului, dezvoltăți în diferite faze, respectiv goethitul din etapa intermediară de alterare (fig. 2/a) și magnetitul din faza târzie (fig. 2/b, c).

Fig. 2. a. Strat exterior cu depozite de compuși chimici secundari; b. Crusta de coroziune neuniformă (compuși chimici primari și secundari); c. Microstructuri de coroziune

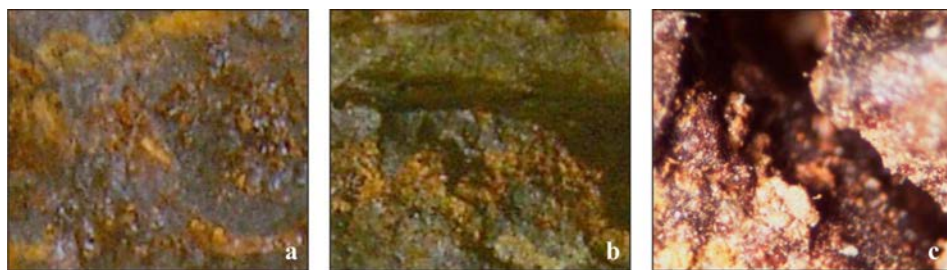
În general, la trecerea unui artefact metalic prin foc înainte de abandon are loc schimbarea structurii inițiale, iar în urma contactului cu alte materiale din sit (urnă) sunt preluate mult mai ușor elemente din compoziția acestora la interfața aliajului de bază. Ulterior, procesele de alterare chimică a aliajului conduc la formarea unor cruste de coroziune, care acoperă suprafața originală, iar prin monolitizare microstructurile de contact sunt integrate în compoziția crustei. Așa se explică și înglobarea în profunzimea crustei de coroziune a microstructurii evidențiate în figura 3/a.

Fig. 3. Microstructuri: a. Integrate în crusta de coroziune; b. Cu depozite de coroziune din etapa intermediară de alterare; c. Microstructuri și depozite de compuși chimici

Microstructurile prezente în micro-morfologia crustei de coroziune din figura 6 b-c aparțin unor materiale care s-au aflat în contact cu fragmentele din fier în perioada zacerii, iar în urma unor procese de monolitizare acestea au fost înglobate și au preluat din compușii chimici secundari rezultați din procesele de alterare chimică.

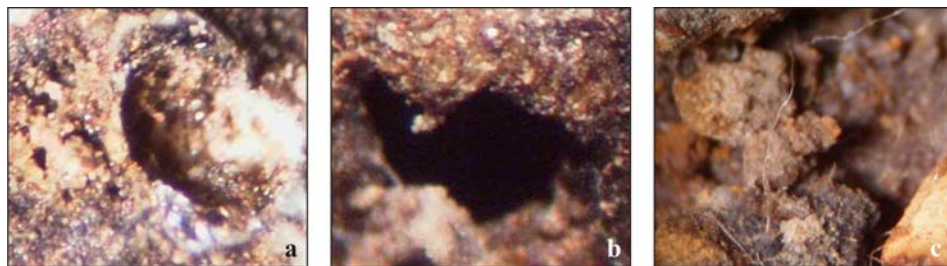
În secțiunea fragmentelor F₅ și F₆ s-au evidențiat structurile interne rezultate în urma proceselor de alterare chimică și deteriorare fizică (fig. 4/a, b). Astfel, se remarcă straturi intermediare de compuși chimici secundari și terțiari, suprapuse, care au distribuții zonale, precum și elemente caracteristice deteriorării, cum sunt fisurile de profunzime (fig. 4/c).

Fig. 4. a. Straturi de coroziune suprapuse; b. Fisuri în stratul de coroziune; c. Fisuri din crusta de coroziune

Alături de fisuri în crusta de coroziune (fig. 4/c), ca elemente caracteristice proceselor de deteriorare fizică au fost evidențiate și goluri (fig. 5/a, b), în cavitatea cărora s-au identificat microstructuri cu depuneri din sol (fig. 5/c).

Contaminarea crustei de coroziune cu elemente preluate în timpul zacerii a fost evidențiată cu ajutorul spectrometrului de fluorescență de raze X, conform spectrului XRF din figura 6. Astfel, urmele de Cu prezente alături de Fe în crusta de coroziune, sunt legate de contactul artefactului cu alte piese/materiale din urnă.

Fig. 5. a, b. Elemente specifice deteriorării fizice (goluri); c. Depuneri de sol

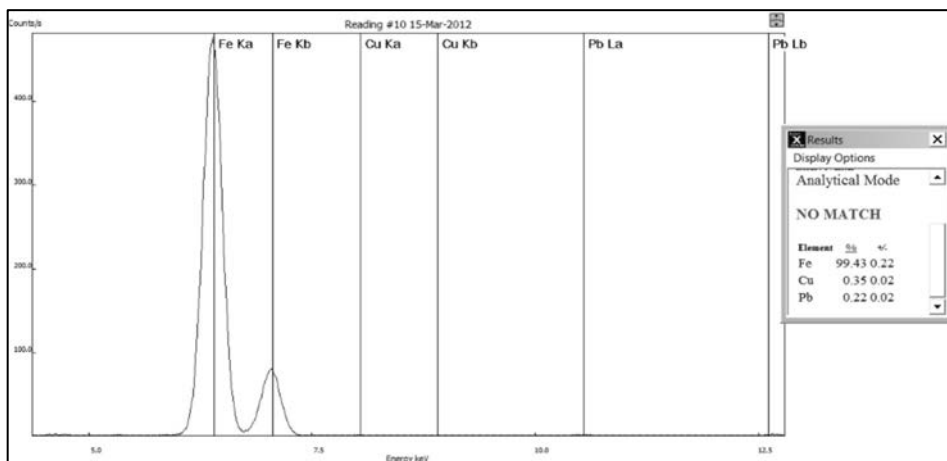

Fig. 6. Spectrul XRF obținut pe crusta de coroziune F₃

Prezența Pb, în concentrație de câteva procente, poate proveni de la alte piese metalice, ce nu se mai păstrează, ipoteză ce necesită o confirmare prin analize ulterioare. De asemenea, și în crusta de coroziune a fragmentului F₄ s-au determinat Cu și Pb alături de Fe și elemente, conform spectrului XRF din figura 7.

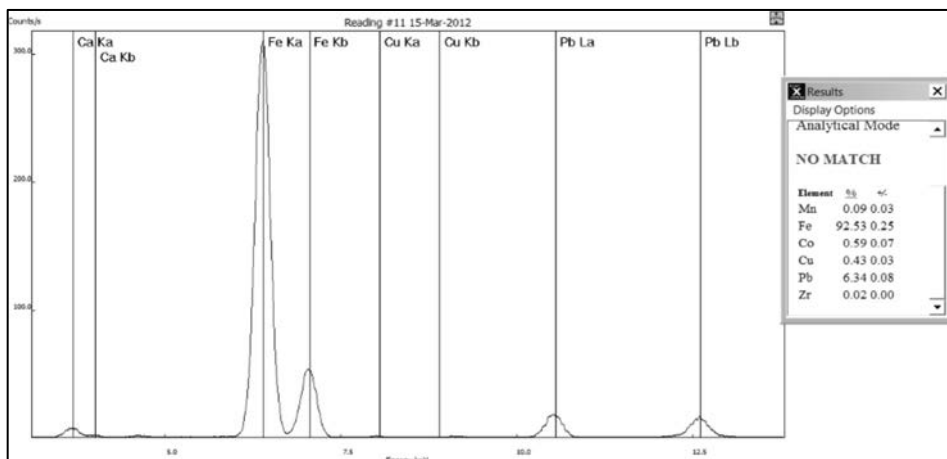
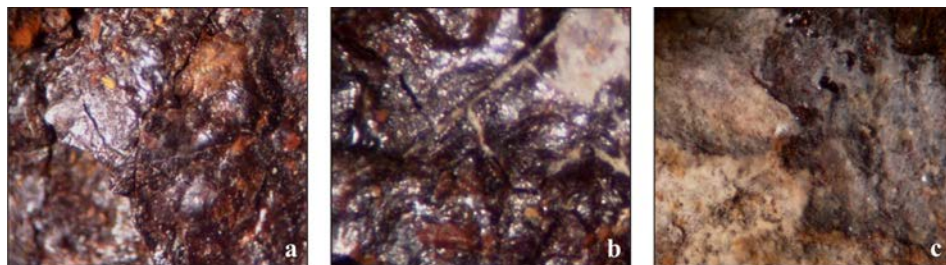

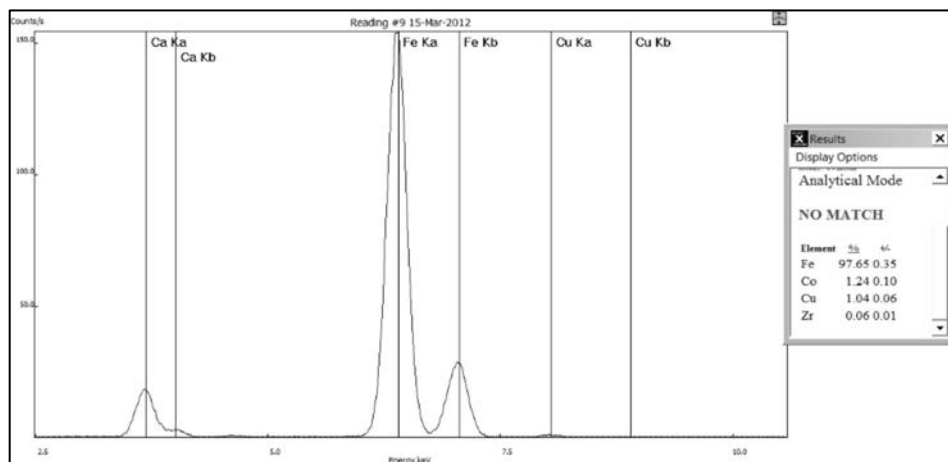
Fig. 7. Spectrul XRF obținut pe crusta de coroziune F₄

Fragmentele F₇-F₉, descoperite în urna 49 prezintă, de asemenea, structuri complexe, cruste de coroziune neuniforme, discontinue, cu formațiuni rezultate în urma trecerii prin foc, respectiv structuri de tip glazură

(fig. 8), sub formă de peliculă sau cu profilul în relief. Atât formațiunile de tip glazură, cât și cele profilate sunt degradate, fiind identificate aspecte caracteristice deteriorării fizice, în special fisuri, iar zonal au fost evidențiate depozite de compuși chimici ai fierului (fig. 8/a, b), precum și microstructuri din sol (fig. 8/c), monolitizate în stratul exterior.

Fig. 8. Crusta de coroziune: a. structuri de tip glazură; b. structuri cu profil în relief; c. microstructuri de contaminare

Fig. 9. Spectrul XRF obținut pe crusta de coroziune

Analizele prin spectrometrie de fluorescență de raze X pe crusta de coroziune au evidențiat elementele Fe, Cu, Co, Zr conform spectrului XRF (fig. 9). Fe provine din compoziția aliajului de bază, iar celelalte elemente din contaminare, fiind înglobate în urma contactului cu alte materiale din perioada de zacere.

În cazul pieselor utilizate în ritualuri de înmormântare prin incinerare în mecanismul alterării chimice și deteriorării fizice un rol semnificativ revine

factorului antropic, înainte și după abandon, prin incinerarea și depunerea acestora în urne funerare sau gropi.

Trecerea pieselor prin foc înainte de abandon a influențat mecanismul de alterare chimică și deteriorare fizică, astfel la unele fragmentele incinerate s-au evidențiat structuri de tip glazură sau cu profilul în relief.

Crustele de coroziune au structuri complexe, cu depozite de compuși chimici primari și secundari, și microstructuri preluate din timpul zacerii.

THE APPLICATION OF X-RAY FLUORESCENCE (XRF) AND OPTICAL MICROSCOPY (OM) IN STUDIES OF CORROSION CRUSTS OF SOME METALLIC ARTEFACTS

Keywords: *artefacts, corrosion, XRF, OM*

The paper presents the application of optical microscopy (OM) and X-ray fluorescence spectrometry (XRF) in the research of corrosion crust morphology and microstructure of a series of archaeological metal fragments found in the necropolis of Gabara - Moldoveni, Neamt County.

The study reveals complex structures formed under the influence of the burial environment and pedological factors and highlights physical deterioration and chemical alteration processes.

List of illustrations

Fig. 1. a-f. Metallic fragments from M1 (F₁-F₆), g-i. Metallic fragments from M49 (F₇-F₉).

Fig. 2. 1. Outer layer with deposits of secondary chemical compounds 2. Irregular corrosion crust (primary and secondary compounds) 3. Corrosion microstructures.

Fig. 3. Microstructures: a Integrated in the corrosion crust; b. Corrosion deposits in the intermediate stage of alteration; c. Microstructures and deposits of chemical compounds

Fig. 4. a Superimposed corrosion layers; b. Fissures in the corrosion layer; c. Fissures in the corrosion crust.

Fig. 5. a, b. Specific elements of the physical damage (hoales), c. Soil deposits

Fig. 6. XRF spectrum obtained from the corrosion crust F₃

Fig. 7. XRF spectrum obtained from the corrosion crust F₄

Fig. 8. Corrosion crust: a glaze-type structure; b embossed structures, c microstructures of contamination

Fig. 9. XRF spectrum obtained from the corrosion crust.

UNELE CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA RESTAURAREA UNEI PIESE CERAMICE DIN MOLDOVA SECOLULUI AL XV-LEA

---

de **Constantin Aparaschivei**

Cuvinte cheie: Moldova, Evul Mediu, ceramică, castron cu patru torți, restaurare

Contextul descoperirii

Cercetările arheologice în vatra veche a orașului Suceava s-au desfășurat în perioada 1951-1993¹. În cadrul acestora, în campania anului 1985, spre satisfacția celor care au participat efectiv la aceste cercetări², pe strada Dragoș Vodă, la nr. 15 B, în zona centrală a orașului, a fost descoperită o locuință medievală de negustor, cu tot cu dependințe, distruse de un puternic incendiu, cel mai probabil în a doua jumătate a secolului al XV-lea³. În urma cercetărilor s-a constatat că una dintre dependințele decopertate constituia un depozit de mărfuri, care a funcționat aici începând din prima jumătate a secolului al XV-lea și până în ultima parte a aceluiași veac⁴.

---

¹ Sub auspiciile Academiei Române, au fost inițiate cercetările arheologice din cadrul a ceea ce s-a numit *Șantierul arheologic Suceava*, care a devenit șantier-scoală pentru generații de studenți care s-au inițiat aici în tainele arheologiei medievale. Pentru date suplimentare privind aceste cercetări, vezi: I. Nestor *et alii*, *Șantierul Suceava (Sondaj preliminar)*, în *SCIV*, 1952, p. 423; E.I. Emandi, *Habitatul urban și cultura spațiului. Studiu de geografie istorică. Suceava în secolele XIV-XX*, Iași, 1996, p. 343.

² Din cunoștințele noastre descoperitorii sunt regretatul arheolog Emil I. Emandi și lect. univ. dr. Vasile Demciuc, care la vremea respectivă era arheolog al muzeului din Suceava.

³ E.I. Emandi, *op. cit.*, p. 343.

⁴ Încetarea activității depozitului poate să se fi produs în 1476 (cu prilejul campaniei lui Mahomed, al II-lea, în Moldova) sau în 1485 (an afectat de incursiuni otomane, în încercarea de a-l înlătura pe Ștefan și de a-l așeza pe tronul Moldovei pe pretendentul Hronoda Petru). Este cunoscut faptul că târgul Sucevei a fost ars de către invadatori în ambele ocazii: cf. C.C. Giurescu, H.C. Matei, *Istoria României în date*, București, 1971, p. 95.

În decursul existenței sale locuința de negustor și dependențele nu au suferit refaceri, iar după distrugerea prin incendiu a complexului acesta a rămas nederanjat până în momentul decopertării, în 1985⁵. Inventarul depozitului de mărfuri era constituit dintr-un material arheologic foarte bogat și variat (obiecte din ceramică, metal), bine conservat, cu multe piese unicat, întrecând ca bogăție orice descoperire de epocă făcută până la acea vreme la răsărit de Carpați⁶.

Printre piesele recuperate se numără și cea prezentată mai jos, intrată în colecția Complexului Muzeal Bucovina sub numărul de inventar E/4944.

Descrierea piesei

Piesa aflată în studiu (H = 0,185 m; DM = 0,37 m; DG = 0,305 m; DB = 0,133 m) face parte din categoria ceramicii de uz comun, fiind modelată la roata rapidă, dintr-o pastă semifină⁷ – argilă omogenă, cu bune calități plastice, în care s-a folosit ca element de degresare nisipul cu bobul de dimensiuni medii și cu mici intruziuni sporadice, rezultând astfel un aspect rugos al suprafeței ceramicii.

Arderea s-a realizat într-un cuptor de tip evoluat, într-o atmosferă oxidantă, în condiții de temperatură înaltă, astfel încât structura argilei a suferit o expansiune izotropică termică, care a condus la creșterea în dimensiune și densitate a particulelor⁸, rezultând o ceramică de culoare roșie-cărămizie cu foarte bune proprietăți fizice.

Vasul are ca formă de bază, modelul tronconic, cu buza modelată scurt, ușor evazată spre exterior, de care sunt prinse, la distanțe egale, patru torți late. Din punct de vedere tipologic, este o formă des întâlnită în complexe descoperite în cadrul șantierului arheologic Suceava⁹, însă varianta cu patru torți, cum este exemplarul aflat în discuție, este o specie ceramică mai rară pentru perioada medievală. Forma apare în medii culturale diverse de-a lungul timpului, cu frecvență diversă: sporadic în epoca bronzului¹⁰, de exemplu, apoi cu o prezență semnificativă în perioada antichității târzii, în mediul Sântana de Mureș-Cernjahov, când aceste vase sunt atribuite olăriei de tradiție geto-dacică¹¹.

⁵ E.I. Emandi, *op. cit.*, p. 350.

⁶ *Ibidem*, p. 343.

⁷ C. Ionescu, L. Ghergari, *Mic glosar de termeni geologici utilizați în studiul ceramicii arheologice*, în CA, XIII, 2006, p. 452.

⁸ G. Bodi, *An analytical framework for the selection and classification of archaeological pottery in order to create an integrated characteristics record. I. Preliminary field analysis of the Cucuteni pottery from Hoisești (Iași County)*, în *International Journal of Conservation Science*, 1, 4, 2010, p. 202.

⁹ E.I. Emandi, *op. cit.*, p. 354.

¹⁰ S. Teodor, M. Nicu, S. Țau, *Noi morminte din epoca bronzului descoperite la Poiana-Tecuci*, în *MemAntiq*, XIX, 1994, p. 207, fig. 3/1.

¹¹ V. Palade, *Problema originii și a formării culturii Sântana de Mureș în lumina cercetărilor de la Bîrlad-Valea Seacă*, în *Hierasus*, 1982, p. 40, 49. Pentru o foarte bună analogie pentru acest tip de

Consemnarea stării de conservare

Pornind de la conceptul că investigarea stării de sănătate constituie operațiunea preliminară neapărat necesară a oricărui proces de restaurare¹², am procedat și în cazul de față la examinarea stării de conservare a piesei, luând în considerare cauzele degradării bunului cultural. Analizele efectuate la nivel macro și microscopic, cu ajutorul microscopului binocular și cu ochiul liber, coroborate cu datele referitoare la contextul descoperirii, au evidențiat următoarele:

- castronul, care s-a spart cu prilejul incendierii depozitului, se prezintă sub formă fragmentară, fiind compus din 39 de fragmente (fig. 1/2);
- circa 10% din materialul original de constituție lipsește;
- vasul a fost restaurat anterior intervenției noastre, asamblarea realizându-se cu poliacetat de vinil (a cărui scurgere a dus la pătarea unor suprafețe);
- se constată faptul că prima restaurare a fost făcută într-un mod necorespunzător, inadecvat, neștiințific, plombele de ipsos fiind nefinisate, iar ipsosului rămas din timpul procesului de restaurare nefiind curățat (fig. 1/1).
- depozitarea în condiții improprie a dus la deteriorarea obiectului, care în momentul preluării sale în vederea re-restaurării se afla într-un proces accelerat de desfacere a lipiturilor – datorită îmbătrânirii adezivului, producându-se distanțări între zonele de contact dintre fragmente (fig. 1/1a);
- curățarea incompletă a depunerilor aderente de pe fragmentele ceramice a condus la devieri evidente la asamblare;
- la prima restaurare plombele de ipsos nu au fost integrate cromatic, rezultând un aspect inestetic (fig. 1/1);
- vasul prezenta la partea superioară pete de rugină – datorate mediului de zacere, acolo unde s-a aflat în contact cu unele piese metalice.

S-a constatat așadar că re-restaurarea obiectului era neapărat necesară, cu aplicarea acelor metodologii care să permită obținerea unui maxim de informații și

---

recipient ceramic, a se vedea și: V. Bobi, *Considerații preliminare, asupra celor două necropole din secolul al IV-lea e.n. descoperite în Moldova de Jos*, în *MemAntiq*, IX-XI, 1985, p. 219, fig. 7/3; M. Alexianu, L. Ellis, *Date noi asupra necropolei de tip Sintana de Mureș de la Izvoare-Piatra Neamț*, în *MemAntiq*, XV-XVII, 1987, p. 130, 139, fig. 2; Gh. Dumitroia, *Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, în *MemAntiq*, XVIII, 1992, p. 140, fig. 39/2; V. Ursachi, *Necropola din secolul IV D.H. descoperită la Săbăoani, județul Neamț*, în *MemAntiq*, XIX, 1994, p. 277, fig. 13; Gh. Dumitroia, *Săpături și cercetări arheologice de suprafață în județul Neamț (1992-1993)*, în *MemAntiq*, XIX, 1994, p. 515, fig. 4/2; I. Mitrea, Gh. Dumitroia, E. Ciubotaru, *Cercetările arheologice de la Borșeni-Neamț*, în *MemAntiq*, XXI, 1997, p. 151, fig. 12/2; p. 159, fig. 2.

¹² În abordarea procesului de restaurare am aplicat principiile teoretice specifice disciplinei: vezi A. Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, ediția a II-a, CPPC, București, 2003; B. Fabri, R.C. Guidotti, *Il restauro della ceramica*, Nardini Editore, Firenze, 2004; M. Leahu, *Substanțe chimice și materiale utilizate în restaurarea bunurilor culturale*, CPPC, București, 2006; O. Boldura, *Pictura murală din nordul Moldovei, modificări estetice și restaurare*, Editura Accent Print, Suceava, 2007.

detalii privind obiectul și starea sa de conservare inițială și pentru anularea efectelor restaurării inadecvate. Scopul intervenției noastre a fost ca în urma supunerii piesei unui nou proces de restaurare aceasta să atingă parametrii optimi de conservare.

Operațiunile de restaurare efectuate

Ținând cont de informațiile studiului preliminar, fluxul tehnologic pe care l-am propus și executat pentru restaurarea castronului a fost următorul:

1. Dezasamblarea piesei ceramice în fragmentele care o compun (asamblate în cadrul restaurării anterioare cu ajutorul polivinil acetatului). S-a făcut prin imersia vasului în apă distilată caldă, la temperatura de 40-50 °C (fig. 2/1).

2. Spălarea fragmentelor ceramice. S-a efectuat în apă distilată caldă, în soluție cu detergent neionic de tip *C 2000 (Contrad)*¹³. Pentru îndepărtarea depunerilor de praf de pe suprafața fragmentelor ceramice, am folosit perii moi.

3. Curățarea mecanică a tuturor fragmentelor ceramice și a canturilor de urmele de adeziv vechi, de ipsos de la fostele plombe și de depuneri, care nu au fost îndepărtate corespunzător la prima restaurare. Curățarea am făcut-o cu ajutorul bisturiului și a ustensilelor de detartraj. Operațiunea nu a prezentat un grad prea mare de dificultate, deoarece în urma acțiunii apei substanțele menționate s-au disociat de materialul ceramic original.

4. Clătirea¹⁴ în apă distilată. După operațiunile de curățare uscată și umedă era necesară o clătire a fragmentelor ceramice, pentru a îndepărta urmele de murdărie, dar și pe cele de detergent neionic. Pentru o bună acțiune de clătire am comparat parametrii apei (pH-ul) înainte și după imersia ceramicii.

5. Uscarea materialului ceramic. După baie de clătire, fragmentele ceramice au fost puse la uscat pe hârtie sugativă, pe o sită de plastic, la temperatura ambientală a laboratorului, pregătindu-se astfel materialul pentru asamblare.

6. Peliculizarea de protecție pentru conservarea fragmentelor ceramice. Peliculizarea are rostul de a izola fragmentele ceramice de factorii externi,

¹³ O soluție de 5% de detergent *C 2000* are pH de 12,4. Acest detergent este o emulsie apoasă neionică, netoxică și necorozivă, cu rol dezinfectant. Este utilizat pentru îndepărtarea substanțelor grase, uleioase și a materiilor proteice, are acțiune tensioactivă de suprafață și nu conține oxidanți – Cf. CTS, *Catalogul general, produse, echipamente și instalații în serviciul restaurării*, Sibiu, 2003, fișa tehnică a produsului C 2000.

¹⁴ În literatura de restaurare din România este folosit în speță termenul de NEUTRALIZARE pentru această etapă din cadrul procesului de restaurare, dar, din punct de vedere al terminologiei din chimie este o greșală flagrantă, deoarece acest tip de reacție are loc între un acid și o bază. De fapt, în cadrul acestei etape de restaurare nu se face o neutralizare a substanțelor chimice, ci doar o clătire a acestora cu ajutorul apei distilate, cu scopul de a le îndepărta din corpul ceramic. Pentru exemplificare, vom cita o reacție de neutralizare, devenită clasică, care are loc în restaurarea ceramicii, între acidul citric și carbonatul de calciu, în urma căruia rezultă citratul de calciu și dioxidul de carbon.

potențial dăunători. Peliculizarea s-a făcut cu ajutorul *Paraloidului B 72*¹⁵, o rășină acrilică, utilizată în restaurarea arheologică pentru asamblarea și consolidarea ceramicii. Acest tip de rășină răspunde bine cerințelor de reversibilitate, rezistență la îmbătrânire, rapiditate a prizei, caracteristici care au făcut-o foarte apreciată în practica de laborator¹⁶. Am ales pentru soluția de consolidare o concentrație de 5% Paraloid, dizolvat în toluen. Din cauza absorbției inegale a consolidantului pe diferite zone ale ceramicii, l-am aplicat în două straturi succesive, cel de-al doilea imediat după uscarea celui dintâi, pentru perfectă aderență și compatibilitate. Peliculizarea s-a făcut prin pensulare.

Uscarea fragmentelor peliculizate s-a făcut pe folie de polietilenă repositionându-le periodic pentru a se evita aderența dintre suport și materialul de uscat. Cele două straturi sunt suficiente în această etapă, având în vedere că vasul va mai primi un strat final de peliculizare (fig. 1/2).

7. Asamblarea fragmentelor ceramice, pentru reconstituirea formei inițiale a vasului, s-a făcut cu ajutorul polivinil acetatului fără plastifiant produs de către Elvicol. Am început recompunerea vasului de la bază, lipind fragmentele ceramice două câte două, până la asamblarea simultană a mai multor părți din piesă. După epuizarea fragmentelor mici, părțile mari s-au montat între ele după ce pe parcurs am făcut probe de îmbinare și potrivire (fig. 2/2). Obiectul a fost pus în echilibru în caseta cu nisip. Respectând principiile reversibilității și compatibilității materialelor, polivinil acetatul face o bună aderență la marginile fragmentelor ceramice, putând fi ulterior îndepărtat cu ușurință, cu ajutorul apei calde. Pe parcursul asamblării fragmentelor ceramice am folosit clești speciali (cleme de plastic), pentru a se evita deplasarea fragmentelor asamblate până la întărirea adezivului, iar surplusul de adeziv s-a îndepărtat cu ajutorul unei bucăți de material textil.

8. Completarea lacunelor de material original (fig. 2/3) s-a făcut cu ipsos dentar ($\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$, sulfat de calciu bihidratat), de calitate bună – cu o granulație fină, lipsit de impurități, cu o rezistență mecanică superioară. Acest tip de ipsos este omogen și permite finisarea imediat după ce a făcut priză. Pentru negativ, am folosit plastilina, datorită ușurinței în manevrabilitate și a putinței de re folosire a acesteia. Mulajul a fost luat din imediata vecinătate a zonei lipsă, ce urma a fi completată. În această etapă am efectuat și operațiunea de chituire a spațiilor mai mari dintre casurile fragmentelor ceramice. Cele mai mici au fost lăsate nechituite, pentru a lăsa o dovadă a trecerii prin timp a piesei și a problemelor cu care s-a confruntat, restaurarea, în ultimă instanță, nepropunându-și să facă obiecte noi, ci doar să le consolideze.

¹⁵ S.P. Koob, *The use of Paraloid B72 as an adhesive: its application for archaeological ceramics and other materials*, în *Studies in conservation*, 31, 1, 1986, p. 7-14.

¹⁶ Hamilton L. Donny, *Methods of conserving archaeological material from underwater sites*, Texas University, 1999, p. 12.

9. Finisarea plombelor rezultate s-a executat cu ajutorul bisturiului, a hârtiei abrazive de granulații diferite și a rășpilelor de dimensiuni variate, cu mare atenție pentru corpul ceramic original. După finisarea plombelor, urmele de ipsos de pe suprafața vasului au fost curățate cu ajutorul apei distilate și a tampoanelor de vată hidrofilă.

10. Integrarea cromatică a plombelor albe de ipsos (fig. 2/4), s-a făcut cu ajutorul culorilor tempera, în ton neutru față de original. Această etapă, se justifică din punct de vedere estetic pentru că vizează facilitarea percepției unității potențiale a obiectului.

11. Peliculizarea finală, de protecție am efectuat-o tot cu *Paraloid B72* dizolvat în toluen, în concentrație de 5%. Pelicula rezultată are calitățile necesare asigurării unei bune conservări a obiectului: o bună aderență, transparență, rezistență la agenți chimici, perfectă reversibilitate¹⁷.

Toate etapele restaurării au fost realizate cu atenție și au fost înregistrate fotografic, observându-se permanent modul în care se comportă materialul ceramic de-a lungul fluxului tehnologic la care a fost supus.

SOME THINGS ABOUT THE RESTORATION OF A 15TH CENTURY MOLDAVIAN VESSEL

Keywords: *Moldavia, Middle Ages, ceramic, bowl with four handels, restoration*

The present study attempts to present the problems raised by the restoration of a medieval, archaeological, ceramic vessel, which was previously restored, immediately following its discovery, with some unfortunate results, however, in terms of the object's physical integrity and aesthetics. Due to its precarious condition, the piece went under the inspection of the preservation comity which proposed its urgent restoration.

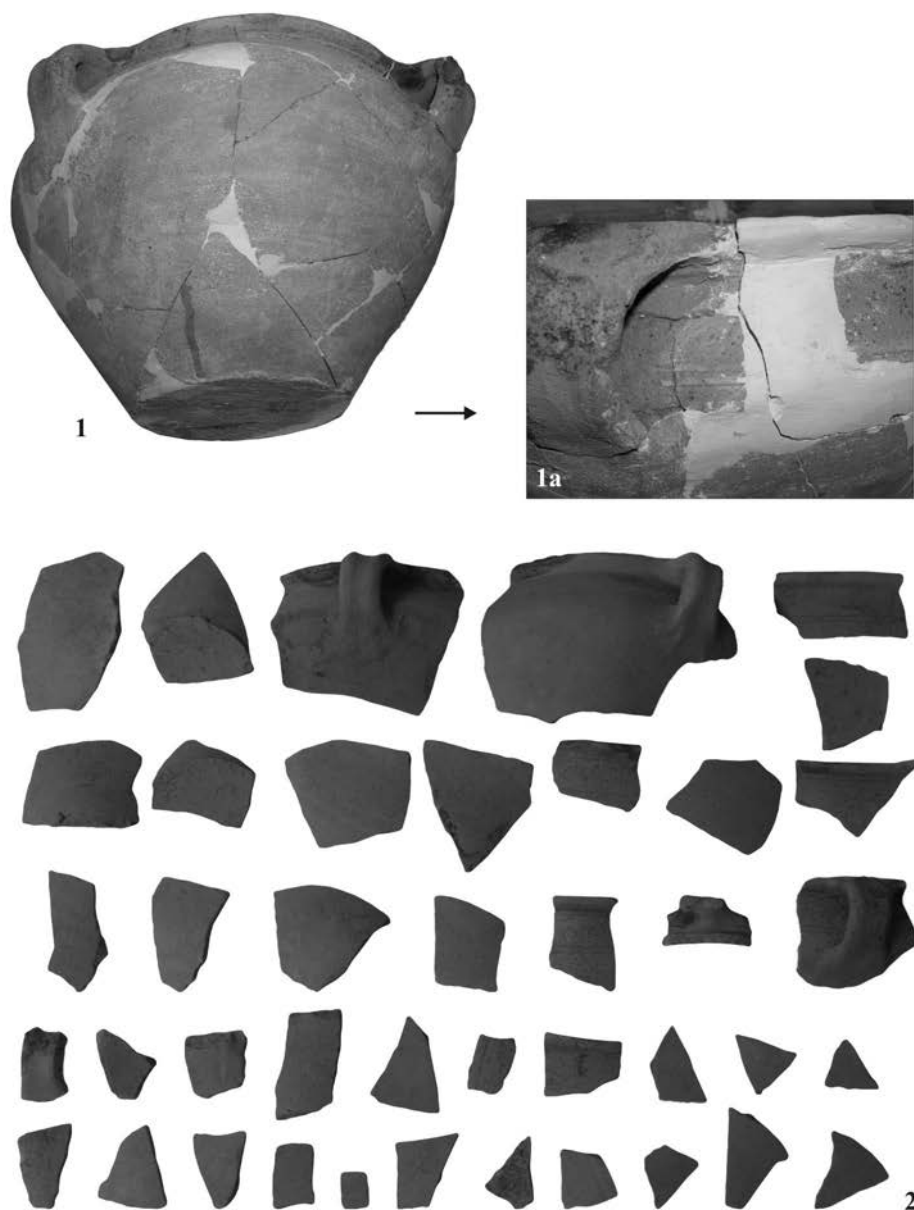
List of illustrations

Fig. 1. 1. The piece before restoration. 1a. Detail; 2. The ceramic fragments after cleaning and coating

Fig. 2. 1. Disassembling the vessel; 2. During the vessel's assembling; 3. After filling the gaps, grouting and cleaning; 4. The vessel after restoration.

---

¹⁷ Stephen P. Coob, *op. cit.*, p. 7-14.

Fig. 1. Piesa, înainte de restaurare;
1a. Detaliu; 2. Fragmentele ceramice după curățare și peliculizare

Fig. 2. 1. Dezasamblarea vasului; 2. În timpul asamblării; 3. După plombare, chituire și curățare; 4. Piesa, după restaurare

---

RESTAURAREA OROLOGIULUI DIN TURNUL CLOPOTNIȚĂ AL BISERICII „NAȘTEREA SF. IOAN BOTEZĂTORUL” DIN PIATRA NEAMȚ

---

de **Zoltan Boer**

Cuvinte cheie: orologiu, F.A. Renes, Hildesheim, sec. XIX, Piatra Neamț

Parte a ansamblului medieval Curtea Domnească din Piatra Neamț, turnul clopotniță de pe lângă Biserica „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul” a fost ridicat – așa cum indică pisania – la 1499. La sfârșitul secolului al XIX-lea monumentul medieval, a fost supraînălțat prin construirea unui nivel ce a servit, se pare, drept foișor de foc. Tot în aceeași perioadă la ultimul nivel al turnului a fost montat un ceas cu patru cadrane, câte unul pe fiecare fațadă¹.

Turnul, amplasat într-o poziție dominantă, care permite observarea celei mai mari părți a orașului, a devenit în ultima sută de ani un simbol al Pietrei. Recent monumentul a fost inclus în proiectul *Restaurarea și punerea în valoare a zonei istorice și culturale Curtea Domnească din Municipiul Piatra Neamț – prin reabilitarea, dotarea și punerea în valoare a sitului și clădirilor de patrimoniu*, un obiectiv în cadrul acestui proiect fiind și repararea ceasului instalat aici în jurul anului 1890².

Înainte de începerea lucrărilor propriu-zise de restaurare s-a efectuat o expertizare a stării inițiale a orologiului. Mecanismul ceasului este amplasat în încăperea amenajată la ultimul etaj al turnului, la circa 21 de metri de nivelul

---

¹ Pentru descrierea și istoricul acestui monument vezi: G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, în *BCMI*, XVIII, 43-46, 1925 (1926), p. 151-153; L. Șimanschi, *Curtea și Biserica Domnească din Piatra Neamț*, Editura Meridiane, București, 1969, p. 25-26; Gh. Vartolaș, *Biserica „Sf. Ioan Domnesc” din Piatra Neamț – 500 de ani de slujire*, Piatra Neamț, 1997, p. 43-47.

² Gh. Vartolaș, *op. cit.*

solului, deasupra clopotelor, fiind conectat prin tije la cele patru cadrane montate pe fațade. Pe cadrul metalic care îl îmbracă este înscrisă în relief marca producătorului și anul de fabricație: F.A. RENES - HILDESHEIM - 1888. Este un ceas cu pendul: acționarea continuă (ne-sacadată) a limbilor arătătoare este dată de oscilațiile pendulului, furnizate de greutatea de cca 100 kg și sistemul de angrenaje a mecanismului. Regularizarea oscilațiilor se realizează prin intermediul unei roți Anker (fig. 2/3) și a unei potcoave de bronz prevăzută la extremități cu lame de oțel (ce vin în contact cu dinții roții Anker). Oscilațiile pendulului astfel regularizate se transformă într-o mișcare de rotație uniformă, transmisă prin intermediul unui angrenaj conic, a mecanismului diferențial central și a mecanismelor demultiplicatoare din cadrane la limbile arătătoare ale orologiului.

În orologiu mecanismul de ceas este poziționat central, în partea stângă a cadrului fiind amplasat mecanismul bății sferturilor iar în partea dreaptă mecanismul bății orelor întregi. Bătăile sferturilor sunt comandate de mecanismul de ceas prin patru știfturi de oțel amplasate central în spatele angrenajului conic. A patra bătaie de sfert comandă bătaia orelor întregi printr-un sistem de pârghii. Atât sferturile de oră, cât și orele întregi sunt marcate sonor prin băți diferențiate de clopote. Forța necesară executării băților este dată de greutatea, ridicată manual cu ajutorul unor trolii și de un sistem de scripeti ficiși și mobili, exact ca la mecanismul de ceas. Cele 3 mecanisme ale orologiului funcționează interdependent.

Investigația preliminară a arătat că orologiu a fost scos din funcțiune în urmă cu circa 15 ani, în urma apariției treptate a unor defecțiuni (uzuri ale lagărelor de bronz, a unor fusuri de ax, a pinionului aferent reglării băților orare (fig. 1/3)³, poziționarea sau cabrarea greșită a unor pârghii ce servesc la acționarea băților de sferturi și de ore întregi). S-a constatat că mecanismul diferențial central original (fig. 1/2) – subansamblul care face legătura între ceasul propriu-zis și limbile arătătoare – a fost înlocuit (în urmă cu circa 5-6 ani, se pare) cu un dispozitiv electronic de antrenare a limbilor (fig. 1/3), tot atunci montându-se și un sistem electro-acustic ce comanda o melodie la ore fixe, redată printr-o stație de amplificare și difuzoare de putere. La data începerii lucrărilor de restaurare nici această instalație de antrenare a limbilor arătătoare a orologiului nu mai era în funcțiune, limbile celor patru cadrane indicând ore diferite, stația de amplificare și difuzoarele, precum și comanda electronică a antrenării limbilor fiind lipsă sau defecte, iar întreaga instalație era scoasă din funcțiune, nealimentată cu curent electric.

---

³ Pinionul, prevăzut cu un disc cu tăieturi secvențiale corespunzând celor 12 băți orare, nu este cel original, fiind înlocuit la o dată ce nu ne este cunoscută cu unul confecționat artizanal – în mod necorespunzător, putând duce la deteriorarea altor piese cu care venea în contact.

Investigarea stării de conservare a mai relevat că cele patru cadrane de sticlă a orologiului erau fisurate (fig. 1/6) și că întregul mecanism prezenta urme de vâsclnă, precum și materiale organice și praf (fig. 1/1) acumulate de-a lungul anilor de nefuncționare pe toate piesele componente (dantura pinioanelor, diversele pârghii de acționare, tamburii troliilor pentru șufe, cadrul metalic frontal/dorsal al orologiului, diversele axe ale pinioanelor, scripetii ficși și cei mobili etc.). În afara încărcării șufelor cu unsoare veche peste care s-a bătut praful, acestea prezentau și despletiri parțiale și fire de otel rupte, înlocuirea lor fiind neapărat necesară.

Și instalația acustică, reprezentată de clopote, necesita reparații. Astfel, clopotul mic de bronz ce servea la bătaia sferturilor de oră, având o vechime de peste două secole, prezenta o fisură circulară pe trei pătrimi din circumferință (fig. 1/5). În ceea ce privește clopotul mare, utilizat atât în scopuri liturgice (cu ocazia diverselor evenimente), cât și la marcarea de către orologiu a orelor întregi, acționarea sa manuală de-a lungul timpului a afectat sistemul de fixare a ciocanului de batere, ducând la ruperea acestuia⁴.

Ca urmare a acestei analize preliminară, prima etapă a intervenției noastre a constat în demontarea și curățarea părților componente. S-au demontat șufele vechi, necorespunzătoare, trecându-se apoi la curățirea și degresarea scripetilor ficși. Componentele de lemn ale ansamblului – grinzile de care sunt prinși scripetii, precum și dulapul mecanismului propriu-zis – au fost curățate de praful și materialele organice acumulate de-a lungul timpului.

Au fost demontate cele patru cadrane de sticlă, fisurate, în vederea înlocuirii lor cu altele noi, confecționate în mod special (fig. 2/6).

În continuare s-a trecut la curățarea minuțioasă a părților componente a celor trei mecanisme ale orologiului. Aceste operațiuni s-au efectuat parte manual, folosind șpaclul, perii de sârmă de diverse dimensiuni și forme, precum și perie de sârmă electrică rotativă.

A urmat degresarea danturilor angrenajelor dințate, a axelor, pârghiilor, rolelor, a tamburilor troliilor cu solvenți organici, dezasamblarea pârghiilor de acționare bătaii sferturi / ore întregi, a paletelor de vânt, curățarea minuțioasă a lor inclusiv de urmele de rugină vechi. Axele pinioanelor nedemontabile din orologiu s-au curățat de urmele de oxidare direct în orologiu.

S-au montat mai întâi șufele bătailor de sferturi și de ore întregi, apoi șufa mecanismului de ceas și s-a trecut la efectuarea probelor funcționale interdependente dintre cele trei mecanisme. În timpul acestor probe a rezultat necesitatea re poziționării sau a recabrării la cald a capetelor unor pârghii, precum și recabrarea arcurilor de rapel a ciocanelor de batere sferturi / ore întregi, în

⁴ După încheierea lucrărilor de restaurare s-a stabilit ca pentru a nu deregla mecanismul ceasului acționarea manuală a clopotului să se realizeze la 5 minute după bătaia de către orologiu a orelor.

vederea stabilirii distanței necesare față de clopote. S-au schimbat toate legăturile rigide uzate, precum și cablajele de acționare a ciocanelor de la mecanismele de batere din ceas până la pârghiile aflate deasupra dulapului orologiului și respectiv până la sistemul de pârghii aflat jos în dreptul clopotelor.

După demontarea dispozitivului electronic de comandă a acționării limbilor arătătoare, precum și după modificările dimensionale efectuate la tije, s-a remontat mecanismul diferențial central, curățat și recondiționat (fig. 2/2), refăcându-se astfel legătura dintre mecanismul de ceas original și limbile arătătoare a celor patru cadrane. De asemenea, s-au demontat, curățat, recondiționat și remontat cele patru mecanisme demultiplicatoare din spatele cadranelor (fig. 2/1).

Reasamblarea ceasului a continuat cu fixarea noilor cadrane, montarea și sincronizarea limbilor, conectarea lor cu mecanismul. Acesta a fost repornit, urmând efectuarea unor probe și reglaje pentru o funcționare corectă: s-a reglat avansul din lintele pendulului, s-au rezolvat pe rând anomaliile găsite cu ocazia constatărilor din faza inițială (jocuri în lagăre, strângeri, frecări, poziționări greșite a unor pârghii rezultate din reparațiile anterioare a orologiului, lucrări de durură etc.); s-a înlocuit pinionul de bronz solidar cu coroana cu tăieturi secvențiale⁵.

În ceea ce privește caracteristicile tehnice ale componentelor, acestea sunt:

- greutatea originală ale mecanism de ceas - 102 kg;
- greutatea mecanismului de băta ore întregi - 103 kg;
- greutatea mecanismului de băta sferturi - 75 kg;
- cursa utilă a greutăților: circa 10 m;
- independența de funcționare: 9-10 zile;
- roata Anker posedă 27 dinți de bronz / 11 știfturi de oțel;
- lungimea/elongația pendulului: 124 cm / 25,5 cm;
- diametru / greutate linte de fontă a pendulului 29 cm / 22 kg;
- diametru clopot mare / greutate ciocan: 76 cm / 7,0 kg;
- diametru clopot mic / greutate ciocan: 45 cm / 5,5 kg;
- jocul ambelor ciocane față de clopote: 1,0 cm;
- pinionul de bronz al reglării bătailor orare posedă 78 dinți, fiind acționat

de un butuc de bronz având 7 știfturi de oțel.

- mecanismele de sacadare ale troliilor au fiecare câte 18 dinți;
- gabaritul cadrului de fontă al orologiului: 110 x 66 x 42 cm;
- cadranele de sticlă a orologiului au diametrul de 148 cm și adâncimea casetelor de 20 cm;
- dimensiunile limbilor: minutar - 72 cm / 40 cm; orar - 50 cm / 24 cm.

---

⁵ Pinionul, ce servește la fixarea bătailor orare, reproiectat, a fost realizat cu succes pe plan local, în cadrul unei firme specializate, probele efectuate după montarea sa demonstrând o funcționare fără cusur (fig. 2/4).

Față de alte tipuri de orologii de turn, cel din turnul clopotniță de la Piatra Neamț prezintă particularitatea executării din bronz a tuturor componentelor – tamburii pentru șufe, angrenajele din mecanismul diferențial central și cele din mecanismele demultiplicatoare din cadrane, lagărele axelor ciocanelor de bătăi sferturi / ore întregi. O altă caracteristică este dată de realizarea unor rapoarte de transmisie a celor trei mecanisme care pot asigura o independență de funcționare de circa 9-10 zile între două trageri complete consecutive⁶.

În urma efectuării lucrărilor de reparații și de restaurare întreprinse (fig. 3), în condițiile respectării Planului de ungere prescris în Manualul de Exploatare și Întreținere a orologiului, se preconizează funcționarea fără cusur a orologiului în viitorii ani.

THE RESTORATION OF THE CHIMING CLOCK FROM THE BELFRY OF THE CHURCH „NAȘTEREA SF. IOAN BOTEZĂTORUL” FROM PIATRA NEAMȚ

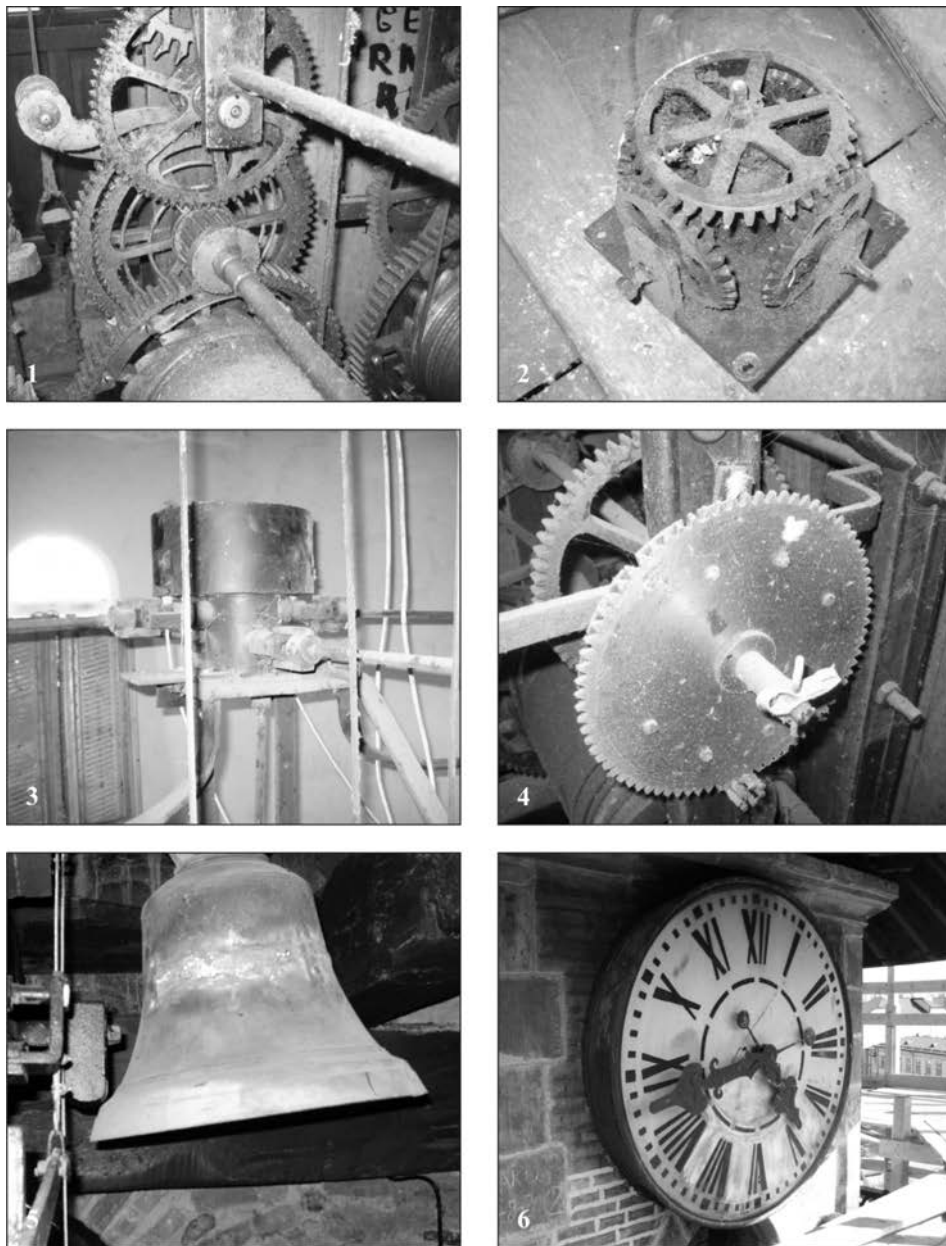
Keywords: chiming clock, F.A. Renes, Hildesheim, XIX century, Piatra Neamț

The author describes the operations performed for redeploying the clock located in the belfry of the Church "Nașterea Sf. Ioan Botezătorul" in Piatra Neamț. This clock, made in Germany (FA Renes - Hildesheim) was set into place in the late nineteenth century and operated, with interruptions, until a few years ago. Recently the bell tower (which is a medieval structure) was included in an ample restoration project. Within this frame, the repair of the chiming clock was also conducted.

List of illustrations

- Fig. 1.** The chiming clock before restoration: 1. Moving parts; 2. The differential central mechanism, disassembled; 3. Electronic mechanism; 4. Handmade pinion; 5. The small bell, cracked; 6. One of the clock faces
- Fig. 2.** The chiming clock during the restoration: 1. The multiplier mechanism, disassembled; 2. The differential central mechanism, reassembled; 3. Anker Wheel; 4. The redesigned pinion; 5. The lever operated bells and the hammers; 6. New clock face
- Fig. 3.** The chiming clock, after restoration

⁶ Totuși, recomandarea este ca greutățile să fie ridicate săptămânal, odată cu ungerile impuse a fi efectuate la părțile mai sensibile ale ceasului.

Fig. 1. Orologiul, înainte de restaurare: 1. Angrenaje; 2. Mecanismul diferențial central, demontat; 3. Mecanism electronic de execuție; 4. Pinion confecționat artizanal; 5. Clopotul mic, fisurat; 6. Unul dintre cadrane

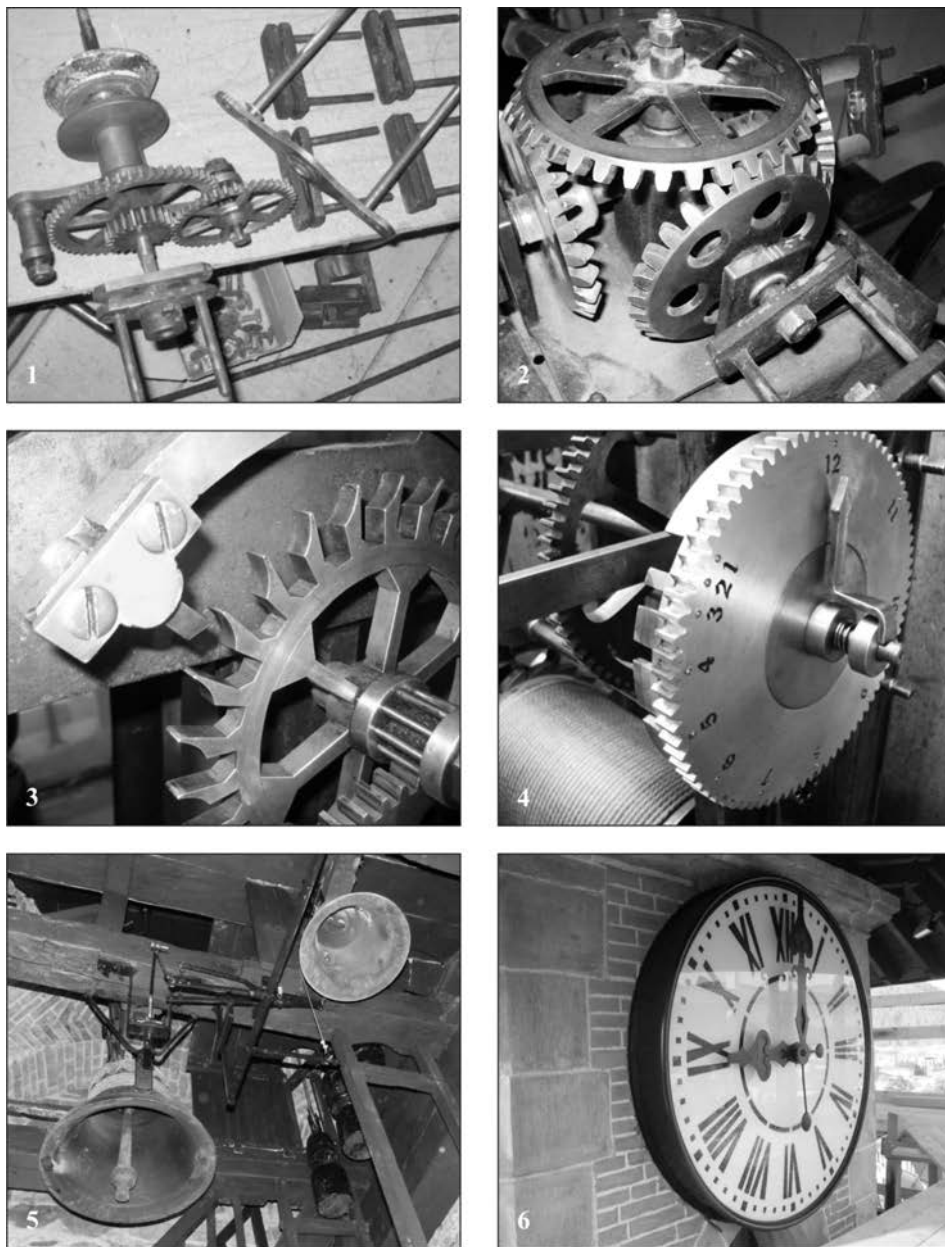
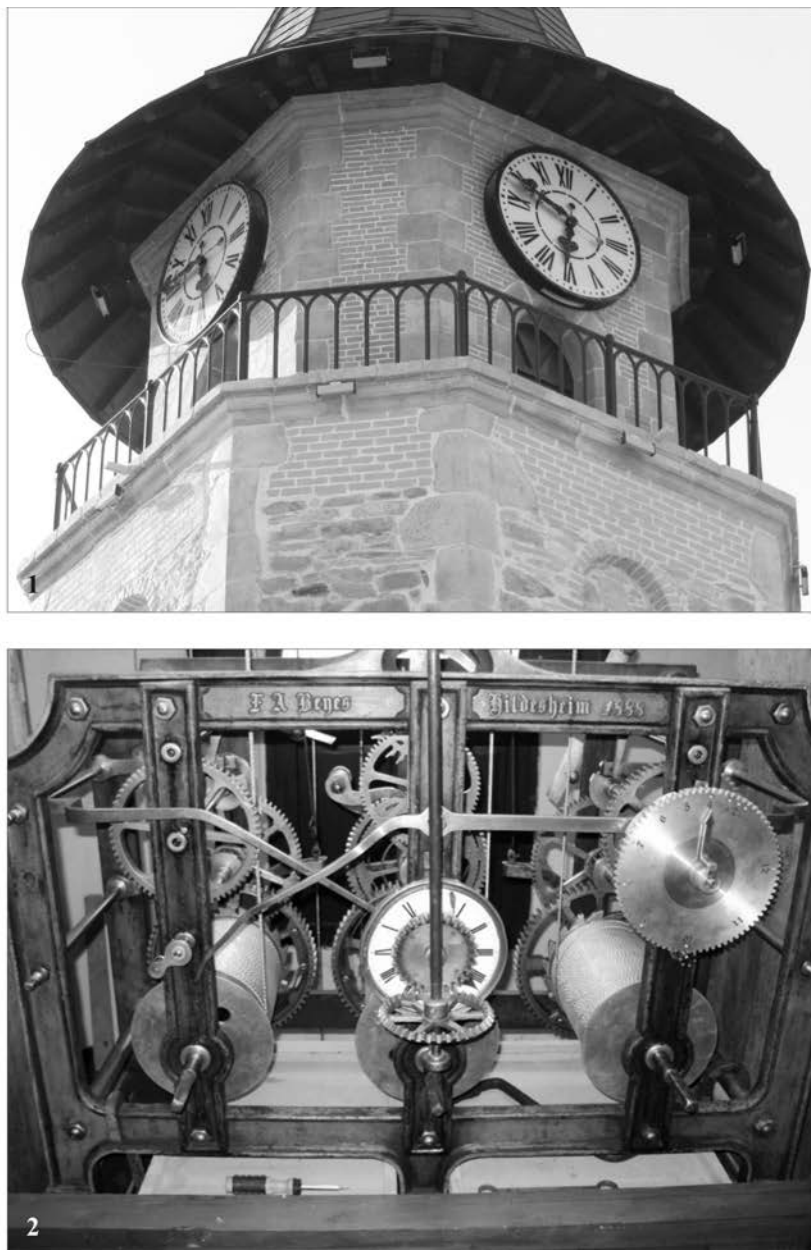

Fig. 2. Orologiul, în timpul restaurării: 1. Mecanismul demultiplicator dezasamblat; 2. Mecanismul diferențial central, remontat; 3. Roata Anker; 4. Pinionul reproiectat; 5. Clopotele și ciocanele acționate de pârgă; 6. Cadran nou

Fig. 3. Orologiul, după restaurare

MUZEUL DE ISTORIE ȘI ETNOGRAFIE TÂRGU NEAMȚ. UN NOU PROIECT EXPOZIȚIONAL

---

de **Vasile Diaconu**
și **Roxana-Elena Diaconu**

Cuvinte cheie: expoziție, valorificarea patrimoniului, muzeologie, istorie-arheologie, etnografie

În ultimii ani, la Târgu Neamț, au fost puse în aplicare mai multe proiecte muzeale, finalizate prin organizarea sau reorganizarea expozițiilor permanente ale instituțiilor de specialitate din localitate. Cel mai mare proiect de acest fel a fost demarat la Cetatea Neamț, ca urmare a reabilitării monumentului, fapt ce a permis obținerea unor spații destinate amenajării unui muzeu dedicat acestui important obiectiv medieval¹. A urmat apoi refacerea expozițiilor permanente de la Casa Memorială „Veronica Micle” și Muzeul Memorial „Ion Creangă” - Humulești, ambele unități fiind repere turistice importante în această zonă.

Cel mai recent proiect de reorganizare expozițională s-a desfășurat la Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț și s-a derulat în perioada martie 2011 - mai 2012², ca parte a unui program mai amplu de valorificare a patrimoniului existent în cadrul subunităților care formează Complexul Muzeal Județean Neamț.

Cu o tradiție de peste cinci decenii³, muzeul din Târgu Neamț a făcut constant eforturi pentru a răspunde cerințelor marelui public, dar cu toate acestea, nevoia de schimbare era evidentă. În plus, ultima expoziție permanentă a fost realizată în anii

---

¹ Gh. Dumitroaia, *Muzeul Cetatea Neamț*, BMA, XXI, Piatra Neamț, 2009; Idem, *Din activitatea Complexului Muzeal Județean Neamț (2006-2010)*, în *Mem.Antiq*, XXVII, 2011, p. 227-232.

² Realizat cu sprijinul direct al colegilor de la Piatra Neamț, coordonați de dr. Gheorghe Dumitroaia, după ample lucrări de reparații curente și amenajare a mini-laboratorului de conservare a pieselor muzeale.

³ V. Diaconu, *Începuturile Muzeului de Istorie și Etnografie Târgu Neamț*, în *Mem.Antiq*, XXVII, 2011, p. 263-280.

1985-1986, ceea ce justifica pe deplin necesitatea reorganizării acesteia, în conformitate cu actualele tendințe ale muzeologiei. Expoziția anterioară⁴, axată pe meșteșugurile și îndeletnicirile tradiționale din zona de nord-est a județului Neamț, impunea o regândire a tematicii, astfel încât noua modalitate de organizare să valorifice pe deplin patrimoniul existent, mai vechi sau de dată recentă, dar și să sporească interesul publicului larg pentru istoria acestei zone.

Respectând specificul instituției, noua expoziție permanentă a fost structurată pe două secțiuni - istorie-arheologie și etnografie -, astfel încât aceste domenii să beneficieze de modalități specifice de valorificare. Pentru că spațiul muzeal nu este foarte generos⁵, s-a considerat potrivit ca în două încăperi de la parterul clădirii să fie amenajat segmentul dedicat trecutului îndepărtat al acestei zone, iar în sălile de la etaj să fie prezentate piesele etnografice ilustrative pentru ocupațiile tradiționale din arealul submontan al Neamțului. Pentru un plus de atractivitate, pe lângă obiectele originale din patrimoniul instituției, au fost etalate și panouri cu hărți, texte și ilustrații edificatoare pentru specificul expoziției, iar în anumite cazuri s-a apelat și la reconstituirea unor structuri de locuire sau anexe gospodărești.

Amenajarea expoziției permanente ne-a determinat să găsim cele mai optime soluții astfel încât patrimoniul existent să fie cât mai bine valorificat, dar în același timp să fie edificator pentru tematica propusă. Din acest punct de vedere, așa cum era și firesc, pentru segmentul de istorie-arheologie am adoptat sistemul etalării cronologice a exponatelor și informațiilor de natură științifică, astfel încât să poată fi urmărite cât mai ușor principalele manifestări culturale și fenomene istorice întâlnite în zona de nord-est a județului Neamț. În ceea ce privește expoziția de etnografie, am propus o modalitate de organizare care a avut drept scop creionarea celor mai importante aspecte privitoare la meșteșugurile și ocupațiile tradiționale din arealul învecinat orașului Târgu Neamț, dar despre care vom face precizări mai amănunțite în paginile următoare.

Pentru a aduce la cunoștința publicului larg, dar și a specialiștilor, tematica expoziției permanente a Muzeului de Istorie și Etnografie Târgu Neamț, ne propunem o prezentare sumară a conținutului acesteia.

Aminteam în rândurile anterioare că unele spații muzeale au fost destinate istoriei vechi a acestei zone, pe care am încercat să o ilustrăm prin cele mai reprezentative exponate provenite în mod special ca urmare a activității arheologice desfășurate aici de mai bine de șapte decenii⁶. Pentru că am fost

⁴ Organizată prin implicarea permanentă a doamnei muzeograf Elena Florescu.

⁵ Muzeul funcționează, din 1976, în fosta Școală Domnească, ridicată la jumătatea sec. XIX de către domnitorul Grigore Alexandru Ghica.

⁶ Pentru începuturile preocupărilor arheologice vezi și C. Matasă, *Cercetări din preistoria județului Neamț*, în *BCMI*, fasc. 97, (1938), 1940, p. 3-41; V. Diaconu, *Depresiunea Neamț. Contribuții arheologice*, BMA, XXVIII, Piatra Neamț, 2012, p. 23-26.

condiționați de numărul redus de încăperi în care putea fi organizat acest segment expozițional, am considerat oportun ca într-o sală să facem o prezentare a preistoriei acestor locuri, pentru ca etapa cronologică de la antichitate până la începuturile evului mediu să fie valorificată într-o a doua încăpere.

Mărturiile arheologice din preistorie, deși nu foarte numeroase, acoperă un interval cronologic vast, de la paleoliticul superior și până la sfârșitul epocii bronzului. În acest sens au fost etalate diverse materiale arheologice (unelte, resturi paleofaunistice, ceramică, plastică antropomorfă și zoomorfă) provenite din situri reprezentative aflate în Depresiunea Neamț și în arealele învecinate, precum cele de la Târpești⁷, Petricani⁸, Grumăzești⁹, Lunca¹⁰, Răucești¹¹. Pentru că în zonele aferente orașului Târgu Neamț există numeroase surse de apă sărată, unele fiind cunoscute și valorificate încă din neolitic, am considerat util să ilustrăm destul de bine acest aspect, mai ales că un astfel de izvor (cel de la Lunca-Poiana Slatinei) este considerat locul celei mai vechi exploatare de slatină din Europa, așa cum o arată datele radiocarbon cunoscute până în acest moment¹². De asemenea, un loc important a fost rezervat exponatelor eneolitice (culturile Precucuteni și Cucuteni), dintre care interesul cel mai mare îl prezintă splendida ceramică pictată cucuteniană, reprezentativă pentru preistoria sud-estului european.

Deși intervalul de timp de la antichitate la începuturile evului mediu este unul destul de vast, am concentrat într-un sector al expoziției cele mai reprezentative artefacte care să ilustreze caracteristicile epocii fierului, perioada sec. II-IV p.Chr., sec. V-VIII p.Chr. și perioada medievală timpurie, mergând până în sec. XIII-XIV. Merită amintite în acest context și principalele stațiuni arheologice care au furnizat valoroase materiale și informații de natură istorică

⁷ S. Marinescu-Bîlcu, *Târpești. From Prehistory to History in Eastern Romania*, BAR, I.S., 107, Oxford, 1981.

⁸ Săpături Șt. Cucoș, dar rezultatele au rămas în cea mai mare parte inedite.

⁹ S. Marinescu-Bîlcu, *Asupra unor probleme ale culturii Criș*, în *SCIVA*, 26, 4, 1975, p. 487-506.

¹⁰ Gh. Dumitroaia, *La station archéologique de Lunca-Poiana Slatinii*, în M. Petrescu-Dîmbovița, N. Ursulescu, D. Monah, V. Chirica (eds.), *La civilisation de Cucuteni en context européen*, BAI, I, Iași, 1987, p. 253-258; Idem, *Depunerile neo-eneolitice de la Lunca și Oglinzi, județul Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XIX, 1994, p. 7-82; O. Weller, Gh. Dumitroaia, D. Sordoillet, A. Dufraisse, E. Gauthier, R. Munteanu, *Première exploitation de sel en Europe. Techniques et gestion de l'exploitation de la source salée de Poiana Slatinei à Lunca (Neamț, Roumanie)*, în O. Weller, A. Dufraisse, P. Pétrequin, *Sel, eau et forêt d'hier à aujourd'hui*, Presses Universitaires de Franche-Comté, Franche-Comté, 2008, p. 205-230.

¹¹ D. Monah, Șt. Cucoș, *Așezările culturii Cucuteni din România*, Iași, 1985, p. 137; Gh. Dumitroaia, *Plastica antropomorfă din așezarea cucuteniană de la Răucești-Munteni, jud. Neamț*, în *MemAntiq*, XV-XVII, 1987, p. 21-42.

¹² O. Weller, Gh. Dumitroaia, *The earliest salt production in the world: an early Neolithic exploitation in Poiana Slatinei-Lunca, Romania*, în *Antiquity*, 79 (306), 2005; www.antiquity.ac.uk/projgall/weller/index.html.

pentru etapa cronologică menționată anterior. Ne gândim, spre exemplu, la necropolele tumulare de la Nemțisor¹³ și Târzia¹⁴, la binecunoscuta așezare de la Davideni¹⁵ sau la curțile boierești medievale de la Netezi¹⁶ și Giulești¹⁷.

Pentru a familiariza publicul vizitator cu anumite realități istorice, am apelat și la reconstituirea la scară (dar parțială) a unei locuințe din sec. VI-VII p.Chr., așa cum au permis-o datele arheologice din așezarea de la Davideni, emblematică pentru cea de a doua jumătate a mileniului I p.Chr. din regiunile est-carpătice.

Așa cum am amintit și mai devreme, din rațiuni de spațiu, segmentul dedicat arheologiei și istoriei se oprește în mare măsură la începuturile evului mediu. Spunem în mare măsură, deoarece, într-o altă sală de la parterul clădirii, a fost organizată o expoziție cu caracter temporar în care este prezentată o istorie a orașului Târgu Neamț, de la începuturile sale ca așezare urbană (sec. XIV) și până în contemporaneitate, ceea ce reflectă într-o proporție anume evoluția istorică a acestei zone din perioada medievală și până în prezent.

Ocupațiile și meșteșugurile tradiționale specifice comunităților rurale din partea de nord și nord-est a județului Neamț își găsesc o bună reprezentare în sectorul etnografic al actualei expoziții permanente. Deși pentru acest segment beneficiem de un patrimoniu bogat, nu am putut ilustra toate componentele activităților casnice și meșteșugărești desfășurate în mediul rural arhaic. Am optat pentru o prezentare a prelucrării tradiționale a lemnului, de la principalele etape tehnologice până la produsele finite destinate diferitelor activități gospodărești, prin prisma faptului că zona orașului Târgu Neamț a fost una deosebit de bogată în areale forestiere care au oferit suficientă materie primă pentru confecționarea obiectelor cu uz casnic și a construcțiilor de lemn.

Un loc important a fost alocat textilelor și portului tradițional, pornindu-se de la principalele materii prime și tehnologiile de prelucrare, până la piesele finite, confecționate în diverse moduri. Se remarcă aici mai multe costume pentru femei și bărbați, țesături, dar și produse de jocărie, care sunt deosebite prin calitatea decorurilor ce le împodobesc. Necesitatea unei promovări corespunzătoare a portului tradițional este dată și de faptul că zona orașului

¹³ V. Mihailescu-Bîrliba, *Un nouveau groupe culturel sur le territoire de Roumanie. Les fouilles de Braniște-Nemțisor (comm. de Vânători, dep. de Neamț)*, în *Dacia*, N.S., XXIV, 1980, p. 181-207.

¹⁴ V. Mihailescu-Bîrliba, N. Mirițoiu, Șt. Udrescu, *Raport preliminar privind cercetările de la Târzia (com. Brusturi-Drăgănești), jud. Neamț*, în *MCA*, XIV, 1981, p. 246-253.

¹⁵ I. Mitrea, *Comunități sătești la est de Carpați în epoca migrațiilor. Așezarea de la Davideni din secolele V-VIII*, BMA, IX, Piatra Neamț, 2001.

¹⁶ L. Bătrâna, A. Bătrâna, I. Vatamanu, *Cercetările de la Netezi, jud. Neamț*, în *CA*, 5, 1981, p. 83-93.

¹⁷ L. Bătrâna, A. Bătrâna, I. Vatamanu, Șt. Scorțanu, *Ansamblul reședinței feudale de la Giulești, jud. Suceava*, în *CA*, 6, 1983, p. 79-93; L. Bătrâna, A. Bătrâna, O. Monoraru, *Cercetările arheologice din cuprinsul reședinței feudale de la Giulești, com. Boroaia, jud. Suceava*, în *CA*, 7, p. 153-163.

Târgu Neamț poate fi considerată un spațiu de interferențe etnografice, aici coabitând elemente specifice zonei montane cu cele de pe Valea Moldovei.

Într-o altă sală au fost concentrate exponate care privesc alte ocupații decât cele menționate anterior. Am avut în vedere o prezentare a olăritului tradițional, a practicilor agricole și pastorale, a fierăritului, toate acestea fiind bine atestate în localitățile din nordul și nord-estul județului Neamț. Varietatea exponatelor, ca și natura materialelor din care au fost lucrate conferă acestui spațiu un caracter aparte și permite o viziune de ansamblu asupra modului de viață din lumea satului. Această imagine este completată în chip fericit prin pavilionul etnografic exterior în care se pot vedea câteva instalații tradiționale de mari dimensiuni (moară de apă, ștează, gater de apă, piuă pentru țesături, presă pentru ulei), dintre care unele sunt de o deosebită importanță științifică.

Un amănunt pe care dorim să-l facem cunoscut este acela că la începutul anului 2012 muzeul din Târgu Neamț a primit o donație consistentă din partea prof. Vasile Vrânceanu din Târgu Neamț¹⁸, care a oferit o parte din munca sa de colecționar, însumând peste 1800 de piese de natură etnografică, istorică și arheologică, multe dintre acestea fiind incluse în noua organizare expozițională.

După aceste scurte considerații trebuie să amintim faptul că redeschiderea actualei expoziții permanente a Muzeului de Istorie și Etnografie Târgu Neamț a fost un moment potrivit pentru a face un bilanț al activității muzeale din această zonă. Și cum cel mai bun prilej pentru o astfel de manifestare era Ziua Internațională a Muzeelor, pe 18 mai 2012 instituția amintită a fost redeschisă publicului larg. Pentru că tot acum s-au sărbătorit 55 de ani de la înființarea muzeului, am considerat necesar să organizăm și o sesiune științifică care să reunească cercetători, muzeografi, profesori, care au activat în această zonă și care au contribuit la cunoașterea trecutului ei.

Existența în vecinătatea orașului Târgu Neamț a unor situri importante, care prin cercetarea sistematică au oferit rezultate deosebite pentru diferite etape istorice, a impus prezența la manifestarea amintită a unora dintre cei care au coordonat activitatea arheologică de pe respectivele șantiere. Amintim în acest context prezența prof. dr. Ioan Mitrea (Bacău), autorul săpăturilor de la Davideni, a cercetătorului dr. Virgil Mihailescu-Bîrliba (Iași) care a investigat sistematic necropolele tumulare de la Nemțșor și Târzia, precum și a cercetătorilor Lia Bătrâna și Adrian Bătrâna (București), care au studiat mai multe obiective medievale din arealul submontan al Neamțului, dintre care cele mai cunoscute sunt curțile boierești la Giulești și Netezi. De asemenea, au fost prezenți specialiști din cadrul Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra Neamț, Muzeului

---

¹⁸ O prezentare pe larg a se vedea la R. Diaconu, *Donația profesorului Vasile Vrânceanu din Târgu Neamț*, în prezentul volum.

de Istorie Roman, Muzeului de Etnografie Piatra Neamț, Muzeului de Științe Naturale Piatra Neamț, Muzeului de Artă Piatra Neamț, iar unii dintre aceștia au susținut comunicări științifice după cum urmează: dr. Gheorghe Dumitroaia (*Lunca-Oglinzi-Țolici: primele mărturii arheologice privind exploatarea sării în neoliticul timpuriu al Europei*), Daniel Garvăn (*Date privind cultura Precucuteni în Depresiunea Neamț*), Constantin Preoteasa (*Așezări cucuteniene din zona Târgu Neamț*), Vasile Diaconu (*Comunități protoistorice în Depresiunea Neamț*), dr. George Dan Hânceanu (*Locuiri din sec. II-III din zona submontană a județului Neamț*), Silviu Ceașu (*Surse documentare din evul mediu privitoare la unele sate din Depresiunea Neamț*), dr. Mihaela Cristina Verzea (*Vizite regale și princiare la Târgu Neamț și în împrejurimi*), Florentina Buzenschi (*Patrimoniu etnografic din zona Târgu Neamț*).

Lansarea volumului realizat de prof. dr. Ioan Mitrea, *Din arheologia și istoria Moldovei în primul mileniu creștin*, dar și înmânarea unor diplome de recunoștință câtorva dintre foștii angajați și colaboratori ai muzeului din Târgu Neamț (Gavril Luca, Ilie Untaru, Elena Florescu) au sporit semnificația momentului.

Pentru că menirea muzeului nu este doar aceea de a reuni în spațiile sale un anumit patrimoniu, ci mai ales de a-l cunoaște și promova, considerăm că noua modalitate de organizare a actualei expoziții permanente va îndeplini aceste deziderate. Prin importanța științifică a pieselor, valoarea estetică și modul de etalare a acestora credem că vom putea înlesni accesul publicului larg, cât și a specialiștilor, la o gamă variată de aspecte de natură istorică și etnografică, astfel încât muzeul din Târgu Neamț să devină mai cunoscut și să își câștige un loc binemeritat în rândul instituțiilor de profil din această parte a țării. Nu ascundem dorința noastră ca prin ceea ce oferă în acest moment, dar și printr-o continuă perfecționare, Muzeul de Istorie și Etnografie din Târgu Neamț să atragă un număr mai mare de vizitatori, ceea ce ar constitui pentru noi o bună motivație să demarăm noi proiectele muzeale de amploarea celui menționat în rândurile anterioare.

TÂRGU NEAMȚ MUSEUM OF HISTORY AND ETHNOGRAPHY. A NEW EXPOSITIONAL PROJECT

Keywords: *exhibition, heritage, museology, history-archaeology, ethnography*

Between March 2011 and May 2012, the permanent exhibition of Târgu Neamț Museum of History and Ethnography was reorganized, according with the characteristics of the institution. Part of the exhibit is dedicated to the history and archaeology segment, while the other part is dedicated to the ethnography section.

The archaeological testimonies cover a wide chronological interval, beginning with the Upper Palaeolithic and going up in time to the Early Middle Ages, and are representative for the ancient human communities from the North-eastern Neamț County. Here can be enumerated diverse types of archaeological material, originated from diggings made in important sites, like those of Târpești, Petricani, Lunca, Nemțișor, Davideni, Netezi, Cetatea Neamț.

The ethnographical exhibit is thematic ordered and it is committed to presenting the traditional handcrafts and occupations. Numerous pieces of the collection are in connection with wood processing, traditional cloth and traditional costume, but there are illustrated also many other activities, such as shepherding, pottery, blacksmithing.

On the occasion of the International Museums Day (May 18th, 2012), the new permanent exhibition was opened, part of the festivity being also the organization of a scientific session, with the participation of archaeologists, museum curators, professors working on different institutions, with which the Museum of History and Ethnography of Târgu Neamț has collaborated over time.

List of illustrations

Fig. 1. Images of the new exhibition: first and second rooms

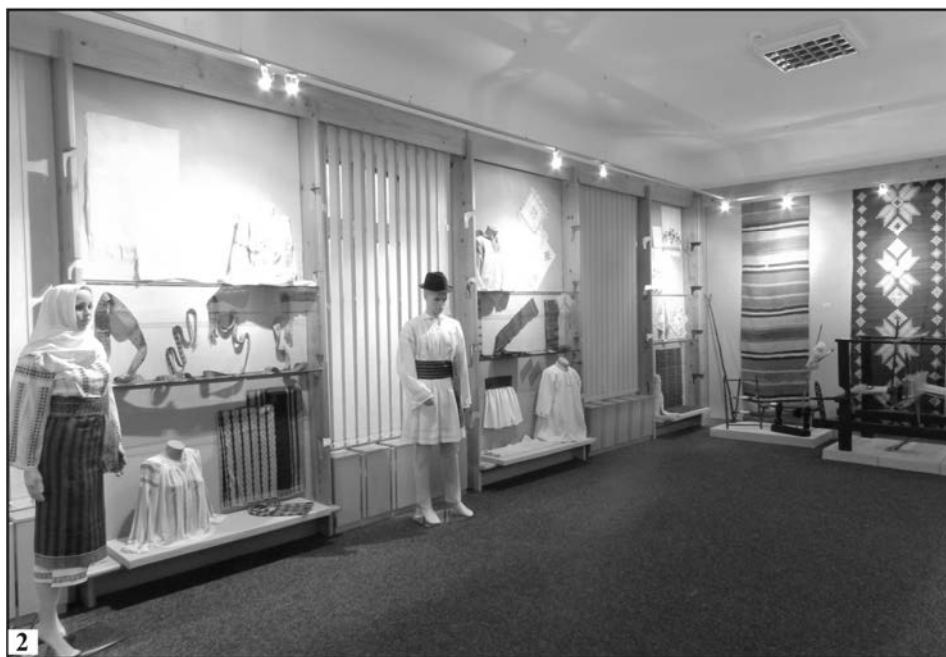
Fig. 2. Images of the new exhibition: rooms 3 and 4

Fig. 3. The opening's poster; 2-3. Images taken during the opening festivity

Fig. 1. Imagini din noua expoziție permanentă: sălile 1 și 2

Fig. 2. Imagini din noua expoziție permanentă: sălile 3 și 4

Fig. 3. 1. Afișul manifestării; 2-3. Imagini din timpul festivității de deschidere

---

DONAȚIA PROFESOR VASILE VRÂNCEANU - TÂRGU NEAMȚ

---

de **Roxana-Elena Diaconu**

Cuvinte cheie: donație, colecție școlară, etnografie, istorie, Târgu Neamț

Nu multe sunt localitățile sau școlile în care un dascăl să se aplece cu pasiunea unui adevărat cercetător asupra recuperării mărturiilor trecutului, să le cunoască, să le interpreteze și să le aducă la cunoștința elevilor și a marelui public. Un astfel de exemplu îl constituie profesorul Vasile Vrânceanu, născut în anul 1934 în comuna Răucești, din județul Neamț, care, în cei peste 40 de ani de slujitor al învățământului, a depus un efort considerabil pentru a colecționa bogate dovezi de istorie și tradiție locală. Impulsionat de importanța și diversitatea acestora, neobositul dascăl a știut să le folosească în predarea istoriei, ca mijloc de conștientizare a valorilor trecutului și raportarea lor la patrimoniul național.

Provenind din lumea satului și desfășurându-și o primă etapă a activității profesionale tot în mediul rural, ca învățător, Vasile Vrânceanu a beneficiat de un climat favorabil pentru a se apropia tot mai mult de ceea ce a însemnat ansamblul vieții tradiționale, pe care a cunoscut-o și prin obiectele care au constituit nucleul donației pe care o vom prezenta în cadrul acestui articol. Din 1968, când ocupă postul de profesor de istorie la Școala nr. 2 Târgu Neamț, ideea sa de a crea un mic muzeu prinde contur, iar această pasiune va stăruie peste patru decenii.

Pe lângă activitatea didactică și cea de coordonator al colecției școlare, profesorul V. Vrânceanu a desfășurat și o muncă științifică amplă, participând la numeroase manifestări locale, județene și naționale, ideile și gândurile sale regăsindu-se și în articolele publicate în presă. După pensionare, experiența dobândită la catedră și acumularea unui material documentar amplu, l-au determinat pe dascălul amintit să își dedice o bună parte a timpului redactării unor cărți privitoare la trecutul zonei în care trăiește. Astfel, în anul 2003, vede lumina tiparului lucrarea intitulată *Școala Domnească de la Grigore Ghica-Vodă până în zilele noastre* (Piatra Neamț), care constituie o amplă

monografie a actualei Școli nr. 2 Târgu Neamț, de la începuturile sale (1853) și până în prezent.

Au urmat apoi alte două cărți, *Călător prin Târgu Neamț de altă dată și de astăzi*, vol. I (Suceava, 2005) și vol. II (Suceava, 2008), în care autorul a adus în prim plan istoria acestor locuri în imagini, dar pentru a face și mai utile aceste publicații a adăugat și ample pagini cu valoroase informații istorice.

Recent, împreună cu un grup de colaboratori, profesorul V. Vrânceanu a publicat o nouă carte, intitulată *Oameni de altă dată care au trudit pe plaiuri nemțene* (Suceava, 2011), dar suntem convinși că prin tenacitatea de care dă dovadă, în următoarea perioadă de timp ne așteptăm la noi contribuții istoriografice.

Bazele colecției care face obiectul donației amintite au fost puse în anul 1968, la 20 octombrie, odată cu înființarea cercului de istorie „Plăieșii Neamțului” la Școala nr. 2, sub conducerea prof. V. Vrânceanu. Din acel moment, în cadrul instituției de învățământ a fost creat și un mic colț muzeistic, care s-a îmbogățit constant timp de aproape 40 de ani, fiind adunate peste 3000 de piese cu valoare istorică, documentară și etnografică¹.

Construcția unui nou imobil pentru instituția de învățământ amintită a permis ca micul muzeu înființat de prof. V. Vrânceanu, cu ajutorul elevilor și al cadrelor didactice, să poate fi găzduit într-un spațiu adecvat, astfel că, din anul 1975, colecția a putut fi organizată corespunzător pentru a deservi activitatea didactică (fig. 1)².

În anul 1998, colecția amintită a fost transferată temporar la actualul Colegiu Tehnic „Ion Creangă” Târgu Neamț, dar în 2002 a fost readusă parțial la Școala Nr. 2 „Ghica Vodă” Târgu Neamț, unde s-a amenajat un spațiu aparte în care exponatele au fost etalate pentru a fi accesibile elevilor, cadrelor didactice și vizitatorilor străini ocazionali (fig. 2).

Din dorința de a valorifica corespunzător patrimoniul acumulat, dar și pentru o conservare de specialitate, profesorul V. Vrânceanu a luat decizia de a dona Muzeului de Istorie și Etnografie Târgu Neamț toate cele 1814 piese³ care au format anterior colecția de istorie a instituției de învățământ sus amintite. Astfel, în perioada decembrie 2011-martie 2012, cu sprijinul conducerii Școlii nr. 2 „Ghica Vodă” Târgu Neamț și a Colegiului Tehnic „Ion Creangă” Târgu Neamț, toate obiectele cu valoare istorică și etnografică au intrat în gestiunea muzeului local, urmând să fie demarate procedurile de conservare, restaurare, depozitare și inventariere.

¹ V. Vrânceanu, *Școala Domnească de la Grigore Ghica Vodă până în zilele noastre*, 2003, Piatra Neamț, p. 118-120, 137.

² *Ibidem*, p. 137-139.

³ Conform proceselor verbale de predare-primire întocmite cu acest prilej.

Ne propunem, în rândurile de mai jos, o scurtă prezentare a structurii acestei donații, cu scopul de a aduce la cunoștința specialiștilor și a publicului larg cele mai importante categorii de piese.

Colecția cuprinde mai multe tipuri de obiecte, cu o reprezentare cantitativă diferită, dintre care amintim: piese etnografice, obiecte cu valoare istorică, piese arheologice, numismatică, documente și fotografii.

Fără să facem o descriere amănunțită a acestei donații, care ar necesita un spațiu editorial amplu, considerăm totuși utilă punctarea celor mai importante tipuri de obiecte care fac parte din categoriile menționate anterior. În cele ce urmează vom face o scurtă prezentare, dar fără să respectăm criteriul cronologic, mai potrivită fiind o abordare sub aspect tematic.

Din întregul lot de piese, ponderea cea mai importantă o dețin exemplarele cu caracter etnografic (aproximativ 1200) care, la rândul lor, pot fi structurate în mai multe grupe tipologice. Dacă luăm în considerare materialele din care au fost confecționate, distingem piesele textile, obiectele de lemn, cele din fier, piele, lut și corn. Sub aspect utilitar, segmentul etnografic se împarte în: piese de port, țesături, unelte, vase de lemn, ceramică de uz și decorativă, instrumente muzicale.

Lucrate în mediul casnic tradițional, obiectele de îmbrăcăminte sunt evidențiate prin acele tipuri comune întregului spațiu românesc, dar prin modul de realizare și decorurile specifice, se disting caracteristicile costumului popular moldovenesc. În proporții aproximativ egale întâlnim componente atât ale portului femeiesc, cât și ale celui bărbătesc, utilizat în contexte diferite, de la activitățile zilnice, până la momentele de sărbătoare. În deplină concordanță cu acest din urmă aspect, sesizăm diferențe în ceea ce privește calitatea materialelor din care au fost lucrate, dar și simplitatea/complexitatea ornamentației și a cromaticii (fig. 3, 4).

Fără să avem o evidență strictă a locului de proveniență a tuturor obiectelor de îmbrăcăminte, merită amintit faptul că majoritatea exemplarelor au fost aduse din zonele învecinate ale orașului Târgu Neamț, din sate cu o puternică amprentă tradițională, dar nu pot fi omise nici acele piese care fac parte din alte zone și subzone etnografice. În acest context, facem cunoscute unele elemente de îmbrăcăminte care provin din județele Suceava, Botoșani, Iași, Bacău, Vaslui și chiar din Basarabia.

Țesăturile formează un eșantion destul de consistent, dar diversificat din punct de vedere utilitar. Pot fi identificate aici textile pentru uzul cotidian (ștergare, fețe de masă, fețe de pernă), textile decorative (scoarțe, păretare, ștergare)⁴, dar și țesături pentru ceremonii (ștergare de nuntă și batiste de

⁴ E. Florescu, *Textile populare de casă din zona Neamț*, București, 2010, p. 72-90.

vornic). Lucrate în mediul casnic și cu totul excepțional în ateliere mănăstirești, țesăturile au fost confecționate din fibre naturale de lână, in, cânepă, borangic și bumbac. Ceea ce evidențiază multe dintre astfel de piese este bogăția și diversitatea ornamentației, atât din punct de vedere cromatic, dar mai ales în ceea ce privește tehnicile de realizare (cusături sau motive alese în țesătură).

Pe baza informațiilor păstrate în primele registre de inventar ale acestei colecții⁵, se poate aprecia că unele dintre textile au fost confecționate chiar în prima jumătate a secolului al XIX-lea, deși, cele mai multe dintre acestea sunt specifice începutului de secol XX.

Tot în categoria pieselor de port includem câteva cingători (bârnete) confecționate din lână și cânepă, dar și unele curele bărbătești din piele (chimire) și opinci lucrate din același material.

O reprezentare numerică crescută o au obiectele confecționate din lemn, destinate diferitelor meșteșuguri și îndeletniciri casnice, agricole și pastorale. Ponderea cea mai mare o au lingurile de lemn, de dimensiuni variabile, simple sau bogat decorate, provenite din localități precum Pipirig, Stâncă, Târgu Neamț, Târpești, Urecheni, Răucești, etc. (fig. 5). De asemenea, recipientele de lemn sunt destul de numeroase și diversificate din punct de vedere tipologic (fig. 6). Plosca plată sau cea cu corpul bombat, cofa, putineiu, covata, racla pentru brânză, cupa, găleata de muls, sărărița, sunt doar câteva dintre piesele reprezentative pentru ceea ce a însemnat meșteșugul dogăritului sau al butnăritului în zona de nord-est a județului Neamț. Este demn de remarcat faptul că, pentru unele dintre exemplarele menționate anterior, am putut stabili vechimea cu exactitate; ne referim aici la două ploști care au pictate pe suprafața lor anii 1882, respectiv 1886.

Tot din lemn sunt realizate și un număr important de piese utilizate pentru prelucrarea diferitelor fibre textile, în cadrul meșteșugurilor precum torsul și țesutul. Amintim aici de la melițe, ragile, piepteni, pieptănuși, utilizați în etapele incipiente ale manufacturării textilelor, până la furci de tors, fuse, depănătoare, vârtelniță, alergătoare și bătătoare pentru războiul de țesut.

Demne de remarcat sunt și cele câteva icoane pe lemn, dar starea de conservare a unora dintre ele este destul de precară, fapt ce limitează posibilitatea stabilirii apartenenței la un anumit stil pictural sau a unei perioade cronologice în care au fost realizate.

În categoria obiectelor cu caracter etnografic includem și cele aproximativ 100 de vase de lut, destinate activităților casnice, dintre care, ponderea cea mai însemnată o au recipientele de dimensiuni mari și medii,

---

⁵ O parte a documentației referitoare la proveniența unora dintre piese s-a pierdut, dar au putut fi recuperate câteva „fișe de obiect”, care permit stabilirea originii și a vechimii unor exemplare.

folosite pentru prepararea alimentelor, pentru păstrarea și servirea acestora, dar și diferite ulcioare pentru apă și vin. Merită semnalată și prezența unor vase de porțelan, de factură englezească specifice sfârșitului secolului al XIX-lea și începutului celui următor.

Destul de puține sunt uneltele de fier, utilizate în activitățile agricole (cuțit de plug, ramă de hârleț, seceri, cosoare), în meșteșugurile de prelucrare a lemnului (cuțitoaie, sfredele, topoare) sau folosite în mediul casnic (opaiț, cântare, fiare de călcat, foarfeci, unități de măsură).

Segmentul numismatic al acestei colecții școlare a fost alcătuit în mod special din bancnote (aproximativ 150 buc.), dateate între sfârșitul secolului XIX și a două jumătate a secolului al XX-lea (fig. 7). Deși o mare parte din lotul amintit este reprezentat de emisiunile românești, în decursul timpului au fost adunate și bancnote din Rusia, Italia, Anglia, Polonia, Germania, Georgia, Israel, Serbia, Ucraina, Austro-Ungaria. Cea mai veche bancnotă păstrată este 1 rublă din anul 1898, iar cea mai recentă a fost emisă în Polonia în 1986.

La cele amintite se mai pot adăuga și câteva monede emise de România, Rusia și Austro-Ungaria. Cea mai veche piesă străină este o monedă de 15 coroane din 1807, care are din păcate o față ilizibilă, iar din cele românești – o monedă de 5 bani din 1867.

Un lot important îl constituie piesele cu valoare istorică, care, deși nu sunt foarte numeroase, prezintă interes mai ales în ceea ce privește armamentul și tehnica militară din ultimele două secole. Remarcăm în acest sens o sabie-baionetă, model 1858⁶, câteva revolvere păstrate parțial, țevi de pușcă, cartușiere, grenade, obuze, baionete, o cască militară din perioada 1916-1918 și o cască germană, bidoane metalice pentru apă și câteva gamele.

Deși sunt reduse numeric, în comparație cu alte categorii de obiecte, piesele de natură arheologică au o valoare deosebită prin vechimea lor, caracteristicile tipologice și diversitatea materialelor din care au fost lucrate.

Din păcate, în foarte puține cazuri a putut fi stabilită proveniența acestor artefacte, ceea ce limitează posibilitatea stabilirii unei încadrări cronologice corecte. Cu toate acestea, caracteristicile tipologice permit includerea unor obiecte în neo-eneolitic, epoca bronzului, epoca fierului, dar și în perioada medievală. Deși au mai mult o valoare statistică, în lipsa contextului arheologic din care provin, este necesară punctarea câtorva dintre cele mai importante exemplare.

Amintim mai multe topoare și dălțițe lucrate din piatră, cele mai multe foarte bine șlefuite, iar unele sunt perforate, la care se mai adaugă și alte piese litice (lame, răzuitoare, așchii), ce pot aparține eneoliticului (fig. 8/4-10). Așa

---

⁶ H.V. Șerbănescu, *Armamentul alb din dotarea armatei române. Partea I. 1830-1859*, în *Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”*, 5, București, 2007, p. 144-146, foto 12.

cum o arată marcajele, dar și mențiunile sumare din primele registre de inventar, unele obiecte provin de pe teritoriul orașului Târgu Neamț⁷, de la Războieni, Țibucani, dar și din alte puncte care nu mai pot fi precizate în acest moment.

Foarte interesante sunt și cele câteva topoare și o dălțiță de silex (fig. 9/1-3), cu bune analogii pe un spațiu extrem de vast⁸, și care din punct de vedere cronologic aparțin eneoliticului final sau perioadei imediat următoare.

Tot eneoliticului îi mai pot fi atribuite un vas de mici dimensiuni, specific mediului cucutenian, unele greutate conice de lut ars (fig. 8/2, 3), precum și o statueta feminină, păstrată în stare fragmentară și care a fost descoperită pe teritoriul comunei Țibucani⁹ (fig. 8/1).

Pentru epoca bronzului cunoaștem cu certitudine trei piese, la care se mai adaugă și unele fragmente ceramice. Tipice pentru această perioadă sunt o ceașcă de mici dimensiuni cu toartă supraînălțată (ruptă din vechime), un cuțit curb de silex și un topor-celt de bronz. Acesta din urmă provine de la Țibucani, probabil dintr-o așezare a culturii Noua de pe malul pârâului Ungheanca¹⁰ (fig. 9/5). Aflat într-o stare de conservare destul de bună, obiectul în discuție se încadrează în tipul Râșești¹¹, bine atestat în zona centrală a spațiului est-carpatic.

Primei epoci a fierului îi sunt caracteristice câteva fragmente ceramice și un celt de bronz, provenit tot de pe raza localității Țibucani¹² (fig. 9/6), a cărui încadrare într-un anumit mediu cultural poate fi doar ipotetică. Dacă ținem cont de faptul că în această zonă au locuit comunitățile hallstattiene ale culturii Corlăteni-Chișinău, atunci putem opta pentru o asemenea atribuire a exemplarului metalic amintit.

Din lut ars și din fragmente ceramice au fost modelate unele fusaiole (fig. 9/7-10), destul de greu de atribuit unei epoci sau culturi, deși, în câteva cazuri, textura pastei și culoarea indică apartenența la o locuire a dacilor liberi.

Importante sunt și cele câteva cahle, întregi și fragmentare, provenite de la Cetatea Neamț, dintre care se remarcă una ce prezintă în plan central simbolul

⁷ Unele dintre aceste artefacte au fost publicate de Gh. Dumitroaia, *Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, în *MemAntiq*, XVIII, p. 94, pc. 139, 141.

⁸ V. Spinei, *Descoperiri de topoare din silex în Moldova*, în *MemAntiq*, III, 1971, 80-141; Gh. Dumitroaia, *Comunități preistorice din nord-estul județului Neamț. De la cultura Cucuteni până la bronzul mijlociu*, BMA, VII, Piatra Neamț, 2000, p. 84-100; O discuție amplă a tipologiei acestor piese vezi la Fl. Burtănescu, *Epoca timpurie a bronzului între Carpați și Prut cu unele contribuții la perioadele premergătoare epocii bronzului din Moldova*, BiblThr, XXXVII, București, 2002, p. 414-458.

⁹ Gh. Dumitroaia, *Materiale și cercetări arheologice...*, fig. 3/2.

¹⁰ Idem, *Obiecte de aramă și bronz descoperite pe teritoriul județului Neamț*, în *MemAntiq*, IX-XI, (1977-1979), 1985, p. 466-467, fig. 1/a.

¹¹ V. Dergačev, *Topory-kel'ty pozdnei bronzy Karpato-Podunav'ja*, I, Chișinău, 2010, p. 34-46.

¹² Gh. Dumitroaia, *Materiale și cercetări arheologice ...*, p. 96, fig. 21/2.

heraldic al Moldovei¹³. Tot din zona fortificației mușatine au fost aduse câteva ghiulele de piatră (fig. 10) și una metalică, precum și un capitel de piatră, la care se adaugă și un vârf de lance din fier.

Evului mediu târziu și perioadei moderne îi sunt atribuite un topor de fier, câteva vârfuri de lance și mai multe pipe de lut, întregi sau păstrate fragmentar, dar destul de variate din punct de vedere tipologic. Se remarcă atât exemplare simple, cu găvanul cilindric, dar și piese deosebite, ornate cu motive florale complexe, motive geometrice, iar unele sunt smălțuite. În marea lor majoritate, obiectele în discuție provin de pe teritoriul orașului Târgu Neamț, așa cum o arată notițele din registrul de inventar din anul 1975.

Lotul de piese cu valoare documentară este destul de restrâns și cuprinde acte de vânzare-cumpărare, livrete militare, chitanțe, ziare, un catalog al mostrelor de postav de la fabrica lui Mihail Kogălniceanu (jumătatea secolului al XIX-lea), o *Psaltire* care ar putea aparține tot secolului XIX și diverse fotografii, dintre care cele mai multe sunt specifice perioadei interbelice (fig. 11).

Privite în ansamblu, obiectele care alcătuiesc donația prof. Vasile Vrânceanu, prin numărul mare, prin diversitate tipologică și chiar prin valoarea artistică, contribuie în bună parte la completarea unor goluri în ceea ce privește cunoașterea trecutului acestor locuri și mai ales a vieții satului moldovenesc din zona submontană a Neamțului.

Notă: După primirea donației, toate obiectele au fost depozitate în spații corespunzătoare și supuse unor tratamente de conservare și restaurare pentru a împiedica degradarea acestora. S-au aplicat metode specifice în funcție de materialele din care au fost realizate piesele, astfel încât, cele mai multe dintre ele îndeplinesc condițiile de depozitare și valorificare muzeală.

De asemenea, până la ora actuală o parte a colecției a fost inventariată tematic.

În ceea ce privește modalitățile de valorificare, amintim faptul că unele dintre cele mai importante obiecte sunt deja incluse în expoziția permanentă a Muzeului de Istorie și Etnografie Târgu Neamț, dar intenționăm și o mediatizare a acestei donații prin publicarea unor articole de specialitate.

Adresăm mulțumiri colegilor Mircea R. Ciacîru, Dumitru Bostan și Viorica Cucuș pentru efortul depus în activitatea de conservare și restaurare a obiectelor din donația prezentată în cadrul acestui articol.

Mulțumirile noastre se îndreaptă în mod special către prof. Vasile Vrânceanu pentru gestul nobil de a dona Muzeului de Istorie și Etnografie Târgu Neamț rezultatele muncii de colecționar de peste patru decenii.

¹³ *Ibidem*, fig. 42/2.

THE COLLECTION VASILE VRÂNCEANU FROM TÂRGU NEAMȚ

Keywords: *donation, school collection, ethnography, history, Târgu Neamț*

In this article the author presents the school museum's collection founded by the teacher Vasile Vrânceanu from Târgu Neamț. This collection was gathered in 1968 and it has archaeological, historical, numismatic, but especially ethnographical objects. Till 2003, all these objects were part of the museum belonging to the School no. 2 „Grigore Ghica Vodă” Târgu Neamț. In 2011, the teacher Vasile Vrânceanu donated this collection to the History and Ethnography Museum from Târgu Neamț.

From more 1800 objects, the most are ethnographical, represented by traditional costumes, vases, tools and accessories, but also objects having a decorative purpose. The ethnographical pieces are iconic for the traditional crafts in the villages of the submountain Neamț area.

The objects with historical value are also very well represented by different types of guns, accessories and tools, which were specific to the XIX-XXth centuries.

The numismatic segment is represented by various banknotes and coins, belonging to countries such as: Russia, Italy, England, Poland, Germany, Georgia, Israel, Ukraine, Austro-Hungary.

Few of the pieces (maps, old photos, documents and books) have documentary value.

The donation made by the teacher Vasile Vrânceanu to the museum is important because it has a great variety of objects that illustrate different segments of the local history. The most part of this objects has a museological and scientific value and this thing implies a proper utilisation in order to be brought to the public attention.

List of figures

Fig. 1. The teacher Vasile Vrânceanu offers details to his pupils in the school's museum

Fig. 2. An aspect of the museum of School no. 2 „Grigore Ghica Vodă” Târgu Neamț

Fig. 3. Traditional clothes

Fig. 4. Traditional clothes

Fig. 5. Wooden objects

Fig. 6. Wooden objects

Fig. 7. Banknotes

Fig. 8. Archaeological items

Fig. 9. Archaeological items

Fig. 10. Cannon balls

Fig. 11. Old photos

Fig. 1. Profesorul Vasile Vrânceanu oferă explicații elevilor în muzeul școlii (1975)

Fig. 2. Aspect din muzeul Școlii nr. 2 „Ghica-Vodă” Târgu Neamț (2003)

Fig. 3. Piese de îmbrăcăminte

Fig. 4. Piese de îmbrăcăminte

Fig. 5. Piese etnografice din lemn

Fig. 6. Piese etnografice din lemn

Fig. 7. Bancnote

Fig. 8. Piese arheologice

Fig. 9. Piese arheologice

Fig. 10. Ghiulele din piatră și metal

Fig. 11. Fotografii vechi (1904, 1926)

DONAȚIA COLEGIULUI TEHNIC

„PETRU PONI” DIN ROMAN

---

de **Adrian Ciobanu**

Cuvinte cheie: colecție, donație, obiecte arheologice, medalii, carte veche, documente, etnografie

În luna august a anului 2010 a intrat în patrimoniul Muzeului de Istorie din Roman, sub formă de donație, un număr de peste 1000 de obiecte, reprezentând inventarul muzeului școlii de la Colegiul Tehnic „Petru Poni” din localitate. Fondul donat era reprezentat piese muzeale (arheologie, istorie, medalistică, etnografie, documente, carte veche, etc.) și tipărituri de dată recentă.

Înainte de a trece la o prezentare a acestuia, se impun câteva precizări, referitoare la constituirea, evoluția și rolul acestui muzeu, strâns legat în mare măsură de inițiatorul său, profesorul Mihai Andone. Pornită inițial ca o pasiune legată de specialitatea sa (istorie), formarea colecției a început încă din perioada când Mihai Andone activa la școala din Ruginoasa (1960 - 1962, 1964 - 1979); odată cu venirea profesorului în anul 1979 la Liceul Industrial Nr. 3 Roman (ulterior Grupul Școlar Industrial Materiale de Construcții Roman, astăzi Colegiul Tehnic „Petru Poni”), colecția și-a schimbat și ea domiciliul, fiind redeschisă în anul 1980, cu ocazia sărbătoririi centenarului liceului. În anul 2000, cel ce se îngrijea de organizarea și îmbogățirea ei a ieșit din activitatea didactică prin pensionare, iar după câțiva ani de peregrinări prin diferite spații ale școlii, în anul 2010 colecția urma a fi ambalată și depozitată la subsol. În aceste condiții, pentru a evita risipirea sau deteriorarea pieselor, Mihai Andone a sugerat cedarea ei, prin donație, Muzeului de Istorie din Roman.

Ajunși în acest punct, se impun câteva precizări:

- spre deosebire de patrimoniul unui muzeu și felul acestuia de constituire (săpătură sistematică, cercetare științifică, tematică, etc.), acest gen de colecție despre care vorbim, are la bază obiecte găsite sau descoperite întâmplător, de diferite

persoane din afara sistemului, fără pregătire în domeniu, care le culeg și le predau mai departe unui colecționar, acesta punând eventual și pasiune în ceea ce face;

- o colecție școlară, constituită în afara muzeului, urmează cursul invers decât cel firesc, în sensul că nu urmărește un plan de expoziție, nu se formează după o tematică, ci cu ceea ce i se livrează;

- obiectele, fie ele metalice, ceramice sau de natură organică, nu beneficiază în marea majoritate a cazurilor de restaurare și tratamente specifice conservării; în aceeași măsură le lipsește și *dosarul* specific (date despre locul sau contextul descoperirii), astfel încât ele devin în timp *mute* pentru istoric; cu cât crește distanța în timp de la data descoperirii, minimele certitudini devin incertitudini;

- colecția nu s-a constituit cu scopul vădit de a furniza în viitor material de cercetare unei instituții abilitate în domeniu, mare parte din obiectele găsite fiind folosite ca material didactic.

Această ultimă idee a stat la baza majorității muzeelor școlare (și nu au fost puține), constituite până în anii '90. Din nefericire, de multe ori colecția școlară se risipește odată cu ieșirea din sistem a celui care a inițiat-o și acest lucru este vizibil mai ales după anul 1990.

Revenind la demersul nostru, patrimoniul adunat de-a lungul timpului, deși numeros și diversificat ca domenii, acoperind majoritatea epocilor istorice, nu este în totalitatea sa deosebit.

Obiecte arheologice

Această primă categorie, deși destul de consistentă ca număr, nu este la fel de darnică în privința informațiilor, fapt pe deplin explicabil dacă ținem cont de modul în care s-a acumulat. Numărul mare de piese se traduce prin situația de pe teren: satul Ruginoasa este așezat într-o zonă propice locuirii, prin urmare au existat așezări încă din cele mai vechi timpuri, începând cu neoliticul. Sunt cunoscute diferite puncte, precum: *Dealul lui Stan* (Dulcești), *La Humărie*, *Între Adâncăți*, *La Școală*, *Dealul lui Dănilă*, *La Moară* (Văleni), unde au fost semnalate situri preistorice și de epocă geto-dacică. Tabloul este completat de punctul numit *Cetățuia*, situat la sud de satul Văleni, unde, pe baza observațiilor din teren, se presupune că a existat o fortificație medievală. În toate aceste locuri (mai puțin Cetățuia), au fost efectuate, de-a lungul timpului, săpături sistematice sau sondaje, care au dus la concluziile deja menționate¹.

Ceramica, care acoperă epocile menționate, este foarte fragmentată și nu este însoțită de un minim de informații: loc de descoperire sau context; în plus

---

¹ Vasile Ursachi, *Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de Istorie din Roman în zona râurilor Siret și Moldova, în Carpica*, I, 1968, p. 111-188

starea de conservare lasă de dorit. Aici menționăm și un număr de 8 lulele din lut (fig. 3), ce datează probabil din sec. XVII - XVIII.

Interesul era în general mai scăzut pentru ceramică, în comparație cu alte obiecte, precum armele, uneltele din silex sau metal.

Utilajul litic este reprezentat de topoare din silex (4) sau piatră (4) și un vârf de lance (fig. 1, 2). Trei dintre topoarele din silex sunt șlefuite, iar unul doar cioplit, în timp ce topoarele din piatră sunt toate șlefuite, două fiind perforate. Cu siguranță sunt de factură cucuteniană și din perioada de trecere la epoca bronzului.

Pentru perioada medievală atrag atenția două **arme** de fier un vârf de săgeată cu aripioare și un vârf de sulită (fig. 4) ce se încadrează în sec. XIV - XVI, în stare bună de conservare. Au fost descoperite, după cum spune întemeietorul colecției, pe dealul *Cetățuia*, unde se pare că s-a deplasat personal profesorul Mihai Andone.

Ștampile (fig. 5)

Sunt în număr de 5 și datează de la sfârșitul sec. XIX - începutul sec. XX. Una dintre acestea este de formă dreptunghiulară și are talpa din lemn, motiv pentru care câmpul prezintă urme de deteriorare; totuși, s-a putut descifra inscripția SPIRIDON N. NECULAE / JUD. VASLUI / SUHULET.

Două sunt ale unor biserici și datează din același an 1894, purtând textul PAROHIA BODESTI PRECISTEI DE JOS COM. PRECISTI / ROMANIA / PIATRA JUD. NEAMT / 1894, respectiv PAROHIA INTRAREA IN BISERICA SAU PRECISTA MICA / ROMAN / DIN URBA ROMAN / 1894. Cea de-a patra este o ștampilă de bancă, are formă ovală și inscripția BANCA POPULARĂ DE ÎMPRUMUTURI ȘI PĂSTRARE „CORDUNUL” / JUD. ROMAN / 1906. Ultima este de formă circulară, la fel cu cele două ștampile bisericești, însă câmpul este în cea mai mare parte ilizibil din cauza uzurii. Din acest motiv se poate citi doar ROMANIA.

Tot aici putem aminti și cele 5 inele sigilii (fig. 6) ce datează din perioada modernă. Sunt de factură locală și prezintă o tehnică slabă de prelucrare.

Arme albe și de foc (fig. 7, 8)

Reprezintă o categorie bine documentată prin pistoale cu butoiaș, proiectile, cartușe, grenade, baionete, de diferite tipuri și dimensiuni, datând din sec. XIX până la al doilea război mondial. În acest caz rolul lor este să exemplifice un eveniment sau moment din istorie. În ceea ce privește starea lor de conservare este relativ bună.

Medalii (fig. 9, 10)

Un număr de cca. 100 de piese reprezintă medalii și decorații. Nu toate sunt de aceeași valoare și importanță, mai multe dintre ele fiind duplicate. Cele mai reprezentative sunt:

1. Medalia *Ștefan Cel Mare* - 400 (medalie comemorativă, executată în atelierele cunoscutilor gravori Radivan și Carniol din București, cu ocazia împlinirii a 400 de ani de la moartea marelui voievod).

2. Medalia *comemorativă Ștefan cel Mare* (medalie cu toartă, emisă cu aceeași ocazie, a împlinirii a 400 de ani de la moarte).

3. Medalia *comemorativă Mihai Eminescu*, Galați, 1909 (20 de ani de la moartea marelui poet).

4. Medalia *Vasile Alecsandri*, realizată în 8 variante, cu prilejul inaugurării monumentului din fața Teatrului Național din Iași și împlinirea a 15 ani de la moartea bardului din Mircești. Este singura medalie pe care numele Alecsandri este grafiat cu x, putând fi considerată o eroare medalistică, prin urmare distribuirea fiind oprită.

5. Medalia *Bărbăție și credință* (fără panglică) - cu două spade încrucișate, a fost conferită, în Războiul pentru Reîntregire, gradelor inferioare.

6. Medalia *jubiliară Carol I*, emisă cu ocazia a 40 de ani de domnie, a fost acordată militarilor.

7. Medalia *Jubileul de 25 de ani a Războiului de Independență*.

8. Medalia *Serbarea de 25 de ani de domnie a regelui Carol I*.

9. Medalia *Centenarul nașterii primului rege al României*.

10. Medalia *Virtutea Militară*.

11. Medalia *Liga apărării contra atacurilor aeriene*.

12. Medalia *Premiul I*, emisă de Ministerul Instrucțiunii Publice.

13. Medalia cu toartă *Concursul porumbului - 1939* (pe avers poartă semnătura gravorului G. Stănescu).

14. Medalia *Venirea lui Carol al II-lea în țară. 8 iunie 1930*; este o medalie unifață.

15. Medalia *Cupa tineretului muncitor locul I 1949. Campionatele județene*.

16. Medalia *înființării AS Metalul Roman*.

17. Medalia *cu toartă a fondării branșelor Galați*.

18. Medalia *Societatea academică hispano-portugheză*.

19. Medalia *Meritul Militar cl. II*.

20. Insigna *100 de ani de la Războiul de Independență*, însemn oficial conferit tuturor participanților la ședința festivă a M.Ap.N. din 9 mai 1977.

Acestea sunt o parte a medaliilor care au intrat în patrimoniul Muzeului de Istorie din Roman. Considerăm că valoarea lor istorică ar fi fost net sporită dacă ar fi fost dublate și de date legate de posesorii lor de drept.

Documente (fig. 11)

În cadrul donației există un număr de 42 titluri de proprietate, de patru tipuri, datând în prima jumătate a secolului al XX-lea și care fac referire la persoane și localități din fostul județ Roman. Acestea au fost emise în numele Monarhiei, a Ministerului Agriculturii și Domeniilor sau a obștilor de cumpărare, în funcție de perioadă și statutul domeniului pus în discuție.

Astfel, un număr de 14 dintre aceste documente, care sunt și cele mai vechi, au fost emise în perioada anilor 1923 - 1930, *În numele Majestății Sale Regelui Ferdinand I* (respectiv *Carol al II-lea*), fiind semnate de către ministrul secretar de stat al Departamentului Agriculturii și Domeniilor. Ele au la bază legea pentru reformă agrară, promulgată la data de 17 iulie 1921 și fac referire la împrăștierea unor locuitori ai comunelor Gâdini (3), Trifești (3), Cotu Vameș (2), Secueni (2), Simionești (2), Bozieni (1) și Doljești (1) cu loturi de pământ, suprafețele fiind cuprinse între 0,5 - 3,5 ha, provenite din proprietatea unor persoane particulare, a statului, a Casei Rurale sau a Epitropiei *Sf. Spiridon*. Un număr de 5 titluri au ca dată de eliberare octombrie 1930, în numele regelui Carol al II-lea, însă numele acestuia este scris pe o bandă aplicată, sub care figurează de fapt numele regelui Mihai I.

Urmează, din punct de vedere cronologic, două titluri emise de obștile de cumpărare ale comunelor Dulcești (1928), respectiv Aprod Purice (1930), care împrăștiereau doi săteni cu 1,95 ha pădure, respectiv 4,5 ha tern arabil.

Cele mai multe titluri de proprietate (18) sunt emise în virtutea Decretului Lege pentru Înfăptuirea Reformei Agrare Nr. 187/1945, dat de către guvernul prezidat de Dr. Petru Groza pentru plugărime (țărani fără pământ sau cu pământ puțin). Sunt vizați locuitori ale comunelor Budeștii Ghica (5), Elisabeta D-na (3), Heleșteni (2), Strunga (2), Bozieni Balș (2), Bozieni Fund, Averești, Pâncești și Doljești (câte 1). Exproprierea s-a făcut exclusiv de la proprietari particulari, suprafețele de împrăștiere fiind de 1 ha sau 0,5 ha.

Ultima categorie de titluri, în număr de 8, datează din 15 iunie 1947 și privesc exclusiv locuitorii comunei Budeștii Ghica, împrăștiți de către Obștea *Sf. Treime* din localitate, cu loturi de 0,5 și 1 ha din pădurea *Peștera*.

Carte vechi

Acest domeniu este destul de bine reprezentat, având în vedere statutul colecției și modul ei de constituire. Cu atât mai mult cu cât acest gen de obiecte sunt foarte pretențioase în ceea ce privește conservarea și păstrarea. Au fost selectate un număr de 75 titluri, ce se încadrează, ca an de apariție, în perioada 1824 - 1930.

Șase sunt cărți religioase și au fost tipărite înainte de anul 1910. Cea mai veche este o *Psaltire*, tipărită în slavonă și datează probabil din sec. al XVIII-lea (starea de conservare proastă, lipsa copertilor, a paginilor de început și de la final nu

ne-a permis o datare mai exactă în primă instanță). A doua carte, *Istoria Scripturii ceii Noaă spre întrebuițarea româneștii tinerimi* (fig. 12), tipărită în chirilică în anul 1824, la Tipografia Mitropoliei Moldovei din Iași are dimensiunea de 22,5 x 18,5 și se păstrează într-o stare de conservare satisfăcătoare. Prezintă anumite însemnări pe paginile de început: astfel, fila 2 poartă textul adnotat, de mână, *Tomul al triile este cumpărat tot de mine de la părintele Grigori, 1825 noemv(rie) 24*, urmând pe filele 3 - 11 un alt text, de câte un rând pe fiecare filă, scris de o altă mână: *Această carte ieste vândută de / mine, prietor Pandeleimon cu preț / hotărat șasprezece lei și iscăli lui / Vasilei Grigorescul, Gherghii și / Ieșanul spre a fi. Și eu o am că o am / apucat de la părintele Antonu / spre a lui pomeneri. / Spri a fe, și eu am iscălet. / Pantedeleimon scree, 1841 ghenar(ie) 30*.

Acatistul Prea Sf(î)ntei și de viață făcătoarei Treimi (17 x 11,5), tipărită în 1859 în chirilică, se păstrează într-o stare de conservare bună, cu excepția filelor de la începutul cărții, care lipsesc. Alte două volume datează probabil tot din sec. al XIX-lea. Lipsa copertilor și a paginilor de început și final, nu permite datarea exactă a anului de apariție. Sunt cărți de rugăciuni, în chirilică, având dimensiunile de 13,5 x 10,5, respectiv 20 x 16,5.

Ultima din cele 6, și cea mai nouă, este o *Cărticică de rugăciuni pentru mireni* (19,5 x 13), tipărită în chirilică, la Tipografia Eparhială din Chișinău în anul 1909, având o stare de conservare mai bună (fig. 13).

Celelalte 69 de titluri, apărute între anii 1865 - 1930, acoperă o gamă diversă de domenii: economic, juridic, beletristic, dicționare, cărți de rugăciune (catolice sau ortodoxe), în limba română, manuale de istorie, geografie, literatură, reviste literare, sociale, tehnice ș.a. Se regăsesc în paginile lor operele unor personalități ale vieții culturale europene (H. Sienkiewicz, Guy de Maupassant, Victor Hugo) și românești (Nicolae Iorga, Duiliu Zamfirescu, George Coșbuc). Prin trei exemple ne putem forma o părere asupra acestui fond de carte veche:

a) *EXPUNEREA SITUAȚIUNEI ROMÂNIEI de la 2/14 Maiu pînă la 6/18 Decembrie 1864. Înfățișată Senatului și Adunărei Elective. Ianuarie 1865*, un document care, așa cum reiese din titlu, prezintă situația existentă în țară la doar 5 ani de la Unirea Principatelor Române;

b) *Albina*, No. 49, anul V, din 8 septembrie 1902, în care apare un *Înalt ordin de zi* a regelui Carol I, dat la 25 de ani de la războiul de independență, prin care se elogiază eroismul soldaților români;

c) *Convorbiri Literare*, anul 58, noembrie 1926, revistă legată de *Junimea*, două puncte de reper pentru mișcarea culturală la cumpăna dintre sec. XIX-XX.

Cărți poștale

Sunt foarte numeroase, de aceea ne vom limita doar la o statistică:

a) cărți poștale ilustrate din țară, circulate - 190

- b) cărți poștale ilustrate din țară, necirculate - 58
- c) cărți poștale ilustrate din străinătate, circulate - 26
- d) cărți poștale ilustrate din străinătate, necirculate - 20
- e) cărți poștale din țară, circulate - 109

La acestea se adaugă o colecție de fotografii (cca. 100 buc.), reprezentând portul popular din zona Roman.

Etnografie (fig. 14, 15)

Între cele 180 de piese încadrate la această categorie, se găsesc obiecte de port, uz casnic, meșteșug și chiar descântec. Multe se păstrează în stare fragmentară, incomplete sau în stare proastă de conservare.

Sunt valoroase pentru că provin din diferite sate de pe valea Moldovei, acolo unde astăzi s-a renunțat aproape în totalitate la obiceiuri și portul tradițional.

Un număr de 65 de piese reprezintă portul popular: cămeși, catrințe, berte, batiste, bărnețe, brăie (decorate cu motive specific populare), ițari, opinci; 59 sunt obiecte de uz casnic, prelucrate din lemn sau lut ars (căni, ulcele, oale, linguri, linguroaie, căușe), iar 50 reprezintă numărul subansamblelor unor instrumente ce țin de meșteșugul popular casnic, cum ar fi torsul și țesutul: fusuri, suveici, mosoare, anexe la stative, pieptene de cânepă.

În concluzie, puteam spune că donația este compusă, în majoritatea ei, din obiecte interesante, unele dintre ele chiar deosebite. Nu facem decât să ne exprimăm cu această ocazie mulțumirile noastre, atât inițiatorului colecției, profesorul Mihai Andone, care de-a lungul timpului a îmbogățit-o, dar și instituției școlare la adăpostul căreia s-a păstrat și salvat de la risipire.

THE „PETRU PONI” HIGH SCHOOL COLLECTION

Keywords: *collection, donation, archaeological objects, medals, old book, documents, ethnography*

More than 1000 objects, representing the inventory of the School's Museum from the Technical High school „Petru Poni” entered as a donation in 2010 into the custody of the History Museum from Roman. The museum's fond consisted of historical objects (archaeology, history, medals, ethnography, documents, old book, etc.) and a library. The collection initially started as a personal hobby of the history teacher Mihai Andone, way back to the period when he was working at the Ruginoasa School (1960 - 1962, 1964 - 1979), continuing then on, since 1979, at Roman, though once with his arrival here, it was turned into a school museum.

In 2000 the person in charge with the enrichment of the collection and the administration of the museum come to a close with his educational career as he become of age, as soon after several years, in 2010, in order to avoid its demise and items deterioration, the heritage was donated by the Technical College „Petru Poni” to the History Museum from Roman.

As a main feature, this type of collection comes from fortuitous discovered objects, gathered from the adjacent villages in the case of the ethnographical items, in order to be used as educational material during classes.

Illustration list

Fig. 1. Pipes

Fig. 2. Axes and flint arrowhead

Fig. 3. Stone axes

Fig. 4. Medieval spear and arrow tips

Fig. 5. Stamps

Fig. 6. Seal rings

Fig. 7. Projectiles and grenades

Fig. 8. Different types of bayonets

Fig. 9. Medals

Fig 10. Medals

Fig. 11. Property title: 1. issued *În Numele Majestății Sale Regelui Ferdinand I*; 2. Issued by the Dr. Petru Groza Government

Fig. 12. *Religious book*

Fig. 13. Prayer booklet

Fig. 14. Traditional blouse

Fig. 15. Handicraft items

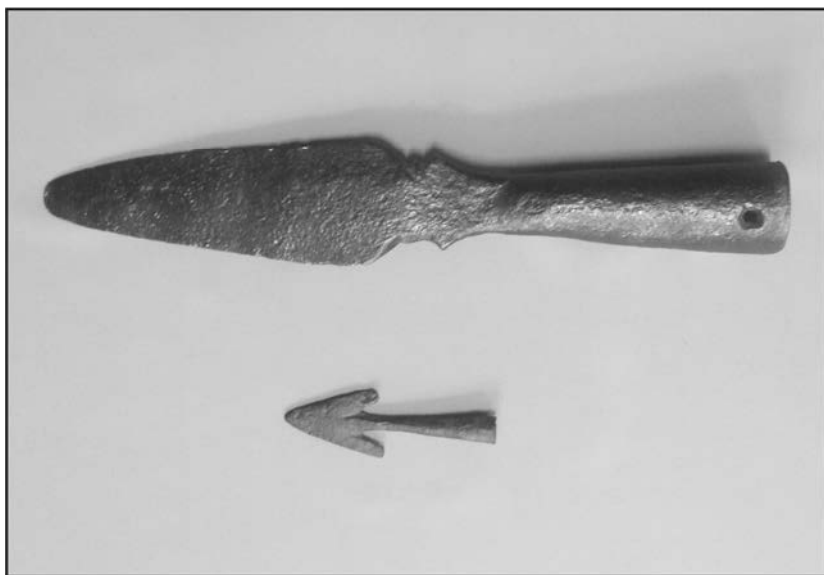
Fig. 1. Topoare și vârful de săgeată din silex

Fig. 2. Topoare din piatră

Fig. 3. Lulele

Fig. 4. Vârfuri de sulită și săgeată, medievale

Fig. 5. Ștampile

Fig. 6. Inele sigilii

Fig. 7. Proiectile și grenade

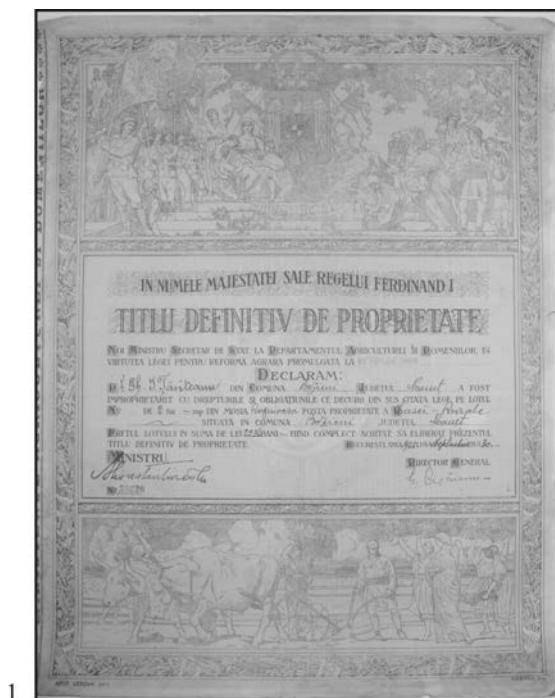
Fig. 8. Diferite tipuri de baionete

Fig. 9. Medalii

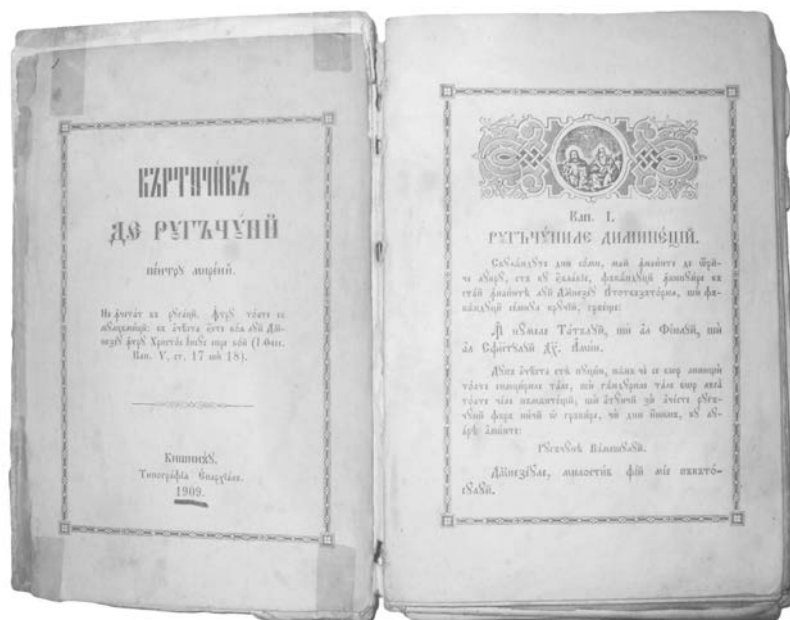

Fig 10. Medalii

<https://biblioteca-digitala.ro>

Fig. 14. Ie

Fig. 15. Obiecte meșteșugărești

UN LOT DE MATERIALE ARHEOLOGICE DE LA RĂDENI (NEAMȚ) ÎN COLECȚIA MUZEULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE PIATRA NEAMȚ

---

de **Roxana Munteanu**

Cuvinte cheie: donație, colecție școlară, topoare trapezoidale, Baniabic, celt, sec. IX-XII

Între obiectele intrate în ultimii ani în patrimoniul muzeelor nemțene se află și un lot de materiale provenind dintr-o colecție școlară adunată de către profesorul Constantin Pușcașu din Rădeni (com. Păstrăveni, jud. Neamț). Cele mai multe dintre piesele care compun această colecție nu sunt însoțite de date topometrice sau stratigrafice¹, ceea ce face ca publicarea lor să nu poată depăși forma unei descrieri de materiale. Cu toate acestea, am considerat utilă punerea în circulație, chiar și într-o formă restrânsă, a datelor referitoare la aceste obiecte provenite din descoperiri întâmplătoare, care pot servi ca bază de comparație pentru materiale similare. Totodată, colecția constituie un punct de onoare pentru profesorului Constantin Pușcașu, care în afara activității de la catedră și-a manifestat pasiunea pentru istorie și arheologie atât prin strângerea laolaltă a acestor obiecte, prin semnalarea unor descoperiri importante², cât și prin interesul pe care l-a arătat pentru soarta colecției școlare după ieșirea sa la pensie. Pentru toate aceste rațiuni am realizat un catalog al obiectelor ce compun colecția de la Rădeni, pe care îl prezentăm în rândurile de mai jos³.

---

¹ Se cunosc doar unele indicații topografice pentru topoarele de metal – vezi mai jos.

² Al. Vulpe, V. Mihăilescu-Bîrliaba, *Tezaurul de la Rădeni-Neamț*, în *MemAntiq*, XII-XIV, 1985, p. 53, nota 1.

³ Unele dintre obiectele care compun lotul de la Rădeni au fost menționate sau prezentate pe larg și discutate în lucrări anterioare (vezi, în acest sens, Gh. Dumitroaia, *Obiecte de aramă și bronz descoperite pe teritoriul județului Neamț*, în *MemAntiq*, IX-XI, 1985, p. 465-495; Idem, *Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, în *MemAntiq*, XVIII, 1992, p. 80-81 și fig. 8; Idem, *Comunități preistorice din nord-estul României. De la cultura Cucuteni până în*

I. Topoare și dălți neperforate

*Topor trapezoidal*⁴ de silex lucrat îngrijit, dintr-o rocă de culoare albă. Șlefuit cu atenție pe toate fețele, piesa are tăișul curb, ceafa rectangulară și muchiile drepte. Secțiune longitudinală: biconvexă; secțiune transversală: rectangulară. Atât tăișul, cât și ceafa, sunt ușor ciobite din vechime. Dimensiuni: $L = 19,3$ cm; $l_{\text{tăiș}} = 7,6$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 3,5$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 2,2$ cm. Nr. inv. 24345 (fig. 2/3).

Topor trapezoidal de silex, având culoarea gri deschis, cu puncte albicioase și pete gri-cafenii. Prezintă urme de cioplire pe aproape întreaga suprafață, doar mici porțiuni în apropierea tăișului fiind șlefuite (pe ambele fețe late). Atât ceafa, cât și tăișul sunt ciobite din vechime. Este cvasi-rectangular atât în secțiunea transversală, cât și în cea longitudinală. Dimensiuni: $L = 10,8$ cm; $l_{\text{tăiș}} = 5,1$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 2$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 1,7$ cm. Nr. inv. 28038 (fig. 1/1).

*Topor trapezoidal*⁵ lucrat din silex de culoare albă (alb-lăptos în spărtură, iar suprafețele șlefuite au o ușoară nuanță gălbuie). La ceafă prezintă o mică fâșie de culoare neagră, semnalând cortexul. Piesa, care are ceafa îngustă, dreptunghiulară, muchiile drepte și tăișul curb, a fost realizată îngrijit, șlefuită atent pe toate fețele. Prezintă, mai multe spărturi recente spre extremități. Secțiunea longitudinală este biconvexă, iar cea transversală este rectangulară. Dimensiuni: $L = 7,9$ cm; $l_{\text{tăiș}} = 4,6$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 2,7$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 1,2$ cm. Nr. inv. 28039 (fig. 1/7).

Topor trapezoidal de silex, având culoare gri deschis. Are ceafa îngustă, dreptunghiulară, tăișul aproape drept, cu urme de lovire. Corpul piesei păstrează urme de cioplire, doar suprafețele din apropierea tăișului fiind șlefuite. Profil longitudinal biconvex; profil transversal rectangular. Dimensiuni: $L = 8,9$ cm; $l_{\text{tăiș}} = 4,7$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 2,2$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 2,1$ cm. Nr. inv. 28040 (fig. 1/2).

Topor trapezoidal, realizat din silex de culoare gri deschis cu puncte și pete albicioase; lucrat, probabil, dintr-un nodul de silex de dimensiuni reduse, păstrează mici zone de cortex pe toate laturile. Cioplit pe întreaga suprafață și șlefuit doar pe fețele late; este spart din vechime, atât în zona cefei (care era probabil rectangulară), cât și a tăișului (curb, asimetric). Secțiune longitudinală: biconvexă; secțiune transversală: rectangulară. Dimensiuni: $L = 9,7$ cm; $l_{\text{tăiș}} = 4$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 2,7$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 2,2$ cm. Nr. inv. 28041 (fig. 2/6).

Topor trapezoidal, lucrat din silex de culoare gri, cu dungi transversale mai închise și mai deschise ca nuanță. Are ceafa îngustă, pătrată și tăișul ușor arcuit, cu urme de lovire. Păstrând urme de cioplire pe fețele înguste și pe ceva mai mult de o treime din fețele late, toporul a fost șlefuit cu grijă în partea dinspre

bronzul mijlociu, BMA VII, Piatra Neamț, 2000, p. 125 și fig. 91/2), motiv pentru care, deși constituie descoperiri deosebite, nu vom insista asupra lor.

⁴ Idem, *Materiale și cercetări* ..., fig. 8/3.

⁵ *Ibidem*, fig. 8/1.

tăiș. Piesa are profilul longitudinal biconvex, iar cel transversal – rectangular. Dimensiuni: $L = 11,7$ cm; $l_{\text{tăiș}} = 4,5$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 2$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 3$ cm. Nr. inv. 28042 (fig. 2/1).

Topor trapezoidal, din silex de culoare alb-cenușie, cu pete cafeniu-gălbui. Ceafa piesei este îngustă, aproape ascuțită, în timp ce tăișul, curb, este asimetric și prezintă urme de lovire. Atât fețele late, cât și cele înguste sunt cioplite pe cea mai mare parte, toporul fiind șlefuit destul de îngrijit doar în treimea dinspre tăiș. Profilul longitudinal: biconvex; profilul transversal: rectangular, cu laturile late ușor bombate. Dimensiuni: $L = 9,5$ cm; $l_{\text{tăiș}} = 4,4$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 1,4$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 1,8$ cm. Nr. inv. 28043 (fig. 1/4).

Topor trapezoidal, realizat din silex de culoare albă (în spărtură are culoarea alb-cenușie, în timp ce suprafețele șlefuite, mai lucioase, au căpătat o ușoară nuanță gălbuie). Piesa, care a fost, se pare, șlefuită cu atenție pe întreaga suprafață, este fragmentară, jumătatea sa dinspre tăiș fiind spartă; prezintă, de asemenea, urme de lovire și la ceafă. Are profil longitudinal biconvex; profil transversal rectangular, cu laturile late bombate. Dimensiuni: $L_{\text{păstrată}} = 7,8$ cm; $l_{\text{tăiș}} = 4,3$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 2,2$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 3$ cm. Nr. inv. 28044 (fig. 1/6).

Topor trapezoidal de silex, având culoarea alb-cenușie, cu pete cafenii. Fețele înguste sunt cioplite, iar cele late sunt șlefuite pe treimea dinspre tăiș și cioplite în rest. Ceafa toporului a fost ruptă din vechime. De asemenea tăișul, care este curb, prezintă urme de lovire. Piesa are profilul longitudinal biconvex, iar cel transversal – rectangular. Dimensiuni: $L = 9,3$ cm; $l_{\text{tăiș}} = 4,3$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 2$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 3,1$ cm. Nr. inv. 28045 (fig. 2/4).

Topor trapezoidal lucrat din silex de culoare albă, lăptoasă, mată. Cioplit pe două treimi din suprafața laturilor late și în totalitate pe fețele înguste, toporul este șlefuit îngrijit în treimea dinspre tăiș. Are ceafa îngustă, aproape ascuțită, iar tăișul este curb, cu urme de lovire. Secțiune longitudinală: biconvexă; secțiune transversală: rectangulară. Dimensiuni: $L = 9,8$ cm; $l_{\text{tăiș}} = 4,1$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 2$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 2$ cm. Nr. inv. 28046 (fig. 1/5).

Topor trapezoidal, lucrat din silex de culoare albicioasă. La fel ca și majoritatea topoarelor trapezoidale care alcătuiesc lotul, este șlefuit doar pe fețele late, pe treimea dinspre tăiș, restul corpului piesei păstrând urmele cioplierii. Ceafa este îngustă, rotunjită. Tăișul, aproape drept, este ciobit din vechime. Profilul longitudinal – biconvex, iar cel transversal – rectangular. Dimensiuni: $L = 8,5$ cm; $l_{\text{tăiș}} = 3,7$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 2$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 2$ cm. Nr. inv. 28047 (fig. 2/5).

Topor trapezoidal de silex, având culoare alb-cenușie, cu pete gri și cafenii. Păstrat fragmentar (cca. 50%), acesta a fost șlefuit cu atenție doar pe laturile late, în timp ce fețele înguste păstrează urmele de la cioplieri. Tăișul, curb, este ciobit din vechime. Secțiune longitudinală: biconvexă; secțiune transversală: rectangulară. Dimensiuni: $L = 7,3$ cm; $l_{\text{tăiș}} = 6,2$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 2$ cm. Nr. inv. 28048 (fig. 2/8).

Topor de silex având culoarea cenușie, mată. Forma piesei este aproape dreptunghiulară. Taișul este relativ drept, cu urme de lovire, iar ceafa, rectangulară, nu are o suprafață uniformă. Prezintă urme de cioplire atât pe fețele înguste, cât și pe marginile fețelor late (care sunt șlefuite). Profil longitudinal biconvex, ușor asimetric; profil transversal rectangular. Dimensiuni: $L = 13,6$ cm; $l_{\text{taiș}} = 4$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 3,2$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 3,1$ cm. Nr. inv. 28073 (fig. 2/2).

Topor trapezoidal, păstrat fragmentar, lucrat dintr-o rocă vulcanică (probabil bazalt). Partea dinspre taiș lipsește. Șlefuit pe întreaga suprafață, păstrează unele urme de cioplire, în special pe fețele înguste. Profil longitudinal: biconvex; profil transversal: rectangular, cu laturile ușor bombate. Dimensiuni: $L_{\text{păstrată}} = 9,4$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 2,7$ cm; $l_{\text{max.}} = 3,6$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 2,9$ cm. Nr. inv. 28068 (fig. 2/7).

Topor trapezoidal de marnă, având culoarea gălbui-cafenie. Piesa este prelucrată sumar, în special spre taiș (care este convex, ciobit din vechime). Pe una din fețele late toporul păstrează o bună parte din cortex. Profil longitudinal: biconvex; profil transversal: lenticular. Dimensiuni: $L = 8,9$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 2$ cm; $l_{\text{taiș}} = 3,7$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 1,5$ cm. Nr. inv. 28058 (fig. 3/4).

Topor rectangular, din marnă, având culoarea alb-gălbuie. Păstrat fragmentar (partea dinspre taiș), acesta a fost șlefuit pe fețele late și pe una dintre fețele înguste (cealaltă păstrând urme de cioplire). Taișul este curb. Secțiunea longitudinală este biconvexă; secțiunea transversală: rectangulară. Dimensiuni: $L_{\text{păstrată}} = 7$ cm; $l_{\text{taiș}} = 4,9$ cm; $l_{\text{max.}} = 5,2$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 2,2$ cm. Nr. inv. 28061 (fig. 3/7).

Topor trapezoidal de marnă, de culoare alb-gălbuie. Păstrat fragmentar, acesta este secționat pe lungime, în planul în care roca a clivat natural, păstrându-se intactă doar una din fețele late. De asemenea, toporul este secționat și transversal, partea dinspre ceafă lipsind. Se observă mai multe așchieri datorate lovirii, atât la taiș, cât și pe restul corpului piesei. Profil longitudinal plan-convex (probabil că la origine a fost biconvex); profil transversal rectangular. Dimensiuni: $L = 6$ cm; $l_{\text{taiș}} = 4,9$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 0,6$ cm. Nr. inv. 28062 (fig. 3/6).

Topor trapezoidal, lucrat dintr-o marnă de culoare maronie. Intervenția asupra rocii a fost minimă, meșterul preistoric realizând prin șlefuire taișul și ciopliind piesa doar pe una din fețele înguste (pentru a-i da forma dorită). Restul toporului nu are urme de prelucrare. Taișul, convex, este știrbit în unele locuri. Profil transversal: rectangular, cu muchiile rotunjite. Dimensiuni: $L = 13$ cm; $l_{\text{taiș}} = 8,4$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 1,2$ cm. Nr. inv. 28071 (fig. 3/8).

Topor trapezoidal, lucrat din marnă (de culoare cafeniu-gălbuie), având taișul convex și ceafa rectangulară. Șlefuit pe întreaga suprafață, toporul prezintă mai multe urme de lovire. Profil longitudinal: biconvex; profil transversal: rectangular. Dimensiuni: $L = 8,1$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 3,2$ cm; $l_{\text{taiș}} = 4,7$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 1,5$ cm. Nr. inv. 28072 (fig. 3/5).

*Daltă*⁶, realizată din silex de culoare cenușiu deschis, cu puncte și pete albicioase; spre capătul proximal al piesei roca prezintă o intruziune calcaroasă. Are formă dreptunghiulară, profilul longitudinal fiind biconvex, iar cel transversal – rectangular. Lucrată îngrijit, piesa este șlefuită pe întreaga suprafață și păstrează puține urme de cioplire. Atât tăișul, cât și ceafa sunt ciobite din vechime. Dimensiuni: $L = 11,1$ cm; $l_{\text{tăiș}} = 2$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 1,8$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 1,6$ cm. Nr. inv. 28049 (fig. 1/8).

Daltă de formă dreptunghiulară, din silex de culoare alb-cenușie, cu puncte albicioase. Are profilul longitudinal biconvex, iar cel transversal: rectangular. Muchiile longitudinale sunt curbe, astfel că partea mediană este mai lată decât extremitățile. Șlefuită pe întreaga suprafață, piesa păstrează unele urme de cioplire. Tăișul, drept, este ciobit. Dimensiuni: $L = 11,4$ cm; $l_{\text{tăiș}} = 1,5$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 1,3$ cm; $l_{\text{max.}} = 1,8$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 1,5$ cm. Nr. inv. 28050 (fig. 1/3).

Daltă trapezoidală, realizată din marnă (culoare gălbui-cafenie), prin șlefuire. Are suprafețele atent prelucrate, cu muchiile drepte. Atât tăișul, cât și ceafa sunt ciobite din vechime. Profil longitudinal: plan-convex; profil transversal: rectangular. Dimensiuni: $L = 9,2$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 2,4$ cm; $l_{\text{tăiș}} = 3,8$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 1,3$ cm. Nr. inv. 28059 (fig. 3/2).

Daltă trapezoidală de marnă (culoare alb-gălbui), păstrată fragmentar. Piesa este secționată pe lungime, în planul în care roca a clivat natural, păstrându-se intactă doar una din fețele late. Ceafa dăltiței este rotunjită, la fel și tăișul (care prezintă unele așchieri, datorate lovirii). Profil longitudinal plan-convex (probabil că la origine a fost biconvex); profil transversal rectangular. Dimensiuni: $L = 6,2$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 2,7$ cm; $l_{\text{tăiș}} = 4,2$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 0,7$ cm. Nr. inv. 28063 (fig. 3/3).

Daltă trapezoidală, realizată din marnă (culoare gălbui-cafenie), prin șlefuire. Are suprafețele atent prelucrate, cu muchiile drepte. Tăișul este ciobit din vechime. Profil longitudinal: plan-convex; profil transversal: rectangular. Dimensiuni: $L = 8,3$ cm; $l_{\text{ceafă}} = 2,1$ cm; $l_{\text{tăiș}} = 2,9$ cm; $\text{grosime}_{\text{max.}} = 0,9$ cm. Nr. inv. 28060 (fig. 3/1).

II. Piese retușate de silex

În această categorie se includ câteva piese lamelare, de dimensiuni medii (trei lame⁷, două răzuitoare pe lamă⁸, un străpungător⁹) și un vârf de săgeată. Cu excepția străpungătorului – care este lucrat dintr-un silex cenușiu deschis, cu puncte albicioase și pete vineții –, celelalte obiecte menționate au fost realizate

⁶ *Ibidem*, fig. 8/2.

⁷ Nr. inv. 28052 (fig. 4/3), 28054 (fig. 4/7) și 28055 (fig. 4/6).

⁸ Nr. inv. 28053 (fig. 4/1) și 28056 (fig. 4/2).

⁹ Nr. inv. 28074 (fig. 4/5).

dintr-o rocă de culoare cenușiu-neagră. Una dintre lame păstrează pe fața dorsală fragmente de cortex. Lamele și răzuitoarele se păstrează fragmentar.

Vârful de săgeată este triunghiular, cu baza ușor scobită, retușat pe toate laturile. În plan longitudinal piesa este ușor curbă. Păstrează urme de cortex, pe una din fețe. Dimensiuni: $L = 3,8$ cm; $l_{bază} = 2,1$ cm; grosime = $0,6$ cm. Nr. inv. 28057 (fig. 4/4).

III. Piese de piatră perforate

Topor de luptă realizat din gresie. Este fragmentar, rupt din dreptul perforației. Se păstrează partea dinspre tăiș, care este convex, puternic tocit. Profilul longitudinal al piesei este curb; profilul transversal: ovoidal în dreptul perforației și lenticular spre tăiș. Laturile care corespund perforației prezintă câte o muchie care imită cusătura de turnare a topoarelor de metal. Dimensiuni: $L_{păstrată} = 9,6$ cm; $l_{tăiș} = 5,2$ cm; grosime $_{max} = 3,8$ cm. Nr. inv. 28083 (fig. 5/3).

Topor de formă triunghiulară, având fețele laterale ușor arcuite spre tăiș. Piesa, masivă, a fost realizată dintr-o rocă vulcanică, de culoare cenușiu-verzuie, cu incluziuni verzi și negre. Tăișul este ușor arcuit, asimetric. Perforația, de formă cilindrică, este de dimensiuni destul de mici dacă ținem cont de greutatea piesei. Rectangular atât în secțiune longitudinală, cât și în plan transversal. Prezintă mai multe urme recente de lovire (probabil din momentul descoperirii). Dimensiuni: $L = 16$ cm; $l_{tăiș} = 6,2$ cm; diam._{perforație} = 2 cm; grosime $_{max} = 5,4$ cm. Nr. inv. 28086 (fig. 5/5).

Măciucă ovoidală, realizată dintr-o rocă vulcanică, având forma lenticulară în secțiune transversală. Dimensiuni: $L = 8,6$ cm; $l = 5,6$ cm; diam._{perforație} = $1,2$ cm; grosime $_{max} = 3,2$ cm. Nr. inv. 28064 (fig. 4/8).

Măciucă de formă romboidală, lucrată dintr-o rocă verzuie. Are capetele rotunjite (unul ceva mai îngust decât celălalt), cu urme de lovire. Perforația, dispusă central, este largă, cilindrică. Secțiune longitudinală: trapezoidală; secțiune transversală rectangulară cu muchiile rotunjite. Dimensiuni: $L = 8,8$ cm; $l = 5,3$ cm; diam._{perforație} = $3,9$ cm; grosime $_{max} = 6,1$ cm. Nr. inv. 28067 (fig. 4/9).

Topor/scepru de piatră¹⁰. Piesa are forma unui topor cu tăișul curb și ceafa cilindrică, însă perforația pentru prinderea cozii lipsește, fiind sugerată printr-o alveolare. În dreptul acesteia, la fel ca la multe topoare perforate, corpul piesei este ușor îngroșat, formând o nervură puțin proeminentă. Dimensiuni: $L = 14,9$ cm; $l_{tăiș} = 5,3$ cm. Nr. inv. 24346 (fig. 5/4).

¹⁰ Deși piesa nu este perforată, forma o apropie mai mult de topoarele cu gaură de prindere a cozii, motiv pentru care am prezentat-o alături de celelalte obiecte din această categorie.

IV. Topoare de metal

*Topor de tip Baniabic*¹¹. Turnat din aramă, acesta este masiv, îngrijit lucrat (cusăturile de turnare fiind complet înlăturate). Are lama cvasi-rectangulară cu muchiile rotunjite și gaura de prindere a cozii de formă rotundă. Taișul este lățit, ușor curbat, prezentând mai multe urme de lovire care sunt cel mai probabil de dată recentă. Dimensiuni: L = 12 cm; l_{taiș} = 6,4 cm. Nr. inv. 24343 (fig. 6/1).

*Topor cu gaură longitudinală de prindere a cozii (celt)*¹². Sub marginea ușor îngroșată a tubului sunt realizate patru nervuri orizontale în relief. Piesa a avut o tortiță laterală, ruptă din vechime. Taișul este știrbit, probabil după descoperire. Toporul, zvelt, este acoperit cu o patină nobilă pe aproape întreaga suprafață. Spre muchiile laterale prezintă unele goluri de turnare. De asemenea, în special în zona nervurilor menționate se observă că cele două valve ale tiparului nu s-au îmbinat perfect. Pe marginea găurii de fixare a cozii se mai păstrează urma ciotului de turnare. Dimensiuni: L = 11,3 cm; l_{taiș} = 3,9 cm. Nr. inv. 24344 (fig. 6/2).

*Topor de fier*¹³, având corpul îngust, arcuit, taișul, convex, ușor mai lat decât corpul și ceafa scundă, plată, rectangulară. Gaura de prindere a cozii, quasi-rotundă, este încadrată de doi lobi rotunjiți, asimetrice. Dimensiuni: L = 12,6 cm; l_{taiș} = 3,7 cm. Nr. inv. 24347 (fig. 6/3).

Topor tip bardă, cu corpul îngust, arcuit și taișul puternic lățit. La fel ca și exemplarul anterior, are ceafa plată, rectangulară, iar perforația pentru prinderea cozii, de formă circulară, este prevăzută lateral cu lobi rotunjiți, asimetrice. Piesa, lucrată din fier, este în stare bună de conservare. Dimensiuni: L = 17,1 cm; l_{taiș} = 10,1 cm; l_{corp} = 1,8 cm. Nr. inv. 24348 (fig. 6/4).

V. Obiecte de lut ars

Puține la număr, acestea constau în trei fragmente ceramice, o fusaiolă, o rondea cu un început de perforație, o pipă și o greutate circulară.

Aceasta din urmă¹⁴ se păstrează fragmentar, este de dimensiuni medii și a fost realizată dintr-o pastă densă, fină, caracteristică eneoliticului.

Unul dintre fragmentele ceramice¹⁵ face parte dintr-un vas specific culturii amforelor sferice (fig. 5/1), un al doilea¹⁶ reprezintă toarta unei cești Noua (fig. 5/2), în timp ce al treilea¹⁷ se datează, pe baza pastei și a decorului cu incizii în val, într-o perioadă mai târzie (ev mediu). Tot dintr-un fragment de

¹¹ Gh. Dumitroaia, *Obiecte de aramă și bronz ...*, p. 465-466; Idem, *Comunități ...*, p. 125 și fig. 91/2.

¹² Idem, *Obiecte de aramă și bronz ...*, p. 467-468.

¹³ Idem, *Materiale și cercetări ...*, p. 81, pct. 70.

¹⁴ Nr. inv. 28077.

¹⁵ Nr. inv. 28078.

¹⁶ Nr. inv. 28079.

¹⁷ Nr. inv. 28081.

vas, probabil carpic, lucrat la roată, a fost realizată și rondeața amintită¹⁸, care pe una din fețe prezintă central urma unei tentative de perforare.

Pipa¹⁹ este fragmentară, cu marginea găvanului și a tubului rupte. A fost decorată prin impresiune, cu un șir de mici rozete.

Alături de piesele de mai sus s-a aflat și un *tipar medieval pentru podoabe*, lucrat din calcar. Având formă rectangulară, acesta este relativ plat, cu muchii neregulate, rotunjite. Pe ambele fețe late au fost scobite negativele unor motive decorative: o rozetă compusă dintr-un cerc central, înconjurat de raze oblice, cu interspațiile crestate – pe una din fețe; două dreptunghiuri cu reprezentări diferite pe latura opusă (unul decorat cu un motiv incizat central, înconjurat de puncte, al doilea, mai neglijent trasat, constând numai într-o nervură ce delimitează conturul). Dimensiuni: L = 4,1 cm; l = 3,4 cm; grosime = 1,5 cm. Nr. inv. 24349.

Așa cum se poate constata din parcurgerea acestui catalog, fosta colecție a școlii din Rădeni este o grupare eterogenă de obiecte, acoperind un interval cronologic vast. Distingem între acestea câteva, asupra cărora, chiar în lipsa contextelor de descoperire, merită să ne oprim atenția. Remarcăm în primul rând existența unui lot destul de consistent de topoare și dălți neperforate de silex și piatră. Dacă cele de piatră pot aparține comunităților locale eneolitice, piesele de silex (împreună cu fragmentul ceramic atribuit culturii amforelor sferice) ne arată că în zonă trebuie să se afle un sit al acestei culturi. Dealtfel, toate obiectele din colecția descrisă sunt, cu siguranță, repere ale unor situri încă neidentificate, care pot schimba harta locuirilor preistorice și istorice din această microzonă, aflată la contactul văii Moldovei cu zona subcarpatică. La ora actuală numărul punctelor arheologice cunoscute de pe teritoriul satului Rădeni este redus, iar informațiile despre acestea sunt sumare²⁰.

În privința toporului de tip Baniabic, nu trebuie pierdută din vedere distanța mică (de mai puțin de 10 Km) între aria descoperirii acestuia și situl de la Târpești, în care este documentat un nivel din perioada timpurie a epocii bronzului²¹.

---

¹⁸ Nr. inv. 28076.

¹⁹ Nr. inv. 28080.

²⁰ Gh. Dumitroaia, *Materiale și cercetări ...*, p. 80-81.

²¹ S. Marinescu-Bîlcu, *Târpești. From Prehistory to History in Eastern Romania*, BAR International Series 107, 1981, p. 89-101. Fl. Burtănescu, *Epoca timpurie a bronzului între Carpați și Prut. Cu unele contribuții la problemele perioadei premergătoare epocii bronzului în Moldova*, BiblThr, XXXVII, București, 2002, p. 161-177.

Deși nu constituie o raritate, celul descris mai sus constituie o altă piesă valoroasă. Acesta se datează într-un orizont timpuriu a primei epoci a fierului, palier cronologic pe care se situează și cunoscutul tezaur de vase de aur²² care a făcut parte inițial tot din colecția Școlii Generale din Rădeni.

Cele două topoare de luptă fier²³, care se datează, în linii mari, pe parcursul secolelor IX-XII, se adaugă lotului relativ restrâns de astfel de piese cunoscute în Moldova din așezări cercetate sau rezultate din descoperiri întâmplătoare²⁴. Pe lângă exemplarele de la Hangu²⁵, Mănoaia²⁶, sau dintr-un punct neprecizat de pe teritoriul județului²⁷, remarcăm prezența unui topor de luptă asemănător într-o zonă imediat învecinată celor prezentate de noi, la Țolici²⁸.

Constatăm așadar, vehicularea într-un areal restrâns a mai multor piese de metal comun sau prețios, în diferite epoci istorice. Probabil că alături de resursele disponibile aici, un factor determinant pentru comunitățile umane care au ales să locuiască în valea pârâului Rădeni l-a constituit și poziția acesteia – închisă de culmi mai înalte sau mai line spre nord, vest și sud și cu o comunicare lesnicioasă spre valea Moldovei, aflată spre est.

Un cuvânt de final se cuvine să fie spus referitor la colecțiile școlare. Aproape fără excepție acestea sunt creația unor profesori pasionați de trecutul zonelor în care își desfășoare activitatea, iar cel mai adesea durata existenței colecției este echivalentă cu cea a activității de la catedră a profesorului. Dincolo de pasiune, mediul școlar nu oferă întotdeauna condiții pentru păstrarea corespunzătoare și punerea în valoare a bunurilor culturale. Integrarea lor în colecțiile din muzeele orașenești sau județene constituie cea mai bună soluție a salvagărdării unui patrimoniu adesea de excepție.

---

²² Al. Vulpe, V. Mihăilescu-Bîrliba, *op. cit.*

²³ Mulțumesc colegilor George Bilavski (Institutul de Arheologie Iași) și Bogdan Ciupercă (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova) pentru bibliografia și referințele puse la dispoziție.

²⁴ Un catalog al pieselor de acest tip, însoțit de o bibliografie consistentă a fost publicat relativ recent de către D.Gh. Teodor (*Spațiul carpato-dunăreano-pontic în mileniul marilor migrații*, Buzău, 2003, în studiul *Topoare medievale timpurii în regiunile carpato-nistriene*, p. 541-554).

²⁵ A. Nițu, D.Gh. Teodor, *Hangu-„Cetățuia”*, în M. Petrescu-Dîmbovița, V. Spinei (coord.), *Cercetări arheologice și istorice din zona lacului de acumulare Bicaz*, BMA, XII, Piatra Neamț, 2003, p. 143 și fig. 91/12.

²⁶ Gh. Dumitroaia, *Două topoare de luptă din feudalismul timpuriu descoperite pe teritoriul județului Neamț*, în *MemAntiq*, IX-XI, 1985, p. 527-532.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ D.Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 546 și fig. 2/9.

**THE SCHOOL COLLECTION FROM RĂDENI (NEAMȚ)
REGISTERED AT THE HISTORY AND ARCHAEOLOGY MUSEUM
FROM PIATRA NEAMȚ**

Keywords: *donation, school collection, flint axes, Baniabic, socketed axe, IX-XII centuries*

The paper presents the artefacts that were part of the collection assembled at the Primary School from Rădeni (Păstrăveni commune), which was donated in 2007 to the History and Archaeology Museum from Piatra Neamț.

We described these artefacts in a catalogue, without further discussions, as they were lacking any information regarding the context of discovery. The former school collection is a heterogeneous group of objects, covering a wide chronological range. Some special artefacts can be distinguished. We note first that there is a fairly consistent group of flint axes, which shows that in this area there must be a Corded Ware Site. Also, we have a small group of valuable metal axes: a Baniabic type axe, dated in the Early Bronze Age; a socketed bronze axe from the Early Iron Age; two iron battle axes from the IX-XII centuries.

List of illustrations

Fig. 1. Flint axes and chisels

Fig. 2. Flint and stone axes

Fig. 3. Stone axes and chisels

Fig. 4. 1-7. Flint artefacts. 8, 9. Stone maces

Fig. 5. 1-2. Pottery fragments. 3-5. Stone axes

Fig. 6. Metal axes (1-2: apud Gh. Dumitroaia, 1992)

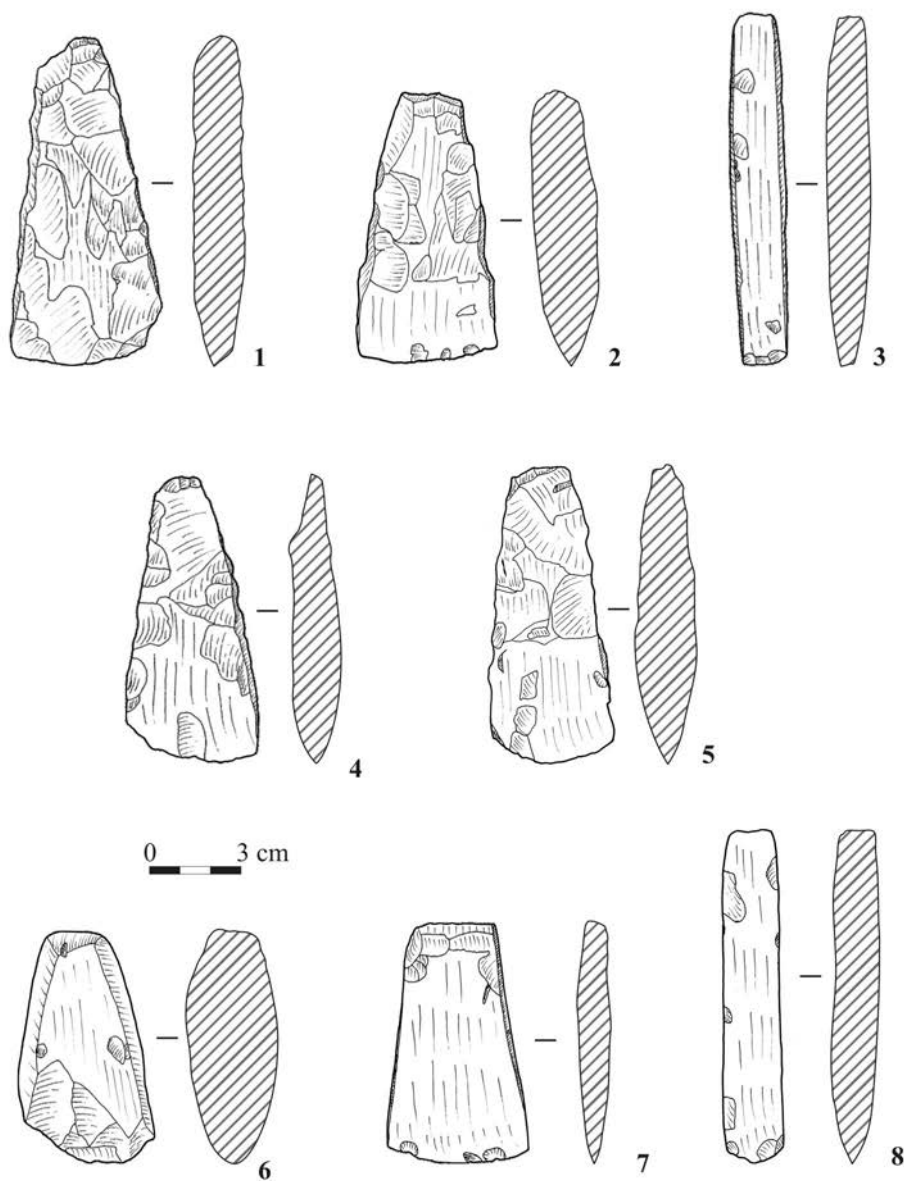
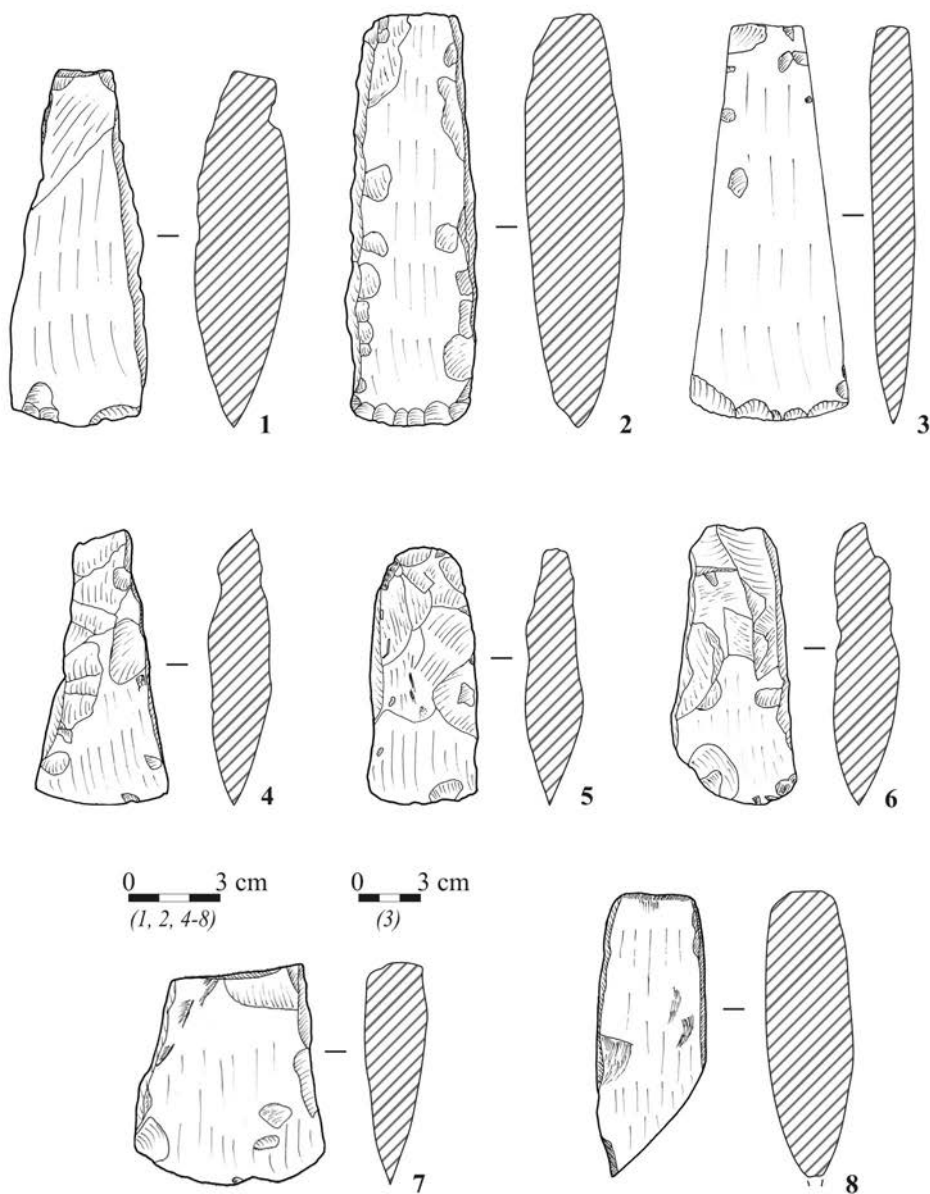

Fig. 1. Topoare și dălți de silex

Fig. 2. Topoare de silex și piatră

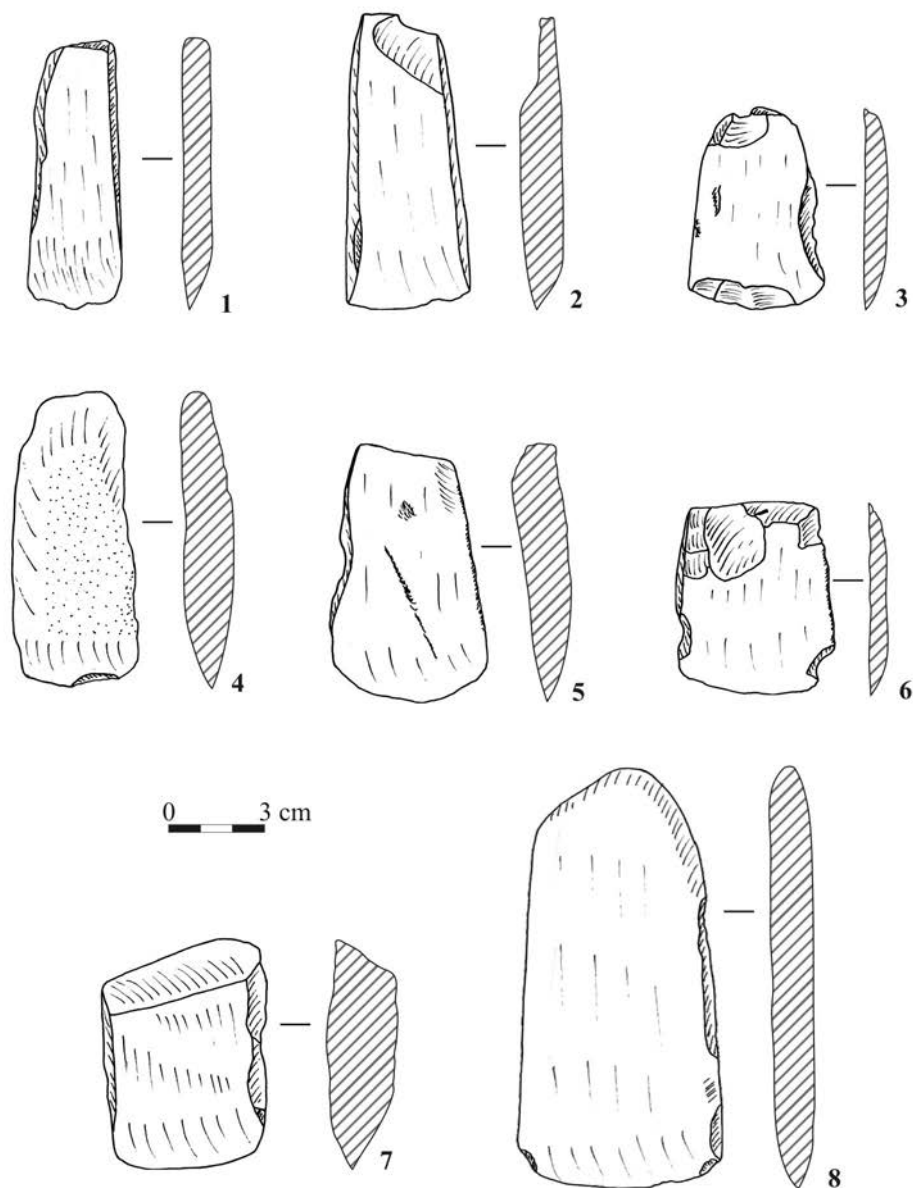

Fig. 3. Topoare și dălți trapezoidale de piatră

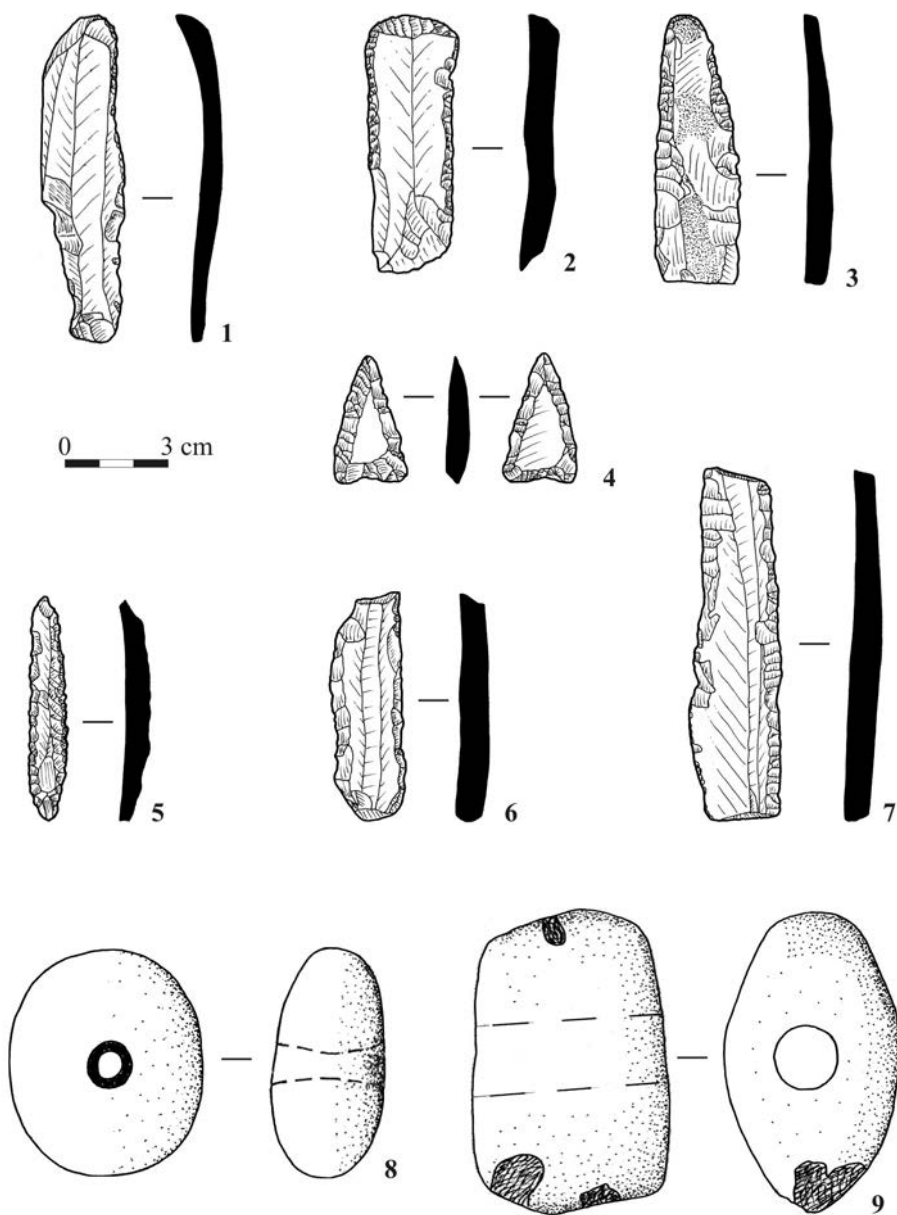

Fig. 4. 1-7. Piese de silex. 8, 9. Măciuci de piatră

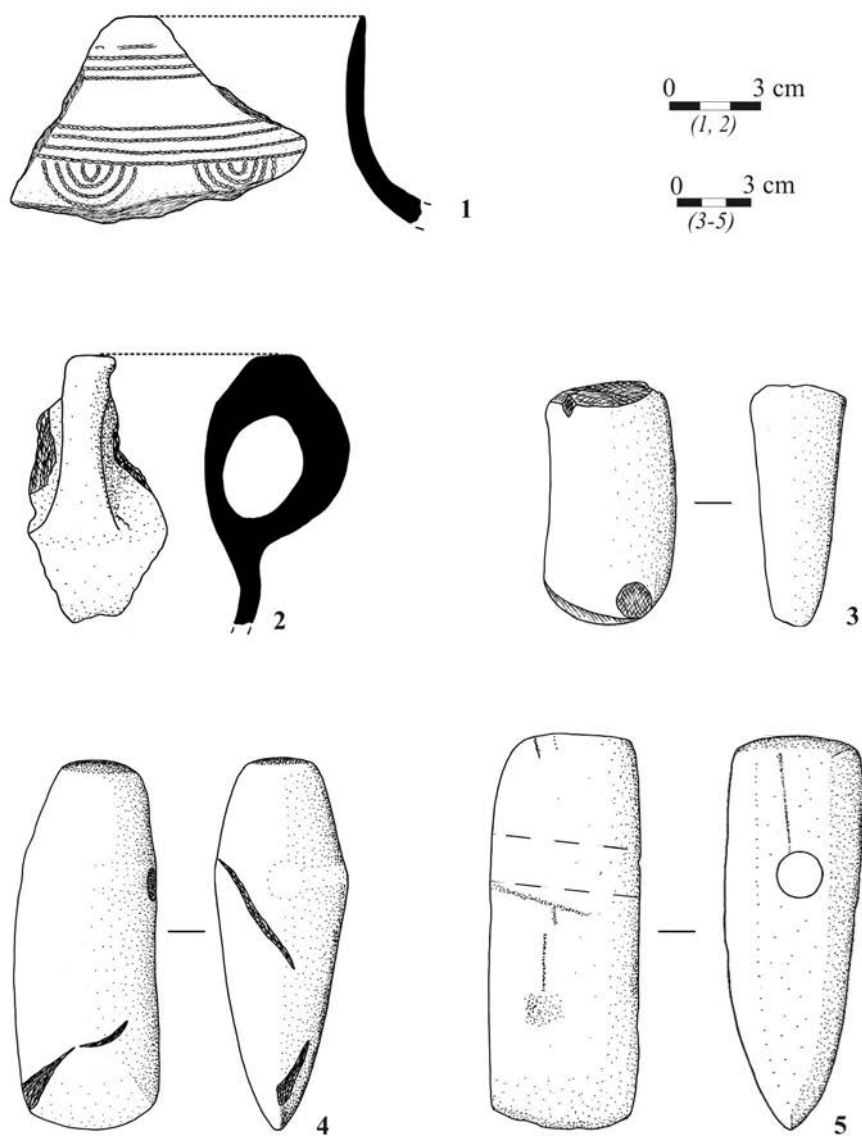
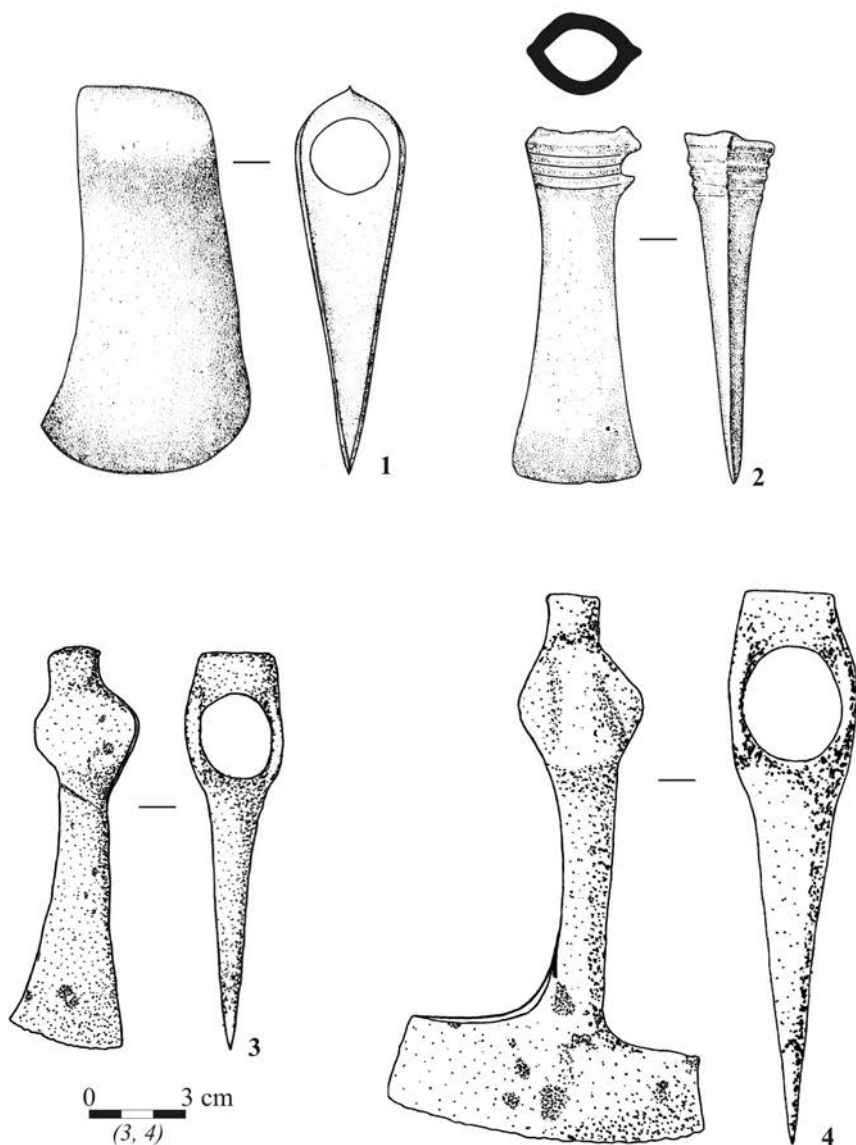

Fig. 5. 1-2. Fragmente ceramice. 3-5. Topoare de piatră

Fig. 6. Topoare de metal
(1-2: după Gh. Dumitroaia, 1992)

DIN ACTIVITATEA

COMPLEXULUI MUZEAL JUDEȚEAN NEAMȚ

(2011-2012)

---

de **Gheorghe Dumitroaia**

În ultimii doi ani, structura Complexului Muzeal Județean Neamț a rămas aceeași, așa după cum o prezentăm în numărul anterior al revistei noastre¹, întreaga activitate desfășurându-se în conformitate cu Regulamentul de Organizare și Funcționare aprobat în 2010.

Dintre capitolele de bază ale preocupărilor instituției, evidențiem:

I. Gestiunea și evidența patrimoniului

Au fost asigurate de personalul de specialitate și s-au realizat prin:

- informatizarea registrelor de inventar;
- inventarierea pieselor provenite din cercetările de teren, donații, achiziții și transferuri;
- efectuarea inventarelor anuale la patrimoniul mobil și imobil conform legislației;
- clarificarea inventarului Muzeului de Științele Naturii Roman;
- întocmirea fișelor analitice de evidență, conservare și restaurare;
- întocmirea dosarelor de clasare în categoriile Tezaur și Fond ale Patrimoniul Cultural Național pentru cca. 1500 de piese;
- predarea unor gestiuni importante (cabinetul numismatic, de exemplu, cu peste 10.000 de bunuri culturale) către conservatorul general;
- predarea-primirea unor loturi însemnate de obiecte muzeale incluse în expoziții regionale sau naționale etc.

---

¹ Gh. Dumitroaia, *Din activitatea Complexului Muzeal Județean Neamț (2006-2010)*, în *MemAntiq*, XXVII, 2010, Piatra Neamț, 2011, p. 175-261.

II. Protecția patrimoniului imobil și mobil

Concret, s-au realizat:

- organizarea serviciilor proprii de pază și conlucrarea cu firme specializate în domeniu;
- dotarea și întreținerea mijloacelor tehnice de supraveghere, antiefracție și PSI la: Muzeul Memorial „Ion Creangă” Humulești, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț, Muzeul de Artă Eneolitică Cucuteni Piatra Neamț, Muzeul de Științe Naturale Piatra Neamț, Muzeul de Artă Piatra Neamț, Muzeul de Etnografie Piatra Neamț;
- asigurarea unui microclimat corespunzător în depozitele și expozițiile unităților subordonate;
- conservarea bunurilor muzeale (cca. 1.800 de obiecte) în conformitate cu Legea Patrimoniului Cultural Mobil;
- restaurarea a peste 600 de artefacte, în cele două laboratoare de profil ce funcționează la Piatra Neamț și Roman;
- reparații curente, interioare și exterioare la Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț, Muzeul Memorial „Ion Creangă” Humulești”, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra Neamț, Muzeul de Artă Eneolitică Cucuteni, Muzeul de Științe Naturale Piatra Neamț;
- organizarea pavilionului etnografic de la Muzeul Memorial „Ion Creangă” Humulești și a depozitului Muzeului de Etnografie Târgu Neamț;
- supravegherea reabilitărilor programate pentru unele monumente și a investițiilor noi (Muzeul de Artă Piatra Neamț, Muzeul de Etnografie Piatra Neamț, Muzeul Curtea Domnească Piatra Neamț, Muzeul de Științele Naturii Roman).

III. Dezvoltarea patrimoniului muzeal

S-a derulat cu rezultate notabile, în patrimoniul Complexului Muzeal Județean Neamț intrând, în perioada raportată, circa 8.000 de bunuri culturale.

Domeniul	Anul	Nr. obiecte	Tipul obiectelor
Cercetări arheologice, paleontologice și biologice	2011	1.500	Ceramică, arme, unelte, pești fosili, entomologie, botanică
	2012	1.200	
Donații	2011	2.000	Etnografie, artă, carte veche, obiecte de cult, documente, aparatură și instrumentar medical, piese arheologice, roci, arme
	2012	1.420	
Achiziții	2011	500	Flori de mină, carte veche, arme, obiecte de cult, obiecte cu caracter memorialistic, păsări și mamifere naturalizate, clișee
	2012	1.270	
Transferuri	2011	165	Obiecte arheologice
	2012	30	

IV. Valorificarea muzeală

În cadrul acestui program sau realizat:

- actualizarea sau re proiectarea tematică a expozițiilor permanente de la Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț, Muzeul de Științe Naturale Roman, Muzeul de Artă și Muzeul de Etnografie din Piatra Neamț;

- proiectarea tematică a expoziției din Turnul Clopotniță a Bisericii „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul”, parte a Ansamblului Curtea Domnească din Piatra Neamț;

- expoziții temporare: *Culoarea versului eminescian; Reptile vii; Fotografie artistică; Armele de-a lungul timpului; Așezări preistorice din zona Romanului; Eminescu în medalistică; Sculptură. Geza Kovacs; Costișa-Cețău, o importantă așezare din epoca bronzului; Iulia Hălăucescu; Expoziția Națională de Cartofilie și Medalistică; Efigii mușatine; Personală. Răzvan Adrian Gușul; Retrospectiva Simona Vasiliu-Chintilă; Fluturi exotici; Armenii din Roman; Artă populară contemporană; Cuiburi și ouă; Iulius Teutsch. Un pionier al arheologiei moderne; Flori de mină; Personală. Cristi Prisăcaru; Bienala Națională de Artă Plastică „Lascăr Vorel”; Anuala de pictură, grafică și sculptură a artiștilor plastici româșcani; Heraldica luminii; În vizită la străbunici; Dacii Liberi de la confluența Moldovei cu Siretul; Dascăli româșcani de altădată; Personală Romeo Ionescu; 100 de ani de la înființarea Asociației Învățătorilor Neamț; Monede și bancnote de altădată; Eternul feminin în arta plastică; Barajul de la Bicaz în arta plastică; Comori cinegetice; Personală de pictură Florin Mareș; Tapiserii și miniaturi istorice; Olăritul în neo-eneolitic. Meșteșug și artă; Anuala de pictură, grafică și sculptură a artiștilor plastici româșcani; Obiceiuri de iarnă. In Memoriam Nicolae Popa; la care se adaugă, anual, cele cca. 12 expoziții temporare ale artiștilor plastici contemporani, de la Galeriile „Lascăr Vorel”;*

- alte manifestări culturale: în afara activităților dedicate aniversării unor date importante ale istoriei naționale (24 Ianuarie, 9 Mai, 1 Decembrie), la muzeele din cadrul Complexului Muzeal Județean s-au organizat simpozioane (*Biodiversitatea mediului lacustru; Ziua Municipiului Roman; Iulia Hălăucescu și epopeea Bicăzului; Lumea contemporană și impactul ei asupra naturii; 150 de ani de la nașterea lui Aristide Caradja; 400 de ani de atestare documentară a localității Bicaz; Din arhitectura orașului Piatra Neamț: Palatul Administrativ; Ziua Mondială a Apei; Arie protejate din zona Roman; Romanul interbelic; Omagiu eroilor nemțeni; Ziua Orașului Bicaz; Ziua Orașului Tg. Neamț; 25 octombrie, Ziua Armatei Române; Personalități ale muzeografiei românești; Cultura Cucuteni – Cercetări interdisciplinare); colocvii (*Din istoria învățământului nemțean. C. Hogaș – Profesorul; Datini și tradiții de Anul Nou; Dascăli româșcani de altădată*); conferințe*

(*Conferința Națională de Antropologie Urbană*); evocări și comemorări (*Ion Creangă. 175 de ani de la naștere*; *Constantin Matasă – 40 de ani de la moarte*; *Veronica Micle*; *Iulian Antonescu – 20 de ani de la moarte*); mese rotunde (*Protecția patrimoniului muzeal mobil*; *Păsările – urmașii dinozaurilor*); seri muzeale (*Expediții paleontologice în Europa: 2006-2010*; *Entomofauna pădurilor din județul Neamț*); evenimente destinate publicului larg, precum: *Târgul Meșterilor Populari*; *Ziua Internațională a Muzeelor*; *Zilele Cetății Neamț*; *Zilele „Ion Creangă”*;

- Sesiunea Științifică a Complexului Muzeal Județean (2011) și Colocviul *Impactul antropic asupra mediului natural în neo-eneoliticul sud-est european* (2012), ș.a.

V. Primirea și îndrumarea vizitatorilor

Pe ansamblu, numărul acestora, în ultimii ani, a fost în descreștere față de perioada raportată anterior.

Unitatea	2011	2012	Observații
Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra Neamț	10.770	11.225	
Muzeul de Artă Eneolitică Cucuteni	3.790	784	În 2012 a fost deschis doar de la 24 octombrie
Muzeul de Științele Naturii Piatra Neamț	6.056	5.367	
Muzeul de Artă Piatra Neamț	-	-	Închis pentru reabilitare
Muzeul de Etnografie Piatra Neamț	-	-	Închis pentru reabilitare
Muzeul Memorial „Calistrat Hogaș” Piatra Neamț	1.432	1.328	
Muzeul Curtea Domnească Piatra Neamț	-	-	Închis pentru restaurare
Galeriile de Artă „Lascăr Vorel” Piatra Neamț	2.400	1.717	
Muzeul de Istorie Bicaz	579	850	
Muzeul Cetatea Neamț Târgu Neamț	116.272	98.263	
Casa Memorială „Veronica Micle” Târgu Neamț	1.916	1.847	
Muzeul Memorial „Ion Creangă” Humulești	74.625	70.152	
Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț	-	1.674	Deschis din 18 mai 2012

Unitatea	2011	2012	Observații
Muzeul de Științele Naturii Roman	3.151	3.984	Deschis din 27 iulie 2011
Muzeul de Artă Roman	2.264	2.222	
Muzeul de Istorie Roman	3.042	993	
Total	226.279	200.876	

VI. Cercetarea științifică

S-a realizat prin:

- *Săpături arheologice sistematice* la Bodești (2011-2012), Gârcina (2011) – în județul Neamț; Poduri-Bacău (2011) și Păuleni-Harghita (în colaborare, 2011-2012);
- *Cercetări arheologice preventive* la Piatra Neamț-Curtea Domnească și Dărmănești-Tribunalul Nou;
- *Supravegheri arheologice și periegeze*, în mai multe obiective de investiții, de mai mică amploare;
- *Studiul patrimoniului și realizarea de articole:*
  - M. Bezede, *Muzeul de Științele Naturii Roman, o nouă provocare*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 459-474;
  - D. Bostan, *De la „Alfa” la Galeriile „Lascăr Vorel”*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 411-417;
  - I. Butnariu, *Comunitatea armenească locală – informații inedite din colecțiile Muzeului de Istorie Roman (sec. XIX-XX)*, în volumul *Din istoria orașului Roman – 619 ani de la prima atestare documentară*, Ed. Papyrus Media, Roman, 2011, p. 75-90;
  - I. Butnariu, *Iatroistoricul Epifanie Cozărescu*, în volumul *O viață în slujba semenilor – doctorul Epifanie Cozărescu*, Ed. Mușatinia, Roman, 2011, p. 85-89;
  - I. Butnariu, *Opinia publică și administrația locală în proiectele editare ale Romanului interbelic*, în volumul *Conferința Națională de Antropologie Urbană*, Roman, Ed. Mușatinia, 2011, p. 154-159;
  - I. Butnariu, R. Butnariu, *Donăția Societății de Istorie a Medicinii și Farmaciei din Roman*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 505-519;
  - F. Buzenschi, *Târgul Meșterilor Populari, activitate devenită tradițională la Muzeul de Etnografie Piatra Neamț*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 475-484;
  - F. Buzenschi, *Un muzeu inedit: „Neculai Popa” de la Târpești*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 485-495;
  - N. Buzgar, I.A. Apopei, A. Buzatu, V. Diaconu, *Roman study on two Late Bronze Age artefacts from Neamț County (Romania)*, în *First Arheoinvest*

Congress. Interdisciplinary Research in Archaeology. Programme and Abstracts, Iași, 2011, p. 70;

- A. Ciobanu, *Din activitatea Muzeului de Istorie din Roman (sept. 2007-dec. 2010)*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 331-342;

- M. Ciobanu, *Muzeul de Artă Roman, un nou început*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 385-410;

- E. Cojocariu, M.C. Verzea, *Expoziția „185 de ani de industrie farmaceutică la Piatra Neamț”*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 497-503;

- V. Diaconu, B. P. Niculică, *Un sceptre inédit de l'Âge du bronze découvert à Mihoveni, département de Suceava*, în *Marisia*, XXXI, 2011, p. 73-76;

- V. Diaconu, B.P. Niculică, *Sceptre de piatră aparținând epocii bronzului descoperite în județul Suceava*, în *Tyragetia*, s.n., V (XX), nr. 1, 2011, p. 193-198;

- V. Diaconu, *Casa memorială „Veronica Micle” Târgu Neamț*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 367-374;

- V. Diaconu, *Despre începuturile Muzeului de Istorie și Etnografie Târgu Neamț*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 163-280;

- V. Diaconu, *Un fragment de fibulă hallstattiană din județul Neamț*, în *ArhMold*, XXXIV, 2011;

- V. Dinu, *Bienala de artă plastică „Lascăr Vorel”*, în *MemAntiq*, XXVII, p. 375-383;

- Gh. Dumitroaia, *Din activitatea Complexului Muzeal Județean Neamț*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 175-261;

- Gh. Dumitroaia, A. Bătrâna, R. Munteanu, D. Garvăn, V. Diaconu, S. Ceaușu, L. Uță, *Piatra Neamț, jud. Neamț. Punct: Curtea Domnească*, în *CCAR. Campania 2010*, București, 2011, p. 211-214;

- Gh. Dumitroaia, R. Munteanu, D. Garvăn, V. Diaconu, O. Weller, R. Brigand, *Țolici, com. Petricani, jud. Neamț. Punct: Hălăbutoaia*, în *Cronica CCAR. Campania 2010*, București, 2011, p. 145-146;

- D. Garvăn, *Reprezentări ornitomorfe eneolitice din zona subcarpatică a Moldovei*, în *BMJT*, nr. 3, 2011, p. 171-178;

- I. Grădianu, *O colecție muzeală unicat: pești fosili oligoceni de la Piatra Neamț*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 443-457;

- G.D. Hânceanu, *Rolul unei instalații de foc pentru membrii comunității dacice de la Roșiori-Neamț*, în *AMT*, VI, 2011, p. 16-34;

- G.D. Hânceanu, *Așezări dacice descoperite în județul Neamț prin periegeze arheologice*, în *Suceava*, XXXVII/2010, 2011, p. 99-132;

- G.D. Hânceanu, *Ocupațiile comunităților autohtone din Bazinul Bârladului (secolele VI-XI p. Chr.)*, în B. Ciupercă (coord.), *Arheologia Mileniului I p. Chr.*, vol. II, *Interferențe culturale la Dunărea de Jos*, Ed. Oscar Print, București, 2011, p. 241-298;

- G.D. Hânceanu, *Evoluții etno-demografice și culturale în Bazinul Bârladului (secolele VI-XI)*, Ed. Casa Demiurg, Iași, 2011, 348 p;
- R. Josanu, *O activitate (extra)muzeală cu tradiție: „Zilele Ion Creangă” de la Humulești*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 353-365;
- N. Lăcătuș, *Muzeul de Științe Naturale Piatra Neamț, peste 40 de ani de la deschiderea expoziției permanente*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 419-441;
- F. Macoveiu, L. Uță, *Reorganizarea depozitului arheologic al Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra Neamț*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 521-534;
- D. Mihăilescu, *Despre Muzeul de Istorie Bicaz*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 281-293;
- D. Mihăilescu, *General Olimpiu Curta – Cavaler al Ordinului Mihai Viteazul*, în *Orașul mării dintre munți, Bicaz 400*, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2011, p. 137-140;
- D. Mihăilescu, *Sublocotenentul Gheorghe I. Creiniceanu – Cavaler al Ordinului Mihai Viteazul*, în *Din istoria orașului Roman, 619 ani de la prima atestare documentară*, Ed. Papirus Media, Roman, 2011, p. 46-48;
- R. Munteanu, *Reconsiderarea unei descoperiri funerare-mormântul de la Poian (jud. Covasna)*, în *Angustia*, 14, 2011, p. 271-276;
- R. Munteanu, D. Garvăn, *The Cucuteni C Pottery near the Moldavian Salted Sources*, în M. Alexianu, O. Weller, R. Curcă (ed.), *Sel, Pratiques et Connaissances/ Salt, Practices and Knowledge / Archaeology and Anthropology of Salt: A diachronic Approach*, BAR-International Series 2198, Oxford 2011, p. 81-87;
- D. Nicola, *Patrimoniu preistoric nemțean în mari expoziții internaționale*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 295-329;
- E. Nicolae-Nadler, *Muzeul Memorial „Calistrat Hogaș”, istorie și actualitate culturală*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 343-351;
- F. Oleniuc, L. Bejenaru, C. Preoteasa, *Cercetarea arheozoologică a resturilor faunistice din așezarea Cucuteni B de la Târgu Neamț-Dealul Pometea*, în *Suceava*, XXXVIII/2, 2011;
- C. Preoteasa, *Nouveaux repères chronologiques concernant l’habitation chalcolithique du tell de Poduri-Dealul Ghindaru (dép. De Bacău-Roumanie)*, în *Studii de Preistorie*, 8, 2011;
- L. Uță, C. Preoteasa, *Complexul Muzeal Județean Neamț: proiecte expoziționale*, în E. Oberländer Târnoveanu, I. Opriș, G. Lazăr, Fl. Georgescu (coord.), *Muzeele din România între clasic și modern. Proiecte muzeale (1990-2010). Catalogul expoziției*, București, 2011, p. 53-68;
- M.C. Verzea, *Mărturii despre prezența familiei regale pe Domeniul Coroanei de la Bicaz. Iulie-octombrie 1918*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 79-98;

- M.C. Verzea, *Structuri politice ale regimului comunist. Studiu de caz – organele locale ale puterii de stat. 1948-1965*, în *MemAntiq*, XXVII, 2011, p. 121-173;
- M.C. Verzea, *Teoretizarea conceptului de Partid-Stat. Repere istoriografice*, II, în *Arhivele Totalitarismului*, nr. 1-2, 2011;
- M.C. Verzea, *Documente inedite despre Principesa Elena Cuza*, în *Magazin Istoric*, nr. 5, mai, 2011;
- M.C. Verzea, *Locuințele Elenei Cuza din Piatra Neamț*, în volumul *Doamna Elena Cuza – Un destin pentru România*, Ed. Palatul Culturii, Iași, 2011, p. 74-83;
- D. Garvăn, R. Munteanu, *Un sceptru cruciform descoperit la Traian-Dealul Fântânilor (jud. Neamț)*, în *BMJT*, nr. 4, 2012, p. 167-173;
- D. Garvăn, R. Munteanu, *Un lot de ceramică Cucuteni C de la Gârcina, jud. Neamț*, în *Mousaios*, 2012;
- Gh. Dumitroaia, D. Garvăn, D. Nicola, R. Munteanu, C. Preoteasa, D. Monah, D. Ștefan, *Poduri, com. Poduri, jud. Bacău. Punct: Dealul Ghindaru*, în *CCAR. Campania 2011*, București, 2012, p. 109-110;
- V. Kavruk, D. Buzea, A. Mateș, Gh. Lazarovici, D.-M. Sztancs, Gh. Dumitroaia, Elena-R. Munteanu, D. Garvăn, C. Beldiman, *Șomeni (Ciomortan), com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Punct: Dâmbul Cetății*, în *CCAR. Campania 2011*, București, 2012, p. 139-142;
- Gh. Dumitroaia, A.C. Bătrâna Milencovici, R. Munteanu, D. Garvăn, S. Ceaușu, V. Diaconu, L. Uță, D. Nicola, G. Hânceanu, F. Macoveiu, *Piatra Neamț, jud. Neamț. Punct: Curtea Domnească*, în *CCAR. Campania 2011*, București, 2012, p. 243-245;
- Gh. Dumitroaia, *Valoracion expositivo del patrimonio dela Cultura de Cucuteni in territorio de Romania*, în *Revista de Museologia*, no. 54, 2012, p. 15-22;
- O. Crandell, V. Diaconu, *Petrographic Evidence of Intercultural Trade During the Chalcolithic. Examples from Neamț County, Romania*, în *39th International Symposium of Archaeometry. Program and Abstracts* (Leuven), 2012, p. 140;
- O. Weller, M. Danu, E. Gauthier, D. Sordoillet, A. Dufraisse, C. Delhon, R. Brigand, Gh. Dumitroaia, D. Garvăn, R. Munteanu, Vasile Diaconu, *Human Interaction and Environmental Impact of Salt Spring Exploitation over 2000 Years (Hălăbutoaia-Țolici, Petricani, Neamț, Romania)*, în C. Preoteasa, Gh. Dumitroaia (eds.) *Impactul antropic asupra mediului natural în neo-eneoliticul sud-est european. Rezumatele colocviului internațional*, Piatra Neamț, 2012, p. 43-44;
- O. Crandell, V. Diaconu, *Intercultural Trade by the Precucuteni-Cucuteni Cultural Complex: Evidence of Lithics Import* în C. Preoteasa, Gh. Dumitroaia

(eds.) *Impactul antropic asupra mediului natural în neo-eneoliticul sud-est european. Rezumatele colocviului internațional*, Piatra Neamț, 2012, p. 63-64;

- diverse alte articole și note, inclusiv cele publicate în prezentul volum.

- Editări:

- Gh. Dumitroaia, C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicola, *Primul Muzeu Cucuteni din România*, BMA, XXVI, Piatra Neamț, 2011;

- Gh. Dumitroaia, *Muzeul Cetatea Neamț*, Piatra Neamț, 2011, 40 p.

- M.C. Verzea, E. Cojocariu, *Principesa Elena Cuza la Piatra Neamț*, Piatra Neamț, 2012, 131 p;

- D. Monah, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, BMA XXVII, Piatra Neamț, 2012, 554 p.

- V. Diaconu, *Depresiunea Neamț. Contribuții arheologice*, BMA, XXVIII, Piatra Neamț, 2012, 305 p.

- L. Bătrîna, A. Bătrîna, *Biserica „Sfântul Nicolae” din Rădăuți: cercetări arheologice și interpretări istorice asupra începuturilor Țării Moldovei*, BMA, XXIX, Piatra Neamț, 2012, 519 p. + 16 pl.

VII. Alte activități

În această categorie se includ serviciile culturale oferite comunității, altele decât cele prevăzute în programul minimal:

- susținerea de lecții și conferințe în cadrul școlilor, în afara parteneriatelor încheiate;

- consultare în privința unor proiecte de muzee sătești și/sau școlare;

- conlucrarea cu cultele religioase în domeniul conservării, restaurării și valorificării patrimoniului deținut de către acestea;

- colaborarea cu diverse asociații din județ (veterani de război, ofițeri în rezervă și retragere, colecționari, pensionari) la organizarea sărbătorilor naționale, comemorări, aniversări etc.;

- prezentări și lansări de carte în cadrul unor biblioteci publice, licee și școli generale;

- însoțirea unor personalități, delegații oficiale și grupuri de turiști interesați de cunoașterea unor monumente istorice aflate în patrimoniul altor instituții;

- colaborare la întocmirea unor materiale promoționale referitoare la județul Neamț;

- oferirea bibliografiei de specialitate pentru unele lucrări de grad și volume cu caracter istoric și artistic, monografii etc.;

- participarea la proiecte școlare extracurriculare;

- practică de specialitate (studenți);

- conlucrarea cu celelalte instituții de cultură din subordinea Consiliului Județean Neamț, la organizarea *Zilelor Municipiului Piatra Neamț*, a *Vacanțelor Muzicale* și a unor festivaluri și concerte;
- acordarea unor informații de specialitate cercetătorilor din țară și străinătate interesați de trecutul județului Neamț;
- transmiterea către aceștia a unor publicații editate de către instituție;
- colaborarea cu administrațiile locale la organizarea unor sărbători tradiționale sau ocazionale;
- consultări în proiectarea unor programe de dezvoltare a turismului;
- oferirea unor spații pentru organizarea de seminarii și instruirii pe teme economice și administrative;
- colaborări la organizarea unor dezbateri pe diverse teme cu caracter social și religios;
- sprijinirea unor acțiuni de prezentare a județului la târgurile de turism din țară și străinătate;
- sprijinirea școlilor speciale, prin gratuități de vizitare acordate elevilor.

VIII. Execuția bugetară

Față de anii 2008-2010, bugetul instituției a fost în vădită descreștere, în 2012 suma totală a subvențiilor și veniturilor extrabugetare fiind mai mică cu peste 1.300.000 lei decât în 2009!

În anii raportați au fost înregistrate următoarele venituri și cheltuieli:

	2011	2012
Total venituri, din care:	3.152.093	2.814.807
- subvenții	2.215.302	1.978.877
- venituri proprii	936.791	835.930

	2011	2012
Total cheltuieli, din care:	3.197.386	2.851.162
- personal	1.649.952	1.661.165
- bunuri și servicii	1.383.670	1.156.243
- cheltuieli capital	163.764	33.754

Cu siguranță, reducerea bugetului s-a datorat crizei economice care s-a răsfrânt asupra noastră în ultima perioadă, precum și lipsei de personal cu care se confruntă instituția, ca urmare a blocării posturilor. Anumite activități aducătoare de venituri au fost practic imposibil de realizat, atâta timp cât numărul angajaților s-a redus în ultimul deceniu cu aproximativ 20%.

Alți indicatori

Gradul de acoperire din venituri proprii a cheltuielilor totale a fost după cum urmează:

	2011	2012
- venituri proprii realizate din activitatea de bază (bilete) și stand muzeal	756.944 lei	680.621
- venituri provenite din alte activități (chirii)	136.249 lei	34.862
- venituri provenite din prestări servicii	43.597 lei	120.447
Total venituri	936.790 lei	835.930

Gradul de creștere a surselor de venituri proprii din total venit:

- în 2011 = 29,72%

- în 2012 = 29,69%

Ponderea cheltuielilor cu personalul din totalul cheltuielilor:

- în 2011 = 51,60%

- în 2012 = 58,26%

Ponderea cheltuielilor de capital din totalul cheltuielilor:

- în 2011 = 5,12%

- în 2012 = 1,18%

Gradul de acoperire a salariilor din subvenție:

- în 2011 = 88,80%

- în 2012 = 83,94%

Cheltuieli pe vizitator - , din care:

- din subvenție: 9,30 lei;

- din venituri proprii: 3,31 lei.

Fig. 1. Cercetări arheologice preventive la Curtea Domnească din Piatra Neamț (2011)

Fig. 2. Imagini de pe șantierele arheologice de la Bodești-Cetățuia Frumușica (1) și Piatra Neamț-Dărmănești Tribunalul Nou (2)

Fig. 3. Imagini de la redeschiderea Muzeului de Științe Naturale Roman, în 2011 (1) și a Muzeului de Istorie și Etnografie Târgu Neamț, în 2012 (2)

Fig. 4. 1. Premiere la *Bienala Națională de Artă Plastică „Lascăr Vorel”* (2011);
2. *Expoziția În vizită la străbunici* (2012)

Fig. 5. 1-2. Colocviul *Impactul antropic asupra mediului natural în neo-eneoliticul sud-est european*; 3. Comemorare – Constantin Matasă

Fig. 6. Publicații ale muzeului, din 2011-2012

Fig. 7. Muzele de Artă și de Etnografie din Piatra Neamț, după încheierea lucrărilor de reabilitare

Fig. 8. 1. Micropavilionul etnografic transferat la Muzeul Memorial „Ion Creangă” Humulești; 2. Muzeul de Artă Eneolitică Cucuteni, după reabilitarea exterioară din 2012

Fig. 9. Vizitatori la Cetatea Neamț

CERCETĂRI ARHEOLOGICE EFECTUATE DE COMPLEXUL MUZEAL JUDEȚEAN NEAMȚ ÎN ANII 2011-2012

---

de **Daniel Garvăn**
și **Roxana Munteanu**

Cuvinte cheie: Neamț, arheologie, perieghază, săpături preventive și sistematice

În perioada 2011-2012, arheologii din cadrul Complexul Muzeal Județean Neamț, au efectuat numeroase cercetări arheologice, în special pe raza județului. Mai frecvente, așa cum era de așteptat, au fost perieghazele, efectuate pe teritoriul mai multor localități, fiind identificate noi puncte cu potențial arheologic. Săpăturile preventive și supravegherile au ocupat cea mai mare parte a sezonului cald. Cele mai importante investigații au avut loc pe teritoriul municipiului Piatra Neamț-Curtea Domnească și Dărmănești. Cercetările sistematice au fost puține la număr, unele fiind coordonate de instituția muzeală nemțeană, în alte cazuri muzeul fiind doar partener. În cele ce urmează vom prezenta, în ordine alfabetică, cercetările arheologice. O a doua parte a prezentei cronici cuprinde investigațiile de teren efectuate pentru întocmirea diagnosticului arheologic pe segmentul Ditrău-Lunca Moldovei al autostrăzii Târgu Mureș-Iași.

1. Bârgăuani, com. Bârgăuani, jud. Neamț

a. Islaz

La circa 0,5 km nord de sat, spre Breaza, pe un teren ocupat de pășune, pe marginea unei terase, pe baza unei semnalări, a fost identificată o așezare cucuteniană. Cea mai mare parte a terenului a alunecat, astfel se mai păstrează doar un bot de terasă îngust, orientat spre nord. În profilul unei gropi pentru extragerea lutului au putut fi făcute câteva observații stratigrafice. Depunerea

antropică, de culoare cafenie, are grosimea de 0,40-0,50 m. Se observă un strat aproape continuu de ceramică și chirpici. Ceramica este puternic corodată și nu mai păstrează urme de pictură. Au fost descoperite și două statuetă antropomorfe în stare fragmentară.

Periegheză: D. Garvăn, R. Munteanu (2012).

b. Stejări

Punctul se găsește într-o vale, la 1,5 km nord de sat și 1 km de situl *prezentat mai sus*, pe malul drept al unui pârâu fără nume, într-o zonă afectată de alunecări de teren. De aici provine un topor de silex, o lamă de silex și una de gresie, toate de factură preistorică, dar și două fragmente ceramice medievale târzii (sec. XVII-XVIII?) lucrate la roată. Nu excludem posibilitatea ca aceste obiecte să provină de pe terasă și să fi fost antrenate în alunecările de teren.

Periegheză: D. Garvăn (2012).

2. Bețești, com. Rediu, jud. Neamț

Dealul Buruienești

În 2011 au fost efectuate noi cercetări de suprafață în așezarea precucuteniană¹ de aici, principalele descoperiri fiind publicate în prezentul volum.

Periegheză: D. Garvăn (2011).

3. Blăgești, com. Blăgești, jud. Bacău

Recent, în colecția Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra Neamț, a intrat un topor de piatră, perforat, specific epocii bronzului. Piesa a fost recuperată dintr-o încărcătură de pietriș, provenind din exploatrările efectuate în albia Bistriței, între Blăgești și Racova.

4. Bodeștii de Jos, com. Bodești, jud. Neamț

Cetățuia Frumușica

În 2011 au fost reluate cercetările în situl amintit cu scopul unei reevaluări a acestei așezări în ansamblu, plasarea în teren a săpăturilor vechi, verificarea stratigrafiei orizontale și verticale, identificarea limitelor locuirii preistorice și a structurilor defensive sau de delimitare, precum și stabilirea cronologiei acestora.

În afara a două mici sondaje realizate în exteriorul *Cetățuii*, cercetările din 2011-2012² s-au concentrat în partea de sud-est a platformei inferioare a sitului. Aici au fost deschise patru secțiuni (S. II: 6 x 2 m; S. III: 1,5 x 2,5 m; S. IV: 12 x

¹ R. Munteanu, D. Garvăn, *Cercetări arheologice în județele Neamț și Bacău (2004-2006)*, în *MemAntiq*, XXIV, 2007, p. 525.

² Vezi și R. Munteanu, Gh. Dumitroaia, D. Garvăn, D. Nicola, L. Uță, *Bodeștii de Jos, com. Bodești, jud. Neamț. Punct: Cetățuia Frumușica*, în *CCAR. Campania 2011, 2012*, p. 20.

2 m; S. V: 4 x 5 m) și au fost dezvelite mai multe complexe eneolitice și din epoca bronzului. Dintre acestea amintim Cx. 1 – un complex din perioada timpurie a epocii bronzului, cercetat parțial, constând într-un șanț excavat pe marginea terasei, umplut în epocă cu pământ și pietre. Nivelul corespunzând perioadei Cucuteni B a fost destul de slab reprezentat în săpătură. Îi poate fi atribuită, până în prezent, o singură structură, notată Cx. 4³, reprezentând resturile incendiate și destul de precar conservate ale unei locuințe. Dintre elementele de amenajare ale acestei construcții s-au păstrat mai bine vatra (circulară, amenajată pe un pat de cioburi, având diametrul de cca. 1,20 m) și un fragment de perete.

În ceea ce privește vestigiile cucuteniene din faza A, se pare că acestea, aflate la adâncime mai mare, sunt mai bine conservate. La sfârșitul campaniei 2012 a fost delimitată (urmând să fie cercetată în 2013) o structură incendiată (Cx. 5) cu un inventar ceramic bogat. Pe una din laturi respectiva structură a fost amputată de un complex neincendiat ce poate fi atribuit etapei Cucuteni A-B. Acesta din urmă (notat Cx. 6) a constatat într-o suprafață de lut galben, nears, în care au fost identificate fragmente dintr-un vas, mai multe cochilii de melci și o râșniță, aflată în apropierea unei gardine de lut bine conservată.

Cercetare sistematică (autorizațiile nr. 52/2011 și 94/2012). Colectiv: R. Munteanu, Gh. Dumitroaia, D. Garvăn, D. Nicola.

5. Brășăuți, com. Dumbrava Roșie, jud. Neamț

a. La Școală

Supravegherea arheologică a fost impusă de efectuarea unor lucrări de excavație în curtea școlii din localitate, în cadrul unor proiecte de construire a unui grup sanitar și de asigurare a bransamentului la rețeaua de apă potabilă. În perimetrul afectat de cele două proiecte se află un sit de epocă medievală („Brășăuți - La Școală” – cod RAN: 120799.01; cod LMI: NT-I-s-B-10489).

Amplasamentul propus pentru grupul sanitar se află în continuarea laturii de nord-vest a școlii. Pentru construirea fundației au fost săpate șase gropi (cinci cu dimensiunile de 0,60 x 0,60 x 1,20 m, a șasea de 1,00 x 1,00 x 1,20 m), amplasate la colțuri și în zona mediană a laturilor lungi. În toate a fost înregistrată aceeași succesiune stratigrafică: 0 – -0,20, nivelul vegetal, cu cărămidă spartă în amestec, rămasă probabil de la ridicarea unor construcții; -0,20 – -0,60 m start brun închis, structură compactă, cu puține fragmente ceramice; -0,60 – -1,00 m strat negru, compact, fără materiale arheologice; sub adâncimea de -1,00 m apare stratul de pietriș ce constituie sterilul arheologic.

³ Care într-o primă fază a cercetării a fost atribuită, pe baza unor elemente ceramice, fazei Cucuteni A-B.

⁴ V. Spinei, D. Monah, *Așezarea prefeudală de la Brășăuți*, în *MemAntiq*, II, 1970, p. 371-387.

În afara acestora intervențiile în sol au mai constatat în trei șanțuri (notate cu S.1, S. 2 și S. 3), pentru realizarea branșamentului la rețeaua de apă potabilă a comunei și pentru legătura grupului sanitar cu fosa septică.

S. 1: a fost amplasat între colțul de nord-vest al noului grup sanitar și cel existent. În lungime de 26 m, avea lățimea de 0,35 m, fiind săpat până la 0,50 m adâncime. De-a lungul șanțului apare un strat de pământ de culoare neagră, compact, din loc în loc întrerupt de aglomerări de pietriș ce se ridică până la suprafață. Comparând cu planul săpăturilor din 1969⁵, S. 1 pare să intersecteze mai multe secțiuni vechi.

S. 2: între colțul de nord-vest al grupului sanitar și clădirea școlii. Avea lungime de 9 m, lățimea de 0,35 m, iar adâncimea de 0,80 m. Pe toată lungimea lui, sub -0,10 m apare un strat compact, brun, uneori cu nuanțe gălbui.

S. 3: a fost trasat pe latura de vest a școlii, între intrarea în instituție și rețeaua stradală, având lungimea de 20 m, lățimea de 0,35 m, iar adâncimea de 0,80 m. A fost săpat de-a lungul căii de acces existente, pe lângă releul amplasat în curtea școlii, urmând a tăia drumul până la rețeaua de apă existentă.

Se pare că această zonă a sitului a fost deranjată în trecut, în excavațiile descrise mai sus nefiind intersectate complexe arheologice, ci numai puține fragmente ceramice și câteva fragmente de oase ce provin de la animale.

Supraveghere arheologică (autorizația nr. 123/2011). Colectiv: R. Munteanu, D. Garvăn, S. Ceașu.

b. Str. Crizantemelor, f.n.

Supravegherea arheologică a fost impusă de efectuarea unor lucrări de excavație pentru obiectivul „Construcție locuință individuală P+M, racord utilități (apă, energie electrică)”, pe str. Crizantemei, f.n., în zona de protecție a monumentului istoric de epocă medievală „Brășăuți - La Școală.

Amplasamentul locuinței se află pe un teren plat, acoperit de vegetație la circa 200 m de situl arheologic amintit, zona dintre cele două repere fiind acoperită de alte proprietăți particulare.

Locuința nefiind prevăzută cu subsol, s-a procedat la săparea manuală a șanțurilor de fundație. Șanțul pentru racordul la rețeaua de apă potabilă, în schimb, s-a efectuat mecanic. Acesta a avut o lungime de 65 m (din rețeaua principală și până la limita proprietății), lățime de 0,40 m și a fost săpat până la adâncimea de 1,20 m.

Stratigrafie: sub un strat de nisip gros de cca. 0,20 m, folosit pentru nivelarea drumului, se află un strat brun-deschis, cu nisip în compoziție (ce coboară până la cca. 0,60 m). Dedesubtul acestuia apare un strat de nisip și

---

⁵ *Ibidem*, fig. 1.

pietriș. În curte situația stratigrafică se prezenta aproximativ la fel, lipsind doar stratul de nisip folosit la nivelare.

Dimensiunile locuinței sunt de 10 x 8 m, cu mai multe compartimentări. Axul lung al construcției are orientarea vest-est. Șanțurile exterioare pentru fundație aveau lățimea de 0,40 m, fiind săpate până la adâncimea de 0,70 m. Șanțurile interioare (de delimitare a încăperilor) au fost săpate doar până la 0,45 m.

Dacă spre colțul de sud-est nivelul de pietriș apare la -0,40 m, deasupra fiind un strat negru (nivelul vegetal), fără materiale arheologice, de-a lungul celorlalte șanțuri exterioare, spre bază, apare un nivel galben-nisipos, ce se deschide la culoare pe măsură ce coboară în adâncime.

În cursul supravegherii nu au fost identificate materiale arheologice.

Supraveghere arheologică (autorizația nr. 81/2011). Colectiv: R. Munteanu, D. Garvăn.

6. Dochia, com. Dochia, jud. Neamț

La est de sat, pe terasa pârâului ce trece pe lângă localitate, se află o movilă de formă alungită (cca 10 m lungime și 1-2 m înălțime). În apropierea ei au fost descoperite două fragmente ceramice cenușii, lucrate la roată, și un fragment dintr-o rășniță realizată din gresie.

Periegheză: R. Munteanu, D. Garvăn (2011).

7. Doljești

Biserica „Sf. Treime”

A fost asigurată asistența arheologică a lucrărilor de amenajare a curții bisericii (clădire monument, ridicată în secolul al XVIII-lea). Au fost identificate structuri funerare și complexe ce se datează pe parcursul secolului al XIX-lea. Informații suplimentare – în prezentul volum.

Supraveghere arheologică (autorizația nr. 124/2011): G.D. Hânceanu,

8. Gârcina, com. Gârcina, jud. Neamț

Slatina Cozla II-III

Situl, descoperit în 2005, se află pe versantul de NV al dealului Cozla, la marginea pădurii. Aici a fost identificată o depunere antropică, ce se prezintă sub forma unui monticul parțial erodat, în apropierea unui izvor de apă sărată⁶. Atât în perimetrul sitului, cât și întregul versant, până spre pădure, sunt vizibile numeroase deranjamente petrecute în perioada recentă – cum sunt urmele tranșeelor din timpul celui de-al doilea război mondial.

⁶ Pe acest versant se găsesc două astfel de izvoare, la distanță de 25 m unul față de celălalt: *Slatina II* și *Slatina III*. Depunerea antropică se află mai aproape de *Slatina III*.

Deoarece acțiunea apei a produs o ruptură pe o lungime considerabilă, în zona depunerii antropice, o primă etapă a cercetării a constat în efectuarea unei taluzări pe malul drept al pârâului, pe cca. 20 m lungime. A rezultat un profil stratigrafic cu înălțimea maximă de 0,80 m.

În ceea ce privește săpătura propriu-zisă, aceasta a avut un caracter restrâns și a constat într-un sondaj de 1 x 4 m (notat S. I). Obiectivele propuse au fost verificarea stratigrafiei și compararea datelor cu cele din siturile similare investigate de noi (Lunca, Solca, Țolici, Cucuiești). Secțiunea a fost plasată pe latura de NV a depunerii, la circa 6 m NE față de *Slatina III*. A fost trasată pe pantă și orientată SE-NV.

Au fost identificate mai multe niveluri arheologice, cele mai consistente conținând materiale ceramice specifice fazelor Cucuteni A, și B. De la partea superioară a depunerii s-au recuperat, din nivelul vegetal, atât materiale amestecate specifice etapelor eneolitice menționate, cât și ceramică din perioada timpurie a epocii bronzului. Dintr-o poziție stratigrafică neclară (în amestec cu materiale Cucuteni B) provin și câteva fragmente ceramice Cucuteni A-B. De asemenea, pentru a întregi cronologia sitului menționăm și identificarea unui fragment ceramic Precucuteni (recuperat din taluzare).

În urma acestui sondaj s-a putut constata o situație identică cu cele din siturile cercetate anterior. Subliniem gradul mare de fragmentare al materialului ceramic, precum și prezența, în nivelul atribuit fazei Cucuteni B, a speciei ceramice cu cochilii în pastă, în asociere cu numeroase fragmente de brichetaje⁷.

Cercetare sistematică (autorizația nr. 51/2011). Colectiv: Gh. Dumitroaia, D. Garvăn, R. Munteanu, O. Weller, R. Brigand.

9. Negrești, com. Negrești, jud. Neamț

După Deal

La circa 1 km de intersecția drumului spre Negrești cu șoseaua Piatra Neamț – Târgu Neamț, pe partea dreaptă a drumului, la o distanță de 0,10-0,15 km față de rețeaua electrică, a fost identificată o așezare preistorică. Terenul, ocupat de culturi agricole, coboară în pantă lină dinspre drum spre un curs de apă cu caracter temporar. În timpul efectuării unui sondaj pedologic, aici au fost descoperite (la aproximativ 1,20-1,30 m adâncime) două topoare de piatră, șlefuite. Piesele au fost aduse la muzeu, iar în urma acestei semnalări ne-am deplasat pe teren, pentru verificarea informațiilor primite. Singurele vestigii arheologice la suprafața solului, se observau în zona sondajului menționat: câteva fragmente ceramice, de culoare cenușie sau brună, cu resturi vegetale în compoziție, pe care le

⁷ Gh. Dumitroaia, D. Garvăn, R. Munteanu, O. Weller, R. Brigand, *Gârcina, com. Gârcina, jud. Neamț. Punct: Slatina-Cozla II-III*, în *CCAR. Campania 2011, 2012*, p. 56.

atribuim culturii ceramicii liniare. Situl astfel semnalat se pare că se află la o adâncime care nu a permis deranjarea sa în cursul lucrărilor agricole.

Semnalare: ing. Eugen Corfu.

Perieghază: R. Munteanu, D. Garvăn (2012).

10. Mun. Piatra Neamț, jud. Neamț

a. Curtea Domnească

În 2011⁸ au fost continuate cercetările preventive din zona *Curții Domnești*. Pe platoul de sud, în apropierea Bisericii „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul”, între monument și strada Ștefan cel Mare, au fost cercetate 325 de morminte (*in situ* sau reînhumări). Pe platoul de nord, destinat în epocă locuirii civile, au fost dezvelite resturile unei structuri incendiate (Locuința 2), deranjată în cea mai mare parte de intervenții antropice din ultimul secol.

Cea mai importantă descoperire o reprezintă vestigiile unei construcții de piatră, de formă rectangulară, cu dimensiunile de 19,5 x 8 / 8,4 m. Zidurile acesteia au fost realizate din piatră cioplită, legată cu mortar și au grosimea de 1,20 m. S-a păstrat nivelul subteran al acestei construcții, care era compus dintr-o singură încăpere divizată de un zid median cu cinci arce, pe care se sprijineau două bolți semicilindrice de cărămidă. Elementele de piatră cioplită sunt identice celor de la biserica din apropiere (construită la 1498), de la turnul clopotniță (ridicat un an mai târziu) și de la construcția de piatră în care se află Muzeul Curtea Domnească.

În ceea ce privește cercetările din 2012, acestea s-au desfășurat doar în apropierea bisericii, în zona unde urma a fi construit un osuar. A fost cercetată o suprafață de 5 x 5 m, în care s-au dezvelit 31 de morminte (*in situ* sau reînhumări), parte a cimitirului care a funcționat pe parcursul secolelor XVI-XIX în curtea Bisericii „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul”.

Cercetare preventivă (autorizațiile nr. 32/2011; 145/2011; 117/2012).
Colectiv: Gh. Dumitroaia, A. Bătrîna, R. Munteanu, D. Garvăn, S. Ceașu, V. Diaconu, L. Uță, D. Nicola, G. Hânceanu, F. Macoveiu.

b. Dărmănești

Situl se găsește în intravilanul municipiului, la intersecția străzilor 1 Decembrie 1918 și Dărmănești, în fața fostei Școli Normale de Fete, pe un teren pe care erau plantați pomi fructiferi. Din punct de vedere al reliefului zona, ce se prezintă sub forma unui platou ușor înălțat către nord-vest, se află pe terasa inferioară de pe malul stâng al râului Cujești.

---

⁸ Gh. Dumitroaia, A.C. Bătrîna Milencovici, R. Munteanu, D. Garvăn, S. Ceașu, V. Diaconu, L. Uță, D. Nicola, G. Hânceanu, Fl. Macoveiu, *Piatra Neamț, jud. Neamț. Punct: Curtea Domnească*, în *CCAR. Campania 2011, 2012*, p. 243-245.

Identificat de către preotul C. Matasă, în anii '30 ai secolului trecut⁹, situl a fost investigat în anii 1957-1958¹⁰, și în 1968¹¹. Cele 25 de secțiuni efectuate în acea perioadă au dus la dezvelirea unor complexe funerare și de locuire pe baza cărora s-au delimitat o necropolă medievală și o așezare carpică. Din datele relativ sumare privind săpăturile din anii '50-'60 nu rezultă întinderea depunerilor antropice de aici și nici poziționarea exactă a secțiunilor realizate (singurele repere indică amplasarea acestora în partea de vest a suprafeței de teren aflată între clădirea școlii și șosea).

Pe această proprietate au început în primăvara anului 2012 lucrările de construcție a viitorului Palat de Justiție Neamț. Deoarece situl nu se afla înscris în Lista Monumentelor Istorice sau în Repertoriul Arheologic Național, documentația proiectului de investiții nu a prevăzut necesitatea obținerii unui aviz favorabil al Direcției Județene de Cultură ori asistența de specialitate impusă de lege pentru zonele protejate. Prin urmare, săpătura a fost începută fără asistență arheologică, fiind sistată odată cu semnalarea primelor vestigii.

Până la stoparea lucrărilor fuseseră decapate până la stratul de pietriș patru zone, notate ulterior de noi cu litere (de la A la D). În Cas. A și B nu au mai putut realizate decât observații privind stratigrafia verticală a sitului, în timp ce Cas. D, complet deranjată de șanțuri pentru cabluri electrice și gropi cu resturi menajere, nu a oferit date concludente din punct de vedere arheologic. Cas. C este suprafața în care au fost identificate (la decaparea mecanică) vestigii arheologice care au condus la declanșarea cercetării. După reluarea lucrărilor, săpăturile din caseta menționată s-au realizat doar manual. În restul suprafeței de teren au fost trasate mai multe secțiuni (notate de la 1 la 17), cu dimensiuni variind între 20 și 200 mp, toate împărțite în carouri de 2 x 2 m.

În zona cercetată, totalizând 1502 mp, stratigrafia este relativ uniformă. Materialele antropice se aflau într-un strat de culoare brun-gălbui, situat între -0,30/0,40 m și -0,60/0,80 m. Nu s-au observat diferențe cromatice sau de textură care să indice niveluri diferite, corespunzând fazelor sitului. Deasupra stratului menționat, în nivelul vegetal deranjat în întregime de plantarea pomilor fructiferi sau de diverse lucrări utilitare de la suprafața solului, nu au fost descoperite resturi arheologice.

⁹ C. Matasă, *Cercetări din preistoria județului Neamț* (extras), în *BCMI*, 97 (1938), 1940, p. 36.

¹⁰ A. Nițu, I. Zamoșteanu, M. Zamoșteanu, *Sondajele de la Piatra Neamț*, în *MCA*, VI, 1959, p. 370; C. Matasă, I. Zamoșteanu, M. Zamoșteanu, *Săpăturile de la Piatra Neamț*, în *MCA*, VII, 1961, p. 344-346.

¹¹ V. Spinei, *Necropola medievală de la Piatra Neamț – Dărmănești*, în *MemAntiq*, I, 1969, p. 215-225; Idem, *Cercetările arheologice de la Piatra Neamț – Dărmănești*, în *Danubius*, VI-VII, 1972-1973, p. 21-27.

În cadrul așezării carpice au fost identificate resturile a cinci vetre, a unui cuptor, dar și o importantă cantitate de ceramică fragmentară, resturi osteologice ce provin de la animale și câteva piese de metal.

În Cas. 13, 15 – 17 au fost cercetate complexe funerare din cadrul necropolei medievale. Au fost identificați 33 de indivizi, îngropați în morminte simple sau duble. Piese ce provin din inventarul mormintelor se află în curs de conservare și restaurare, o datare a lor nefiind posibilă în acest moment. Foarte probabil, aceste complexe sunt contemporane celor identificate în timpul vechilor cercetări, datând de la sfârșitul secolului al XIV-lea – începutul secolului al XV-lea. Nu excludem ca unele dintre mormintele identificate acum să fi fost dezvelite și în campaniile mai vechi, după ridicarea inventarului osemintele fiind lăsate pe loc. Așa ne indică, spre exemplu, M. 18, de-a lungul căruia au fost surprinse marginile uneia dintre secțiunile vechi.

Întregul material provenit din aceste cercetări a intrat în patrimoniul Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra Neamț, aflându-se în curs de prelucrare.

Cercetare preventivă (autorizația nr. 83/2012). Colectiv: D. Garvăn, G. Hânceanu, S. Ceașu, R. Munteanu, Gh. Dumitroaia.

c. Poiana Cireșului

Cercetările în situl paleolitic au continuat în 2011, prin dezvelirea unei noi suprafețe de 4 mp (săpătura atingând adâncimea de 2,50 m). A fost cercetat integral nivelul Gravetian I. Campania s-a remarcat prin abundența materialului litic. Între resturile faunistice descoperite predominante sunt cele de ren. Pe lângă acestea se remarcă unele piese deosebite, din materii dure animale: o piesă de artă mobilă incizată cu patru linii paralele și un vârf de sulită din corn de ren¹².

Cercetare sistematică (autorizația nr. 43/2011). Colectiv: M. Cârțumaru, E.C. Nițu, O. Rogoza, Gh. Dumitroaia, O. Cîrstina, D. Iamandi, R. Ștefănescu, C. Beldiman, R. Dobrescu, D.M. Sztancs.

d. Str. Alexandru cel Bun, nr. 24

Supravegherea arheologică a fost impusă de efectuarea unor lucrări de excavație în zona de protecție a monumentului „Casa de lemn Ivașcu” (cod LMI: NT-II-a-B-10558), necesare implementării proiectului „Reparații, igienizare, consolidare și re compartimentare garaj Consiliul Județean Neamț”.

Amplasamentul propus pentru realizarea rețelei de canalizare se află pe latura de nord-est a garajului, la jumătatea distanței dintre acesta și clădirea din

---

¹² M. Cârțumaru, E.C. Nițu, O. Rogoza, Gh. Dumitroaia, O. Cîrstina, D. Iamandi, R. Ștefănescu, C. Beldiman, R. Dobrescu, D.M. Sztancs, *Piatra Neamț, jud. Neamț. Punct: Poiana Cireșului*, în *CCAR. Campania 2011, 2012*, p. 100-101.

vecinătate. Șanțul pentru rețeaua de canalizare a fost realizat între un cămin existent în fața intrării în garaj și unul nou construit, mergând paralel cu zidul. Săpătura a avut o deschidere de 0,70 m și lungime de circa 15 m, interceptând următoarea situație stratigrafică: sub asfaltul și cimentul drumului de acces, între 0,25 și -0,80 m se găsea strat de culoare brună, ce avea în compoziție pietre, cărămizi, fragmente de sticlă, nisip. Acest strat a fost deranjat în întregime de intervenții mai vechi, atât de la construcția casei din vecinătate cât și a garajului. Urma, până la -1,15 m un strat brun-gălbui (mai deschis la partea sa inferioară). Săpătura s-a adâncit între 1,15 și 2,50 m doar în zona în care s-a construit căminul de captare a apei, intersectând beciul casei învecinate (de dată recentă, construit din cărămidă legată cu ciment).

În pământul scos din șanț, pe lângă pietre, cărămizi, fragmente de sticlă și alte materiale recente, au fost descoperite și câteva fragmente ceramice lucrate la roată și șase fragmente osteologice ce provin de la animale. Ceramica menționată, de culoare cărămizie sau neagră, printre care se regăsesc și fragmente acoperite cu smalt verde sau alb, se leagă de un nivel de locuire medieval, care a fost amputat de locuirile ulterioare, astăzi neputându-se delimita stratigrafic.

Supraveghere arheologică (autorizația nr. 40/2012) realizată de D. Garvăn și S. Ceaușu.

11. Podoleni, com. Podoleni, jud. Neamț

Movila Flocoasă

Așezarea eneolitică de pe malul stâng al pâraului Verdele a fost identificată în perioada interbelică de C. Matasă¹³ și sondată de Gh. Dumitroaia, în anul 1989¹⁴. La o verificare recentă, de pe platoul de circa 10 x 20 m aflat în continuarea movilei au fost culese fragmente ceramice cucuteniene puternic corodate și așchii de silex.

Periegeză: D. Garvăn, R. Munteanu (2012).

12. Poduri, com. Poduri, jud. Bacău

Dealul Ghindaru

În anul 2011 au fost realizate investigații geofizice și geodezice în cadrul sitului¹⁵, în zona aflată la vest de suprafețele în curs de cercetare. Principalele rezultate sunt prezentate pe larg în volumul de față.

¹³ C. Matasă, *Cercetări arheologice din preistoria județului Neamț*, în *BCMI*, 97, (1938), 1940, p. 34.

¹⁴ Gh. Dumitroaia, *Săpături și cercetări arheologice de suprafață în județul Neamț (1987-1991)*, în *MemAntiq*, XVIII, 1992, p. 293.

¹⁵ O prezentare pe scurt a aceluiași cercetări la Gh. Dumitroaia, D. Garvăn, D. Nicola, R. Munteanu, C. Preoteasa, D. Monah, D. Ștefan, *Poduri, com. Poduri, jud. Neamț. Punct: Dealul Ghindaru*, în *CCAR. Campania 2011*, 2012, p. 109-110.

Cercetare (autorizația nr. 60/2011) efectuată de către un colectiv compus din Gh. Dumitroaia, R. Munteanu, D. Garvăn, D. Nicola, S. Ceaușu (CMJ Neamț), D. Ștefan, C. Ștefan (Vector Studio SRL).

13. Mun. Roman, jud. Neamț

a. Biblioteca

În 2012, odată cu demararea lucrărilor de restaurare a clădirii Bibliotecii Municipale „George Radu Melidon”, s-au întreprins lucrări de excavație care au necesitat asistență arheologică. Din secțiunile efectuate de jur-împrejurul construcției s-au recuperat materiale arheologice de perioadă medievală și modernă. S-a constatat că cea mai mare parte a nivelului medieval este deranjat de intervenții antropice de dată mai recentă. Puținele complexe păstrate *in situ* au fost cercetate.

Supraveghere arheologică (autorizația nr. 188/2012): G. Hânceanu.

b. Str. Ștefan cel Mare nr. 202 - lot 2

Săpăturile efectuate în cadrul proiectului de construcție a unei locuințe în locația menționată, în apropierea fostului Cinema „23 August” (azi demolat), au fost supravegheate arheologic, terenul aflându-se în zona de protecție a centrului istoric urban. Amplasamentul suprapune pe cel al unor construcții recent demolate, iar săpăturile pentru fundație s-au realizat la adâncime mică, astfel că nu s-au identificat materiale sau complexe arheologice.

Supraveghere arheologică (autorizația nr. 252/2012): A. Ciobanu.

14. Totoiești, com. Tupilați, jud. Neamț

Din cimitirul din localitate provin două greutateți de lut ars, applatizate, cu perforație în zona centrală, eneolitice.

Semnalare: S. Ceaușu.

15. Țibucanii de Sus, com. Țibucani, jud. Neamț

a. Pârâul Umbrari

La aproximativ 600 m NV de schitul Țibucani, în albia pârâului Umbrari au fost identificate resturi paleofaunistice de mamut. În colecția școlii din localitate se păstrează mai mulți molari și un fragment de omoplat descoperite în aceeași zonă.

Verificare: V. Diaconu (2012). Materiale aflate în muzeul școlar.

b. Velnița Boierului

În zona centrală a satului, într-un mal argilos a fost identificat un femur de *Bos primigenius*.

Informație: V. Diaconu (2012). Materiale aflate în muzeul școlar.

16. Tolici, com. Petricani, jud. Neamț***În Cimitir***

Au fost făcute noi cercetări de suprafață și observații asupra sitului, rezultatele obținute fiind relatate într-o notă în prezentul volum.

Cercetare de suprafață: D. Garvăn, V. Diaconu (2011, 2012).

17. Urecheni, com. Urecheni, jud. Neamț***Malul Topoliței***

Punct situat la 300 m est de biserica satului, pe malul drept al râului Topolița. Erodarea terasei medii a râului a permis recuperarea unor materiale arheologice (ceramică, oase), din perioada târzie a evului mediu (sec. XVII-XVIII). În același loc a fost descoperit și un fragment dintr-o lamă masivă de silex.

Periegheză: V. Diaconu (2011). Materiale aflate în colecțiile MIETN.

Diagnostic arheologic pentru segmentul Ditrău (jud. Harghita) - Lunca Moldovei (jud. Neamț) al autostrăzii Târgu Mureș - Iași

Ca urmare a solicitării venite din partea IPTANA S.A., un colectiv din cadrul Complexului Muzeal Județean Neamț a efectuat în perioada martie - aprilie 2011 cercetări de suprafață și documentarea bibliografică necesare întocmirii raportului de diagnostic arheologic pentru segmentul Ditrău-Lunca Moldovei al autostrăzii Târgu Mureș - Iași.

Analizând caracteristicile peisajului, coroborate cu informațiile arheologice din surse editate și cu datele adunate în teren, se constată că traseul proiectat al autostrăzii Târgu Mureș-Iași-Ungheni intersectează, în zona supusă analizei, un număr apreciabil de situri arheologice și zone cu potențial arheologic.

Segmentul studiat, în lungime de 118 Km, străbate, pe teritoriul județelor Harghita și Neamț, zone geografice diverse.

Între Km 87 și 112 autostrada ar urma să străbată zona subcarpatică, ce prezintă un aspect deluros la contactul cu arealul montan, pentru ca să coboare spre est sub forma unei câmpii ondulate de interfluvii și etajată în trepte largi de terasă. Traseul drumului urmează între Leghin și Agapia o porțiune de vale, iar de la Săcălușești până la Ingărești traversează poduri largi de terasă. Acestea din urmă, în special, au constituit în trecut zone predilecte pentru amplasarea locuirilor umane, constituind, așadar, ariile cu cel mai mare potențial arheologic.

De la Km 112 traseul coboară în valea Moldovei, ce are aici aspectul unui șes plat, pe care se observă încă urmele vechilor cursuri de apă. Probabil că datorită acestei modificări destul de dinamice a albiei râului terasa joasă dintre satele Ingărești și Lunca Moldovei nu păstrează urme foarte consistente ale unor locuri vechi.

Traseul viitoarei autostrăzi urmează să afecteze mai multe situri, unele dintre ele cunoscute (pentru care în rândurile de mai jos facem trimitere la publicațiile anterioare), altele inedite.

18. Târgu Neamț, jud. Neamț

a. În spini¹⁶

b. Dealul Humulești¹⁷

c. Dealul Colacu¹⁸

19. Săcălușești, com. Agapia, jud. Neamț

Dealul Valea Seacă¹⁹

20. Topolița, com. Grumăzești, jud. Neamț

La nord-vest de sat²⁰

21. Ingărești com. Urecheni, jud. Neamț

a. Movila Găunoasă²¹

b. Cazemate

La nord de sat, pe partea stângă a drumului spre Timișești, la baza celei de-a doua terase a Moldovei, se află șase cazemate care au făcut parte, împreună cu șanțul anticar și tranșeele parțial vizibile astăzi, din sistemul defensiv al României în al doilea război mondial. Construcțiile defensive sunt structuri de beton cu ziduri de grosime de cca. 0,8 - 1 m, parțial păstrate, înălțate în mijlocul unor movile de pământ. Suprafața fiecărei cazemate este de cca. 100 mp. Cazematele 1 și 2 se află în imediata apropiere a traseului stabilit pentru autostradă. În cazul celorlalte patru fortificații este intersectată zona de protecție. Deși obiectivele sunt de dată relativ recentă, relevanța lor pentru evenimentele din vara anului 1944 și situația destul de precară a acestui tip de structuri ne-a îndemnat să le considerăm în categoria monumentelor, propunându-le pentru înscrierea în Repertoriul Arheologic Național.

---

¹⁶ V. Diaconu, *Date preliminare despre o nouă așezare a culturii Costișa din județul Neamț*, în *Carpica*, XXXVIII, 2009, p. 43-56; Idem, *Noi situri arheologice în zona de nord-est a județului Neamț*, în *MemAntiq*, XXV-XXVI, 2010, p. 431.

¹⁷ Idem, *Recunoașteri arheologice de suprafață în zona orașului Târgu Neamț*, în *MemAntiq*, XXIV, 2007, p. 105, 107.

¹⁸ Idem, *op.cit.*, p. 107.

¹⁹ Idem, *op.cit.*, p. 93-98; Idem, *Noi așezări precucuteniene în Depresiunea Neamț*, în *Opțiuni Istoriografice*, VIII/1, 2007, p. 11-12; Idem, *Artefacte de piatră șlefuită din eneolitic și epoca bronzului descoperite în Depresiunea Neamț*, în *Carpica*, XXXVII, 2008, p. 130-145.

²⁰ Idem, *Recunoașteri arheologice de suprafață...*, p. 101-103; Idem, *Noi așezări precucuteniene în Depresiunea Neamț*, p. 9.

²¹ C. Matasă, *op.cit.*, p. 36.

Coordonate geografice: 1. 47°11'51.27'' N, 26°32'11.11'' E; 2. 47°11'51.81'' N, 26°31'53.48'' E; 3. 47°11'46.09'' N, 26°32'4.25'' E; 4. 47°11'44.44'' N, 26°32'1.99'' E; 5. 47°11'55.54'' N, 26°32'0.62'' E; 6. 47°11'57.72'' N, 26°31'55.24'' E.

Cercetare de suprafață. Inedit.

22. Lunca Moldovei, com. Păstrăveni, jud. Neamț

a. La nord-vest de sat

La nord-vest de sat, între două cazemate și drumul către Zvorănești au fost descoperite, pe un teren arat, mai multe fragmente de ceramică cenușie lucrate la roată, fragmente de amforă și bucăți de chirpici, care atestă o locuire din secolele II-IV d.Hr. Zona de protecție a sitului este traversată de traseul proiectat pentru autostradă.

Coordonate geografice: 47°11'39.69'' N, 26°35'3.53'' E.

Cercetare de suprafață. Inedit.

b. Movilă

La nord-vest de sat, între aceleași cazemate invocate mai sus și râul Moldova se ridică o movilă de dimensiuni reduse (circa 1 m diametru și 1 m înălțime). Partea sa de sud a fost distrusă în al doilea război mondial, prin stabilirea aici a unui punct de tragerede la care se mai păstrează resturi ale pereților de beton. După configurația terenului, credem că punctul de tragere a fost construit peste o movilă mai veche. La suprafața solului nu s-au observat materiale arheologice. Punctul se situează în imediata apropiere a traseului proiectat pentru autostradă, urmând să fie afectat de acesta.

Coordonate geografice: 47°11'49.58'' N, 26°35'15.95'' E.

Cercetare de suprafață. Inedit.

c. Cazemate

La nord-vest de sat, pe partea dreaptă a drumului spre Zvorănești se află trei cazemate care au făcut parte din sistemul defensiv al României în cel de-al doilea război mondial. Detaliile constructive și starea de conservare sunt identice celor de la Ingărești, descrise mai sus. Una dintre cazemate se află în imediata apropiere a traseului stabilit pentru autostradă, în timp ce în cazul celorlalte două fortificații este intersectată zona de protecție.

Coordonate geografice: 1. 47°11'39.90'' N, 26°35'15.78'' E; 2. 47°11'43.26'' N, 26°35'14.22'' E; 3. 47°11'5.34'' N, 26°35'3.48'' E.

Cercetare de suprafață. Inedit.

Colectiv: Gh. Dumitroaia, R. Munteanu, D. Garvăn, V. Diaconu.

Nr. crt.	Sit	Tip cercetare	Încadrare culturală / cronologică
1	a Bârgăuani- <i>Islaz</i>	Periegheză	Cucuteni
	b Bârgăuani- <i>Stejări</i>	Periegheză	Ep. bronzului / eneolitic
2	Bețești- <i>Dealul Buruienesti</i>	Periegheză	Precucuteni
3	Blăgești	-	Ep. bronzului
4	Bodeștii de Jos- <i>Cetățuia Frumușica</i>	Sistematică	Eneolitic, ep. bronzului
5	a Brășăuți- <i>La Școală</i>	Supraveghere	Ev mediu
	b Brășăuți-Str. Crizantemelor, f.n.	Supraveghere	-
6	Dochia	Periegheză	Sec. II-III d.Hr. (?)
7	Doljești- <i>Biserica "Sf. Treime"</i>	Preventivă	Sec. XIX
8	Gârcina- <i>Slatina Cozla II-III</i>	Sistematică	Eneolitic, ep. bronzului
9	Negrești- <i>După Deal</i>	Periegheză	Neolitic
10	a Piatra Neamț- <i>Curtea Domnească</i>	Preventivă	Ev mediu
	b Piatra Neamț- <i>Dărmănești</i>	Preventivă	Sec. II-III, Ev mediu
	c Piatra Neamț- <i>Poiana Cireșului</i>	Sistematică	Paleolitic
	d Piatra Neamț- <i>Str. Al. cel Bun, 24</i>	Supraveghere	Ev mediu
11	Podoleni- <i>Movila Flocoasă</i>	Periegheză	Cucuteni
12	Poduri- <i>Dealul Ghindaru</i>	Sistematică	Eneolitic, ep. Bronzului
13	a Roman- <i>Biblioteca</i>	Supraveghere	Ev mediu
	b Roman- <i>Str. Șt. cel Mare, 202-lot 2</i>	Supraveghere	-
14	Totoiești	-	Eneolitic
15	a Țibucanii de Sus- <i>Pârâul Umbrari</i>	Periegheză	Pleistocen
	b Țibucanii de Sus- <i>Velnița Boierului</i>	-	Pleistocen
16	Țolici- <i>În Cimitir</i>	Periegheză	Precucuteni
17	Urecheni- <i>Malul Topoliței</i>	Periegheză	?, Ev mediu
Descoperiri pe traseul autostrăzii Tg. Mureș-Iași, în sectorul Tg. Neamț-Lunca Moldovei			
18	a Târgu Neamț- <i>În Spini</i>	Periegheză	Ep. bronzului
	b Târgu Neamț- <i>Dealul Humulești</i>	Periegheză	Sec. II-V
	c Târgu Neamț- <i>Dealul Colacu</i>	Periegheză	?
19	Săcălușești- <i>Dealul Valea Seacă</i>	Periegheză	Eneolitic, ep. bronzului, ep. fierului, sec. IV-V
20	Topolița- <i>La NV de sat</i>	Periegheză	Eneolitic, ep. bronzului, ep. fierului, sec. II-III d.Hr.
21	a Ingărești- <i>Movila Găunoasă</i>	Periegheză	?
	b Ingărești- <i>Cazemate</i>	Periegheză	Sec. XX
22	a Lunca Moldovei- <i>La NV de sat</i>	Periegheză	II-IV d.Hr.
	b Lunca Moldovei- <i>Movila</i>	Periegheză	?
	c Lunca Moldovei- <i>Cazemate</i>	Periegheză	Sec. XX

Tabel sintetic al descoperirilor prezentate în text

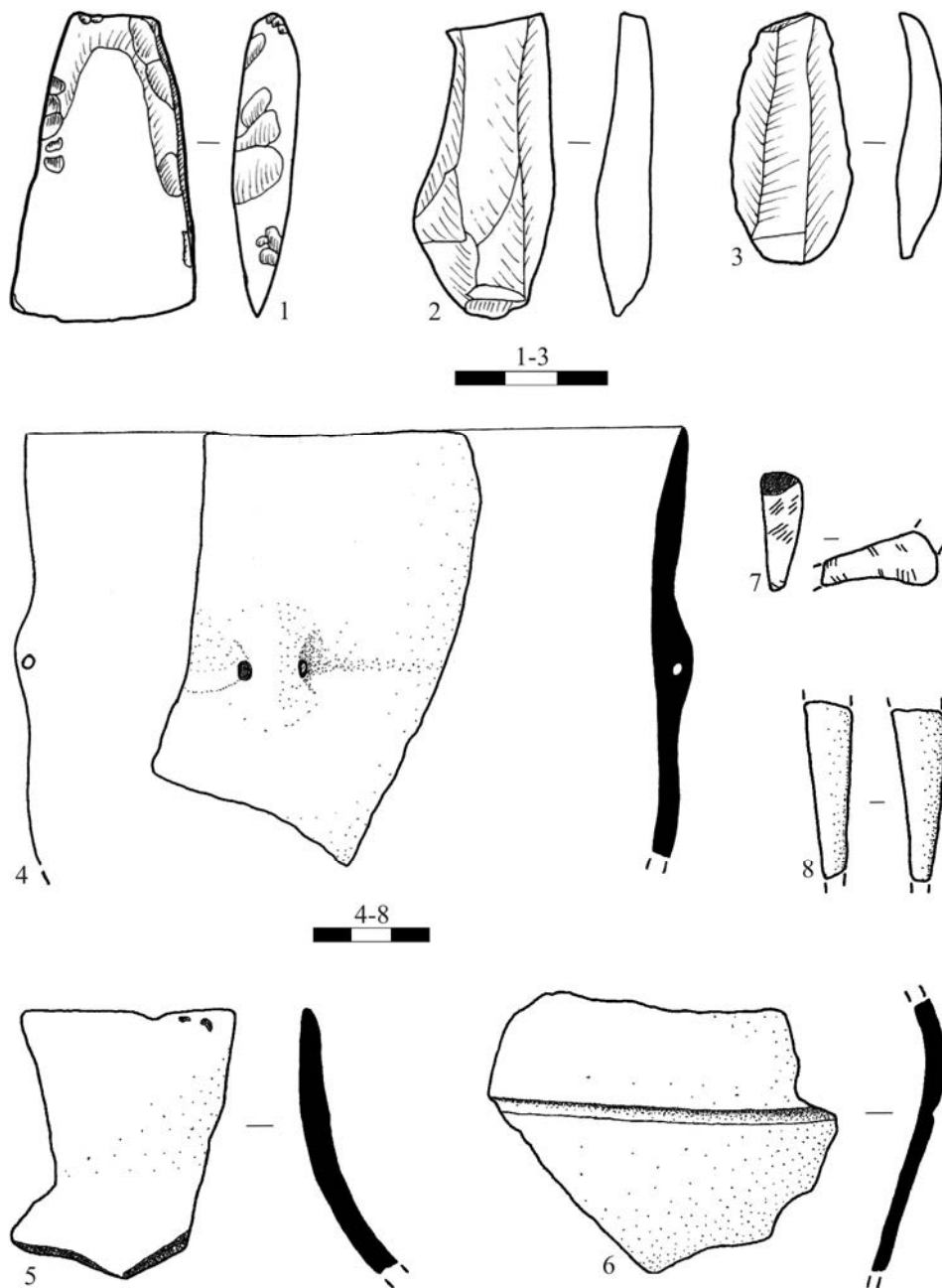
ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES CARRIED OUT DURING 2011-2012 BY THE NEAMȚ COUNTY MUSEUM

Keywords: *Neamț, archaeology, field research, preventive and systematic researches*

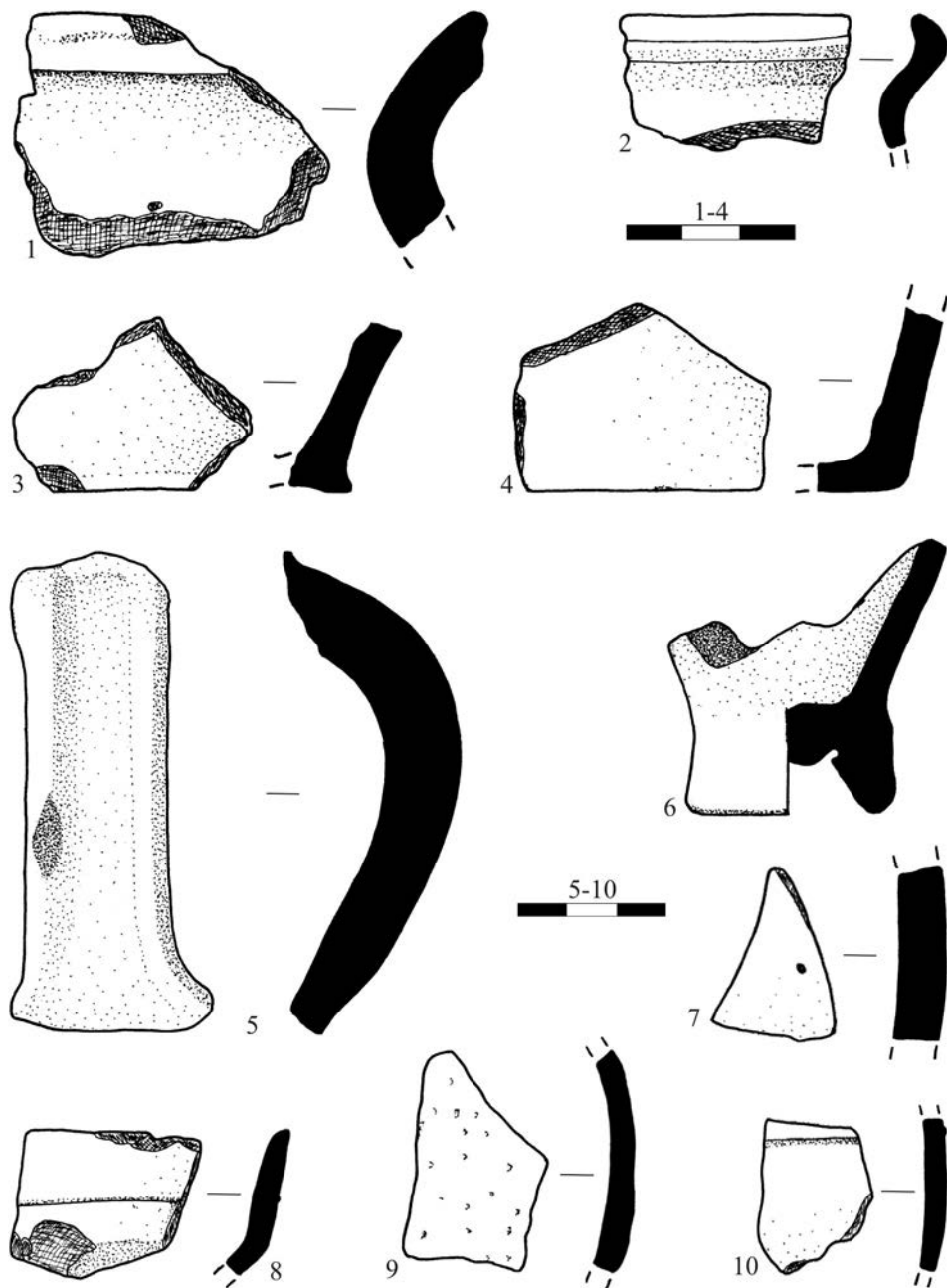
The paper contains a brief presentation of the archaeological activity from Neamț during 2011-2012. As expected, the majority of our investigations consisted on surveys and preventive researches. The most important ones have taken place in Piatra Neamț (*Curtea Domnească* and *Dărmănești*). Systematic investigations have been few in number (Bodești, Poduri, Piatra Neamț-*Poiana Cireșului*), and only few of them coordinated by our institution. A second part of this chronicle includes field investigations conducted for the archaeological diagnosis of a segment (Ditrău-Lunca Moldovei) of the Târgu Mureș - Iași Highway Project.

List of illustrations

- Fig. 1. Bârgăoani: 1-3. *Stejări*. Stone items; 4-8. *Islaz*. Pottery
Fig. 2. Pottery: 1-4. Brășăuți-*La Școală*; 5-10. Lunca Moldovei-*La NV de sat*
Fig. 3. Pottery and stone tools: 1-3. Dochia; 4-7. Negrești-*După Deal*
Fig. 4. Pottery from Gârcina-*Slatina Cozla II-III*
Fig. 5. Piatra Neamț-*Dărmănești*. During the researches
Fig. 6. The location of the sites from Ingărești (1) and Lunca Moldovei (2)

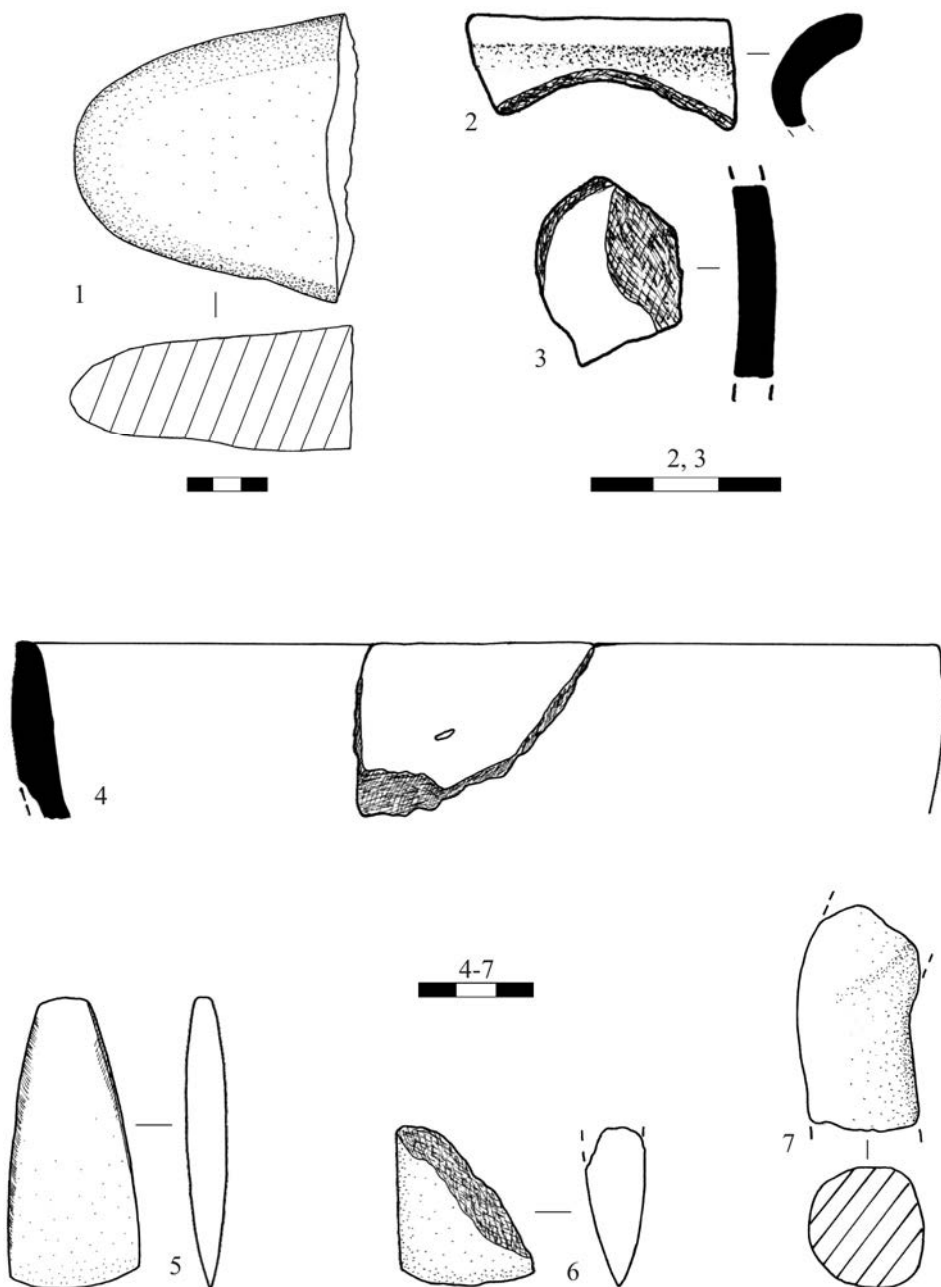

Fig. 1. Bârgăoani: 1-3. *Stejări*. Obiecte de piatră; 4-8. *Islaz*. Ceramică

Fig. 2. Ceramică: 1-4. Brășăuți-La Școală; 5-10. Lunca Moldovei-La NV de sat

Fig. 3. Ceramică și piese de piatră: 1-3. Dochia; 4-7. Negrești-După Deal

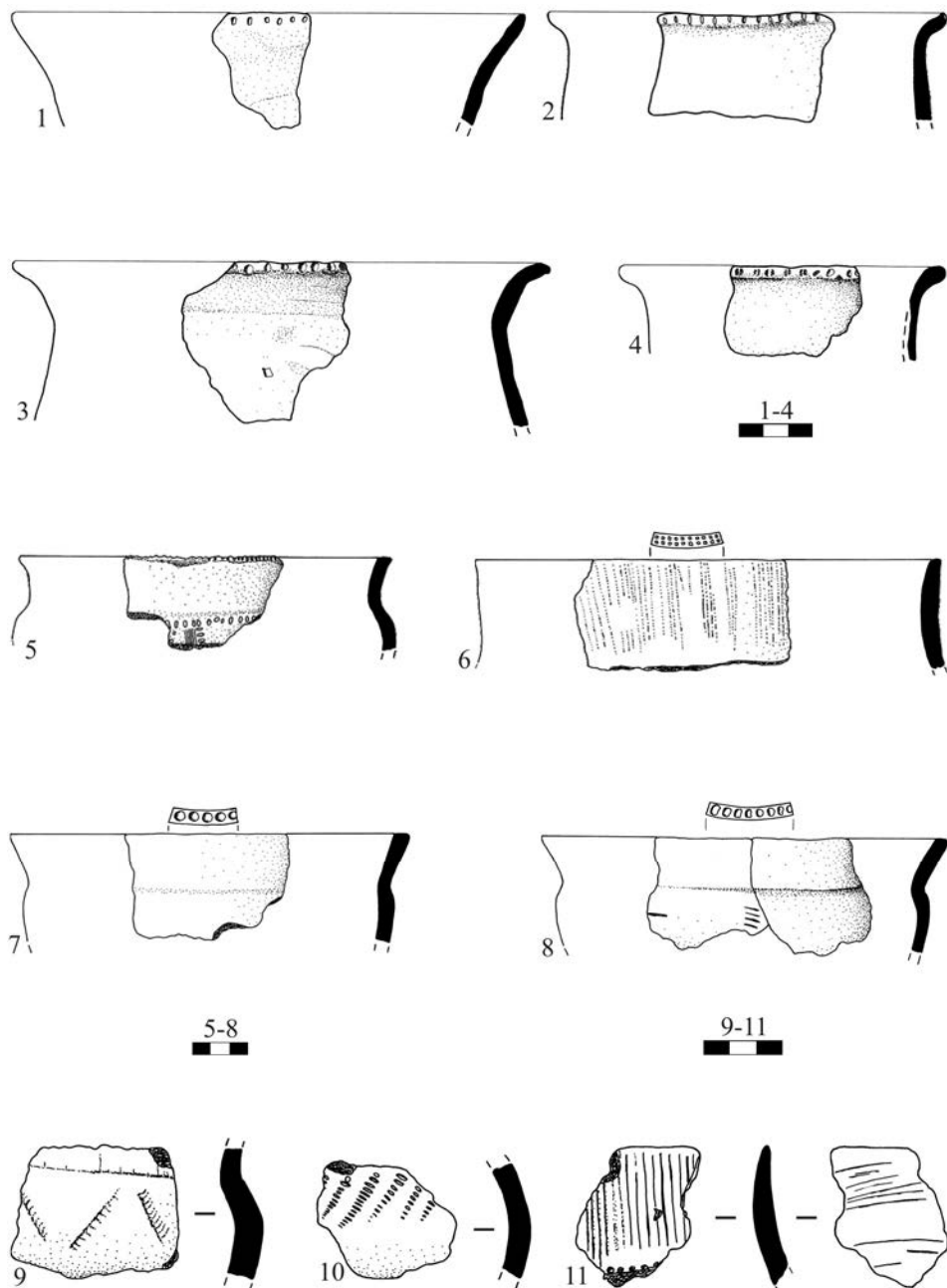

Fig. 4. Ceramică de la Gârșina-Slatina Cozla II-III

Fig. 5. Piatra Neamț-Dărmănești. Imagini din timpul cercetărilor

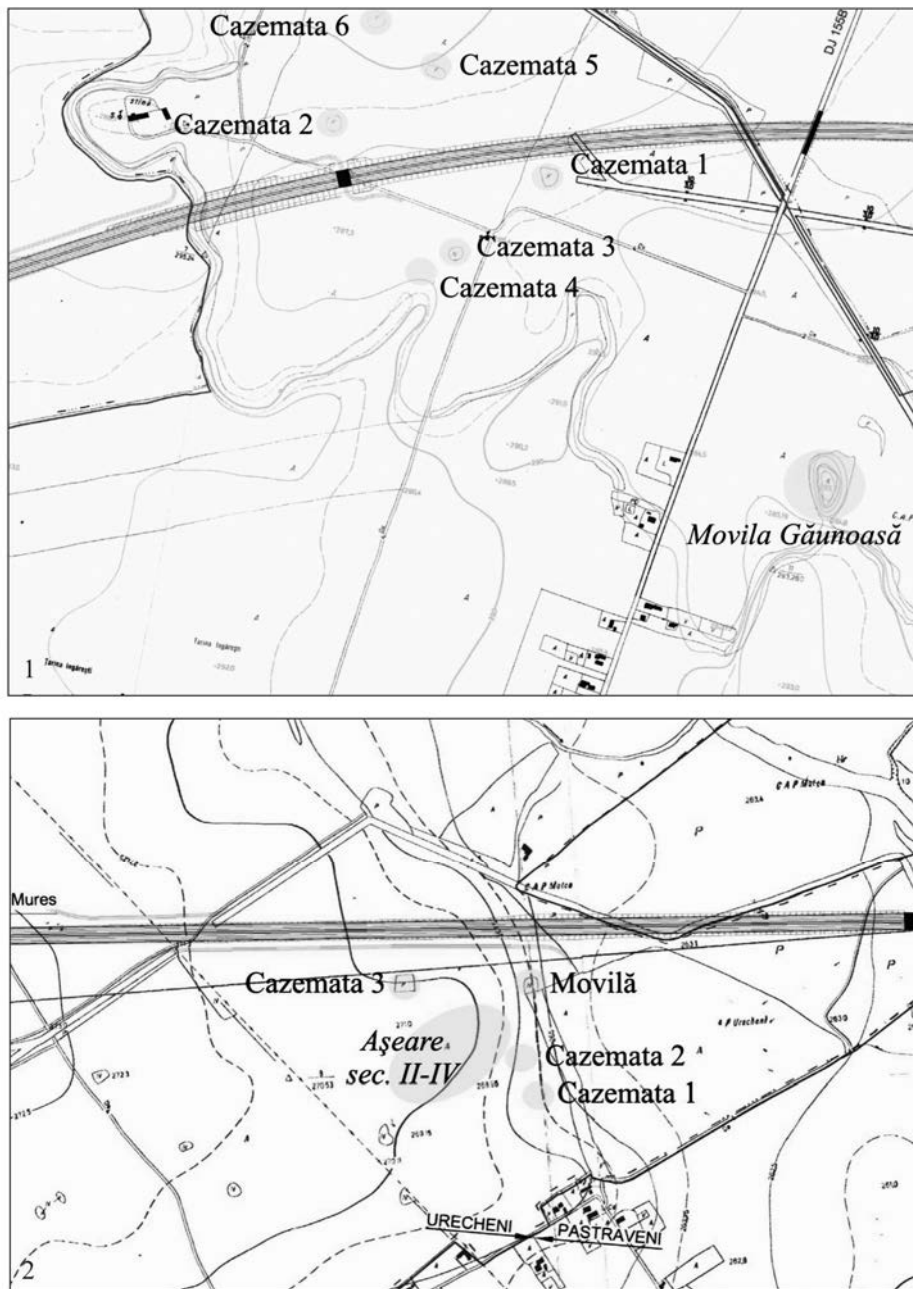

Fig. 6. Localizarea siturilor de la Ingărești (1) și Lunca Moldovei (2)

SUPRAVEGHEREA ARHEOLOGICĂ DE LA BISERICA „SF. TREIME” DIN DOLJEȘTI (JUD. NEAMȚ)*

---

de George Dan Hânceanu

Cuvinte cheie: mormânt, biserică, Doljești, inscripție, sec. XIX, inventar funerar

Satul Doljești este atestat documentar la 4 martie 1479, când îi este întărit panului Dajbog, pârcălab de Neamț, pentru „slujbă dreaptă și credincioasă”¹. Conform pisaniei sale, biserica „Sf. Treime” „s-a zidit întru cinste Preasfintei Troiță cu cheltuiala dum(nealui) Vas(i)lie Rus(et) Hat(man) și de eromonah Dionisie Hud(ici) împreună cu ajutor și altor fericți ctitori pentru vecinica pomenire lor. 1774, iun(ie), 21 dni”². Alte înscrisuri consemnează pentru lăcașul de cult menționat pe același ctitor, stabilind anul fondării la 1767³, ori atribuie ridicarea construcției doar unui „Prea-fericit ieromonah Dionisie Hudici, cel adevărat ctitor și începătoru sfintei monastiri Doljești”⁴, care ar fi început lucrările cu câțiva ani mai devreme decât actul ctitoricesc al hatmanului Ruset.

Cert este că la 1759 se lucra la schit, întrucât s-a păstrat o însemnare despre banii cheltuiți, din 1759 octombrie 12. De asemenea din 1761 și 1765 ne-au rămas două acte interesante cu privire la această mănăstire. Cel dintâi este un act de danie de la „roaba lui Dumnezău Ecaterina, giupâneasa răposatului Ioniță biv vel paharnic”⁵ ce „rămăind săracă și făr de fii, și pururea având frica morții”, dăruiește schitului de la Doljești satul Dumeni, niște țigani și niște case în Iași⁶.

---

* Comunicare susținută la Sesiunea Muzeului Județean “Ștefan cel Mare” din Vaslui (8-9 dec. 2011).

¹ DRH, A, II, p. 321, nr. 212.

² N. Iorga, *Dări de seamă, cronică și notițe*, în RI, 1925 (XI), nr. 7-9, p. 228.

³ Gh. Ghibănescu, *Inscripții și notițe pe cărți*, în Ioan Neculce, 1924, 4, p. 235; N. Iorga, *op.cit.*, p. 229.

⁴ Ultima inscripție datează din 8 septembrie 1830, fiind pusă de Veniamin Putneanul. Costache Ponici sapă la 1820” (*Ibidem*, *loc.cit.*).

⁵ Ecaterina a fost fiica logofătului Miron Cuza.

⁶ I. Marinescu, *Două documente relative la schitul Doljești(Roman)*, în BCI, p. 59-61.

Cel de-al doilea este un așezământ adevărat prin semnaturile mitropolitului Moldovei și a episcopilor de Rădăuți, Huși și Roman, precum și de mari boieri, prin care se arată grija ctitorilor față de lăcașul de cult, care este înzestrat cu satul Săpoteni, jumătate din satul Cordăreni și altele⁷.

*

În 2011, lucrările edilitare de la Biserica Ortodoxă „Sf. Treime” din Doljești (fig. 1/1) au impus asigurarea unei supravegheri arheologice, efectuată în baza autorizației nr. 124/18.10.2011.

Proiectul pus în practică a urmărit amenajarea unei noi alei de acces spre biserică, dar și montarea de pavele prefabricate, de jur-împrejurul monumentului istoric. Suprafața avută în vedere a inclus 330 mp, dintre care 120 mp pentru suprafața aleii de acces spre biserică și 110 mp pentru suprafața trotuarului curții interioare, de lângă biserică.

Este necesar să menționăm aici că la biserica „Sf. Treime ” din Doljești se cunosc intervenții asupra monumentului efectuate în prima jumătate a secolului al XIX-lea: modificări și reparații la interiorul lăcașului de cult (eliminarea stâlpilor de separare ai pronaosului), precum și la exteriorul acestuia (repararea acoperișului și învelirea crucii). Tot cu același prilej au fost mutate în biserică și osemintele celor doi ctitori ai acesteia (ieromonahul Dionisie Hudici și hatmanul Vasile Roset). Ținând cont de aceste informații, precum și de sursele documentare care menționează că biserica actuală a fost precedată de un locaș de cult ridicat din lemn înaintea anului 1754⁸, ne-am propus o supraveghere amănunțită a curții bisericii, pentru a fi surprinse cele mai importante informații istorico-arheologice.

Montarea pavelor pe lateralele bisericii era blocată, pe latura nordică, de o movilă aflată în fața mormântului preotului Ion Vasilescu, decedat în 1892. Proiectul a prevăzut eliminarea respectivei movile, pentru a se putea pune în valoare mormântului amintit și pentru a obține o suprafață nivelată mai largă, necesară construirii trotuarului. Cu acest prilej, în urma lucrărilor de decapare și terasare a fost scos la iveală, la 1,90 m distanță de peretele nordic al bisericii, un mormânt zidit din cărămidă, pe care era așezată o piatră cu inscripție (fig. 1/2; 2). La unul dintre capetele mormântului se observa fundația, de formă rectangulară, realizată din piatră fasonată, a unei cruci.

Piatra cu inscripție (al cărei scris și mod de exprimare sunt caracteristice celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea), are dimensiuni mari, este pe alocuri crăpată (ca urmare a unor loviri succesive sau a mutării ei) și cu scrisul ilizibil. Dimensiuni: 1,58 m lungime x 0,68 m lățime x 0,17 m grosime. De jur-împrejurul

---

⁷ *Ibidem*, p. 61-65.

⁸ N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, p. 258.

lespezii se observa un strat de cărămidă, după ridicarea acesteia constatându-se că pentru așezarea pietrei a fost construit un postament din câte trei (pe o latură) sau patru (pe cealaltă) asize de cărămidă, un alt șir fiind situat central. Dimensiunile acestui soclu (2,40/2,50 m x 1,20/1,30 m) erau mai mari decât cele ale pietrei (fig. 1-3), sugerând faptul că respectivul postament nu a fost construit dintr-un început pentru susținerea pietrei cu inscripție, ci a fost adaptat în acest scop la o dată ulterioară.

Inscripția a avut 11 rânduri scrise cu litere de 6 cm, iar șirurile situate la o distanță de 3 cm unele sub altele; excepție fac rândurile 8-10, distanțate la 6 cm unul de celălalt. Din păcate, multe dintre rândurile scrise nu mai sunt vizibile, fapt ce îngreunează descifrarea mesajului. Deși am apelat la câteva metode de lucru (mulaj sau stropirea pietrei) nu am reușit distingerea clară a textului. Iată transcrierea aproximativă, așa cum se poate citi astăzi, a textului inscripției:

- 1.....
2. OF.....DI (OI)
- 3.....E PE PAMENTU
4. AM FOST MÂNDRĂ ....ILEANĂ ??
5. DAR CÂND SORTA AU VOIT
6. SATU ??..COPIL AM PĂRĂSIT
7. FERICIREA ME CE SACRĂ
8. A RĂMAS ??..SINGURĂTATEA
- 9.....PAVLESCU
- 10.....ANU ȘI.....
- 11.....

După ridicarea acestei pietre și dislocarea șirului central cu cărămidă s-a putut trece la cercetarea propriu-zisă a mormântului. Pe măsura avansării lucrărilor ne-am dat seama că avem de-a face cu un mormânt deranjat, cu pământ răscolit, în compoziția căruia am găsit cuie, fragmente de sticlă verde fărâmicioasă și de ceramică lucrată la roată, din secolele XVIII-XIX (fig. 7/11-14). Între 0,50-0,70 m se aflau unele fragmente de pânză cu fir metalic, prins cu ținte, similare pionezelor actuale – provenind cel mai probabil de la îmbrăcămintea unui coșciug sau a unei cutii.

În mormântul de cărămidă, situat oarecum paralel cu zidul nordic al bisericii și orientat pe axa V - E, la -1,30 m adâncime au fost identificate osemintele reînhumate a mai multor indivizi (fig. 4), depuse în trei grupuri, pe care le-am considerat trei înmormântări distincte (notate M. 1-M. 3). Resturile osteologice erau puse grămadă, învelite în pânză și așezate în cutii de lemn, în toate cazurile împreună cu acestea fiind identificate fragmente de veșminte.

Așa cum se va vedea, este greu de precizat dacă printre indivizii astfel reînțuși se regăsește și primul ocupant al mormântului de cărămidă.

M. 1. Aflat spre colțul nord-estic al gropii, în capătul opus fundației crucii, acesta a conținut oasele mai multor indivizi: trei crani, câteva oase din zona bazinului și oasele lungi ale membrilor au fost depuse laolaltă, cel mai probabil într-o cutie de lemn, din care s-au păstrat doar câteva fragmente căptușite cu o țesătură de culoare maronie, peste care era aplicat un fir metalic împletit și prins cu ținte. Această căptușeală cu pânză avea aplicat și fixat firul metalic sub forma unor cruci (fig. 5).

Inventarul funerar conținea o monedă (fig. 6/1), trei nasturi sidefați, lucioși, de mărimi diferite (fig. 6/6-8), un buton vestimentar de bronz (fig. 6/5), cuie (fig. 9/5-9), ținte (fig. 6/2-4), un fragment de vas modelat la roată de culoare cărămizie, bucăți de pânză cu fir metalic, fragmente de fire împletite de la veșminte și doi ciucuri (fig. 9/3, 4) de la veșminte ori de la cordonul ce a legat materialul (sau capetele pânzei) în care s-au înfășurat oasele.

M. 2. În capătul opus față de înmormântarea precedentă, pe latura nord-vestică, am descoperit un alt mormânt, ce conținea resturile osteologice ale unui singur schelet reînțumat, pe lângă craniu păstrându-se în special oase de la bazin și ale membrilor. Așa cum se obișnuiește în cazul multor reînțumări, craniul a fost așezat deasupra grămezii de oase.

Și în acest caz s-au observat resturile cutiei de lemn în care fuseseră adunate resturile osteologice, precum și cele ale unui material textil. Interesant de semnalat că, pe lângă fragmentele de lemn, pânză, și fir metalic (fig. 7/1-8) s-au identificat unele fire aurii⁹.

Inventarul funerar era mai sărăcăcios decât în cazul complexului precedent și consta în afara fragmentelor de țesătură deja menționate, într-un ciucur de la veșminte sau cordon (fig. 9/2), cuie și ținte (fig. 7/9, 10).

M. 3. Lateral față de M. 2, pe aceeași latură a mormântului de cărămidă, a fost identificată a treia grupare de resturi osteologice provenind de la trei indivizi reînțuși laolaltă. Modul de depunere și inventarul sunt similare celorlalte două cazuri.

Inventarul funerar (fig. 8) consta în fragmente de material cu fir metalic, un ciucur de la veșminte (fig. 9/1) sau de la cordonul pânzei din cutie, cuie și ținte.

*

În ceea ce privește inventarul identificat în cele trei înmormântări, acesta oferă unele indicii pentru datarea respectivelor complexe:

---

⁹ Confirmate prin analizele de laborator.

a) **Monedă** de argint emisă de împăratul austriac Francisc I (1804-1835), în anul 1820¹⁰. Valoarea monedei este de 5 kreuzer (fig. 6/1). Produs de serie, piesa are o greutate de 1,88 g și un diametru de 21 mm¹¹.

Legenda – **AV: FRANCISCUS I·D(ei) G(ratia) AUST(riae) IMPERATOR** Bustul împăratului, laureat, spre dreapta, într-o coroană (de lauri) iar, dedesupt, sigla **A**; **RV: HUN(gariae) BOH(emiae) LOMB(ardiae) ETVEN(etiae) GAL(iciae) LOD(omiriae) IL(lyriae) REX A(rchidux) A(ustriae) 1820**. Acvilă bicefală, încoronată, ținând în gheara dreaptă o spadă și în cea stângă un glob crucifer, ce are pe piept scutul cu stema familiei Habsburg-Lothringen; dedesupt, cifra **5** într-un oval ornat cu două ramuri¹². Pe reversul monedei apare sigla **A**, care indică monetăria de la Viena¹³.

b) **Nasturi** sidefați de culoare albă¹⁴. Întregi, de formă rotundă, cele trei exemplare sunt de mărimi diferite și dispun de patru perforații, situate într-o adâncitură a obiectului (fig. 6/6-8). Întrucât, astfel de exemplare sunt răspândite și cunoscute în necropole care cuprind și morminte moderne, le datăm cu siguranță în secolul XIX.

c) **Buton vestimentar** de bronz¹⁵ cu sistemul de prindere tot de bronz, de care era atârnată o verigă ovală de fier (fig. 6/5). Obiectul are capul discoidal, iar pe suprafața exterioară are un decor în relief, sub forma unei flori, constituit din opt mici petale situate în jurul unui punct. Inițial acest motiv ornamental nu a fost vizibil și a apărut ulterior înlăturării stratului coroziv. Dimensiunile piesei (buton și verigă): diametru-9 mm și lungime-6 mm.

La aceste piese se adaugă fragmentele vestimentare mai sus menționate (pânză, ciucuri, fire vestimentare împletite, fire de aur), obiecte de la cutiile utilizate la reînnumare (cuie, țințe) și câteva fragmente ceramice izolate.

¹⁰ Nr. inv. 44020, Muzeul de Istorie Roman (MIR).

¹¹ P. Jaekel, *Die Münzprägungen des Hauses Habsburg 1780-1918 und der Bundesrepublik Österreich 1918-1956*, Basel, 1956, nr. 186; L. Herinek, *Österreichische Münzprägungen von 1740-1969*, Wien, 1972, nr. 918. Pentru identificarea piesei în catalog, cântărirea, măsurarea ei, dar și pentru informațiile privind emiterea și circulația acesteia aducem mulțumiri colegului Lucian Munteanu, de la Institutul de Arheologie din Iași.

¹² Piese de acest fel sunt emise conform sistemului monetar al Convenției (*Konventionsfuss*), adoptat de Austria începând cu anul 1750, după ce renunțase, în 1747, la sistemul monetar de la Leipzig. Sistemul monetar al Convenției își ia numele după înțelegerea de la 20 septembrie 1753, dintre Austria și Bavaria, la care vor adera, ulterior, alte state germanice – cf. A. Engel, R. Serrure, *Traité de numismatique moderne et contemporaine, I. Époque moderne (XVIe-XVIIIe siècles)*, Paris, 1897, p. 130-132.

¹³ Marcarea cu litere a monetărilor din Imperiul Habsburgic este hotărâtă în anul 1764. Vezi și E. Chirilă, N. Gudea, V. Lazăr, A. Zrinyi (coord.), *Tezaure și descoperiri monetare din Muzeul Județean Mureș, Tîrgu-Mureș*, 1980, p. 146.

¹⁴ Nr. inv. 44021-44023, MIR.

¹⁵ Nr. inv. 44024, MIR.

Materiale cu fire de aur, pânză cu fir metalic, cuie și țințe cu cap discoidal (din fier sau argint), pentru fixarea capitonajului, de forme apropiate se cunosc din morminte de epocă medievală, cum sunt cele de la Roman-*Episcopie*¹⁶, sau Târgoviște-*Reședința Voievodă*¹⁷. În privința ciucurilor, cea mai apropiată analogie ne pare a exista cu elementele unui veșmânt preoțesc dintr-un mormânt găsit la Episcopia Romanului¹⁸.

*

În imediata apropiere a mormântului cu cărămidă, la est de acesta, s-a conturat, la 0,30-0,40 m adâncime o groapă ce conținea fragmente de sticlă (provenind de la borcane, pahare, sticle), fragmente ceramice lucrate la roată, de culoare neagră și decorate cu linii lustruite (fig. 10/4-8), cuie, bucăți de metal și un glonț (fig. 10/9). Conținutul acestui complex ne permite datarea sa la finalul secolului XIX sau începutul secolului XX până la jumătatea aceluiași veac. Din inventarul gropii ne-au atras atenția în special fragmentele a două recipiente de sticlă pe care apare o marcă de fabrică¹⁹. Unul dintre recipiente (fig. 10/2) a avut capacitatea de 0,5 l, în timp ce cel de-al doilea, de 125 ml, a fost folosit probabil pentru păstrarea unor esențe sau produse farmaceutice (fig. 10/1, 3).

*

Ținând cont de elementele prezentate, se pot emite unele interpretări privind cronologia mormintelor cercetate. La prima vedere, complexele funerare se datează în secolul al XIX-lea, argumentul cel mai concludent în acest sens constituindu-l moneda bătută în 1820. Ne aflăm, însă, în fața unor reînhumări, iar unele elemente ale inventatului credem noi că ar putea fi de dată mai veche, astfel că nu excludem ca indivizii depuși aici să-și fi găsit sfârșitul cândva pe parcursul perioadei medievale târzii, mormintele lor fiind deranjate apoi în secolul al XIX-lea.

Revenind la mormântul cu cărămidă, este greu de crezut că acesta a fost ridicat pentru a adăposti cele trei reînhumări. Posibil ca acest „cenotaf” să fi aparținut unuia dintre ctitorii bisericii, dezgropați și transferați, așa cum am menționat, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în interiorul lăcașului de cult. Odată cu această deshumare, petrecută în contextul unor lucrări mai ample

¹⁶ V. Ursachi, *op.cit.*, p. 83 (pl. 1/1), 96 (pl. 15/1-5), 99 (pl. 17/1-4), 101 (pl. 19/1-22), 103-105 (pl. 21-23/1-4).

¹⁷ N. Constantinescu (coord.), C. Ionescu, P. Diaconescu, V. Rădulescu, *Târgoviște. Reședința voievodă (1400-1700). Cercetări arheologice (1961-1986)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009, fig. 67.

¹⁸ V. Ursachi, *op.cit.*, p. 99 (pl. 17/5, 6).

¹⁹ Firma menționată pe fragmentul de sticlă, *Polmos*, de origine poloneză este prezentă și astăzi pe piața vinurilor (FABRYKA WÓDEK **POLMOS** ŁAŃCUT SA).

de reparații, probabil că au fost deranjate mai multe morminte mai vechi, iar osemintele din acestea au fost depuse în groapa rămasă liberă.

În ceea ce privește lespedea cu inscripție prezentată în prima parte a notei noastre, nu există elemente care să o lege pe aceasta de nici una din înmormântările prezentate.

Așa cum indică moneda discutată, precum și celelalte elemente de inventar, cimitirul din jurul bisericii „Sf. Treime” din Doljești pare să aibă o durată mai lungă de utilizare. Deocamdată, complexe funerare dezvelite aparțin, așa cum am arătat secolului al XIX-lea, dar, cu siguranță, o cercetare sistematică viitoare va completa informațiile referitoare la etapele timpurii de funcționare a lăcașului de cult și a spațiului funerar aferent.

LA SURVEILLANCE ARCHEOLOGIQUE A L'ÉGLISE „SF. TREIME” DE DOLJESTI (DEP. DE NEAMȚ)

Mots clefs: tombe, église, Doljești, inscription, XIXème siècle, inventaire funéraire

En 2011, à l'occasion d'une décharge archéologique à l'église orthodoxe „Sf. Treime” de Doljești (départ. de Neamț) on a découvert près de la fondation du monument religieux une tombe en brique. Le vestige funéraire était couvert d'un amas de terre qui fut écarté au cours des travaux administratifs. Placée sur le côté nord de l'établissement de culte, la tombe était couverte d'une pierre qui présentait une inscription (11 lignes écrites, deux d'entre eux étant illisibles et quatre autres étant incomplètes); conformément au texte elle appartenait à une fille. Plus tard, on a déduit que la pierre provenait d'une autre tombe et fut utilisée seulement pour couvrir la fosse de la tombe.

Le vestige funéraire nous a retenu l'attention par les couches de briques placées sur toutes les côtés mais aussi au centre de la tombe. D'habitude, les tombes qui présentent un tel aménagement et sont placées près de l'église appartiennent aux moines, aux nonnes ou aux divers représentants de l'église (fondateurs, prêtres). Notre intérêt était agrandi par l'information que les deux fondateurs de l'église ont été déplacés de la cour extérieure (du cimetière) à l'intérieur de l'établissement. Il existait ainsi la possibilité que la découverte fût attribuée à un des fondateurs de l'église (Dionisie Hudici et Vasile Roset) tenant compte du fait que l'église était bâtie dans l'intervalle 1759-1774.

Dans cette tombe à -1,30 m de profondeur on a trouvé trois enterrements secondaires (notées M. 1 - M. 3). Les os ont été déposés dans des boîtes réalisées en bois, capitonnées avec toile et fil métallique, fixées avec des petits clous en fer avec le bout discoïdal. M. 1 contenait les fragments ostéologiques des deux squelettes, M. 2 les restes provenant d'un seul corps et M. 3 les os provenant des trois corps. L'inventaire funéraire n'est pas très riche; les plus nombreuses pièces viennent du M. 1 – il s'agit des franges vestimentaires, trois boutons nacrés, un bouton vestimentaire en bronze avec un décor floral et une monnaie autrichienne en argent (émise en 1820 par l'empereur François I). Dans M. 2 et M. 3 on a découvert seulement deux franges vestimentaires,

fragments de toile et quelques fils en or provenant des vêtements du défunt de la M. 2. Tout le matériel archéologique peut être encadré dans le XIXe siècle.

Pour le futur on se propose de rechercher le cimetière dans la cour de l'église; ainsi on va pouvoir clarifier la situation stratigraphique parce que, conformément aux documents médiévales, avant 1754, sur le lieu de l'actuelle habitation de culte il existait une autre église (ermitage ou monastère).

Explication des figures

Fig. 1. 1. Doljești, l'église „Sf. Treime”, 2-3. La tombe en brique avant et durant la recherche

Fig. 2. L'emplacement du complexe funéraire et de la pierre tombale

Fig. 3. Plan de la tombe pendant la recherche

Fig. 4. L'emplacement des trois reinhumations et de la fosse ménagère

Fig. 5. L'inventaire M. 1: des fragments en bois avec du tissu et du fil métallique agrafés aux pins

Fig. 6. L'inventaire de M. 1: 1. Monnaie; 2-4. Pins; 5. Bouton; 6-8. Boutons

Fig. 7. L'inventaire de M. 2 (1-10) et des fragments céramiques modelés à la roue qui proviennent de la tombe en briques (11-14)

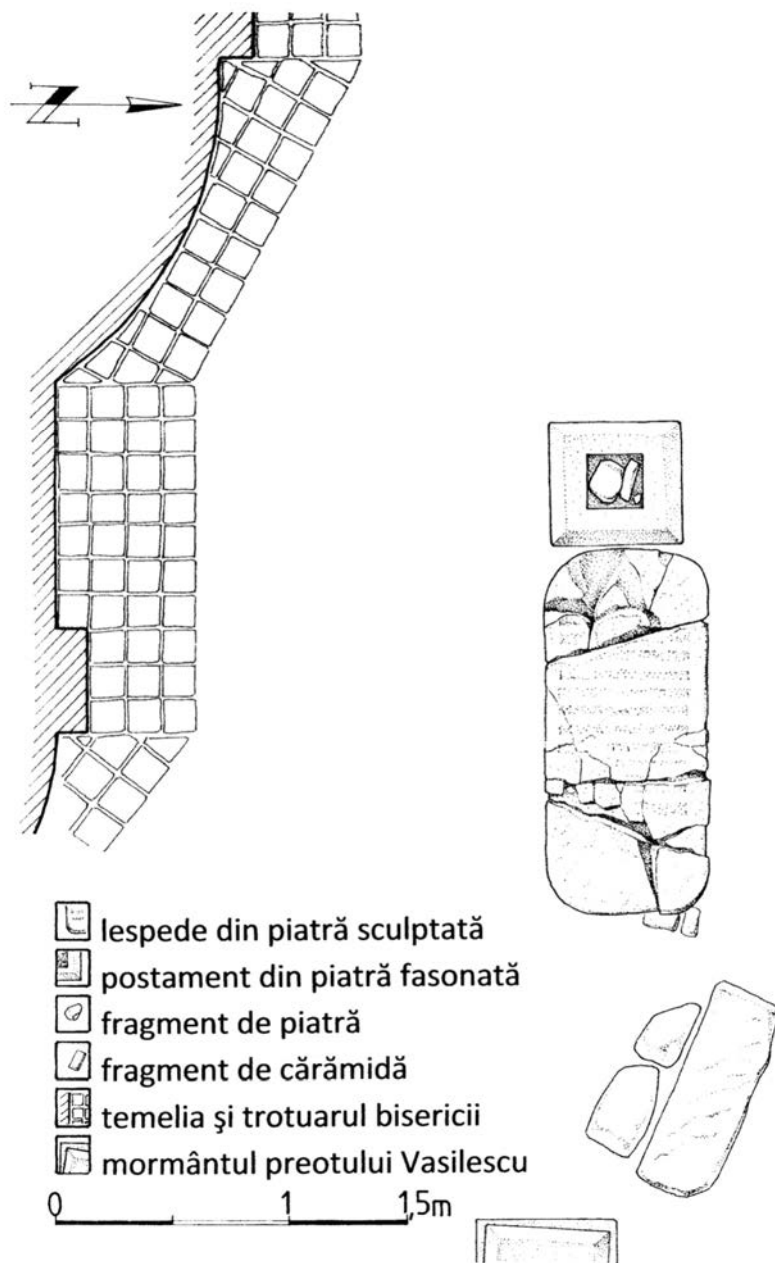
Fig. 8. L'inventaire M. 3: des fragments en bois avec du tissu et fil métallique agrafés aux pins

Fig. 9. Les inventaires M. 1 et M. 3: 1-4. Des glands en matériel textile; 5-9. Typologie des clous de la tombe M. 1

Fig. 10. Matériel de la fosse ménagère qui se trouve à côté de la tombe en brique

Fig. 1. 1. Doljești, Biserica „Sf. Treime”;
2-3. Mormântul cu cărămidă înaintea și în timpul cercetării

Fig. 2. Amplasarea complexului funerar și a lespezii cu inscripție

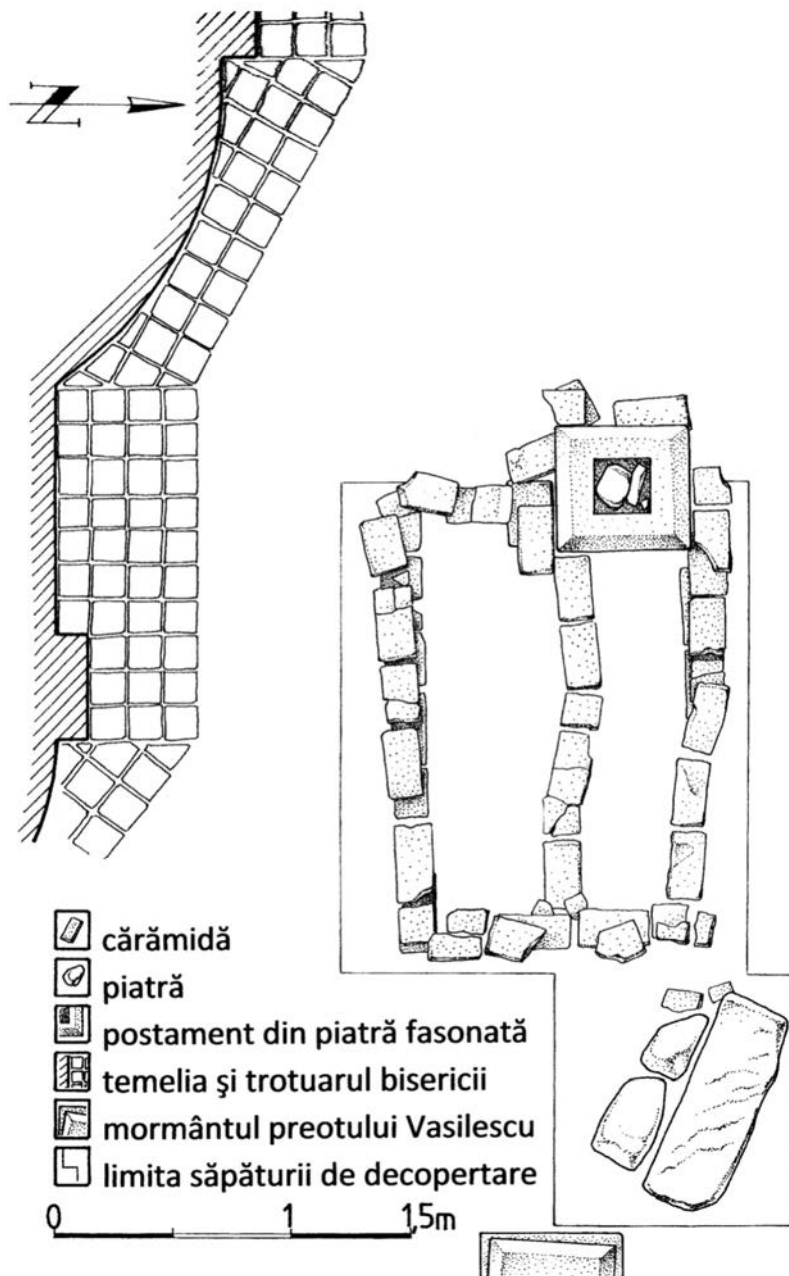

Fig. 3. Planul mormântului, în timpul cercetării

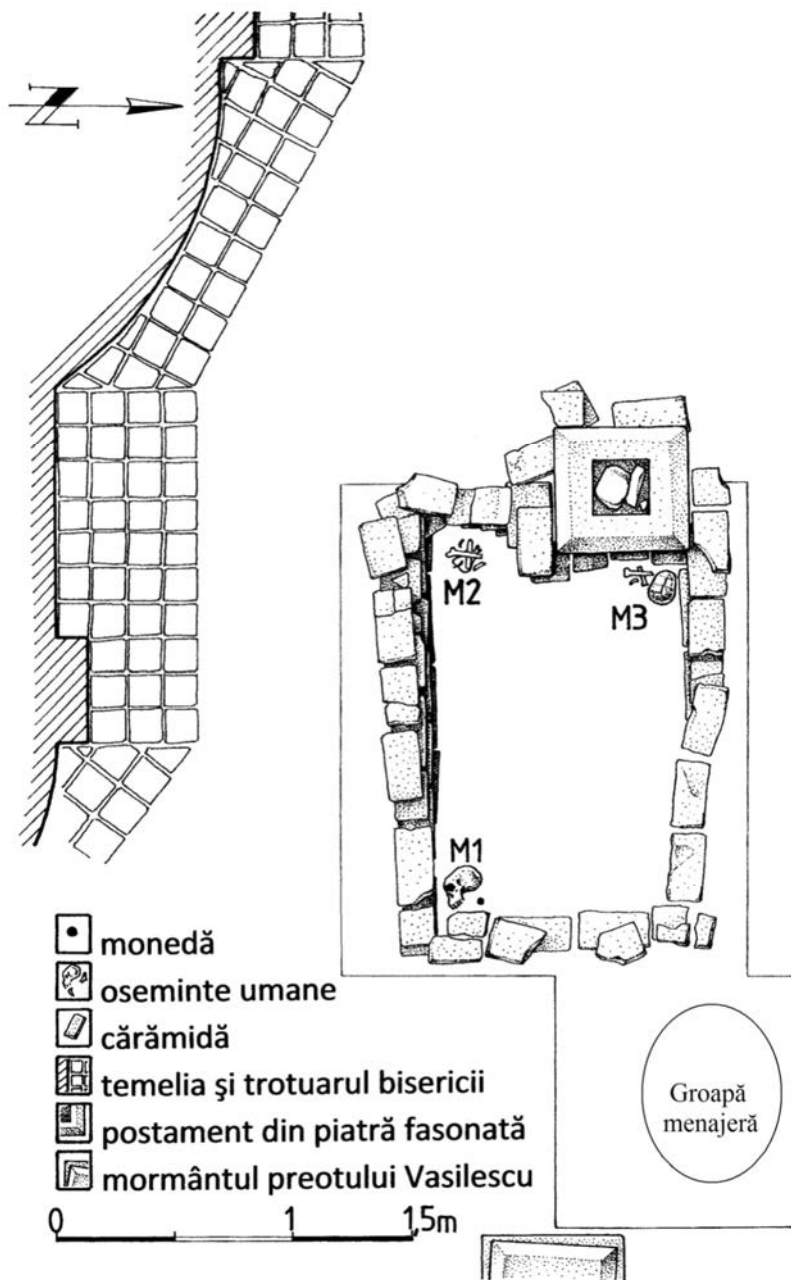

Fig. 4. Amplasarea celor trei reînhumări și a gropii menajere

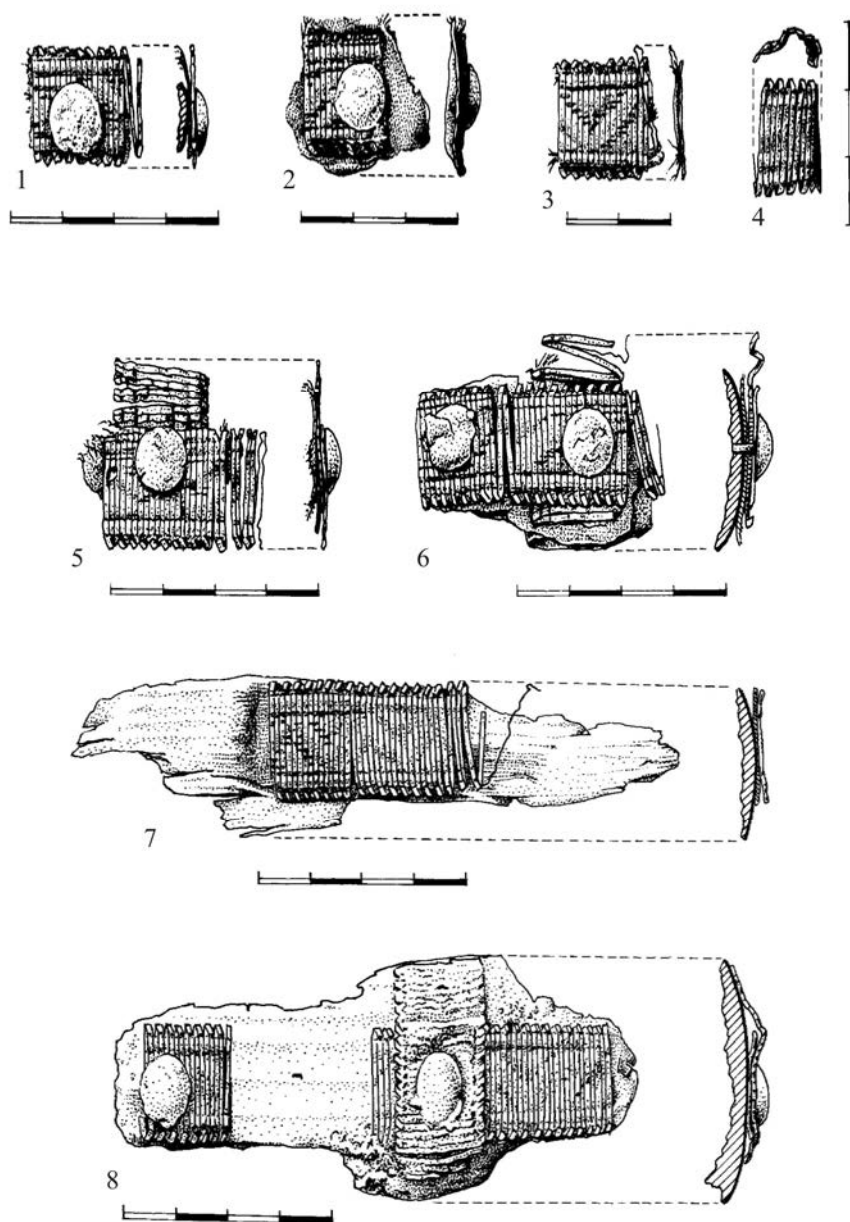
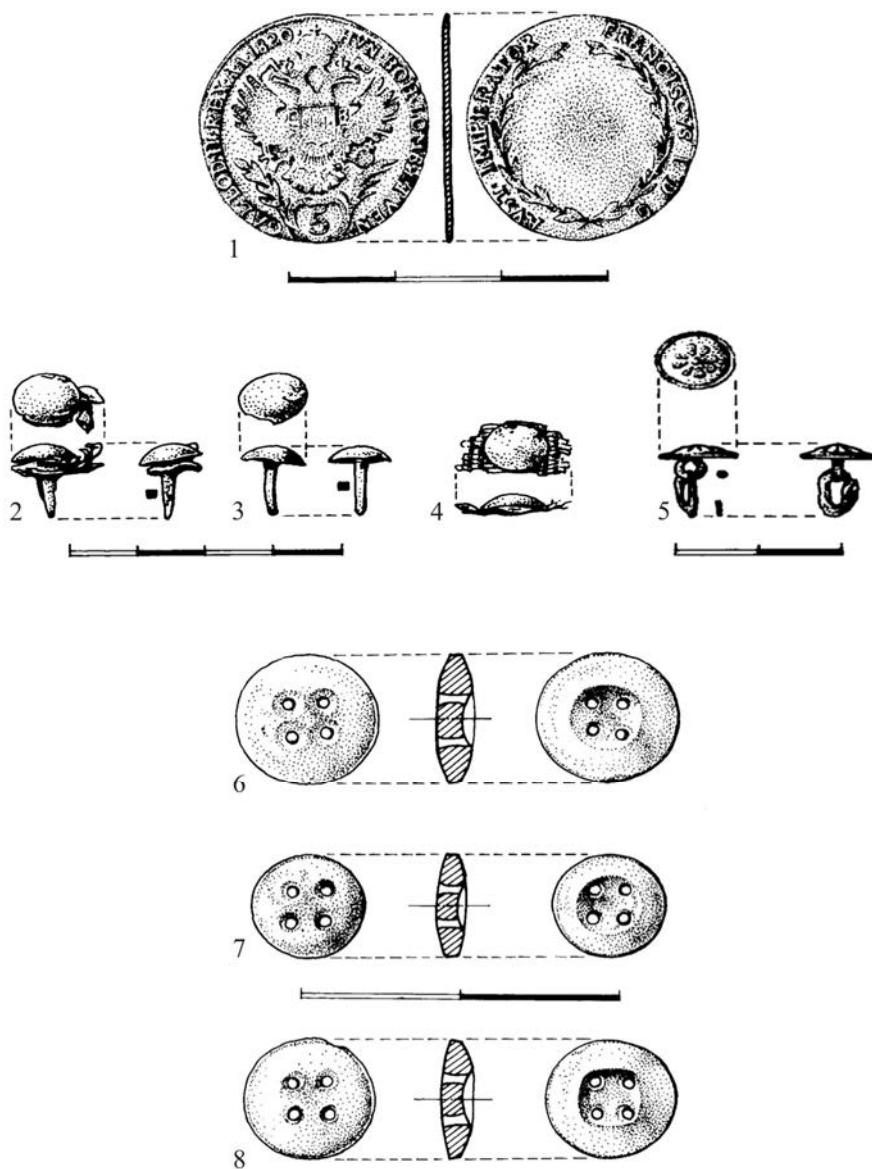
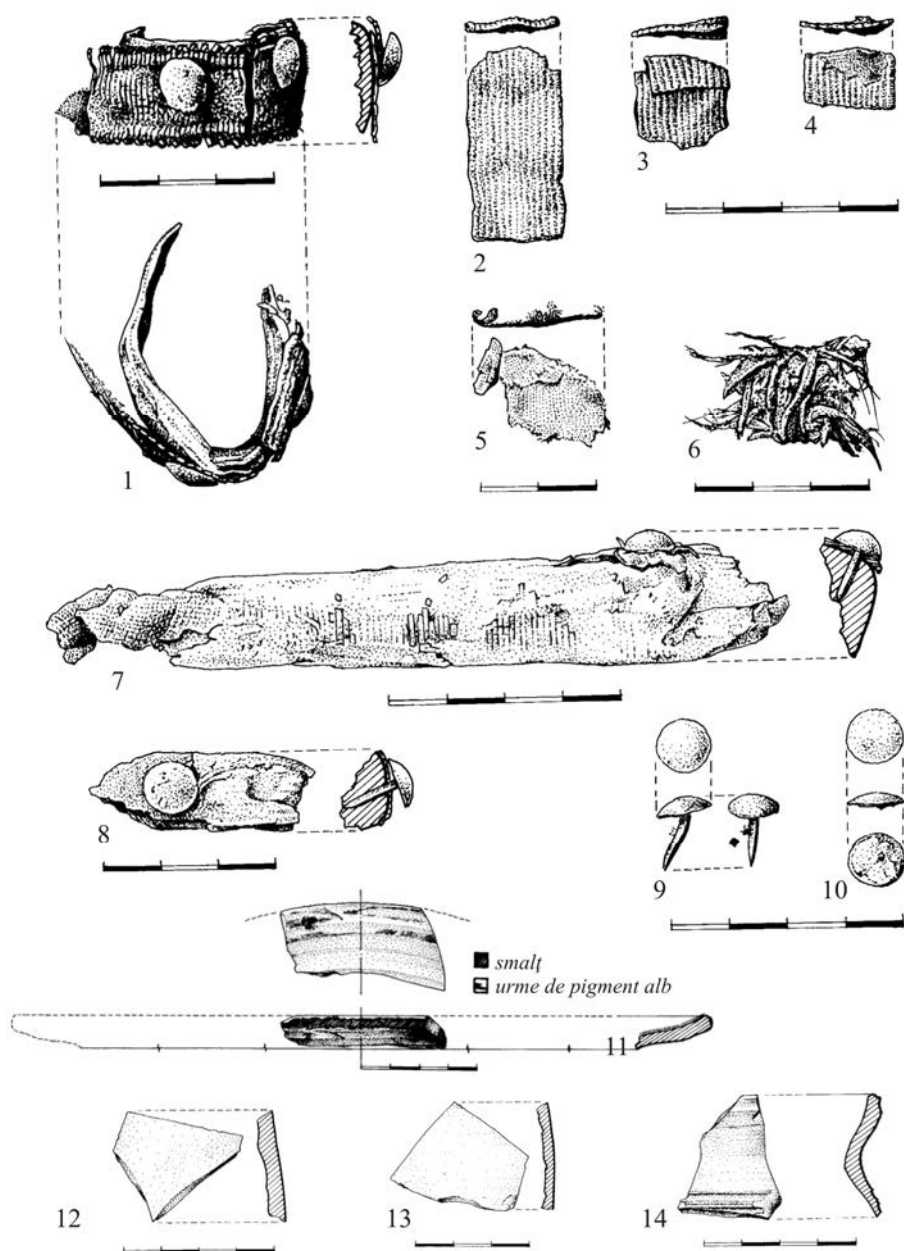

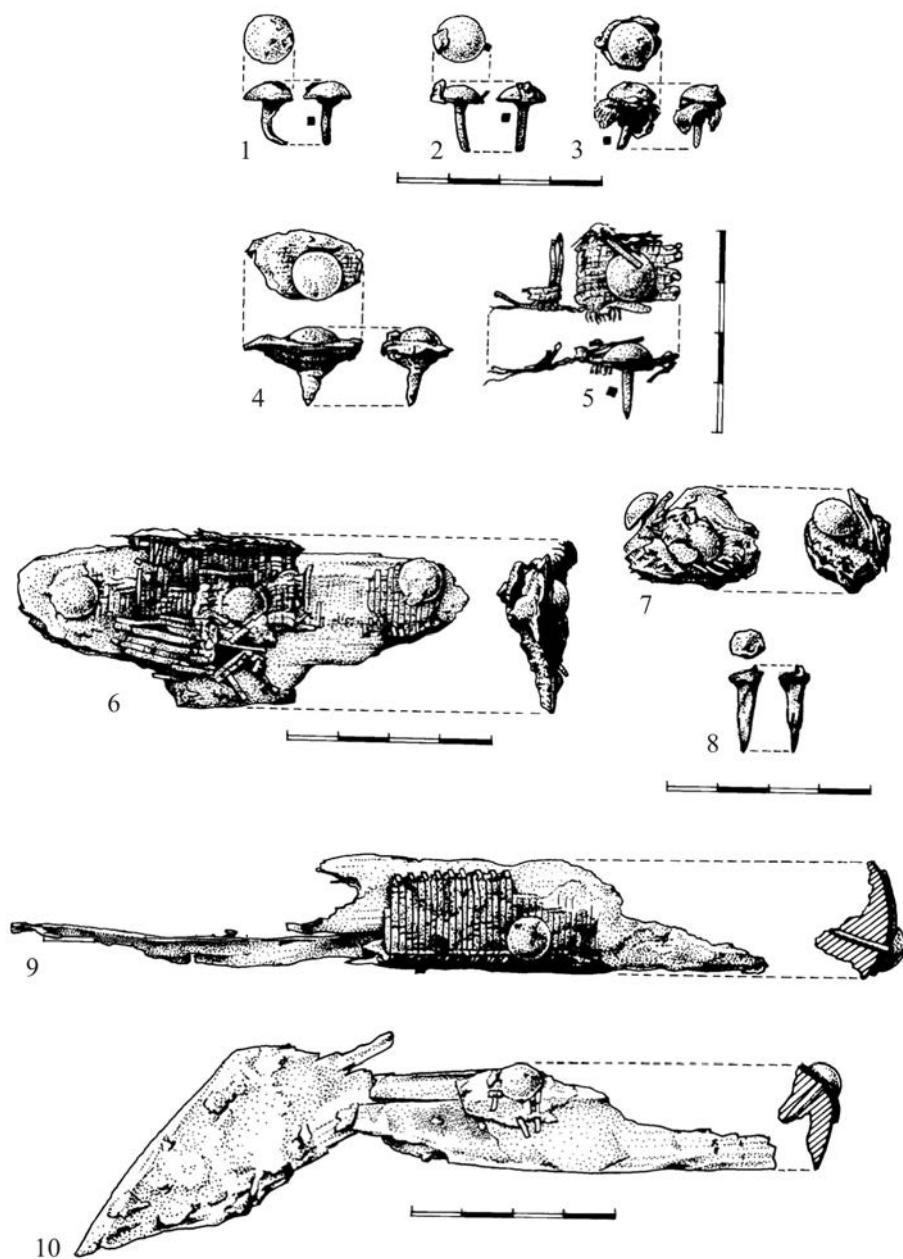
Fig. 5. Inventarul M.1: fragmente de lemn cu pânză și fir metalic prinse cu ținte

Fig. 6. Inventarul M. 1: 1. Monedă; 2, 3, 5. Ținte; 4. Buton; 6-8. Nasturi

Fig. 7. Inventarul M. 2 (1-10) și fragmente ceramice modelate la roată din stratul deranjat al mormântului cu cărămidă (11-14)

Fig. 8. Inventarul M. 3: fragmente de lemn cu pânză și fir metalic prinse cu ținte

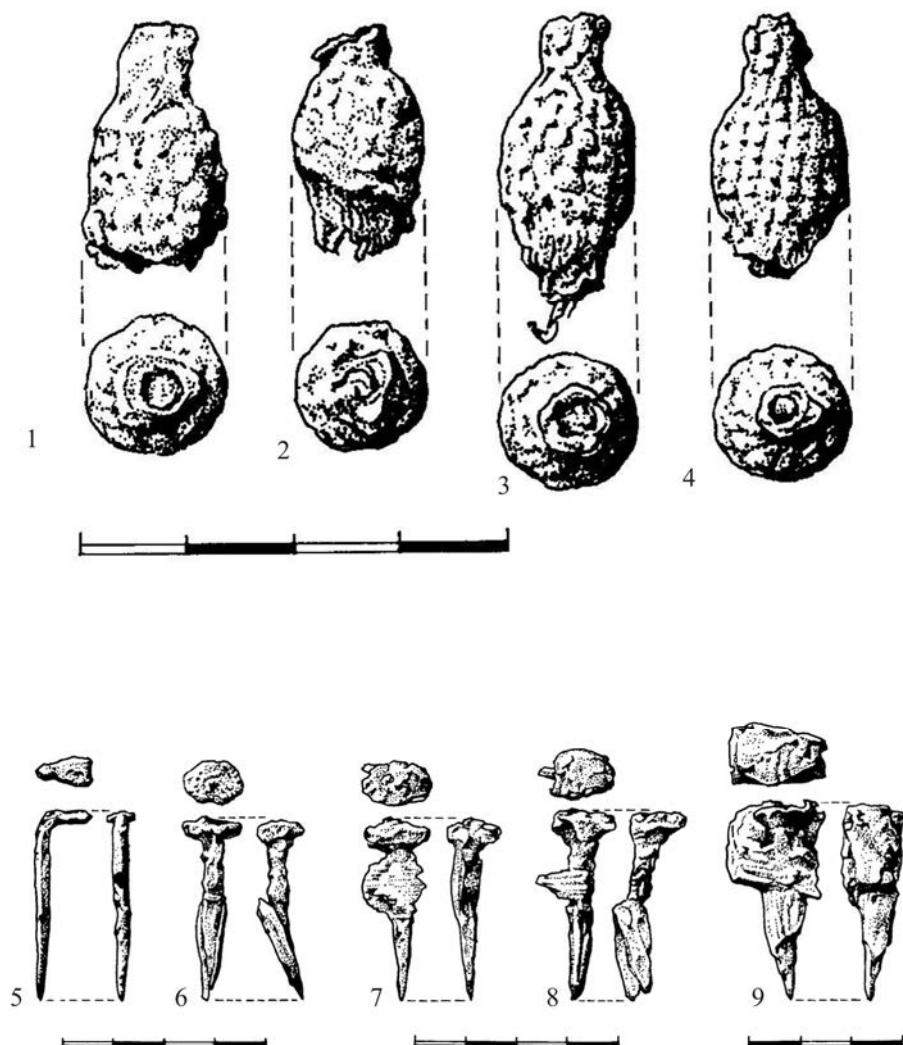
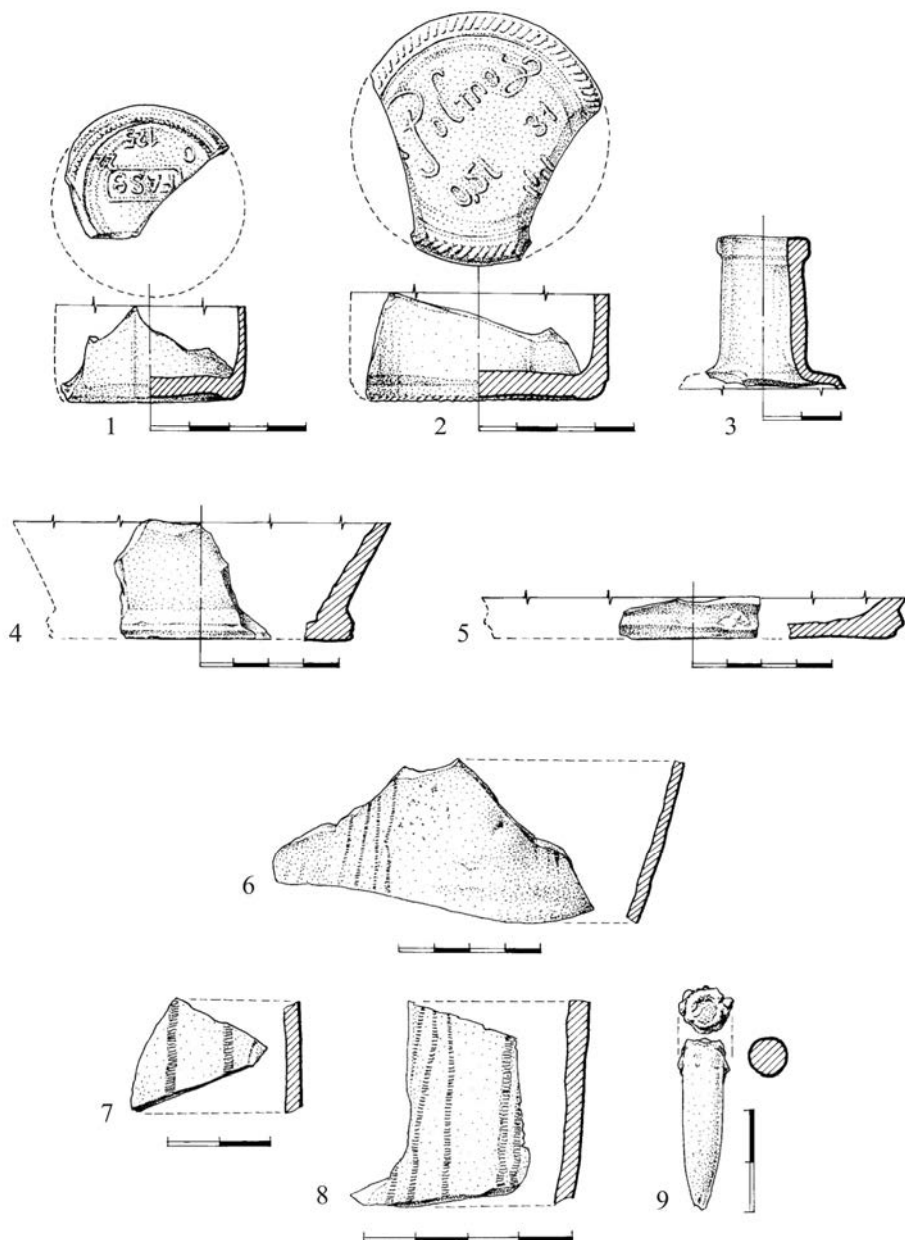

Fig. 9. Inventarele M. 1 - M. 3: 1-4. Ciucuri din material textil;
5-9. Tipuri de cuie din M. 1

Fig. 10. Material din groapa menajeră de la capătul mormântului cu cărămidă

COLOCVIUL INTERNAȚIONAL

IMPACTUL ANTROPIC

ASUPRA MEDIULUI NATURAL

ÎN NEO-ENEOLITICUL SUD-EST EUROPEAN

---

de Constantin Preoteasa

În prezent cercetarea arheologică modernă nu mai poate fi concepută fără o importantă componentă interdisciplinară, în care specialiști din domenii de activitate diverse să conlucreze în vederea reconstituirii cât mai veridice a vieții comunităților umane din trecut, în relație directă cu caracteristicile mediului natural dintr-o anumită zonă și perioadă. Această relație indestructibilă om-mediul a influențat în mod direct atât durata de viață, cât și nivelul de dezvoltare atins de civilizații de-a lungul timpului.

În acest context, Complexul Muzeal Județean Neamț, prin intermediul Centrului Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni, a organizat colocviul internațional intitulat *Impactul antropic asupra mediului natural în neo-eneoliticul sud-est european / Human impact on natural environment in the neo-eneolithic of south-eastern Europe / L'impact anthropique sur l'environnement dans le néo-énéolithique du sud-est de l'Europe*. Manifestarea s-a derulat la Piatra Neamț, în incinta Muzeului de Artă Eneolitică Cucuteni, în perioada 24 - 26 octombrie 2012.

În prima zi a avut loc deschiderea oficială a evenimentului, vernisajul expoziției temporare *Ceramica cucuteniană – între meșteșug și artă* și lansarea volumului *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, de Dan Monah.

Expoziția amintită oferă vizitatorilor o imagine reconstitativă privind realizarea ceramicii cucuteniene, atât a artefactelor de uz comun, cât și a celor de prestigiu, de o deosebită valoare artistică. În acest sens au fost expuse peste 200 de obiecte tridimensionale originale (vase; reprezentări plastice antropomorfe și zoomorfe; piese de uz casnic, podoabă și cult, realizate din lut

ars și nears; artefacte de os și piatră utilizate în confecționarea obiectelor de ceramică și un dispozitiv rotativ destinat olăritului).

Alături de acestea se regăsesc câteva replici de vase realizate de artiști populari contemporani, membrii ai Asociației Culturale „ERA” din Piatra Neamț. Piese expuse pun în valoare deopotrivă talentul meșterilor cucutenieni, cât și pe cel al restauratorilor și conservatorilor, ce au activat și activează în cadrul Muzeului de Istorie și Arheologie și Muzeului de Artă Eneolitică Cucuteni și care prin munca lor au redat strălucirea artefactelor și le-au creat profilul de echilibru necesar să le asigure trăincie și să poată fi astfel valorificate expozițional și publicistic. Obiectelor tridimensionale li se adaugă o serie de materiale fotografice menite să redea etapele de realizare ale vaselor cucuteniene (extragerea lutului, modelarea, arderea, decorarea), reconstituiri ale structurilor destinate olăritului (dispozitive rotative, cuptoare de ardere, ateliere) și pașii parcurși în procesul de restaurare-conservare (spălarea, înlăturarea depunerilor, lipirea fragmentelor ceramice, plombarea, integrarea cromatică).

Volumul de sinteză dedicat de către Dan Monah plasticii antropomorfe cucuteniene reprezintă în fapt ediția a doua – revizuită și adăugită, dar și superioară din punctul de vedere al calității grafice –, prima fiind editată în urmă cu 15 ani¹. Lucrarea reputatului cercetător de la Institutul de Arheologie din Iași și totodată colaborator de seamă al Complexului Muzeal Județean Neamț, are 556 de pagini, a apărut la editura „Constantin Matasă” din Piatra Neamț și a fost inclusă în prestigioasa colecție de specialitate *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, ajunsă cu acest prilej la a 27-a apariție.

Cea de-a doua zi a manifestării a fost dedicată exclusiv prezentării comunicărilor din cadrul colocviului, ce au suscitat un real interes și vii dezbateri din partea celor prezenți. Participanții au avut astfel ocazia să ia contact cu cele mai noi rezultate ale cercetărilor arheologice pluridisciplinare și să-și facă cunoscute ipotezele propuse în legătură cu diferitele aspecte ale relației dintre comunitățile umane și mediul natural din spațiul și perioada avute în vedere. Cu acest prilej a fost tipărit și un volum de rezumate al materialelor propuse de autori (în limbile engleză și franceză)². La reușita colocviului au contribuit un număr de 82 de specialiști aparținând la 38 de instituții prestigioase din România, Republica Moldova, Bulgaria, Ucraina, Rusia, Franța, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii, prin intermediul celor 36 de lucrări realizate.

¹ D. Monah, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, ed. I, BMA, III, Piatra Neamț, 1997, 524 p.

² C. Preoteasa, Gh. Dumitroaia (eds.), *Rezumatele comunicărilor colocviului internațional „Impactul antropoc asupra mediului natural în neo-eneoliticul sud-est european”*, Piatra Neamț, 2012, 72 p.

În cadrul manifestării au fost incluse materiale din domeniul arheobotanicii, arheozoologiei, antropologiei, etnoarheologiei, geoarheologiei sau arheologiei „clasice”. Problematika abordată a vizat deopotrivă anumite civilizații sau epoci, situri arheologice (așezări, puncte de exploatare a unor materii prime sau necropole) ori areale geografice mai vaste, în general bine delimitate natural, ce prezintă în cuprinsul lor anumite particularități în ceea ce privește relația dintre comunitățile umane și mediul natural.

În cele ce urmează vom face o scurtă trecere în revistă a autorilor și titlurilor lucrărilor prezentate cu ocazia desfășurării lucrărilor colocviului și / sau publicate în volumul de rezumate:

- **Radu Gabriel Pîrnău, Mihaela Danu, George Bodi**, *Between Pedology, Palynology and Archeology. Proposal for Terminological Integration*
- **Tzvetana Popova**, *Agriculture and Subsistence Economy in the Territory of Bulgaria during Neo-Eneolithic*
- **Mariana Filipova-Marinova, Danail Pavlov, Stoyan Vergiev, Hristina Angelova, Liviu Giosan**, *Palynological Evidences for the Anthropogenic Impact on the Natural Vegetation of the Bulgarian Black Sea Coast during the Eneolithic*
- **Luminița Bejenaru, Simina Stanc, Mariana Popovici**, *Archaeozoological Consideration on Wild Fauna Changes under Human Impact in South-Eastern Romania since Prehistory until Middle Age*
- **Simina Stanc, Luminița Bejenaru**, *Strategies in Pig (*Sus scrofa domestica*) Exploitation: Archaeozoological Data for Prehistoric and Historic Times in Romania*
- **Georgeta El Susi**, *Animal Management by Precucutenian Communities and their Impact on the Environment in Light of Recent Research on Sites in Eastern Romania*
- **Diana-Maria Sztancs**, *Considerations Regarding the Osseous Materials Artefacts dated from Petrești Culture, Discovered in Transylvania, Romania*
- **Corneliu Beldiman, Diana-Maria Sztancs, Costel Ilie**, *Adornments made from Osseous Materials Belonging to Stoicani-Aldeni Cultural Horizon, Discovered at Suceveni, Galați County, Romania*
- **Corneliu Beldiman**, *About Tools and Weapons made of Osseous Materials dated from Cucuteni-Ariușd Culture, Discovered in Transylvania, Romania*
- **Luminița Bejenaru, Simina Stanc**, *New Archaeozoological Data Concerning the Cucuteni A Settlement of Poduri-Dealul Ghindaru (Bacău County, Romania)*
- **Corneliu Beldiman, Costel Ilie, Diana-Maria Sztancs**, *Animal Osseous Materials, Technology and Artefacts dated from Cucuteni Culture, Discovered at Berești, Galați County, Romania*

- **Alexandra Comșa**, *Anthropological Analysis Performed upon Skulls Discovered in a Ritual Pit from the Archaeological Site of Cârcea-La Hotare (Coșoveni Commune, Dolj County, Romania)*
- **Cătălin Lazăr, Theodor Ignat, Mădălina Voicu**, *Spatial Location of the Gumelnița Cemeteries and their Impact on the Environment*
- **Gheorghe Lazarovici, Cornelia-Magda Lazarovici**, *Human Impact on Natural Environment in Neolithic and Copper Age in Transylvania and Banat (Romania)*
- **Cătălin Lazăr, Mihai Florea, Carmen Bem, Vasile Opreș**, *Landscape Changes and Human Impact in the Prehistory of Mostiștea Valley, Romania*
- **Cristian Schuster**, *Dynamics of the Neo-Eneolithic Settlements in the Argeș Basin and its Tributaries (Romania)*
- **Dumitru Boghian, Vasile Budui, Dinu Oprea-Gancevici, Bogdan Petru Niculică**, *Anthropic Impact on the Neolithic and Eneolithic Environment in the Middle Sector of the Suceava River (Romania)*
- **Alin Frînculeasa**, *Eneolithic Habitation in Wallachian Subcarpathians: Patterns and Traditions*
- **Valentina Voinea**, *Dynamique de l'habitation énéolithique final dans la région de Dobruja*
- **Marius Alexianu, Vasile Cotiugă, Andrei Asăndulesei, Radu-Ștefan Balaure, Ștefan Caliniuc**, *Research in Spatial Ethnoarchaeology on the Supplying with Brine from Salt Springs in Moldavia (Romania)*
- **Olivier Weller, Mihaela Danu, Emilie Gauthier, Dominique Sordoillet, Alexa Dufraisse, Claire Delhon, Robin Brigand, Gheorghe Dumitroaia, Daniel Garvăn, Roxana Munteanu, Vasile Diaconu**, *Human Interaction and Environmental Impact of Salt Spring Exploitation over 2000 Years (Hălăbutoaia-Țolici, Petricani, Neamț, Romania)*
- **Sabin Adrian Luca, Cosmin Suciuc, Florian Dumitrescu-Chioar, Gheorghe Natea, Adrian Luca**, *Turdaș Site (Romania). A Model of Natural Impact on the Neolithic and Eneolithic Community*
- **Laurent Carozza, Cristian Micu, Mihaela Danu, Erwan Messenger, Florian Mihail, Sylvie Philibert, Robin Furestier, Sorin Ailincăi, Albane Burens, Adrian Bălășescu, Valentin Radu, Jean-Michel Carozza, Constantin Haită**, *La communauté chalcolithique de Taraschina (Roumanie) dans le Delta du Danube entre 4550-4200 bc: Quels indicateurs agricoles? Quel impact environnemental?*
- **Dragomir Nicolae Popovici, Constantin Haită, Adrian Bălășescu, Valentin Radu, Cătălina Cernea, Ioan Cernău**, *Living in the Danube Valley in the Copper Age. The Tell from Bordușani-Popină (Romania)*

- **Cătălin Lazăr, Theodor Ignat, Constantin Haită, Mihai Florea**, *The Tell Settlement from Sultana-Malu Roșu (Romania) and Effects of the Anthropic Activities on the Landscape*
- **Yavor Boyadzhiev, Kamen Boyadzhiev**, *Chalcolithic Settlements Varharia and Orlitsa, Eastern Rhodope Mountains, Bulgaria: two Models of Interaction with the Environment*
- **Dumitru Boghian, Sergiu Constantin Enea, Ciprian-Cătălin Lazanu**, *Man and Natural Environment in the Area of the Tăcuta-Dealul Miclea Settlement (Vaslui County, Romania)*
- **Sergiu Bodean, Constantin Preoteasa**, *L'historique des recherches pluridisciplinaires concernant le complexe culturel Precucuteni-Cucuteni-Tripolye*
- **Nicolae Ursulescu, Vasile Cotiugă**, *Le changement de l'aspect des habitats de longue durée et avec des éléments de fortification du complexe culturel Precucuteni-Cucuteni*
- **Dragoș Gheorghiu**, *The Domestication of Space: the Geometry of Dwelling vs. Natural Chaos*
- **Dan Monah**, *La mise à feu rituelle de quelques habitats Cucuteni*
- **Viktoria Petrova**, *Utilisation de sources de matières premières à la fin du VI millénaire avant J.C. dans la partie de sud-est de la Péninsule Balkanique: un objet de données de site archéologique Hadjidimitrovo, Yambol, Bulgarie*
- **Otis Crandell, Vasile Diaconu**, *Intercultural Trade by the Precucuteni-Cucuteni Cultural Complex: Evidence of Lithics Import*
- **Natalya Skakun**, *Peculiarities of Flintworking during the Developed Stage of the Tripolye Culture*
- **Eduard Ovchinnikov**, *The Usage of Cucuteni-Trypillian Ceramics: Representation in the existed Classifications*

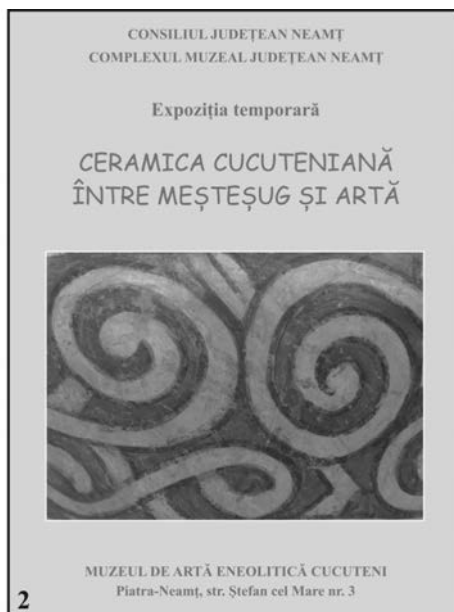
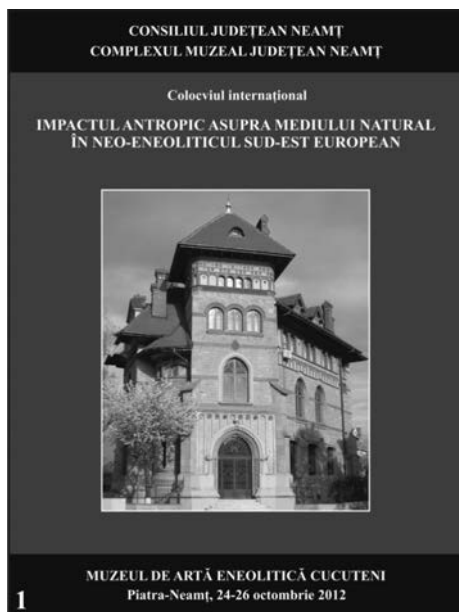
Tot acum a fost omagiată și personalitatea Prof. Univ. Dr. Gheorghe Corneliu Lazarovici, reputat specialist în cercetarea și valorificarea patrimoniului aparținând civilizațiilor neo-eneoliticului sud-est european, recunoscut și apreciat în mediul științific din țară și străinătate.

În cea de-a treia zi participanții prezenți la colocviu au avut ocazia să viziteze noua expoziție permanentă a Muzeului de Istorie și Etnografie din Târgu Neamț, în cadrul căreia sunt reflectate aspecte importante ale locuirii umane milenare din zonă, neo-eneoliticul ocupând și aici un loc de frunte.

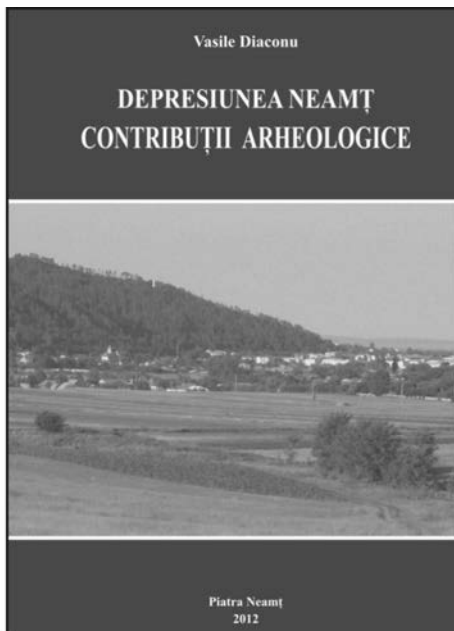
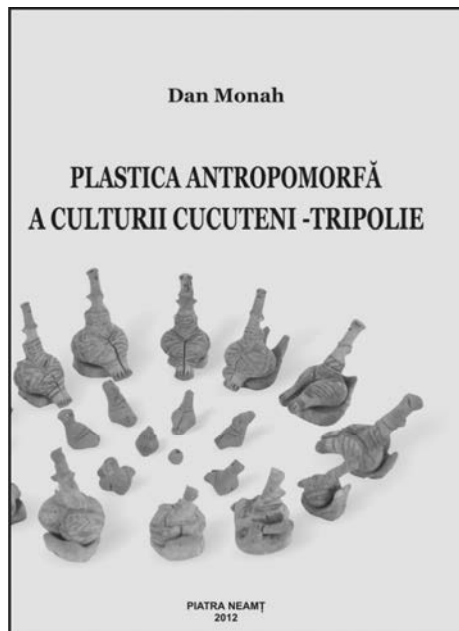
De altfel, aceste realități istorico-arheologice specifice Depresiunii Neamț sunt reflectate și în lucrarea lansată tot acum, ce îl are ca autor pe Vasile Diaconu (muzeograf la instituția muzeală amintită anterior). Volumul, de o înaltă ținută științifică, a apărut de asemenea în cadrul editurii „Constantin

Matasă” din Piatra Neamț, are 306 pagini de o calitate grafică deosebită și reprezintă a 28-a publicație din cuprinsul colecției de specialitate *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*.

La finalul manifestărilor cultural-științifice derulate organizatorii le-au lansat celor prezenți invitația de a contribui și în viitor la realizarea unor astfel de evenimente, precum și de a oferi spre publicare lucrările prezentate, care ar urma să fie reunite într-un volum.

1. Afișul colocviului; 2. Afișul expoziției temporare; 3. Coperta volumului de rezumate

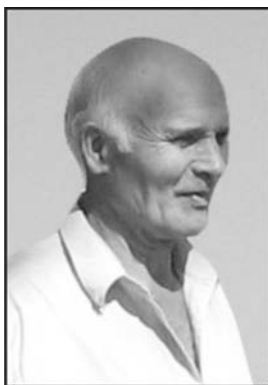
Volumele lansate în cadrul colocviului;
imagine din timpul prezentării lucrării semnate de către Dan Monah

---

GAVRIL LUCA

(1937-2012)

Fostul profesor și muzeograf Gavril Luca s-a născut la 22 august 1937, la Drăgușeni, jud. Suceava. A urmat școala generală în satul natal (1945-1953), școala tehnică de energie electrică din Iași (1953-1955), Liceul „Nicu Gane” din Fălticeni timp de doi ani și Liceul „George Bacovia” din Bacău, pe care l-a absolvit în 1958. Și-a început cariera didactică în județul învecinat ca profesor suplinitor, după care a urmat cursurile Facultății de Istorie-Filosofie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, secția istorie (1961-1966). În ultimul an de facultate, din motive materiale, dar având sprijinul tacit al ilustrului Profesor Constantin Cihodaru, care-l aprecia, funcționează ca profesor suplinitor la Liceul din Drăgușeni, unde va fi apoi titular, până în 1975, când se transferă la Muzeul de Istorie din Tg. Neamț.

Despre viața și activitatea sa până în acest moment, semnificative sunt unele însemnări din *Prefața* la Monografia comunei Drăgușeni, apărută în 2007 la Editura „Constantin Matasă”, pe care le redau în cele ce urmează.

„De mic copil am călcat peste toate locurile din sat, până la hățișurile tainice ale pădurii, pe când eram elev sau student ajutându-mi părinții la muncile câmpului, iar în anii de profesorat fiind deseori în căutarea urmelor arheologice ale trecutului și la lucrările agricole de toamnă cu elevii.

Se îngrămădesc în mintea mea, ca într-o oază purificatoare, imagini nostalgice din primii ani de copilărie, momentele dramatice din perioada războiului și de după aceea – lacrimile tatei după fratele prăpădit pe fronturile Donului, casa și gospodăria găsite jecmănite de armata sovietică "eliberatoare" la întoarcerea din evacuare, instaurarea regimului comunist și prigoana împotriva familiei în anii grei ai cotelor, când în mod abuziv am fost trecuți la chiaburi și tata purtat prin închisorile comuniste, exmatricularea mea din liceu în 1956 pe motive politice și anii de colectivizare forțată. N-au fost uitați anii de profesorat în Drăgușeni, când am fost urmărit adesea de invidie, răutate și suspiciune din partea trepădușilor regimului, din comună și a veneticilor, care după ce au băut apă din Drăgușeni n-au mai plecat, mereu suspectat de autoritățile locale și județene până am fost nevoit să-mi caut refugiu în altă localitate. Dar inima mi-a rămas la Drăgușeni, unde mi-am ridicat o casă după posibilitățile de care am dispus, în timpul liber și al vacanțelor fiind înfrățit cu glia din care am purces.

De copil am fost mândru că eram din Drăgușeni, pentru că era un sat mare de pe valea Moldovei, că avea un nume frumos, pe care l-am legat în mintea mea de Dragoș Vodă, legendarul domn al Moldovei, că aici funcționa o fabrică de spirt și sus pe dealul Râpei rămăseseră zidurile ca de cetate ale fostei fabrici de bere, cu turnul înalt cu giruetă, care scotea un sunet sinistru la bătaia vântului.

Eram mândru că satul Drăgușeni avea o moșie întinsă cu multe racle care purtau nume frumoase și oarecum înconjurate de mister: "Codru", "Dealul Lung", "Fântâna Măriei", "Prisacă", "Săcuieni", "Zmeești", că pe islazuri se adunau cirezi întregi de vite și nesfârșite turme de oi, de la a căror stâne în serile cu lună răsunau până noaptea târziu tânguioasele chemări ale buciurilor.

Era frumos la Drăgușeni ... În zilele de iarnă, șezătorile și clăcile se țineau lanț, cu cântec și joc, după scripcă și cobză, cu basme, glume și snoave de tot felul, la fel ca și horele inițiatice ale celor ce voiau să iasă în „lume”, organizate într-o casă mai veche „la Munteanca” și balurile celor „stătuți” la sărbători, unde îmi plăcea în mod deosebit dialogul strigătorilor din gură. Aici am văzut pentru prima și ultima dată jocul „cățeaua”, cu scene „lumești”, la care participau numai bărbații.

La Drăgușeni era singura moară cu valțuri din zonă, specializată în măcinat făina de grâu „pâclă”, de calitate foarte bună, albă ca zăpada. Veneau aici care grele cu coviltire, scârțâind sub greutatea poverilor, tocmai din părțile Iașului și Hârlăului, de la Belcești și Coarnele Caprei, sate formate din însurăței din părțile noastre, împroprietăriți în 1876 și din participanții la Războiul de Independență, împroprietăriți în anul 1879. De la turbina morii s-a întins prima rețea de electrificare din zonă, până la cele două fabrici de spirt și de bere și la fosta curte boierească.

În Drăgușeni era târg de vite, miercurea, la care se adunau oameni din toate satele învecinate, dar și de la distanțe mai mari, unde se vindeau și se cumpărau vite mari cornute, cai, oi și porci, unde veneau carele cu poloboace și ciubăre din părțile Neamțului și ale Râșcăi, pe care le schimbau pe grâu și porumb. De-a lungul satului răsunau strigătele de „hai la var” sau „hai la păcură”, ale vărarilor și păcurarilor, ca și ale negustorilor de spete pentru țesut. În ziua târgului erau nelipsiți și negustorii evrei de la Târgu Neamț și Fălticeni, care cumpărau piețele de miel, țișanii cu bidinele, ceaoane și tigăi. Această zi oferea satului un pitoresc deosebit. Crășmele se umpleau de cei care-și beau aldămașurile, de prieteni care făcuseră împreună armata sau de cei care nu se mai văzuseră de la iarmaroacele de la Neamț, Heci sau Fălticeni. Aici, la un pahar de băutură, se prindeau prieteni, se încumetreau, hotărând să-și boteze copiii.

Dar a venit ca peste întreaga țară tăvălugul comunismului, cu ideologia sa proletcultistă, de distrugere și de nivelare a conștiințelor, așa încât tot ce a fost construit înainte a intrat în desuetudine, fiind considerat ca mijloc de exploatare a maselor de către regimul burghezo-moșieresc. Comunismul a adus dihonă urii. Dintr-odată leneșii și bețivii satului, proletarizați prin nemuncă, care și-au băut și ultimul petec de pământ la crășmă, s-au trezit „că au fost crunt exploatați de patronii celor două fabrici”, care le-au asigurat un loc de muncă și de „chiaburii” satului, oameni harnici și chibzuiți, care nu știau ce-i odihna, din zorii zilei și până noaptea târziu.

Și astfel, vrând-nevrând, lumea s-a prefăcut, frumoasele tradiții de odinioară au fost excluse prin interdicții, destinele satului au fost lăsate pe seama unor oameni mărunți la suflet și la fapte, în spatele cărora a stat câte o „exelență cenușie”, răzbunătoare sau dornică să-și risipească vechile păcate.

Așadar, pasionat de cunoașterea istoriei locale, încă din anii studenției am început să caut materialul informativ, arheologic și arhivistic. Un imbold deosebit l-am avut în această activitate din partea învățătorului Dumitru Drăgușanu, care a îndeplinit și funcția de director și de inspector școlar. De asemenea, l-am cunoscut pe Gheorghe Cardaș, care a editat patru volume de folclor, din care unul, de „poezie poporană” cules din satul Broșteni, comuna Drăgușeni. Această activitate am continuat-o în anii de profesorat la Drăgușeni și apoi cât am lucrat ca muzeograf și ca profesor în Târgu Neamț, pentru a o finaliza acum, după peste 40 de ani.

Astfel, am cercetat în Arhivele Naționale de la Iași, București, Suceava și Piatra Neamț, la Biblioteca Academiei din București și la Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” din Iași, am consultat colecțiile de documente publicate, dicționare istorico-geografice și anuare statistice. Din toate acestea, am reușit să mă luminez și să pătrund în trecutul istoric al acestor locuri, cu care un profesor de istorie, cunoscându-l, poate să-și înnobileze lecțiile”.

L-am cunoscut pe Gavril Luca din copilărie. Întâmplător, m-am născut în aceeași localitate, bunicii după mamă au fost apropiați într-un fel de tatăl său, ca adolescent am fost martor involuntar la unele întâlniri pe care Gavril le-a avut cu unchiul meu Mihai Trofin, un aprig critic al regimului comunist, iar doi ani de liceu mi-a fost profesor. Cu siguranță, a făcut parte dintre cei mai apropiați dascăli pe care i-am avut, colaborarea ulterioară dovedind o anumită afinitate, în pofda unor puncte de vedere și atitudini diferite.

Din 1976, când Gavril Luca nu împlinise, încă, un an de experiență în domeniul muzeografiei, am devenit colegi la Tg. Neamț. Timp de patru ani, cu o dăruire pe care astăzi mulți dintre colegi n-ar putea-o înțelege, am participat cu succes alături de el la reorganizarea unităților muzeale de sub Culmea Pleșului, deși practica anterioară nu ne recomanda în acest sens și condițiile materiale ale acelor vremuri nu ne-au fost favorabile.

Pentru completarea unor pagini privind muzeografia locurilor, cel puțin o parte din realizările anilor '70 s-ar încadra cu siguranță în categoria faptelor „eroice”, când aproape din nimic, fără sprijinul forurilor administrative, trebuia să rezolvi situații care azi ar putea să pară banale.

Cât efort am depus, de exemplu, pentru (re)punerea pe picioare a Muzeului de Istorie după 1976: mutarea în localul fostei Școli Domnești, inițierea reparațiilor capitale și insistența cu care a trebuit să urmărim realizarea acestora la respectivul monument istoric aflat atunci într-o stare de conservare precară; documentare în arhive pentru întocmirea viitoarei tematici a expoziției permanente, deschisă într-o nouă formulă la 1 decembrie 1978; realizarea unor expoziții temporare apreciate de către comunitatea locală; organizarea depozitului pentru obiecte muzeale în clădirea folosită anterior ca organizare de șantier pentru restaurarea de la Cetatea Neamț; întocmirea primelor registre de inventar și a fișelor de evidență a bunurilor de patrimoniu; atragerea unor donații din partea veteranilor de război; participarea la unele investigații arheologice sistematice din zonă; realizarea publicității stradale; colaborarea cu OPCN-ul din județ; etc.

Țin minte și acum zâmbetul ironic al mai marilor orașului care ne priveau cu superioritate atunci când ne ocupam de realizarea unor lucruri mai mult sau mai puțin prozaice, așa cum au fost și cele de la Muzeul Memorial „Ion Creangă” din Humulești: finalizarea reparațiilor capitale și reorganizarea expoziției permanente, refacerea gardului de nuiele și întreținerea spațiilor verzi, asigurarea unor condiții minime de adăpost și lucru pentru personalul unității, îndrumarea publicului vizitator pentru lungi perioade de timp, când muzeul nu a avut personal de specialitate corespunzător, organizarea Zilelor „Ion Creangă”, etc.

Deși la Cetatea Neamț nu existau atunci probleme privind conservarea monumentului, implicarea noastră în realizarea unor activități administrative și asigurarea ghidajului a fost importantă, având în vedere numărul mare de turiști care nu putea fi deserviți prompt întotdeauna de cei doi salariați existenți acolo.

Câtă energie am consumat, de exemplu, atunci când am întocmit, în regim propriu, primele pliante ale celor mai vizitate muzee din subordine: căutarea imaginilor semnificative de altădată, realizarea unor fotografii relevante ale monumentelor și obiectivelor cu adevărat importante, obținerea fondurilor, deplasări repetate la tipografia din Bacău etc.

După venirea noastră la Piatra Neamț, în 1980, contactele cu Gavril Luca au fost mai rare, îndeosebi după ce acesta a revenit în învățământ (1985), acolo unde, până la urmă, s-a simțit în largul său. Revederile au fost însă întotdeauna plăcute, iar acum avem mulțumirea că în ultimul deceniu am putut să-l sprijinim, de mai multe ori, în demersurile sale de natură științifică.

Preocupările prof. Gavril Luca au constat, cu precădere, în investigarea trecutului istoric al comunei natale și al orașului Tg. Neamț¹, eforturile de energie și contribuția financiară proprie la valorificarea prin publicare a celor două monografii fiind de toată lauda.

Celor două monografii li se adaugă aproape 10 articole pe teme de arheologie și istorie medievală îndeosebi, așa cum sunt cele publicate în numerele anterioare și actual al anuarului *Memoria Antiquitatis*.

Pe 8 noiembrie 2012, când l-am sunat să-l felicit de ziua onomastică, la telefon nu a mai răspuns nimeni. Încetase din viață subit în noaptea anterioară, lucru de care am aflat de abia pe 12 noiembrie, după înmormântare, de la colegii din Tg. Neamț. A fost înhumat în cimitirul Bisericii „Sf. Spiridon”, nu departe de casa sa din Drăgușeni.

Dumnezeu să te odihnească, domnule profesor!

Gheorghe Dumitroaia

---

¹ Vezi G. Luca, *Târgu Neamț. Monografie*, Editura „Constantin Matasă”, Piatra Neamț, 2008, 489 p.

ABREVIERI

AARMSI	– <i>Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice</i> , București
AIAI	– <i>Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A.D. Xenopol”</i> , Iași
AJA	– <i>American Journal of Archaeology</i> , Baltimore-Norwood
ALPR	– <i>Anuarul Liceului „Petru Rareș”</i> , Piatra Neamț
AMM	– <i>Acta Moldaviae Meridionalis</i> , Vaslui
AMN	– <i>Acta Musei Napocensis</i> , Cluj-Napoca
AMT	– <i>Acta Musei Tutovens</i> , Bârlad
ArchKorresp	– <i>Archäologisches Korrespondenzblatt</i> , Mainz
ArhMold	– <i>Arheologia Moldovei</i> , Iași
ATS	– <i>Acta Terrae Septemcastrensis</i> , Sibiu
BAI	– <i>Bibliotheca Archaeologica Iassiensis</i> , Iași
BAR	– <i>British Archaeological Reports</i> , Oxford
BCH	– <i>Bulletin de correspondance hellénique</i> , l'Ecole Française d'Athènes
BCMI	– <i>Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice</i> , București
BEFAR	– <i>Bibliothèque des Écoles françaises d'Athènes et de Rome</i>
BiblBrukenthal	– <i>Bibliotheca Brukenthal</i> , Sibiu
BibIThr	– <i>Bibliotheca Thracologica</i> , București
BMA	– <i>Bibliotheca Memoriae Antiquitatis</i> , Piatra Neamț
BMAp	– <i>Bibliotheca Musei Apulensis</i> , Alba Iulia
BMJT	– <i>Buletinul Muzeului Județean Teleorman</i> , Alexandria
BMNap	– <i>Bibliotheca Musei Napocensis</i> , Cluj-Napoca
BRGK	– <i>Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts</i> , Frankfurt am Main
CA	– <i>Cercetări Arheologice</i> , București
CAB	– <i>Cercetări arheologice în București</i> , București
CAJ	– <i>Cambridge Archaeological Journal</i> , Cambridge
CCAR	– <i>Cronica Cercetărilor Arheologice din România</i> , București
CI	– <i>Cercetări Istorice</i> , Iași
DocPraehist	– <i>Documenta Praehistorica</i> , Ljubljana
ESA	– <i>Eurasia Septentrionalis Antiqua</i> , Helsinki
ИИ	– <i>Интердисциплинарни изследвания</i> , София
ИБИД	– <i>Известия на Българското историческо дружество</i> , София
JBLM	– <i>Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums</i> , Cernăuți
MCA	– <i>Materiale și Cercetări Arheologice</i> , București.
MemAntiq	– <i>Memoria Antiquitatis</i> , Piatra Neamț

MMS	– <i>Mitropolia Moldovei și Sucevei</i> , Iași
PBF	– <i>Prähistorische Bronzefunde</i> , München
ПП	– <i>Разкопки и проучвания</i> , София
RevMuz	– <i>Revista Muzeelor</i> , București
RPAN	– <i>Revista de Preistorie și Antichități Naționale</i> , București
SAA	– <i>Studia Antiqua et Archaeologica</i> , Iași
SCIV(A)	– <i>Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie)</i> , București
SCȘ-Iași	– <i>Studii și Cercetări Științifice</i> , Iași
SlovArch	– <i>Slovenska Archeologia</i> , Bratislava
StComSatu Mare	– <i>Studii și Comunicări</i> , Satu Mare
StComSibiu	– <i>Studii și Comunicări</i> , Sibiu
SMMIM	– <i>Studii și Materiale de Muzeografie și Istorie Militară</i> , București
WA	– <i>World Archaeology</i> , Cambridge

LISTA AUTORILOR

Constantin Aparaschivei

Muzul Bucovinei

Str. Ștefan cel Mare, nr. 33, 72003, Suceava

e-mail: costi_costi@yahoo.com

Dumitru D. Boghian

Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, Facultatea de Istorie

Bd. Universității, nr. 13, 720 229, Suceava

e-mail: dumitrub@atlas.usv.ro

Zoltan Boer

Brașov

e-mail: kzboer@yahoo.com

Dumitru Bostan

Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra Neamț

Str. Mihai Eminescu, nr. 10, 610029, Piatra Neamț

e-mail: bostandu@yahoo.com

Iulia Butnariu

Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie Roman

Str. Cuza Vodă, nr. 16, 611008, Roman

e-mail: iulia.butnariu@gmail.com

Silviu Constantin Ceașu

Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra Neamț

Str. Mihai Eminescu, nr. 10, 610029, Piatra Neamț

e-mail: csconts@yahoo.com

Adrian Ciobanu

Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie Roman

Str. Cuza Vodă, nr. 16, 611008, Roman

e-mail: adrianciobanu40@yahoo.com

Vasile Diaconu

Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț
Str. Ștefan cel Mare, nr. 37, 615200, Târgu Neamț
e-mail: diavas_n82@yahoo.com

Roxana-Elena Diaconu

Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț
Str. Ștefan cel Mare, nr. 37, 615200, Târgu Neamț
e-mail: roxana_b82@yahoo.com

Gheorghe Dumitroaia

Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra Neamț
Str. Mihai Eminescu, nr. 10, 610029, Piatra Neamț
e-mail: muzeupn@yahoo.com

Alin Frînculeasa

Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova
Str. Toma Caragiu, nr. 10, 100042, Ploiești
e-mail: alinfranculeasa@yahoo.com

Daniel Garvăn

Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra Neamț
Str. Mihai Eminescu, nr. 10, 610029, Piatra Neamț
e-mail: daniel_garvan@yahoo.com

George Dan Hânceanu

Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie Roman
Str. Cuza Vodă, nr. 16, 611008, Roman
e-mail: georgehanceanu@yahoo.com

Sorin Langu

Galați
e-mail: languisorin@yahoo.com

Cornelia-Magda Lazarovici

Institutul de Arheologie Iași,
Str. Lascăr Catargi, nr. 18, 700107, Iași
e-mail: magdamantu@yahoo.com

Gheorghe Lazarovici

Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu
Bd. Victoriei, nr. 10, 550024, Sibiu
e-mail: ghlazarovici@yahoo.com

Mihaela Marcu-Bogan

Universitatea București, Facultatea de Istorie
Bd. Regina Elisabeta, nr. 4-12, sector 5, 030018, București
e-mail: mihaelamarcu@yahoo.com

Aurel Melniciuc

Muzeul Județean Botoșani
Str. Unirii, nr. 15, 710221, Botoșani
e-mail: aurel_melniciuc@yahoo.it

Otilia Mircea

Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie Roman
Str. Cuza Vodă, nr. 16, 611008, Roman
e-mail: otliamircea@yahoo.com

Roxana Munteanu

Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra Neamț
Str. Mihai Eminescu, nr. 10, 610029, Piatra Neamț
e-mail: e_r_mro@yahoo.com

Paul Daniel Nedeloiu

Grupul Școlar Roznov
Str. Tineretului, Nr. 647, 617390, Roznov
e-mail: nedeloiu_daniel_ist@yahoo.com

Dorin Nicola

Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra Neamț
Str. Mihai Eminescu, nr. 10, 610029, Piatra Neamț
e-mail: dorinnico@yahoo.com

Lucica Pârvan

Muzeul Județean Botoșani
Str. Unirii, nr. 15, 710221, Botoșani
e-mail: istorie@muzeubt.ro

Constantin Preoteasa

Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra Neamț
Str. Mihai Eminescu, nr. 10, 610029, Piatra Neamț
e-mail: constantin.preoteasa@yahoo.com

Dan Ștefan

Universitatea București, Facultatea de Istorie
Bd. Regina Elisabeta, nr. 4-12, sector 5, 030018, București
e-mail: danstefan00@gmail.com

Nicolae Ursulescu

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Facultatea de Istorie

Bd. Carol I, nr. 1, 700506, Iași

e-mail: n.ursulescu@gmail.com

Ioan Vasiliu

Muzeul Municipal de Istorie Onești

Bd. Republicii, Nr. 45A, 601137, Onești

e-mail: muzmunonesti@yahoo.com

Mihaela-Cristina Verzea

Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra Neamț

Str. Mihai Eminescu, nr. 10, 610029, Piatra Neamț

e-mail: mverzea@hotmail.com